

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts
Nacionālās mutvārdu vēstures projekts

MUTVĀRDU VĒSTURES AVOTI

IZLASE

Sakārtotājas
Māra Zirņīte un Maija Hinkle

2003
Rīga

UDK 929

Mu 900

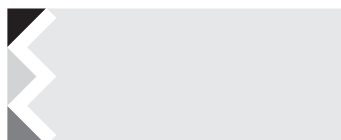
Redaktores

Indra Gorenko, Ieva Garda

Datormaketētāja

Kristīne Krēsliņa

Grāmata izdota ar Latvijas Kultūras kapitāla fonda atbalstu

KULTŪRKAPITĀLA FONDS

Konferences atbalstītāji:

Latvijas Universitāte

Latvijas Zinātnes padome

Britu padome Latvijā

Latviešu fonds ASV

© Latvijas mutvārdu vēstures
pētnieku asociācija "Dzīvesstāsts", 2003

ISBN 9984 – 9599 – 1 – 0

SATURS

I. Dzīvesstāsti Latvijā

Ievads, Māra Zirņīte	5
Zenta Gudiņa, NMV 1733, sag. Dagmāra Beitnere	9
Marija Lūse, NMV 1572, sag. Ieva Garda	16
Alma Dreimane, NMV 374, sag. Baiba Bela-Krūmiņa	25
Pēteris Ančupāns, NMV 556, sag. Māra Zirņīte	59
Valerija Stiuriņa, NMV 539, sag. Anna Stafecka	61
Ausma Arāja, NMV 1055, sag. Māra Zirņīte	66
Austra Lāce, NMV 1099, sag. Māra Zirņīte	79
Jānis Neilands, NMV 234, sag. Māra Zirņīte	90
Ēvalds Siliņš, NMV 991, sag. Dace Bormane	100
Valērija Sieceniعة, NMV 74, sag. Māra Zirņīte, Ieva Garda	103

II. Dzīvesstāsti ASV

ALA mutvārdu vēstures vākšanas projekts – “Dzīvesstāsti trimdā”, Maija Hinkle	121
Māra Lipace, NMV 786, sag. Maija Hinkle	126
Irēne Celtniece, NMV 820, sag. Maija Hinkle	131
Kļaviņu Juris, NMV 787, sag. Maija Hinkle	143
Oskars Hercs, NMV 855, sag. Maija Hinkle	158
Elizars Rabinovičs, NMV 803, sag. Maija Hinkle	165
Kārlis Ņuzulis, NMV 815, sag. Maija Hinkle	172
Baiba Dumpe, NMV 863, sag. Biruta Abula	205

Izlase veidota, lai iepazīstinātu pētniekus ar Nacionālās mutvārdu vēstures avotiem, kas pēc satura un formas ir tik dažādi. Avoti ir jebkuram pētniekam nozīmīgs analīzes priekšmets. Pirmais izdevums apliecināja, ka ieinteresētu lasītāju ir vairāk nekā grāmatu. Ja lasītājs pieņem un var sekot runātās valodas īpatnībām un pierakstam, viņš piedzīvo līdzdalības mirkli savu līdzcilvēku dzīvēs, gan ikdienišķos, gan ārkārtējos notikumos. Sociālo un humanitāro zinātņu avotiem piemīt spēja pastāvēt par sevi un uzrunāt ne tikai zinātniekus, bet arī iesaistīt atziņas tapšanā ikvienu, kurš grib piedalīties, iedziļināties un meklēt.

Labu veiksmi!

No sakārtotājām

DZĪVESSTĀSTUS KASETĒS IERAKSTĪJA UN INTERVĒJA:

Latvijā

Dagmāra Beītnere

Ieva Garda

Baiba Bela-Krūmiņa

Māra Zirnīte

Anna Stafecka

Ināra Reine

Biruta Abula

Dace Bormane

ASV

Dzidra Ziedone

Gunta Harvija

Maija Hinkle

Rita Petričeka

Ināra Reine

Biruta Abula

**MUTVĀRDU VĒSTURES AVOTU IZLASE
STARPTAUTISKAĪ KONFERENCEĪ
“DZĪVESSTĀSTĪ – VĒSTURĒ, KULTŪRĀ, SABIEDRĪBĀ”**

Māra Zirnīte

Mutvārdu vēstures pētāmo avotu izlase gatavota kā materiālu krājums starptautiskai konferencēi, kuras mērķi:

- Pulcēt domu un pieredzes apmaiņai humanitāro un sociālo zinātņu speciālistus – pētniekus no Latvijas un citām valstīm, kuri savā pētniecības praksē izmanto mutvārdu vēsturi, dzīvesstāstus;
- Plašāk iepazīstināt ar dzīvesstāstu pētījumiem – Latvijā un trimdā;
- Rosināt sarunu starp dažādu nozaru pētniekiem un sabiedrību;
- Aplūkot dzīvesstāstu lomu zinātnē un izglītības praksē, sekmēt dzīvesstāstu pētniecības gaitā gūto atziņu un uzkrāto kultūras vērtību iespaidu sabiedrībā.

Vēsture dzīvesstāstos nav izolēta, tā iekļauta pieredzē un atklāj nosacījumus, kam tikušas pakārtotas cilvēku dzīves un kas atspoguļojas, stāstot par to. Dzīvesstāsti, mutvārdu vēsture, ietver tradīcijas, kultūras pieredzi, valodu, cilvēka dzīves izjūtu un dažādos identitātes aspektus, tie ir pateicīgs avots visai atšķirīgu un cilvēka esamībai nozīmīgu jautājumu noskaidrošanai.

Dzīvesstāsts ir īstenības daļa, kas ir svarīga ne tikai pētniekiem, bet arī sabiedrības pašapziņai un savas vēsturiskās situācijas novērtējumam kopumā. Tas atklāj iekšējos procesus ģimenēs, dzimtās, radu saimēs, kā arī apdzīvoto vietu, ciemu, pagastu, novadu robežās. Individuālā dzīves pieredze, uztvere un attieksme pret to ir iedvesmas avots, tēmu un sižetu *depozīts* dažādām mākslām, publicistikai. Katrs mākslas darbs, publisks sniegums rada atbalsi, asociācijas, kas atgriežas dzīvesstāstos un dzīvē. Dzīvesstāstu riņķojums, dažādas trajektorijas un iespaidu sfēras, viena autora individuālas atklātības iekļūšana plašā sabiedriskā aprītē, ētiskās robežas, stāstam no privātā pārejot publiskā priekšnesumā, – tie visi ir pārdomu vērti jautājumi.

Pavirši skatoties, kasetes ierakstā fiksētais acumirklis var šķīst nejaušības radīts. Mirklī, kad stāsts notiek, piedalās gan nejaušības, neparedzami pavērsieni, gan tas, kas iešaujas prātā, gan tas, ko cilvēks zina, atceras, ir pārdomājais un kas viņam pašam piemīt – *nav atņemams*. Šai brīdī izpaužas stāstītājam piemītošais – stāstītprasme, ekspresija, emocionālais noskaņojums, izglītība, stāstījuma *komponēšanas* iemaņas, profesionālā pieredze un pasniegšanas veids.

Pieredzējis vērtētājs nodala dzīvesstāstos šos slāņus un prot tajos atrast vajadzīgo, un katrs pētnieks meklē sev piemērotāko ceļu, pieeju, metodi, kā līdz tam nokļūt.

Izlasi gatavojām, lai iepazīstinātu ar mutvārdu vēstures, dzīvesstāstu pētījumu avotiem, kas uzkrāti Nacionālās mutvārdu vēstures (NMV) kolekcijā. Avotu skaits šobrīd nedaudz pārsniedz 2000. Pirmie audio ieraksti tapa 80. gadu beigās, kad kasetes *pakāpeniski sāka pārņemt* individuālo atmiņu nesēja lomu.

Izlasē iepazīstināsim ar dažiem izvēlētiem kolekcijas paraugiem. Tas ir pirmais šāda veida apkopojums, kuru gatavojot bija jāizdomā pieeja, kā labāk pasniegt runāto tekstu lasītājam, lai tajā būtu uztverams arī skanējums, ko dzird, klausoties kasetes ierakstā. Kasetes iemūžina (lai

gan neviens vēl nezina šī mūža ilgumu) skaņu un spēj atkārtot pētniekam nozīmīgas nianses – intonāciju, emocionālo attieksmi un galvenais – sarunu valodu visā tās dabiskumā. Valoda runā pati par sevi – raksturojot laiku, vietu un sabiedrisko vidi, kurai runātājs pieder.

Izlase sastāv no divām daļām. Pirmā daļa veidota no Latvijā ierakstītiem dzīvesstāstiem, kas pārstāv gan ekspedīciju laikā dažādos Latvijas novados iegūtos dzīvesstāstus, gan tematus un izteiksmes veidus, kas raksturo dažādas dzīves pieredzes. Otrajā daļā ir sakārtoti dzīvesstāstu ieraksti no ASV, ko publikācijai sagatavojusi ALA (Amerikas Latviešu apvienības) mutvārdu vēstures projekta vadītāja Maija Hinkle.

Latvijā ierakstīto dzīvesstāstu izlases daļu publikācijai piedāvā NMV projekta līdzstrādnieki. Pēdējie iespaidi ir spilgtākie – 2002. gada ekspedīciju Kurzemē pārstāv divi dzīvesstāsti, ko sniedz ekspedīcijas dalībnieces Dagmāra Beitnere un Ieva Garda. Tos varētu pieskaitīt etnogrāfiskiem tekstiem, bet tajos atklātās dzīves pārmaiņas un dramatiskās epizodes liecina par nepierakstīto tautas vēsturi.

Baiba Bela-Krūmiņa publikācijai izvēlējusies pirmajā ekspedīcijā – 1996. gadā ierakstīto interviju.

Nelieli fragmenti no Latgales skolotāja Pētera Ančupāna atmiņām stāsta par fizisko un morālo vajāšanu, kurai tika pakļauti brāļi, viņš un visa ģimene.

Par līdzīgo un atšķirīgo, ko atceras cilvēki, kurus no mājām pārvietoja uz Sibīriju lopu vagonos, runāts zemgalties Almas Dreimanes, latgalties Valerijas Stiuriņas, sēlietes Ausmas Arājas un rīdzinieces Valērijas Sieceniņas dzīvesstāstos. Rūjienas mūzikas skolotāja Ēvalda Siliņa un čigāna Jāņa Neilanda dzīvesstāstu epizodēs iezīmēts kara iespaids jaunu vīriešu dzīvēs.

Lielu dramatisku pavērsienu šķietami trūkst Ritē ierakstītajā Austras Lāces dzīvesstāstā, tomēr tajā gan tieši, gan netieši izteiktas padomju laika un neatkarīgās valsts atjaunošanas iezīmes laukos.

Dzīvesstāstos nozīmīgi ir ne tikai sižeti un tēmas, bet arī runātā teksta skanējums, kurā latviešu valodas dialektu un izlokšņu iespaids nav tikai formas, bet arī satura iezīme. Gribam pievērst uzmanību izlokšņu savdabīgajai loģikai, emocionalitātei, kura vistiešāk atklāj runātāja raksturu. Latvijā ierakstītā dzīvesstāstu daļa kārtota, lai parādītu atšķirības dažādu novadu runā. Dzīvesstāstu autoru vidējais vecums ir 60–80 gadu, un viņi pārstāv paaudzi, kurai izlokšņu iezīmes skaidrāk samanāmas nekā jaunākiem runātājiem. Stāstītāja biogrāfiju savā veidā atspoguļo arī Kurzemes čigāna latviešu valoda (ieraksts NMV 234, Jānis Neilands). Izteikta latgaliešu dialekta izlokšne ir Valerijas Stiuriņas (ieraksts NMV 539) runā, kuru publikācijai sagatavojusi dialektu pētniece valodniece Anna Stafeca.

Ievērojot atšķirīgo valodas vidi, kas uzrunā Amerikā ierakstītajā un sakārtotajā izlases daļā, nolēmām, ka pirmajā krājumā dosim iespēju ieklausīties un izprast latviešu valodu distancē starp Latviju un Ameriku.

Skaņu ieraksta atšifrējums attēlo runas veidu un valodas formas, kādas iesakņojušās Amerikas latviešu vidū. Salīdzinot ar citās latviešu mītņu zemēs emigrācijā veiktajiem ierakstiem, var labi redzēt, kā bez angļu valodas ir vēl daudz un dažādi iespaidi, kas veido latviešu valodas ģeogrāfiskās (protams, arī sociālās, politiskās un kultūras) atšķirības. Latvijā ierakstītajos runas paraugos savukārt krievu valodas ietekme izteikta ne tikai to stāstītāju runā, kas atgriezušies no soda vietām Krievzemē. Krievu valodas iespaids iezīmē valodas vidi, kas dominēja Latvijā visu padomju laiku.

Runātos tekstus nav skārusi redaktora roka tādā nozīmē, kā to saprot, ja kārtoti rakstītās domas, izlabo kļūdas un saliek pieturzīmes. Runātā teksta sagatavošana publikācijai ir process, kurā ietilpst teksta atšifrēšana jeb pārrakstīšana grafiskā veidā, salīdzināšana ar skaņu ierakstu un izvēle – kādā formā to pasniegt. Jāapzinās, ka skaņas ieraksts satur tik daudz uz papīra neuzrakstāmā, tāpēc katrs runas vizuālais atveids ir tikai aptuvens. Un tomēr ir noteikti vārdu salikumi, kuri lasot sāk skanēt, mēs pēkšņi sadzirdam intonācijas un runas veidu un gandrīz jau

redzam runātāju. Tas nenākas viegli, tomēr pēc šāda iespaida var tiekties katrs, kurš strādā ar runātās valodas tekstiem. Runātais aizvien ir tuvāks dzīvajai valodai un arvien ir pilns ar negaidītiem *viesiem* – vārdiem, teicieniem, jaundarinājumiem, kas aizgūti no citām valodām un vairāk vai mazāk pielāgoti latviešu valodas organismam.

Izlasē izmēģināti vairāki pieraksta veidi – no teksta atveidojuma, kurā ir precīzi uzrakstīts katrs izteiktais vārds vai skaņa (piemēram, mmm...), atzīmēts runas temps un intonācijas, līdz lasītāja uztverei atvieglotam pierakstam, kurā izlaisti atkārtojumi un tā saucamie parazītvārdi, saskaņoti locījumi, nodalītas satura līnijas un sižeti, tomēr nerediģējot tekstu *parastā* nozīmē, t.i., saglabājot gramatiski nepareizas vārdformas, ja tās raksturo stāstītāja runu.

Pilnībā atšifrēta teksta paraugs ir Baibas Belas-Krūmiņas publikācijai sagatavotais Almas Dreimanes stāsts (NMV 374), kurā vārds vārdā lasāms viss divu kasešu ieraksts, neizlaižot un nepārveidojot neko no autores teiktā.

Angļu valodas izdevumā valodniece Nikole Naua (*Nicole Nau*) sniedz valodas analīzei transkribētu tekstu paraugus, kas sadalīti ne tikai saturiskās un intonatīvās frāzēs, bet arī teikumos un sīkākās teikuma daļās.

Izlasē ir kopdarba krājums: tajā piedalījušies intervētāji un autori, kuriem pateicoties ieraksts ir noticis un pēc tam var tikt atkārtots, atšifrētāji, kas vairāk vai mazāk precīzi, savas pieredzes, intuīcijas, cilvēciskās un valodas lietotāja inteligēnces vadīti, stāstīto tekstu ir uzrakstījuši jeb precīzāk – ievadījuši datorā, un tad ir vēl publikācijas sagatavotāji, kuri izvēlējušies formu un izskatu, kā labāk un atbilstošāk avota raksturam to pasniegt izlases lasītājam. Visiem sirsnīgs paldies par saliedēto darbu!

Izlasē domāta, lai kolēģi – pētnieki no citām humanitāro un sociālo zinātņu nozarēm, studenti, kuri apgūst kvalitatīvo pētījumu metodi, varētu iepazīties ar dažiem avotiem, kas uzkrāti NMV kolekcijā, kā arī lai latviešu dzīvesstāsts pavērtu plašāku skatījumu vienas paaudzes pārdzīvotajā vēsturē un radītu skaidrāku izpratni par to, ka pagātne nebeidzas, bet turpinās cilvēku dzīvēs.

Mutvārdu vēstures avotu izlasē ir pirmais solis, meklējot labāko veidu, kā plašāku sabiedrību iepazīstināt ar interesanto, taču ārkārtīgi komplicēto materiālu – dzīvesstāstiem. Lūdzam uzlūkot krājumu par darba versiju un atvainot par kļūdām, kas varēja rasties izdevuma sagatavošanas ierobežotā laika dēļ. Ar avotu krājumu ceram rosināt dialogu, kas palīdzēs audiokasetēs fiksētos dzīvesstāstus padarīt pieejamākus līdzilvēkiem un vēsturē ieinteresētiem lasītājiem.

Dzīvesstāstu paraugos izmantotie apzīmējumi:

.. – ja teikums apraujas

... – pauze, kur daudzpunktu skaits atbilst pauzes garumam

jā – pasvītroti vārdi un frāzes, kurus stāstītāja uzsver īpaši

() – apaļajās iekavās likti stāstītājas vārdi, kas paskaidro situāciju vai sarunas priekšmetu un intonatīvi vai pēc runas ātruma atdalās no pārējā teikuma

[] – kvadrātiekvavās nepateikts vārds, kura trūkums apgrūtina teksta saprašanu

[] – kvadrātiekvavās slīpajā rakstā – komentāri par intervijas norisi vai stāstītājas intonāciju

[..] – divpunkte kvadrātiekvavās apzīmē izlaidumu tekstā

Pieturzīmju (.,!?) lietojums – tradicionāls

Ar atkāpi no lapas malas parādīti tie intervētājas jautājumi, kuri uzdoti, pirms vēl stāstītāja ir beigusi runāt.

Atšifrējot dzīvesstāstu, tika ievērotas sarunvalodas stila īpatnības, pauzes, nelabojot gramatiskās kļūdas un izloknes īpatnības (piemēram, *zinat*, *dzīvāju*).

NMV 1733

ZENTA GUDIŅA, dzim. 1941.

Intervija: Basos, Kuldīgas raj., 2002.

Intervēja: Dagmāra Beitnere

Atšifrēja: Maija Krūmiņa

Publikācijai sagatavoja: Dagmāra Beitnere

2002. gada ekspedīcija Kurzemē, suitu pusē, atklāja dzīvesstāstus un atmiņas par spēcīgām dzimtām un varonīgiem dzimtas vīriešiem, kuru likteņi iespaido un iedvesmo ne tikai viņu ģimenes locekļus, bet bija nozīmīgi arī mums, ekspedīcijas dalībniekiem.

Braucot uz suitu novadu, zinājām, ka sastapsim kaut ko neparastu, un noklausītie stāsti deva mums iespēju apjaust, cik daudz nianšu dzīvesstāstos ir lokālai, kulturālai vai reliģiskai identitātei. Suitu pusē vērojām spilgti izteiktu savas citādības apzināšanos, kas tiek uzturēta un kopta. Atšķirības definētas jau kopš grāfa Johana Ulriha fon Švērina laikiem, un mūsdienu Kurzemē tās rāda, ka ne tikai modernais filozofijas vai politiskais diskurss liek izprast savas daudzās identitātes. Suiti apzinās savu piederību katoļticībai. Dzīvesstāstos parādās tik daudz atšķirību no pārējās apkārtnes, tie ienes lepnuma, drosmes un varonības motīvu jaunā un spilgtā kontekstā.

Visi trīs suitu vēsturiskie centri Alsunga, Gudenieki un Basi pastāv vēl tagad. Cilvēki šajā novadā saglabā atšķirīgo stāstos, tautas tērpos, tradīcijās. Stāstus par stipru cilvēku dzīvēm atbalso košie krāsu salikumi suiteņu lakatos.

Basu ciema Gudenieku mājās ierodamies, kad mājinieki ir ceļā uz ģimenes svinībām, saruna ir steidzīga, fragmentāra un mazliet saraustīta, tāpēc nav dzīvesstāsta parastā nozīmē. Vīra un bērnu klātbūtnē galvenā stāstītāja ir Zenta Gudiņa. Viņu nevajadzēja mudināt, iekšēji viņa sarunai bija sagatavojusies – pārdomājusi par vīru un savas dzimtas ļaudīm, Gudenieku mājām un tikumiem. Saruna ievirzījās par dzīves vērtībām, godaprātu un taisnīgumu, vecākās paaudzes īpašo attieksmi pret dzīvi un atbildības izjūtu. Stāsts risinājās par tautas tērpu un etnogrāfisko ansambli, par to, ko nozīmē būt suitam, ko nozīmē nest tautas tērpu, un tika mēģināts izteikt, kāda nozīme ir ģimenes tradīcijām un vērtību apzinātai pēctecībai.

Klausoties Zentas Gudiņas stāstā par tēvu, nācās iesaukties, ka tieši šādu stāstu dēļ arī braucam ekspedīcijās, ka meklējam to vēsturi, kura nav uzrakstīta, kura bailēs noklusēta un gaidījusi brīvvalsti. Iespējams, ka daudzās dzimtās un ģimenēs joprojām daudzi stāsti nav izstāstīti. Zenta Gudiņa sava tēva likteni atstāsta pēc mirušās mātes toreiz pusaudžu meitenei pusizteiktajām atmiņām. Viņai it kā trūka vārdu, bet to nevarēja nesaprast. Tas ir stāsts par tēvu, kurš 1941. gadā “šāva uz nepareizo pusī” ... Zenta Gudiņa to pasaka vecajā padomju laika frazeoloģijā, iespējams, tāpēc, ka dzīve nodzīvota, šo stāstu it kā pašai no sevis slēpjot.

Intervijā nav vienota sižeta, ir vairāki sižeta pavedieni un stāsti, ar kuriem izlases veidā piedāvāju iepazīties.

Zenta Gudiņa: [Par vīra vecvecākiem] tie bija tādi spēcīgi cilvēki. Un arī mana vīramāte... turpat blakus Grietiņu Andrim krustmāte dzīvoja. Neskatoties uz to, ka grūti arī gāja tajos kolhoza laikos, viņi tādu gaišumu iekšā bija saglabājuši. Un viņi tā pārsprieda teātra izrādes un arī jaunās grāmatas, un tā. Tiešām tādi gaiši cilvēki. Un es pat atceros, tad mēs te arī nācām... pa Jāņiem mēs te vienmēr ligojām. Un arī tajā pašā Basu pilskalnā. Kurā gadā tas varēja būt? Kādā... 66. gadā mēs apprecējāmies. Nu, kādā 70. gadā vēl ligojām pēdējo reizi tajā Basu pilskalnā. Un tā ar alu, un kaimiņi te visi kopējie sanāca. Nu tiešām tādi... par cik man jau tas dzīvesstāsts ir

pavisam bēdīgs. Jo 41. gadā man tēvu nošāva sakarā ar tiem juku laikiem. Viņš tur šāva uz nepareizo pusi... Un tad mammai mēs divas palikām. Un tad, lai neizved, mēs... Es esmu no Dobeles rajona, no Krimūnām. Tēvs bija dzelzceļa strādnieks, mammai bija bufete... tajā stacijas bufetē. Un tad, lai neizvestu, par cik viņš nešāva uz to pusi tajos laikos, tad es gāju Dobelē skolā. Un mamma man nomira, kad man bija 15 gadi. Pārmocījās. Tā ka es jau īsts sociālisma produkts esmu. Jo man jau potēja iekšā visu to.

Dagmāra Beitnere: Jūs tik ļoti labi sazimējāt, ka tie bija kaut kādi īpaši cilvēki. Mēs varētu mazliet parunāt – kas bija viņos īpašs, kāpēc viņi bija citādāki cilvēki?

Zenta Gudīņa: Man pat grūti pateikt, kāpēc viņi bija īpaši. Jo acīmredzot, ka visa tā sabiedrība, kurā viņi bija auguši, ka tai bija pavisam citas normas un citas vērtības. Es domāju, ka tajos laikos acīmredzot tās garīgās vērtības bija augstāk par materiālām vērtībām, ja. Ka nebija... tā sabiedrība jau acīmredzot kaut kur bija... pēc Pirmā pasaules kara bija tā grūti Latvijā. Viņiem faktiski jaunība bija pēc kara. Vīramāte... jā, nu tad jau arī Latvija bija tāda sagrauta. Un, ka viņi... tad tās vērtības bija savādākas, ja. Jo arī viņi alka pēc izglītības acīmredzot. Jo mana vīramāte bija no "Gaišumiem". Viņas mamma bija kaut kur... cik bija – kādi 11 bērni "Gaišumos". 11 bērni. Tā kā viņam brālēni un māsiņas ļoti, ļoti daudz. Nu, lūk, mana vīra vecmāte, mātes māte Kate – ļoti gaišs cilvēks viens atkal bija. Nu vienreizēji gaišs. Nu, lūk, un viņa dzīvoja Liepājā, un tajā Pirmā pasaules kara laikā viņa no Liepājas... nē, ne Pirmā pasaules kara laikā. Nuja, un viņai divi bērni bija. Un meita beidza, mana vīramāte, to Liepājas lietišķās mākslas vidusskolu. Tātad daudz ko... vārdu sakot, tad pavisam savādāk audzināja bērnus. Ja mani mācīja, kad es gāju skolā tehnikumā, braukt ar traktoru, un tā – tādas lietas, jo sievietei taču ir... Tad viņiem mācīja taisni to ģimenisko. Teiksim, visu to. Nu, tad tomēr es domāju... nu, iespējams, ka es galīgi nepareizi domāju, jo tagad jau arī sievietes pavisam savādāk tiek orientētas, bet tomēr sievietes galvenā sūtība ir ģimene, bērnu audzināšana. Jo bērni, paaudze no paaudzes, ir mūsu nākotne. Un kādu viņu izaudzina... Vai nu viņu izaudzina iela, vai viņu izaudzina ģimene. Tas ir milzīgi, es domāju, no svara. Tā kā... un tāpēc viņas – meitenes audzināja kā meitenes un zēnus...

Dagmāra Beitnere: Jūsu vīramāte ko ir izaudzinājusi?

Zenta Gudīņa: Vīramāte ir izaudzinājusi divus. Vīrs ir viens, un vīramāsa. Un tā mums pagājušogad pēkšņi nomira. Tas mums tāds jautājums. 59 gadi. Bet viņa savukārt izaudzināja 3 bērnus. Nu, lūk, un tā... kurā gadā tad es ieprecējos? 66. gadā es ieprecējos šeit. Nu, un tad tas taisni... kā es nokļuvu līdz tam etnogrāfiskajam ansamblim. Faktiski es jau diezgan vēlu nokļuvu. Es nokļuvu tikai 88. gadā, jo principā es jau strādāju Kuldigā, un te, Gudeniekos, bija ļoti spēcīga šī pati Rozālija Rudzīte un Emīlija Kantiķe. Un Jansone Lidija – tā jau... nu vispār, par to cilvēku – tas ir viens brīnišķīgs cilvēks. Ne par velti viņa ir ievēlēta, ir par to valdes priekšsēdētāju. Un viņai tik daudz idejas ir. Un es domāju, ka tas suitu novads ar to... noteikti jau, ka arī Alsungā, Alsungas sievu vadītāja Ilga Leimane arī ir bagāts cilvēks, teiksim tā. Bet nu Lidija, tas ir vienreizējs. Un es domāju – viņa taču arī ir izgājusi visus Sibīrijas ceļus, izsūtīta viņa ir bijusi, ģimene sadalīta. Te Zigrīds Kalniņš, viņas brālis, taču palika Rīgā. Par to jau noteikti ir dzirdēts, vai ne. Ka Sebris tur viņam palīdzējis ir, un tā. Bet nu diemžēl viņš arī aizgājis aizsaulē. Nu, lūk, un tad jau arī, lielākoties jau arī tas mūsu ansamblis, viņš jau nekur nezīmējās tā. Bet viņi uz vietas šeit kāzās visur piedalījās. Lielākoties dzīvoja kāzās. Ar visām apdziedāšanām, ļoti interesanti. Nu, manās kāzās nebija tas ansamblis, bet bija... Emīlijas mamma, ko šinī pusē sauc par Graveni.

Dagmāra Beitnere: Kāpēc tāda iesauka?

Zenta Gudīņa: Mājas "Gravas" ir. Mājas ir "Gravas", un tad viņu sauc par Graveni. Arī, es domāju, ļoti interesants cilvēks. Ļoti simpātisks, arī maza auguma tāda. Es domāju, ka viņas dzīvesstāsts... Nu, noteikti jau, ka Emīlija pastāstīja, ka... es domāju, tas arī bija tāds diezgan sarežģīts. Jā, tas bija ļoti sarežģīts. [..]

Es tikai atceros, ka tava māsa teica, ka tēvs ir teicis... par cik mana vīramāte Anna jau skaitījās labi izglītota, ja Liepājas lietišķās mākslas vidusskolu beigusi. Ka tēvs ir teicis: "Es gribu, lai mani bērniem ir gudra mamma." Tāpēc viņš noprecējies ir pilsētas meiteni. Bet nu viņa jau bija vienreizēja, jo tajā Mākslas vidusskolā, tur jau mācīja visu kaut ko. [...] Mākslas amatniecības skola. Un šeit, vārdu sakot, viss, kas ir viņas austeris. Un arī izšūts, un viss, redziet, viss tas bija visādos veidos. Kāda tikai aušanas tehnika ir, visa šeit ir ieausta. Viss tas ir paraugs. Tā kā nu, es saku... tā kā šeit pilnīgi visi iespējamie raksti. Pilnīgi visi iespējamie raksti, kādus var izaust. Redziet, tā kā... un to viņa visu, protams, prot, un viņai stelles ir. Viņa teica: "Es aiziešu pensijā..." Nu, kolhoza laikos jau nebija laika. Viņa teica: "Es aiziešu pensijā, tad es audišu." [..]

Vēl viena tāda epizode, es tikai atceros, ka Andrim vecāmāte Anna, Andža sieva, arī viņa ilgus gadus nodzīvoja. Bet nu beigās viņa arī, laikam asinsvadu kaļķošanās, skleroze, viņa tāda īpatnēja bija palikusi. Es jau ar viņu vairāk, man liekas, neredzēju. Un tad tikai es atceros, ka viņa gribēja nodzīvot līdz 100 gadiem. Cik gadi viņai bija, kad viņa nomira?

Vīrs: 92.

Zenta Gudīņa: 92 laikam. Un viņa jau bija tāda īpatnējāka. Nu, kā jau ir – brīžam ir skaidrs prāts un brīžiem nav. Un tagad atnākusi tā meita Ieva pie viņas, viņa tur tajā istabiņā, gala istabā dzīvoja. Un tā mamma prasījusi: "Nu, vai tad man ir tie 100 gadi?" Ieva teikusi: "Ir, ir." Viņa teica: "Nu tad es varu mirt." Mēs jau teicām, nebūtu tā Ieva pateikusi, viņa būtu vēl dzīvojusi [*smejas*]. Nu tas tāds, tāds jokus tā atceras. Tad tā viņš ir bijis. Tas par to Annu. Nu, ja par Jēkabu. Nu, Jēkabs vispār... arī viņam tas pats, kā jau katra latviešu vīrieša liktenis bija, viņš arī bija Sibīrijā izsūtīts. Notiesāts uz 25 gadiem. Viņš bija aizsargs. Tā ka nu smagi viņiem tur ir gājis. Bet nu to viņš ir izdzīvojis. Nu, humoru viņš arī nav zaudējis. Tad viņam te visādi... es zinu, mums kopā pavisam ar Andra māsu ir 3 puikas un 2 meitenes. Viņai ir 2 puikas un meitene. Un man dēls un meita. Un tad tie puisēļi jau te pa vasaru dzīvoja. Un tad viņš tur stāstīja viņiem visādus jokus. Kā tur Ādolfs Hitlers... es jau viņu vairs neatceros. Viņam bija iekšā tādi teicieni daudzi, un tā interesanti. Nu, un tad dziedātājs viņš arī bija liels. Un te pat pierakstīta viena dziesma "Kur, priedīt, tavi zari?". Ko neviens cits nezināja. Lidija jau staigāja pa mājām un vāca, Jansone. Un tad arī no viņa pierakstīja. Un vīramāte arī man bija liela dziedātāja. Tāda, nu vienreizēja tāda... nu nav tā, kā kādreiz teica – lauku cilvēki tādi. Nē, viņi bija tiešām tādi. Dzīli, dziļi tādi kulturāli un tādi zolidi cilvēki. Arī te, apkārtējās mājās, visi tādi. Brīnišķīgi cilvēki. [..]

Dagmāra Beitnere: Zentas kundze, no kurienes nāk jūsu ģimene?

Zenta Gudīņa: Mana ģimene tā... mana mamma... faktiski tā, mana vecāmāte no mammas puses, mammas mamma man ir latvietē. Bet mammas tēvs ir lietuvietis. Un tā kā mamma man ir puslietuvietē, puslatvietē. Bet, par cik mammas radi bija Latvijā, tad viņa pārnāca atpakaļ. Es atceros, ka viņa vēl stāstīja, ka viņa pie Skaistkalnes kaut kur, tur jau arī bija robeža, un tur arī tā nevarēja... Mežanskaite viņa bija. Mežanskis tēvam, un sievietēm, kas neprecējušies – Mežanskaite. Un tagad pie Skaistkalnes.

Dagmāra Beitnere: Kā vārds?

Zenta Gudīņa: Adele. Un tā kā mātes, Adeles mātes, mājas bija Latvijā, Meliņu mājas tādas. Tas kaut kur ir Bauskas rajonā, tur dzīvoja onkulis, un arī manai vecaimātei, Adeles mammai, bija daudz bērni, tad mamma Adele nāca pāri par robežu, brida pāri pa upi. Tur ir pie Skaistkalnes kaut kur. Nelegāli it kā, nelegāli. Un pie onkuļa aizgāja dzīvot. Onkulis it kā bija nodomājis atstāt... onkulis bija otrreiz precējies. Nu ja, precējies bija un bija nodomājis, vārdu sakot, atstāt... precējies ar sievieti, kam bija bērni. Un viņam pašam bērni nebija. Un tad viņš bija domājis it kā to manu mammu tālāk atstāt tajās mājās. Bet viņš tā pēkšņi nomira, un nekas tur neiznāca. Nu, un tad mamma apprecējās ar Kārli Ozoliņu. Un Krimūnas stacijā viņi tur apmetās uz dzīvi. Un viņa arī bija ļoti laba kulināre, pavāre, un viņa savu bufeti tur atvēra. Un tēvs bija dzelzceļa

strādnieks uz dzelzceļa. Un tad tikai es atceros, ka mana māsa, vecāka par mani 5 gadus, 35. gadā viņa dzimusi Rīgā. Un tad bija te viens tāds laiks, ka tie, kas nav dzimuši Rīgā, tie nevar Rīgā ne dzīvot, ne pierakstīties, neko – krievu laikos. Un, par cik viņai bija dzimšanas apliecībā, ka viņa dzimusi Rīgā, jo no Krimūnas stacijas dzemdēt brauca uz Rīgu, tad viņai bija viegli. Tagad es brīnos, kāpēc man ir ierakstīts dzimšanas apliecībā Krimūnas stacija. Un beidzot māsa saka tā, ka viņa 5 gadus par mani vecāka ir, ka it kā tas laiks ir pienācis, un mammai bija jābrauc uz to Rīgu, bet nu viņa vēl no rīta izceps brokastīs pankūkas tēvam, lai nu paēd, un meitai. Tēvs brauca līdzī, bet nu brokastis paēst... Nu, lūk, paēda brokastis un tika līdz stacijai tikai. Un tāpēc man ieraksts ir, ka Krimūnas stacijā. [smejas] Un tā tas mūžs man pagājis. Ar vienu braukāšanu. Un tad jau... tad vēl vienu tādu epizodi es atceros, ka es piedzimu tajā ziemā 41. gada janvārī un tad jau arī bija juku laiki visādi. Un tēvs teica: “Bērns ir jānokrista.” Un tad viņš mani esot zem lielā kažoka pasitis un aiznesis uz baznīcu, un nokristījis. Un vasarā viņu tad arī nošāva. Tad sākās... tur nāca iekšā, vieni nāca iekšā. Un tad tur viņi, vietējie, it kā gribēja pretoties, un tad tur... Nu, un tad mamma palika ar mums divām. Vienai pusgads un otrai 5 gadi.

Dagmāra Beitnere: Viņam bija ierocis, ar ko pretoties?

Zenta Gudīņa: Jā, viņam bija. Viņi tur bija tāda grupa, jā. Viņi tur bija tāda grupa.

Dagmāra Beitnere: Es saprotu, ka viņi šāva uz krieviem?

Zenta Gudīņa: Jā. Viņi šāva uz krieviem. Tēvu sauca Kārlis Ozoliņš. Un viņš ir apglabāts Vērķļu kapos tur pie Krimūnas. Un viņam pat bija, par cik tūlīt vācieši ienāca drīz pēc tam, tad... un tad viņam bija uzlikta marmora plāksne, ka biedru grupa viņam to marmora plāksni. Un tad kara laikā tā tika, tur tanki, krievu, gāja pāri, un pārbrauca pāri un salauza viņu. Un mamma kaut kur viņu ieraka tur. Bet viņa, protams, mums to nepateica. Kapi ir Dobeles rajonā netālu no Krimūnas. Viņa nepateica, kurā vietā, un, tā ka mēs... kaut kur turpat ir pie tā kapa, bet, kur, mēs nezinām. Vispār jau mamma mums neko... mēs arī tūlīt pēc tam, kad sākās krievu laiki, es vēl atceros... es faktiski diezgan daudz epizodes atceros. Es zinu, ka kara beigās, nu, tur gāja karš. Mēs dzīvojām vienā mājā... dzelzceļa stacijas mājās, pie dzelzceļa bija tādas dzelzceļnieku mājas, tur mēs dzīvojām. No turienes mūs izdzina ārā. Un tad kaut kādās saimnieku mājās mēs dzīvojām. Ceļš gāja vienā pusē Auros, un it kā mūsu tā istaba bija... tur jau, kas tur par istabu. Tur mantas bija saliktas kaudzēs un tā. Un mēs gulējām, un sāka bombardēt. Mamma pa vidu, mēs katrā pusē. Un viena šķemba mammai taisni gar galvu spilvenā. Nu, spilvens bija sašūts. Tā kā varēja palikt tā, ka mēs paliekam katra savā pusē, mamma nav. Bet tas mums gāja secen. Nu un tad, es atceros, ka no turienes mēs atkal pārgājām... atkal kaut kur mūs. Faktiski mani vecāki bija diezgan labi situēti. Cik es atceros gan pēc mēbelēm tām, kas bija. Gan tēvam tas pats kažoks bija tāds. Bet māte, protams, gaidot angļus, viņa pārdeva.

Jo cilvēki jau neticēja, ka krievs paliksies. Un viņi visi milzīgi gaidīja, ka kaut kas mainīsies. Tad es zinu, ka dīvāns tāds ar lielu atzveltni bija, skaists. Un tad bija baltas koka gultas, lakotas. Melns atkal tāds, lakots, ar izgriezumiem skapis bija trīsdurvju. Un mātei bija tādas augstpapēžu kurpes, zamša. Un visādas krepdašīna blūzītes. Un tā. Bet, protams, tas viss laika gaitā. Un tad mēs, vārdu sakot, pārcēlāmies atkal uz tādu vienu māju kaut kur. Un mums bija radio aparāts. Par ko es gribēju stāstīt – par to radio aparātu. Un tad vienkārši... tad jau krievi bija iekšā. Un tad ienāca krievs un paņēma to radio aparātu. Neko neteikdams. Un tad, es zinu, ka mātei bija cūka, to arī paņēma. Bet mana māte vispār bija ļoti kareivīga sieviete. Un viņa taču gāja pie tiem zaldātiem, bet ko tad tur vairs – cūciņa jau cepas.

Un tad no turienes mūs izdzina ārā. Tur ar kopējiem kaimiņiem, es zinu, ka mums bija siena šķūnī izplēsta tāda... visriņķī bija siens un vidū tāda telpa, kur mēs, ļoti daudz cilvēki, bijām iekšā. Un no turienes mūs arī izdzina ārā. Un tad mēs uz lauka statiņos gulējām. Nu tas varēja būt 45. gada... 44. gada beigās, rudens, kaut kur tā. Tā kā 44...

1 B

...tādās mājās. Un tur saimnieks turēja, vienā galā bija [...], kur viņš graudus bēra. Un tad mums stāvēja gultas tās divas un tas skapis, un vairāk jau tad tur nu tās pārējās mēbelītes, cik nu tur varēja savākt, stāvēja. Un katrai pauniņa bija nolikta, ja kaut kas, tad māte teica... jo 41. gada izvešanā, tad jau neviens vēl neko nezināja, kas un kā. Bet tad jau kaut ko – vismaz gatavojās. Es atceros arī 49. gada izvešanu, šo 25. martu, kad bija ļoti skaista diena, saulaina diena. Un mēs tajās mājās bijām ļoti daudz bērnu. Un, protams, ka pieaugušie zināja, kas notiek, bet bērniem jau tas tā nepiegāja. Viņi vienkārši zina, ka pieaugušie tādi satraukti un tādi, neļāva mums iet ārā, ka nepazūd, ja kaut kur iznāk vešana. Un tad bija tāda salmu kaudze. Tās bija lielas mājas un lieli staļļi, tur bija liela salmu kaudze. Tad mēs ielidām salmu kaudzē, galvas ārā un skatījāmies. Un tad, es zinu, tur tādās “Kamolu” mājas, tur dzīvoja arī neprecējusies... brālis ar māsu tur tā. Tos arī izveda. To es atceros. Nu, lūk, un tad pamazām... māte iestājās kolhozā, tas jau bija smags laiks, es zinu. Un tad, lai varētu nopelnīt... nē, nu tas bija briesmīgi, jo naudu jau toreiz nemaksāja nekādu. Rudenī, tad tur viena zirga ratos varēja... kaut ko tur iemeta – kaut kādus graudus un cukuru laikam. Un tad mamma, lai varētu kaut kā izdzīvot, viņa vāca metāllūžņus, ar tiem pašiem zirga ratiem, sieviete būdama. Un tad jau viņa arī uzpirka vistas, kad bija brīvs svētdienās, tad skrēja uz Rīgu, pārdeva. No Dobeles tālu Rīga nav. Pārdeva tās vistas. Un tad es atceros, ka es šad tad, paņēma mani arī līdzī uz to Rīgu. Un tad uz tirgus žīdi sauca: “Kidinas, kidinas, kam ir kidinas!” Jūs ziniet, kas ir kidinas? No vistas: kakls, spārni un kājas. Un šķilvītis un akniņa. Tās bija pārsietas ar diedziņu, un tās bija kidinas. Viņi no tās vārija... tās bija lētas. Man liekas, vai tajā laikā rubuli viņas nemaksāja, cik es atceros. Un tad, es zinu, kādreiz atkal mammai, tur bija mums tāda birzīte, un tur ziedēja vijolītes. Vienas ir tumšākas un nav smaržīgas, un vienas bija smaržīgas. Un tad es sasēju tādus pušķiņus, un tad, es zinu, ka 15 kapeikas viņas maksāja. Un tad, es zinu, ka mamma atveda pirmo reizi tādu augli kā banānu no Rīgas. Tā kā... Nu, lūk. Un tad jau māsa aizgāja... nu tad jau es gāju Dobeles skolā. Un mamma saslima. Un es pabeidzu 8. klasi, tad viņa tajā vasarā nomira. Bet nu es vēl to devīto pabeidzu. Bet nu... nekādi iztikas līdzekļi jau nebija. Un tad no Lietuvas... man faktiski visi radi ir Lietuvā. Jo tēvam nebija, viņš bija vienīgais. Viņam mamma arī bija mirusi. [...]

Dagmāra Beitnere: Jūs esat katoļticīgi?

Zentas Gudiņas vīrs: Jā.

Zenta Gudiņa: Jā. Un, par cik es nāku no Lietuvas puses, tad mana mamma bija katoliete, un es esmu kristīta, iesvētīta. Mēs arī esam baznīcā laulāti, arī tajā laikā, kaut arī nedrīkstēja. Visi bērni man arī ir kristīti. Tā kā mums tas viss nekur nav pārtrūcis.

Dagmāra Beitnere: ...vai mēs varētu parunāt, ko nozīmē būt katoļiem te, Kurzemē. Un jūs taču jūtat, ka ir citāda mentalitāte kā luterāņiem. Vai nav?

Zenta Gudiņa: Nu man, piemēram, kas attiecas uz Dievu un tādām lietām... jo man māte no mazām dienām teica: “Dieviņš redz visu.” Un es domāju, ka arī tas kaut kur to bērnu... nu es taisīšu to nedarbu, bet tas Dieviņš redz. Tā kā tas arī, es domāju, tas tāds audzināšanas... tādi labi. Jo, ja tu netici ne Dievam, ne velnam, tad tu vari darīt visu. Nu un katoļiem arī, par cik ir tā grēksūdze, tad tomēr cilvēkam ir par to jāpadomā – ko tu dari. Ka tas tev tomēr bišķi tā. Tā kā tas, es domāju, daudz ko tas nozīmē. [...]

Dagmāra Beitnere: Jums ir tā lietuviešu identitāte kaut kādā ziņā. Jūs jūtat kaut kādu starpību? Vai jūsos ir tās divas mentalitātes?

Zenta Gudiņa: Nu vispār es tā bišķīt... nu kādreiz bērnībā mamma šad tad aizsūtīja uz Lietuvu. Man ļoti daudz tur arī māsīcas, brālēni. Nu bišķiņ kaut kur, teiksim, es aizbraucu uz Igauniju, es tur tā nejūtos. Bet es aizbraucu uz leišiem – nu kaut kur ir tas tā. Tas tomēr ir kaut kāda tāda tuvība kaut kur. Tomēr tu jūties tāds... Un tad, kad, teiksim... Lietuvieši vispār ir

vairāk, man liekas, uz kopību velk. Jo viņi vairāk dzīvo, teiksim, arī laukos vairāk sādžās dzīvo, ja. Latvieši vairāk viensētās tādās. Un viņi arī vairāk tajos komunistu laikos bija tādi kopīgi. Un viņi mazāk, es domāju... latvietis ir vienpatis, un viņš gandrīz ir ar mieru pakāpties, lai varētu kaut kur pakāpties, tad pakāpties uz sava līdzcilvēka pleciem. Lietuvieši, es domāju, bišķiņ mazāk tādi. Tā kā viņi tā vairāk turas kopā. Un mums tepat pa Jāņiem arī bija divas māsīcas atbraukušas, tad mēs te tā kopā brāļojāmies ar savām ģimenēm. Tā kā... un tad, kad te tie latvieši nevar tās partijas un tā, šo un to. Tad es saku: "Vai, labi, ka es esmu arī daļēji lietuviete, ka man tie netikumi vien latviskie nepiemīt." [smejas] Tā kā bišķiņ... Nu kas, man jau forši tie radi, foršas māsīcas, tā kā... Nu, lūk, tā kā dzīve ļoti ātri paiet. Ļoti ātri skrien, ļoti ātri. Tā kā, meitenes, vajag dzīvot katru dienu un pilnvērtīgi.

Dagmāra Beitnere: Gribēju vēl parunāt par tām vērtībām. Jūs tik ļoti interesanti iesākāt to tēmu. Ja mēs varētu mazlietiņ. Kas bija tai aizgājušajai paaudzei tāds speciāls? Kā jūs teicāt – viņiem bija citas vērtības.

Zenta Gudīņa: Es domāju, ka viņiem bija... Jā, viņiem, teiksim, arī... teiksim, tagad viena lieta, mums ir pilnīgi sajucis. Mums jau visu laiku mācīja, ka tas viss ir mūsu. Tiem cilvēkiem – ja tas bija mans, tad tas bija mans, un, ja tas bija tavs, tad tas varēja tur stāvēt, un tas bija tavs. Es nekad nepretendēju uz viņu, ja. Mani vīra vecāki, es atceros vēl tādu epizodi, ka te kaimiņos viens uz cita zemes... tad bija modē – tās Līvānu mājas celt. Un viņš uz cita zemes cēla to māju. Un es zinu, ka vīra tēvs un vīra māte to pārrunāja un teica: "Kā viņš var celt uz tā zemes māju savu?" Es domāju, bet tā ir kolhoza zeme. Man jau tik tālu tas bija tā. Bet viņi – kā var. Nu un, protams, tagad ir problēmas. Un, vārdu sakot, arī vīra tēvs... te bija dzirnavas kolhozam, un mala. Un vīra māte... kaut gan arī runāja: "Jā, jā. Gudīņi jau tur tur cūkas." Bet Gudīņi neturēja. Gudīņiem tikai divas cūkas katru gadu bija, vairāk nebija. Un tad vīra māte aizliedza: "Tu nenesīsi ne kripatas. Lai domā, bet mana sirdsapziņa ir tīra. Tas nav." Tad vīra tēvs jau smējās: "Man bija lielie gumijas zābaki, lielie, zvejnieku. Man ir apliecība... tu zini, kā tu ber tos graudus, tad man tur aizkrīt garām kāds, tad man ir ko vistām atnest." Tad es zinu, ka te bija nobērts lielais kartupeļu... kartupeļu stirpa bija nobērtā. Un atskrējusi bija arī Andra māsa no Aizputes, viņa Aizputē dzīvo. ...(?) un nav salikusi tos kartupeļus. Viņa teica: "Es pieskriešu pie tās kaudzes, vienu spainīti kartupeļu pielasišu." Māte teica: "Nekādā gadījumā. Ej, salasi uz lauka." Saproti, nu viņiem bija tāds... nav tā kā... es saku, mums tagad pa šiem 50 gadiem viss bija mūsu. Kopējais, ka tas viss mūsu. Bet viņiem bija tas tā kā... kad lasa Blaumani vai ko, ka, ja tur bij aizlikts priekšā zariņš, pārlikta pāri cilpiņa un zariņš, tad zināja, ka cilvēks nav mājās, ka tur nav ko iet. Tagad cik atslēgas nevajag, un vienalga viņš ieiet iekšā. Mums gaišā dienas laikā ūdens laistāmo mucu nozaga šopavasār. Tā kā... tās bija tādas. Nu, katrs zināja – kas viņam ir, tas viņam ir. Un nekad neiekaroja sava tuvākā mantu. Kaut vai tas bauslis bija tur tā. Tā kā viņi pēc tā arī vadījās.

Dagmāra Beitnere: Un kādas jums ir dzīves vērtības? Kas jums šķiet, kas ir visvērtīgākais dzīvē?

Zenta Gudīņa: Bērni, veselība, saticība. Manta, nu... nauda un tas, nu tas ir... nu tas ir vajadzīgs, lai tev nav jādomā, ko tu ēdīsi. Arī tas ir faktiski tik daudz svarīgs, lai tu būtu apgērbies un paēdies. Lai tev nebūtu jādomā, ka tev nav ko likt uz galda, jo tas arī ir briesmīgi. Jo tagad ir ļoti daudzām ģimenēm. [...] Es taisni apbrīnoju. Nu, acīmredzot, ka man kaut kas jau ir... māte man jau ir ielikusi to bērniībā. Jo faktiski es... man taču nebija neviens, kas teica – dari tā vai dari tā, vai dari tā. Es tikpat labi varēju galīgi noiet no ceļa. Nu, cik nenogāja tādi. No 15 gadiem paliekot... nu, māsa vienīgā man bija, bet tā dzīvoja Rīgā. Bet man kaut kur ir visu laiku, acīmredzot tā ir tā ieaudzinātā, tā kristīgā ticība, noteikti ka tā bija tāda. Un arī, es nezinu, kaut kur varbūt man pret šo iekārtu... Nu, varbūt es to tā...

Es atceros, ka mēs tur arī vienās mājās dzīvojām, un mēs tagad ar māsu... mēs visas trīs guļam. Un es zinu, ka tur bija tāds *istrebiķeļ*, tajos laikos bija. Un tas laikam bija ieskatījis manu... es pat

nezinu, vai viņš bija ieskatījies vai kā. Bet viņš tur daudzās pie durvīm. Protams, tās durvis atsita vaļā, un māte mudīgi aiz skapja. Viņš ienāk: “Kur māte?” Bet mamma bija noteikusi: “Jūs nesakiet. Sakiet, ka es neesmu mājās.” Nu nav mājās. “Nu, kad pārnāk, tad pasakiet, ka es viņu nošaušu.” Nu, acīmredzot viņš bija viņu ieskatījies, bet nu viņa, protams, neielaidās, jo viņam pašam bija sieva un pulk bērni. Ka tas kaut kur... nu, es nezinu, vai tas man tā aizsargreakcija kaut kāda pret visu, iespējams, ka pat pret vīriešiem kā tādiem kaut kur. Bet drīzāk es domāju, ka tā kristīgā ticība. Jo mēs jau ar mammu arī gājām uz baznīcu, arī, teiksim, tad, kad it kā nevarēja iet. Nu, līdz tiem 15 gadiem. Es atceros, ka uz iestiprināšanu, mēs dzīvojām Dobelē, un iestiprināja bīskaps. Un tad mēs braucām ar zirgu no Dobeles uz Jelgavu. Ar zirgu. Tā interesanti, tā es atceros. Mēs agri, agri. Mēs pa tumsu. Man liekas, mēs vakarā izbraucām, no rīta bija jābūt Jelgavā. Tā kā, iespējams, ka tas viss, nu, tā jau mani... jo pēc tam, pēc tiem 15 gadiem, jau man nebija nekādas bremzes, nekā. Tā kā tas jau viss bija tad ieaudzināts iekšā. Nu mana mamma bija liela dziedātāja. Ļoti liela dziedātāja. Es zinu, ka kolhoza... viņai bija arī balss. Tad, kad kolhoza laikos ganos kaut kur, kad vakarā vajadzēja aurēt mājās, tad mana mamma aurēja mājās. Tā kā... man vispār ir patīcis vienmēr dziedāt. Es zinu, ka taisni... tad jau bija vasaras ganības, un tad sievas brauca no mājām uz tām vasaras ganībām, nu, kādi kilometri 10, 15, kā tur bija. Un tad dziedāja. Tad jau nebija tādas mūzikas kastes visādas, ierakstīts viss. Tad jau dziedāja visu. Un tad man no tiem laikiem vēl tās... dziedāja jau arī tās leģionāru dziesmas. Tad jau tur tā... lauku cilvēki jau uz to tā neskatījās, kas atļauts, kas neatļauts.

Dagmāra Beitnere: Vai jūs gājāt kādā ansambli?

Zenta Gudīņa: Nu skolā es korī dziedāju. Nu, kur tā vairāk... Nu tehnikumā te mums bija tāds ansamblītis, tur mēs tā dziedājām. Nu neklātienē es tajā... parasti jau tie vislabākie gadi ir augstskolā, bet, par cik es neklātienē, man tikai tā mācīšanās bija tas prieks. Vairāk tur nekas tā nebija... [..]

...Reizēm saku kaimiņienēm, vai man jūsu kanti jātur... Viņas pieņēmušas, ka es esmu suitene. Tautas dziesmas ir ar mātes pienu jāieziž... Vīra māte katrai mazmeitai atstāja pa vienam suitu tautas tērpam. [*Rāda vīra māti uz 1934. gada dziesmu svētku plakāta, viņa toreiz saņēmusi atzinības rakstu par pareizāko tautas tērpu.*] Kā radās tās suitu tērpa krāsas, tas sākās ar grāfu Šverinu, kurš noprecēja poļu grāfienu un, lai dabūtu luterāņus katoļticībā, deva goda kārtu un atļaujas zemniekiem... vai nu braukt, ar zirgu braukt kungam garām neapstājoties. Suitu vārdu tulko kā *purva ļaudis*, gan arī stāsta, ka nāk vārds no svītas, no franču valodas *suite*. Vecās bildēs var redzēt, ka sievietēm tie tērpi ir pat ikdienā mugurā. [..]

Te, tai Kurzemes pusē, cilvēki ir savādāki – ka tikai otru neapgrūtināt, paši grib ar visu tikt galā... ir diezgan palepni, grib palepoties. Vienalga, kā tas ir, bet grib palepoties... mēs esam suiti. [..]

Kad man ir tas tērps mugurā un kad es dziedu ar viņām, tad es jūtu, ka es kaut kas esmu..... ka es esmu kārtīga latviete. Tas ir tāpat, kad saka, ka vasarā grūti – karsts, bet uzģērbjas *lukturu* (luterāņu) drēbes, tad nav tas. Smagas ir tās suitu drēbes, un, ja kāda atnāk tais *lukturu* drēbēs, tad mēs pasmejamies, ka ir *lukturu* drēbēs atnākusi [*smejas*].

NMV 1572

MARIJA LŪSE, dzim. 1929.

Intervija: Rīgā, 1993., un Alsungā, 2002.

Intervēja: Māra Zirņīte, Ieva Garda, Jolanta Upeniece

Atšifrēja: Ieva Garda

Publikācijai sagatavoja: Ieva Garda

Braucot ekspedīcijā “Dzīvesstāsts Latvijā – Kurzeme: 2002” uz Alsungu, biju cieši nolēmusi neintervēt nevienu folkloras ansambļa “Suitu sievas” dalībnieci. Vēlējos pievērsties mazāk pazīstamiem teicējiem, jo ansamblis ir slavens un dziedātājas ir sniegušas intervijas gan masu saziņas līdzekļiem, gan folkloristiem. Tomēr, kad ekspedīcijas dalībniekiem tika sarīkota tikšanās ar ansambļa dziedātājām, ātri vien katrs intervētājs vienojās par intervijas laiku un vietu. Es stāvēju maliņā un vēroju, jo nevēlējos viņas intervēt. Tomēr, kad pamanīju, ka vienu no Sievām nav sarunājis neviens un viņa tāpat paliek vienīgā no sava kolektīva, es sapratu, ka tā nevar – ja visas, tad visas. Iznāks nesmuki. Piegāju pie viņas, pajautāju, kā sauc un vai viņa vēlētos ar mani parunāties.

Nākamajā dienā zvaniju pie durvīm; kad tās atvērās, man likās, ka esmu ko sajaukusi – durvīs stāvēja maza sieviņa, kas nemaz nesaistās ar to varenumu, ko pauž suitu tautas tērps un dziesma, ko redzēju iepriekšējā dienā.

Teicējas vārds ir Marija Lūse, dzimusi 1929. gadā. Kā jau tas bija paredzams, pieradusi pie intervijām, viņa ļoti labi prata vadīt interviju pēc sava prāta. Stāstot viņa pēkšņi varēja lūgt izslēgt diktofonu, sākt stāstīt par ko citu, bet, ieslēdzot diktofonu, turpināja tieši no tās vietas, kur stāstu pārtrauca. Viņa ļāva ierakstīt to, ko mums vajadzēja – dzīvesstāstu, bet neļāva ierakstīt to daļu, kurā atklājās viņas vēlme vienkārši parunāties par savu dzīvi un pie reizes izjautāt mani par manējo. Teicēja mani apbūra ar savu prasmi stāstīt. Viņas stāstu caurvija prieks un bēdas, mīlestība un naidis. Turklāt mani kā folkloristi fascinēja viņas dzīvesstāsta savijums ar folkloras elementiem, bez kuriem šis stāsts nemaz nebūtu iedomājams. Es ieguvu brīnišķīgu stāstu un divas ļoti jaukas dienas kopā ar tikpat brīnišķīgu cilvēku.

Ieskats Marijas Lūses dzīvesstāstā veidots no izvilcumiem, kas raksturo viņas stāstītos notikumus un attieksmi pret tiem, stāju un garīgo pasauli, kurā liela loma ir ne tikai tautas dziesmām, bet arī ticējumiem un sapņiem.

Atšifrējot intervijas ierakstu, ievēroju teicējas runas stilu, leksiku un veidotās teikumu konstrukcijas. Lai stāsts būtu saprotamāks, sakārtoju to hronoloģiskā kārtībā. Tas bija viegli izdarāms, jo teicēja katru dzīves posmu iesāka un nobeidza kā atsevišķu stāstu.

Atšifrējot dzīvesstāstu, tika ievērotas sarunvalodas stila īpatnības, pauzes, nelabojot gramatiskās kļūdas un izloksnes īpatnības (piemēram, zināt, dzīvāju).

Apzīmējumi:

Pieturzīmju (.,!?) lietojums – tradicionāls

.. – ja teikums apraujas

... – pauze, kur daudzpunktu skaits atbilst pauzes garumam

ĵā – pasvītroti vārdi un frāzes, kurus stāstītāja uzsver īpaši

() – apaļajās iekavās likti stāstītājas vārdi, kas paskaidro situāciju vai sarunas priekšmetu

[] – kvadrātiekvavās slīpajā rakstā komentāri par intervijas norisi vai stāstītājas intonāciju

[] – kvadrātiekvavās taisni – vārdi, kuru trūkums traucē saprast teksta jēgu

[..] – divpunkte kvadrātiekvavās apzīmē izlaidumu tekstā

NMV kolekcijai pirmoreiz Marija Lūse tikusi intervēta jau 1993. gadā. Publikācijai sagatavoti fragmenti no abām intervijām. Tā ir iespēja salīdzināt, kā dzīvesstāsts mainījies 10 gadu laikā. Pirmajā intervijā teicēja vairāk stāsta par savas dzimtas un mājas likteni, otrajā – to nedaudz atkārtoti un atklāti runā pati par savu dzīvi. Pirms 10 gadiem par sevi stāstīt viņa atteicās.

No 1993. gada intervijas

Intervēja: Māra Zirņīte

Marija Lūse: Es pati esmu dzimusi 1929. gadā, 23. martā, Raņķu pagasta “Ejušos”. Mani vecāki ir zemkopji, mums bija 92 ha liela saimniecība, 21 govys, no tām 12 slaucamas, 7 zirgi, aitas, un putnus jau neskaitīja. Māju, cik zinu, mans tēva tēvs ir mantojis no audžu vecākiem, kuri tagad ir paglabāti “Ejušu” kapos. Cik ziņas, tad 1700. gadā, kad bija pirmais mēris, “Ejuši” bijuši trīs, bet pēc mēra vienās mājās nav atgriezušies iedzīvotāji, atgriezās tikai divās. Man piedzimstot, mēs bijām divi kaimiņi; otras mājas bija pāri ceļam. Zemes robeža bija ceļš. Vēlāk mājas tika celtas nost no ceļa... Mūsu māja bija ļoti veca, to 1937. gadā uzcēla jaunu, uz tiem pašiem pamatiem. 1938. gadā Ulmanis neatzina divus māju vārdus vienādus, pārdēvēja mājas par “Medniekiem”. Kāpēc ir bijis māju vārds “Ejuši”? Tieši šīs mājas sencis ir bijis par ziņnesi, bet bez zirga – vienmēr visur gājis ar kājām, tāpēc iesaukts par ejošo, ar to arī tās mājas – “Ejuši”.

Kad man bija astoņi, septiņi gadi, ganiņām govys, tad uzgājām pamatus trešajām mājām... ļoti skaistā vietā mājas ir bijušas. Kalna galā atradām rozi, akmens krāvumu. Tanī laikā domājām, ka tur ir bijusi pirts vai rija. Tagad es sāku domāt, vai tik tur nebija svētvieta. Garām tecēja maza upīte, tagadējais nosaukums Melnais Valks. Tad es sāku interesēties, kas tur ir bijis.. Mums bija kaimiņš, ļoti vecs, kas bija sasniedzis simt gadu vecumu, tad viņš teica, ka pēc mēra nav atgriezušies tajās mājās. Zināja teikt, ka viņa tēvs tā ir stāstījis. [..]

Mana tēva senči ir no Polijas nākuši, viņš bijis poļu muzikants. Mana mamma pa tēva līniju ir no zviedriem. Skrundā kādreiz bijusi stikla fabrika, šai stikla fabrikai bija atbraucis meistars no Zviedrijas, tas nu ir manas mammas sencis.

Tad, kad tēva tēvs mirdams atstāja savam dēlam māju, tēvam bija tikai divi gadi. Mājas saimniece palika tēva māte, bet viņa bija ļoti nesaimnieciska, bez tam ar vāju nervu sistēmu. Tad, kad tēvs bija gatavs māju pārņemt pats, tad jau vairs nekas nebija... tikai kādi 3 hektāri zemes. Viss pārējais bija zem krūmiem. Tēvs, braucot uz Saldu, iebrauca veikalā Lutriņos, kur strādāja mana mamma, kura bija jau atgriezusies no Krievijas bēgļu gaitām, tas bija 1925. gadā. Viņa pa Pirmo pasaules karu aizbrauca krustmātei līdz uz Ļeņingradu. Krustmātes vīrs bija fabrikā par kurpniekmeistaru... Mamma brālis bija iesaukts armijā, un bija ziņas, ka viņš ir ievainots. Viņa brauca uz slimnīcu viņu meklēt uz Rīgu, bet viņš jau bija ar kaut kādu ķeizarienes vilcienu vests uz Krieviju, uz sanatoriju, bet tur viņš neaizbrauca. Vēlāk tik dabūjām zināt, ka Rēzeknē kā miris izlikts no vilciena... Viņa aizbrauca uz Rīgu meklēt brāli, pēc tam sanāca, ka vecāki palika vienā frontes pusē, viņa – otrā pie savas krustmātes. Tad ar tēva māsas ģimeni, ar šo kurpnieku, kas ar visu fabriku bija evakuējies uz Ļeņingradu. No sākuma viņa tur bija par bērnu aukli bagātnieku ģimenē, tad iemācījās krievu valodu. Pasauli jau redzējusi, atgriezās un strādāja veikalā. Tēvs, ieraudzījis aiz letes manu mammu, teica: “Ši būs manas mājas saimniece.” Tai pašā laikā viņš bija par mammu jaunāks. Mammai neko nevilka iet pie viņa, bet vecāmamma pierunāja: “Meit, kur tu labāku dabūsi, brauc māju skatīties.” Aizbraukuši – māja paveca, lauki aizlaisti, bet kūts pilna lopiem. Mamma saka: “Meit, ko tu vairāk vari gribēt? Abi esat jauni, abiem ir spēks, zemi iekopsiet, tev ir sava zeme, nav katru gadu jāskatās, kur paliksi. Iekopsi puķu dārzu, es ravēšu.” Vecāmamma jau tajā laikā bija pusgraudniece; iedod meitai pūrā divas govys, aitu. Pēc kāzām atbrauc mājās, bet māja ir tukšā, jo izrādās, ka tēvs tos lopus ir aizņēmis, lai parādītu, ka tik daudz var izturēt, bet ne jau, ka viņam ir. Tā viņi sāka gandrīz no nekā. Tikai māja bija ļoti veca. Pirmo uzcēla šķūni,

tad kūti 30. gadā. Kūti cēla no stampāta māla. Ar mālu maisīja iekšā viršus un kapātus egļu zariņus. Ja kāds jaunsaimnieks to gribētu tā izmantot, tad tomēr jāzin tehnoloģija. Pieci cilvēki kur bija kārtīgi strādājuši un to mālu sastampājuši, tur tās vietas turējās, bet bija vietas, kur bruka ārā. 1937. gadā tika laukā no parādiem, jo mana mamma bija ļoti saimnieciska. Dzīvojamo ēku cēla 38. gadā, 39. gadā vēl nebija pabeigta, tā viņa vēl tagad nav iekārtota. Īss bija mammas saim-niekošanas laiks, jo 1940. gadā atkal viss bija jālikvidē.

Es atceros sevi, ka pie mājas, māja bija, jau bija ļoti veca, bija tāds gadījums, ka atbrauca žīds, kas ar lupatām braukā, ienāca ar visām durvīm – izkrita durvis. Vēl atceros, ka ābeles bija ļoti lielas – līdz ar logu, un mammai bija ļoti skaists puķu dārzs. Mana vecāmamma, ka atnāca, tad paņēma ķebli un gāja sēdēt starp naktsvijolēm.

Mana māsa tika ļoti smagi audzināta, jo tajā laikā bija liela nabadzība, aukli nekādu nevarēja pieņemt. Māsai par aukli bija suns Trockis. Mamma bija pārnākusi pāris reizes paskatīties, kā tad nu iet, atstājusi pudelīti ar pienu. Māsa bija pati pazīdusi un sunītim iedevusi pazīst. Bija noteikts, ka nedrīkst laist pār sliekšni, un suns arī nelaida. Ja gāja tālāk, tad parāva aiz svārciņiem atpakaļ. Maziņš tāds taksītis bija. Kad jau cēlās uz kājām, tad bija uztaisīts tāds pulķis ar ripu, tas bija no koka, tur ielika bērnu iekšā, un viņš riņķī gāja. Māsai vēl ir bijis tāds caurs celms, kuram vidus nav bijis, tad tajā lika iekšā, ja nav laika viņu turēt un mācīt uz kājām. Man jau bija labāk, man bija pieņemta tantiņa, vecā Trīne. Viņa mani pārāk lutināja. Es biju ļoti raudulīga. Viņa bija tā, kas man sāka stāstīt spoku stāstus. Es biju ļoti bailīga, man bail bija no kapiem, tumsā iet.

Tad atminos paražas, kas mums bija. Mamma ļoti mīlēja dziedāt. Pavasaros mēs gājām iegavilēt pavasari. Vēl mums bija paraža – mums bija kopēja pirts ar kaimiņiem, katru otro nedēļu kurināja vai viens, vai otrs. Un katrs centās pirts priekškambari kaut kā izpušķot. Sevišķi skaisti tas bija vasarā, kad liepas ziedēja. Tad bija vītnes un zariņi, vai kāds vainadziņš bija, kalmju lapas izkaisītas, ziemā skuju sakapātas priekšnamā. Tad man atmiņā palikusi tā liepziedu smarža, kad ejam lejā uz pirti. Ne tikai pirts vien smaržoja, bet liepas arī. Kad saozu liepu smaržu, tad man liekas, ka jābūt arī pirts smārdam.

Es esmu kristīta Vasaras svētkos. Bija ticējums – tam, kurš paliek mājās, kad bērnu ved kristīt, ir viss jādara, lai bērns būtu attīstīts – grāmata jāpalasa, jāparēķina ir, jāada, jāstrādā. Māsu kristot, gan arī mani, mājās palika vecāmamma. Māsai viņa bija paspējusi visu ko izdarīt: izkārtot istabas, pārkravat lādi, kur drēbes bijušas, pašūt, paadīt, bet bija aizmirsusi grāmatu palasīt. Māsa bija ļoti saimnieciska, bet lasa ļoti smagi. Matemātika gan bezgala labi padodas. Bet man, braucot ārā uz baznīcu, liels skandāls bija mājās. Visi tad brauca uz baznīcu, bet mana vecāmāte sēdēja mājās, raudāja un lasīja Biblii. Kad biju bērnbā, tad galvenais man bija grāmatas, jo es pat slepeni nesu uz ganiem grāmatas, man jau neļāva lasīt, jo domāja, ka es neredzēšu, ko lopi dara. Vienmēr man bija trīs četras grāmatas noslēptas. Mans tēvs atkal bija gājis skolā divus mēnešus, tajā pat laikā paspējis sakauties, un kā saimniekam vairāk skola nav bijusi vajadzīga. Viņš bija ļoti pret skolotiem cilvēkiem. Uzskatīja, ka tie visi ir diedelnieki. Man bija tā nodomāts, ka mani laidīs skolā, par cik man padevās valodas. Es labi mācījos, un bija tāda doma, ka mani laidīs mācīties tālāk. Es arī aizgāju uz vidusskolu, bet 49. gads visam pārvilka svītru. Manus vecākus jau apkulakoja, tad sāku iet vakara skolā. Pati strādāju. Iepriekšējā vakarā pirms izsūtīšanas mamma bija atbraukusi apsveikt mani dzimšanas dienā, atvedusi bija cepumus. Tad jau bija tādas nojautas, ka būs kaut kas, bet viņa bija satikusi mūsu pagasta vecāko, tas bija teicis, lai neuztraucās, ka tajā barā jau nebūsiet. Vai viņš gribēja, lai nebūtu pazuduši, lai nevajadzētu meklēt, es jau nezinu. Tad pulksten piecos no rīta mamma bija piecēlusies, jau kūrusi uguni. Māsai bija trīs mēnešu veca meitiņa, slapja; bija atrāvuši durvis vaļā, suns bija meties virsū, to bija nošāvuši. Tad lika visiem pacelt rokas. Māsa teica: “Es stāvēju pie bērna gultiņas un skatījos, kā zaldāts ar netirām rokām grābstās gar manu kailo bērniņu.” Meklēja, vai tur nav ieroči noslēpti.

Es dabūju zināt, man atbrauca kaimiņu puisis pateikt. Viņš tad brauca skatīties uz Skrundu, vai ešelons vēl stāv, bet es braucu mājās. Biju tādās domās, ka braukšu līdz. Pateica, ka ešelons ir aizgājis. Tikai atradu māsas rakstītu zīmīti: “Braucam nezināmā virzienā, Mare mums nav.”

Vienīgā laime, ka man bija lopi – bija jāstrādā. Suns bija tai koridorā, tas bija jāizvelk. Bet tad nāca vakars. Tas bija tas drausmīgākais. Likās, ka visas sienas elpoja. Mamma bija paņēmusi līdzī savu spilvenu un segu. Slapjie autiņi uz gultas malas, un neviens nav. Tā bija drausmīga nakts. Tad atbrauca tas pats kaimiņš pateikt, ka mani meklē. Par cik ešelons jau bija aizgājis, tad es zināju, ka man nav ko braukt prom, tad es bēgu. Vispirms bēgu uz viņa mājām. Interesantākais ir tas, ka viņa mājas biju redzējusi sapnī. Tur nekad nebiju bijusi, bet, kad kāpu pāri sliekšnim, tad teicu: “Es te biju kādreiz.” Sapņojusi biju, ka mana vecāmamma brīdināja, ka kaut kas notiks.

Tad mani aizveda pie savas māsas uz Skrundu, veda mani, māsas drēbēs pārgērbtu. Bet tur viens no tiem Niedras cilvēkiem bija zinājis, un tas bija paziņojis, ka es esmu te redzēta. Bet man atkal laimējās – es pirmajā autobusā netiku iekšā, jo bija daudz braucēju, un bija, kam bija izdotas it kā komandējuma apliecības; tie brauca vienā rindā. Es sapratu, ka netieku, biju nodomājusi braukt pie savas draudzenes uz Turlavu. Bet bija papildus autobuss, es tajā iekāpu. Pie Raņķiem pirmo autobusu apturēja un kratīja, bet otrs aizbrauca garām. Tad sākās klišana, par ko es negribētu runāt.

Mājā palika svainis, māsas vīrs. Visus lopus paņēma, pat vistu laktas noplēsa un aizveda uz kolhozu. Tēvs bija uztaisījis kastes, kur vistām dēt, – tās savāca. Tas svainis dzīvoja tais mājās, kad atgriezās vecāki, tad vēl tajās mājās bija kādu laiciņu. Tad jau palika veci, māsa tur vairs nedzīvoja, tā dzīvoja Saldū, tad viņi aizgāja uz Saldu pie māsas.

No 2002. gada intervijas

Intervēja: Ieva Garda, Jolanta Upeniece

Marija Lūse: Nu un mamma brauca savu ievainoto brāli meklēt, jo dabūja zināt, ka viņš ir slimnīcā, bet tai laikā tā fronte mainījās. Nāca iekšā Bermonts, un viņa palika Rīgā pie radiem, jo Kurzemi paņēma, un viņa aizbrauca līdzī savai krustmātei uz Petrogradu, kurai vīrs bija fabrikas kurpnieks. Un tā viņa nokļuva Krievijā. No sākuma viņa strādāja pie fabrikantiem par bērnu meitu. Un tad, kad divdesmitos gados viņa atbrauca atpakaļ uz Latviju, tad jau viņa bija drusiņā tāda, neskaitījās vairs tik muļķis skuķis. Viņa sāka strādāt Lutriņu veikalā.

Un savukārt mans tēvs, braukdams uz Saldu iepirkties, aizmirsa cukuru. Braucot mājās, ieiet veikalā, un tur mana mamma tirgojās, un nopirka cukuru, un viņš ir nodomājis tā: “Nē, šitā būs mana sieva.” Tagad brauc precībās un saka, ka viņam ir māja un zeme. Bet mana vecāmamma, visu mūžu būdama kalpa sieva, tagad par visu vari grib, lai meita precas ar to saimnieku. Bet manai mammai ir cits kaut kāds kavalieris, bet tas ir vienkāršs rēķinvedis. Nu... brauks skatīties. Aizbrauc – māja ir ļoti veca, bet kūts ir, un kūti lopi pilns ir, un vecāmamma teikusi: “Māju jūs uzcelsiet, divi jauni cilvēki saiesiet kopā; rokas, kājas veselas, strādāsiet un uzcelsiet. Bet iedomājies, meit, ka tev nebūs jānēsā ķebliņš katrus Jurgus uz jaunu vietu, ja. Ka tu varēsi iestādīt sav puķīt.” Nu labi, vecāmamma iztaisa kāzas, mātes māte, ja? Apprecas, un tagad ap Ziemassvētkiem pārceļas meita uz jauno māju. Šite viss ir tukšs un kluss. Viņš tos lopus uz to laiku bij no kaimiņiem aizņēmis. [smejas] Ka nevis viņam ir, bet ka tik daudz var ielikt tai kūti. [smejas]

Nu, lūk! Un tā sākās dzīve manās tēva mājās. Pirmais, ko viņi uzcēla, bija šķūnis, pēc šķūņa uzcēla lielu kūti, laidaru, lopu kūti, bet to uzcēla no māla un viršiem – stampātu. Ļoti smuki izskatījās, jo balti bij ar kaļķiem, kaļķoja baltu, bet viņas galos, tos vāgūžus saucamos, kur sienu liek, piecēla klāt, un tur gaisis laikam nemainījās, tur bruka ārā siena; mamma gan domāja, ka tur ir tie stampātāji bijuši ne savu uzdevumu augstumos. Nu un tad tā gāja, teiksim, 35. gadā, es atminos, ka uzcēla kūti, tad nomira mana vecāmamma, kurai es sešu gadu vecumā aizgāju ganos

līdzī palīgā, jo tad viņi jau bij dabūjuši to savu dienestzemīti par to brāli. Un tad uz 37. gadu uzcēla dzīvojamo ēku, bet nepabeidza. Taču 39. gadā, kad laiki mainījās, tad mēs sākām dzīvot. Tad vienu daļu lopus pārdeva, ēkas arī jau bija kaut cik.

Vēl iet baumas tādas, ka viņas pamatos ir nauda. Bij tāda slavēna Pīpene, kas bijusi ir Finka kalpone un kas arī bija pārmantojusi it kā pareģotājas spējas. Viņa teica, ka pamatos ir nauda, un tad, kurā vietā, un nu meklēs. Mana mamma neizdarīja to, un tagad viens ekstrasesns pateica, lai to naudu neaiztiek, ka viņa ir nolādēta, pirmkārt, un ka tā ir papīrnauda un bez vērtības. Nu, tā ka tur neviens... Apmēram mēs zinām, kurā vietā varētu būt, jo tai vietā spokoja. Tas nu ir fakts.

Nu tāda pati pasaka ir arī par kapiem. Mums ir dzimtas kapi. Nu kādu pusotru kilometru no tām mājām mežā. Un arī tur, Pīpene teica, ka nauda ir paslēpta akmenī. Kapu valnis ir no akmeņiem krauts. Un viņas kaimiņiene saka: “Es varu parādīt, kurā vietā.” Viņa ir ļoti baidījiesies no kapiem, un tad ir nākusi mājās pa mežu, bet, lai pārnāktu uz manām tēva mājām, ir diviem kapiem pa vidu jāiznāk un mūsu kapiem vēl garām jāaiziet. Viņa saka: “Nu es tā tiem kapiem laimīgi esmu tikusi cauri.” Tad ir kādi pusotru kilometru tie mūsu kapi. Viņa teica: “Nu es paskatos uz atpakaļu.” Viņa saka: “Vai, cik labi, viens brauc ar diviem sirmiem zirgiem. Tad jau, kad mēs būsīm pie kapiem, nu vai nu viņš būs aiz manis, vai man garām, bet es nebūšu viena uz ceļa.” Viņa saka: “Un, tā kā līdzīgi nāk pie kapiem, tā taisni uz kapiem augšā un pazūd.” Viņa teica: “Nu es skrēju prom uz mājām pa mežu taisni, un es vairs negāju tiem kapiem garām, un, kurā vietā viņš brauca augšā, es jums parādīšu, meklējiet.” Nu es teicu tiem māsasdēliem, ka tagad jau, ja tas ir metāls, tad var ar tiem metāla meklētājiem. Bet tagad viņa man pateica: “Nē, nē! Tur visur ir iekšā vienkārša papīra nauda, kas ir jau pa pusei sabrukusi.”

Es arī neēju labprāt uz kapiem, jo es saozu visus mirušos. Es saozu. Man kapi ir ārkārtīgi smaržīgi ar dažādām, nu, tur nu gan gribētos teikt, ar smakām. Un ir tādas puķes, ko es nevaru nest iekšā, kas atgādina kapus, un no tiem viens ir dzīvības koks. Tagad te uz Alsungas kapiem – jā, bet varbūt vaina ir tā, ka man bērnbā kaimiņos tāda veca tantiņa dzīvoja un ļoti daudz spoku stāstus stāstīja tieši pa kapiem, un tāpēc man no kapiem, nu, nevarētu teikt, ka man bailes ir, bet labprāt izvairos no viņiem.

Teiksim, man tā ļoti smagi sākt to dzīvi, ja? Un, kad māsa piedzima, tad viņu neviens nevāca, viņu kuce vāca, nē – Trockis. Suns Trockis. Man ir fotogrāfija, kur māsa ir maza, un tas Trockis arī bišķiņ, viņš man atplīsa, pa to pasauli vazājoties. Un suns vāca, un pateica sunim: “Šite tu tālāk nelaid, tu nelaid pa vārtiņiem ārā, nelaid pie akas.” Un mamma teica, bet sirids jau mierīga nav, un skrien tagad no pļavas mājās skatīties, viņa saka: “Jā, meitene sēd uz lievenēm, abi divi ar Trocki. Pazīd pudelīti piena, iebāž Trockim, tas arī paziž.” Viņ teic: “Meitens ceļas augšā, Trockis paņem pie svārkjiem un nelaiž.”

Jā, un tā māsa auga, teiksim tā, viena pati. Tad viņai bij tāds caurs, tāds celms nozāgēts, tad, kad turpat gāja kūtī kopt govīs vai ko tur, tad tai celmā viņu iecēla, lai viņa kur neaizklist. Un man paņēma tādu vecu tantiņi. Bet tā tantiņi mani nelaida nemaz pie zemes, tā mani tikai klēpī turēja, un to es nevarēju ciest un raudāju. Pārējie bērni skrēja prom, un es raudāju. Un es vēl tagad to sajūtu jūtu, kā tas, cik tas bija šausmīgi, ka tur bija jāraud gribot negribot. Tā kā es nebiju mīlā meita, es dikti nevarēju tēvam pa prātam, jo man jau visur bij noslēptas grāmatas, iesāktas lasīt. Tad man gāja labi, jo man viena tā draudzene bij skolotājmeita 3 km tajos “Muceniekos”. “Mazās jaunības tekas”, šitas te Anneles, tās, tos es visus bērnbā izrāvu cauri. Es pat “Tomu Soijeru”; viņai bija ļoti liela bibliotēka, un viņš man ļāva ņemt. Un tad kas man vēl ir liktenīgi. Es biju bibliotekāre jau no 2. klases. Es tai Raņķu skolā, bija tāda, tāda neliela istaba bij ar bibliotēku. Un jau 2. klasē mani skolas direktors izvēlēja par bibliotekāri.

Es 7 klases beidzu. Ta ka mēs bijām 2 māsas, ta mums bij tāds divas gulēšanas vietas skolā. Ielika maisiņu, dēlīti starpā, nākošais maisiņš, dēlītis starpā; šitā mēs gulējām uz tādām lažām,

tādām, paceltas no grīdas. Un tad vēl bij otrs stāvs augšā un trepītes trijās vietās. Lampu iedezzināja vakarā, to – petrolejas. Tad no rīta [*iesmejas*] tie augšējie, tie reizēm ar sāpošām galvām, jo tomēr petroleja smird. Un, tā kā divos stāvos saslānīti bērni, visādi gāja – mūs apčurāja no augšas, un [*smejas*] labi, ka tās vilnas segas. Es dikti salu, es biju ļoti vāja. Nu tā, nu tur mēs gājām, slimojām. Tualetes mums bija lielu gabalu pa lauku, vingrošanas stundas tais pašās klasēs, sacēļ solus gar malām, bij tādi – kopā galdiņš un tā sēžamā daļa, sacēļ gar malām, turpat pavingroja kārtīgi vienu reizi pa nedēļu. Nu šitā, no rītiem bij rīta lūgšanas, vakarā bija vakara lūgšanas. Pirmdienas rītos bij speciāla lūgšana tāda. Te tā vakara lūgšana, to es tā kā drusciņ vēl atminos, bet es neatminos to pirmdienas, no rītiem, ta jau tikai noskaitīja tēvreizi. Bija mazas tādas dziesmu grāmatiņas, redziet, tas viss būtu saglabājies, ja nebūtu tas karš. Tā viņš arī viss pazuda. Nu tā, tā nomocij 7 gad. Un tad 44./45. gada pavasarī, to es pavadīju mājās, un 45. gada rudenī aizgāju uz Kuldīgu, uz skolu. Kuldīgā dzīvoju Strādnieku ielā 10. Bet es ļoti skumu, es nevarēju pierast pie pilsētas. Es biju lauku bērns. Un man vēl tagad, vecam cilvēkam, es pilsētā neredzu skaistuma, man viena dūmu smaka un ielas, un mājas. Es neredzu, ka man saka: “Vai, šitā gan skaista pilsēta!” Man pilsēta nav skaista, man lauki ir skaisti. Nu tā.

1948. gadā manus vecākus apkulakoja. Apkulakošana nozīmē, ka ārkārtīgus lielus nodokļus uzliek, un tad es aizgāju uz vakarvidusskolu un strādāju, jo vienkārši vairs nevarēja.

Pamatskolu es pabeidzu, viens četrinieks man bij, un tas pats vingrošanā. Bet vidusskolā es nevaru skaitīties, ka dikti gudra būtu bijusi. Nu tagad jau var teikt, nu bērni ar beiguši visi – toties man bērni un mazbērni visi ir ar augstākām izglītībām. Ar to var lepoties, jā. Un tagad, kas man vairāk atlicis, kā lepošanās ar bērniem.

Tas ir tā, nu tad, tad bij tā izvešana, viss kas pārtrūka, galvenais tas, ka es, braucot mājās, man... Un tad, kad es dabūju zināt, es braucu uz mājām. Un tad, kad mani meklēja, tad es atkal savukārt nebiju Kuldīgā, nebiju savā dzīvoklī, kur es tad dzīvoju. Un tā es paliku.

[..] Mamma tajā uztraukumā nebija pateikusi tūlīt to adresi, tikai tad, kad bija jau Skrundā, kad sēdināja iekšā vilcienā – vagonos.

[..] Teiksim, to jau nevar izstāstīt un nevar varbūt katrā... Katram ir savs, bet tā, kā mana māsa stāstīja, ja. Tad viņai... Māsu izveda ar 3 mēnešus vecu meitiņu, ka viņa ir pacēlusi rokas, stāvējusi pie tās bērna gultiņas. Un zaldāts meklējis, vai bērna gultiņā nav ieroči noslēpti.

Es, ka pārbraucu, tad tas skats bij tāds: pār sliekšni tā pāri bij suns nošauts. Vēl tās asinis visur. Lopi visi bij. Jo mums bij pulk lop vēl. Mums bij 7 slaucamas govīs vēl tajā laikā, kaut gan es esmu no ļoti lielas saimniecības. Mums bija 102 ha zemes un 20 govslopi bij. 7 zirgi maniem vecākiem, nu, liela saimniecība. [..] Viena tāda kuce, tā bij nošauta. Tas vecais suns, tas bij palicis – nu, tas bij vecs.

Nu, te pa to dienu nekas. Sakopu tos lopus, bet tad, kad nāk vakars, nāk krēsla (tas bij 25. marts), nu tad es nezināju, kā es to nakti pārlaidīšu, jo tēvs kā bij gulējis, galvas iespiedums spilvenā vēl, apmesta sega. Bērna gultiņā slapji autiņi. Man virtuvē mamma kā kūrusi uguni – izdeguši skaliņi, plīts durvis vaļā, un neviena nav, un visu laiku aiz sienas elpo. Tāda sajūta bij. Nu es paņemu to veco suni iekšā. Ziniet, kā laukos, nav jau pie logiem aizkaru, un tad uzreiz viena seja pie loga! Labi, ka viņš uzreiz sāka runāt. Nu pazīstams. Viņš bij dabūjis zināt, ka rīt nāks šite aprakstīt lopus un ka arī mani savāks, ka tai naktī man jāpazūd. Ka ešelons no Skrundas ir aizgājis jau, ka māsa ir izmetusi pa logu zīmīti, kad es neesmu starp viņiem.

Nu tā sākās mans, mana klišana, teiksim. [..] Es nu tad, kad, teiksim, kad man pateica, ka jābēg... un atkal liktens... un arī tas cilvēks, kas man atbrauca pateikt, tas aizveda pie savējiem, pie saviem vecākiem. Tas turpat netālu no manām tēva mājām. Un tad, kad es gāju iekšā tai mājā, to es biju sapnī redzējusi, to māju. Es nebiju bijusi nekad mūžā, nekad tai mājā, bet tad, kad es kāpu pār pa sliekšni, tad es zin, ka es sapņoju un ka tādu māju es redzēju. Un es nosapņoju to, ka vecākus izvedīs. Un tad priekšnojauta bija. Jo visu laiku, teiksim, tā jau to zināja, jūta, ka būs tā izvešana. Kā pieminēja izvešanu, tā pilnīgi tā viss iekšā trīc.

Nu tad es, viņš, tas cilvēks, mani apgērba par savu māsu, māsas drēbēs, iejūdz zirgu un veda mani uz Skrundu ar tādu domu, ka es braukšu pie draudzenes uz Īvandi. Un tad atkal liktenīgi. Tagad mēs nu aizbraucam. Viņam viena māsa bij Skrundā, un viņš aiziet biļeti pirkt, ka es braukšu uz Kuldīgu. Viņš atnāk mājās un saka tā: “Ir ļoti daudz braucēju.” Un, tā kā tur stāvēt es negribēju, lai mani tur redz, ja. Viņš teic: “Tur tev nav ko cerēt!” Bet nu viņš ies vēl skatīties. Un tagad viņš pārskrien mājās. Viņš sak: “Tas autobuss aizgāj, bet padeva papildsautobusu, un tur vietas būs.” Un es nu aizskrien arī pēdējā mirklī un pēdējā galā apsēžos, un, braucot autobusam no Skrundas uz Kuldīgu, Raņķos aptur to pirmo autobusu un krata... Mani meklē... Un mēs vēl redzam, ka tas autobuss ir apstājies, tam aiziet garām, un es aizbraucu. Tā kā man nebija, nu nebija nolemts.

[..] Nu tad es atbraucu uz Kuldīgu un atkal kāpu ārā te, kur tas benzīntanks tagad ir, un tur bij tam cilvēkam brālis. Un tad es aizgāju pie tā brāļa, atnāca man draudzene, mēs sarunājām, ka uz viņas mājām var iet. Ar kājām gāju no Kuldīgas uz Īvandi. Ta es pie tās draudzenes mātes dzīvoju.

Man tai draudzenei tēvu nošāva filtrācijas laikā. Kuldīgā 2 filtrācijas nometnes bij. Viena bij pie raidstacijas, un viena bij tur tālāk iekšā – ķieģeļceplis. Viņš bij bijis tai ķieģeļceplī. Viņi bija liela ģimene, un tagad tā māte paliek ar tiem bērniem. Pieci bērni bij. Un tā viena, tā meita, tā bij sav kavalier atvedus. Daudz – un tagad es ar vēl. Un ir liel nabadzīb. Vienkārši cisas, jūs ziniet, kas ir cisas? Nu kaut kāds siens gultā, ja. Palags pāri, un lupatu segas apsegties.

Es aizgāju atpakaļ uz tēva mājām. Un man tas draugs aizbrauca atpakaļ uz mūsu māju un pateica, ka tur it nekas nav, tur viss ir aprakstīts. Ta es paliku tā. Nu, protams, manējie, braucot prom, bij atkal visu paņēmuši līdz. Tā kā, kad es atnācu tais tēva mājās, ta nekas nebija. Bet es atnācu tais tēva mājās tāpēc, ka tas svainis tur palicis, domājām, ka mēs varēsim sākt tā kā saimniekot, bija arī mums tāda mana vecātēva pa mamma līniju māsa, tā mums to ēšanu gatavoja.

Jā, redz, agrāk ļoti no svara bij tās mājas svētīšana. Mācītāji nāca un svētīja. Mums šitā jaunā mana tēva māja, kas ir jaunāka, kas tika uzcelta 39. gadā, tā mums ir iesvētīta. Un tagad visa tā izvešana, un viss tā, likās, ka ļoti daudz ļauns ir iekšā mājā. Un tagad teica, ka tā bēniņaugša ir jāiztīra, ka tur esot viena sieviete, kas it kā ir tās mājas ļaunais gars. Paņēma svētīto sveci, mums tāds skurstenis ir no krāsns lielās, maizes krāsns. Uz to nolika sveci, jo bailes jau arī aizdedzināt kaut ko, un vajadzēja noskaitīt tēvreizi. Viņ teic: “Es nevaru to izdarīt. Man vienā vietā juka, nekā.” Un tad viņ dabūjusi noskriet lejā pēc pātargrāmatas, man ir no vecā tēva palikusi. Un tad ar tās palīdzību noskaitīja. Nu, vai tur palīdzēja vai nepalīdzēja, grūti pateikt.

Nu it kā labi, bet nu man gāja trakāk par traku. Tas svainis sāka man uzmākties. Un tad trīs, trīs reizes es esmu tā cīnījies. Un tad es redzēju, ka jēgas nav, tad Ziemassvētku vakarā es aizgāju no tēva mājām ar tenisčibiņām.

Bij ta, ka domāts Ziemassvētku eglīti iedegt, bet es aizgāju. Tad es vēl no tilta atskatījos ar tādu domu, ka nu es atvados. Atnācu uz Kuldīgu, pārveda mani pār pa Ventu. Tur man bij draudzene viena pretī. Tā.

Un ta pie tās draudzenes, tai otrā dienā viņa brauca savai mammai malku vest no meža un tūliņ sarunāja darbu, un liktenīgi – aizgāju tur strādāt, tikai gan pa ziemu palīdzēt mežniecībā vienā, un tur satiku savu vīru, kas atnāca no Ogres tehnikuma praksē. Tas arī bij tikpat pliks, tam vecāki bij izbraukuši uz Ameriku, viņš pats bij bijis frontē, leģionārs; nu likās, kad.. nu it kā likās, ka labi. Cik tur labi vai kā, bet samilējos. Es nezinu, kā viņš, bet es biju ļoti ieķērusies. 50. gadā mums piedzima pirmais dēls, 18. novembrī, bet ta jau vīrs bij skolā prom, tehnikumā – viņš vēl nebija pabeidzis, viņš... Ā, viņš tai rudenī aizgāja uz tehnikumu atpakaļ, un tā. Un man bij vientuļās mātes pabalsts 50 rubļu, mēs jau abi bijām nabagi, mēs abi bijām pliki.

Nu tad vīrs beidza tehnikumu – Ogres, un viņam piedāvāja darbu vai galīgi tur Latgalē vai Lietuvā. Viņš izvēlējās Lietuvu. Bet ta jau man atgriezās māsa no Sibīrijas, jo atkal savukārt viens

pozīstams partorgs rakstīja lūgumrakstu, pats brauca uz Maskavu un iesvieda kremļa sienā Staļinam. Un tomēr bij izskatīts, ka viņa sieva nepareizi izvesta, un māsa tika ātrāk. Jo mamma nodzīvoja tur 7 gadus, bet māsa jau laikam pēc pieciem tika atpakaļ. Bet mēs jau bijām Lietuvā ārā, prom. Un es biju atgriezusies, teiksim, nu pa to vasaru, kamēr viņš nu aizbrauc skatīties, kur būs tā dzīvošana, pie savas māsas, kura bij atgriezusies. Bet māsa mani ļoti negribēja, jo viņa ticēja svainim, ka es esot tik ļoti bijusi slinka, ka esmu ļauna bijusi pret viņu, ja. Slinka un necēlusies, un nekā nedarījusi. Un māsa negribēja, es nezinu, vai viņa ticēja vai neticēja, bet viņa negribēja, ka es tur esmu.

Nu tā, aizbraucām tagad tur, tur no sākuma mēs dzīvojām tādā Gaurē, ļoti smukā vietā Lietuvā, Ņemuns tecēja garām, tādā kalna galā bij tā māja, savu istabu jau dabūjām, bet turpat iekšā virtuve, un tad pārcēlāmies uz Dačjomiem – sādžu. Tas jau bij netālu no Taurupes, tieši mežā. Bet es nezināju, ka tas ir saistīts ar risku, ar dzīvību, jo Lietuvā bij pilni meži ar bandītiem, un viņi tur vienu latvieti, vēl viens latvietis, kas bij bijis, to viņi bij sasītuši līdz nomaņai. Bet, ta ka mans vīrs bij bijis leģionārs, partijā, komjaunatnē nebija, tad nu.. Nu arī laikam tie vietējie nenodeva. Tad mēs deviņus gadus nodzīvojām Lietuvā, 60. gadā pārnācām.

Ieva Garda: Kādi jums liekas lietuvieši, salīdzinot ar latviešiem?

Marija Lūse: Zinat, tā. Viņi mūs ļoti cienīja. Un es kori dziedāju, es ansambli dziedāju, bet nu es gan strādāt negāju, tad, kad es biju darbu sameklējusi, tad.. tur man piedzima otrs dēls 52. gadā.

Jolanta Upeniece: Kā vīru sauca?

Marija Lūse: Lūsis Aleksandrs. Un 79. gadā viņš izbrauca uz Ameriku un neatgriezās. 81. gadā atsūtīja šķiršanos; [*diezgan dusmīgi*] pie labas dzīves tika.

Es pirmā, tagad pēc, tas ir, 81. gadā tā šķiršanās, es pirmo reizi pieminu. Mums tas ir veto, mums tā ir svēta lieta, manā klātbūtnē par to nerunā – ne viņu piemin, ne es pieminu. Tas ir miris, tas ir cauri, es gandrīz prātā sajuku.

Jolanta Upeniece: Viņš pie vecākiem aizbrauca uz Ameriku?

Marija Lūse: Viņš aizbrauca pie vecākiem un palika, jo tur bij tā pirmā sieva. Un tas ir, tas bija trieciens. Pēkšņi, ka tu neesi it nekas un tevi atmet kā tādu vecu, nonēsātu. Es nekur nedrīkstēju mežā iet, visur bij iets, visur bij viņa pēdas, visur bij atmiņas. Mums čeka uznāca virsū, man ar vecāko delu, vai ne? Brauca pārbaudīt, un bail... [*iesmejas*] – humors ar tai pašā laikā – man tagad dēls atnāca blakus mājā dzīvot, un es bieži tur pie viņiem gāju, un es tagad aizgājusi, un mazmeita man par frizieri strādā, un te man sapinusi matus un bizes uz pakauša, un katrā sava lenta, uzreiz zvana pie durvīm. Vai ta vairs paspēj? Es attaisu durvis – divi lieli vīri tādi aiz durvīm. “Ai, piedodiet, es nāku tikko no friziera.” Viņš teica: “Redzam, redzam.” Man te sapīts... Čeka.

Dēlam te bij uz Jūrkalnes pusi mežs, un no tā dabūj atteikties tāpēc, ka tur bij zona. Viņš nedrīkstēja tur būt – bīstamais – sakarā ar to, ka tēvs... Labi, ka, teiksim, uznāca laika maiņa, tad viņš būtu nogremdēts galīgi.

Nebūtu bijuši tie mazbērni – tā Agnese ar to Mārcīti, ja. Kad es tur biju, tad es nezinu, kas būtu iznācis. Bet es iedomājos, ka tie bērni, kā to pārdzīvos. Es esmu redzējusi, kā tie cilvēki izskatās. Tikai tas mani noturēja. Un tad man dēls teica: “Sāc no nulles, domā uz to, kas bij labs, neatminies sliktu.” Un tā pamazām. Nu, nu tā tas, nu ja, tad es, paldies suitenēm, ka tad es sāku suitenēs dziedāt. Man nebij brīvs laiks vairāk, un daudz kur brauca, un tad es pati kaut cik izskatījos.

Nu, ta ka man dzīvē sāka iet, es arī gāju nodzīt lāstu Rīgā. Ir tāds Oļegs. Piedzīvojums bij briesmīgs. Viņš pēc maniem dzimšanas datiem, un tā, kā es zinu arī, cikos pulksteņos es esmu dzimusi, noteica dienu, kad viņš to var izdarīt. Tad es aizbraucu, tad viņš mani noguldīja ar galvu pret rietiem, nē, ar galvu pret rītiem. Izplest rokas vajadzēja ta kā krustā sistam, ja. Un tad viņš pie kājām, pie rokām, pie galvas satina tādus papīrišus, nolika. Iededzināja sveci, lika man aizvērt

acis un pats staigāja apkārt. Ko viņš darīja, es nezīnu, jo viņš nav mūsu tautības, viņš ir armēnis. Un tad viņš man tos papīrišus paņēma visus, satina atsevišķā papīrī, aizlocīja galus un lika vakarā, naktī tos, ap divpadsmitiem, kad cilvēki vairs nestaigā, sadedzināt. Viņš teica, ka vajag ta, ka pie manas mājas, kur es dzīvoju, bet es biju uz Rīgu aizbraukusi, un vajadzēja otrā rītā iet uz baznīcu nolikt svecīti pie dievmātes Marijas, es nevarēju braukt uz mājām. Un tad es gāju pie māsasmeitas mājas. Viņš teica, ka pagrūti būs, jo lāsts ir ļoti sens. Man pat esot divi – man viens esot paveldēts bērniņā, otrs esot uzlikts lāsts. Fakts bij tāds, es māsasmeitai nu tagad saku, ka tā ir, viņa saka: “Jā, tas nekas nav.” Viņai lāsts ir noņemts, viņa jau zina, kā to dara. Viņa tūlīt nopērk spirtu, to sauso spirtu, ar ko aizdedzināt. Izdedzinam to spirtu, izdedzinam spirtu vienu puspudeli – mani papīriši nemaz nav apdeguši. Nu, vēl ir laka, laka arī deg. Ielejam laku, un es ar puļķīšiem turu liesmā, ja? Man tie puļķīši gruzd, bet tas papīrs ne. Mums sāk lasīties bomži apkārt tam ugunskuram. Tādi sadzērušies un: “Ko jūs, meitenes, te kurin?” Un es esmu uztraukusies, man tad ir, es esmu pensionāre, man ir brīvs laiks, bet man māsasmeitai no rīta jāiet darbā. Un es tā viņam vēl prasu: “Vai es drikstu pie tās māsasmeitas mājām tā darīt?” – “Jā, jā!” viņš saka. Viņš viņas istabu bij iztīrījis un uzlicis apvākojumu virsū, ka viņai nevarētu pielipt nekas. Nu vienīgā lieta, lai tiktu vaļā no visiem tiem dzērājiem tur, kas mums lasās apkārt, mēs ejam uz virtuvi. Vai es bišķi, nu drusku viņus kaut kā pabužināju, kas tur bija? Virtuvē uz gāzes mums viņi sadega, un tad viņus vajadzēja nest pa vējam izkaisīt krusteniski, ja. Un Dieva tēva, Dieva dēla, Dieva Svētā gara vārdā palaist vējā. Nu man tas iznāca, izdevās. Tad es aizgāju arī to svecīti pie dievmātes nolikt, iededzināt. Un aizgāju pie viņa otrreiz, lai viņš konstatētu, vai man ir noņemies tas lāsts. Un teica, ka viss esot kārtībā.

Ieva Garda: Jūs pati ticējāt tanī bridī, kad to darījāt, jūs tam ticējāt?

Marija Lūse: Zināt, es tikai to, ka man bij kaut kas jādara, jo es arī biju ļoti slima tai laikā, es knapi vilkos, ja. Es nezīnu, man noņēma vai nenoņēma, bet nu es jums stāstu, kā to dara. Bet zināt, uztraukums ir. Sajūta ir briesmīga – gulēt uz tās grīdas. Un es visu laiku tikai skaitīju pātarus.

Ieva Garda: Un kā tad agrāk – arī bij tā?

Marija Lūse: Jā, tas ir vecs paradums, veca paraža.

Ieva Garda: Un arī...

Marija Lūse: Arī tā lāsta uzlikšana, teiksim, sevišķi tas ir suitos raksturīgi. Lāsta uzlikšana caur baznīcu. Un es visu laiku nevarēju saprast, kas tas ir un ko dara. Tad mums bij te ļoti tāds gaišs mācītājs, bet tas aizgāja – Voitiņš tāds. Viņš aizgāja no šejienes prom draudzes locekļu dēļ. Tas man teica tā: “Nē, nē! To nevar izdarīt.” Bet varot gan – viņu kā mirušo liekot priekšā, aizlūgt kā mirušam, un tad noteikti, teiksim, izpilda to.

Vai tas ļaunums nenāk atpakaļ, to es nezīnu. Es neesmu nekad to darījusi un neesmu otram ļaunu vēlējusi.

ALMA DREIMANE, dzim. 1909.

Intervija: Jaunaucē, Saldus raj., 1996.

Intervēja: Baiba Bela

Atšifrēja: Aija Siltāne

Publikācijai sagatavoja: Baiba Bela-Krūmiņa

1996. gada jūnijā notika pirmā ekspedīcija “Dzīvesstāsts Latvijā” ar brīvprātīgo talcinieku piedalīšanos. Deviņu intervētāju grupa Zemgalē, Vadakstes pusē, nedēļas laikā ierakstīja 41 dzīvesstāstu. Almas Dreimanes stāsts, kura rakstītu versiju šeit piedāvāju iepazīt, ir viens no tiem.

Alma Dreimane ir dzimusi 1909. gadā Sprīņģu muižā, netālu no Tukuma. Viņas dzīvesstāsts mani uzrunā īpaši – stāstītājas balss intonācijā, runas veidā un attieksmē pret pasauli ir kaut kas, kas man tik ļoti atgādina manu vecomammu, kura arī bija Alma, tikai dzimusi 1907. gadā. Klausoties šīs paaudzes sieviešu dzīvesstāstus, uzreiz ir jūtama atšķirība no citu paaudžu stāstītā. Ne tikai notikumos, kurus piedzīvojušas stāstītājas – piemēram, personīgā pieredzē par Pirmo pasaules karu, padomju valdību Latvijā 1919. gadā vai ārkārtīgi nabadzīgo un taupīgo jaunsaimnieku dzīvi jaunajā Latvijas valstī. Atšķirība parādās galvenokārt stāstījuma valodā un izteiksmes veidā, kas klausītājam liek iztēlēt redzēt laikus, kad cilvēki viens otram stāstīja stāstus un bērniem pasakas. Stāstījuma valoda raksturo atšķirības starp paaudzēm.

Almas Dreimanes dzīvesstāsta galvenā tēma ir izsūtījums Sibīrijā, kuru viņa piedzīvo atkārtoti (1941.–1947. un 1950.–1957.). Par bērnību, skolas gadiem un dzīvi pēc laulībām stāstīts īsi, detalizēti izvērstas vienīgi atsevišķas nelielas epizodes. Detalizēts, spilgts un izvērsti ir stāsts par krievu ienākšanu, māju atņemšanu, ceļu uz izsūtījuma vietu un par dzīvi izsūtījumā. Stāstu veido gan pieredzētie notikumi, gan vērojumi par sastaptajiem cilvēkiem, to savstarpējām attiecībām, par sadzīves paradumiem un dzīves apstākļiem Sibīrijā. Par dzīvi pēc atgriešanās no izsūtījuma izstāstīts pāris teikumos.

Stāstu veido spilgtas epizodes, lai arī atsevišķi dzīves posmi raksturoti vispārināti, pāris teikumos. Stāstītājai ir laba valoda, viņa izspēlē daudz dialogu, runā ļoti izteiksmīgi, īsiem teikumiem. Nepārtraukti mainās runas ātrums un balss intonācija, padarot stāstījumu par estetizētu priekšnesumu.

Klausoties šo interviju tagad, redzu nopietnas kļūdas, kuras esmu pieļāvusi intervējot – par daudz iejaucos stāstā, bieži pārtraucot stāstītāju ar papildjautājumiem un pārāk bieži paužot skaļu ieinteresētību (mh, ā! u.c.). Biogrāfiskās intervēšanas metodes aspektā skatīta, intervija var kļūt par paraugu jauniem intervētājiem, kā nevajag darīt.

Klausīties dzīvesstāstu ir ārkārtīgi interesanti, daudz grūtāk to atveidot rakstu zīmēs. Pastāv dažādas pieejas dzīvesstāsta intervijas transkripcijai un rakstītas teksta versijas izveidei. Galvenā problēma ir tā, ka runāto vārdu ir praktiski neiespējami adekvāti attēlot rakstītā tekstā. Šajā gadījumā transkripcijas pamatprincips bija atšifrēt visu sarunu pilnībā – vārdu pa vārdam, ievērojot sarunvalodas stila īpatnības, pauzes, artikulētas skaņas (kā hm, ē, mm), nelabojot gramatiskās kļūdas (piemēram, zināt) un atsevišķās vietās norādot uz stāstītājas intonācijām. Teksts nav viegli lasāms un no lasītāja prasa nopietnu iedziļināšanos. Toties lasītājam paveras iespēja novērot, kā dzīvesstāsts veidojas savstarpējā sadarbības procesā. Uzskatāmi parādās, cik lielā mērā jēgas veidošana un saprašana sarunvalodā notiek pēc citiem principiem nekā rakstītā tekstā. Diemžēl neatrisinātas palika grūtības ar runas ātruma maiņu un intonāciju attēlošanu – runas ātruma maiņas un intonācijas būtiski parāda stāstītājas emocionālo attieksmi, tāpēc ir īpaši svarīgas teiktā adekvātai saprašanai. Pašos izteiksmīgākajos stāstījuma brīžos mēģināju uz stāstītājas intonāciju norādīt kvadrātiekvās, slīpajā

salikumā. Tomēr jāatzīst, ka tas izdevies visai nepilnīgi, jo stāstījums ir tik intonatīvi bagāts, ka izšķirt un parādīt visas nianšes izrādījās pārāk complicēti.

Gribētu izteikt pateicību Aijai Siltānei par precīzu intervijā runātā vārda atveidošanu rakstītā tekstā. Es strādāju pie runātās valodas izteiksmes līdzekļu atveidošanas rakstītajā versijā (pauzes, komentāri par intervijas norisi, stāstītājas intonācijas un uzsvāri). Piedāvāto variantu lūdzu uzskatīt par darba versiju, par kuras pozitīvajiem un negatīvajiem aspektiem nepieciešama nopietna zinātniska diskusija.

Apzīmējumi:

Pieturzīmju („!?”) lietojums – tradicionāls

Ar atkāpi no lapas malas parādīti tie intervētājas jautājumi, kuri uzdoti, pirms vēl stāstītāja ir beigusi runāt

.. – ja teikums apraujas

... – pauze, kur daudzpunktu skaits atbilst pauzes garumam

jā – pasvītroti vārdi un frāzes, kurus stāstītāja uzsver īpaši

() – apaļajās iekavās likti stāstītājas vārdi, kas paskaidro situāciju vai sarunas priekšmetu un intonatīvi vai pēc runas ātruma atdalās no pārējā teikuma

[] – kvadrātiekvāš slīpajā rakstā – komentāri par intervijas norisi vai stāstītājas intonāciju

1 A

Baiba Bela: Jūs izvēlaties to stāstīt. Jo es labprāt dzirdētu to jūsu dzīves gaitu no pašas bērnības, no pirmajām atmiņām.

Alma Dreimane: Ar pirmajām atmiņām?

Baiba Bela: Jā.

Alma Dreimane: Ziniet, tās pirmās atmiņas, var teikt, ir sākušās diezgan ātri, jo es jau nu augu ģimenē, kur tēvs mīlēja lasīt skaļi avīzes, lai mamma dzird, nu, es arī. Tā ka es visu, kā saka, uztvēru, visu. Bet nu tāda īsta, īsta atmiņa varbūt no 19. gada, kad visas tās šausmas sākās tai Latvijā.

Baiba Bela: Un to jūs arī atceraties, jau to laiku?

Alma Dreimane: Jā. To es loti atceros. Mēs, starp citu, dzīvojām (mans tēvs kalējs bija) muižā.

Baiba Bela: Šeit pat, Jaunaucē muižā, jeb citā?

Alma Dreimane: Kā, lūdzu?

Baiba Bela: Šeit pat – Jaunaucē?

Alma Dreimane: Nē, nē. Es vispār neesmu Jaunaucē, es tikai bez, kā lai to saka, bez pieraksta dzīvāju te pie bērniem, jo mana māja ir Bikstos, Dobeles rajonā, jā. Bet toreiz mēs dzīvojām, 19. gadā, Sprīņu muižā. Tēvs bija par kalēju.

Baiba Bela: Sprīņu muiža – tas ir... Kur tas apmēram atrodas? Dzirdēts ir.

Alma Dreimane: Zināt, man liekas, vai viņa Tukuma... Viņa Tukuma rajonā.

Baiba Bela: Tukuma rajonā, jā.

Alma Dreimane: Tukuma rajonā, jā, jā, jā. Un toreiz jau mēs... Biksti arī bija pie Tukuma rajona, kad... Un tad vienā rītā – šausmas! Ienāk tēvs un saka: “Kungu aizveda prom.” Un iepriekšējās dienas jau dzirdēja, kad kaimiņu... tur, kur tas arendators, ne jau īpašnieks, ir paņemts, likta izrakt bedre, un.. m.. nošauts vai kritam...

Baiba Bela: Pašam vēl bija bedre jāizrok?

Alma Dreimane: Jā, jā, pašam tā bedre izrakt. Un tagad tēvs ar šausmām ienāk, viņš saka: “Un mūsu kungs arī aizvests.” Nu, un tam nav miera..

Baiba Bela: Jums bija labas attiecības ar to kungu?

Alma Dreimane: Kā, lūdzu?

Baiba Bela: Jums bija labas attiecības ar to kungu?

Alma Dreimane: Nē, kāpēc, kāpēc. Bet viņš nekā ļauna nebija darījis. Jā, jā. Kas tur kalējam var būt par kādām sevišķām attiecībām. Jā. Un viņš aiziet... Un jā – tur bija ielikts (tas kungs jau vairs nekas nebija), tur jau bija iecelts priekšnieks no tiem atbraukušajiem komunistiem. Un, nu, ar vārdu sakot, tur visa pārvērsta tā lieta. Un viņš nu aizvests tur uz centru, kur nu tas centrs ir. Aizvests tur. Un tagad papus aiziet pie viņa. Un ko viņš mums ir darījis ļauna? Mēs paši ar viņu tiksim galā. Ejam prom. Un tagad vēl tur, ar vārdu sakot, tur daži viri vēl klāt un iet savam kungam pakaļ.

Baiba Bela: O!

Alma Dreimane: Jā. [*iesmejas*] Aiziet tur un: “Nu mēs viņam atnācām pakaļ. Mēs paši ar viņu tiksim galā.” Un.. m.. ar vārdu sakot, tēvu pārņēma šausmas, ka to cilvēku nošaus par it ne par ko. Nu, labi ir. Tagad nu kukst un... m...: “Mēs nevaram... m... momentā dot jums viņu līdzī. Bet mēs apsolām, ka pēc 3 dienām viņš būs mājā.” Nu, jā. Pēc 3 dienām viņš ir pārnācis. Jā. Tā ka tie vīri, tie kalpi, jāsaka tā, viņu izglāba. No tā man tāda spilgta, spilgta atmiņa.

Baiba Bela: Un cik jums bija gadi toreiz?

Alma Dreimane: Es jau biju liela jaunkundze – 10 gadu.

Baiba Bela: O!

Alma Dreimane: Es esmu 9. gadā dzimusi.

Baiba Bela: 9. gadā, jā?

Alma Dreimane: Jā. Nu tā... Tur tā lieta likvidējās kaut kā – tai muižā. Un tad viņi atnāca uz Upes muižu. Tas tagad Bikstu rajonā. Nu un tagad viņš skaitās Dobeles rajons, toreiz viņš bija... Un tā nu es tur augu un gāju skolā.

Baiba Bela: Ja? Varbūt pastāstiet, kādi tur bija tie dzīves apstākļi. Vai jūs bijāt vienīgā meita ģimenē?

Alma Dreimane: Brālis man bija vēl, mēs divi bijām. Brālis – viņš 19 gados nomira ar meningītu.

Baiba Bela: Tas gan traģiski.

Alma Dreimane: Jā. Un tā es paliku viena pati.

Baiba Bela: Un tur, tanī Upes muižā, arī tēvs kalējs, par kalēju strādāja?

Alma Dreimane: Jā, viņš... viņš.. jāsaka, līdz savai aiziešanai tur vairāk... Tālāk viņš neaizgāja nekur. Tur viņš... Nāca tas 20. gads, un, ar vārdu sakot, viņš jau visu to kara laiku bija – Pirmajā pasaules karā – viņš visus tos gadus bija... Ar vārdu sakot, tā... Var teikt, ka es esmu... aizšāvos garām. 14. gadā, kad sākās karš, nu, jā, tad man bija 5 gadi, kad tēvs aizgāja ar pirmo dienu jau projām uz Tukumū karā. Un tad man tas rīts, tas rīts man vēl šodien ir atmiņā, kad agri saulīte tā (pirmo reizi, jāsaka, es redzēju saulīti palienam ārā)... Un piebrauc šķūtnieks, nu, kas ar zirgu (ar zirgiem, protams, veda projām), un aiz..., jā, vedīs to tēvu prom. Brālis ir 3 gadi par mani jaunāks, tas vecaimātei uz rokas. Es ar esmu uzcelta un iznāku ārā, un man sala kājas. Es biju nometusies un, kā saka, naktskreklu pabāzusi zem kājām, lai man nesalst, un es tupēju un noskatījos, kā tā atvadišanās tur notika. Papum bija grūti. Tikai atceros – viņš teica vecaimātei: “Ej ar to bērnu iekšā.” Un... Jā. Nu, tā tas beidzās. Viņš aizgāja, viņš bija prom visus gadus, tos kara...

Baiba Bela: Un kā jums bija iztikšana, kad mammītei vienai pašai bija par jums 2 maziem jēgādā?

Alma Dreimane: Nu, zināt, viņai bija tēvs, arī kalējs. Un tas pameta savu vietu, un tas atnāca pie mums. Un tā ka mēs normāli dzīvojām.

Baiba Bela: Ar mammas vecākiem?

Alma Dreimane: Jā, jā, jā. Un tie... Mēs normāli dzīvojām. Un tad man tas... 41. gadā es atcerējos to, ka es tupēju uz tā ceļa un man sala kājas, jo 41. gada 14. jūnijā no rīta palika vecs vīrs uz ceļa... [*Balss nodreb, ļoti nopietna intonācija.*] Un es aizbraucu... Tā ka atkārtojas viss dzīvē.

Baiba Bela: Jā.

Alma Dreimane: Jā. Es 14. gadā tupēju tai pašā vietā uz ceļa, un viņš stāvēja savā kalēja ādas priekšautā... Viņš palika uz ceļa... Jā... Un es aizbraucu... Nu un tā pamazām tā bērnība pārgāja, ar vārdu sakot, aizgāja normāli visi skolas gadi un...

Baiba Bela: Jūs negribētu arī par to skolu mazlietiņ tuvāk pastāstīt?

Alma Dreimane: Nu, ziniet, es pamatskolu beidzu tur uz vietas.

Baiba Bela: Upes muižā?

Alma Dreimane: Jā. Tas ir Zebrenes... pirmās 4 klasītes mums bija Upes skolā un.. em.. pārējās divas – Zebrenē. Tas bija tālāk – tur Zebrenes pilī. Un... em... tad es aizgāju uz Apguldes lauksaimniecības skolu.

Baiba Bela: Un kāpēc jūs aizgājāt uz to lauksaimniecības skolu?

Alma Dreimane: Nu, ..m.. ziniet, es nejutos... Ar vārdu sakot, es gribēju pie zemes. Man bija tā patika. Tā bija mana patika, mani neviens nespieda, es aizgāju uz to lauksaimniecības skolu.

Baiba Bela: Bet tur droši vien bija jāmaksā kaut kas? Tad vecāki varēja palīdzēt to izglītību dabūt...

Alma Dreimane: Tur kaut kas bija. Ziniet, to es sīki neatceros, kā tur tā lieta bija. Laikam gan tur bija kaut kas jāmaksā, bet tas man izgājis, man nav palicis prātā. Un tad pēc tās lauksaimniecības skolas... Nu, papus gribēja, lai es vēl kaut kur... Nu, vārdu sakot, es nevarēju vēl iekārtoties tai dzīvē.

Baiba Bela: Bet jums pašai arī gribējās tālāk mācīties? Droši vien.

Alma Dreimane: Jā, jā. Un tad es aizgāju uz to Rīgu (man tur Rīgā radi), uz Tilta jaunkundzes Mākslas akadēmiju, uz to mākslas skolu.. vēl.

Baiba Bela: Kurā gadā tas bija?

Alma Dreimane: Tas bija 27., 28. gadā. Jā.

Baiba Bela: Mh. Tilta jaunkundzes? Un kur viņa atradās?

Alma Dreimane: Krišjāņa Barona ielā. Ziniet, numuru es neatceros. To vietu es atceros.

Baiba Bela: Vieta nav tik būtiski. Man liekas, šis interesē tuvāk dzirdēt, jo es pati esmu lietišķās mākslas vidusskolu beigusi. Tāpēc man interesētu dzirdēt, ko jūs tanī mākslas skolā mācījāties un kā jums tas viss patika?

Alma Dreimane: Nu, zināt, mēs kalām, mēs audām, mēs adījām. Mums tā.. tā.. teorija nebija.

Baiba Bela: Vai zīmēšana arī bija?

Alma Dreimane: Zīmēšana, jā, jā. Mākslinieks Ansis Cīrulis mums pasniedza zīmēšanu. [*priecīgi, ar lepnumu*]

Baiba Bela: Un kompozīciju droši vien arī viņš pasniedza?

Alma Dreimane: Jā, jā, jā.

Baiba Bela: Vai, cik interesanti! Kā jūs viņu atceraties? Jo es, teiksim, tos viņa darbus zinu. Bet interesanti, ka jūs viņu esat tad personīgi tomēr pazinusi.

Alma Dreimane: Jā, jā, jā. [*priecīgi*]

Baiba Bela: Kāds viņš bija kā cilvēks? Jūs to arī atceraties?

Alma Dreimane: Jā. Viņš bija interesants. Ne sevišķi tāda dižena auguma. Jā. Un tad mēs audām paklājus, starp citu, kur tas, nu, Zviedrijas karalis... Kas brauca 28. gadā. Stacijā bija paklājs.. m... izklāts – tas bija mūsu audums. Un mākslinieks Madernieks mums... Pēc viņa metiem... Un viņš nāca mūs pārbaudīt, vai mēs... e... Iet vaļā?

Baiba Bela: Jā.

Alma Dreimane: Bišķiņ pieslēdzat.

Baiba Bela: Negribat stāstīt? [*Izslēgts magnetofons, jo stāstītāja nevēlas, lai kaut kas no viņas stāstītā tiktu ierakstīts.*]

Alma Dreimane: ...tādu sīkumu.

Baiba Bela: Un jūs pašas arī krāsojāt tiem paklājiem tās dzijas?

Alma Dreimane: Nē. Mēs gatavas.

Baiba Bela: Gatavas.

Alma Dreimane: Gatavas, jā. Pielaikoja. Tilta jaunkundze viņas mums gādāja, un mēs viņas pēc... aizmirsās to... nu pēc šatiera, kā mums vajadzēja.

Baiba Bela: Kā vajadzēja, ja?

Alma Dreimane: Kā mums vajadzēja, jā, jā, mēs likām.

Baiba Bela: Un tur bija pa vakariem jeb pa dienu tā mākslas skola?

Alma Dreimane: Pa dienu, pa dienu, jā, jā, jā. Es neatceros, tur bija jāmaksā arī. To maksu es neatceros. Bet viņa bija divgadīga.

Baiba Bela: Jūs abus tos gadus bijāt tur?

Alma Dreimane:

Baiba Bela: Abus tos divus gadus jūs tur nomācījāties?

Alma Dreimane: Jā, jā. Un tad mēs.. mēs tur.. tur toreiz tās tautiskās villaines šuvām. Nu, visu tādu mēs darījām. Es saku, tā teorētiskā...

Baiba Bela: Roku darbus izstrādājāt. [*runā vienlaicīgi*]

Alma Dreimane: ...mācība mums nebija, bet tikai visa, kā saka, visa prakse.

Baiba Bela: Prakse. Bet vērtīgi. [*runā vienlaicīgi*]

Alma Dreimane: Tie mākslinieki abi divi... Cīrulis mums pasniedza to zīmēšanu, un Madernieks zīmēja tos...

Baiba Bela: Metus...

Alma Dreimane: Mēs viņam... Ar vārdu sakot, vai viņam pēc... skolotājs, tāds direktors... pasūtījumu, es nezinu. Zīmēja tos metus. Vai tie... citur, nu laikam jau citur viņi nē, jo vienreiz bija... m... Nacionālajā līgā izlikts loga aizskars logā – tāds ļoti skaists. Un mēs iedomājāties nozīmēt to, un mūs aizdzina prom no tā loga. [*nopietni*]

Baiba Bela: Tā ka nedrīkst tā vis!

Alma Dreimane: Jā, jā, jā. [*priecīgi*] Tā ka tur arī ir tādas, pašiem savas...

Baiba Bela: Attiecības...

Alma Dreimane: Jā, jā. Un tā es nobeidzu tur.

Baiba Bela: Bet jums bija arī kaut kāds diplomdarbs jātaisa vai vienkārši kaut kādu diplomu iedeva pēc tam? Kā tas bija?

Alma Dreimane: Nē. Ziniet, pēc padarītā skatījās. Tā tieši atsevišķi nebija. Nebija, jā, jā, jā.

Baiba Bela: Nu to, ko jūs visu laiku bijāt darījusi.

Alma Dreimane: Tād pēc tā. Piemēram, tas mākslinieks Cīrulis pārskatīja, ko viņš... nu, kā mēs...

Baiba Bela: Zīmējām.

Alma Dreimane: Ar vārdu sakot, atzīmēja, kā mēs... atzīmes lika, kā mēs katrs esam to darbu padarījuši. Un par to aušanu es tā sīkumos neatceros. Tur tā atsevišķi nebija, jo mēs rindā...

Baiba Bela: Jūs kopā audāt?

Alma Dreimane: Rindā, jā, sēdējām. Tur 2–3, kā mēs tur bijām nozīmētas... Un audām. Nu, tas ir, sējām. Tā.

Baiba Bela: Un tad jūs Rīgā pie tiem radiem dzīvojāt?

Alma Dreimane: Jā, jā. Es dzīvoju...

Baiba Bela: Vai jums bija atsevišķa istabiņa tad arī pašai?

Alma Dreimane: Nē, nē. Mēs ar tanti kopā, kopā dzīvojām. Viņai bija 2 dēli. Tas.. tas viens dēls gulēja pie mums, tur tas mazais ar tanti vēl.

Baiba Bela: Tanī pašā istabā?

Alma Dreimane: Jā, jā, jā. Viņš ar tanti kopā gulēja, ar savu mammu. Un viņa vēl rājās ar viņu, ka viņš ir tik netīrs, neskatoties uz to, ka viņa vakaros mazgā viņu, un salīdzināja ar mani, ka man viņa varētu nemaz gultas veļu mēnešiem nemainīt, jā, bet tikai nu tā, jāsaka, paņemt pārskalot. Bet viņai ir, katru nedēļu viņai jāmaina. Bet viņš laikam savā prātā bija iedomājies pataisīt to manu gultu arī tādu. Mums tās gultas tā bija, nu, kas tur – maza istabiņa, tā tie gali kopā.

Baiba Bela: Blakus, ja?

Alma Dreimane: Nē.

Baiba Bela: Ar galiem kopā?

Alma Dreimane: Jā, jā, jā. Tik gara bija tā istaba, lai tās gultas tā iziet. Un tagad vienu vakaru viņš nāks pie manis gulēt. Tante nesaka ar nekā.

Baiba Bela: Cik viņam gadu bija?

Alma Dreimane: Nu, kādi 4, 5.

Baiba Bela: Ā! Pavisam maziņš.

Alma Dreimane: Jā, jā. Un tagad labi ir. Apguļamies abi divi, viņš jau ienāk pie manis. Tante nesaka neko, bet smaida tā jocīgi. Un ģērbjas nost, un ies gulēt. Tikko nodzēs uguni, tā mans blakus gulētājs pazuda.

Baiba Bela: Aizgāja atpakaļ. [*smejas*]

Alma Dreimane: Aizgāja pie savas mammas, jā. [*priecīgi*] No tā nekas neiznāca. Jā, nu un tā es nobeidzu tur, pārnācu mājās. Mājās pa to laiku, nu ja, kad sākās tas Latvijas laiks un to zemi dalīja, tēvam kā amatnieka zemi piešķīra 2 hektāri.

Baiba Bela: Bet viņam arī par to, ka viņš bija karojis?

Alma Dreimane: Nē. Zinat, es sīkumos ne... Ne par to karošanu, bet tiem iedzīvotājiem, muižas iedzīvotājiem, piemēram, viņam ne jaunsaimniecību, bet amatnieka zemi, par cik viņam tā lauksaimniecība bija pasveša. Un tā kā darba man pietika...

Baiba Bela: Jūs pa to zemīti tur tad...?

Alma Dreimane: Jā, jā. Es pārbraucu mājās. Un nu, kad es beidzu, nemeklēju nekur darbu. Man pietika tēva tur tais 2 hektāros.

Baiba Bela: Un kas tur bija jūsu mīļākais darbs?

Alma Dreimane: Nu, ziniet, kāds mīļāks..... stādīt, ravēt, ņemt nost..

Baiba Bela: Jums patika tas, ka jūs redzat tos sava darba augļus?

Alma Dreimane: Jā, jā. Un ka tas ir mans nopelns. Jā, jā, jā. [*ar leņnumu, priecīgi*] Nu, brīvajā laikā es ļoti daudz lasīju.

Baiba Bela: Jums bija mājās tās grāmatas jeb jūs no bibliotēkas ar ņēmāt?

Alma Dreimane: Zināt, ņēma no bibliotēkas. Mājās ar mums bija grāmatas. Bet mums jau ar tām grāmatām ir gājis... Piemēram, kad karš sākās, nu, tai 14. gadā, mums bija daudz grāmatu. Es jau vispār ļoti ātri iemācījos lasīt, mani neviens netika mācījis. Bet es, tēvam klēpī sēdēdama.... viņš lasīja avīzes, un es, tur klēpī sēdēdama, paprasīju: "Kas tas ir, kas tas ir?" Un tā es iemācījos lasīt. Pie manis neviens nesēdēja un nemā...

Baiba Bela: Tā speciāli?

Alma Dreimane: Jā, jā. Un es jau agri – vēl negāju skolā, kad es jau romānus lasīju. Nu, bet tai 15. gadā mums vajadzēja iet ārā no tās mājas. Vācieši tur ierīkoja šaujamlauku.

Baiba Bela: No tās Sprinģu muižas?

Alma Dreimane: No tās Upes muižas.

Baiba Bela: Ā. No Upes muižas.

Alma Dreimane: Tad mēs Upes muižā bijām jau. Jā. Nu, ko tad var paņemt līdzī? ... Maisiņu miltu, maisiņu putraimu, veļas gabalus. Kam tad ienāca prātā par tām grāmatām? Ar vārdu sakot, mammai tas neienāca...

Baiba Bela: Bet jūs jau domājat, ka atgriezīsieties.

Alma Dreimane: Nu ja, nu ja. Atgriezīsies. Jā, jā. Tikai, kā saka, mūs lika iziet ārā no tā. Nu, kad mēs atnācām atpakaļ, tur nekā nebija – vai tur bija nokurināts, vai tā.

Baiba Bela: Vai nopostīts.

Alma Dreimane: Jā. Nu un.. jā. Jā... Un tā mana bērniņa tā pagāja. Un tad es sāku mājās strādāt.

Baiba Bela: Un jums arī iznāca mājās laiks aust vai kaut ko no tiem rokdarbiem darīt, ko jūs bijāt tajā mākslas skolā tomēr iemācījusies noteikti diezgan daudz pa tiem gadiem?

Alma Dreimane: Ā! Jā, jā. Nu es audu tur, kā saka, audu logu aizkarus, sev saaudos, pati sev. Jā. Un dvieļus, un tā.

Baiba Bela: Bet tad jūs centāties tos dvieļus un aizkarus ar kaut ko interesantu ieaust, ja?

Alma Dreimane: Jā, jā. Tādus, kādus nu mēs tos rakstus bijām, ar vārdu sakot, kādus nu es biju apguvusi tos rakstus, tādus... Jā. Nu un tā es... Jā. m.... 28. gadā..... mums tur kaimiņos notika nelaime – tur.... viens.... tāds klejojošs puisis nosita vienu mammu..... Ar vārdu sakot, iegāja un bija prasījis ēst, lai iedod, ar to domu, ka viņam ir 5 lati un viņš viņai dos to naudu, un viņa mainīs. Un tad viņš, kā saka, tiks pie tās naudas. Bet viņa viņu paēdina un to naudu neņem. Nu, un kā tur bija sīkumos, es nezinu. Nu un tur palika... saimnieks bez.... Mēs jau bijām pazīstami. Un tā es aizgāju tur, apprecējos... Lai glābtu to cilvēku... [*nopietni*]

Baiba Bela: Tur arī kādi bērniņi palika?

Alma Dreimane: Dēls pieaudzis, tāds vecāks par manīm. Viens dēls, jā. Meita jau bija precējusies, prom jau savā dzīvē. Un tā es aizgāju tur, un mēs sākām saimniekot... Sā..

Baiba Bela: Un cik tad tas vīrs sanāca par jums vecāks? Daudz vecāks bija tas kungs?

Alma Dreimane: Par 10 gadiem.

Baiba Bela: Par 10 gadiem.

Alma Dreimane: Jā, jā. 10 gadi mums bija starpība.

Baiba Bela: Un kā tad viņam varēja būt jau tad pieaudzis dēls?

Alma Dreimane: Nē, nē, nē. Nu, tas dēls bija tas saimnieks.

Baiba Bela: Ā!

Alma Dreimane: Tas dēls tas saimnieks. Tas, viņš bija miris, tas tēvs bija miris. Tas dēls saimniekoja. Viņš 10 gadi par mani vecāks bija.

Baiba Bela: Un kādas bija tās kāzas? Varbūt to...?

Alma Dreimane: Ziniet, nē, kāzas bija klusas, cik tad tā lielā nelaime tur bija notikusi. Nē, tādas kāzas... Mēs tik aizbraucām un sareģistrējamies, un.. un paēdām ģimenes lokā vakariņas, un tas bija viss. Jā.

Baiba Bela: Un baznīcā nebija tas?

Alma Dreimane: Nē, nē. Uz mācītāja muižu aizbraucām... Jā..... Mācītājs vēl nopriecājās, kaut daudzas būtu tādas kāzas, tādas laulības.

Baiba Bela: Kādā ziņā?

Alma Dreimane: Es nezinu, bet viņam patika.

Baiba Bela: Jums bija tad arī saskaņa laba droši vien?

Alma Dreimane: Kad mēs aizbraucām 4 vien.

Baiba Bela: Bez liekas ārišķības, vārdsakot. [*priecīgāk*]

Alma Dreimane: Jā, jā. Bez tās ārišķības. Nu ja, tā mēs dzīvojām.

Baiba Bela: Un kā saucās tās mājas?

Alma Dreimane: “Jungaiņi” Zebrenes pagastā.

Baiba Bela: Un lielas viņas bija?

Alma Dreimane: Kā, lūdzu?

Baiba Bela: Lielas tās mājas bija?

Alma Dreimane: 50 hektāru.

Baiba Bela: Un kā jūs tikāt ar to saimniecību galā?

Alma Dreimane: Zinat, tīri labi, tīri labi tika galā. Un bija, nu, tie... Nu ja, kad es aizgāju, tajā rudenī, tā slapjā vasara bija. Un it nekā nevarēja savākt. Graudi visi, tas ir: rudzi, kvieši; visi izdīga; un tagad pienāk laiks cept maizi. Kā nu izcepsi – visi cilvēki, kas jau sākuši, tie vaid, ka nevar izcept. Nu, kā saka, ka neiznāk.

Baiba Bela: Slapjš.

Alma Dreimane: Jā. Un man tā palīdzēja, tāda tante gados, un es sāku vaidēt, ka nu mums arī būs jācep. “Ko tu bēdā. Es pirmo reizi maizi cepšu?” Jā. Un.. he.. kā jau cilvēki tādi kašķīgi ir... un arī tāds onkulis, tāds latgalietis, tur dzīvoja. Un jā, tagad cep to maizi. Nu, ko tad – iznāk tāpat kā citiem. Kukulīši smuki pa virsu, iekšā skalojas – lipekļa nav. Jā. Un tagad tas onkulis rājas ar manīm. Viņš saka: “Ko tu ļauj? Nevarēji pati cept?” Es saku: “Vai! Nu, viņa taču ir piedzīvojusi. Ko tad es?” “Cep pati!” [*ātri un uzstājīgi*] Un viņš mani izmācīja.

Baiba Bela: Tas onkulis?

Alma Dreimane: Jā, tas onkulis. Viņš saka: “Nu tā. Vakarā iejauj un no rīta pielej vēl (nu, kad uzrūgusi tā mīkla).” Jums jau tā lieta sveša ir.

Baiba Bela: Nē, es bišķiņ... Es esu redzējusi, kā cep. Es vienās mājās biju, kur speciāli mums tā saimniece uzcepa maizi.

Alma Dreimane: Aha, jā, jā. Un no rīta pielej, cik nu domā, to lielumu. Un tad samīca, atkal uzraudzē (divreiz uzraudzē) vakarā to ieraugu. Un viņš saka: “Tu ielej to ūdeni tik, cik tev vajag. No rīta nelej. Un no rīta kādu šķīvi sarīvētu kartupeļu pieliec klāt.” Un zinat, tik skaista maize! Jā. [*priecīgi*] Nu un tā. Un tā sāku, un tā nodzīvojām līdz 41. gadam. Dēls man piedzima – tas mira. Ar...

Baiba Bela: Ai! Kā tas notika?

Alma Dreimane: Ar zarnu samežģījumu.

Baiba Bela: Un kā jūs to vispār...? Tā pārdzīvot nebija briesmīgi grūti?

Alma Dreimane: Ko tad?

Baiba Bela: Nu, kad... to dēla nāvi.

Alma Dreimane: Jā. Grūti mums bija, mums bija ļoti grūti....[*nopūšas*] Nu ko..

Almas Dreimanes dēls: Labdien! [*Istabā ienāk vīrietis, stāstītājas dēls, kā noskaidrojas vēlāk. Ierauga, ka mēs runājam, un aiziet.*]

Baiba Bela: Labdien! Ai, kā nobaidīju cilvēku ar savu mašīnu, nav jau nekas traks.

Alma Dreimane: Un man tad piedzima meita vēl un izauga.

Baiba Bela: Un kurā gadā meita piedzima?

Alma Dreimane:

Baiba Bela: Tagad jādomā ir...

Alma Dreimane: Mjā.....

Baiba Bela: Viņa 30. gadu vidū vai beigās piedzima, tā meita?

Alma Dreimane: Nē. 25. gadā.

Baiba Bela: 35..

Alma Dreimane: Jā, 23. gadā man dēls piedzima un 25. gadā tā meita. Un... jā... Tagad viņa auga.

Baiba Bela: 25. jeb 35.?

Alma Dreimane: Kā, lūdzu?

Baiba Bela: 25. jeb 35. varētu būt?

Alma Dreimane: 25.. [noteikti]

Baiba Bela: Ja?

Alma Dreimane: Jā, 25.. Viņa gāja skolā jau, kad mani izveda. Un tā mēs nodzīvojām līdz tam 40. gadam.

[*Stāstītājas dēls piedāvā tēju vai kafiju. Intervētāja izvēlas tēju.*]

Baiba Bela: Bet, kad jūs meitiņu gaidījāt, tur saimniecībā bija jums kāds, kas palīdz? Nu, kāda kalpone vai kāds? Jo tā taču liela saimniecība tomēr.

Alma Dreimane: Jā, jā. Bija kalpone un puisis.

Baiba Bela: Viņi pa vasaru bija tikai jeb ziemā ar?

Alma Dreimane: Visu gadu, jā, jā..... Un tā..

Baiba Bela: Mh. Visu gadu. Un kā jūs ar viņiem satikāt? Tur pie viena galda tā ēšana?

Alma Dreimane: Pie viena, jā. Visi kopīgi pie viena galda. Viņiem bija atsevišķa istaba. Pēdējā laikā bija tāds precēts pāris.

Baiba Bela: Un tad viņš ilgāk pie jums bija, tas precētais pāris?

Alma Dreimane: Jā, jā. Un 40. gadā, kad atņēma to zemi, mums atstāja tik 30...

Baiba Bela: Uzreiz atņēma?

Alma Dreimane: Jā. 30 hektārus atstāja, 20... Nu, viņš paņēma 10 tik hektāru. Nu, viņi tur jau ar vīru bija sarunājuši, kur viņam tas, atmērīja viņam to gabalu. Un kas tad mums tur...

Baiba Bela: Bet kā jūs atceraties tiešām to krievu ienākšanu tanī 40. gadā? Un kā...? Jā..

Alma Dreimane: Viņi nāca, t.i., caur tai... No Lietavas, kā viņi nāca... Mūsu māja bija atsevišķi. Mūsu māju jau neķēra. Bet tur tēvam akurāt gāja lielais ceļš Rīga–Liepāja, lielā šoseja; akurāt pašā ceļa malā. Un tur visa tā rinda gāja garām. Un tagad bija kāds... Tēvs nošausminājās par to, par to... kā viņi rikojas. Piemēram, tankam pietrūkst... nu tā, kā viņu sauc, nu, piebrauc tas rezervuārs, kuru ņem ārā, kur ielej viņi. Viņš saka: "Pielej vienu spanni, otro spanni, trešo spanni, kādu litru nolej, pārējo – žļāgs – grāvi." Un tāpēc tēvs saka: "Tas krievs tomēr nav pārvērties. Kāds viņš ir, tāds viņš ir." Tagad viņš smejas tai Jāņu rītā... Jāņus jau vairs nedrīkstēja svinēt, tā klusām... Bet alus bija izbrūvēts, siers sasiets, pīrāgi...

Baiba Bela: Visi jau sagatavojušies, tomēr Jāņi.

Alma Dreimane: Pīrāgi izcepti. Un tagad viens tanks kaut kur nokavējies (tā rinda bija jau aizgājusi), tas tagad brauc, brauc garām. Nu, cilvēks grib dzert. Kā redzams, viņiem noteikts, ka viņi nedrīkst bez ūdens nekā cita... ka nav saindēts, jā. Tagad viņš ieiet un prasa dzert. Tēvs, protams, kā vecs karavīrs (starp citu, kad viņš dienestā bija, viņš japāņu kara laikā bija dienējis, tā ka viņam tas karš iznāca garš, šitas... tas, tas, jā... dienesta laiks un tad 14. gada karš). Un tagad: "Nē, nē." Viņš tikai... Piedāvā viņam nu pīrāgus un alu. "Nē, nē." Nu tad tas bija aizdevis manam tēvam dusmas. Tas bija teicis: "Ko tu domā? Es, vecs karavīrs, tevi indēšu nost? Tu taču esi tāds pats karavīrs. Tu.. tu sava, kā saka, prieka dēļ te esi? Tu esi karavīrs." Jā, nu tad bija tomēr sapratis tas puisis un.... Jā.

Baiba Bela: Tēvs jau tad krieviski labi mācēja, jo viņš bija karojis tajā krievu armijā?

Alma Dreimane: Jā, jā. Un tā. Nu vīrs laikam pa daudz.. m.. latviski domāja. Pienāca 41. gada.. m... marts. Atbrauca, mūs izsvieda no mājām.

Baiba Bela: Un kā tas notika? Par to tad jūs varbūt tuvāk pastāstiet.

Alma Dreimane: Ziniet, atbrauca gada sākumā, uzņēma visu to – lopus...

Baiba Bela: Uzskaitē bija.

Alma Dreimane: Jā, jā. Uzskaitē visu uzņēma. Un tai martā (datumu neatceros) atbrauca... visa.. vesela komisija.

Baiba Bela: No rīta, jā?

Alma Dreimane: Jā, no rīta. Un tagad tur nu atkal visu pārskaita, vai nu nav kas gājis zudumā un nav no... no.. Un labi ir. Kad... Un kur mēs? Mums kaut kur iedos to māju, to mājvietu, jāsaka tā, pavisam uz ielas – nē. Bet kaut kur kādās...

Baiba Bela: Teica, ka no šitā met laukā?

Alma Dreimane: Jā, jā. Bet kaut kur...

Baiba Bela: Un kāpēc viņi tā... Kā viņi teica? Kā viņi to paskaidroja?

Alma Dreimane: Ka tur ir jāierīko zirgu mašīnu... tādus punktus ierīkoja pagastā – zirgu, mašīnu punktu. Piemēram, tagad jaunie zemnieki – viņiem nav ne zirgu, ne.. ne mašīnu, nekā. Viņi varēs tur iet un aizņemties. Jā. Nu ko. Vīrs saka: “Nē, neņems vairs. Mēs iesim uz Rīgu.” Nu, labi ir. Kas tad mums ir. Aizbraucam, pārceļamies pie mana tēva.

Baiba Bela: Un kā jums ļāva visas tās mantas sakrāmēt? Kā tas notika ar to pārceļanos?

Alma Dreimane: Nē, neko. Uz 3 mēnešiem dos maizi līdz, tas ir, miltus, graudus, ko tur nu... Vienības es neatceros, cik, ja. Un... un galu galā nu... Bet tagad vīrs saka... Ā! Par tām istabām, par.. par to iekšējo iekārtu. Viņš saka: “Kā?! Bet Staļina Konstitūcijā ir, ka mājas nacionalizē, un tad tikai to āra inventāru..., bet iekšējais paliek pašam.” Un izpildkomitejas priekšsēdētājs zvanīja uz Tukumu, vai viņš dr... vai drīkst mums to istabas, to iekšējo iekārtu. Nu, izrādās, ka var, ka mēs to varam. Nu tad to mēs... Kas mums tā mantiņa bija, tā iekšējā, to mēs varējām paņemt. Jā, un tad interesanti. Tagad lai es uzskaitu veļu – nu, cik man ir palagu un cik man tā... Un pašreiz akurāt veļa bija izmazgāta. Es saku: “Man tur, uz rijas augšu, man ir izmazgāta veļa arī, ir.” – “Mēs jau to izskaitījam.” Mēs jau to izskaitījam. Labi.

Baiba Bela: Un tie skaitītāji, tie komunisti, viņi bija vietējie paši?

Alma Dreimane: Paši pagasta cilvēki.

Baiba Bela: Un kā jūs viņus pazināt? Jau pirms tam?

Alma Dreimane: Nu kā tad! Ziniet, viens tāds cilvēks... Jā... Tie paši, tie puīši.

Baiba Bela: Un tie bija bijušie kalpu cilvēki? Nu, vai jūs zinājāt, ka viņi tādi komunistiski pirms tam, jeb nē?

Alma Dreimane: Nē. Ziniet, viņi bija puikas kā puikas. Nu, viņi bija tādi, kā lai saka... Tikai brīnījos, kad atbrauca.. Nu, tā vienkārši gērbusies staigāja. Bet tagad lepni uzgērbusies – smalki zābaki, smalki mēteļi mugurā. Nu tā... Nu, tagad atļauj mums ņemt līdz to iekšējo. Un tagad... Ā! Jā, par tām drēbēm. Nu, kad ienāk iekšā, nu ir viss pārņemts, nu tagad tikai tā istaba, jā, tā ir jāizrevidē. Vīra uzvalki. “Cik vīram uzvalku?” Es saku: “Mēslu vedamais, zuparsējamais...” – “Nu, ka jūs tā skaitīsiet, tad tie labie paliks.” Es saku: ““Jungaiņos” labu uzvalku nevajag. Tur vajag tikai mēslu vedamo un zuparsējamo. Labos tur nevajag.” Tagad...

Baiba Bela: Bet bija ar kāds labais uzvalks?

Alma Dreimane: Nu, zinat, nu kas tad – aizsarga forma un izejamais uzvalks.

Baiba Bela: Ā! Viņš aizsargs.

Alma Dreimane: Jā. Un tā veļa. Es saku: “Man veikalā pirkts it nekas nav. Tas viss ir manis austs, vērpsts un manis austs.” Es saku: “Un “Jungaiņos” paliek linu lauki, “Jungaiņos” paliek aitas. Lūdzu – sējat, vērpjat, aužat un cērpat aitas un ...”[*loti izteiksmīgi*] Nu tā mēs... Un tad vēlāk tas milicis bija teicis, ka mēs esam saņēmuši (vīrs neteica neviena vārda, viņš staigāja, rokas sabāzis kabatās, un smaidīja – bet tas smaidis man vēl šodien izsauc drebuļus), nu tā. Un tagad, kad mēs esam dabūjuši tik daudz, nu, kā saka, visu to – drēbes, visu veļu, ar vārdu sakot, tas, kas nu bija iekšā, un mēbeles, ka mēs esam ar savu uzvešanos... Ka nu es jau tikai biju tā prasītāja, viņš jau muti vaļā nevēra. Un tā mēs aizbraucām.

Baiba Bela: Visu sakrāmējāt ratos, cik varēja, ja?

Alma Dreimane: Jā, jā, jā, mums atļāva. cik varēja... Un tas bija tik pretimnākošs, tas izpildkomitejas priekšsēdētājs. Viņš man teica.. m...: “Un, ja jūs no smēdes pārvāksieties, brauksiet uz Rīgu, jūs man pasakiet, es jums iedošu šķūtniekus aizbraukt uz staciju. Nu, es nezinu, vai no šīm mājām, bet... m...”

Baiba Bela: Bet ka vispār...

Alma Dreimane: Jā, bet vispār viņš man iedos. Nu labi, ka tā, tad tā. Tagad... nu... dzīvojam mierīgi.

Baiba Bela: Pa to smēdi, ja?

Alma Dreimane: Vajadzētu raudāt, bet bišķi smejamies, ka nu mums it nekas nav jādara – mēs sēžam, mēs guļam, mēs lasam. Mums nav ko darīt.

Baiba Bela: Un tas bija 41. gada ziemā?

Alma Dreimane: Nē, tas ir 41. gada pavasarī.

Baiba Bela: Pavasarī.

Alma Dreimane: Pavasarī, jā. Martā mūs izsvieda no tām mājām. Jā. Bet, kas ir zinātājāki cilvēki (mēs varbūt neiedziļinājāmies), tur viens otrs paklusām ienāk un rājas vīram: “Ko tu stāvi? Tu gribi, lai tevi vienā naktī paņem? Brauc prom.” Nu un viņš aizbrauc uz Rīgu.

Baiba Bela: Un jūs? Vēl palikāt tur?

Alma Dreimane: Es paliku, jā. Nu ko... Es domāju....

Baiba Bela: Nu, jā. Rīgā nav kur palikt īsti.....

Alma Dreimane: Cirtu žagarus un kur neko darīju....

Baiba Bela: Ko tik vajadzēja.

Alma Dreimane: Jā, ko tik vajadzēja. Ar vārdu sakot, apkopu tur... Palīdzēju mammai apkopties. Nu pamazām, pamazām... Bet tagad vīrs (nu, es aizbraucu šad tad), vīrs saka: “Tagad jau dzīvokļi tukši ir.” Nu, pie tiem radiem ar knapi. Vīrs saka: “Es dabūšu dzīvokli, un nāks šurp.” Labi ir. Un tā nu paliekās – laika jau diezgan ir. Sākās pavasara lielie darbi uz laukiem. Labi ir. Tagad pienāk 14. jūnijs.. Pienāk tas 14. jūnijs, un tai iepriekšējā dienā, tur vīram tālākā mājā radnieki ir, un tā radniece atnāk, viņa saka, ka viņa grib braukt uz Jelgavu rītā. Vai es nevaru tām mātēm aiziet palīgā tur lopus sakopt un... Jā, labi ir. Un es aizeju tai vakarā, bet, zināt, tai naktī es gulēt nevaru – kaut kā tādi... tādi kādi mellumi nāk virsū, tādi murgi. Un no tā rīta... Jā, un pulksten 3.00 brauc uz to staciju – tas vīrs vedīs to sievu. Un es saku: “Es braukšu. Ej, pagulies vēl!” Nu, jāiet uz lauka, jāar. Es saku: “Pagulies vēl! Es aizvedīšu uz to staciju.” Aizbraucu, pārbraucu mājās, sakopju lopus. Tās mamma mani dzen gulēt: “Tu visu nakti neesi gulējusi jau no 3.00. Ej, pagulies!” Nevaru gulēt. Nē. Izmazgāšu virtuvi un sakopšu, lai viņām nav... Tagad ienāk viens...

Baiba Bela: Un jūs tajās kalēja mājās darbojaties jeb kaimiņos?

Alma Dreimane: Kaimiņos.

Baiba Bela: Kaimiņos jūs jau esat, ja. Mh.

Alma Dreimane: Jā, jā. Tas ir tur pie tiem radniekiem. Un tagad ienāk viens – tur ar mūsu puisis, bet nu aktīvs darbinieks bija. Viņš saka: “Tev ir jānāk mājās. Tev jābrauc uz Tukumu – tur

kādi dokumenti parakstīt.” Tas puisis man saka. Jā... Un tagad... Nu, ja jānāk – jānāk. Nākam. Viņš pēc visiem likumiem nāk man aizmugurē, nevis blakus. [*uzsvērti*] Tur atkal vienos blakus kaimiņos viens puisis, mans skolas biedrs ar, – tas pašreiz strādā – arī. Pienāk pie tā, nu, tās ceļmalas. Un viņš saka: “Kur tu, Almiņ, iesi?” Es saku: “Es nezinu, kur mani vedīs. Vai liks cietumā vai šaus nost.” Viņam tā nokrīt rokas gar sāniem uz leju. Un tas saka: “Ko tu, ko tu, ko tu.” Tas ņurd man aizmugurē. Bet, re, kā es tā... [*iesmejas*] Galvenais tas gājiens – viņš nāk man aizmugurē. Jā. Redzu uz ceļa – stāv pilna mašīna. Es esu pēdējā. Nu ieejam, nu, lai es to.. to mantu... Redzu – mazi bērni arī ir.

Baiba Bela: Mašīnā?

Alma Dreimane: Jā. Tagad es... Es nesaprotu, es nesaprotu... ko ņemt, ko ne.

Baiba Bela: Un, ja jums saka, ka tikai līdz Tukumam dokumentus parakstīt, neko vairāk nē?

Alma Dreimane: Jā. Un tas krievs man saka, lai es ņemu visu savu mantu, tas krievu virsnieks.

Baiba Bela: Un ko viņš saka? Tas nesaka, ka tālu ved?

Alma Dreimane: Tas latvietis, tas – nē. Jā. Un es tagad, nu ko... Nu viņš saka: “Ņem!” Es paņemu spilvenu, segu un vienu palagu. Viņš saka....

1 B

Alma Dreimane: Viņš saka: “*Vozmitje vsjo posteļ.*” Ko tad es ņemšu ārā tīši? Jā. Tagadīt...

Baiba Bela: Un kaut kādas drēbes? Vai neko?

Alma Dreimane: Ziniet, es aizbraucu – tas, kas mugurā.

Baiba Bela: Un tikai to – sega, palags, ja? Un kaut kas...

Alma Dreimane: Jā, jā. Un tagad nu, kā jau es biju atnākusi, man taču bija šis tas neizpakāts, piemēram, liels grozs ar dzijas kamoliem. Es rokos, rokos, beigās paņemu tādu dzijas kamoliņu. Priekš kam, kāpēc es ņemu, to es nezinu vēl šodien. Nu un tagad es redzu, ka tur tie bērni. Es saku: “Vai man tas bērns jāņem līdzī, tā meitene?”

Baiba Bela: Cik viņa ir veca?

Alma Dreimane: Tas krievs saka: “Kā jūs gribat!” Un, zinat, man pieleca, kad meta no tām mājām ārā, nu, mums deva maizi līdzī uz tiem 3 mēnešiem. Un es prasu 3 cilvēkiem. Viņš saka: “Kā, 3 cilvēkiem?” Tāda tantiņa bija atbraukusi ciemā. “Tā tantiņa arī jūsu apgādā?” Es saku: “Nē, man ir meita.” Tad es domāju, ka viņš mani samīs. [*turpmāk ļoti izteiksmīgi izspēlēts dialogs*] Viņš tik pa solim man tuvāk: “Jums ir meita? Meita jums ir? Kur viņa ir, tā meita?” Es saku: “Kā?! Pa skolas laiku viņa, pa ziemu, ir pie manas mammas. Tur ir tuvāk skola.” – “Ak meita,” viņš saka, “ā, jūs gribiet.” Nu, protams, es jau izšķīros neņemt, braukt viena pate.

Baiba Bela: Tas grūti arī droši vien bija – izšķirties?

Alma Dreimane: Viņu paņēma šarlaks. Tāpat viņa aizgāja. [*ļoti domīgi*] Un viens tāds jauns pāris... tai mašīnā tāds mazs bērniņš, viņš nācis no tās, nu, ko nu tur mantiņu paņēmis... “Savu dārgāko mantu es ņemu sev līdzī – to bērniņu.” Nu, abi palika tur.

Baiba Bela: Tas pāris un tas...?

Alma Dreimane: Nē, tāds vīrs. To jau aizveda prom uz lēgeri, un tas bērniņš nomira turpat Krasnojarskā vēl. Un tad mēs sākām braukt.

Baiba Bela: Un jūs kaut kādu pārtiku ar paņēmt līdzī, kaut kādu maizīti jeb...?

Alma Dreimane: Zinat, tikpat kā nē. Es par to maizi neatceros. Zinat, tādu mazu žāvētu gaļu, tādu gabaliņu, laikam kādu šķēli maizes arī – kur tad nu...

Baiba Bela: Un kā bija pēc tam? Ar to mašīnu jūs aizveda uz Tukuma staciju?

Alma Dreimane: Uz Tukumu, ar mašīnu uz Tukumu. Sargkareivji klāt, divi, vai kā tur bija, katrā pusē ar ieročiem, lai mēs...

Baiba Bela: Neaizmūkat, ja.

Alma Dreimane: Lielijās... Sākumā viņi jau bija kādos 4.00 no rīta sākuši. Tur jau drausmīgi – cilvēki gultā, ieiet iekšā, uz gultas gala noliek šauteni un liek, lai ceļas augšā un ģērbjas. Jā. Un mani bija ciema sekretāre gribējusi glābt. Kad piebraukuši pie tā cie... atkal, nu, ka jābrauc pie manis vēl ir. Viņa teikusi: “Viņa nav mājās. Viņa aizbrauca uz Rīgu.” Tas puisis, kas man atnāca pakaļ, tas teicis: “Nē. Es viņu vakar vakarā redzēju.” Jā. Tā tā lieta beidzās. Un mēs sākām braukt. Jā.

Baiba Bela: Cik jūs bijāt vagonā tur cilvēku apmēram?

Alma Dreimane: Zināt [*nopūšas*], nezinu, bet mēs bijām pulka. Mēs bijām daudz – sievas ar bērniem. Un tad viens...

Baiba Bela: Un tos vīrus atdalīja uzreiz nost?

Alma Dreimane: Tikai līdz Tukumam. Tos atsevišķā... Ar vārdu sakot, mēs nezinām, kur viņi palika. Un tagad... Tad viens vecs virsnieks, kas palīdzēja sievietei un bērniem ienest tās paunas iekšā, viņš sev nekā neņēma. Vīri, tādi vecāki, lielākoties tās mantas paturēja pie sevis, jo tai sievietei būs grūti (kam nu bija tā manta kaut cik līdzī).

Baiba Bela: Kāpēc viņi tā darīja? Viņiem teica, ka galā satiksies? Tāpēc viņi tās mantas ņēma?

Alma Dreimane: Neko, neko..

Baiba Bela: Neko neteica nemaz?

Alma Dreimane: Tā bija mūsu doma, ka tā tas būs, ka viņš tikai tās ģimenes tur iekšā un mūs... Un, kad viņš ienesa tās paunas iekšā, viņš teica: “Mēs brauksim tālu.” Viņš novilkā savu laulājamo gredzenu, izņēma pulksteni, izņēma... nu visu, kas viņam bija – kādi dokumenti, kas viņam bija kabatā, maku...

Baiba Bela: Atdeva tai sievietei, ja?

Alma Dreimane: Atdeva visu tai sievietei, jā. Viņš vienīgais zināja. Un tāds vecs kārtībasnieks, pāris – arī veci cilvēki, tas visu, lai tai sievietei būtu vieglāk, tas visu paņēma prom, un visu ceļu tā tante saka man, viņa saka: “Mēs dzīvosim visi 3 kopā. Jūs būsiet mūsu meita. Jūs ar veco iesiet darbā, es jūs apkopšu.” [*izteiksmīgi*] Un, kad aizbraucām galā, tad izrādās, tādi, kas nevar strādāt, tiem maizi nedod. Tikai, piemēram, ja man ir māte vai man ir bērni, tad tie dabon to nestrādātāja pabalstu, to maizīti.

Baiba Bela: Kas ir vieni paši?

Alma Dreimane: Kas ir vecīši vieni paši, tie nedabūja nekā. Nu, un tad mēs pieņēmām... Piemēram, es pieņēmu to tanti par savu mammu, un.. un vēl tur pilnīgi svešus cilvēkus pieņēma klāt, lai... lai...

Baiba Bela: Lai tie nenomirst gluži badā.

Alma Dreimane: Lai viņi nenomirst badā, jā.

Baiba Bela: Bet kā bija, jūs aizveda līdz kurienei ar to vilcienu?

Alma Dreimane: Mēs braucām pamazām. Mēs jau nezinājām, ka sācies karš. Kad... To mēs tikai uzzinājām Maskavā.

Baiba Bela: Par to kara sākumu?

Alma Dreimane: Jā. Un kā mēs uzzinājām? ... Mēs iebraucām Krievijā, sākām ilgi stāvēt stacijās, jo iet ešeloni ar armiju, ar zaldātiem. Nu, ka viņi iet, tad mums ir jāstāv, kamēr... kāda nu viņiem tur ir tā kārtība. Un Maskavā pretī stāv tukšs ešelons, un viens vīrietis staigā pa to... nu, kaut ko tur kārtoti. Un tagad viņš tā stāv un skatās uz mums. Nu, mums attaisītas durvis, mēs varam iziet ārā. Un... tagad viņš izņem avīzi, parāda mums. Parāda to avīzi un saloka smalki, nu, cik... kā var iebāzt papirosu kārbiņā. Iebāž tai papirosu kārbiņā, vēl tur pašpūtējas un nāk ārā. Iedams pāri tā gariem tiem mūsu...

Baiba Bela: Sargiem?

Alma Dreimane: Nosviež tur zemē.

Baiba Bela: It kā papirosu?

Alma Dreimane: Jā, to papirosu tukšo paciņu nosviež zemē. Labi. Tagad vienai ...m... tāda maza meitiņa, bet kas jau prot runāt un kas saprot. Tā nes to čurināt uz tām ... Aiznes līdz tai paciņai un tagad tura... un saka: “Paņem, Mārīt, to paciņu! Tu redzi, kur ir paciņa?” Un tā mēs uzzinājām, ka ir sācies... Kad ir sācies... Mēs bijām priecīgi – nu jau drīz, drīz, nu jau drīz, drīz mēs tiksim mājā. Jā. Un tā mēs nobraucām līdz Krasnojarskai... Visu laiku mēs bijām nemazgājušās, tikai ūdens nodzerties. [skumji]

Baiba Bela: Un kā bija ar to ūdeni? Tur tā deva?

Alma Dreimane: Stacijās vārīto ūdeni ienesa spaini un kaut kādu biezo putru. Ar vārdu sakot, spanni ūdeni un spanni tās biezās putas. Bet mums jau viņa negaršoja, un.. e... tā. Nu, kas bija pats iegrauzis, kas nu tur bija līdzī... Un tad jau mūs Krasnojarskā izlādēja tur pie... pie tādas barakas uz pāļiem. Pašreiz lielie plūdi bija, tie skābā ūdens plūdi bijuši. Dubļi vēl bija. Un.. e... Jā. Un tad mēs veselīgi upē nomazgājāmies. Un tad tur kādas dienas mēs... Jā, un tagad uzreiz vienā rītā pavēsta mums, kad... Gadās tāda būdiņa, un tur sēž cilvēks ar papīriem iekšā. Un tagad mums jāparaksta ir, jāiet parakstīties, ka mēs labprātīgi esam uz 20 gadiem izbraukuši. Un man tā caur smadzenēm izskrien: “Ā! Tad man būs 52 gadi, kad es braukšu mājā.” Jā, tā es braukdama nemaz nezināju, cik man gadu... Un... e.. Jā, un...

Baiba Bela: Un kā? Jūs parakstījāt to papīru?

Alma Dreimane: Nē. Un es skandalējos: “Nu, kas tas ir!” Tiem pazīstamiem es saku: “Uz kāda pamata tad es varu parakstīt, kad es neesmu pati braukusi!” Un alfabēta kārtībā sāka. Tai pirmajā dienā līdz tam D burtam netika. Un ar to tā lieta beidzās. Otrā dienā vairs...

Baiba Bela: Tiem vairs nevajag...

Alma Dreimane: Nē, nē, nē. [smejas abas ar intervētāju] Tie varēja braukt tūlīt atpakaļ, es tā domāju. [smejas abas ar intervētāju] Jā. Un tagad mūs salādē baržās, un sākam braukt uz leju. Sākam braukt uz leju un nobraucam vairāk kā 200 km.. Un tagad vienā tai *pristaņā* mūs izsēdina. Tas tā vakarā vēlu bij. Un nu mēs turpat, kā nu kurš, satinamies un guļam.

Baiba Bela: Turpat tanī pieturā? Pieturvieta arī upes krastā?

Alma Dreimane: Tai upmalā, jā. Uz tā krasta. Un..... un nezinām, ka tādi kukainiņi, kurus sauc par moškām. Nu, mēs jau nekas, kā saka. Sāk traucēt – apsedzās un satinās. Bet tad bērniņi, kas bija ratiņos, tie no rīta vairs nebija – viņiem bija pilli deguniņi, pillas ausis, pillas mutītes... Viņus bija apēdušas tās moškas. Ar vārdu sakot, viņi bija noslāpuši. [nopietni]

Baiba Bela: Tur bija daudzi tādi bērniņi?

Alma Dreimane: Tās moškas, nu drausmīgi.

Baiba Bela: Un tie bija daži, tie bērniņi tādi? Tie zīdainiņi?

Alma Dreimane: Tas ir tāds, kas ratiņos... Vienai bija ratiņi līdzī. Ar, kas tā pie sevis bija turējusi, sasegusi, tie – nē. Bet tur kādos ratiņos, pāris bija ar ratiņiem. Tie no rīta... bērniņš ir nosmacis. Ar vārdu sakot, tās moškas.... Un tagad sākas, nu tā..... Sāk braukt tie vergu tirgotāji. Un es sapratu, ka ir tiem kolhoziem paziņots, lai nu nāk, ka nu ir darbaspēks savests. Labi ira. Un tagad, kas pirmais atbraucis, tas ņem tos spēcīgākos un, ar vārdu sakot, kam mazākas ģimenes.

Baiba Bela: Ā! Skatījās, vai nav bērni tiem, ko izvēlas?

Alma Dreimane: Jā, jā, jā. Jā, jā. Nu viņš to sarakstu apskatījis ir, un viņš ņem tādas. Un labi ira. Tagad es tikai vēl guļu, es dzirdu, ka mani izsauca. Es aizeju... Jā..... Un nu, un tagad tā tantiņa, kas nu teica, ka viņa pieņems mani par meitu, un tā saka... mm.... Es saku: “Nu mani izsauca.” – “Paga, paga,” viņa saka, “es braukšu līdzī.”

Baiba Bela: Tas jau bija tanī brīdī jau tiem vecajiem cilvēkiem, kad nedeva to maizi?

Alma Dreimane: Nē, nē. Tad vēl nezināja.

Baiba Bela: Tad vēl nezināja.

Alma Dreimane: Tad vēl nezināja. Viņa tikai gribēja, kā saka, ar sava pagasta cilvēku...

Baiba Bela: Jūs no vienas puses?

Alma Dreimane: Jā, jā, vienas puses. Tagad viņa atnāk un saka (starp citu, viņa ļoti labi krievu valodu zināja, viņa Pirmajā pasaules karā bija bijusi jau tur; bērnīšs arī viņai tur guļ kaut kur), un tā rājas: "Kā tad jūs tā? Manu meitu ņemat un mani nē." Izsauc to. Nu, mums katrai savs vārds. Viņa saka: "Viņa ir precējusies." Ā! Nu, labi ir.

Baiba Bela: Tā jau ir, ka precējusies.

Alma Dreimane: Jā, jā, viņš saprot to un paņem to tanti ar. Tagad visas tās manas pagasta sievas..... Jā. Viņš saka: "Tikai radniekus." Ahā! Tad nu mēs gribam visas būt kopā. Tās nāk – viena man māsa, viena švēģerene, un, cik mēs tās pagasta sievas bijām [*intervētāja sāk smieties un stāstītāja arī*], tās mēs visas tikām tai kolhozā. Paldies Dievam, mums laimējās. Mēs... mēs tikām pie ukraiņiem, kuri 28. gadā bija tādā pašā ceļā izsūtīti. "Jūs negribiet kolhozu?" prasīts viņiem, kolhozus kad sāka dibināt. "Nē, mēs negribam." Ai, die, tur ir zeme, sēta. Un līdz 33. gadam. 33. gadā bez vārda runas, mmm..., bija pārvērsts, jā, tai kolhozā. Laimējās. Par fašistiem mūs nesauca, viņi mūs saprata. Viņi dalījās ar mums.

Baiba Bela: Arī tanī pašā maizītē, kas viņiem bija?

Alma Dreimane: Jā, jā. Ja viņam bija divi kartupeļi un viens gurķis, tad viņš (mežā strādājām), viņš pārdalīja to uz pusēm, un mēs ļoti labi bijām paēduši abi divi.

Baiba Bela: Ar to ukraiņi?

Alma Dreimane: Ar to ukraiņi, jā, jā. Ar kādu no tiem.

Baiba Bela: Ar to tantīti arī, ja?

Alma Dreimane: Jā. Mēs mežā...

Baiba Bela: Un kā jūs tur dzīvojāt?

Alma Dreimane: Mežā strādājām. Vasarā...

Baiba Bela: Pie meža darbiem, ja?

Alma Dreimane: Jā, jā. Tas kolhozs ar saucās, nu, patiesībā tas īstais vārds bija Novarjabuha, bet viņu par Smoļakovu sauca. Tur, ar vārdu sakot, tecināja sveķus... Vasarā no priedēm. Griezām un tecinājām. Un ziemā lauzām celmus, un sveķainos.. atkal kurinājām, un likām katlos un.. un uz skipidāra, un darvu tecinājām. No kaimiņu kolhoziem brauca – to darvu priekš ratu smēres pirka. Un skipidārs aizgāja kaut kur armijas vajadzībām. Un... [*nopūšas*] Un tā.

Baiba Bela: Un kā jums bija tajos smagajos darbos? Nebija šausmīgi? Veselība?

Alma Dreimane: Maizi bija jāpelna, norma man bija jāizstrādā.

Baiba Bela: Un, teiksim, tās ziemas drēbes. Jums jau nekā nebija. Kā jūs tās dabūjāt?

Alma Dreimane: Piemēram, es izārdīju savu mēteli, uzšuvu... m... kā saka, bikses. Un tur jau nevarēja tā viegli staigāt, kaut ar karsts, jo šite bija jānosien, te bija jānosien, un, ja jums kaut kur te bija mežā pārgājis pušu, tad, mājās pārnākot, bija liels asins plankums, jo tās moškas salīda iekšā. Tas bij kas briesmīgs.

Baiba Bela: Un viņas visu vasaru bija?

Alma Dreimane: Visu vasaru mēs strādājām pie tiem... lasījām tos sveķus. Es jau griezt negriezu. Bija tādas spēcīgas sievas, kas grieza ar. Bet es biju piekomandēta pie viena vīrieša griezēja. Un... un ziemā to malku... Tad tur jau sievas vien tikām galā. Pašas laidām, pašas...

Baiba Bela: Bija jātiek, ja.

Alma Dreimane: Pašas skaldījām, pašas zāgējām.

Baiba Bela: Un kur tā tantīte vecā?

Alma Dreimane: Tā bija mana māte, viņa bija manā maizē [*iesmejas*], jo viņa dabūja to nestrādājošo 200 g miltu. Maizi tur necepa, mums miltus deva.

Baiba Bela: Un kā jūs tikāt no tiem miltiem pie maizes?

Alma Dreimane: *Ļepjoškas* cepām.

Baiba Bela: Kā tas bija?

Alma Dreimane: To miklu ar ūdeni, tādu pankūku sataisa un uzmet uz plīts malas, un izcep. Un ka jūs zinātu, ku guards!

Baiba Bela: Tikai milti ar ūdeni?

Alma Dreimane: Milti ar ūdeni. Ar ko tad? Un zupu vārijām baltuhu.

Baiba Bela: Kas tas?

Alma Dreimane: Tā ir tāda... Vai! Ļoti laba recepte: tos miltus bišķi ar ūdeni tā, tādas maziņas saveļ...

Baiba Bela: Tā kā klimpas?

Alma Dreimane: Tā kā klimpiņas, bet tādas sadrupina un uz pannas bišķi izkarsē, lai tādas... un tad ieber ūdenī vārošā. Un, ja vēl sāls ir klāt – Oi! Šito gardumu! Jā, tā mēs dzīvojām. Un, kā saka, izdzīvojām, daļēji ar pateicoties tiem, ka mēs bijām tādā sādžā, kur, kā saka, neviens mūs nelamāja, neviens mūs par fašistiem nesauca... Un tie bija...

Baiba Bela: Tie bija paši pārsvarā tie ukraiņu izsūtītie?

Alma Dreimane: Jā, jā, tie 28. gada. Un pat, zināt... kā lai to saka... tik inteligenti cilvēki. Es te neesu tāds... nu, jāsaka, man nav tāda gadījiena, tāds gadījieni nav bijis. Tāds onkulis, kurš šodien.. todien varēja būt man tēvs, nu viņš man stāsta, kā nu viņiem visa tā lieta sākusies ir un pavisam...

Baiba Bela: Bet jūs varbūt varat pastāstīt arī drusciņ par to. [*runā vienlaicīgi*]

Alma Dreimane: Par tām, jā. Nē. Nu man nebija sevišķas tās krievu valodas zināšanas, lai es sīkumos saprastu, kad... Viņš saka: "Nu žēl, ka es neprotu latviski. Tad es gan tev pastāstītu." Jā... Nu, vai jūs to varat saprast? "Jā," viņš saka, "žēl, ka es nemāku latviski." Jā, un tā mēs dzīvojām. Tā mēs dzīvojām, un tagad...

Baiba Bela: Teiksim, to pirmo ziemu pārlaidāt. Bet tanī otrā vasarā jums jau bija kaut kāda iespēja kaut kādu mazu dārziņu ierīkot...?

Alma Dreimane: Jā, jā. Nu mēs varējām kartupeļus iestādīt, un mēs to arī darijām. Mēs kaut kā ieguvām... Nu, ar vārdu sakot, kaut kādu kartupeļu spaini un tās miziņas ar tiem asniņiem klāt – tās nomizojām un krājām. Tā mums bija tā sēkla.

Baiba Bela: Ak tādā veidā to sēklu dabūja?

Alma Dreimane: Jā, jā. Jo mums taču nebija par ko nopirkt kartupeļus. Un kad, kā saka, ja tu biji nopircis, tad to gribējās apēst. Un... Jā, un tā mēs nodzīvojām līdz 47. gadam. Un tagad – nu ir karš 45. gadā beidzies, nu jau. Jā. Un avīzes nāca tikai... m... kantorī. Ļoti jau gribējās zināt to...

Baiba Bela: Un tad jūs gājāt uz kantorī lasīt?

Alma Dreimane: Jā, jā. [*smejas*]

Baiba Bela: Visi?

Alma Dreimane: Nu pietika jau, ka viens aizgāja, izlasīja. Tad jau tas izstāstīja, kā mēs... kas nu īsti ir. Nu labi ir. Tie krievi jau vispār brīnījās, ka mēs esam tik *grāmatnijas*, ka mēs, tās sievas un vecenes, skrienam tās avīzes lasīt.

Baiba Bela: Un vai tad viņi paši tur daudz nemaz nemācēja lasīt?

Alma Dreimane: Nē, nē, nē. Kad smējās viena no mums. Aizgājusi un tagad pastāstīja avīzē, ka nu tagad tā fronte stāv. Un tagad viņa saka – tā lielā karte pie sienas. Viņa paskatīsies, kā un cik tad tālu, kā tas ir. "Nu, ko tu, *bābuška*, skaties? Ko tu tur saproti?" Viņa saka: "Un tad, kad es sāku

stāstīt...” Jā, nu tā. Bet nu mēs dikti gribam... karš taču ir beidzies, mēs taču gribam mājā. Nu, vai die, kā gribam mājā [*lēni, ļoti izteiksmīgi*]... ļoti gribam. Labi ir. Tagad viņi... Viņi, starp citu..... reizi mēnesī viņi brauca pie mums no rajona uzskaitīt, vai mēs neesam kāds pazudis. Nu, labi bija, tā lieta gāja. Bet tagad mēs nu kašķējamies virsū, ka mēs gribam mājā. Viņi saka: “Nu, karš ir beidzies. Mēs domājam, ka jūs varat braukt ar.” Un viņi mums izdeva dokumentus, lai mēs braucām mājās.

Baiba Bela: Tur tie kolhoza priekšnieki, ja?

Alma Dreimane: Nē, ne kolhoza priekšnieki.

Baiba Bela: No centra?

Alma Dreimane: Bet rajona ie.... nu, iekšlietu daļas darbinieki, kas, ar vārdu sakot, mūs apstāvēja.

Baiba Bela: Vai, cik interesanti!

Alma Dreimane: Jā! Pirms tam tos bērnus... Tā Lūses kundze... Jūs zināt – tā, kas dabūja to lēģeri.

Baiba Bela: Mm.

Alma Dreimane: Nu, bija uzdots cilvēkiem, lai evakuēto bērnus savāc, ka visus nevar mājā pārvest, bet bērnus... Un tā atkal ņem to lietu... Tai, kā saka, mēs esam pie sirds. Tā atbrauc un lasa mūsu bērnus kopā, un ved mājā uz Latviju, bērnus vien. Nu, un tagad pēc tam viņa dabūja lēģeri par to. Es nezinu, kas tie citi darbinieki, es atceros Lūses kundzi.

Baiba Bela: Un kas tā Lūses kundze? No kurienes tā ir?

Alma Dreimane: Es nezinu. No Rīgas viņa.. viņa bija nozīmēta braukt pakal. Un tad veda tos bērnus mājās. Jā, un... [*nopūšas*] dažādi ... Vienai mammai 3 tie bērni – 2 dēli un meita, un viņa palaiž... Aizbrauc tie jaunākie, nu visi tādi skolas bērni, un tā meita. Un es saku: “Nu, kā tad. Es nebūtu to meiteni laidusi, es būtu tos puikas.” Tad viņa man ar asarām teica: “Es nevienu nesūtīju, bet teicu, ka tur varēs maizi ēst, cik grib.” Un viņi bija tūlītās braucēji – abi divi. Kamēr, viņa saka, vecākais dēls pateica: “Mamma, kā tu iztiksi, tā es arī.” Nu ar skolnieks gan. Jā, redzat, tā.

Baiba Bela: Un tie bērni aizbrauca uz Latviju un bija laimīgi?

Alma Dreimane: Tie bērni aizbrauca, jā. Nu un tagad, kad nu mēs tiekam...

Baiba Bela: Jums tos dokumentus sagatavoja?

Alma Dreimane: Jā, ka nu mums dokumenti, mēs braucām mājā. Un smuki pārbraucām ar.

Baiba Bela: Un kā jūs tikāt no tās sādžas atpakaļ?

Alma Dreimane: Nu no sādžas mēs aizbraucām, ar vārdu sakot, kā varēdami. Tur, piemēram, iet smagā mašīna. Mēs tur...

Baiba Bela: Un tā sādža saucās tāpat kā tas kolhozs – Smoļakova?

Alma Dreimane: Jā, jā, jā. Un tas otrs nosaukums viņai, jā. Un.. un tagad pārceļamies pāri Jeņisejai, aizejam uz *pristiņu* un uz *kāpjam* uz kuģa, un braucām. Atbraucām Krasnojarskā, iesēžamies vilcienā. Un... un, ar vārdu sakot, jau to naidīju dikti krājām. Mums jau maksāja ar, tā jau nebija...

Baiba Bela: Kaut ko?

Alma Dreimane: Jā, jā. Mums jau maksāja par to darbiņu, un ja vēl normu izpildīja. Tā pārbraucām. Pārbraucām un dzīvojam. Man pat te izdeva jauno pasi.

Baiba Bela: Ā! Ka padomju pilsonis tomēr esat?

Alma Dreimane: Jā, jā. Kuru man, protams, pēc tam atņēma. Un tagad tā nodzīvojām līdz 50. gadam.

Baiba Bela: Līdz 50.. Un tad jūs atpakaļ pie saviem vecākiem?

Alma Dreimane: Jā, jā. Jo man jau citur...

Baiba Bela: Kur jūsu vīrs tanī laikā bija?

Alma Dreimane: Vīrs bija vācu laikā, nu, kad sākās tas karš, atnācis uz māju. Atnācis uz māju un aizgājis uz savām mājām, un sācis... e... dzīvot. Savācis cik tos lopus bija. Piemēram, aitas bija izdalītas, izpārdotas. Tās bija cilvēki nopirkuši, un tās bija pavēlēts dot atpakaļ, bet tur jau bija sajaukts – jēriņi iedoti pie citām ... Tā ka tur nekas liels nebija. Nu tas tā. Un un tad pienāca... pienāca mūsu laiks atkal...

Baiba Bela: Un tā viņš, ienāca krievi pēc kara, un tā viņš palika mājās saimniekot?

Alma Dreimane: Nē. Viņš palika... slimis bija palicies un aizbraucis uz Dobeles slimnīcu. Un tajā brīdī, kad viņi nāca iekšā, tajā laikā viņš Dobeles slimnīcā bija. Dobeles slimnīcā. Un vienā dienā... Tur viena meitene pazīstama, kura bija uz mīnu tur uzskrējusi, sakropļota. Viņa saka: “Ienāk tie bijušie pagasta vīri, tie varas vīri, un meklē, vai vīrietis kāds ar te ir no mūsu pagasta.” Nav, nav. Nu tad tā diena tā pagājusi. Otrā dienā vīrs bija paņemts un aizvests. Jā.

Baiba Bela: Un tā neviens nezina vairāk, kur viņš palicis?

Alma Dreimane: Nē, nē. Es pēc tam meklēju to... Ar vārdu sakot, es domāju, ka viņš ir kaut kur aizsūtīts uz lēģeri, ka viņš ir pārdzīvojis, kā saka, ticis līdz kādam lēģerim. Un tad jau aizrakstīju, toreiz jau mēs dikti meklējām. Ar vārdu sakot, bija...

Baiba Bela: Un tad, kad jūs atgriezāties no izsūtījuma?

Alma Dreimane: Nē, nē. Es vēl izsūtījumā biju, kad sāku... Es nezina, man tikai no mājām rakstīja, kad.... nu, ka viņš ir paņemts. Nu tad kaut kur viņš ir. Un aizrakstīju. Atnāk man atbilde, ka ir tur tie lēģeri pārbaudīti, nav... viņa nav. Aizsūtīts uz Rīgu tālāk meklēšanai. Nu, ļoti jauki, vai ne. Jā, un tad atnāca miršanas apliecība..... Ar vārdu sakot, ar Aleksandra Pelēča vārdiem runājot, viņš čekā ir nosists. Un.. un, jā, tā slimība – sirds vājums.

Baiba Bela: Pierakstīts.

Alma Dreimane: Un tā esot zīme, tā Pelēcis domā, ka tur ir nosists. Tā ka viņš palicis turpat čekā. [*Intervijā kafijas pauze, neliels pārtraukums.*]

Alma Dreimane: Līdz 50. gadam neviens mani netraucēja.

Baiba Bela: 49. gada izvešana arī netraucēja?

Alma Dreimane: Nē, nē. Tas mani ne... Jo es jau nabaga biju, es jau vairs budzene nebiju – tad jau budžus veda ārā. Tad jau politiskos neaiztīka. Un labi ir. Tagad, kad tā... Vienā dienā man atbrauc pakaļ un saņem cieti. Jā, jau dzirdēju, ka ir tādi kā, kas pārbraukuši, tie aizsūtīti uz lēģeri. Bet es nezinu, bija jau ātrāk, jau. Bet man bija, es nezinu, kāpēc... e... es biju tur palikusi vēlāk. Tā ka es lēģerī netīku, bet tikai Jelgavā izmeklēšanas cietumā. Es nosēdēju mēnesi vai vairāk... vairāk gan.

Baiba Bela: Un tad meitu jums neaiztīka, jā?

Alma Dreimane: Kā, lūdzu?

Baiba Bela: Meitu...

Alma Dreimane: Nē.

Baiba Bela: Un ko viņa tanī laikā darīja?

Alma Dreimane: Viņu jau šarlaks bija paņēmis. Viņa vairs nebija.

Baiba Bela: Kad jūs atgriezāties, jūs viņu nesatikāt vairs?

Alma Dreimane: Nē, nē, viņa jau vairs ne... Es jau brīnējos, kad... kad... Jā, un par tām grāmatām ar. Vecākiem arī bijis jābēg prom ārā no tās mājas. Un sākās tā sarakste. Tēvs man nerakstīja, ka viņi pārbraukuši mājās un ka nav kur gulēt, nav kur ēdienu nolikt, viss, viss, kā saka, izlaupīts, viss kas sadedzināts. Ej, tu sazin. Bet viņš rakstīja: “Mums grāmatu krājums viss gājis zudumā.” Tā ka viņam sāpēja tas.

Baiba Bela: Bet citu viņš neko neteica? Tik tās grāmatas, kas gājušas zudumā?

Alma Dreimane: Jā, jā. Es domāju, ka tikai tās grāmatas gājušas zudumā. Nu, un tā es mēnesi...

Baiba Bela: Un kā jums bija tanī izmeklēšanas cietumā? Varbūt par to jūs ar varat tuvāk pastāstīt?

Alma Dreimane: Zinat, nē. Man nekāda pratināšana nebija. Tur... tur cilvēkus... sievas sauca uz pratināšanu, viņas atnāca raudādamas. Bet es nezinu, kāpēc es nekur nekā nebiju iejaukusies.

Baiba Bela: Jūs tur tikai sēdējāt?

Alma Dreimane: Es tikai sēdēju.

Baiba Bela: Un cik jūs bijāt kamerā vienā – sievietes?

Alma Dreimane: Pilla kamera mēs bijām. Bija tādas, bija citādākas tur tās, kuras sauca. Un bija kādas pāris ar tādas, ar ko es kopā biju. Nu, es nebiju kopā tai kolhozā, bet tagad es iepazīnu tai cietumā tādas pat 41. gada izsūtītās. Un viena pat tāda, kas bija atbraukusi un apprecējusies. Un, un, neskatoties uz to, viņa paņemta. Jā, jā, jā. Viņa paņemta. Tad aizsūtīja... paziņoja, ka bērna... Ar vārdu sakot, uz mājām... Man neteica, paziņots uz mājām bija, lai aizved bērnu, nu, šito puisī [rāda uz savu dēlu], kad toreiz viņš nebija tik liels kā tagad... [iesmejas] Un lai atved to bērnu. Un tagad to bērnu atved.

Baiba Bela: Mazu bērnu.

Alma Dreimane: Jā, atved to puiku. Nu ko – kamerā bērnu nedrīkst likt. Bet mani ārā nelaiž.

Baiba Bela: Jums bērniņš bija?

Alma Dreimane: Jā. Puika. Un labi ir. Tagad, ka tā, šie nu visādi mēģinājuši viņu nomierināt – viņš ļāuj. Tad beigās mani izņēma no tās kameras ārā un mantu noliktavā ielēdza ar visu puisēli. Nu un tad no rīta braucām. Viena mamma teica (viņa bija lēģerī pasēdējusi cik tur)... Viņai tāds 9 gadi atvests tas puika, un nav kur likt. Viņa vēl no tā lēģera nav atvesta. Un tad tas šoferis apžēlojies par to bērnu un vadājis sev līdzī, kamēr... kamēr atbrauca. Un tā mēs sākām atkal braukt.

Baiba Bela: Ar visu puiku?

Alma Dreimane: Sākām atkal visi braukt.

Baiba Bela: Un atkal nesaka, uz kuriem, jā?

Alma Dreimane: Uz bijušo dzīvesvietu, jo mēs tagad vairs nebijām nekādi politiskie – mums bija bēgšana. Mēs bijām bēguši. Un bērni, kas bija pārbraukuši ar tām mammām, un kaut kas ar bija pārbraukuši, ko tā Lūses kundze bija pārvedusi, tie, ko radi bija adoptējuši, tie palika, bet tie, kas bija uz... tiem bija jābrauc atpakaļ. Tos atkal atveda pie mātēm, un.. un tie brauca atpakaļ.

Baiba Bela: Un vilcienā, kādos vagonos tagad veda?

Alma Dreimane: Nē, tagad mēs tikai ar mašīnām.

Baiba Bela: Mašīnām?

Alma Dreimane: No vienas...

Baiba Bela: Tas nebija vēl grūtāk?

Alma Dreimane: Kā nu bij, tā bija. Jā. Ar mašīnām. Un tā mēs aizbraucām no Rīgas līdz Maskavai. Tas bija smags brauciens, jo pavadonis bija... bija drausmīgs. Viņš mani tur grūstīja. Es nedusmojos uz viņu, bet es domāju, kas tam cilvēkam darījis tādu ļaunumu, ka viņš ir tik briesmīgs. Kas viņam ir nodarīts, ka viņš ir tik ļauns. Un tagad visu ceļu līdz tai Maskavai. Puika pieiet un piebāž galvu pie tā režģa. Viņš iet garām mums, spļauj viņam sejā. Un sargkareivis, tāds jauns puisis, tas bij bišķiņš paķīķinājies. To viņš izplaukāja. Aizbraucām Maskavā. Tur viņš... Nu vienam otram bija... Man nebija nekas atkal sevišķs, bet vienam otram.. vienai otrai bija atkal tādi mantu maišēji. Man tik bija tāds čemodāns.

Baiba Bela: Un kas jums to čemodānu iedeva, jeb jūs braucāt uz to cietumu ar visu čemodānu?

Alma Dreimane: Nē, nē. Viņa puikam iedeva līdzī, puikam, jā. Puikam bija iedots līdzī tas čemodāns, kas nu tur bija sapakāts. Vairāk man nekā nebija. Un tagad tie, kas mūs Maskavā

saņem, nevarēja piebraukt (ļoti dziļš sniegš bija), ka nevarēja piebraukt tur, kā saka, tai pieturā... bišķiņ atpakaļ... Un nu tur bija... m... tādu gabalu jāiet. Un tagad tie, kas mūs saņem, tie nu saka: "Vai! Vai! Vai! Mantas ir tik daudz, un kā nu..." – "Ko nevar paņemt, lai guļ sniegā, paliek," viņš uzbļauj. Tagad es esmu izlikusi ārā nu jau uz to... Nē. Nu, jā. Mēs braucām. Ko es runāju? Mēs braucām līdz Maskavai ar mašīnām. No Maskavas mēs sākām, tas ir, ar vilcienu. No Maskavas mēs sākām braukt ar mašīnām. "Nē, nē," viņš saka, tas maskavnieks, "mēs nekā sniegā nepametīsim." Nu, tur ir tie puikas, kas tur bija, tie... Tur visādi tie cietumnieki, ar vārdu sakot, kas bija uz to izsūtīšanu nozīmēti, brauca. Tiem izdalīja, tiem, kam tā manta bija, lai nes to. Un man tas čemodāns tika, un es esmu nolikusi tā uz tā vilciena ārpusē. Un tagad nokāpju lejā un sniedzos pēc tā vilciena.. Un viņš sper to čemodānu, lai... ar domu, lai man trāpītu sejā. Un nošņācās: "Latvijas sauli jums vairs neredzēt." Un tagad sākām braukt. Jā. Salādē mūs iekšā.

Baiba Bela: Tas bija vilcienā?

Alma Dreimane: Nē, tagad tai mašīnā. Un aizveda uz Krasnij Presņu. Tur tie pavadoņi saka: "To bērnu nebāzīsim iekšā, lai viņš paliek pie mums." Pie tiem sargkareivjiem. Labi. Un tagad aizbraucam tur. Tur mēs kādu laiku bijām, tai Krasnij Presņā. Puika sadraudzējās ar tām slēdzējām, ar tām meitenēm, un tās saka: "Mēs to kameru neslēgsim ciet. Lūdzu, nenākat ārā. Mēs gribam, lai tas puika paskraida pa koridoru." Jā. Un tā mēs sagaidījām tur Jauno gadu. Jaungada rītā viņas bija atnesušas viņam, kas nu nāca, kas nu katrai bija, – kādu *ļepjoškiņu*, kādu cukura graudiņu. Viena bija kartiņu atnesusi. Kā redzams, viņai, nabagam, nebija nekā. Un tā tevi tur izcienāja.

Almas Dreimanes dēls: Es jau biju milulis. [*Dēls pēc tējas pauzes ir pievienojies sarunai.*]

Baiba Bela: Cik tad gadu jums bija toreiz?

Almas Dreimanes dēls: Turpat 5, 4.

Alma Dreimane: Nē, kādi 6.

Almas Dreimanes dēls: Nē, 4–5.

Alma Dreimane: Pareizi, pareizi. Jā, jā, pareizi. Labi. Tagad nu sākam braukt atkal. Tagad nu mūs ved... Tur mēs labu laiku bijām, tai Krasnij Presņā. Un tagad nu sākam braukt uz savu bijušo dzīves vietu. Atkal braucām smuki. Mēs iekšā tai būdā, puika mūs sargā pie sargkareivjiem. Un katru reizi viņam kabatā kaut kas bija iebāzts – vai nu *suhariņš*, vai cukura graudiņš.

Baiba Bela: Ka viņam vieglāk bija tādā ziņā, ka nebija no tām briesm ...? Un ko jums deva ēst?

Alma Dreimane: Nē, nu mēs no pārsūtīšanas cietuma līdz pārsūtīšanas... Tad mēs...

Baiba Bela: Bet kaut ko ēst jau arī deva tur?

Alma Dreimane: Jā, jā, kas nu tur viņiem kuro reizi bija. Kamēr nonācām Kazačenskā, tai rajona pilsētiņā, kur mēs jau bijām. Tiem nolaidās rokas, mūs ieraugot. Viņi saka: "Jūs nu gan mēs negaidījām. Nu pastaigājiet, pameklējiet kaut ko, kādu darbu."

Almas Dreimanes dēls: "Vecmamm, pārtrauc stāstīt!" [*Diktofons tiek izslēgts, notiek pusdienošana. Pēc pusdienām sarunu turpinām.*]

Alma Dreimane: Tā mēs pamazām aizbraucām. Jā, viņi saka: "Pameklējiet paši kādu darbu, pastaigājiet." Viņi pat mūs... Mēs bijām savi cilvēki viņiem. Jā, jā, jā. [*priecīgi*] Tā ka mēs pazīstami bijām. Jā. Viņi nenožīmēja mūs nekur. Viņi saka: "Pastaigājiet, pameklējiet kaut ko."

Baiba Bela: Un ko jūs atradāt?

Alma Dreimane: Nu, ko mēs atradām. Tur bija... Nu gudrojām, ko nu iet, ko nu... Atnāk viens... Nu viņiem tur katru mēnesi, par tik, par cik tai rajona pilsētiņā, viņiem nebrauc klāt... Bet tie lēģernieki, kas 10 gadus bija nosēdējuši, tos mājās nelaida, bet tur, Krasnojarskas krajā, viņi varēja brīvi, kā saka, staigāt. Un viens tur no tā vietējā kolhoza atnācis uz to atskaitīšanos, parādīties, ka viņš ir. Tas ierauga, sākam runāties – tāda lieta... "Vai," viņš saka, "mūsu kolhozā vajag." Un tūlīt ved mūs prom uz kantori. Un tur smejas, ka nu viņš salasījis sev meitenes. Jā. Un tā mēs tikām tai Kazačinskā, tai kolhozā.

Baiba Bela: Turpat tajā pilsētā?

Alma Dreimane: Pie tā rajona, tai kolhozā, kas tur rajona malā bija. Tā ka mēs neaizbraucām vairs uz to savu bijušo dzīvesvietu, otrā pusē tai Jeņisejai. Jā.

Baiba Bela: Un kādā kolhozā tad jūs nokļuvāt? Kā to sauca?

Alma Dreimane: Jāprasa ir dēlam, kā viņu sauc.

Baiba Bela: Un kā tur ar tiem darbiem bija un dzīvošanu?

Alma Dreimane: Nu, zināt. Par tik, par cik mēs tai ciemā iegājām, mēs tikām fermā pie lopiem. Es tiku pa priekšu teļus kopt, pēc tam par slaucēju. Un tā, ka labi bija.

Baiba Bela: Ai, te mūs grib pārtraukt. [*Diktofons tiek izslēgts. Acīmredzot ieradusies filmētāju grupa.*]

Baiba Bela: Jā, varbūt pastāstiet, kā jūs iepazīnāties.

Alma Dreimane: Mēs vienā kolhozā tikām. Jo es jau teicu – tur jau lasīja tos strādniekus, kādi nu viņi bija. Un tai ģimenē viņiem vecāki bija paņemti un divi brāļi. Un tas viens brālis aizgāja par... nu tur, kur vīri. Un tas otrs brālis kā ģimenes loceklis. Un tā mēs sākām kopā strādāt, kamēr sastrādājām to puīšeli.

Baiba Bela: Un kā tas bija? Tur nebija grūti arī šausmīgi? Praktiski tomēr bez medicīnas jūs tanī ciemā dzīvojāt.

Alma Dreimane: Jā. Tur tādas krievu tantiņas. Tās bija gudrākas par mūsdienu mediķiem. Tāda lieta bija, ka man te kājā tāds augonis sākās. Un tik briesmīgi sākās, ka es nevaru ne stāvus, ne gulus, it nekā. Dzintara tēvs rājas, ka tik jēls cilvēks var būt, ka tāds augonītis un no tā mocās. Un tagad ienāk viena latviete, apskatās. Viņa saka: “Vai dien! Dreimaņkundze, jums ir roze.” Kas pazīst. Nu ko. Nu atkal dabū to pašu tantiņu, kas to Oskari ķēra. Nē, es to Oskari pati noķēru, to Dzintaru es pati noķēru. Man tagad jūk tas Oskars ar to Dzintaru. Tas ir mans mazdēls. Un tagad.. Jā. Viņa atnāk, kaut ko skaita. Un, zināt, tik briesmīga sāpe man izskrien cauri visai tai kājai, un papēdī atdurās tā sāpe. Nu, un sāka dzīt. Ar vārdu sakot, man tā sāpe vairāk nebija. Jā. Un tā tantiņa...

Baiba Bela: Tad tā tante, viņa bija tāda, kas tur visus tā ārstēja?

Alma Dreimane: Jā, jā. Viņa tur visu, visu... Ar vārdu sakot, kam kāda vaina bija, tas griezās pie viņas.

Baiba Bela: Un kā jūs vēlāk vēl sat.....? Jūs tad aizbraucāt uz mājām visi kopā jeb atpakaļ tanī 47. gadā?

Alma Dreimane: Jā, jā. Mēs aizbraucām – Dzintars, Dzintara tēvs, mēs aizbraucām pie maniem vecākiem. Un viņa vecāmāte un vecaistēvs aizbrauca uz savu māju, uz Kandavu. Viņi kandavnieki. Nu tad viņus neaiztika, viņus otro reizi vairs neaizsūtīja.

Baiba Bela: Un tanī 50. gadā, tad jūs vienu pašu ar dēlu aizsūtīja?

Alma Dreimane: Jā, jā.

Baiba Bela: Kur tad viņš palika?

Alma Dreimane: Viņš kā brīvs pilsonis ar pasi kabatā atbrauca pie mums.

Baiba Bela: Uz turieni, uz to Sibīrijas ciemu?

Alma Dreimane: Uz turieni, jā, jā. Bet nu dikti lielīgs....

2 A

Alma Dreimane: Beigās tas..... milicijas priekšnieks aizsauc viņu. Viņš saka: “Paga, paga. Kā tu pie tās pases tiki? Dod pasi šurp!”

Baiba Bela: Atņēma, ja? [*Intervētāja sāk smieties, stāstītāja arī.*]

Alma Dreimane: Atņēma to pasi, jā. Palika tāds pats izsūtītais, jā. Tikai ar to starpību, ka nebrauca šurp caur cietumu, bet...

Baiba Bela: Pats atbrauca, ja.

Alma Dreimane: Bet... Jā, jā. Tā tā lieta bija.

Baiba Bela: Un kādos darbos tad jūs tur gājāt pēc tam?

Alma Dreimane: Es fermā strādāju. Tas lēģernieks aizveda mūs uz to savu kolhozu un...

Almas Dreimanes dēls: Pēc tam jau dārzniecībā.

Alma Dreimane: Ko?

Almas Dreimanes dēls: Pēc tam jau dārzniecībā.

Alma Dreimane: Jā, jā. Pēc tam. Bet sākumā jau es biju fermā. Un tad atnāca viena lēģerniece, kaut kāda..... kaut kāds studēts cilvēks, kas nosēdējis 10 gadus lēģerī. Un tad atvēra to dārzniecību. Sāka to... Un tad mēs sākām tirgoties, braucām uz... audzējām visu ko.

Baiba Bela: Ko, piemēram?

Alma Dreimane: Nu, puķu kāpostus, kurus viņi nepazina, tādus kāpostus, tomātus, sīpolus. Sīpolus mēs tādās lielās koka mucās skābējām un sūtījām prom, gāja uz ziemeļiem. Jā. Viņi, tāds kolhozs...

Baiba Bela: Interesanti, jā.

Alma Dreimane: Piemēram, mēs... Kur tu nu liksi to. Tagad tā mūsu priekšniece, tā lēģerniece, tā tai kantorī prasa: “Varbūt mēs svētdienās varam uz tirgu braukt?” – “Ē,” viņš saka, “te jau mēģināja gaļu vest uz to tirgu. Tur nekāda peļņa nav.” Bet, kādi jau nu mēs esam, tie latvieši, muļķi.

Baiba Bela: Spītīgi, ja. Ko iedomā, to izdara.

Alma Dreimane: Ko mums... Divas latvietes mēs braucām uz to tirgu. Ko mums... [*ieklepojas*] ko mēs pārdodam, to mēs aiznesam uz kantori.

Baiba Bela: Ā! Ļoti godīgi. Un kā jums gāja tā tirdzniecība?

Alma Dreimane: Labi bija. Jā, jā, labi. Mēs pārdevām...

Baiba Bela: Ar tiem pašiem dārzeņiem, ko jūs tur izaudzējāt?

Alma Dreimane: Jā, jā, ar tiem pašiem dārzeņiem. Sākumā puķu kāpostus viņi nepazina, viņi prasīja: “Kas tas ir? Biezpiens?” [*klepo*] Nu un tad, es saku, tos sīpolus mēs sūtījām prom tiem ziemeļniekiem uz tiem lēģeriem, kur viņi gāja. Un tā mēs tur dzīvojām.

Baiba Bela: Un kā jūsu puikam? Taču skolā bija jāsāk iet? Kā tas?

Alma Dreimane: Jā, jā. Un ar to skolu...

Almas Dreimanes dēls: 4 klases nobeidzu.

Baiba Bela: Krievijā, ja?

Alma Dreimane: Un pārbrauca mājā, un gribēja iet ... Kaimiņos, tur Kaķeniekos – tur krievi, un tur krievu skola. Viņš gribēja iet uz krievu skolu, bet sarunājām tur ar to mūsu latviešu skolas direktori...

Baiba Bela: Ka ņem latviešu skolā tomēr.

Alma Dreimane: Viņa saka: “Pietiks tepat darba. Lai tik pasēž vienu gadu tai pašā klasē.”

Almas Dreimanes dēls: Tā ka es dabūju 2 gadus sēdēt 4.

Baiba Bela: Valodas dēļ. Un kā jūs tikāt līdz tai, kad jūs atbraucāt atpakaļ uz Latviju? Kurā gadā paziņoja, ka jūs esat brīvi un varat atgriezties mājās? Kā tas notika?

[*Fonā runā stāstītājas dēls.*]

Alma Dreimane: Nu, nezinu, kā. Tas ir izgājis no prāta. Bet zinu tikai to, ka nevienu dienu negribēju ... Priekšsēdētājs gribēja, lai vēl paliekās, jā, un to gadu nostrādā, bet – nē. Nevarēju, loti gribējās mājā.

Baiba Bela: Un, tikko dabūja tos dokumentus, uzreiz braucāt atpakaļ?

Alma Dreimane: Jā. Tad tūlītās nolikvidējām visu... Mums jau tur bija govs, bija... Ar vārdu sakot, govs. Un.. un... un...

Baiba Bela: Tāda maza saimniecība?

Alma Dreimane: Jā, jā, pašu iztikšanai. Aitas un cūkas pašu ēšanai. Un toreiz bija tādu laiku likums, ka, ja bija tai saimniecībā cūkas, tad cūkas ādu vajadzēja nodot. Un tad bija tās cūkas jādīrā. Un neesam tādu lietu... neprotam. Tad smējāties... Blakus mums dzīvoja latviete, šodien viņas nav vairs. Kā mēs to cūku kāvām... Atnāca jau tur palīgā ar...

Baiba Bela: Kā nu bija?

Alma Dreimane: Protams, dienā mēs sākām. Un tad ar lampu staigāja apkārt – viena vai otra, mēs staigājām, kad tie vīri dīrāja. Nu cūku ir grūti dīrāt, un nav jau raduši ar. Āda jānodod.

Baiba Bela: Tad godīgi bijāt?

Alma Dreimane: Jā, jā, mēs bijām godīgi.

Almas Dreimanes dēls: Nu kā – nodot valstij. [*Stāstītājas dēls skaidro kādam, kas nesaprot, kam tā āda jādod.*]

Alma Dreimane: Kurpes taisa no cūkādām.

Cīts: Lai pa porām iet ūdens iekšā.

Baiba Bela: Es dzirdēju, ka jūs par to krievu skolu runājāt, par to, kā jums tanī krievu skolā gāja.

Almas Dreimanes dēls: Nē, es teicu – latviešu. Nu, es jau biju uz 5. klasi pārcelts, un mani tagad iegrūž 4. Pirmo diktātu es uzrakstīju bez nevienas garumzīmes. Nu un nākošo tad es uz visiem burtiem, kur tik vajadzēja, toreiz vilku.

Baiba Bela: A, bet tos latviešu burtus, tos jau jūs mācējāt jeb...?

Almas Dreimanes dēls: Nē, man aizliedza mācīties, jo es sāku tai krievu skolā laist jau iekšā latviešu burtus.

Alma Dreimane: Viņam laimējās ar tai krievu skolā ar skolotāju. Viena tāda skolotāja, jūsu gados, arī ar attiecīgu skolas izglītību, un tāda meitene, tāda komjauniete. Un jau iepriekš tā komjauniete saka: “Nu, Dzintars jau nāks pie manis, es ņemšu viņu sev.” Nu labi, labi. Nu ļoti nepatīk, bet ko tu darīsi. Es taču nevaru teikt tai komjaunietei nē. Tagad aizejam abi divi... Nu tur tās mammas iet ar tiem bērniem... Nāk tā gados vecāka skolotāja iekšā un apķer viņu: “Tas balodītis nāks pie manis.” – “Lūdzu, lūdzu, Anastasija Nikolajevna.” Un tā ienāk, tā jaunā: “Kur tad Dzintars?” “Anastasija Nikolajevna paņēma.” Un, tā kā es gribēju, viņš tika pie tās vecās skolotājas.

Baiba Bela: Kādā ziņā viņa bija laba?

Alma Dreimane: Viņa bija kā skolotāja jau vērtīga un arī kā cilvēks. Kad tur visādas kādas nepatīkšanas bija tam Dzintaram, viņa...

Almas Dreimanes dēls: Bija jākaujas ar tiem krieviem.

Baiba Bela: Par ko tad jums bija jākaujas?

Almas Dreimanes dēls: Tāpēc, ka viņi skaitīja tādu pantiņu: “*Ej, latiņš. Kuda ļetiņš? Pod krovatj gavno kļevatj.*” Par to bija jākaujās. Bet es neiešu padoties.

Baiba Bela: Un jūs tur viens pats tāds latviešu puika bijāt jeb citi arī vēl bija? [*intervētāja smejas*]

Almas Dreimanes dēls: Bija tāds Liepiņš Petjka, bet viņš jau bija pēc idejas krievs. Bet nu jau latviski viņš nemācēja nemaz, nu Liepiņ Pēteris.

Alma Dreimane: Jā, jā, bet viņš jau bija latvietis. Un Brieža kundzes....

Almas Dreimanes dēls: Tas jau vecākās klasēs....

Alma Dreimane: Tas vidusskolā gāja jau. Jā. Tā viņš bija.

Almas Dreimanes dēls: Viņi tā labsirdīgi, tas jau nebija tā, bet nu jākaujas bija.

Alma Dreimane: Bet vienreiz tāda lieta, es eju, par cik mēs pilsētiņā tai maliņā bijam, eju pa ielu – divi puikas kaujas. Nu čupā – viens gar zemi, un otrs slāna no virsas, no vietas. Tagad pieeju – vai diev, tas virsējais ir mans. Es viņu norauju nost un tagad uzrauju to otru augšā. Kā jau māte – to savu dēlu žēlo. Un tagad tramdu to, es teicu: “Ko tu tāds liels puika ļaujies viņam sevi sist. Sadod viņam, lai viņš iet mājā.” – “Jā, vai tad es to varu, ko viņš. Es jau to neesu ēdis, ko viņš.” Tātad laikam runāja, ka mēs, tie latvieši, ēdam...

Baiba Bela: Labāk.

Alma Dreimane: Labāki, jā. Un tad tāda lieta. Pirmo reizi, kad mēs tur, tajā sādžā, bijām, otrā pusē Jeņisejai, man tie draugi bija tādi... tagad tāda meitenīte ieskrien pie manis. Es saku: “Tu pusdienas paēdi?” – “Jā.” – “Ko tu ēdi?” – “*Sups.*” – “Nu kādu – ar gaļu, ar pienu?” – “Nē. *Prosto tak sups.* Bet, kad es izaugšu liela un iešu darbā tā kā mamma un brālis, tad es ēdīšu *sups s molokom.*” Tad jūs saprotat....

Cits: Kas tas pirmais un kas tas otrais? Ko viņa ēdis, kādu zupu? [*Vīrieša balss, laikam no filmētājiem.*]

Alma Dreimane: Tā ir tā *boltuha*. Sapurpina tos miltus un.... Kad viņa ies darbā, tad tur pielies pienu klāt. Un tad man bija jāsmaida, kad Žirinovskis, kur rakstīja to savu dienasgrāmatu, kā nu viņš to badu cietis. Es būtu viņam teikusi: “Bet neviens krievu bērns nav ēdis pillu vēderu, visi dzīvoja pusbadā. Ne jau viņš viens pats.”

Baiba Bela: Jo bija nabadzība liela visur.

Alma Dreimane: Jā, jā. Bet, kad viņš ies darbā, tad... Nu mums, lai nu cik gaļas gabaliņu dabūja lielu, kā saka, vai kas bija tai zupā ielikts, tas tika atdots viņam. Labi. Tagad nu mēs taisamies braukt mājā, kad... Nu tur, kā saka, ko neņems līdz, to pārdod. Ne jau bija cilvēkiem nauda, bet viņi tur iedod gaļas kriksīti vai šo, vai to. Uzgarsē.... Un tagad es, ielikusi čuguniņā uz plīti, čurinu to gaļu un taisīšu, ņemšu – būs uz ceļa līdz. Bet nu jāparauga, vai ir mīksta. Un es, tādu kriksīti paņēmusi, tagad un ēdu, raugu par to garšu. Nāk viņš iekšā: “Mamma! Tu tā kā mazs bērns ēdi gaļu.”Viņš to nebija redzējis, ka pieaudzis cilvēks ēd gaļu. “Jā,” viņš saka, “tu tā kā mazs bērns ēdi gaļu.”

Baiba Bela: Mjā. [*intervētāja smejas*]

Alma Dreimane: Mjā. Tā viņš ir bijis.

Baiba Bela: Un kā jums gāja, te atgriezoties? Un kurā gadā tas bija?

Alma Dreimane: 57., 56.?

Almas Dreimanes dēls: 56. jūnijā, 6 gadi, jā.

Baiba Bela: Un kā te ar darbu bija un dzīvošanu?

Alma Dreimane: Nu kolhozā.

Baiba Bela: Tur tā ņēma, teiksim?

Alma Dreimane: Jā, jā.

Baiba Bela: Nu kā, savējais bijis tomēr, ja?

Alma Dreimane: Es turpatās biju. Es skaitījos kā savējā. Jā. Neviens man nepārmeta, neviens uz mani neskatījās tā.

Baiba Bela: Mh. Turpat pie saviem vecākiem atgriezāties?

Alma Dreimane: Jā, jā. Viņu mājiņā mēs dzīvojām. Un.. un tā.

Baiba Bela: Un kāds darbs tad te bija jādara tālāk?

Alma Dreimane: Dārzniecībā strādāju.

Baiba Bela: Dārzniecībā?

Alma Dreimane: Jā. Te dārzniecība ar bija. Un tad es paliku slima – ļoti. Es jau nezināju, kas man par lietu. Izrādās, man kuņģa čūla. Un slimnīcā man pārmeta, ka es smagi esmu strādājusi. Es teicu, ka es gribēju ēst, tāpēc man bija jāstrādā. Tagad man ir viena piektā daļa tā kuņģa no 60. gada. Un tā es dzīvoju.

Almas Dreimanes dēls: Viegļāk uzturēt, mazāk jādod ēst, bet biežāk.

Alma Dreimane: Jā, jā. Biežāk, biežāk.

Baiba Bela: Tad jau tas izlīdzinās.

Alma Dreimane: Es jau kādas 6 reizes pa to dienu ēdu. [*priecīgi*] Es jau smējos – bija tur no mums tādiem vīriem ar tādas operācijas. Viņi tagad pēc tām operācijām nāk mājās, tāpatās dzer, tāpat guļ grāvī – vienalga, ziema vai vasara.

Cīts: [*Fonā ļoti garšīgi smejas, vīrieša balss.*]

Alma Dreimane: Jā. Un es tagad, aizbraukusi uz pārbaudi, tagad žēlojos dakterim, es saku: “Kā tā?” Nu tie, ko viņš tāpat izgriezis. Es saku: “Un es netieku līdz galam.” Viņš saka: “Nu jā. Un jūs esat sava kuņģa vergs.” Jā, tā viņš ir. Tā viņš ir.

Baiba Bela: Un līdz kuram gadam tad jūs tanī dārzniecībā? Visu laiku, līdz pensijai nostrādājāt?

Alma Dreimane: Jā, jā. Pēdējos divus gadus es aizgāju uz skolu ēst tur vārit bērniem. Tad es tur kādus pāris, divus gadus...

Baiba Bela: Tepat šitajā (?) ?

Alma Dreimane: Nē, tur mājās, Bikstos. Jā. Nu un tā. Dēls sāka te... te dzīvot.... Atskrēja dēls viņam. Nu ko, auklētāju vajag, jā. Jā. Pārmeta jau kaimiņi, ka es varu viena pati iztikt – ko es skrienu prom, šurp.

Baiba Bela: Nu jā. Bet palīgu taču arī vajag. Jums tagad ir viens mazbērniņš jeb jau ir vēl?

Alma Dreimane: Divi bija. Tagad viens ir.

Baiba Bela: Kādi traģiski tie likteņi sanāk. Mh.

Alma Dreimane: Un tā 25 gadi jau es esu te nodzīvojusi.

Baiba Bela: Šeit?

Alma Dreimane: Jā, jā.

Baiba Bela: Vai! Cik daudz sanāk.

Alma Dreimane: Nevar jau vairs to, kā, kā saka, ko varēja, bet cik jau nu var.

Almas Dreimanes dēls: Kā tad nevar? Tev pašai sava saimniecība ir. Jā. Vistas viņai ir, un tad viņa ēdina un cāļus audzina.

Baiba Bela: O! Kur tad to var, jo te taču ir pilsētas tā kā mājiņa?

Almas Dreimanes dēls: Tur mums tālāk ir kūtiņas!

Baiba Bela: Kūtiņa, jā. Tad jūs bez darba nemaz nevarat.

Alma Dreimane: Bet, zinat, nevar ar aizmirst. Piemēram, no rīta es ceļos agri – 5.00 jau. 9.00 atkal jau eju atmigās. Izeju ārā – klusums, ne kāds kaut kur izkaptis.. e... kapina, ne rubeņi rubina..... Kādreiz pilnīgi skan, kad tai rubeņu laikā [*priecīgi*], kad tie tēvi to savu dziesmu taisa. Jā. Visa pamale skanēja. Tagad – nekā.

Baiba Bela: Kad tas bija? Jūsu jaunībā?

Alma Dreimane: Jā. Savās mājās, savās mājās kad dzīvoju. Un kaimiņos... Izeju ārā, un kaimiņos izkaptis kapina.

Baiba Bela: Ā. Jūs runājat, ka arī agrāk, tad ātrāk tas darba cēliens sākās, ja? Ka tagad ilgā gulēšana tomēr ir. Tad jau no saules līdz saulei. Jā. Re, kā ar tiem tējas pārtraukumiem iznāca tā, it kā ātrāk viss tas stāsts, aprāvās. Es domāju, šim tam mēs pārlecām pāri. Varbūt var atgriezties pie kaut kā, kas jums pašai tāds zīmīgs liekas? Ko mēs nemaz neparunājām – par tādiem smalkumiem. Jo es skatos, ka te arī vēl kamoliņi un adikliši ir.

Alma Dreimane: Knapi, nevar jau vairs, kad noskrien valdziņš no irbja, tad vairs nevaru redzēt uzņemt.

Baiba Bela: Bet arī, teiksim, tur, Sibīrijā, jums ar nācās izmantot tās savas zināšanas, ko jūs mākslas skolā bijāt tur ieguvusi?

Alma Dreimane: Nē, nē. Kādu kamzolīti kādai noadīju. Tas bija viss. Tur tādas lietas nav. Viņi tur ne auž, ne vērpj. Tur tāda lieta nebij.

Baiba Bela: Un kā tad var jaunas drēbes, kā ar tām tur dabūja gatavu? Teiksim, jums pašiem, ja kaut kas...?

Alma Dreimane: Ko viņi var dabūt, to viņi nopērk veikalā. Viņiem tā nav. Viņiem tādas drēbes nav.

Baiba Bela: Un jums vecāki no šejienes sūtīja kaut ko arī, ja vajadzēja?

Alma Dreimane: Jā, jā. Kad jau sākām sarakstīties, tad jau mēs saņēmām paciņas.

Baiba Bela: Tās paciņas bija arī tanī pirmā izsūtījuma reizē, jeb tad nekas?

Alma Dreimane: Nē, nē.

Baiba Bela: Tad nekas. Pa kara laiku taču nevarēja...

Alma Dreimane: Tad jau netika... Pirmā – nē. Es sāku rakstīt, kad tas karš bija beidzies. Tad es sāku rakstīt, bet viņi jau nebija vēl no bēgļiem pārbraukuši. Bet, kad bija atgriezušies, tēvs aizgāja uz to ciema padomi. Izrādās, tur cilvēki saglabājuši vēstuli. Man saka, nu tur nav viņiem.. A tā vēstule nav laista pazušanā, bet... Kad mēs aizbraucām tai kolhozā tai 41. gada pavasarī, priekšsēdētāja dēls beidza vidusskolu. Nu kā, jau tūlītās, protams, armijā prom un attiecīgi... uz attiecīgu mācību iestādi, un iztaisa viņu par virsnieku, un armijā. Tagad labi ir. Viņš karo, karo, kamēr iekaro jau Latvijā. Tagad viņš ienācis Latvijā, un viņš atraksta tēvam vēstuli: [*tālāk ļoti izteiksmīgi*] “Tiem cilvēkiem, kas pie tevis ir, dod, ko tu vari. Jo, kā viņi ir dzīvojuši, to es uzrakstīt tev nevaru. Tas tev pašam jāredz ir. Un atsūti man Almas Osvaldovnas adresi, es aiziešu pie viņas vecākiem un pastāstīšu, kur viņa ir.” Pēc laika viņš atrakstījis tam tēvam un atvainojies, ka pa Meitenes ceļu viņi aizgājuši, viņš nav ticis. Bet tēvs teica, viņš saka: “Mēs jau nebijām mājā tai laikā. Tikpatās viņš nebūtu mūs satīcis.” Un tad viņam laimējās – viņš izgāja, aizgāja, kā saka, Vācijā ar. Pārbrauc atpakaļ, un tad viņš stāstīja, kā (svešvaloda viņiem tai vidusskolā vācu)... Un tagad tai Vācijā, nu visi tur izbēguši, kur viņi iet vienā pagrabā, viņi atrod 2 sievietes – kādas skolotājas ar savu mammu. Tagad nu varētu sarunāties, viņš saka: “Bet parunāt es nevaru. Uzrakstīt es varu.” Un tad, kā saka, ko viņš gribējis teikt, to viņš uzrakstījis. Viņš saka: ”Bet parunāt es nevarēju.” Un tad patika tas.. tas, kā saka, dzīves veids, kādi viņi, cilvēki, dzīvo, ka viņi it nekā nezina. Nu tagad pārbrauc mājā. Kad pārbrauca, viņš strādāja pie mums par meistarū. Un tad viņš daudz man stāstīja, kā viņam ir gājis. Viņš saka: “Atbraucam Krasnojarskā. Tagad ir baznīcas atvērtas.” Viņš teica: “Es ar iegāju tai baznīcā. Viena tantiņa man piebiksta, ka jāņem cepure nost.” Un viņš, var redzēt, ka viņu tas ir tā apvainojis, ka viņš nezin, ka baznīcā jāņem cepure nost, ka viņš nezina, ka baznīcā viņam liek... Viņš teica: “Un tad viņi tur naudu meta.” Viņš teica: “Es arī 35 rubuļi iedevu.” Tur jau pa rubulim viņi varbūt met. Viņš teica: “Es ar 35 rubuļi iedevu.” Jā, un tad man patika, kā viņi domā, tomēr tie, ka pie tās ēverģēlības bērnu ir vainīgs tas, ka viņiem nav ticības. Kad tās baznīcas attaisijās... Tur skolotāju ģimenē vienā tāds nevaldāms puika. [*klepo*] Tā skolotāja nu it nekā tur netiek ar viņu galā. Tā skolotāja man vienreiz čukst, viņa saka: “Zinat, nekādā galā vairs netikām ar viņu.” Viņa saka: “Tas tāpēc, ka viņš nav kristīts.” – “Iedevām,” viņa saka, “mēs jau nedrīkstam. Aizsūtījām pie radiem, un tie aizveda uz Jeņisejsku un nokristīja viņu.” Viņa saka: “Nu redzēs, kā nu būs.”

Baiba Bela: Un kā bija? [*abas smejas*]

Alma Dreimane: Nu nezinu, kā tā lieta beidzās. Kad mēs braucām prom, jā, viņa saka tā. Nu, tā viņš ir!

Baiba Bela: Un kā bija tas kontrasts, kad jūs atbraucāt, kā viņi jūs uztvēra? Nu, tīri tāds – tas kultūras ziņā. Vēl tas kontrasts kādā veidā varēja izpausties starp jums un tiem, kas tur jau dzīvoja?

Alma Dreimane: Zinat...

Baiba Bela: Viņi tā nebrīnījās par daudzām lietām, kas jums ir?

Alma Dreimane: Viņi brīnījās, viņi par visu...

Baiba Bela: Par ko, piemēram?

Alma Dreimane: Viņi par visu ko – par mūsu drēbēm, brīnījās par mūsu apģērbšanos. Es saku: “Aizej uz kantori, paskaties kartē.” – “Ko tu, *bābuška*, skaties, tur tu taču nekā nesaproti.” Brīnās, ka tu paņem avīzi un meklē, cik tālu fronte ir, vai tu tiks, vai ir tālu, vai drīz būs miers, vai būs Latvija atbrīvota... Viņi jau par tādām lietām arī neinteresējās.

Almas Dreimanes dēls: Un galda kultūra jau ar viņiem nebija. Piemēram, tagad viņiem bija kādas viesības. Es tāds mazs puika biju. Viens krievs sēž mammai blakus. Un tagad nu tādas konservu kārbas atgrieztas. Nu ieliek tajā, un viņš ir ar to dakšiņu iebraucis.. nu tai... Mēs tik skatāmies, viņš to konservu kārbu, nu.. ieliek visu sev. Vecmamma saka, vai tad.. lai paņem bišķiņ. Viņš saka: “Es tā skatos, neviens vairs neņem, es jau tur ieģrābos viens pats.” Un tagad viņš, cilvēks...

Alma Dreimane: Jā, sirsniņi tādā ziņā, ļoti.

Almas Dreimanes dēls: Tad jau tu pastāsti, tur tā kņaze Bebotova ar taču bija?

Baiba Bela: O! Pastāstiet gan, kas tad tas...

Alma Dreimane: Jā, viņa, izrādās, no Rīgas paņemta.... Viņa paņemta bija no Rīgas.... Viņa, es nezinu, kādā fakultātē, viņa studēja... Un tagad viņu atved..... Ā! Viņa nonāca lēģerī. Viņa nonāca lēģerī, tur viņa... Viņa arī 41. gadā bija paņemta. Nonāca lēģerī, un tur viņas zināmo... Ā! Tas bija otrreiz, kad mēs bijām, tad mēs satikām ...

Baiba Bela: Tad otrreiz jūs satikāt.

Alma Dreimane: Jā, jā. 50. gadā. Nu jā, tad viņa 10 gadi jau bija to lēģerī nosēdējusi un viņa bija izsūtīta pie manis. Es viņai prasīju, vai viņa ir... nav radniece tai rakstniecei Olga Bebotovai. Viņa teica: “Tie esot tādi...” Viņa man sīki stāstīja, kas tie par kņaziem ir.

Baiba Bela: Ā! Par saviem radiem?

Alma Dreimane: Jā, jā. Kad viņa nav... Un... un tad viņa bija tikusi pie meitenes tai lēģerī. Un... m... tas bērna tēvs bija vācietis, un tas.. tas ar tika atbrīvots tai Krasnojarskas krajā dzīvot. Un tad viņš atbrauca pie viņas, vai kā tur bija. Viņi kopā...

Baiba Bela: Viņi kopā dzīvoja.

Alma Dreimane: Jā, kopā ģimenē dzīvo.

Almas Dreimanes dēls: Viņai jau tas vīrs bija austrietis.

Alma Dreimane: Nu jā, es teicu, vācietis viņš bija.

Almas Dreimanes dēls: Austrietis – tas nav vācietis.

Alma Dreimane: Ā. Tas nav vācietis. Man viņi..

Almas Dreimanes dēls: Tu nejauc divas dažādas lietas!

Alma Dreimane: Labi, labi. Un tagad viņš brauc prom. Ar vārdu sakot, viņam ir tiesības braukt uz mājām. Un kā viņš ir iekritis? Es nezinu, viņš vizinājās pa kādu upi laivā meitenes, un viņi iebraukuši tur, kur nevajag.

Baiba Bela: Krievu (?) zonā, ja?

Alma Dreimane: Iebraukuši tur, kur nevajag. Un cauri bija – viņi brauca spiegot. Un... un tagad viņi aizbrauc. Izrādās, viņas draudzene, kura arī bija Rīgā, evakuējās, nu, kad brauca tie vācieši prom, aizbraukusi ir. Un tagad viņa.. m.. viņa sāk sarakstīties un uzzina... Tā meitene, kad uzzinājusi, ka viņa ir paņemta, viņa aizskrējusi tūlīt uz to dzīvokli un paņēmusi (nu vēl nav bijusi tā kontrole iekšā), paņēmusi viņas to... to kastīti ar viņas dārglietām. Nu viņiem tur diezgan grūti gāja. Tā viņa rakstīja, kad ir... Bet viņu tagad... un to kastīti viņa paņēmusi tagad līdz ir. Un viņa saka: “Mūs glābj tā mana dārglietu kaste...”

Baiba Bela: Mh, ka to viņa varēja pārdot kaut ko.

Alma Dreimane: Ka tā netika viņiem.

Baiba Bela: Mh, un vēl jūs teicāt, ka tas ukraiņis jums stāstījis tos stāstus, kā viņi ir izsūtīti.

Alma Dreimane: Jā, viņi ir...

Baiba Bela: Jūs atceraties? Varbūt jūs varat par to pastāstīt drusciņ?

Alma Dreimane: Zinat, viņi ir izsūtīti. Un dibināja kolhozus. Un nu neviens jau negrib. “Jūs negribat kolhozus? Lūdzu, tur aiz Krasnojarskas otrā pusē Jeņisejai, tur... ir zeme. Ļemat, cik jūs gribat, plēšat, cik jūs gribat.” Lūk, un viņi bija aizvesti. Jā, viņi bija aizvesti. Un... un līdz 33. gadam plēsušies, ka briesmas. Strādājuši, lai nu viņiem būtu. Un 33. gadā bez vārda runas... Kur tad nu sūtīs? Kolhozā. Un 33. gadā viņiem šausmīgs bads tur bijis – labības un kartupeļu ziedu laikā uznācis sals. Tur jau tas sals bieži iznāk. Uznācis tas sals, un nav bijis ne kartupeļu, ne graudu, nekā. Viņš saka: “Lielākoties jau izdzīvojām tie, kas sitām nost suņus, kaķus, visus tos apēdām.” Un turpatās elevatoros otrā pusē Jeņisejai, kur tā labības savāktuve ir, tur ir pills ar graudiem, un nedod viņiem it neko. Nē. Tā. Jā..... Briesmīgi bijusi.....

[*Diktofons uz brīdi izslēgts.*]

Alma Dreimane: Tos lēģerniekus tagad laiž ārā. Tagad Jeņisejskā viens lēģernieks (starp citu, viņš kaut kāds aviācijas darbinieks no Liepājas), tāds feins puisis, tiek tur nu izsūtīts. Un tagad... nu tur strādniekus vajag tai uzņēmumā, bet nav kur palikties. Tagad milicijas priekšniekam ir liels dzīvoklis, un viņš viņam vienu istabiņu iedod. Iedod vienu istabiņu, bet viņam ir sievas māsa. Tam virsniekam ir sievas māsa. Un tagad abi divi jauni cilvēki. Nu ko... Vienā dienā tas nu redz, ka labi tur vairs nav. Tas sazinās ar to Kazačinsku, ar mūsējiem, un atsūta viņu pie mums, to puisī. Atsūta pie mums to puisī. Nu viņam tur ierāda kādu dzīvojamo platību, un viņš tur apmetās. Tagad nepaiet ilgs laiks – meitene pie viņa atbrauc ar čemodānu. Jā. Nu tagad viņš jau sapazinies ar mums ir. Par tik, par cik puikam nekā nav, un mēs tagad esam bagāti – mums ir kartupeļi un piens, un tā. Nu tur viņi nāk pie mums. Nu mēs jau esam sapazinušies ar viņu, nu viņš atved to meiteni. Un viņš tāds varens vīrs, varena auguma, un viņa tāda maza, sīka meitenīte. Viņa pat, kā saka, piena krinku (?) nevarēja paņemt, cik viņai sīkas rociņas bija. Un tagad Dzintars visādi viņai priekšā tā. Vai tu liksies mierā? Nē, viņš atkal ar viņu tur tā un šitā. Tagad blakus mums dzīvo ar tālo ceļu līdzstaigātāja, un tai tāda meitene (vecāka gan par Dzintaru) Marutiņa. Un tagad... Nu viņa tur izciemojas un saņem, ko tur nu es varu viņiem iedot. Un viņa aiziet. Viņš saka: “Kāpēc tā meitene nerunā pa latviski?” Es saku: “Viņa jau ir krieviete. Kā tu gribi, lai viņa runā pa latviski?” Tagad nu es pastāstu tai Krūzenkundzei(?), ka nu kāda mums tā saruna bija un kā Oskars... Dzintars iemilējies. Tagad viņa prasa viņam: “Nu, Dzintar! Vai nu tā Pāvilsropa meitene ir skaistāka, tā tev labāk patīk kā Marutiņa?” – “Viņa ir krieviene.” Un tā saka: “Jūsu dēls... Jums vedekla krieviene nebūs.” [*smejas*] Jā, viņa ir krieviene. Jā, un ar to ir viss pateikts.

[*Bez ieraksta diktofona lentē notiek saruna, kas ir par citu tēmu. Kad diktofons atkal ieslēgts, nav īsti skaidrs uzreiz, par ko ir saruna.*]

Baiba Bela: O! Un kā jūs iestājāties tur, un kad tas bija?

Alma Dreimane: Nu vienkārši ierindas aizsardze, nekāda amata man nebija.

Baiba Bela: Un no kura gada jūs bijāt tur?

Alma Dreimane: Kā tas ir? 40. gadā man jau bija pagādāta... Apmēram 31. gadā.

Baiba Bela: Interesanti. Un tā jūs tādos pasākumos ar tur piedalījāties, tajos aizsargu?

Alma Dreimane: Nu zinat, mums tur nekādi sevišķi... Nu, ko mums, kad tur kādus mājturības kursus rīkojām un kādus rokdarbu kursus, bet tā neko sevišķu. Mums brauca mājturības instruktore apkārt pa mājām. Un.. un mums bija tai mājturības sekcijā tur šāds tāds inventārs. Starp citu, to laiku gaļu svaigo konservējām bleķa litra burkā. Un tad aizvalcējamā mašīna bija, un tā bija tai sekcijai. Un tā, kā saka, nāca... Ar vārdu sakot, kurš kaut ko darīja ar svaigo gaļu, tas

aizbrauca pakaļ un paņēma, un aiztaisīja burkas ciet, un novārīja, un nolika pagrabā. Un, kad vajadzēja, atgriezta vaļā.

Baiba Bela: Tad nākošajam, ja?

Alma Dreimane: Jā, jā. Atgriezta vaļā. Rudenī – putnus un tās cūkas, teļus, kad kāva. Tad tai laikā, ar vārdu sakot, es paņēmu. Nu tā mums nekas cits nebija. Un tad tā mājturības instruktore gāja apkārt, viņa arī tur, kā saka, vadīja aušanu un...

Baiba Bela: Un jums jau arī tā izglītība tomēr ļāva kaut ko vadīt?

Alma Dreimane: Nē, nē.

Baiba Bela: Jeb jūs nē?

Alma Dreimane: Man nebija kad. Man nebija kad.

Baiba Bela: Jūs ar to saimniecību...?

Alma Dreimane: Starp citu, vīrs ar bija aizņemts, viņš bankā, tai Krājkasē, strādāja – pagastā. Un tā ka es no visa atteicos. Es teicu, ka mēs abi nevaram, mums vienam ir jābūt mājā. Un mani ar tas neinteresēja, visa tā lieta. Mana saimniecība man bija svarīgāka. Tā ka es...

Baiba Bela: Un tad par vecākiem daži jautājumi. Par jūsu māti – kā viņai bija vārds?

Alma Dreimane: Minna Gūlāna.

Baiba Bela: Tas ir viņas iepriekšējais, pirms laulībām?

Alma Dreimane: Nu jā. Minna Gūlāna.

Baiba Bela: Gūlāna? Vai, cik interesants uzvārds! Jūs nezināt, kā viņa pie tāda tikusi? Viņa neko nestāstīja?

Alma Dreimane: Nē, nē. Nezinu.

Baiba Bela: Un viņas dzimšanas gadu jūs zināt?

Alma Dreimane: Nē, zinat, to es – nē.

Baiba Bela: Un miršanas?

Alma Dreimane: Es arī neatceros. Es daudz ko neatceros.

Baiba Bela: Bet cik viņai bija gadu, kad viņa mira?

Alma Dreimane: Pāri astoņdesmitiem bija – kādi 83 vai 84.

Baiba Bela: Un tēvam kā bija vārds?

Alma Dreimane: Tēvam – Osvalds.

Baiba Bela: Osvalds Nadziņš, ja. Un viņam tos dzimšanas gadus arī.

Alma Dreimane: Ar nezinu, neatminu.

Baiba Bela: Un cik gadu viņam bija, kad viņš aizgāja?

Alma Dreimane: Viņam ar bija pāri astoņdesmit. Tiešām, cik, es neatceros, bet pāri astoņdesmit.

Baiba Bela: Un cik viņiem tad bērni bija – 2?

Alma Dreimane: 2, jā, jā. Brālis 19 gadu vecs mira ar meningītu.

Baiba Bela: Un tagad par jums vēl ir – par laulībām un par bērniem.

Alma Dreimane: 2 bērni man bija.

Baiba Bela: Bet faktiski tad jau 3. Tad tas mazais puisītis.

Alma Dreimane: Ā! Jā, jā.

Baiba Bela: Un kā viņiem bija vārds, un kad tad viņi bija dzimuši?

Alma Dreimane: Meitai bija Rita.

Baiba Bela: Viņa bija 193...?

Alma Dreimane: Jā, 33.

Baiba Bela: Un Dzintars ir dzimis?

Alma Dreimane: 45.

Baiba Bela: 45. gadā.

Almas Dreimanes dēls: 27. februāris.

Baiba Bela: Un kā jūsu vīram bija uzvārds, kad jūs pirmo reizi precējāties?

Alma Dreimane: Dreimanis.

Baiba Bela: Dreimanis.

Alma Dreimane: Heinrihs.

Baiba Bela: Un tas bija 28. gadā, ja? Un jūs otrreiz arī precējāties jeb nē, tāpat...?

Alma Dreimane: Nē.

Baiba Bela: Tāpat dzīvojat kopā. Un kā bija vārds vīram?

Alma Dreimane: Tam pirmajam?

Baiba Bela: Nē, otrajam.

Alma Dreimane: Ansis.

Baiba Bela: Un uzvārdā..... (?) ?

Alma Dreimane: Rozītis.

Baiba Bela: Un te ir par tiem apcietinājumiem. Tas man ir pašai apmēram pierakstīts. Bet te ir viena... Pārsūtīšanas cietumā jūs fotografēja?

Alma Dreimane: Jā, jā.

Baiba Bela: Un kā tas bija, ka viena bilde tāpat, ja, līdz krūtīm?

Alma Dreimane: Nē. Abas vienādā garumā, tikai dēlis uz krūtīm.

Baiba Bela: Vienai. Un kas tur rakstīts?

Alma Dreimane: To es nezinu. To man uzkāra. Vai tad man bija prāts toreiz meklēt...

Baiba Bela: Skatīties.

Alma Dreimane: Jā, skatīties, kas tur. Tāpat bija domu pilla galva. Bet tās man nav. To man tagad, kad nu skatīja to rehabilitēto lietu, nu, to izsūtīto par to rehabilitāciju. Tad to man atsūtīja, to vienu. Tā ir šite bijusi – Jelgavā vai Rīgā, kur nu viņa ir bijusi. Bet tad tā otra, ar to dēli uz tām krūtīm, tā, kā redzams, nākusi man līdzī uz to...

Baiba Bela: Turieni.

Alma Dreimane: Es tā secinu, jo tā ir atsūtīta.

Baiba Bela: Un kāda bija tā sajūta? Parasti tā kā tādus noziedzniekus fotografē.

Alma Dreimane: Jā, jā.

Baiba Bela: Nebija briesmīgi tobrīd, jeb tad jau viss bija zināmā mērā vienalga?

Alma Dreimane: Tad jau bija tā... Domāšana par to nemaz nebija.

[Ierakstā bojājums. 1,5 min lente iet, bet mikrofonu izslēgts.]

Baiba Bela: Deva jums to māju jeb jūs nopirkāt?

Alma Dreimane: Jā, jā. Atdeva. Viņa te būtu palikusi tukša. Ar vārdu sakot, atļāva mums tur iet. Un tagad ienāk tā viena latviete un saka, ka nu tā priekšsēdētāja sieva ir teikusi, ka mēs esam *grjaznajās ženščinas*. Nu, bet viņa stāsta...

Baiba Bela: Tāpēc, ka jūs to grīdu.... (?)

Alma Dreimane: Jā. Bet viņa saprot, par ko ir runa. "Ko," viņa saka, "šitā krievu cūka sauks mūs..." Viņa tagad pieskaita sevi pie mums. "Mūs sauks par *grjaznajām ženščinām*! Kur es esmu divreiz diennaktī mainījusi kreklus?" Bet viņa saka: "Šodien man ir utis, un es nekaunos no tā, ka man ir utis." Un ļoti apvainota viņa ar bija, kad mūs tā...

Baiba Bela: Nosauc.

Alma Dreimane: Mūs tā, jā.

Baiba Bela: Bet jums jau nebija tā māja tik netīra, tāpēc ka jums lopiņiem bija sava kūtiņa.

Alma Dreimane: Nē, nē. Tikai mēs. Mums jau...

Baiba Bela: Krieviem tie lopiņi dzīvoja pa viņu istabu?

Alma Dreimane: Jā, jā, jā. Visi istabā. Piemēram, sivēni zem krāsns. Viņiem jau tā krāsns ir tik augsti koks, tāda koka kaste, vidus tukšs, un lūka priekšā, kur var... m...

Baiba Bela: Ieskriet.

Alma Dreimane: Jā, jā. Un tur sivēni vai vistas, kas nu kuram ir, tur dzīvo. Nu un teļš pie gultas piesiets. Jā.

Baiba Bela: Un kā jūs viņiem...? Jums taču ar bija lopiņi vēlāk kaut kādi?

Alma Dreimane: Bija, bet...

Baiba Bela: Un kā viņiem? Jūs kūtiņu uztaisījāt kādu?

Alma Dreimane: Viņi kūtiņā. Jā. Viņiem kūtiņa bija. Pirmo reizi mums nebija, tikai cūka bija.

Baiba Bela: Kur jūs to turējāt?

Alma Dreimane: Viņai bija tāda būdiņa no kokiem uzcelta sētā.

Baiba Bela: Un ziemā kā viņa?

Alma Dreimane: Ko?

Baiba Bela: Tā cūciņa ziemā? Un pa vasaru?

Alma Dreimane: Nē, nē. Viņa tikai... Mēs jau tādu prāvu nopirkām, kaimiņu kolhozs bija iegājis naudas grūtībās, un tas pārdeva tādas paprāvas. Nu toreiz mēs jau tajā mežā labi pelnījām.

Baiba Bela: Un jums arī to naudiņu uz rokas deva?

Alma Dreimane: Jā, jā. Uz rokas deva. Pat vienreiz tāda lieta pienāca, ka kolhoza priekšsēdētājs ienāca, vai es nevaru palienēt, iedot viņam naudu, ko nopirkt miltus. Viņam nav priekš mums ko miltus nopirkt. Protams, viņš jau atdeva.

Baiba Bela: Viņš atdeva?

Alma Dreimane: Jā, jā.

Baiba Bela: O! Tad jau solīdi.

Alma Dreimane: Tad jau viņš atkal mums tos miltus izdalīja, tad jau atkal atdeva. Jā.

Baiba Bela: Ārkārtīgi solīds.

Alma Dreimane: Un veikaliņš bija. Nu, tāda...

Baiba Bela: Ko tanī veikaliņā varēja dabūt?

Alma Dreimane: Nu, ko tur varēja dabūt – šņabi. Es nezinu, vai tur vēl kas bija.

Baiba Bela: Teiksim, ziepes kur jūs ņemāt?

Alma Dreimane: Ziepes mums dalīja. Jā. Par cik mēs bijām tie meža strādnieki un vasarā tie *podsočkenieki* (?), tad mums dalīja ziepes un priekšautus. Un kas tie priekšauti – arī bija tādi, kā nu saka, tādi svētdienas priekšauti. Kādi nu kuro reizi bija atvesti. Un tad interesanti ar tām ziepēm. Zinat, nekad nevajag būt ... nav labi, ka vecāki iemāca bērnam smalkjūtību. [*loti nopietni*] Piemēram, veselu gabalu nedeva, bet pārgrieza uz 4 daļām to, nu, šito gabalu. Nu ja, cik ta viņš tāds ir. Un tagad nu puses gabals – es ieeju pēc tām savām ziepēm. Viņš griež, un iznāk viņam viena puse mazāka un viena lielāka. Nu. Man tā nosāp sirds. Bet es paņemu... Viņš man neiedod rokā vienu, bet viņš noliek uz roku, un, lūdzu. Nu es paņemu to mazāko, kaut gan žēl..

Baiba Bela: Pašai pieklājība neļāva ņemt lielāko.

Alma Dreimane: Nē. Neļāva ņemt.

Baiba Bela: Bet tiešām... bet, kā tad drēbes varēja mazgāt, teiksim? Tur taču tas gabaliņš ziepju nepietiek tām drēbēm.

Alma Dreimane: Nē, nē, nebija. Uztaisījām pelnu, kā saka, pelnus...

Baiba Bela: Tā kā vecos laikos...

Alma Dreimane: Jā, jā. Tur nebija... labi, ka bija rokas ko nomazgāt. Tādas lietas nebija.

Baiba Bela: Paši kaut kā pirtī varēja iet jeb...?

Alma Dreimane: Paši kaut kā... Pirtī aizgājām. Pirts bija. Jā, pirts katram bija pie mājas. Un, par cik es dzīvoju pie vieniem krieviem, vienā krievu ģimenē, tad man jau tur bija tai ziņā labi, ka es tur tai pirtī. Un atkal – tur visu dara sievas, vīri – neko. Piemēram, tai ģimenē, kur es biju, sievai kādi 10 bērni bija. Vecākai meitai jau pašai bērniņš, un mazais šūplīti, pēdējais. Un tagad tas...

2 B

Alma Dreimane: ... nebraucat mājās. Gaidiet, kad es nākšu, sazāgēsim malku, pārvedīsim. Jā, un tagad tādu sausu koku nolaižam, nozāģējam...

Baiba Bela: Ar to sievu?

Alma Dreimane: Ar to saimnieku, jā, ar to. Un sazāģējam tādus, kā var pārvest, kā pagales. Pārvedam. Un mana doma ir – no rīta, kamēr mēs iesim uz darbu, mēs abi divi sazāģēsim, lai būtu viņai ko kurināt. Tagad viņš sēž un pīpē. Es saku: “Saimniek, nākat, iesim to malku sazāģēt. Saimniek, nu nākat!” – “Ko tu bāzies viņam virsū,” tā sieva saka, “nāc, iesim sazāģēt.” Viņa domāja, ka es gribu sākt špāsēt ar to viņas veci.

Baiba Bela: Jūs gribējāt viņai darbu atvieglot?

Alma Dreimane: Jā. Ziniet, smieklis man bija. [*abas ar intervētāju smejas*] Patiesībā tur vajadzēja raudāt, bet man nāca, zināt, smieklis. Un tad pienāca diena, kad viņam bija jāiet armijā, viņam bija jāiet armijā prom. [*nopietni*] Nu, jāiet armijā, un tad viņš...

Baiba Bela: Neskatoties uz to, ka viņam 10 bērni jāuztur?

Alma Dreimane: Jāiet armijā, un tad viņš bija aizgājis uz kantori un teicis ir, ka Almai nav no mums prom jāiet. Viņa var dzīvot mūsu mājās, mūsu būdā, kamēr, kā saka, kamēr viņa brauks uz mājām. Vēl tagad es jūtu viņa rokas spiedienu, kad mēs atvadījāmies tai rītā... Un, piemēram, pa to ziemu auksts. Tad viņi abi divi guļ uz krāsni, es uz tāda plata beņķa, un tad tāda lāva ir – bez nekā, pliki dēļi. Bērni norauj savas pufoikas, paliek pagalvī un guļ. Kad tie sāk čuinīties, mazais bērns čīkstēt tai šūpulī, tad viņš ceļas augšā un kurina to bleķa krāsni. [*nopūšas*] Nu, kad viņš aizgāja tai armijā, tad to uzņēmos es, jo viņai bija ļoti ciets miegs – viņa nepamodās. Es tad kurināju to krāsniņu un šūpāju to mazo bērniņu. Jā. Viņš palika kaut kur Latvijā, pie Daugavpils.

Baiba Bela: Tas vīrs? Viņš neatgriezās?

Alma Dreimane: Jā. Tā bija. Tā viņi, tie cilvēki, tur dzīvoja. Ziniet, tas ir... tas ir... ar vārdu sakot, to nevar izstāstīt. Tas ir pašam jāredz. [*ļoti izteiksmīgi*] To nevar... Jā, tā mums bija...

Baiba Bela: Bet tā es klausos, ka tie vīri necik uz strādāšanu nebija, ka tās sievas tur darīja visus tos smagākos darbus?

Alma Dreimane: Tās sievas, jā, jā. Un tās sievas sestdienās kurināja to pirti, tad viņi aizgāja uz to pirti, veselīgi izpērās, un tad viņi ar to pašu netīro kreklu nāca mājās.

Baiba Bela: Ar to pašu nāca atpakaļ?

Alma Dreimane: Un tad viņi atnāca mājā un nokrita uz grīdas, uz to ar nazi izberzto, nokasīto, to tīro, un tad, kamēr viņi izsvīda. Un tad viņi vilka to kreklu nost un vilka tīru kreklu.

Baiba Bela: Cik jocīgi, jā.

Alma Dreimane: Un tad, kad es skatījos to filmu “Fronte tēva pagalmā”, tad man ļoti griež acīs tas... grieza, ka tiem vīriem nāk... kreklī nāk no tām biksēm ārā ... Pāvuls un tas, kā viņu sauca, Cilinskis laikam... Ar vārdu sakot, tie vīri... Un ka viņiem tas, man tā grieza acīs, ka...

Baiba Bela: Tur tomēr nelika tos kreklus ārā, tur iekšā lika.

Alma Dreimane: Mums taču bija... Es pirmo reizi... Kā tas režisors nebija uztvēris to, ka Latvijā vīri nenāk no pirts ar krekliem virs biksām. Normāli ap... ar vārdu sakot, siksna pa vidu, krekli biksās.

Baiba Bela: Bet Krievijā tas bija... tur ārā, ja?

Alma Dreimane: Jā, jā. Tas kreklis tad laikam... viņa vieglāk noraut, kad viņš ir piesvīdis. Un tad norauj nost, un... Vai.. [nopūšas] Tur daudz un dažādi tādi kuriozi bija.

Baiba Bela: Piemēram, vēl kāds?

Alma Dreimane: Grūti jau atcerēties. Jā, par tiem lopiem. Piemēram, kolhozam tas siens paliek, un viņš tai pļavā ir sakrauts. Un tad ziemu, kad ir sniega ceļš, tad brauc pakaļ. Un tās kolhoza govīs, nu tās, kolhoznieku, staigā pa tām ielām... to ielu un lasa to izkritušo sienu. Un viņas aiziet prom, nezina kur, pa to ceļu prom lasīdamas, jā. Un vienam tā govī iekritusi tai, nu tur, kur ar ģēpeli kūla, tas jau ir, ar zirgu, ar zirgu, kur dzen to kuļmašīnu.. un tur ir tāds grāvis, tur ir tāds grāvis, kur nu iet tas... un tā govī iekritusi un noslikusi.

Baiba Bela: Noslikusi, ja?

Alma Dreimane: Nu meklē to govī un atron. Beigās sauc Dzintara tēvu ar palīgā to govī nodirāt. Un to gaļu apēdām visi, mēs ar dabūjām par to, viņš dabūja par to.. par to palīdzēšanu gabaliņu. Kas tur – vai nu Dieva kauts, vai cilvēka, tas vienalga. Un viņa saka, nu nekāda jau labā nebija tā govī, piena jau maz deva. Zinat ko, tas lopiņš, kad viņš ir badā, pusbadā staigā... [uzsvērti]

Baiba Bela: Cik tad jums gotiņa deva pienu? [runā vienlaicīgi.]

Alma Dreimane: Nē, man toreiz nebija – pirmo ... Tā cūka bija, un tad es aitu nopirku. Aitu nopirku. Un tagad man ar būs gudra aita – staigās. Nekā, kad viņu izlaida sētā, viņa kāpa pie loga un skatījās iekšā, un blāva.

Baiba Bela: Gribēja atpakaļ istabā. [smejas]

Alma Dreimane: Jā, jā. Nē, istabā viņa nedzīvoja, bet viņa redz, ka es esu iekšā, pa to logu, un blāuj, lai viņai es dodu ēst. Viņa negāja pa ielu meklēt. Tā ka samaitāju vien tik lopu. Nekas man neiznāca no tā prātīgā lopa.

Baiba Bela: Un ko jūs...? Priekš kam to aitiņu vajadzēja? Jūs vilnai viņu ņemāt jeb gaļai? [runā vienlaicīgi]

Alma Dreimane: Gaļai, jā, jā. Bet tāda izdevība bija, ka naudiņa bišķiņ bija, un kādam vajadzēja un ...

Baiba Bela: Tur tā vilniņa kaut kāda... varēja to dziju savērt?

Alma Dreimane: Jā, jā. Mēs savērpām.

Baiba Bela: Tad paši sev džemperus adījāt?

Alma Dreimane: Tāda patās, tikai nemazgātu, bez kāršanas, bez it nekā. Un, kad izmazgā, tad vairs nē. Tad laikam tie tauki tura viņu, laikam. Satura to dziju.

Baiba Bela: Ko jūs adījāt no tās?

Alma Dreimane: Zinat, zeķes, cimds. Un es jau te pati ... Man vilnas tas kamzolis mugurā, pārbraucu ar to mājā un aizbraucu atkal atpakaļ...

Baiba Bela: Ar to pašu?

Alma Dreimane: Ar to pašu. Vai, zinat, jā.

Baiba Bela: Bet otrreiz jau bija tie apstākļi arī tur labāki jeb tā neko nevar teikt daudz?

Alma Dreimane: Ziniet, mēs bijām varbūt iedzīvojušies. Un vispār jau uz mums... nu vispār jau uz mums skatījās kā uz augstākiem radījumiem. Tā ka mums tādas... nu, tur ar priekšniecība... Tie ar skatījās citādāk kā uz tiem vietējiem. Vietējie, tie valdības vīri, kas mūs pārbaudīja, tā... Nu kur, kad pasaka: "Ej un meklē kaut ko pats sev darbu." Kur tad mēs – neko nesūta, nekur neved,

ej un meklē, kur tu atrod kaut ko labu. Jā, jā, jā. Tā ka tai ziņā, es saku... Peldējāmiešiem Jeņisejā.....
Un tagad, pagājušo ziemu... Mums mazā rajona avīzītē nāk, "Saldus Zeme", un tur arī nāk reizi mēnesī vai kā tāda nodaļa, kur.. m... tie dzejnieki... e... raksta. Un mums te viens skolotājs bija uzrakstījis dzejoli: "Nu sveika, mana ziema baltā, / Mums vēlreiz abām tikties lemts." [*ļoti izteiksmīgi*] Un, zināt, es visu laiku nezināju, kad es atkal esmu satikusies ar ziemu. Un šo ziemu es... kad es izlasīju to dzejoli, tad es taču 88. reizi satiecos. Un man tas palika tā kā sakāmais vārds, tā kā lūgšana, kad es no rīta gāju ārā, tad es teicu: "Nu sveika, mana ziema baltā,/ Mums abām vēlreiz tikties lemts." [*ļoti izteiksmīgi*] Vai mums vēl būs vēlreiz tikties... ? Un tad es tā pārdomāju visu to. Es domāju, es varēju aizpeldēt, ar vārdu sakot, Jeņisejā, kad es peldējos, tur bija vispār jau ļoti strauja. Piemēram, kad tie puikas, kas peldās, kas tie tādi pussportisti, laiva brauc līdzī, tad viņi 2 km nopeldēja uz leju. Jā, tā, ka ļoti strauja... Es domāju, es taču varēju nepakustināt rokas un kājas tādā brīdī. Jo mums turpatās, tas bija otrreiz, kad es biju, turpatās tai Jeņisejas malā mēs bijām. Mēs gājām, bērni gribēja iet.. m.. peldēties, un jāiet līdzī bija. Un tad es ar pie reizes...

NMV 556

PĒTERIS ANČUPĀNS, dzim. 1928.

Intervija: Rēzeknē, 1997.

Intervēja: Māra Zirnite

Atšifrēja: Māra Zirnite

Publikācijai sagatavoja: Māra Zirnite

Pēteris Ančupāns ilgus gadus strādājis par vēstures skolotāju, arī savas personīgās dzīves notikumus vērtē ar vēsturnieka precizitāti. Viņa izglītība un karjera aprāvās brāļa dēļ. Publikācijai sagatavots fragments par represijām Latgalē, no kurām cieš ne tikai sodītie. “Es redzēju padomju varā tādu karjeras ziņā absolūtu bezperspektivitāti,” saka Pēteris Ančupāns. Rēzeknē viņam atsaka darbu ar argumentu: “Tu pats zini, eksistē taču kapitālistiskais ielenkums, jābūt modram!” Tad viņš izvēlējās tuvāko skolu un sāka strādāt Dagdā.

Intervijai Pēteri Ančupānu ieteica viņa bijušie skolnieki. Neskatoties uz varas iestāžu nelabvēlību, Pēteris Ančupāns savu talantu un spējas lika lietā. Ar mani viņš runāja latviešu literārā valodā.

Pēteris Ančupāns: Vārda pēc es zinu savu, savu vecvectēvu – Andrievs, viņa vienīgais dēls arī ir bijis Andrievs, dzimis vēl klaušu laikos – 1851. gadā. Un tad viņam bijis daudz bērnu – 5 dēli un 2 meitas. Meitas izprecējās.

1 dēls aizbrauca, kā latgaliešiem tas bija parasts, uz Petrogradu, strādāja Putilovas rūpnīcā. Tas bijis Francis, sūtījis naudu mājās. Tas bijis Francis, un tad par šo naudu Antons, Konstantīns un Staņislavs ir uzcēlušī mājas. Šī ģimene ir bijusi relatīvi turīga Latgales apstākļos, jo viņiem ir piederējusi viena vienība zemes, kā toreiz krievi uzskatīja, *učastok*. Kā kurā rajonā, Latgalē tas ir apmēram 30 ha, un tad, kad 28. gāja viensētās – tā kā viņi bija 3 brāļi, tas jaunākais Pēteris, tas bija pamācīts, tas aizgāja strādāt uz dzelzceļu, viņi centās paņemt vairāk zemes, ejot viensētās, un dabūja 41 ha zemes. Un tomēr nosprieda šie trīs brāļi, ka precēsies viens, lai nevajadzētu zemi dalīt un būt nabagiem. Un tā laime ir kritusi manam tēvam, Konstantīns apprecējās, Antons un Staņislavs nodzīvoja vecpuiši. Mūsu pašu ģimenē draudzīgi kopā dzīvoja, kopā strādāja. Un manam tēvam Konstantīnam atkal bija 6 bērni Latvijas laikā, tā kā mēs izaugām ļoti lielā ģimenē. Bieži vien pie galda mums sēdēja 12 un 14 cilvēku.

Un tagad, atceroties tos laikus, man tas Latvijas laiks un tā lielā ģimene šķiet kā tie labie gadi, tie saulainie gadi. Zeme bija neiekopta, mēs katru gadu kaut ko piearām klāt, kaut ko nomeliorējām. Ziniet, un pat tā atmatu lišana un aršana, tas notika visiem kopā, pieaugušiem un bērniem. Katru gadu kaut ko – tā kā arkls plēsa kaut ko.

Tā man ir palicis atmiņā tas Latvijas laiks kā nemitīga augšupeja, ka ar katru gadu dzīve gāja kalnup. Protams, nu ļoti sūrā darbā, ļoti sūrā darbā. Kā mēs strādājām toreiz. Nu un, kad 40., 41. gadā, kad atnāca padomju vara, tā kā visā Latvijā, tad mums tas viss mainījās uzreiz. Pirmkārt, jau vecākais brālis Modests, viņi nodibināja te tādu ģimnāziju un skolotāju institūtā, te tādu pagrīdes grupu. Neko jau viņi daudz te nedarīja, drukāja lapiņas, izkaisīja, nacionāla rakstura lapiņas, nu, atklāja to visu. Viņu naktī no 15. uz 16. maiju arestēja, un tā viņš vēlāk no Centrālcietuma tika aizvests uz Astrahaņu un tur novembra mēnesī notiesāts uz nāvi. To es uzzināju tikai jau tagad, neatkarīgās Latvijas atjaunošanas laikā, kad Augstākās tiesas Rehabilitācijas daļa man ļāva izskatīt biezo sējumu ar visiem dokumentiem, sākot ar, kā krieviski tur teikts, protokols *doznaņija* [no krievu – *par atzīšanos*], kad tika nopratināti viņa klasesbiedri, kas apliecināja, ka viņi esot tajā pagrīdes organizācijā, un pēc tam lēmums par arestu, tad aresta orderis, tad pratināšanas

protokoli Rēzeknē (Rīgā viņš netika pratināts, pratināšana atsākās Astrahaņā), līdz beidzot ar Staļingradas garnizona kara tribunāla tiesas sēdes protokolu.

Viņi bija tā grupa – skolnieki, 4 cilvēki, bet viņus sasēja kopā ar tādu latviešu nacionālo leģionu. Viņi atzīst, ka paši ir bijuši tajā organizācijā, bet paši. It kā organizācija ir sākusies Latvijas armijās, kad to pārveidoja par Latvijas teritoriālo korpusu. Viļčuks apraksta, ka viņš brauc uz Astrahaņu tajā pašā ešelonā (Jāņos, 41., karš bija tikko sācies) kopā ar Grīnu, Jūliju Lāci.

Viņš sākumā ir braucis caur Daugavpili, aizbraucis, šķiet, uz Jaroslavlju... un Jaroslavlā ir pārlādēti viņi liellaivās, un tais liellaivās drausmīgos apstākļos viņi ir aizsūtīti uz Astrahaņu, un tad viņi ir atradušies Astrahaņas kremlī. Tur ir bijuši vairāki cietumi. Teiksim, Leonīds Breikšs, kā tas ir rakstīts, viņš ir bijis cietumā Nr. 1, manam brālim materiālos ir Nr. 2, ka tas esot bijis izmeklēšanas cietums.

Māra Zirnīte: Jūs esat ne tikai viņa lietu, bet arī daudz ko citu esat pētījis?

Pēteris Ančupāns: Mani šis jautājums, dabiski, interesē, kur jau kaut ko es dzirdu, es interesējos. Es Augstākajā tiesā nosēdēju divas dienas to biezo sējumu, kurā bija varbūt kāds 1000 lapu, kamēr es viņu tur izlasīju un izrakstīju to, kas attiecas uz manu brāli. Tur tā lieta saucās tā krievu valodā *Delo Ozolina Petra Ivanovica i drugih* [Kriev.– *Lieta: Pēteris Ozoliņš un citi*, red.]. Tas Ozoliņš ir Varakļānu kārtībnieks bijis Latvijas laikā, un tas ir, kā jau čekai ir parasta lieta, – izveidota ir mākslīga grupa, kura nemaz personīgi nepazīna viens otru, nu un kopā viņus tiesāja kā latviešu nacionālā leģiona dalībniekus. Es saku, diemžēl citos avotos nekur neesmu viņu atradis, tikai saistībā ar savu brāli un šī brāļa lietās.

Domāju, ka tāda organizācija, vai viņa bija reāla vai viņa bija inspirēta, pastāvēja, un brālis stājās šajā organizācijā, domādams, ka viņa bija reāla. Tā ir dziļi konspirēta struktūra, ka tur bija tikai četri cilvēki vienā grupā, lai tikai grupas vadītājs zina kontaktu ar nākamajiem, lai neiekristu, un tā tālāk.

Brālis dzimis 1922. gadā, seši gadi starpība bija. Turpat mūsu mājās laukos notika arī viņu apsūdzības, brālis teica: “Zini, mums jāparunā, tu izej ārā.” Tad viņš mājās bija kādu laiku noslēpis rakstāmmašīnu, māte viņu bija ar asarām acīs lūgusi, lai viņš aiznes projām, tad viņš aiznesa projām, uz kuras viņš drukāja tās proklamācijas.

Un tad sākās karš, tā jau saka, ka bijušas paredzētas vēl kādas izvešanas; var būt, ka mēs tad tiktu tur, bet tā mēs izšļukām sveikā cauri no 41. gada. Un, kā jau teicu, vēlāk mēs to brāli nepiemīnējām vairs. Mēs viņu vienkārši nekur nerakstījām vairs, un, ziniet, pateicoties tam, ka kaimiņi bija labi, nevieni par mums nerakstīja laikam nekādus sliktus rakstus, neneduncēja mūs, un tā mēs... Mēs tā ģimenē vienojāmies, tā norunājām, kur man vajadzēja – augstskolā stājoties, darbā stājoties, jūs atceraties, cik jau bij to kadru anketu... mēs nekad viņu nepiemīnējām. Un tā norunājām, ja gadījumā prasīs, bet tev tak bija brālis? Zin, tas bija tik sen, kara laiks bija, kaut kur tur pazuda, un tā mēs nezinām, kur viņš tur ir...

Julians Ladusans, viņa draugs, ģimnāzijas biedrs, Staņislavs Vonogs, draugs no pamatskolas laikiem, kas mācījās skolotāju institūtā... Ir vēl viens ģimnāzijas biedrs, kuru es negribu nosaukt, jo viņš tika arestēts mēnesi agrāk, bet, par brīnumu, viņa uzvārds šai lietā absolūti nefigurē, viņš nekur netiek pieminēts, tikai vienīgi lēmumā par arestu rakstīts, ka mums nācis zināms, ka tāds un tāds Ančupāns Moriss, tādas un uz tāda, un tāda ziņojuma pamata – arestēt... tas ir atstāts, kurš aizbraucis un laikam tagad trimdā. Pieminēts, uz kura ziņojuma pamata, un tas ziņojums atstāts, kurš tagad ir trimdā.

Māra Zirnīte: Līdz ar to brāļa dēļ jums nebija represijas?

Pēteris Ančupāns: Šī brāļa dēļ nē.

Pretpadomju propaganda, sacelšanās organizēšana bruņotā grupā ar nolūku gāzt padomju varu un izvērst teroru pret padomju darbiniekiem. Atzinās viņi vienīgi pretpadomju propagandā.

Attiecībā par manu brāli lietā nav attiecīga dokumenta par nāves soda izpildi.

6 bērni: māsa Viktorija un brālis jaunākais Staņislavs (Rēzeknes slaukšanas iekārtu rūpnīcā), kas nosaukts par godu tēva brālim.

Vecākais brālis Modests, māsa Veronika, brālis Jāzeps – gadu par mani jaunāks.

Viņš vienu gadu par mani jaunāks, nu, viņš bija ļoti nacionāli noskaņots cilvēks, un tad, kad viņu iesauca padomju armijā 48. gadā, viņš no padomju armijas dezertēja un ilgstoši slēpās. Dabiski, viņu noslēpt mēs nevarējām, un viņš man nāca līdz visur manā biogrāfijā, un līdz ar to es baudīju tādas neuzticamas personas statusu. Mani tur universitātē pakļāva zināmām represijām, nu, vienkārši tā, ka mani izslēdza no kopmītnes. Vienkārši 4. kursu beidzu, un izslēdza no kopmītnes, un tad es staigāju no vienas vietas uz otru, un tad es staigāju no vienas vietas līdz otrai, meklēdams iemeslu, kāpēc tas tā ir noticis, un neviens, protams, to nepateica.

Kad brālis atbēga, tad mājās viņš neatnāca, viņš slēpās tur pie tāliem radiem. Vienu laiku viņš slēpās mežā, bet, kad viņš... tad viņš no Lubānas klāniem bija izbēdzis, līdz beidzot viņš pēc 10 gadiem pieteicās, un tad viņam izdeva dokumentus – zem jaunākā brāļa vārda strādāja par traktoristu, līdz 60. gados viņš legalizējās. 70. gadā mira, bija ļoti nervozs, nervi bija sabeigti.

Es redzēju padomju varā tādu karjeras ziņā absolūtu bezperspektivitāti.

Tu pats zini, eksistē taču kapitālistiskais ielenkums, jābūt modram. Izvēlējos tuvāko skolu un sāku strādāt Dagdā.

Es esmu liecinieks tām milzīgajām necilvēcībām... Gūstekņus dzina ar lāpstām rakt sniegu, atskan šāviens, izdzēsa cilvēka dzīvību...

Tepat Rēzeknē bija tādi cilvēki, važās sakalti, kas raka ārā gūstekņus, kas ziemā sasaluši, tos raka ārā un dedzināja, Rēzeknē izauga jauna pilsēta, aiz dzelzceļa atradās masu kapi.

VALERIJA STIURIŅA, dzim. 1912.

Intervija: Izvaltā, Krāslavas raj., 1997.

Intervēja: Anna Stafecka, Gunta Harvija

Atšifrēja: Anna Stafecka

Publikācijai sagatavoja: Anna Stafecka

Intervijā piedalījās divas intervētājas – Gunta Harvija no ASV un Anna Stafecka – latviešu dialektu pētniece, kas pārvalda Izvaltas izloksni. Atbildes uz literārajā valodā uzdotiem jautājumiem iegūt bija sarežģīti, šķiet, brīžiem intervējamā persona īsti nesaprata, ko no viņas vēlas. Sarunājoties vietējā izloksnē, viņa kļuva atklāta, bez mulsuma, nepiespiesti atbildēja uz jautājumiem.

Intervija izloksnē ir ļoti noderīga valodniekiem, jo sevišķi izlokšņu pētniekiem, jo brīvā runā visai bagātīgi parādās izloksnes īpatnības (gan apvidvārdi, gan fonētiskās un morfoloģiskās īpatnības).

Intervējamā persona deviņus gadus ir bijusi izsūtījumā Sibīrijā, tāpēc runā, it sevišķi stāstot par turienes dzīvi, parādās izloksnei neraksturīgi slāvismi, pat veselas frāzes (kam runātāja, šķiet, nemaz nezina latviskos nosaukumus).

Valerija Stiuriņa: ..muote tur, Sibīri, nūmyra, kai nūvede, tai tiuleņ nūmyra.

Anna Stafecka: Kurā godā jyus izvede?

Valerija Stiuriņa: Četrudesmit deveitā, divdesmit piktā martā. Atbraucem pīcdesmit ostoitā godā. Omskā [*bijām*], drusku tuoļuoķeņ aiz Omskys – Tomskā. Tomskā vēļ slyktuok, Omskā vēļ tuda – sjuda, a Tomskā soltuoks beja.

Anna Stafecka: Jyusu lela saime beja?

Valerija Stiuriņa: Nu bruoli pajieme vuocu armejā, tys kai nūguo armejā. Tai tiuleņ, nu vot, saceja, ka mes jū globojam [*slēpjām*]. Pogostā struoduo kai riekīnveds, nu taipat jau visi struodava. I jū pajieme četrudesmit catūrtā, martā, likās, aizguo. Tur krīvu gūstā patyka [*nokļuva*] Volkovys pūrā.

I tūlaik jis nūbrauce da Rūjienys, tur beja rody, tur jis nūsamete. Beja ugunsdziesieju priekšņiks i dzeivava pi onkuļa. I tur jū i pajieme, nūtīsava iz divdesmit pīcim godym. Tai jis pats muocie raksteit, vysa kū kā pīraksteja da Moskovai, tai tūreiz pīcpadsmīt godu jam. Nūciele tūs desmit. Jis pīcpadsmīt atsiedieja.

Oi, ka jū pajieme, Krīvejā jis daudz beja, ūgļu raktuvēs. Tur beja, *Javaz* cītumā puorvede, tod vēļ... Ka jis raksteja, beja maņ vysi dati, tagad jau, ka jis myra, ostoņdesmit sastajā godā. Dzeivava Limbažūs, tur apsaprecieja, sīva beja, bārns beja. Tys nūmyra tiuleņ, kai jū pajieme nu turīnis. Četri godi, sacie, tam bārnam beja, par reizi nūmyra. A sīvai visi zūbi par reizi izkrita nu nervu. A tī puika beja – na bārns, a eņģeļs – gaišym motym, tymsom aciom, sprūgainym motym. Sacie, tur apbreinojams bārns bejs.

..nu Kruoslovā mums vīns bruoļs beja kai seržants te dīnastī. I tuo sīva atguo da mums, da stacejai, soka, iz manim – biegsim! Es paguoju kaidu kilometru, dūmavu, a kur es tagad? Īšu atpakaļ. Atguoju vēļ da vagonym. Nu mamu myus varieja vacu, klausīs, cylvāku, jū nu pamest tur [*raud*]... Navar pasceit, kai beja. Tē īguoja [*karavīri*], jei [*māte*] beja slyma. Koli [*kamēr*] jū apvyļka, as šū tū vēļ pajiemu, muosa koļ apvyļka. Vāg it nu ustobys, a muote palika nadzeiva [*noģība*]. Nūvede, atlieja iudini, atsadzeivynava, nūvede. Ceļā mienesi mes braucem. Septeņpadsmytā ībraucem aprelī, tur Leldinis beja, ībraucem tur, a jei majī septeņpadsmytā nūmyra... Mienesi tur tik dzeivava. Īvitava taiduos... pīcys saimis kūpā salyka, nabeja ni kur guliet, ni iest.

Anna Stafecka: A kū jyus ēdet?

Valerija Stiuriņa: Saimineica, tei cielies, krīvīte, sovā sātā jei tok beja. Leldinis jom kūpā beja, krīvym. Redz, pa četri gody saīt kūpā. Nu i mes pasamūdom, jei kurynuo cepli divpadsmit stuņdies. Jezus Mareja! Izkurnava, a mes dūmavom, kas te tāt byus. Kauli viņ skrab – kū jei tur dareja nadareja, A jei čaravneica [*burve*] beja. Tūlaik taida vnučka [*mazmeita*], sešu godu, likās, nazkū jai šveikstieja, šveikstieja [*čukstēja*] – *iģi, ni s kem ne razgavarivaj!* [*Ej, ne ar vienu nerunā*] Tei meitine nūguoja naktī, a kur jei guoja, nazynu. Nu i tei meitine, nu Dīvamuothis obrozu [*svētbildi*] nūjieme, gluozī pilie iudiņa i ar boltu lakateņu apsedze. Nu, mes dūmuom – tāt kaput mums byus, kas mums, beigys byus. I muti izpliete, tai žuovavuos, stuov. Mes augšā, dieļi puorlykti, tī iz dieļu guliejom. Nu vot, i tei vnučka [*mazmeita*] nakt, padūmoj, divpadsmit stuņdis, i kur tys bārnš gubojā, i kur jis...

A ka paauga leluoka, pi myusu kūpā slauce gūvs. I gi [*taču*] pa divdesmit pīcys gūvs slauce. Tur savkozs beja. Slaucem gūvs. Nu suokuma beja pa ostoņpadsmit, a vāluok atdzyna jau pa divdesmit treis, a vāluokeņam myusu navaicava pavysam – gribi, nagribi – pa div gūvs [*klāt pielika*]. I kotrai vajadzeja pagiut tuos gūvs i dasīt [*piesiet*]. Pa divdesmit pīcys gūvs slaucem. Vokorā pavaicuo, kai tāva ar muoti sauc, i napasaceisi [*teiciens par lielu nogurumu*].

Anna Stafecka: I nu reita agri juosaceļ otkon?

Valerija Stiuriņa: Bez pīcpadsmit četrūs. Suokt slaukt četruos vaidzie. Nu šudiņ es ceļu [*modinu pārējās slaucējas*], īmu par solu [*caur ciemu*], tai sokūt, ej na dojku [*slaukšanu*]. Nu vot tai – sola lela. A ka kuruos napīceļsi laikā, tūlaik jau pats tū grupu slauksi. Atbiļdiesi par tuom gūviom. Tai mes pa divdesmit pīcys gūvs, i koļ [*kamēr*] braucem [*atgriezāmies mājās*], slaucem ar rūkom. I vaidzie dzirdiet i baruot pošom. Vysa kū vaidzie dareit. Sīnu pļuove solā tī, kas nadareja [*nestrādāja*] pi gūvu, tī jau pļuove sīnu. Gūvs mes lab baruom. Sīnu, silosu [*skābbarību*], deva i kombikormu [*spēkbarību*] – iz kaidu treju gūvu spani bierom. Kombikorma loba beja. Gūvs beja pabaruotys, i vaidzie sukuot, naizsukuosi, tev nūjims tū naudu, i paliksi naieds.

Anna Stafecka: Pošim sovi duorzeni kaidi beja?

Valerija Stiuriņa: Nu suokuma ar striki atmīereja, treis sotkys [*simtdaļas*] mums beja. Nu ar luopstu vajag sādynuot [*stādīt*], ar luopstu vajag vēļ caurumeni izsist, kur īlikt buļvu [*kartupeli*]. Zeme beja tī loba, akmiņteņa nivīna. Pat zvīergzdeņa nabeja, lab auga. Mes nu treis sotku bejom paāduši, nu izkasem [*norakām*], gon bej vēļ i sāklai. Lelys buļvys, “Moskvička”, sorkonys taidys, bejom paādušš. Samīereja ar strikim trejim latvīšym, vot [*dārzu*]. Ceļš beja, tū celi izora, nu permys beja ceļš par solu. Nu jau ceļš tok beja por duorzu itaiseits, nu tū ceļu ar plugu saora, ni ecieja, nīkuo nadareja.

Anna Stafecka: I vyss pošim beja juodora?

Valerija Stiuriņa: Nu vot, paruodeja, kū dareit. Izsyta dūbeiti [*bedrīti*], buļbu [*kartupeli*] īliksi vydā i tūreiz ar luopstu aizbiersi, a te vēļ dūbeite tev stuov, vot tai ryndā i stādiejom. Auga lelys, cīž auga.

Anna Stafecka: Jyus bejot div muosys i muote?

Valerija Stiuriņa: Tāvs nūmyra četruodesmit sastajā, sātā nūmyra, a muote to tur. Nu, a bruoļš, tys, kas jau beja patics [*nokļuvis*] pi vuocu, nu vot, tur gūstā patyka Volkovys pūrā. Nu vot, jis patyka tur, a tūlaik brauce da sātai. Kaidus tur dokumentus izdeve, dokumentu tur nīkaidu taidu naizdeve lobu. Nu vot, i tur da Limbažim kai nūbrauce, tai tur i dzeivava.

Anna Stafecka: Cik jyusim – ostoņdesmit pīci godi jau?

Valerija Stiuriņa: Ostoņdesmit jau sastais. Nu, es ar Leninu rezī – vīnā dīnā [*dzimusi*], divdesmit ūtrā aprelī. [*smejas*]

Anna Stafecka: Nu a muosa vacuoka beja?

Valerija Stiuriņa: Par godu vacuoka, a bruoļš beja treispadsmyta [*gada*]. A tys [*brālis*], kur beja sešpadsmyta, tys beja nūguojs pi vīnys tur, nu, kai soka, primakūs [*iegātņos*]. Treisdesmit sastejā kuozyš beja. A jis jauns beja, da dīnastei nūmyra.

Anna Stafecka: Tai jyus palykuse tagad vīna poša? Nu, a kaidi cyti radiniki?

Valerija Stiuriņa: Nu te nav radinīku, jau izmyrušš. Mamys bruoli, kurī Limbažūs, kurī Rūjienā, jau izmyrušš. I mama ir nu lelys giminis – deveni bārni beja, i nivīna nava – ni dzjadzku [*mātesbrāļu*], ni ciotku [*mātesmāsu*], nīkuo nav.

Anna Stafecka: Nu a jūs bārni?

Valerija Stiuriņa: Tok jūs i bārnu nava.

Anna Stafecka: To vēļ labi, ka tai varējot atsagrīzt atpakaļ. Cik to tī nanūmyra, cik napalyka...

Valerija Stiuriņa: A ka daguo, muosa nikur naguo, maņ vaidzie kaidu sešpadsmit vītu pasaraksteit, nu, ka vaidzie braukt da sātai. Sovā sovkozā i upravļajušcijs, i žīvatnavods, i polevods, i zootekniks, oi, i brigaders. A tot – tur da pyrmai permai, tur vysus vajag – kaidu sešpadsmit [*parakstu*]. I bārnu duorzs, i iedneica.

Nu pyrmaļā perma mes, nu treju permu pa desmit kilometru. Vot, izvad vosor myus iz teiruma desmit kilometru – iz azara krosta, un nav ļaužu nikur. Mes dzeivuoim kai vilki. Jumta nav, itys, nu, valānu jumts, valānu sīnys, greidys nava ni viersejuos, ni zamejuos. Nu vot, tur mes dzeivuoim par vosoru – maļs, junijs, jūlijs, augusts, zeprembris, oktobris – sešy mienešy. Oktobra beiguos pīkreit snīgs leidz šytai vītai [*rāda pāri ceļiem*], slaucam gūvs pa sīgu mes.

Anna Stafecka: Gūvs pa snīgu? Kū juos ēde?

Valerija Stiuriņa: A semečkys [*saulespuķu sēklas*]. Iz vīna kuota pa ostoņpadsmit golvu auga. Gūvs piškībni golvys tuos, i kukuruza palik. Nu tur leidzons ciž beja, leidzona vīta beja. Gūvs ād, a mes, snīgā beņkeiši īgrimst, a mes slaucam. Pymū gūvi izslaucam, rūkys nūtīerpst, navaram slaukt, pīnā īmārcom, atsaitās, tod vēļ mes slaucom tuoļuok.

Anna Stafecka: Nu ka atbraucet atpakaļ, kai dzeivuojat?

Valerija Stiuriņa: A ka atbraucem ar muosu, es oru, pļuoovu, a muosa paleidzie. Vot, par kū mes tagad i dzeivavom. I pļuoovem, i sīnu [*vedām*], i orom. Vot, tik pogrobs mums palyka [*pēc kara*]. Nu vot, tys myusu pogrobs palyka nu kara, nanūdadzynava, nu vot, i padūmoj, nu teļinis, tagad kur kartupeļi pasāti [*iestādīti*], tys gi myusu vyss duorzs, teirums to myusu. I nu pošys upeitis iz sevi [*plecos*] nesem pa maisam, pībierem. Es ataru, nūkašņom. Braucu da Leningradam, buļbys vežu. I cyti brauce, na es vīna vežu.

Anna Stafecka: Ar kū jyus braucet? Ar mašynom?

Valerija Stiuriņa: Ar mašynu. Buļbys lab auga. Nu vot, taidūs pīcūs, sešūs, samoksojam par mašynu. I tāt tagad tī tiergi zynomi – Andrejevskais, Letlandskais, Kuznečnais, vysy, kot is kura [*tirgo*]. Nu vot, naudu atvadom, i varieja taiseitis [*būvēties*] pa druskai.

Anna Stafecka: Jyus pēc kara šytū sataisejot?

Valerija Stiuriņa: Nu gi, ka atbraucem nu Sibira.

Anna Stafecka: Nu Sibira?

Valerija Stiuriņa: Nu, da.

Anna Stafecka: To jyusim vēļ ļuove, kai soka, iz sovys zems?

Valerija Stiuriņa: Da, mes iz sovys zemis.

Gunta Harvija: Jūs tikāt atpakaļ šīnī vecā vietā?

Valerija Stiuriņa: Nu, sovā sātā [*mājās*]. Sātys nav, mes taisejom.

Anna Stafecka: Sātys vītā?

Valerija Stiuriņa: Tikai, vot beja pogrobs palics, mes ka atbraucem nu Sibira. Tai lab, buļbys beja kur sabiert, redz.. Nu a pogrobu to nabie. Nu i pastatiem [*uzcēlām*] klieveni [*kūtiņu*]. Ka

atbraucem nu Sibira, elektrolineja guoja kak raz car klāva styuri [*pār vecās kūts mūru stūri*], mums navarie klāva tuo attaisiet [*atjaunot*]. Nu vot, golvonais par styuri, par jumtu. Nu tok mums vaidzie klieveni taisiet suonim. I tiuleņ, kai sataisejom itū ustobu, elektreibu ivylkom. Nu guo da permai lineja, mums vīglai beja. Lineja guo da permai. I vīns stulps [*stabs*], i – vasali! I tai ustuba jau beja, tai mes ivylkom. I tai atbraucem, mes ar guni jau bejom, jau nabeja ituos kapcilkys [*petrolejas lampas*].

Anna Stafecka: A ogruok, da kara, beja voi nā Izvoltā elektreiba?

Valerija Stiuriņa: Nazynu, es nazynu. Pi myusu to nabie sātā. Oi, tok pa kaiminim nabeja. Nazynu, nazynu. A ka atbraucem, tai visi soka, redz, elektreiba jau pi jyus ira. Perma kak raz pi ugla [*stūra*], a par myusu duorzu da permai, tur beja transpormators. Nu vot, mums ivylka.

A klāvā guliejom, ka atbraucem. Paprišku klāvu taisejom. Vot, klāvā guliejam, gūvi nūpierkam.

Anna Stafecka: Nu naudeņa jau kaida beja drusku?

Valerija Stiuriņa: Nu mums drusku moksava [*Sibīrijā*]. A ka mes nadzieram, nakuriejam, naglupavovam nikur, ni ar puišim, ni kū, myus vyss, nu naudeņa beja.. Nu vot, nūpierkam gūvi, itū ustobu mes atvediom nu cytys solys, klāvu pierkam. Nu vot, sataisem klāvu, guliem klāvā. Te gūvs, i te vuška [*aita*], te cyuka. Nu vot, mes aiz vuškys guliejom. Nu vot, klāvā guliejom. Atbrauce nu pogusta pasaviertīs – jumta nav. Jau ustobu atvediom, sastruodavuum vysa kū, a jumta to nav. A kur jumtu jimt? Nu tūreiz beja taida Broņa pogostā, a tei atbrauce – a kur jyus gult? A kur iest vardot? – uorā. Brauc ar pīnu tys te, soka: a tuos Styurinis vysu var, lietus gāž kā no spaiņa, viņas putru vāra. A kū gi myus – ustobys nav, klāvā dzeivojam, jumta to nav ustobai. Nu, i vot, tiuleņ jei pasavieruos, kai mes guļom. Nu piškeira šipera mums, nu par šiperi moksuom.

Anna Stafecka: Nu bet navarie jau tai dabuot?

Valerija Stiuriņa: Nu piškeira šipera. Tai mes tūlaik jau.. A kirpičus [*ķieģeļus*] nu Dauguopiļa vedem.

NMV 1055

AUSMA VILMA ARĀJA, dzim. 1926.

Intervija: Viesītē, Jēkabpils raj.,

14. jūnijā, 2000.

Intervēja: Ināra Reine

Atšifrēja: Ivars Korbs

Publikācijai sagatavoja: Māra Zirnite

Intervija noris ekspedīcijā “Dzīvesstāsts Latvijā – Sēlija: 2000”. Ināra Reine ir pieredzējusi intervētāja, kura regulāri brauc ekspedīciju talkā no Amerikas. Viņai asistē Viesītes vidusskolas audzēkne Linda Ūzuleņa. Skolēnu, vietējo cilvēku iesaistīšana ekspedīciju talkās ir ļoti nozīmīga. Viņi, no vienas puses, apgūst metodi kā mācekļi, no otras – palīdz izvēlēties stāstītājus un uzsākt sarunu. Intervijā otrs cilvēks ir noderīgs arī, lai aizpildītu dokumentācijas lapas un, sekojot stāstam, uzdotu papildjautājumus. Intervijas, kuras vada latvieši no ārzemēm, iezīmējas ar skaidrojošiem, precizējošiem jautājumiem, tematisku pabeigtību. Stāstītāja sīki raksturo lauku darbus, labi atceras praktiskas situācijas, kas veidoja Sibīrijā izsūtīto latviešu zemnieku sadzīvi.

Publikācijai sagatavotā intervijas daļa atbilst stāstījuma gaitai un secībai, teksts nedaudz īsināts, lai atvieglotu lasīšanu, neatsakoties no autores leksikas, izteicieniem, kas raksturo sēlisko izlokšņu un krievu valodas iespaidu savijumu.

1 A

Ināra Reine: Kad jūs esat dzimusi?

Ausma Arāja: 1926. gadā.

Ināra Reine: Kurā vietā?

Ausma Arāja: Vārnavas pagasta “Lapsās”. Jēkabpils rajons, Vārnavas pagasts. “Lapsas” – tēva mājas.

Ināra Reine: Ko jūs atceraties no jūsu bērnības? Pirmās bērnības atmiņas?

Ausma Arāja: Bērnības atmiņas ir skaistas. Bērnībā lauki bija, suņi, lopi bija, zirgi. Mācījos jāt ar zirgu, bet zirgs nosvieda mani pirmoreiz. Aizbraucām, bija 4 zirgi, melni. Es nezinu, cik man bija gadu – varbūt 7 vai 6. Brauksim tagadīņ tos zirgus jāt uz lauka. Jāizved uz tiem dārziem. Aizveda uz to dārzu, bet vajag taču paprovēt pajāt. Otra gan meitene bija tāda, provēsīm. Es sēstos tam zirgam, bet uzsēdos tādām jaunākām, ne jau no tiem vecajiem. Ne apaušu, nekā nav tāda, nu, kā jau bērns vēlas. Sāk skriet un nomet gan nost. Bet mājās nevienam gan nekā neteicām. No tā laika es iemācījos jāt. Toreiz jau vēl nebija tādu riteņu, ar ko braukt uz ciemu, Vārnavas pagasts bija kilometrs – pusotra, veikals – zirga mugurā aiziet, jāšus. Bez segliem, bez nekā. Otrs man bija tāds piedzīvojums liels, tas bija 1941. gadā, kad nāca pašreiz vācietis iekšā. Krievs gāja laukā, vācietis. Ļoti liela bombardēšana bija.

Ināra Reine: Šeit pat uz vietas?

Ausma Arāja: Jā, zīniet, uguņoja. Ne jau te bija tuvu, bet vispār meta tās lampas un šur tur bombardēja. Aizbrauca mana mamma, mans patēvs, ka tēvs man bija miris, uz Zalvi kristībās. Dienā nekas, viss mierīgs bija. Vakarā sāka sviest tos lukturus zemē un apgaismot. Viņa ar zirgu aizbrauca. Tas zirgs norāvēs un atskrien mājās.

No rīta man tā kaimiņiene saka: “Tava ķēve mājās.” Es saku: “Lai ir, es vēlāk aiziešu uz lauka.” Es sākumā neiedomāju. Skatos, tā kaut kur aizbrauc. Tagad zvana telefons – mūsu bērni

saka: “Zini, rati mums ir, aizjūgs – bez zirga.” Kādi kilometri 20 vai 22 pa mežu. Viņi saka: “Kā tu atgādāsi to zirgu?” Man tāda daba tagad ir, kad es otram dot – jā, bet no otra lūgt – nē.

Mums tur bija kaimiņš – viņš saka: “Varbūt man aiziet?” – “Nē, nē. Es pati.” Paņēmu no tā kaimiņa seglus, bet es ar segliem nekad nebiju jājusi. Tagad man bija, es atceros, tādi tautiskie brunči, Zemgales, pāršūti tādām skuķim. Man bija toreiz kādi 16 gadi. Tie brunči tādi pakupli, un man gara bize bija tāda, līdz pustumurai. Es jau bizē turēju. Jājot tai ķēvei mugurā, jāju tā lēnām, kaut kā sit, nevaru pielāgoties. Tagad tieku mežā, pa meža ceļu projām – aulekšiem nē, bet riktīgiem rikšiem tādiem. Kad viņa briesmīgi skrien, tad man tā viegli celties. Mati tiek vaļā visi no tās bizes. Es satiku vienu uz ceļa tanī mežā, tas tik šausmīgi noskatījās uz manis, laikam domāja, ka šitais skuķis ir prātā jucis, vai kas. Es nezinu, es laikam tos 20 kilometrus pa pusstundu aizjāju. Lejāju tur, viņi izbrīnījās, bet no zirga es nevarēju nokāpt, mani nocēla. Tomēr, zini, kājas un visa tā kratīšanās. Tas man bija otrs briesmīgs piedzīvojums ar zirgiem. Tad braucot jau es zirgus iemācījos braukt, ķēve jauna, viņa man iemācīja braukt. Viss tēva mājās bija ļoti skaists. Tēvs kā agri nomira, es visus lauku darbus darīju.

Ināra Reine: Ko jūs atceraties par tēvu? No kurienes viņš ir? Kā viņu sauca?

Ausma Arāja: Lejiņš Roberts. Tā kā mēs esam sievietes, mans tēvs ir Lejiņš, es biju dzimusi Lejiņa un arī apprecējos Lejiņa ar pirmo vīru. Pateikšu, kāpēc. Turpat vārnavietis viņš bija, viņam bija Kaķenāns uzvārds, bet viņu sauca par Kaķīti, jo “Kaķēnāni” bija otrs, māju vārds. To māti par Kaķīti. Un, kad apprecējāmies un sagājām kopā, es teicu: “Es taču nebūšu Kaķītiene! Ne par ko! Ja tu gribi, tad pārnāc par Lejiņu.” Un viņš palika par Lejiņu. Tā man bērni abi divi Lejiņi ir, un meita sagāja, viņa neprecēta, bet bērni ir – viņa arī palika savā uzvārdā, un bērni arī visi ir Lejiņi. Tā mums Lejiņu paaudze iet no mana tēva, kaut arī sievietes dzimta, bet Lejiņi iet uz priekšu. Es jau arī mazmeitai teicu – tu, kad precēsies, ja ir latvisks uzvārds, tad jā, bet ja nav, tad paliec Lejiņa. Tēvs ir dzimis Vārnavā, audzis tajās “Lapsās” – tās vecamtēvam piederēja, pirkta no Vārnavas muižkunga, es nepateikšu, kā viņu sauca. Vectētiņam bija 54 hektāri zemes.

Ināra Reine: Tas bija pagājušā gadu simtā?

Ausma Arāja: Jā. Tēvs dzimis bija 1880. gadā, un mira viņš 1941. gadā – viņam nebija vēl pilns 61 gads, kad viņš mira. Mamma, tā no Birziem bija ievesta – saules purene. No Biržu pagasta tēvs ieprecēja viņu. Tēvam bija 2 brāļi – viens Pirmā pasaules kara laikā Ļeņingradā ar tīfu mira, un viens Rīgā, un māsa Rīgā. Bet tiem bērnu nebija. Manam tēvam vienīgajam bija bērni. Mans brālis jau ir miris, tam arī ģimenes nebija. Tas Siguldā mira 9 gadi atpakaļ. Tēvs bija liels bitenieks, bites ļoti daudz turēja. Zivju diķi – karpas audzēja.

Mums bija ļoti kalnaina zeme tur, Vārnavā, mālaina. Ja bija sauss, kalnā izdega viss, nekas neauga. Nesadīga sevišķi labība. Ja bija slapja vasara – lejas izslīka – atkal. Grūti bija apstrādāt pa tiem kalniem, ielejas tādas bija, avoti. Toreiz jau nāca modē viss kas – pirmais viņam bija vīna darītava, viņš vīnu taisīja un pārdeva. Ka fabrika bija – pagrabi un viss... Viņš bija tāds, kas uz visu – ja ar vienu nevarēja, viņš atrada otru. Pat uz Viesītes krogiem veda vīnu. Bandroli. Viss, viss. Tik atceros, 1936. gadā likvidēja to vīna darītavu, jo palika šausmīgi dārga bandrole – ka tagad. Tie procenti uzlikti, tās normas, nodevas tik lielas, un nevarēja spēt maksāt, un tad viņš likvidēja to.

Tad ar bitēm – kad viņš nomira, mums bija 24 saimes bišu. Iepriekš bija vēl vairāk. Speciāla mājiņa bija bitēm. Es tagad jaunus varu pamācīt – lai gan man bija 14 gadu, kad tēvs mira, bet viņš jau mani ņēma līdzī. Pēc tam karpas sāka audzēt. Visur sāka iet Latvijā – šur tur, kur bija tās kalnainās vietas un purvi, ietaisīja tos zivju diķus. Mums bija 5 zivju diķi karpu audzēšanai ar visiem tiem vindikiem, ar visu to. Toreiz jau bija koka, nebija kā tagad – betona. Tagad jau viegli to izdarīt, bet tad ar rokām raka.

Tā man tēvs ņēmas ar visu to. Viņš bija bišķīt klībs, viņš mazs bija masalas gulējis, un viņam viena kāja bija par tik daudz īsāka – viņš bišķiņ piekliboja. Tā varbūt nebūtu miris, jo sirds viņam

bija stipra, un viss, bet 1940. gadā, kad ienāca krievs – bija divi puisi, tie aizgāja projām, [...] bija partorgs – tas [rīko] – tagad tev ir jāapsēj. Bija lietains rudens, kā tagad atceros. Es jau gāju tur palīdzēt tēvam kā tāds skuķis no skolas – vai ecēt, vai pederēt ar zirgiem – es jau visu to dariju. Viņš saaukstējās. Viņam jau bija tā vienreiz, kad brālis dzima, ka kauli bija sastrutojuši no saaukstēšanās rokā, bet tūlīt iztaisīja operāciju, un nekas bija. Tagad – kājas sāp, kājas sāp. Aizbrauca uz Viesīti pie vietējiem dakteriem – tie tik ārstē kaut kādu nervu kaiti un liek karsēt. Aizbrauca uz Jēkabpili, taisīja operāciju – bija jau par vēlu, asins saindēšanās, jau strutas pa visu asini, un tā viņš mira. Tā mēs palikām ar mammu – mamma apprecējās otrreiz. Es jau biju ļoti pretim, pat bija tik tālu... (Mani bērni jau nekā, man jau arī vīrs mira – mēs izšķirāties, tagad jau miris ir, šis ir mans otrais vīrs), bet es jau biju pretim – es teicu, ka ja tikai mamma sarakstīsies ar viņu, es, ka jūs nāksiet no sarakstīšanās, tā es acis viņam izbrucināšu. Pat tik ļauni. Tā viņš bija kaimiņiem teicis, viņš par puisi bija dzīvojis mūsu mājās, ka nē, nē, to nevar darīt – no Ausmas visu varot sagaidīt.

Tāda mana dzīve, tāda bērnība. Skaisti – dziļi uz laukiem. Man liekas, ka uz laukiem vairs nav tik skaisti, kā toreiz bija. Lopiņi savi, sestdienās pagalmu slaucījām, saņēmām svētvakaru, Jāņos meijas taisījām, ugunsiskus kurinājām, pie viena kaimiņa, pie otra gājām, Ziemassvētkos čigānos. Kaut es skuķis biju, gāju līdzī. Gāja lielie – es līdzī. Tāda dzīve. [...]

Ināra Reine: Jūsu skolas gaitas – kad jums skola sākās?

Ausma Arāja: Man bija kaut kas 8 vai 9 gadi. Vārnavas skolā gāju, tur beidzu 6 klases, un tad es Kaucmindes mājturības skolu vācu laikā, toreiz Saulaine bija. Saulaines mājturības skola, to beidzu. To es beidzu krievu laikā – vācu laikā iesāku, un krievu laikā, var teikt, ka tūlīt pēc krievu ienākšanas, 1944. krievs ienāca, es aizbraucu mantām pakaļ, kas bija palikušas tur. [...] Tur skaista apkārtnē, viss bija.

Apprecējos – es jau jauna apprecējos, man meita piedzima, kad man bija 21 gads. Meitai bija 6 mēneši – vīru paņēma prom. Viņš bija leģionā, viņa brālis arī bija leģionā. Brālis bija Vācijā prom aizvests, bet vīrs izmuka, kad vācietis atkāpās, te kaut kur pie Daudzevas laikam. Tad viņš gadu vairāk, 1,5–2 slapstījās. Dzīvoja mājās, mežā un baidījās, ka krievs paņems, jo visus leģionārus sūtīja prom. Tad teica, ka neaiztikis nevienu vairs, un viņš pieteicās. Pieteicās, bet cik tad mēs nodzīvojām – meitai bija 6 mēneši. Viņa piedzima janvārī, un viņu paņēma 19. jūlijā. Arestēja. Tā mēs palikām.

Jāsaka, mamma..., izkulakoja pirmoreiz – viņa aizgāja vīra mājās dzīvot, mājas bija lielas. Viņa otrreiz nevarēja samaksāt kulaka nodokli, izpārdeva daudz maz cik to un aizbēga uz Vidzemi prom pie pazīstamiem. Brālis atnāca pie manis dzīvot. Viņš bija invalīds, maza augumiņa. Viņam bija vilka rīkle – viņš nevarēja parunāt skaidri.

Vīra mātei bija 64, kad mūs izveda, brālim bija 16, man bija 23, meitiņai bija 2.

Ināra Reine: Kad jūs izveda?

Ausma Arāja: 1949. gada 25. martā.

Ināra Reine: Kā jūs Baigo gadu pavadījāt šeit?

Ausma Arāja: Mēs – uz laukiem. Kad vācietis atkāpās un nāca krievs iekšā, tad mēs mežā. Mēs bijām no lielā ceļa kādi 2 kilometri, tur bija mežains apvidus un kalnains, un tāds purviņš bija, aizaudzis ar kokiem. Tad tur mēs. Bija divi labākie zirgi un mantas labākās. A mamma palika mājās toreiz, kad nāca krievs iekšā. Tas bija 1944. gads. Tā mēs palikām. Pirmos gadus jau neko – dzīvojām un saimniekojām, bet pēdējos, kad sāka tie kolhozi, tad jau... Braucām mežā meža normas. Atceros kā tagad – vai tad bija ko ģērbt. Tagad kliez jaunī, ka nav ko, bet mēs ar *lapķām* braucām mežā. Meža norma bija – 30 kubikmetru malkas bija jāizcērt. Uz zirga trīsdesmit, tas ir, 60 kubikmetru bija jāizved. *Lapķas* no šnorēm iemācījās pīt, gūstekņi iemācīja. Iebrien sniegā, kur apakšā ūdens, aizķeras un nevar kāju dabūt laukā.

1948. gada rudenī sāka organizēt [kolhozus], Sēlijā jau laikam bija 1947. vai 1946. gadā. Bet tur jau tāds paraugkolhozs bija, bet mūsu Vārnavā to kolhozu 1948. gadā sāka jau. Es ar biju ar

mieru, mani neņēma – vīrs arestēts un ar vīra brāli leģionā abi bijuši, māte kulaks un ar aizlaidusies. Tā saimniekojām – man bija 3 gotiņas slaucamas un 3 teļi, zirgs. Saimniekojām mājās – ko ēst jau bija. Tagad cilvēki saka, ka nav paēduši, bet man taisni tādas dusmas, ka es ciest to nevaru. Jāgrib strādāt, tad var paēst, tik vajag strādāt. Nevajag jau pelnīt tūkstošus, nevajag biznesmeņiem būt – visi nevar būt biznesmeņi. Bet, lai tu pats pārtiktu, nevis kliegtu – mums ir bads, nav no kā iztikēt, jāstrādā ir.

Es biju tik jauna vēl, māte bija veca, brālis bija invalīds, un es piepļāvu trim govīm, trim telēm sienu. Tad divi zirgi bija vēl, viens nomira, pēc tam viens palika. Malka bija piecirsta un pieskaldīta, un mežā brauca. Paēduši. Savu cūciņu nobarojām, oliņas bija, gaļa bija, pieniņš, sviests, krējums. Tādas desas jau nepirkām, un nevarēja nemaz nopirkt tādas. Savus miltus sabīdelēja un izcepa, maizīti savu ēdām. Cukurbietes audzējām, cukuru arī dabūjām par bietēm. Gaļa – cūkas turējām, aitiņas bija, teļi. [*Stāsta par savu saimniecību – cik lopi bijuši.*] Kolhozā mani neņēma. Tā tīri mierīgi strādājām un bijām. Biju sabīdelējusi miltus, izvārijusi piena klimpu zupu, kā jau uz laukiem. Pašu putrami taisīti no miltiem, paši klimpiņas taisījām un vārijām, nevis kā tagad – makaronus un ko. Tagad jau ir izlepuši cilvēki. Varbūt jūs neesat piedzīvojuši kā es tādu bērniņu, jūs neziniat. [...] Mani interesēja visa tā saimniekošana, es pati līdz, un tēvs man stāstīja un rādīja, un vadāja visur. Es tēva meita biju, tāpēc es visu to zinu.

Un tā mēs ēdam brokastis. Manai meitai Guntai bija 2 gadiņi. Ienāk mūsu Vārnavas pagasta priekšsēdētājs, divi miliči. No armijas tur jau stāvēja ārā vēl divi. Neļāva paēst, palika šķīvji pilni ar ēdamo. Lika taisīties un pateica: “Jābrauc meža darbos jums.” Līdzī var ņemt zāģi, cirvi un spaiņus divus un mantiņas kaut ko. Bet vispār likums bija, ka mēs varējām uz katra cilvēka 500 kilogramus ņemt. Mēs četri bijām – meitene un es, mans brālis un vīra māte, mēs varējām divi tonnas. Man nebija, ko paņemt, mēs trīsdesmit kilogrami nepaņēmām. Divus aizsainīšus. Labi, ka mana vīra māte tāda ellīga vecenīte, bet viņa stipri Bībeli lasīja un ticēja visam tam. Viņa saka: “Neatstāsim šiten neko!” Pie skapja gultas deķi nost, izklāja un no skapja visu tamā deķi sasēja un otru aizsainī. No produktiem nekā nepaņēma, cukuru vienīgi. Cukurs tikko bija saņemts, kādi 20 kilogramu par bietēm.

Tas Kēniņš, tas priekšsēdētājs saka: “Jums jau atņems uz robežas to cukuru. Atstājiet, nav ko ņemt, kādu kilogramu tikai.” Māte teica: “Lai atņem, bet tev jau neatstāsim!” Es viņai saku: “Kuš!” Viņa: “Lai šauj mani! Ko tad viņi man izdarīs, vecam cilvēkam?!” Tā viņa paķēra bīdelētos miltus, varbūt kādi 10 kilogrami, tam cukura maisam uzbēra tos bīdelētos miltus virsū, tad tāds pusmaišelis bija ar cukuru un miltiem kopā. Sibīrijā kaprona zeķēs, kas mums bija, tad atsijājām to cukuru no miltiem. Tie milti bija saldi ļoti. Cepām pankūkas vismaz tādas. Bija vienai kaimiņienei kaut kāda panna, tad cepām tās pankūkas. Citu neko nepaņēmām vairāk. Bija tik daudz zirņu, pupas bija un rupmaliens, un putrāmi bija pusmaiss, mannā bija kādi 20 kilogrami. Mannā iebēru kulīti meitenei. No traukiem ar nekā. Ne spilvenus, tikai vienu meitenes mazo spilvenu.

Kad mani tagad vestu, es visu paņemt, ja es zinātu. Labi, ka vīra māte, bet viņa par tiem spilveniem ar... Bet šitas tik staigā un: “Nedrīkst neko ņemt! Nedrīkst neko ņemt daudz! Jūs jau tā daudz esiet paņēmuši!” Sajūdza manis pašas zirgu. Šausmīgi tas! Man bija liela kuce, vilku sugas tāda un kucēni mazi kūti tieši, tādi mēneša veci. Viņi aiziet zirgu jūgt, un atnāk milicis viens: “Ej, savu kuci pievaldi, ja nē – nošausim! Viņa nelaiž kūti mūs.”

Sveši – nelaiž. Es aizgāju, pieturēju viņu. Ar manis pašas zirdziņu aizveda. Brālis ar māti gāja kājām kilometru, es ar meitiņu sēdēju uz vagona. Tur jau citi bija priekšā. Tur mūs noturēja līdz pēcpusdienai kaut kur. Laikam gaidīja vienu ģimeni vai ko tur. Nedrīkstēja ne ar vienu... Mums jau nebija neviena tāda tuvu piederīga. Vienai ģimenei meitai bija līgavainis, pat tam nedrīkstēja sarunāties. Tad viņš izrakstīja zīmīti, un tas viens milicis padeva viņai. Nevienam cilvēkam nelaida klāt. Pēcpusdienā bija mašīna smagā, tanī *sagruzīja* [no krievu – *iekrāva*] un – uz Daugavas staciju. Mēs bijām sestajā vagonā, tikko bija nācis ešelons. Mūs diezgan ātri aizveda, citus jau aizveda tik otrā dienā. Laikam tālāk vai kas bija, nezinu. [...]

Tanī vagonā bijām 56 cilvēki. Bija mazi bērni – divgadīgi trīs. Mana meitiņa bija, no Sunākstes viens bija puisītis, no Vārnavas arī bija viens puisītis – tieši tanī 25. martā viņam divi gadiņi palika. Tur bija no Sunākstes, kas bija septiņi, astoņi gadi. Laukā laida tikai vienreiz pa *sutku* [no krievu – *diennakti*] no vagona.

Daugavas stacijā brīvāk no dzelzceļa bija tādi šķūnīši, aiz tiem bija mazi bērziņi. Tur mūs izlaida, lai iet iepirkt maizi, cik nu kuram. Man vairāk nebija tikai kā 10 rubļu laikam toreiz krievu naudā. Kas tas ir – tikai viens lats tagad. Es laikam kādus 5 kukulišus maizes nopirku. Bija tāds kiosks piebraucis – cita nekā tur nebija, tikai maize un cigaretes. Cigaretes mums nevajadzēja. Pēc tam izlaida sevis pēc tur tamos krūmiņos. Tur bija tādi labāki apsargi vai kas, tie neskatījās. Es jau pagāju labi tālu. Es domāju, es tagad, ja mani neviens neredz, varu aizlaisties prom. Bet domāju, bet mana meitiņa tur paliek vagonā. Domāju, veca māte un brālis, tie jau izdzīvos, bet mana meitiņa. Un es atgriezos. Nebēgu.

Tad divi *sutkas* mūs tur noturēja – 25. un 26. Liekas, ka 26. naktī gāja ešelons projām no Daugavas stacijas. Bija tādi lopu vagoni, augšā lopu vagoniem ir mazi lodziņi, tie paši bija aizrestoti. Tādas mazas restītes, roku knapi varēja izbāzt tikai. Katrā galā bija iztaisīts pa tādai lāvai augšā, tur varēja četri cilvēki gulēt. Apakšā nebija nekā tāda, uz savām paunām mēs sēdējām. Tur bija kaut kur vienā malā tāda kā lāviņa ietaisīta, un otrā galā. Pa viduci bija bleķa krāsne tāda, tās *čugunkas*, kas ir. Kad kurina, tad šausmīgs karstums nāk riņķī. Kā jau lopu vagonam, bija tās lielās durvis, no ārpuses aizslēgtas. Kad aizslēdz, noklaudz vien tie dzelži šausmīgie. Apakšā bija tāda šķirba, kad brauca, martā diezgan auksts bija, tad tāds aukstums nāca iekšā. Kad izlaida laukā, citur nedrīkstēja iet kā zem vagona sava. Vīrieši vienā galā, sievietes otrā galā. Apkārt stāv sardze. Mana vīra māte, kas bija vecāka, zin kā nosēdējies, vēders ir ciets, nevar. Citreiz viņa pa divi, trīs *sutkas*. Ja tu nevari, tad spainī. Tur 56 cilvēki, *sutku* kad čurā un visu dara tur. Tā tur tecēja pa visu grīdu.

Vienreiz dienā, kad pieturēja, tad deva kaut kādu zupu, bērniem kaut kādu *kašu* – varbūt simtu gramu, divsimts gramu. Citreiz bija no rupjiem miltiem, citreiz no kaut kādiem putrainiem, kaut kas tāds. Badā mēs nebijām, bija sava maizīte līdzī, sava rupjmaizīte cik bija. Ēst jau arī negribējās neko. Tagad es laikam neizturētu, bet toreiz laikam jauni bijām un tik briesmīgi nepārdzīvoju. Kad gājām mēs pēc tās zupas, vienu vīrieti laida, līdzī bija karavīrs, kas apsargāja, kaut kur stacijā malku no grēdas nozagt. Viņš gāja paņemt, vai ogles kaut kur, kad bija spainī, lai būtu, ar ko kurināt. Tā jau nebija ar ko kurināt, nedeļa. Cik jau aizgāja, nočiepa. Bet, kā tur raksta, ka sanitārs uz katru vagonu – mums tur uz ešelonu neviens sanitārs nebija, neviens neienāca paskatīties.

Tas kaimiņu puisītis slimoja, tāds švaks bija diezgan – neviens nepaprasīja. Tikai pa *sutku* reizi karavīri par jumtu pārgāja daudzāmi – vai nav izplēsts jumts un mēs neesam izlīduši. Un apakšā pa grīdu atkal – vai nav izlists laukā. Tad vēl vienreiz bija gadījums tāds, ka kaut kur Urālos jau braucām. Nezinām, uz kurieni mūs vedīs. Bija divi vidusskolnieki no Viesītes skolas, tad viņiem, kā no skolas paņemti, bija ģeogrāfijas grāmatas un vēstures. Tad viņi skatījās pēc tām un stacijas pa to lodziņu vēroja, uz kuru pusi – tik daudz, bet tā jau nekā. Ienāca karavīri, nekā neteica. Tad ienāk pārbaudīt kaut kāds tāds staršina vai virsnieks, kaut kāds tāds lielāks. Kamēr viņš aprunājas tur ar tiem vīriešiem, kas tur bija, sāk vagoni iet.

Durvīm šķirba vaļā, mēs braucām cauri Urāliem pa tiem tuneliem tumšiem. Es tik daudz nē, bet tur vīrieši, kas ar viņu runāja, teica: “Viņš bija bāls kā drēbe.” Domā – nu, kas tad – izgrūdis viņu tamā tunelī, un aizbrauc. Neviens nekā nezina, neviens nav bijis. Ko tad viņš viens pats. Mums jau tā nebija, laikam jau latvieši nav tik atriebīgi. Tad, kad izbraucām tuneliem, kad apstājās vilciens nākošajā stacijā pēc kādas stundas – kā tur bija, ka viņi nebija tās mūsu durvis aiztaisījuši, un kā tie sargi – mēs tiešām nevarējām saprast. Viņš jau pārdzīvoja gan, varbūt viņam pat bikses pilnas bija. Tad Sverdlovskas stacijā blakus vagonā bija miris onkulītis. Redzējām, ka viņu iznesa,

nolika dzelzceļa malā, palagu pārklāja un aizgāja. Tālākā vagonā teica, ka tur bērniņš viens ir nomiris, to tāpat. Marts bija. Tāda bija mūsu ceļošana. Kad aizbraucām Ļubinskas stacijā, iebraucām tur, mūs zortēja – vienkārši tā kā vergus pārdeva.

Vagonā ienāca, kā tagad atceros, gara auguma krievs, tumšs tāds – viņš jau bija no šiem kazakiem – kādreiz viņa vecāki bijuši. Kaļevins viņam uzvārds bija. Viņš tagad, kā bijām mēs ģimenes, kā, piemēram, manā ģimenē, bet kur vīrieši ir – vīriešiem paprasa, lai pieceļas viņu ģimene. Apskatās, uzvārds, vārds – pieraksta. Ja vēl vīrietis kāds ir. Bet mums tad kas bija – brālis – cik tad viņam bija, viņš maza auguma, viņam bija kādi 10 gadiņi tikai, bērns – 2 gadiņi. Vīramātei bija 64, bet viņa bija daudz vecāka par mani – liels kažoks mugurā, vecenīte neliela auguma, sirma. Mūs kādas 4 ģimenes – viņi saka: “Mums bērnodārzu nevajag.” Viņš bija no Sargatskas rajona, kolhoza centra priekšsēdētājs. Viņam bija liela teikšana, viņš varēja izvēlēties sev strādniekus, kādus grib.

Pienāk krievu cilvēki – es nezinu, vai Dieviņš stāvēja man klāt, bet krievi arī ir labi, es neko neteikšu, pienāk klāt un sāk runāt: “Redziet, es esmu brigadieris mūsu kolhozā, kolhozs ir ļoti *bedns* [no krievu – *nabags*], pašiem mums nav ko ēst. Nezinu, kā jūs dzīvosiet un vēl ar maziem bērniem – būs grūti.” Citi maz krieviski prata, es krieviski runāju – viņš ar mani runāja. Viņš saka: “Tanī kolhozā – jā. Tas ir rajona centra kolhozs, viņiem pat sava mašīna ir, viņiem ir daudz labāk. Tie, kas tur tika, tie ir laimīgāki. Vot, jums tur būtu tikt!” Es saku: “Bet kā?” Viņš saka: “Ziniet, es jums pamācīšu.” Atnācis bija tas milicis, kas mūs pierakstīja, tas bija tas rajona, visus mūs reģistrēja. Viņš saka: “Viņš atnāks – jūs sāciet prasīt viņu.” Es pūšu vaļā raudāt – bailes arī, tagad visi sveši, bet tur tie vārnavieši, kas bija mani kaimiņi vagonā – tie ir visi šinī kolhozā. Viņiem visiem bija vīri vai dēli lieli, visi te. [..]

Es raudu, atnāk tas milicis klāt, krievs: “Ko tu raudi?” Bet man jau viņš iestāstīja: “Tu pasaki tā, ka tev tur ir tavi brāļi, onkuļi kolhozā, a šiten švaki, un milicijai būs jāatbild un jābaro jūs.” Man divreiz nav jāsaka – es saku: “Man tur onkuls ir, tēva brālis – visi viņi. Viņi mums palīdz, ko tad mēs ar mazu bērnu? Dabūsiet jūs barot mūs!” Viņš aiziet tur uz turieni, apskatās – tur arī bija ar mazu bērnu vēl viena ģimene – tieši tāpat – arī 4 cilvēki. Bet tiem tie kaimiņi atkal šinī kolhozā ir. Tie nezina, ka ir sliktāk. Viņiem saka: “Jūs neesiet ar mieru mainīties?” – “Jā!” Viņš atnāk un saka: “Jūs ar savām mantām pie tiem, bet jūs šiten!” Samaina. [..]

Tajā Ļumenskas stacijā pa nakti, kad gulējām, vienam otram bija caureja. Man arī vīramātei bija caureja neliela – ziniet, ūdeņi kādi, 2 nedēļas ne tu mazgājies. Mēs 2 nedēļas braucām. Ne tu pārgērbies, ne tu mazgājies, un katrā pilsētā, katrā stacijā kāds ir ūdens. Bija pie tā kluba priekšā tāds laukumiņš, Ļeņina pieminekļis tāds neliels. Tāds riņķis. Mūsu ritieši naktī iet sevis pēc – visi pie tā pieminekļa riņķī. No rīta tagad – labi, ka mūs agri veda prom. Tad jau bija tur apkopēja kliegusi: “Cūkas tādi!” Bet nekas. Es nezinu, tualetes kur tur bija tiešām – mēs ārā gājām, bet viņi tieši pie tā pieminekļa riņķī visi. Tad mūs no tās Ļubinskas stacijas, nākošā stacija bija Omska, bet mūs uz Omsku neveda – tā jau ir liela pilsēta, tā Ļubinska mazāka, veda ar mašīnām. Citiem bija zirgi, kam tuvāk bija, mums bija mašīna kolhoza – veda mūs uz to Sargatsku – tas bija 120 kilometri aiz Ļubinskas. Vai 110 – nu, katrā gadījumā pāri 100 bija. [..] Rajons tas bija, Sargatskas rajons. *Омская область, Саргатский район*. Tad aizveda mūs – bet ceļš – tur tak nav nekādu šoseju, nekas – vienkāršs lauku ceļš. Melnzeme. Ja ir saulains, tad tāds asfalts, ka vai dieniņ, bet, ja uzlīst lietus, tad tāpat kā uz mūsu sarkanā māla – ne mašīna, ne cilvēks var paiet. Mašīna ceļa malā stāv stundas 3–4. Pāriet lietus, jo tur maz list, bet dobes izbrauktas, vietām sasalis – šitā te tā mašīna iet. Tāda *polutorka* [*smagā automašīna ar pusotras tonnas celtspēju*] – cik mēs tur bijām cilvēku – visi 56 mēs nebijām, mēs bijām kādi 30 tajā mašīnā. Varbūt 25 – pusi jau aizveda uz to citu kolhozu. Šiem vēders sāp, caureja. Mašīna jau nenostāj – tā ka tie borti – pārliet dibenu bortam pāri, vīrieši tur viņu, brauc, un viņš... Tā man vīramāte, tā, vēl tur divi puikas bija tādi, vēl viens vīrietis...

Tad aizbraucām tur, aizveda kolhozā. Tāda priekšsēdētāja sieviete kolhoza kantorī. Priekšsēdētājs ierauga: “*Что такое? Детский сад мне не нужен!*” [no krievu – *Kas te ir? Bērnu dārzš man nav vajadzīgs!*] Es pūšu raudāt – tagad *vsjo!* [viss] – aizdzīs mani atkal atpakaļ. Es esmu pierakstīta pie tā miliča, tas milicis līdz, jo mums bija jāiet reģistrēties. Tas Sargatskas milicis saka: “Nu nekas, nekas, nomierinies. Vari vienu ģimeni paņemt arī ar bērniem. Kas tur – mazs bērns – būs, ganos kas iet.” Tā mēs palikām. Tā brālis sāka tūlīt iet par nakts ganu. [..]

Ināra Reine: Kas tie bija par ganāmpulkiem?

Ausma Arāja: Govis. Bija visu visādas – raibas. Pavasarī 4 kauliņi – vienu daļu cēla ar striķiem augšā. Vienu gadu tik daudz apsprāga viņiem. Barības nebija. Kaut arī barība bija, citreiz palika uz lauka salmi, nebija, kas viņus... Nebija saimnieciskuma, un viss. Tā man brālis aizgāja par to dienas ganu, un nu vismaz viņš pieniņu dabūja, slaucējas viņam iedeva.

Viņi abi latvieši – viņš ar latvietis, 67 govīs ganāmas bija. Bet tālu jau dzina, vasarā jau pa nakti ganija, jo kādi 10 kilometri tālu bija. Vakarā ap 18.00 brauca slaukt. Viņi izslauca, tad bišķīt pagulēja, un tad līdz pulksten 24.00 viņas ēda. [..] Tad ap 4.00 no rīta brauca atkal slaukt viņas. Tad piedzina viņas tuvāk pie ūdens no tām ganībām un slaucējas gāja ar kājām. Mani nozīmēja, tā atkal varbūt Dieva laime, varbūt kas – sasauca mūs tur, sievietes, krievietes daudz. Mēs jau šo to darijām, kartupeļus bija jāpārslā, tūlī arī otrā dienā, es jau arī negribēju, deva vienu brīvu dienu, es negribēju vairāk, nebija kur palikt.

Mūs ielaida tur, kur kādreiz bija bulļi stāvējuši, pēc tam vācieši bija dzīvojuši. Plītiņa tāda izmūrēta – tur jau bija ar govju mēsliem, sajauca ar mālu un taisīja dzelteno mālu. Grīda arī tāda pati bija – agrāk jau, jūs neviens nezini, klons bija. [..] Lai viņš neizmītos, tad tur bieži sajauca govju mēslus, atšķaidīja un ar tām šitā – nokalta, un viņam bija tāda kā kārtiņa virsū – viņš neputēja, viņš tāds bija.

Tur bija vācieši dzīvojuši izsūtītie – tur Pievolgas vācieši bija daudz. Tie bija ielikti 1941. gadā, izsūtīti – tie jau bija savas būdiņas sacēluši. Viņiem jau bija teikts, ka jāatbrīvo, zināja, ka iavedīs, ka mēs būsīm. Citus pie krieviem izvietoja, bet mūs tur, 4 ģimenes, tanī mājiņā salika. Nu nekā – tukša grīda, un nekā. Ne mums maisīja, ne mums nekā. Kādam savs mantelītis bija, tad to paklāja. [..]

Tad mums vēl bija ļoti labs kolhozs un priekšsēdētājs vēlāk bija. Es teikšu – pat latvieši mēs viņam labi bijām – nu ļoti labs. Blakus kolhozā, tas gan bija briesmīgs – sīta latviešus, ar kājām spēra. Latviešus, visus – savus krievus viņš arī tāpat. Tāpēc viņu ar traktoru sabrauca. Aizsūta tagad mūs – tas fermeris paņēma vairākas sievas – kādas 7–8. Tur jau ļoti audzēja tādu *šmiku, rišiku* – eļļas augs *rišiks*. Es nezinu, kā latvieši viņu sauc. Tādas kā linsēklas, bet tādas sēkliņas. Eļļu spieda. Tās kannas, ziniet, kā jau eļļa – kad viņa piena kannā, tā eļļa, ir bijusi – to kannu, kādas 20, jāizmazgā. Aplipušas tādas... Bet tas brigadieris saka, kas ir fermeris: “Jūs, kad izmazgāsiēt tās kannas, katrs savas nolieciet atsevišķi.” Mums ir prātā nebija – nu atsevišķi – atsevišķi. Nezinu, kāpēc. Ar meitu mums iznāca pa 3 kannām izmazgāt, nu šausmīgas tās kannas bija. Pelnī tikai, ar ko berzt – nekādi pulveri, nekas. Pelnī un karsts ūdens. Man vispār tāda daba – arī tagad, kad es daru kaut ko, ja es daru, tad lēnāk, bet jāizdara. Es noliku tās kannas, es jau apberzu visas tās maliņas diezgan labi. Viņš atnāk, apskatās: “Kam šitās kannas?” – “Manas.” – “Labi, tu paliksi fermā strādāt.” Es nesapratu, par ko, tikai vēlāk, kad es viņam pēc kāda gada prasīju: “Par ko jūs mani atstājat fermā?” – “Tev bija vistīrākās kannas. Visrūpīgāk tu bijī izmazgājusi. Fermā mums vajag kārtīgu strādnieku, nevis tādas kā mūsu.” Tā es tiku pie cūkām strādāt. Otrā bija vāciete. Cūkām bija sivēni, mums bija ļoti labi, metieni bija labi – mēs bijām sarkanā grāmatā ierakstītas. Iznāca pa 22 sivēni no cūkas. Pirmajā gadā neslimoja, nekas. Tur jau tāpat tiem sivēniem atnes pieniņu pa litram, tiem mazajiem, kas piedzimst. Tur bija tāda plīts izmūrēta, kur vārīja tām cūkām, tā bija tāda liela, bet otra bija. Tāds disks no arkla, tāds liels. Tas bija cirvītis. Vāciete saka, ka viņai arī ar to ēšanu tā kā tā, viņa jau dzīvo šeit no 1941. gada. Viņa bija aizsūtīta pirmoreiz,

kad nāca krievs virsū. Viņai bija tāds bundžuks – pienu savāra tik ilgi, kamēr viņš ir brūns, ka šitais... [..] Viņš tāds iztvaiko un ir biezs. Atskrien meitene – ielej krūzītē viņai arī. Vāciete bija laba – viņai bija kartupeļi kaltēti – ne kaltēti, ne cepti – tādas šķēlītes, ko piegrauzt klāt, un to pienu. Tāpat bērnam bija. Vīramāte sāka iet par nakts ganu – vajadzēja nakts ganus kaut kad jūnijā, un viņa pieteicās pati. Otrs bija večuks tāds, kirgīzs, vai kas viņš bija. Vēl es teicu, ka krieviski nevar iemācīties – mana vīramāte neviena vārda krieviski nezināja. Vecs cilvēks – un iemācījās. Pirmo mēnesi gan viņa ar to večuku nevarēja runāt, ar rādīšanos; vēlāk tīri labi viņi sapratās – viņš daudz ko izstāstīja – kā viņš dzīvojis agrāk, ka viņš dzīvojis pie ķeizara, cik labi dzīvojuši. Tā tika par nakts ganu – brālis par dienas ganu, vīramāte par nakts ganu, es fermā pie cūkām. Vīramāte saka – kad slaucējas ir, ņem un dzer pienu, cik gribi, bet nebija jau kur līdzī paņemt. Maizei deva 5 kilogrami miltu uz mēnesi mums, 4 cilvēkiem. Rudzu miltus. Vēlāk jau rudzu miltus nē, viņi jau ir tikai no pavasara. Tur bija kvieši. Nu, cik tur lai izcep tās *ļipjoškas* [no krievu – *maize, ko cep bez rauga*]? Mums bija tie milti līdzī, tad mēs sajaucām *ļipjoškas* tādas. Tad man bija cimdi, rakstaini, daudz pieadīti. Kaimiņiene bija pieadījusi, tantiņa tāda. Tie bija paņemti. Par pāri cimdu deva 3 litri piena. Krievi. Citi jau nepirka, bet tur daktere bija, tad tā. Meitene bija maza, citur nevarējām dabūt pienu. “Pienninni, pienninni!” Mainījām tos, divieļi bija – izmainījām. Kartupelišus nopirkām no tiem krieviem. Labi, ka centrā mēs vēl vairāk dabūjām kaut ko tādu. Tā mēs dzīvojām. Tagad pienāk rudens, jāsaņem raža pirmā. Sāk nosaukt, cik kuram ir – man ir ļoti daudz. Es fermā strādāju, un mums par katru sivēnu maksāja tāpat kā krieviem. Kā kolhoznieki mēs bijām vienādi – naudu nemaksāja nemaz, mēs parāda obligācijas parakstījām. Mēs palikām parādā – vai nu tu drēbes pārdevi, vai tu pārdevi kaut ko, lai samaksātu par tām obligācijām naudu, iemaksātu. Bija jāparaksta par 200 rubļiem, 400 rubļiem. Jūs jau neatceraties, bija tādas obligācijas....

1 B

...Bet nāca siena laiks. Braukāja visi – jāiet siens kasīt. Bet kas slaucējām ir jādara – viņas no rīta izslauc un vakarā, un viņām vairāk nekas nav jādara. Bet viņas negribēja iet nekur darbā. Es biju pie cūkām, kaut gan mēs arī bijām no rīta agri – tur jau ganīja cūkas. Pa ziemu deva sasalušus kartupeļus un tādus *othodus* [no krievu – *atkritumus*], bet pa vasaru aizdzen pie upes. Kaut kur līdz deviņiem, desmitiem, kad nav karstais, tad vakarā atkal pieceļ. Tad tev ir atpūta, laiks brīvs. Es braucu tāpat to sienu kast. A krievietes kad jau brauc, kolhoza priekšsēdētājs – kur kurā – nevienu sameklēt. Nebrauca, negrib braukt. Kuru redz, kuru varēja noķert. Tā tas priekšsēdētājs saka: “Redziet – latvieši neviens nebēga.” Mani nesauca par Ausmu, bet Auhma. Uzvārdā arī nē, bet vārdā. “Redz, kā Auhmas ģimene,” viņš saka, “visi – vai tas ir mazs vai liels, visi iet darbā. Nebēg nekur. Tāpēc viņai ir tik daudz darbiņa.” Mums sivēnu bija daudz, par katru sivēnu labi maksāja – 3 darba dienas. Man iznāca pirmajā gadā kaut kur 800 darba dienas mūsu ģimenei. Krievi bija ļoti uz tā priekšsēdētāja nikni. [..]Tad taču bija to priekšsēdētāju sūdzējuši uz Omsku partijas komitejai – aizstāv latviešus, izsūtītos un fašistus, bet krievus neieredz. Tad viņš bija pateicis. Mums latvieši bija tādi večuki vairāki – nu, ne večuki, bet nu ap gadi 50–60, kas strādāja *plotņikos* [no krievu – *par galdnieku*] – taisīja tur fermām žogus. Viņš pie viņiem vienmēr pienāca: “Nu, jūs jau gudri – pasakiet, kā man sēt, kad sēt? Jūs jau esiet gudri, pēc saviem es nē.” Tad viņi prasa: “Bet kāpēc jūs ar mums tā?” Viņš saka: “Ziniet, latvieši man dzīvību izglāba.” Viņš ir bijis kaut kur Latgalē ievainots kājā, viņš Latvijā ir bijis, un tur latvietis kaut kāds ir ievēdis viņu pirtīnā un nav atdevis vāciešiem. Viņš saka: “Tāpēc man ir latvieši tuvāki nekā krievi. Viņi man dzīvību izglāba.” Vēlāk nāca otrs priekšsēdētājs, mainījās, bet tas jau vēlāk bija, pēdējos gadus, bet tas jau bija tāds rupjāks. Blakus kolhozam vēlāk apvienojuma reize bija, tur bija briesmīgi – sita pat latviešus, kājām spēra. Tāpat savus krievus. [..] Visādi cilvēki bija. Mēs strādājām. Kad mēs braucām prom, kad mūs atbrīvoja, tad jau bija cits priekšsēdētājs, bet tas arī teica: “Nu nebrauciet, palieciet! Mēs

dosim darbu, kādu jūs gribiet. Palieciet, strādājiet tepat!” – “Nē,” mēs teicām, “brauksim!” – “Nu, ja jums Latvijā nepatīk, brauciet atpakaļ, mēs apmaksāsim ceļu un visu – brauciet atpakaļ! Atdosim jūsu mājas.”

Ināra Reine: Kurā gadā tad jūs atbrīvoja?

Ausma Arāja: Mūs atbrīvoja 1956. gada novembrī. Tagad krievi nebrauc prom – es nevaru saprast, kā sava dzimtene nepatīk. Mūs visus uzreiz neatbrīvoja – vienu ģimeni atbrīvoja iepriekš, 1955. gada rudenī. Mūs atbrīvoja 1956. gada rudenī, man dēlam nebija vēl 2 gadi. 1955. gada janvārī dzima. Tad atbrīvoja pavasarī kādas ģimenes. Nāk tagad rudens, ļoti laba raža bija – daudz kviešus saņēmām. Nu jau 8 gadi iestrādājušies. Vīrs man atbrauca no cietuma, atlaida. Viņš Vorkutā bija. Nelaida mājās, viņam bija jābrauc uz šejieni, bija dokumenti, ka mēs esam izsūtīti. Tad viņš atbrauca pie mums. Viņu pie siena pieņēma pirmajā vasarā – pļāva, mērija kaudzes. Viņš 4 klases bija beidzis tikai, bet viņš iemācījās visas kaudzes apmērīt un sarēķināt, darba dienas aprēķināt un visu. Tad nākošajos gados bija par *zavtoku* – labību pieņēma. Visu labību no kombainiem pieņēma, pārvējoja, jo viņš bija tas pārzinis, un atkal uz klētīm vai arī, kur vajadzēja prom sūtīt – visu to viņš izrikoja. Bez skolas. Krieviski arī iemācījās – kad viņu arestēja, viņš pat neprata runāt, bet tad pat rakstīt bija iemācījies. Es ar, kad aizbraucu, es runāju, bet rakstīt es nepratu. Es rakstīju ar latviešu burtiem krievu valodā viņam vēstules. Tad viņš teica, kad tie cenzori saņem, viņi negribējuši dot, viņi saka: “Kas tur rakstīts?” Viņš teicis: “Es izlasīšu.” Viņš jau krieviski bija iemācījies runāt – pēc kādiem pāris mēnešiem viņš jau rakstīja krievu valodā. Varbūt jau arī bija kāds latviešu burts. Es biju pie piena pieņemšanas – no slaucējām pieņemu pienu. Vedu atkal uz pienotavu nodot. Visas atskaites, viss bija jātaisa. Visu iemācījāmies izdarīt. Visu jau var iemācīties, ja grib. Bet kā tagad – Latvijā piedzimis un uzaudzis un neprot latviešu valodu – tā ir spītība, tas nav nekas cits. Var visu to izdarīt. Tad tur otru atbrīvo – es tik šausmīgi pārdzīvoju – kaimiņus viena atbrīvo, bet mēs paliekam, mums nav. Mamma man bija – viņa atbrauca no tās Vidzemes, bija salasījusi naudiņu un pēc kādi gadi 3 atbrauca pati brīvprātīgi. Lai arī viņa bija izsūtāmo sarakstā, bet viņa toreiz nebija un viņa neskaitījās. Viņai nebija jāiet uz *otmetku* [no krievu – *atžimēties*] – mums jau bija jāiet mēnesī 2 reizes uz miliciju, ka mēs neesam izbēguši, un vēlāk mēnesī reizi bija jāiet parakstīties. Nedrīkstēja uz Omsku, nekur braukt bez miliča atļaujas. Blakus bija dzirnavas – 20 kilometru, bet tas skaitījās Sargatskas, tas mūsu rajons, bet pat tur bija jāpiesakās policijā – brigadieris piezvanīja, sak, tādi un tādi cilvēki man tūlīt brauks uz turieni. Tāda bija visa tā karte – nedrīkstēja nekur aizbēgt. Mamma atbrauca, atveda naudiņu, un nopirkām gotiņu. Kad bija gotiņa, tad jau bijām dzīvi. Cūciņu mēs uzreizes turējām, pirmā vasarā.

Tad jau visu pārdevām, [...] bija paredzēts mums tieši pirms oktobra svētkiem, kaut kur 1. vai 2. novembrī izsauca, ka mēs esam atbrīvoti. Bet citi jau bija izpārdevuši visu – tie kaimiņi vēl 2, kas brauca – viņiem jau kādas 2 nedēļas atpakaļ viss bija sapakots, jo uz oktobra svētkiem viņi brauks prom. Dokumenti jau bija nokārtoti. Mums kartupeļu daudz bija – kādas 3 tonnas kartupeļu izauguši togad – kā nevienu gadu. Kolhozā pieņem tikai, kamēr nav sals. Bet turpat, turpat sākas sals – novembris jau. Mēs ātri visu nakti lasījām un iznesām tos kartupeļus – aizvedām un par pusvelti atdevām. Tāpat labība bija saņemta – izpārdevām. Kviešus paņēmām, kastes tādas, sērkokciņu kastes, jo domājām, ka, ja šeit nav ko ēst, tāpat cukuru nopirkām un šo to ko vēl.

Mēs 10 dienu laikā visu likvidējām – lopiņus visus likvidējām, pārdevām, māju pārdevām – kolhozam atdevām, bet ļoti lēti – kā rudenī. Tur jau tā ir – kā čigāns. Kad kažoka vajag, tad pērk. Pavasarī, kad nevajag, tad atdod par pusvelti. Tā tur rudenī, kad mājas nevajag, tad nav kas pērk, jo pa ziemu jau nevajag. Tā mēs atdevām kolhozam, nezinu, ko viņi tur ielaida. Tā mēs reizē ar tiem laikam 10. novembrī, nu, neatceros, kad mēs izbraucām no turienes. Vai 12. novembrī. 3 ģimenes – tā pati *polutorka*, kas mūs veda uz šejieni, tagad veda atpakaļ. Samaksājām tam šoferim. Ceļš bija aizputināts, bija kupenas. Es zinu, ka turpat vienā vietā ir Irtiša – viņa no mums bija

2 kilometri tikai, liela upe Irliša ir. Mums pļavas visas piegāja pie Irlišas. Taisni tas krasts, tā mašina sāk slīdēt. Es aiztaisu acis – es augšā... Vēl viena bija ar mazu bērniņu, tā kabīnē sēdēja, tai bija tikpat liels puisītis. Mēs augšā, mašīnā, visas tās kastes riņķi, citi sēd. Es tik skatos, ka slīd – es aiztaisu acis un to bērnu saspiežu – meitiņai bija 2 gadi, kad izveda, tagad viņai 10 gadu, kad braucam atpakaļ. [...] Man bija puika, kam bija 2 gadi, kad braucām mājās no Sibīrijas. Meitiņai 2 gadi bija, kad veda uz Sibīriju – 8 gadi starpība. Laida pāri tam grāvim kaut kā un noturējās. Kamēr tiek tagad atpakaļ uz ceļa atkal. Tā mašina tā pa ceļu – no vienas puses uz otru. Šausmīgi. [...]

Tad mēs izbraucām pēcpusdienā no Maskavas un otrā rītā iebraucām Krustpilī. Kaut kāds pat ātrvilciens vai nebija, man liekas. Bet tā sajūta – es jums nevaru pateikt. Liekas, tā kā murgs palika aiz muguras. To izstāstīt nevar. Mana mamma bija atbraukusi – tā kā viņa nebija izsūtītā, viņa atbrauca pa priekšu, vasarā jau. Mēs atsūtījām telegrammu, un Krustpils stacijā viņa mūs sagaidīja.

Puikam bija 2 gadiņi tikai – nebija ne tādu biksiņu, kā tagad saģērbti. Bija zeķītes piesprādzētas un īss kažociņš. Meitenei arī no manām drēbēm sašūts mantelītis. 8 gadus mēs drēbes tikai pārdevām, nepirkām neko, jo nevarēja dabūt. Nevarēja dabūt naudu, nebija par ko. Kolhozā uz darba dienu tev deva santīmu vai 2 santīmi. Nebija jau ar ko samaksāt par obligācijām, nepietika. Kad tev iedeva labību, un ko pats izaudzēji. Kad paši strādājām, tad bija, bijām paēduši. Pēdējie gadi bija labi, pirmie trīs gadi bija grūti. Pirmais gads bija visgrūtākais, kad nekā tev nebija. Tur arī bads un nabadzība bija. Kad mēs braucām prom, kaimiņos blakus bija tādi Stepanovi – krievu ģimene. Tāds večuks bija – viņš atnāca: “Nebrauciet prom!” Onkulītis raud. “Kāpēc, onkulīt, raudi?” – “Bet kur es naudiņu tagad palienēšu? Man pietrūks tabaciņa...” Ka jau viņiem – kad ir nauda, kad saņem, tad iet uz visām pusēm. Bet, kad nāk mēneša beigas, tad nav par ko tabaciņu nopirkt. Jau atskrien pie latviešiem palienēt. Tie Stepanovi teica: “Redz, kā ir – jūs, latvieši, pa 8 gadiem esiet daudz bagātāki nekā mēs, mūžu dzīvojot.”[...] Tā mēs atgriezāmies.

Ināra Reine: Kur – šeit?

Ausma Arāja: Nekur nelaida, krievu ģimenēm bija dzīvokļi. Mums – nekā. Atbraucām uz savām mājām – tur ferma, tur nedomā tikt iekšā. Vīra mājas bija nojauktas pa pusei, jāsaka, ka istabai tikai tas stumbrs bija palicis – ne logu, ne durvis, ne griestu, ne krāsns – nekā, viss izplēsts. Palikām Viesītē pie vienas tantiņas, padzīvojām to pirmo gadu. Es sāku dārzniecībā strādāt. Kad mēs atbraucām, mēs nevarām teikt – mums naudiņa, viss ir, bet mēs tūlīt pirmais, ko – tas bija – gājām mežā malku cirst, ar zāģi zāģējām šitādus bērzus. Tagad daudzi, kas ir bezdarbnieki, nav darba – ejiet mežā, strādājiet! “Fui, tādu darbu!” Tagad ar “Družbu” [*padomju laika motorzāģis*], ar visiem tiem zāģiem – tev ar rokām nekas nav jādara. Mēs ar rokas zāģi zāģējām. Bet nopelnījām. [...]

Tā mēs sākām te dzīvot. Pavasarī aizgāju dārzniecībā, vīrs arī te, dārzniecībā, vidusskolā strādāja. Toreiz bija dārzniecība vidusskolā. Brālis aizgāja ar mammu savā dzīvē, atsevišķi. Vīramāte aizbrauca uz Sabili, tur viņai bija meita. Mēs palikām ar vīru un bērniem. Vīrs sāka dzert stipri, un mēs izšķīrāmies. Es aizgāju pie radiem dzīvot, viņš palika. Pēc tam aizbrauca arī uz Sabili projām pie māsas. Dzīvokli nevarējām dabūt, Viesītē bija grūti dabūt. Šiten bija ādu punkts, šajā mājā, un tas ādu punkts likvidējās. Tur, kur virtuve, tur ādas pieņēma, tur nebija ne griestu, nekā. Jumta tādi dēļi tik salikti. Šitās krāsns arī nebija, te bija tikai tāda vidussiena – te tā ādu pieņēmeņa dzīvoja, viņa bija iztaisījusi istabiņu sev. Palodze tur bija caura, kaķis pat līda iekšā. Aizsitusi biju ar papi, jumtu salāpījusi. Tas Viesītes priekšnieks man saka: “Brīvu dzīvokļu nav, bet, ja esat ar mieru, komunālā daļa pārdod malkas vērtībā to. Ja nē, mēs jauksim nost viņu.” Nolidzinās, jo tur nav ko remontēt. “Ja jūs gribat, varat sataisīt un saremontēt, bet paši par savu.” Viņi bija apskatījušies, ka tur nav ko, un pārdeva par 75 rubļiem. Šito māju toreiz. Arī ierakstīja, ka malkas cena – viņa paredzēta nojaukšanai. Mēs saremontējām. Ielikām daudz. Pirmajā rudenī tūlīt sākām. Mēs izdevām kaut kur 4000 rubļu par viņu, kamēr visu sataisījām. Grīdas, visus griestus, papes, krāsnis – visu. Visi, kas atceras, ienāk un saka: “Kāda viņa bija, un

kāda viņa tagad ir!” Ar ķieģeļiem apmūrējām, uzlikām “ķieģeļu” jumtu. Skaidu jumtu uzlikām pirmajā rudenī, nebija šifera. Nākošajā gadā šiferi uzlikām. Atradās saimnieks 1991. gadā. Toreiz viņam nevajadzēja, viņam tā lielā māja piederēja. Viņš paņēma to tikai, viņam vairāk neko nevajag. Tad viņš aizgājis bija uz domi. [...] Nē, viņam vajag tās mājas. [*Domē atbildēja*] “Neko mēs nevaram izdarīt, nevaram atdot, jo viņiem ir piešķirta viņa ir, viņi ir samaksājuši. Vienīgi caur tiesu.”

Es saku – dzīvi dzīvo, dzīvi mācies. Tiesnesis man teica, redz, mēs jau saremontējām, plānu man izdeva, man visi plāna projekti bija, ka vajag vēl speciālu komisiju, kas pieņem un nodod mums atkal viņu, ko mēs esam iztaisījuši. Es dabūju zināt, ka viņš sāka sūdzēt. Tā komisija atbrauca, pieņēma, dabūju dokumentus – tagad tiesā pasaka – vajadzēja līdz 1. janvārim. Man 1. martā tā komisija tikai. Trīs mēnešus agrāk vajadzēja. Tiesnesis teica: “Būtu jums kaut 30. decembrī tā komisija bijusi.” Es jau biju nodzīvojusi 15 gadus te, bet vai mēs zinājām, ka vajag tādu dokumentu? Mūžu dzīvo, mūžu mācies. Tā mums atņēma, mums nepieder šitā māja. Pieder saimniekam, kam tā lielā māja. Viņš pats Rīgā dzīvo, viņam sieva, mazbērni šeit. Tik daudz, kā tiesnesis teica, ka izsviest viņš mūs nevar: “Jūs viņu esat atjaunojuši tik tālu, dokumenti jums visi ir, jūs esat represētā pensionāre – kamēr jūs nomirsiet...” Dārzā es esmu sastādījusi ābelītes, ķiršus, ogulājus, puķes, dzīvzogu – te tak nebija nekā. Nātres un vibotnes riņķi bija tikai. “Nē,” viņš teicis, “tā nevar.” Tad viņš mums bija apsolijs pats, ka mēs varam dzīvot, kamēr nomirsim. Bet tikai mums viņš nepieder. Mani mazbērni vai kas – nevar neko tur līdzēt. Tā tagad no reizes – bijām pieraduši. Satiekam tīri labi, viņš atbrauc ar mazmeitiņu, tur skrien vienmēr pie mums. Kaut kā aizmirsts viss, reiz bija briesmīgi sāpīgi. Es teicu: “Cik mājas man atņems? Atņēma mātes māju, atņēma vīra mājas, Sibīrijā māja palika – uzcēluši 4. māju, un to arī atņem. Savā mūžā es esmu 4 mājas zaudējusi.” Bet tāpat, paldies Dievam, esam paēduši, esmu apmierināta ar dzīvi. [...]

Ināra Reine: Ja jūs varētu dzīvot otrreiz, kā jūs gribētu dzīvot?

Ausma Arāja: Es dzīvotu uz laukiem, savās tēva mājās. Turētu bites, zivju dīķus. Gotiņas, ko pārtikt pašiem. Negribu biznesu lielu, tik tā, kā mans tēvs, ka paši pārtika. Bet to skaisto dzīvi, kas uz laukiem ir, tie skaistie rīti, tāpat vakari. Tagad mēs neredzam, es nejūtu šeit. Lai mums arī šeit ir gandrīz visriņķī priedes kā uz laukiem, bet nav tas, kas bija. Liekas, tik daudz ko varētu iekārtot, tagad tehnika ir laba. Bet vecums ir klāt. Mazbērniem tagad tas vairs neinteresē. Tie nav to raduši. Meita arī – viņai taču 2 gadiņi bija, kad izrāva – viņai tak ar nav tās dzīves. [...] Deviņdesmitajos gados es meitai saku: “Nu, ko tu tagad darīsi? Vīram darba nebija. Bērni 2 mazi. Ņem gotiņu.” Toreiz par 5 Ls, nauda mainījās, kolhozs likvidējās – nopirka viņa teliti. Tā viņa sāka audzēt. Iemācījās visu ko un tagad zina, kā aizlaist, kad aizlaist un kādas zāles vajag, ka teliņus sagaidīt. Tāda kaimiņiene sauc viņu palīdzēt, viņa saka: “Tu jau esi tāda uzņēmīga.” Jāstrādā ir, daudz jāstrādā. Es bez darba nevaru.

Ināra Reine: Veselība arī turas?

Ausma Arāja: Nu, ziniet, ar dzirdi švakāk ir – ar labo ausi nemaz nedzirdu. Tik ar kreiso. Ja tagad kāds runās no šitās puses un vēl klusāk runās, tad grūtāk dzirdēt. Kājas sāp, rokas. [...]

Ināra Reine: Kādas ir bijušas jūsu dzīves vērtības?

Ausma Arāja: Redziet, man vērtības ir bijušas diezgan švakas. Tēvs mazai nomira, māte apprecējās otrreiz, tas bija dzērājs. Man no mazām dienām visi lauku darbi ir bijuši jāstrādā. Zirgus iemācījos iebraukt, pļaujmašīnā pļāvu. Visu ko darīju. Bija tā, ka nebija daudz naudas, nebija tā, ka bagāti. Bet pārtikuši. Vienkārši paēduši bijām. To, ko paši izražojām, no tā arī pārtikām. Tagad dzīvojam labāk kā toreiz. Labāk esam paēduši. Protams, toreiz mēs ēdām tīrus produktus, ko paši ražojām – pieniņš, sviestiņš, gaļa, maizīte. Viss bija pašu. Tagad oliņas, pieniņš, sviests arī ir pašu. Bet tomēr tas pirktais, ko tagad pārkam, tur ir šādas tādas lietas – šokolāde, konfektīte, ko toreiz nevarējām atļauties. Tas jau bija kaut kur uz Ziemassvētkiem, kad nopirka, vēl tēvs man nedzēra, nesmēķēja, tad, kad viņš brauca uz Viesīti, uz tirgu, tad viņš vienmēr nopirka tādas šokolādītes man un brāļam. Vai konfektes kādas pa 100–200 gramu. Tādas labākas, tad mēs

skrējām sagaidīt. Tagad jau tas ir parasta lieta. Cilvēkiem tagad nav svētku sajūtas. [..] Tas, ko mēs agrāk svētkos ēdām, tagad katru dienu. Tagad cilvēki nezina, kas ir svētki. Toreiz uz svētkiem sacepām bulkas, cepumus. Rudenī, ziemā cūkas auksto gaļu vārīja. Vai vistas, vai zosis izturējām, sašmorēja uz Mārtiņiem. Kaut ko tādu. Istabas mazgāja un bulkas cepa, smaržoja. Tagad tas nav – ne bulkas cep – aiziet uz veikalu, nopērk gatavu visu. Katru dienu ar to. [..]

Ināra Reine: Šodien ir 14. jūnijs. Kaut kā atzīmēsiet?

Ausma Arāja: Maz šeit atzīmē.

Ināra Reine: Bet citas dienas?

Ausma Arāja: Citas dienas jā, 25. martu vairāk atzīmē. Vairāk laikam izveda – 14. jūnijā mēs diezgan maz bijām. No Vārnavas laikam mūs tikai 2 ģimenes aizveda. Toreiz es pati nebiju tur, kad tas 25. marts, es tūliņ atceros visu to braukšanu, visu to Daugavas staciju, tos ceļus, apbižošanu un pazemošanu. Visu to, kas notika. 25. martu es stipri atceros. To rītu, visu, visu. Man acīs stāv pilnīgi. Kā ienāca, kā lika ģērbties, kā pavēlēja... Aizbrauci, atstāji savu ķēvīti. Man kuce bija liela, man bija paņēmusi uz laukiem mātes māsa, kucēnus jau bija izdalījusi, viņa gudra ļoti bija. Viņa tur bija briesmīgi gaudojusi, un viņu atdevuši vecajam kaimiņam. Bija paņēmuši kādas dienas 3 vai 4, bet no rīta viņa bija norāvusies. Zuda un pazuda. Nekur ne dzīvu, ne beigtu neviens nekur nebija atradis. [..]

Mammu pirmo reizi kad izkulakoja, arestēja, atņēma lopus. Viņa meklējās, viņai pazīstams Jēkabpīlī bija skolasbiedrs. Tas bija liels vīrs. Tas teica: “Nav pareizi tev atņemts, jo tu nebiji izbēgusi.” Lopus varēja atņemt un atdot tam dzīvnieku trestam, kas ir aizbēguši vāciešiem līdz. Izdeva dokumentu, ka jāatdod tie lopi. Zirgs viņai bija paņemts, 2 govīs, cūka laikam, vistas vai zosis – kas tur bija. Bija atstāta viņiem viena gotiņa, un viss. Pagasta priekšsēdētājs tāds Saulītis bija, brālis bija milicis un partorgs. Viņam bija līdzti tie dokumenti, ka jāatdod tie lopi. Bija tāds krievs, tresta direktors, iebraucējs. Viņš saka, ka tas dokuments ir jāatdod. Bet bija teikts, lai to dokumentu nedod rokās, jo viņš ir kādreiz darījis tā, ka paņēma to papīru un tūlīt saplēš. Šis saka, ka atdos. Es nebiju, bet mamma bija, viņa paņēma tos lopiņus. Tie titari laikam bija apkauti, bet gotiņa un zirgs, un kumeļš, nē, divas govīs laikam bija – atveda mājās. Otrā rītā milicija klāt, arestēja viņus, ka viņi esot mežabrāļi. Uzbrukuši, dabūjuši viltotu dokumentu un piedraudējuši ar šautenēm, un atņēmuši tos lopus visus. Notiesāja mammu uz 3 gadi, vīru uz 5 gadi, uz Vorkutu prom. Tam domes priekšsēdētājam Saulītim laikam bija 6 gadi, ka tas ar kā valstsvīrs. Tam partorgam, tas taču bija partijas vīrs, tam noņēma to dokumentu. Bet mammu es pārsūdzēju, un mammu Augstākā tiesa attaisnoja, kā sievietei var kaut ko uzbrukt un atņemt.

Ināra Reine: Kurā gadā tas notika?

Ausma Arāja: Viņus arestēja, kad meitiņai bija seši mēneši, 1947. gadā. Mamma nosēdēja Daugavpīlī cietumā pusgadu laikam, kamēr tās tiesas. Vairāk kā pusgadu. Nākošā pavasarī, visu ziemu viņa nosēdēja. Vīrs jau bija aizsūtīts prom uz Vorkutu, te nebija vairs. Tad, kad viņa nākusi mājās bija, ķēve bija piesieta kolhoza centrā, tāda ķēve jauna, kādu triju gadu. Kā gājusi no Viesītes cauri tam, viņai aizrunājusies, un tā ķēve gandrīz bija norāvusies, pazudusi. Pēc tam viņu izkulakoja otrreiz, tad viņa aizbrauca uz Vidzemi prom, nevarēja dzīvot. Var jau daudz ko atcerēties, laiks ir pagājis, tagad ir vecums klāt, tagad jau 75. iet. Mamma mira 1967. gadā.

Ināra Reine: Kādas ir jūsu garīgās vērtības bijušas? Kas ir svarīgs cilvēka dzīvē?

Ausma Arāja: Ticība pašam sev un ticība Dievam. Ticība, ka kaut kas augstāks ir, kas visu to... Agrāk, kad bija jauni, tad varbūt tā nesaprata vēl visu to, bet tā, kad es visu to padomāju, tomēr ir viena augstāka vara vai Dievs, kas pār visu to valda, visu saliek un redz visu. Kāpēc cilvēkiem, kas ir varbūt ļaunu darījuši, tomēr viņam nāk reiz atmaksa? Nāk. Es nenovēlu ļaunu nevienam. Kaut ar tie, kas mūs izsūtīja, kas izveda – es nevēlu ļaunu. Pat tagad te, Viesītē, viena ir, viņa parakstīja vēl, viņa tieši bija par sekretāri toreiz Vārnāvā. Viņai tagad 72, viņa ir bišķi jaunāka par mani. Es viņu satiku, un viņa saka: “Vai, tu gan esi laimīga, tevi izsūtīja, tagad tu saņemsi lielu

naudu.” Es teicu: “Taņa, es ar mieru atdot to naudu tev, un brauc tu uz to Sibīriju. Briesmīga laime.” Es saku: “Kaut vai tagad brauc, es atdošu to naudu.” Briesmīga tā nauda. Toreiz rubļos izmaksāja, kas tad tā par naudu bija. Latos mainījās – kas tad tas bija, tie 9 tūkstoši rubļu. Kas tad tas ir. Būtu 9 tūkstoši latu tagad, tad jā, tad es saprotu. Kad nāca tā maiņa, tad laikam 200 latu bija pārskaitīts. Vēl varu pateikt, ka tas pats priekšsēdētājs, tas Ķēniņš, kas izveda – mana vīra māte tāda ellīga bija, un, kad mūs izveda, viņa teica: “Ķēniņ, piemini tu manus vārdus, kas Bībelē rakstīts. Mūs aizved ar vešanu, bet jūs pakaļ basām kājām skriesiet.”

Ināra Reine: Kas ar viņu notika?

Ausma Arāja: Viņš nomira ātri. Pēc kādi divi gadi mums atrakstīja, un viņš bija teicis: “Vecā Kaķītiene mani nolādēja!” Bet viņa nelādēja, bet tik teica: “Tas ir Bībelē rakstīts.” Mēs jau visi domājām, ka tas ķīniets nāks un mūs tur visus atpestīs. Bet viņa teica: “Nāks viens ar zīmi pierē tumšu, un tas būs.” Bet tas bija Gorbačovs. Redz, viņam ir tas brūnums. Redz, kā, ka tas sakrīt tomēr, ka Bībelē, es jau netiku lasījusi viņu, bet viņi bija, tā Vecā Derība, un viņa lasīja viņu. Tad viņai bija Sibīrijā līdz, un viņa lasīja un teica: “Nāks pretējā virzienā, nāks ar zīmi pierē, un tas būs, kas mainīs visu, kas atbrīvos mūs no Sibīrijas.”

Nu, mūs jau agrāk atbrīvoja, bet tomēr, kas visu mums atdeva, kas sāka atzīt, tas bija Gorbačovs. Kaut kas tā tomēr sakrīt. [...] Tāda dzīve ir, tikai jāstrādā ir... Vainoju tagadējo skolu. Nezinu citur, bet mūsu – skolotāji ļoti maz bērniem stāsta par agrākiem laikiem, tagad drikst, bet nestāsta. Vai viņi paši nezina – ne par izsūtītiem, ne par sodīšanu, ne atmiņas, ne atceres kaut kādas skolā. Man tagad mazbērni ir – cik es pastāstu viņiem, tik nu ir. Tajos gados, kad es gāju skolā, mums gan bija visādi – 18. novembri svinējām, tagad vēl zinu visas tās dziesmas, kas bija par Latviju – “Nevis slinkojot un pūstot!”, “Tev mūžam dzīvot, Latvija!” un visas šitās. Tagad nevienu viņiem nemāca, nekā viņi nezina. [...] 25. martā ar nekādu pasākumu nav.

NMV 1099

AUSTRA LĀCE, dzim. 1938.

Intervija: Ritē, Jēkabpils raj., 2000.

Intervēja: Biruta Abuls

Atšifrēja: Ivars Korbs

Publikācijai sagatavoja: Māra Zirņīte

Rīte ir Sēlijā – leišmale, uz pašas Latvijas robežas ar Lietuvu, kaimiņos katram latviešu lasītājam pazīstamajai rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa dzimtenei. Padomju laikos šajā pusē, tāpat kā daudzviet Latvijā, kolhozos iebrauca viesstrādnieki un sazināšanās valoda bija krievu.

Stāstītājas runā ir krievu valodas atgādinājumi, neskatoties uz to, ka intervētāja tos nesaprot. Šajā intervijā sastopas divas atšķirīgas pieredzes. Intervētāja ir talcīniece no ASV Biruta Abuls, turklāt šoreiz lietoju viņas uzvārda oriģinālo rakstību (lai izceltu tā nozīmi!) – krājuma 2. daļā sastapsit to vienādotu ar citiem ārzemju latviešu sieviešu dzimtes uzvārdiem atbilstoši pareizrakstības prasībām. Biruta Abuls ir intervējusi daudz latviešu – gan Latvijā, gan ārzemēs. Šajā intervijā viņa rīkojas neierasti – uzdod man jautājumu. Teksts veido monologu runas plūsmu, kurā izpaužas stāstītājas iniciatīva, sniedzot savas dzīves pārskatu, pašai izvēloties tēmas, dzīves periodus, par kuriem viņa grib runāt. Sākumā teksts ir vispārīgs, stāstītāja izmanto citātus no tautasdziesmām. Liekas, ka viņa ar bērnodārza audzinātājas profesionālo didaktiku mēģina pārvarēt svešatnību. Sarunas gaitā stāstījums kļūst konkrētāks, runātāja atveras, pāriet uz individuālākām tēmām. Izteismīgs ir tēva – zārku meistara tēlojums, bērības iespaidi, par kuriem runājot, mainās arī stāstītājas valoda.

Publikācijai sagatavotā teksta daļa sniedz intervijas tematisko kompozīciju saīsinātā veidā.

1A

Austra Lāce: Ar ko lai es sāku? Dzimusi es esmu Pļaviņās, Daugavas krastā, ļoti skaistā vietā. Man liekas, ka katram sava dzimtene ir visskaistākā, un man liekas, ka mana ir visskaistākā. Ja man jāsaka, kas mani audzināja, tad man jāsaka, ka tā ir skaistā daba, kas tur ir, un folklorā. Māmiņa man nomira, kad man bija 3 gadi. Vienu mazu laiciņu vecmāmiņa mani audzināja. Vecmāmiņa bija tā, kas man tautasdziesmu iemācīja. Viņa man teica: “Meitiņ, katrā vītiņā, katrā darbiņā ir tautasdziesma.” Un patiešām tā tas ir. Un man liekas, ka tā ir pati galvenā audzinātāja. Tautasdziesma. Un daba. Ja saka, ka šodien ir grūti – jā, apstākļi dzīves ir grūti, bet vienalga es vēl gribu dzīvot, un daba ir skaista. Tā liekās. Gan pavasaris, gan rudens, gan ziema. Varbūt es tāpēc to tā izjūtu, jo man ļoti žēl, ka tajos laikos, kad gāja komunistu celtnes, kad izbojāja visu skaistāko, kas Latvijai bija, visskaistāko – tas bija Staburags. Es nezinu, man pat akmentiņi stāv no Staburaga – tie ir tie paši, kas toreiz bija tanīs klintīs. Tā ir mana jaunība un mana bērība. Es tur augu un braucu. Dziesmu svētki taču toreiz tur notika, viss notika Staburagā. Pāri ar laivām cēlāmies. Un Daugavas krāces, kur uzceļot Aizkraukles HESu – kuras visas tagad ir zem ūdens. Es uzskatu, ka tas bija briesmīgs neprāts to darīt. Latvijai ir Staburags – “Kam raudī tu, ak, daiļā Staburadze?” Tas taču vispār ir kaut kas vēsturisks. Un man kādreiz, kad es strādāju bērnodārzā ar bērniem, tad man jau parasti pārējās audzinātājas teica: “Tu jau laikam esi tāda tāpēc, ka tu esi augusi un dzimusi tādā vietā, tik skaistā vietā.” Citādāk nemaz nevar būt – Kokneses pilsdrupas, kuras tagad ir noslīcinātas, applūdinātas visas, Pērses ūdenskritums...

Nu, vot. Maniem vecākiem māja uz paša Daugavas krasta, uz saucamā Velna atvara vai Trakā atvara, kā viņu sauca – tās bija lielākās krāces Daugavā. Viņas bija tik seklas, līdz potītēm – mēs varējām pārbrist pāri Daugavai pār tām krācēm. Vienā vītiņā tikai bija plostu ceļš. Kad

pavasari ledus gāja – tas taču ir kaut kas neizstāstāms. Kad nāca Krievijas ledi. Kas uz tiem lediem tur gāja – tur gāja siena kaudzes, tur mājiņas un pirtiņas gāja, tur sunīši... Tie ledi, kad atnāca pret manu māju, kur bija tas Trakais atvars, tad viņi visi griezās tajā atvarā tur šķērsām un krustām. Visādi gāja. Tur varēja ar kilometriem to dunoņu dzirdēt. Protams, pavasaros visas Pļaviņas bija uz Daugavas krasta – visi bērni un veci – tas bija tāds laiks, kad cilvēki neskatījās ne televizorus tik traki, ne radio – visa saiešana bija tanī Daugavas malā. Atkal vasarā, kad ievas ziedēja un plostnieki kad brauca un sasaucās – tas vispār vairs nav atkārtojams dzīvē. Es tadā esmu augusi atmosfērā, un tadā, man pat liekas, ka nekā skaistāka pasaulē nav. Es esmu braukusi, piemēram, ekskursijas taču bija uz ārzemēm, tagad es tikko biju Dānijā, Polijā. Savos pensijas gados. Maz jau tagad iznāk trūcības dēļ braukt, bet tajos pašos komunisma laikos, par cik es strādāju bērnodārzā un es arī skaitijos darba pirmrindnieks kā nekā; tad man vienmēr deva par brīvu to braukšanu. Padomju Savienības tās valstis – piemēram, nu kaut vai Kaukāzs un Elbruss, un Fergānas ieleja – visur ir skaisti. Man liekas, ka viņiem liekas, ka viņu dzimtene ir visskaistākā. Kaut vai tas pats ziedošais tuksnesis, kad tur zied tie kaktusi. Bet man tomēr liekas, ka sava dzimtene tomēr ir visskaistākā. Tā tas ir.

Kad man piedzima meita, tad vīrs mani atveda uz šejieni. Apprecējās un atveda mani uz šejieni. Arī pļavenieks, bet viņam šeit bija darbs, viņš inženieris–elektriķis bija. Toreiz kolhoza laiki bija, un vajadzēja šeit tādu īpašu speciālistu, gudru. Viņš bija labs speciālists, un viņu paņēma šeit darbā, un es arī biju spiesta atnākt uz šejieni.

Es esmu 1938. gadā dzimusi. Meitai manai jau ir 40 gadi. Un par to folkloru – ziniet, tā bija vecmāmiņa, kas mani folklorā ievadīja. Vienmēr viņa teica: “Kas dar` darbu, lai dar` darbu – lai dar` darbu dziedādams; kas guļ miegu, lai guļ miegu, lai guļ miegu raudādams.” Ja man negribējās kaut ko darīt, viņa vienmēr noskaitīja tautasdziesmu. Vai citu reizīti viņa mani sauca palīgā, es zinu, ravēt – man nepatika ravēt. Viņa saka: “Nāc nu, meitiņ, palīgā, es nevaru paspēt izravēt, man līdz pusdienai tā dobīte ir jāizravē.” Viņa saka: “Div` rociņas, div` kājiņas – tās darbiņu nevarēja; Daudz rociņu, daudz kājiņu – tās darbiņu padarīja.” Un, saprotiet, viņa mani tā ar to tautasdziesmu audzināja, ka man viņa pašai kaut kā iepatikās, tā tautasdziesma. Man vienmēr pašai gribējās. Es, kad audzināju savu meitu, tad es viņu arī esmu izaudzinājusi tādu kā es pati. Man liekas, ka viņa arī ir tāda īpatnējāka, viņai diezgan grūti ir tagadējos apstākļos dzīvot. Viņai arī ir jūtas kaut kā ieaudzinātas, jo, kad viņa tāda pavisam maziņa bija, kādi gadiņi 3 un tikko sāka runāt, un man laika nav, es saku: “Nu pasēdi, paskaties grāmatas.” Es iedevu grāmatiņas bilžu, Stārestes laikam, toreiz vēl tās grāmatiņas bija ar ļoti skaistām bildītēm. Es viņai izlasu to tautasdziesmu tur, un es viņai saku: “Redzi, kāda te meitenīte bēdīga stāv.” Un uzrakstīts bija tanī tautasdziesmā: “Nava savas māmuliņas, kas iecēla saulītē.” Viņa sāka raudāt. Viņai taču ir tikai 3 gadiņi, bet viņa sāka raudāt. Es saku: “Nu, kas tev notika, kāpēc tu raudi?” Viņai laikam no manis kaut kas tāds bija. Viņa saka: “Mammu, bet kāpēc viņai nav savas māmiņas?” Es saku: “Nu, viņai laikam nomira māmiņa. Nav viņai, kas iecēļ saulītē.” Es vienmēr tā paskaidroju, kas tanī tautasdziesmā ir, un viņa arī ir apmēram tāda kā es. Lai cik grūti būtu, viņa noskaita tautasdziesmiņu. Vēlāk jau viņa mani pat jau... Mums kolhoza laikos bija katram jāizravē biešu lauks noteikts. Es darbā gāju bērnodārzā. Tev iemērīts tas ir, un tev ir jāizravē noteikti. Es aizeju ravēt, un viņa man atnāk līdzī, viņai kādi 6 ga-diņi bija. Es vairs nevaru, tik karsts bija, tepat pie ezera, te mālā tās bietes bija iemērītas. Es saku: “Es nevaru, man vairāk nav spēka! Lai viņas paliek.” Viņa man no muguras skaita: “Nevar, mamma, nevar. Vajadzīgs ir izravēt. “Acis darba izbijās, rokas darba nebijās – rokas darba nebijās, zinājās padarīt.”” Un, saprotiet, man pat kauns palika. Tā ar to tautasdziesmu.

Varbūt tāpēc man ar to tautasdziesmu tā bija, ka man darbs bija bērnodārzā. Ar bērniem. Es kā atnācu uz šejieni dzīvot, tā nebija citur, kur strādāt. Kolhozā, protams, es domāju, ka es

neiešu – vai tad es govīs slaukt iešu, vai? Es pilsētā strādāju pastā un telefonā. Maza pasta nodaļiņa, Gostiņi tādi pie Pļaviņām. Tur bija priekšpilsēta, tagad tās ir Pļaviņas 2. Tur bija mana pirmā darbavieta. Vispirms es strādāju grāmatvedībā tajā pasta nodaļā, sakaru nodaļā, par cik es par grāmatvedi biju mācījusies. Bet vajadzēja aizvietot atvaļinājumā vienu, kura strādā mazajā nodaļiņā, kur viss ir jādara – gan jāpieņem ir pārvedumi, gan pakas, gan jādežūrē pa nakti pie telefona aparāta uz maiņām. Iedeva atvaļinājumu vienai dāmītei. Bet man iepatīkās vairāk tur, jo man ar cilvēkiem vairāk bija darīšana. Grāmatvedībā ar papīriem sausiem man nepatika. Es atnācu uz šejieni, un man uzreiz piedāvāja bērnudārzā par audzinātāju darbu. No sākuma jau bija ļoti grūti, jo bija jau pa 30 bērnu grupā, un visi, sākot no 1 gadiņa līdz 7, kamēr uz skolu iet. Bet uzcēla jauno bērnudārzu, un tad jau sadalīja pa vecumiem, pa grupiņām. Tā baltā māja, kur tagad ir skola – tas ir celts kā bērnudārzs. Bet vecais – te kādreiz tāda veca, veca vistu fermiņa bija – tur bija mana pirmā darba vietiņa. Tad jau tā. Bet es arī saku, ka nav slikti arī tādai jauktai grupai, jo lielie iemācās no tiem maziem daudz ko vairāk. Bet grūti jau ir strādāt, kad jāiemāca tas un tas. Kad jau sadalīja pa vecumiem, tad bija labāk. Es biju spiesta visu mūžu strādāt gan ar dabu, gan ar folkloru, jo tā man bija vieglāk tikt ar bērniem galā, un tas ir patiešām neatsverami. Es pat nodarbības ārā gāju ar viņiem izvest nodarbības. Skaitām akmentiņus, liekam. Kāpēc man ir vajadzīgs kaut ko skaitīt grupā, ja es varu dabā to skaitīt. Daudz vieglāk to ir izdarīt. Un zīmēt – kaut kur ar kociņu smiltiņās vai sniegā. Tāda man tā dzīve ir bijusi visu laiku.

Biruta Abuls: Jūs esat to mīlestību pret to folkloru ieaudzinājusi arī visos šajos bērnos?

Austra Lāce: Varētu teikt, ka jā. Es jau nezinu, kā tur ir, kā ir pareizi. Saka, raksta, ka ārzemēs tā ir, kad bērniem atļauj būt patstāvīgiem dikti jau ļoti maziem. Es tā dzirdu, es jau nezinu tik labi, ka viņi var darīt, ko grib. Bet, ziniet, es esmu tomēr tajos uzskatos, ka tam bērnam ir jāsaprot, ko var un ko nevar. Es esmu pie vecās tādas metodes. Man izauga mani bērni – mans bērns un mans mazbērns. Man visas grāmatas tur stāvēja – ja es viņam, 1 gada vecam, pasaku, ka “to tu aiztikt nedrīksti”, tad viņam tas ir jāsaprot bez kaušanās. Es nezinu, kā, bet viņam tas ir jāpasaka stingri. Man ir ļoti lielas dusmas, ka māmiņas tagad saka: “Vai, nu es taču nevaru! Viņš taču vēl ir maziņš, viņš nesaprot.” Tās ir mulķības – viņš ļoti labi saprot, ko var un ko nevar. Tikai nevajag pateikt tā, ka varbūt var un varbūt nevar – viņam ir jāsaprot, ka nevar. Man nebija problēmas, patiešām. Es nezinu, es tagad kādreiz aizeju uz to bērnudārzu, man citreiz dikti dusmas ir. [...] Nu tagad taču ir pieejama visa literatūra, tajos, kā mēs saucam, stagnācijas laikos taču nebija tādas literatūras. Kaut vai par tām tradīcijām. Nu viņas taču mēs sūcām no pirksta – kur atradām, kur zagām kaut kādu vecu literatūru, vai ko – tagad taču ir pilni plaukti – dari tikai. Bet toreiz bija tik grūti – tu pats kaut ko gudroji. Mēs centāmies. Tās pašas tradīcijas – nāc taču, piemēram, Lieldienas. Gudrojām. Kā kaut ko atradām, kur vecmāmiņa stāstīja un kā tur varētu, lai būtu interesantāk. Sedziņas šuvām. Taisni man pašai kauns par sevi. Galdautiņu izšuvām ar oliņām, [...] vai cālišus iztaisijām. Lai būtu interesantāk tiem bērniem. Bet tagad to visu taču var dabūt, un nav jāslēpj. Es nezinu. Negrib strādāt. Vairs cilvēkiem negribas – viņi prasa: “Kas man par to būs?” Bet man bija tikai 20 rubļu toreiz alga. Bet es neprasīju: “Kas man par to būs?” Es atnācu mājās un vēl darīju. Toreiz es biju jaunāka, man bija govīs un cūka. Mans vīrietis bārās, ka es tur otrā istabā. “Ko tu tur pa nakti man buries?” Bet, ja es kaut ko taisīju... Parasti man bija tā, ka man vajadzēja tās vecāku sapulces vadīt. Tagad jau viņiem pašiem ir bērni, iet skolā tiem mani audzēkņi, bērnudārza. Viņi reizēm ir tādi sašļukuši, ka viņiem tādas šķīdras iznāk tās vecāku sapulces. Bet es vecāku sapulcei gatavojos visu mēnesi. Es domāju – bet kā es vecākus ieinteresēšu. Citu reizi mēs sarunājām, ka taisīsim salātiņus, mammītes pacienāsim. Bērni paši – tas taču darbs uzreiz. Griezām un taisijām, un viņi baltos priekšautiņos mammas apkalpoja. Ja bija [...] padomju armijas diena, tētiņus mēs uzaicinām. Un mēs atkal domājam, ko mēs tagad darīsim. Mēs tagad iztaisām zīmējumu izstādi – bērni ir zīmējuši savus tētiņus. Bet tagad tētiņiem mēs liekam zīmēt... Man uz vecāku sapulcēm vecāki nāca ar lielu prieku. Gan tēvs, gan māte. Saka, ka nenāk tagad uz vecāku sapulcēm. Bet jāieinteresē ir.

Biruta Abuls: Vai komunisma laikos jums bija jāseko kaut kādai Ļeņina programmai?

Austra Lāce: Dabīgi. Es tagad, kad padomāju, man tik smieklīgi liekas, ko es tikai neesmu gājusi cauri. Vispirms bija jādzied – Ļeņins un Staļins, abi divi... Bija jādzied dziesmiņas, [...] bija bērniem jākaļ obligāti. Tad nāca tāds periods, tad vajadzēja tautu draudzību. Ak, kungs, kādus tur vajadzēja tautastērpus – gruzīnu, armēņu un turkmēņu, karogus un ģerboņus. Pasākumā noteikti vienam vajadzēja krievu valodā dziedāt, un latviešu valodā vajadzēja dziedāt. Es teikšu tā par to krievu valodu, ka nav jau tik slikti. Tas jau nebija slikti, ka valodu mācēja. Ziniet, krievu bija ļoti daudz šeit. Šī ir tāda vieta, Druvas, kur gandrīz vai krievu bija vairāk un lietuviešu. Par cik Lietuvas robeža ir tepat blakus, latviešu bija ļoti maz.

Biruta Abuls: Bērnudārzā jūs krieviski runājāt?

Austra Lāce: Es runāju abās valodās. Lietuviski es neesmu iemācījusies, te dzīvodama visus gadus, bet krieviski es runāju tikpat labi kā latviski. Ja kāds arī nesaprata, tad drīz viņš iemācījās. Bērni ātri apgūst valodas. Latvieši apguva krievu valodu. Nevar teikt, ka tā bija galvenā, bet pilnīgi līdzīga. Druvas ir, kā toreiz teica, 100. kilometrs no Daugavpils un 100. kilometrs no Rīgas. Šeit trūka darbaspēka, un sūtīja gan no cietuma, gan ... Es nezinu, no kurienes viņi tādi radās. Varbūt bezdarbnieki, iebraucēji varbūt. Šeit vairāk bija tāda nomale, tāds nostūris, kā mēs teicām, leišmale, un tad viņus te sūtīja. Viņi dzīvoja kopmītnēs. Daudzi apprecējās un palika arī dzīvot. Bērni radās. Bērnudārzā es no rīta teicu “labrīt” pa latviski, bet arī pārtulkoju, jo daudzi nesaprata.

Biruta Abuls: Vai krievu bērni iemācījās arī latviski?

Austra Lāce: Iemācījās. Varu teikt, ka tie, kas šeit dzīvo, daudzi vairs negrib, ka viņus sauc par krieviem. Viņi grib teikt, ka viņi ir latvieši.

Biruta Abuls: Jūs tās tautasdziesmas viņiem skaitījāt latviski?

Austra Lāce: Jā, latviski. Es viņam izskaidroju to būtību, kas tur ir, bet tik smalki gramatiski pārtulkot es nevarēju. Protams, viņš jau saprata, kas tur ir. Krievu literatūras jau arī daudz bija. Tikpat labi latvieši to apguva, jo obligāti bija jāpasūta, nedrīkstēja nebūt. “*Мурзилка*” žurnāliņš bija krievu, “*Всёлые картинки*”. [...] Tagad jau varbūt vairs nav tā, naudiņas trūkst, un pat nepasūta skolēnam literatūras. Bet tajā laikā taču vajadzēja būt literatūrai – tikpat krievu literatūrai vajadzēja būt, kā latviešu. Iedeva naudiņu priekš literatūras pasūtīšanas. Tikpat labi, protams, bija “*Zilīte*” latviešu žurnāls un “*Ezītis*”, un visi tie. Es no paša sākuma jau dzīvoju Jaunaudzēs – tas ir kilometri 5, tur pie Rites augstskolas, tur tāda viena māja ir. Nebija šeit dzīvoklis centrā, mums iedeva tur dzīvokli. Tad es kājām staigāju uz šejieni. 20 minūtes tādā ātrā solī, vēl nebija taisnais ceļš, vēl bija gar ezeru likumotais. Man 8.00 bija jābūt darbā, tad es kaut kur pirms 7.00 izgāju un 8.00 biju darbā. Vakarā 9.00 gāju mājās. Tagad ir ļoti labi strādāt audzinātājam, man dikti, dikti nepatīk, ka viņas taisa streikus, bet nu tā jau laikam vajag. [...]

Tagad jau ļoti jauki – kā skola aiziet vasaras brīvlaikā, tā aiziet arī bērnudārzi. Bet es pat nezinu – mums vasaru bija vairāk bērnu kā ziemā. Vasarā māmiņām vajadzēja ravēt, gan sienu pļaut – tad mums bija pārblīvēts bērnudārzs. Tagad ir ļoti labi audzinātājam, algu viņas tāpat saņem, bet viņas visas dzīvo tāpat kā skolotājas pa māju. Mēs tikai skaitījāmies kā skolotājas, bet katrai jau tāpat lopiņi bija mājās, un visu varēja padarīt. Es nežēlojos, man ļoti patika. Es satikos ar saviem audzēkņiem. Tagad mēs runājam, viņi saka: “Vai, mums tante Austra..” Viņi mani sauca par ”tanti Austru”. Viņi jau vienmēr, kad brauca no rajona, teica, ka jāsaka ”audzinātāja Austra”. Bet es viņiem teicu: “Sauciet mani par tanti Austru.” Viņiem likās, ka tas kaut kā tā milīgāk, ģimeniskāk tā likās. Bet tik oficiāli – es neprasīju, lai mani tā sauc.

“Tante Austra,” viņi saka, “mums citreiz gan no tevis bija bail.” Es prasu: “No kā tad jums bija bailes?” – “Nu tu, kad ienāci guļamistabā, tad teici: “Jāguļ!” [...] Mēs domājam, ka nu ir jāguļ, mums bailes ir, kā var negulēt.” Es saku: “Bet otra audzinātāja?” – “Nē, no tantes Jaņas mums nebija bailes. Viņa teica: “Nu guļat.”

Tāpēc es jums saku, ka ir vienkārši jāparāda tas, ka ir jāklausa. Man tas uz šodienu ļoti, ļoti sāp, ka mammas saka, ka nevar bērnam pavēlēt klausīt. Var pavēlēt klausīt.

Biruta Abuls: Vai jūs ar to folkloru arī tagad kaut ko darāt?

Austra Lāce: [...] Bija dāmu klubiņš mums tāds noorganizējies. Dāņu tajā tautskolā mums tur vada Lisa un Nils [*programmu vadītāji dāņi*] no Dānijas. Tie ir tādi cilvēki, kas palīdz mums to skolu uzturēt. Lisa mums nodibināja dāmu klubiņu. Saucas pagastā ir Rigmorai tāda privāta tautskola. Tad mēs bijām aizbraukuši, un vienā reizē viņa saka: “Vajag dibināt klubiņu.” Mēs tādas pensionāres te esam tajā Ritē, un arī jaunākas dāmas, kas mājās dzīvo. Bet mums kaut kā viņš paputēja. Tagad mēs vienīgi uz to tautskolu braucam. Pagasta priekšsēdētāja saka, ka kādam ir jābūt tai dvēselei. Tad, par cik mēs tur darbojamies, ceturtdien mēs katru dienu ejam. Ziemā mēs kādreiz biežāk braucam. Ziemā vairāk brīva laika, un mēs biežāk aizbraucam uz to skolu. Tad mēs sēžamies pie tā kafijas galda. Nu, kā mēs tā? Tad es vienmēr cenšos – paskatos kalendārā, vai tur nav kāda Māras diena, vai tur vēl kaut kāda. Kaut vai ne latviešu – tagad jau ir daudz nākušas klāt – Valentīna diena un visādas citas. Ir arī tāda Annas diena, un visādas citas. Es jau paskatos šo to literatūrā un vai nu uztaisu kādu galda kartīti atbilstošu – ja tur kāda Valentīna diena, kādu sirsniņu, vai tur, ja ir Ražas svētki, tad kādu labības vārpiņu iztaisu no papīra. Izgriežu un ierakstu kādu tautasdziesmiņu. Parasti mēs paši pavasarī to tautskolu apkopjam, taisām to talku. Nu, kas tad cits tur kops? Es pagājušo reizi izgriezu slotu no papīra [...] un ierakstīju iekšā par to pašu darbiņu: “Talkā eimu, talkā teku.” Katrai uzrakstu datumu, un mēs pie kafijas apsežamies, un katrai izdalu to.

Biruta Abuls: Kāpēc jums ir tik gaišs skats uz dzīvi, bet citiem ir nospiests?

Austra Lāce: Nu, ir nospiests – saprotiet, ja nav darba cilvēkiem, ja nav par ko to maizīti nopirkt bērniem. Traki ir, kad ir mazi bērni. Labi, ka man nav tādi mazi bērni. Arī man ir meita, mazdēls iet vidusskolā Jēkabpilī. Viņai daudz ko vajag, un es zinu, ka arī mana meita strādā divos darbos. Viņa gandrīz nemaz neguļ. Dēļ tiem 100 latīņiem, lai saņemtu uz rokas. Nu, kas tas ir? Jūs saprotiet, man žēl viņas ir. Viņa pa dienu strādā gaļas kombinātā. Virtuvē viņa ir konditors kulinārs. Tas kombināts patlaban jūk laukā. Viņai tur bija tikai 40 latu aldziņa palikusi. Viņa nebija spējīga vairāk. Bērnam vidusskolā tik daudz vajag. Viņas vīrs arī strādā, bet ļoti maz nopelna, viņam alga ir kaut kur 50 latu tikai. Viņa aizgāja pa nakti maizi cept. Ja cilvēks pa nakti neguļ vairs? Divas naktis viņa cep. Un karstumā pie krāsnīm. Tad beidz darbu un tūlīt brauc uz kombinātu. Viņa oficiāli strādā tajā gaļas kombinātā uz dzeltenās lapas. Viņai tur atvelk lielu nodokli. Viņa uz rokas saņem kopā 100 latu. Grūti. Bet viņa man vienmēr arī ir teikusi: “Es to nesaprotu, ka vīrieši saka, ka nav darba. Ir darbs, ja grib strādāt.” Kāpēc nevar iet kaut vai pie kāda ravēt? Viņš nevar maksāt, bet paēst viņš kaut vai iedotu. Ir jau arī tādi, kas var maksāt, bet viņiem liekas, ka par maz maksā. Ja viņam latu dienā tikai maksā, tas ir par maz. Es zinu, ka mana meita arī tāpat domātu. [...]

Visiem cilvēkiem nav vienāda domāšana. Viņiem no tiem komunisma laikiem, kaut vai tepat mūsu mājās viens, kas pie stūres sēdēja, viņš bija traktorists. Viņš iedzina traktoru mežā, diena pagāja. Viņš vakarā atbrauca, bet alga ta viņam gāja. Viņš tagad nevar pārkārtoties domāšanā. Ļoti daudz tādu cilvēku ir.

Bet mans bērns pasaka: “Mammu, es bez darba nesēdēšu. Man nav kauns. Ja man te darba vairs nebūs, es, vienalga – iešu ielas slaucīt. Man nav kauns no darba.” Viņa dzīvo Jēkabpilī. Katram cilvēkam ir savādāka domāšana. Man liekas, ka dzīve ir tik ļoti skaista ar visām savām grūtībām – viņa taču mums vienreiz tikai ir dota. Es daudzreiz pasaku: “Paskatāties!” Es pievērsu uzmanību. Pavasarī putni atlido. Viņi taču aizskrien, kaut kur aiziet, pat nepaskatās apkārt. Vai viņi redz, ka uz mūsu tā torņa ir atlidojis stārķis, vai nē. Viens otrs pat nezina, vai viņš ir atlidojis vai nav. Viņš neredz neko līdzīgu. Bet cilvēkiem taču ir jāredz. Visur taču kaut ko skaistu var saredzēt.

Teiksim, šodien – ir trešie Vasarsvētki. Vasarsvētku sestdienā es mazgāju koridoru. Aizgāju uz grāvmalu, atnesu tos bērzus. Mums te dzīvo skolotāja, jauna. Es bērzus jau liku tajā ūdenī – viņa saka: “Kas, kāda balle būs?” Es saku: “Nē, šodien ir Vasarsvētku sestdiena.” [...] Bet es nevaru savādāk. No bērnības – es zinu, ka vecmāmiņa teica: “Meitiņ, jāpateidzas ātrāk, [...] tūlīt [...] iezvanīs Vasarsvētku sestdienu. Jāpabeidz ir līdz tam laikam pīrādziņi sacept, un pagalms jānoslauka tīrs.” Es toreiz biju tik maza, ziniet, es nemaz īsti vēl nesapratu to Dievu, bet man tas ir visu mūžu – man nodreb dvēsele, kad es ieeju baznīcā. Viss tajā apkārtnē kaut kā uz mani iedarbojas. Mana vecmamma veda mani pie rociņas uz to baznīcu, toreiz man bija 4 gadiņi, un, kad aizdedzināja tās svecītes Pļaviņās, manā dzimtajā baznīcā, kur es esmu krustīta, un viss – saprotiet, tas bija tik skaisti! Es domāju, ka nekur tik skaisti nedeg tā eglīte. Pēc tam nāca vienu laiku tāds periods, tad jau es skolā gāju – nedrīkstēja iet uz to baznīcu. Pat aizsūtīja novērotājus, kas vēroja, kas iet tajā baznīcā. Kuri jau bija tā auguši, ne jau visi varbūt, katram jau ir savādāka tā dvēsele, tad mēs vienalga iemācījāmies ieiet no otras puses, tur durtiņas bija, kur mācītājs iet iekšā. [...]

1B

... Es domāju, ka pilnīgi būtu jāpieņem valstī oficiāli likums – ticības mācība. Es gan viņu neesmu mācījusies, teikšu, kā ir. Es tikai esmu to, ko es esmu pati savā Bībelē, un vecmāmiņas Bībele man ir, bet es, goda vārds, gribētu, lai pieņem valsts to oficiāli, obligāti. Es zinu, ka skolotāji, es nezinu, kāpēc – raustās no tā. Bet man liekas, ka taču tikai labu māca tas bauslis. Es nevaru teikt, ka es esmu kāds ticīgais cilvēks. Svētdienas rītā pa radio ir dievkalpojums no Rīgas. Tur runā gan luterāņu, gan baptistu draudzes. 9.00 no rīta. Viena pati es tagad dzīvoju, man nav te neviena. Es aizdedzinu svecīti, un es noteikti pasēžu un noklausos to. Man ļoti patīk, ka mācītāji izskaidro. Viņi nolasa to pantu no Bībeles, un tad viņi izskaidro. Viņi salīdzina gan ar mūsu Saeimas deputātiem, gan ar mūsu sadzīvi – tas ir vienkārši vienreizēji. Skolā tas taču būtu jāmaca. Es nezinu, es pat nevaru jums pateikt, kurš vēl noklausās to dievkalpojumu te, Druvās [*bijušais kolhoza nosaukums*]. Es gandrīz droši, ar sirdi un dvēseli, varētu pateikt, ka laikam neviens.

Biruta Abuls: Vai jums ir kādi domubiedri?

Austra Lāce: Šeit gandrīz nav. Tas klubiņš mums pajuka. Es biju iedomājusies, ka tāda vakarēšana mums varētu būt. Kādreiz, es atceros, tad jau vēl vecaistēvs bija, bet to es ļoti maz atceros, bet mans tēvs bija galdnieks. Un viņš bija zārku meistars, un ļoti slavens. Viņš arī mēbeles bija mācījis taisīt. Viņam tās mēbeles bija tādas izdreijātas manam tētim, un tie zārki arī. Es te tagad esmu dzīvodama pavērojusi, kāds ir zārks. Kāpēc viņš ir ar to drēbi apstiepts – tāpēc, ka viņš ir no tādiem nomaļiem, no skaliņiem, viņam spraugas ir. Man liekas, ka viņš tūlīt arī sajūk, tas zārks. Es uz tā skrūvbeņķa sēdēju. Par cik man mammas nebija, tad es pie tā tēva uz tā skrūvbeņķa sēdēju, un viņš tos zārkus taisīja. Jā, viņš sev un arī, man pēc tam bija audžumāte, bija iztaisījis ozola zārkus. Viņi stāvēja 23 gadus uz istabaugšas. Man nebija no zārkiem bail. [...]

Gultas arī bija viņa taisītas, ar augstiem galiem, ka man, par cik man bija gultiņa pie krāsns, tad tur aiz manis kādreiz tas zārks kalta, žuva. Tēvs citreiz uzgāja uz istabaugšas un pagulēja tur dienvienu skaidiņās. Tad jau, kad viņš palika švakāks, teliņus, gotiņas viņš turēja, vēlāk viņš bija siena punkta direktors. Bija tādi siena savākšanas punkti no kolhozniekiem. Nodevas vajadzēja nodot valstij. Tur veda gan privātie, gan kolhozi. Tad mēs divas gotiņas turējām. Par cik to siena laukumu vajadzēja nopļaut, viņš mani darbiņā mācīja. Man ļoti patika tas, ka viņš man bija ļoti stingrs. Man pat no viņa bailes bija. Bet viņš man raudādams teica: “Tu man esi viss tas dārgums dzīves. Ja es tevi neiemācīšu, tad dzīve tevi izmācīs.” Jāiet ar viņu kopā bija grābt sienu. Nu, kas es, tāds bērniņš, un liels grābeklis... Man uzreiz tūlza bija. Bet viņš teica: “Kāpēc tev tā tūlza ir? Tāpēc, ka tu braukā, šļūkā ar to kātu. Nav jāšļūkā – kā paņēmi, tā grāb.” Vēlāk visi brīnījās, ka es māku uz zārdiem sienu sakraut. Viņš mani iemācīja. Viņš mani uzlika uz velosipēda, motorvelosipēdiņi tikko bija modē, motorīņu pielika velosipēdam. Man bija tāds bagāžnieks

liels uztaisīts. Pļavas bija iedotas ārpus Pļaviņām, uz Jaunkalsnavu, tādā Vesetas līcī. Tur ūdens stāv un aug miežabrālis, tāds garš, bet govys viņus ēd. Audžumāte teica: “Nu ko tad tu to meiteni ņemsi līdzi?” Viņš teica: “Nē. Lai viņa mājās. Tur ir īstā vieta mācīties.” Lai viņam debesu valstība, ka viņš man tik stingrs bija, ka viņš man iemācīja. Es dzīvē nepazudu. Nekad. Es aizbraucu uz kapiem un raudu. Es domāju, cik man ir dusmīgs tēvs. Tagad nav tādi vecāki.

Biruta Abuls: Jūs apprecējāties, un jūsu vīrs šeit strādāja?

Austra Lāce: Jā, viņš strādāja. Ar vīru mums pajuka dzīve. Mēs atnācām uz šejieni, mēs bijām paraugģimene. Vecie visi jau vēl te nav nomiruši, viņi atceras. Toreiz mēs iegādājāmies motociklu *Iž Jupiter* ar blakusvāģi. Mēs jau paraugģimene bijām vēl tad, kad tajās Pļaviņās dzīvojām. Meitai jau bija, kad mēs atnācām uz šejieni, 6 gadi. Vīram te bija pazišanās, direktors te bija pazīstams, radnieks attāls. Braucām katru svētdienu atpūsties – mašīnas nebija, ar velosipēdiem tikai. Katliņš uzkārts, un bērns kastītē iesēdināts uz viena velosipēda, uz otra visa mantība, un braucām kaut kur uz Aiviekstes malu naktī pazvejojot un padzīvot. Citreiz Sarmīti odi nokoda, vīramāte pēc tam baras, kad atbraucām mājās. Vīramāte saka: “Nu kāpēc jūs to bērnu ņemat līdzi, nu atstājat mājās viņu, nevis baro odiem!” – “Nē,” viņš teica, “vajadzīgs ir visiem kopā, un tas ir skaisti.” Tad mēs uz šejieni atnācām un nopirkām motociklu. Tad mēs tiešām nekad arī, var teikt, mājās negulējām nevienu svētdienu – mēs vai nu telti uzcēlām, vai kaut kādu būdu uzcēlām kaut kur uz salas vai uz lielā Stupeļa kalna. Arī pēdējā gadā, pirms mēs izšķīrāmies, pirms tā dzīve sagāja šķērsām, meita gāja 6. klasē Ritē, mēs vēl pēdējo atvaļinājumu paņēmām abi kopā. Abiem mums vēl viņš bija ļoti liels – man kā audzinātājam, un viņam arī. Mēs, visi trīs, ar to motociklu aizbraucām pusotra mēneša prom no mājām. Govi atdevām vienam saimniekam, lai kopj un ņem pienu, un ar motociklu un visu iedzīvīti, kas ir ņemama līdzi, aizbraucām uz Ļeņingradu. Ļeņingradā pie vienas dzelzceļa kazarmas uzcēlām telti [...] pie Pulkovas observatorijas. Un braucām katru dienu pa visu Ļeņingradu. Tā mēs nodzīvojām mēnesi tur ar meitu. Viņa teica: “Mammit, man nekad tādas atmiņas nebūs dzīvē, kādas man bija ar tēti un tevi.” Tad vienā reizē sadomājām aizlidot no Ļeņingradas uz Maskavu, uz sasniegumu izstādi. Tad uz trijām *sutkām* atstājām visu tur un aizlidojām ar lidmašīnu. Tur visu izskatījāmies. Tad braucām caur Igauniju atpakaļ. Tā mēs pusotru mēnesi. Saprotiet? Visi mūs uzskatīja par paraugģimeni. Bet tad iznāca viens tāds krahs. Viņš bija muzikants arī. Nu, es jau gāju kādreiz līdzi, bet kur tad tu, cilvēks, kam ir bērns, vari izstaigāt vienmēr līdzi? Gadījās viena dziedātāja. Tā mums izjuka tā ģimene. Bet viņš ar to nepalika kopā ilgi, kādus trīs vai četrus gadus, un viņš izšķīrās. Ir jau laikam tā, ka no labas aiziet pie labākas un meklē vēl labāku. Bet iznāk otrādāk viss. Tad viņš no tās aizgāja vēl pie vienas. Mēs esam abi vienā gadā dzimuši. Tagad viņš ir viens, un tagad viņš caur meitu grib atpakaļ pie manis. Nu jau kādi gadi četri. Viņš ir atkal izšķīries, un tagad viņš saka, ka nopietni vajagot iet kopā. Bet es vairs negribu. Tik daudz sāpīgas pārestības... Kaut gan visas es esmu piedevusi. Mēs ar visām sievām esam ļoti labos kontaktos, un mana meita arī.

Biruta Abuls: Viņam ir citi bērni arī?

Austra Lāce: Jā. No visām ir bijuši bērni. Mana meita tad, kad nomira viņa mamma, kura mīlēja mūs ļoti, viņa mani vien par meitiņu vien turēja, tās citas tā, viņa pie manis te dzīvoja ilgi un dikti, un tad, kad viņa nomira 92 gadu vecumā pie meitas Siguldā, bet bēres taisīja mana meita Jēkabpīlī. Te, Krievciemā, ir tuvāk, Sigulda ir tālu – viņa gribēja gulēt savos dzimtajos kapos, un tad nu mana meita taisīja bēres. Viņa teica: “Mammu, es saukšu visu sievu bērnus, jo mazbērni tie ir visi vecmāmiņai.” Tā nav mūsu darišana, kā ir gājis pieaugušajiem, bet viņa teica, ka vecmāmiņa viņa ir vispirms. Dikti skaisti jau bija – visi salasījāmies kapos, un satikās visi mazbērni pie vecmāmiņas. [...]

Biruta Abuls: Kādu mūzikas instrumentu viņš spēlēja?

Austra Lāce: Viņš spēlēja klarneti, saksofonu un trompeti. Tagad jau mēs tā smejamies, viņš man vēstules raksta un saka, ka vajagot mums precēties no jauna, – es teicu: “Mēs jau vienreiz bijām.” Viņš teica: “Tagad vairs ne zagsā, tagad tikai baznīcā.” Pareizi, es viņu saprotu – viņš arī

ir stīvs un liks, un klibs. Vecums – mugura jau viņam jaunībā sāpēja, sabojāta bija. Viņš ar audzītēvu savu cēla mājas, gāja mežā un stiepa balķus. Smagi strādāja un to muguru arī sastiepa. Un virietim laikam ir grūtāk pie vecuma vienam. Kas tad man? Es jau nezinu. Meita jau laikam dikti priecīga būtu, kad mamma ar tēti būtu kopā. Es viņam saku: “Vēl jau ir citas, var sākt no gala bildināt.” Viņš teica: “Nepiemini. Ja man būtu tas prāts, kas tagad ir...” Bet tā mums bija daudz kā kopīga. Daudzi brīnījās, pat es brīnījos, kā tā iznāca, bet... Tur, kur dabas skaistums, viņam arī tāda izpratne bija. Viņš vairs neatrada domubiedru tādu, tāpēc viņš šķīrās un šķīrās. Bet tagad jau ir mazliet par vēlu.

Biruta Abuls: Jūs nejūtaties vientuļa?

Austra Lāce: Ziniet, kad es esmu vientuļa? Man iznāk iet cilvēkos – tur tāds pasākums ir, tur man vajag kādu padomu, tur man vajag vēl kaut ko, un es labprāt palīdzu. Bērni, skolas, atnāk no tehnikuma: “Tante Austra, jums noteikti par Druvām ir kādi materiāli – nekur nav, pat bibliotēkā.” Pareizi – man bija tāds darbs. Es no avīzītēm “čik-čik-čik” – visus 40 gadus, ko es te dzīvoju – man ir visādi izgriezumi. Gan vēsturiski, gan par vecajiem agronomiem... Mapītes arī. Es jau pa daļai dedzinu kopā, priekš kam man viņas vajag, tās mapes. Toreiz priekš tiem pašiem Ziemassvētkiem – nebija literatūras. Es taču kaut meklēju literatūru, griezu. Viņi vienmēr nāk pie manis un padomu prasa. Tajā tautskolā – tikko mēs tur šodien taisījām rotaslietas. Man atbrauca Gunta, atveda. Tur jau ir atvesti no Dānijas tie materiāli, mēs tikai liekam kopā.

Biruta Abuls: Jūs viņas pārdodat?

Austra Lāce: Es nezinu. [..]

Biruta Abuls: Jūs paši priekš sevis taisāt?

Austra Lāce: Nē, viņi mūs tur tagad tikai apmāca. Tā vadītāja bija kursos Dānijā un [..] mācījās tautskolu vadīt. Tagad viņa ir atvedusi materiālus, viņa mums māca lellītes taisīt. Es jau pati atkal ar visādām lupatiņām, ar viskautko. Mums bija tikko izstāde. Lieldienām šogad taisījām vistas. Mēs tur visas salasāmies kopā, kad nāk Lieldienas, un kaut ko taisām. Šogad priekšautiņu iztaisiju tādu. Nav jau man vajadzīgs. Vai, piemēram, galdautiņu. No šitās mājas es viena braucu. Negrib cilvēki. Viņiem tas neinteresē.

Biruta Abuls: Kur ir tās jūsu citas kundzes tajā bariņā?

Austra Lāce: Tur ir tā, kad tur dzīvo tādas pašas vecas tantiņas, kas ir vienas palikušas. Viņām lauku mājiņas ir. Viņām interesē saiet vismaz kopā. Tur ir viena tāda pilnīgi kuprainā tantiņa Amēlija. Viņai dēli visi ir projām, [..] meita Jēkabpīlī – viņa viena pati tajā lauku mājiņā ir palikusies. Vēl gotiņu tur. Viņa neiet uz pilsētu. It kā tur mums ir saiets tāds. Man jau būtībā nevajadzētu tik ļoti uz turieni, man jau tepat ir kaimeiņi visriņķī, bet viņām jau tiešām tā ir tikai vienīgā vietīņa, jo kādreiz tur bija centrs, tur bija veikals un bibliotēka. Tur bija pirmais centrs. Kad sākās kolhoza laiki, tad te, vot, šinī muižā, sākās tas centrs būvēties. Es vēl atceros – šī mājiņa bija uzbūvēta, bet tās manā laikā būvēja, tās kolektīvās mājas. It kā jau cilvēki ir, bet viņām viss tur ir pajucis, sajucis, un viņām vairs nav, kur saiet kopā. Tad viņas tur ir laimīgas salasījušās. Mani jau tur grib. Es viņām aiznesu savas idejas. Tās ir manas lupatu idejas. Tagad jau vadītāja – tagad mēs lellītes taisām. Viņa jau atved no ārzemēm tās sagataves. Redz, kur, piemēram, ir galviņas – tās ir uz augsta līmeņa – cepurītes un viss.

Biruta Abuls: Cik reizes nedēļā jums ir tā satikšanās?

Austra Lāce: Mums tagad ir kursi intensīvi, mēs iesim 3 dienas. Šodien mēs auskariņus taisījām, tad viņai vēl ir kaut kādi māli, krāsainie, atvesti – mēs rīt ar māliem strādāsim un parīt taisīsim kaut ko no tualetes papīra, izmikšķināta. Nu, bet cik tad mēs tur esam – tās vecās tantiņas. Šodien bija skolas meitenes. Mēs afixu arī uzlikām pie veikala. Ziemā jaunajām māmiņām, kurām aug bērni – man taču nevajag vairs nekā, bet jaunajām māmiņām – viņām taču aug bērni – vai tad viņām nekas tāds neinteresē? Dzīvesprieku ir pazaudējuši, tas, man liekas, ir tā bezdarba dēļ. [..] Man arī grūti ir

gājis – man ir gājis tik grūti, ka man liekas, ka es gandrīz vai gribētu sev kaut ko izdarīt. Nu bet tak tik skaista ir pasaule! Ja es izdarišu kaut ko sev, tie citi tak dzīvos tālāk un teiks: “Re, kāda muļķe bija!”

Biruta Abuls: Vai jums ir kādi citi ienākumi, jeb jūs dzīvojat tikai no pensijas?

Austra Lāce: Tikai no pensijas. Es vienmēr pirku, man dikti gribējās nopirkt grāmatu, man gribējās palasīt. Man remonts ir jātaisa. Es neesmu piespiedusies tāpēc, ka es šaubījos, vai es palikšu. Man ir tapetes nopirkas, man ir tikai jātaisa kosmētiskais remonts. Bet es domāju, ka es iešu pie meitas prom, jo viņa dzīvoja privātmājiņā, vīramātes mājā. Bet viņai bija piešķirts komunālais dzīvoklis jau gadi 12 atpakaļ. Viņa aizgāja strādāt, kamēr bērns vēl bija maziņš. Viņai nebija vēl jāstrādā, jo bērns bija mazs, bet viņu prasīja atpakaļ, jo viņa bija speciālists tāds, kāds vajadzīgs pie ārzemju krāsnīm, toreiz uzstādīja tajā gaļas kombinātā ārzemju krāsnis. Viņa zināja un mācēja. Viņai teica: “Ja tu nāksi darbā, tad mēs tevi uzņemam dzīvokļa rindā.” Tā viņu uzņēma. Pirmie dzīvokļi kā atbrīvojās, Krustpils pils teritorijā bija armijas daļa – kā tur pirmie virsnieki paši, paši lielie brauca prom, viņai iedeva dzīvokli. Nu, ļoti labu. Tas dzīvoklis tā stāvēja visu laiku tukšs. Viņa teica: “Mamma, tu taču paliksi vecāka, tev paliks grūtāk. Likvidēsi gotiņu, nāc uz pilsētu dzīvot pie manis.” Bet es saku: “Man gribas parušināties pa to zemīti, tik grūti visos tajos gados viss ir iztaisīts, nu vēl, kamēr es varu.” Vēl es turu to dārzu. Tur es tāpat kartupeļus izaudzinu un kāpostus. Es vēl viņai izaudzinu. Vēl es turos un neēju. Pagājušo gadu viņa saka, ka ilgāk nevar, tas dzīvoklis ir jāprivatizē, kādam ir jānāk uz turieni. [*Stāsta par savu dzīvokli.*] Es jau smejos, ka tas dzīvoklis ir mana vienīgā bagātība – kad es nomiršu, meita to dzīvokli pārdos, un būs mani ar ko apglabāt.

Biruta Abuls: Jums tādas atmiņas no brīvās Latvijas gadiem nav?

Austra Lāce: Nē. Es varu atcerēties tikai... Jā, tad jau bija audžumāte atvesta, man varēja būt kādi 5 gadi. Tātad tas ir varējis būt vācu laiks. Jo es zinu, ka mani veda uz bērnudārzu viņa. Tas bērnudārzs bija savādāks kā tagad. Tajā manu laiku bērnudārzā bija garš galds, un tie sēžamie bija kā uz trepītēm – mazākiem augstāks un lielākiem bērniem zemāks. Tad mēs visi apgājām ap to galdu riņķī, un es zinu, ka tur man iemācīja skaitīt “Mūsu Tēvs debesīs...” – tēvreizi. Tad mēs apsēdāmies un ēdām. Tas bija vācu laiks, to es atceros. Tas bija ļoti mazs brītiņš. Zinu, ka tēvs teica, ka šonakt bombardēs Pļaviņu staciju, gar lielceļa malu bija grāvji dziļi gar galveno šoseju, Daugavas iela, Pļaviņu lielā iela, un tad mēs visi naktī gājām laukā un slēpāmies grāvī, jo tiešām kaut kur bombardēja. Mēs dabūjām kaimiņu mājās zirgu un braucām laukā no Pļaviņām. Kāda nu mums jau tā mantība bija, sakrāvām tajos ratos, un visi braucām laukā no pilsētas uz Kokneses pusi. Tur audžumātei brālis dzīvoja, un mēs uz turieni, uz tiem laukiem aizbraucām, jo *vsjo* – nāca iekšā krievi. To es atceros. Man tās atmiņas tādas, ka mēs atbraucām un gājām gulēt. Vācieši šķūni bija, pilns šķūnis vāciešu. Teikšu, kā ir – tie vācieši nemaz nebija slikti. Kādu nedēļu mēs ar viņiem tur kopā dzīvojām. Tētis katru vakaru ar kājām nāca uz Pļaviņām, paskatījās, kā tur māja ir aizslēgta. Visu jau nevarēja paņemt līdzī – palika apklātas kumodes, galdi, gultas. Paņēma tikai pašu nepieciešamāko un sakrāva tajos ratiņos. Tagad viss ir kārtībā, atnāk viņš atpakaļ. Nu un vācieši kauj cūkas, viņi salaupījuši bija. Viņiem ļoti es patiku, zinu, ka man tādu lielu konfekšu kasti, kā lelle tā kaste bija, un konfektes iekšā bija, priekšautiņu man mazu tādu uzdāvināja. Mani tur ucināja pa rokām. Beigās vienā reizē saka: “Meitenītei vajag kaziņu.” Dzina garām aitas, kas noteikti arī kaut kur paņemtas, atņemtas bija, un starp aitam bija viena kaza. Par cik es ļoti patiku, viņi man to kazu uzdāvināja, lai man būtu pieniņš. Tajā pēdējā naktī tētis atnāca atpakaļ no Pļaviņām, aizgājām gulēt, arī vācieši visi apklusa. Saprotat, no rīta pamostamies, un pagalms ir tukšs. Nav neviena vācieša. Tēvs saka: “Nu kā viņi pazuda? Kā viņi tik klusi pazuda?” Saprotiet, nav neviena. Bija taču tehnika tur arī, stāvēja. Viņš saka: “Nebūs labi.” Mēs ēdam brokastis, skatāmies – tāds ceļš pretī no Oliņkalna, no Daugavas krasta tāds plats – soļo dziedādami krievi iekšā. Tā man pagāja tā maiņa. Kā citur pagāja – nezinu, bet tā man viņa pagāja. Tētis saka:

“Nu ir mudīgi jāiziet uz Pļaviņām mājās un jāskatās, kas tur ir noticis.” Viņš aizsteidzās. Mēs vēl palikām. Pēcpusdienā viņš atnāk un saka: “Padomā, viss ir tukšs izlaupīts. Pat mēbeles ir iznestas.” Dažas gultas vēl bija palikušas. Tajā naktī, jūs saprotiet, pa tādu klusumu, kā pazuda vācieši, viņi tās gultas un skapjus neņēma līdzī. Krievi, nākdami iekšā, arī nē. Tas ir tikai mūsu pašu. Tādas ir manas atmiņas. Gostiņos bija žīdi, par tiem es ļoti maz atceros. Zinu tikai, ka tētis stāstīja, es biju tikai tāda meitenīte, skolā gāju. Viņš teica, ka šausmīga tā žīdu šaušana esot bijusi. Pie Gostiņiem ir tāds Kaķīšu purvs, un es zinu, ka teica, ka tur žīdu kapi ir. Tētis teica, tā kā viņš bija zārku meistars un tauta apgrozījās ap viņu, ka drausmīgi tie žīdi ir dzīti uz to vietu, viņi paši ir rakuši to bedri sev. Bērniņi arī līdzī tām mammām uz rokas. Izrokot viņi tagad to bedri, nostājas riņķī, vienu kārtu nošauj, uzber zemes, un tad nākošo kārtu. Kas jau tur esot glūnējuši un skatījušies, esot teikuši, ka tā bedre esot visa kustējusies. Kāds tur iekrīt vēl dzīvs. Bet tie mazie bērniņi esot spēlējušies ar smiltiņām, jo nezina, kas viņus sagaida... uz tās bedres malas. Tas ir drausmīgi.

Es vēl zinu, ka tā aukle mana dziedāja korī un Dziesmu svētkos piedalījās. Tad es zinu, ka viņa arī vienmēr stāstīja no savām atmiņām, tas jau nav mana laika, tas ir atmiņas, ko es noklausījos; viņa teica, ka Kārlis Ulmanis, Jelgavā tie Pļaujas svētku Dziesmu svētki esot bijuši – viņa vienmēr teica, ka viņš esot tajā laikā runājis Dziesmu svētkos, un viņa uzruna esot bijusi, ka “lāsts guļ latviešu durvju priekšā, no kura viņi neizbēgs”.

Biruta Abuls: Jūs esat veidojusies tādā komunistu ideoloģijā?

Austra Lāce: Nu gandrīz. Es nezinu, kāpēc, bet es neesmu bijusi ne pioniere, ne komuniste. Saprotiet, kā tas bija, ka Pļaviņās visai klasei bija jābūt pionieros? Man tēvs teica: “Dari jau, kā tu pati gribi, bet mans dzīves ieskats ir tāds...”

2 A

Vienalga es neiestājos, es teicu, ka es neesmu gatava, ka es neatbilstu šiem kritērijiem. Mani jau ar varu nespieda. Nudien varbūt negribētos tā teikt, bet man par vienu otru partijnieku bija kauns. Ja jau ir vajadzīgs partijai noteikts skaits cilvēku, tad taču nav jāieteic tajā partijā kādi debili, drusku ar novirzēm. Bija tādas slaucējas – kāpēc vajag par apsmieklu palikt? Ja es biju biedrs, tad man vajag vēl ieteikt kādu biedru – nu kur tu viņu ņemsi? Labākā slaucēja. Bet tas jau nenozīmē, ka viņa ir labākā slaucēja un māc slaukt govīs – man liekas, ka tur vajadzētu būt intelektuālam tam cilvēkam. Tā ar to komjaunatni un tiem pionieriem bija tāpat – tēvs jau man nepateica: “Tev nav brīv!” Viņš man to pateica tā, ka es pati sapratu.

Biruta Abuls: Vai jūs vecāku draugi vai paziņas runāja par to, ka Ulmaņa laikos bija labāk, vai viņi salīdzināja?

Austra Lāce: Es nezinu. Mans tēvs ir bijis strādnieks, un māte arī ir bijusi. Viņiem visu mūžu darbs bija pirmajā vietā. Kad es sēdēju, tad es redzēju, ar kādām pūlēm tapa tas zārks – viņš bija tāds, ka es šodien viņu gribētu kā mēbeli uzlikt uz galda. Viņš viņu ar rokām, nebija jau nekādas mašīnas, viņam bija tur ēvelīte, tur šrubīte, tur lielā divjūgu – es viņām visām kādreiz nosaukumus zināju. Viņam visas bija sakārtas tā smuki. Viņš vispirms viņu ar tādu rupju noēvelēja, to dēli tam vākam, pēc tam viņš ar smalkāku. Pēc tam viņš dzina *dzizīti*, kā viņš teica, tad viņš vēl viņu nošpaktelēja – ja tur bija kāds robiņš, viņš viņu ar kaut kādu smēri smērēja. Tad viņš ar rupju smilšpapīru notīrīja visu to zārka vāku no ārpuses, pēc tam ar smalkāku. Tad viņš ar stikliņu vēl viņu kasīja. Tad vēl likstītes bija – tās tika ar kaltniņu izkaltas ar rokām. Es taču to procesu zinu – es varētu zārku iztaisīt tagad. Tad lika klāt vēl tos rokturus. Viņš prasīja: “Kādu rokturi tu gribi?” To rokturi lika pēdējo. Vai nu viņš bija dekoratīvs rokturis, vai viņš bija tāds, ka aiz viņa nest varēja. Ja viņš bija nešanai, tad viņš bija tā gruntīgi pietaisīts. Virsū bija tāds krustiņš un ar kaltniņu tās špicītes. Vēlāk, kad es paaugos lielāka, es gultu klāju. Es taisīju spilventiņus. Kad es atnācu uz Druvām, man bija jāieklāj palags – zārku nopirkām, bet gultā nav palags ieklāts.

“Dodiet šurp, es iekļāšu!” Es esmu klājusi daudz tās gultas iekšas. Man ļoti sāp sirds – kā viņš viņus taisīja un pārdeva par 28 rubļiem. Kā tur strādāja, un kāds darbs tur tika ielikts... Bet kādi tagad tie zārki ir, kad ir mašīnas. Tas ir šausmīgi. Viņi noteikti turpat sabrūk. Bet ozola zārku kad iztaisīja, tas stāvēja.

Viņam par darbu vienreiz atveda ozolu – viņš tā bija sarunājis. Viņš teica: “Es gribu sev zārku uztaisīt, bet man vajag ozola dēļus.” Viņš jau nāca pāri pusmūžam pāri, un viņš teica, ka tā ir pirmā nepieciešamība, kad cilvēks aiziet tajā saulē, jo nevar viņu turēt bez zārka. Tā ir tā mēbele, kas bija obligāti. Agrāk katrā lauku mājā un arī pilsētā, ja bija personīgā māja, tā lieta bija. Un, kad viņš palika pavisam vecs, kad mēs vairāk lopiņus neturējām vairs, gotiņa tikai vēl viena bija, tad viņš vienā gadā, es jau dzīvoju šeit ar vīru, aizbraucam ciemos, un viņš teica: “Pārdosim teliņu tagad.” Tā norunāja ar māti, ka nu jau ir tie gadi – vēl otrā nepieciešamība jānokārto – pārdos teļu, nopirks dzeramo – šņabi, aiznesīsim un ieliksīm zārkos. Tas arī bija ielikts iekšā. Varbūt viņam patiešām bija kaut kas spēcīgāks, tam manam tēvam, jo stāv zārki. Taj lielā istabā, kur jau viņam bija nolikti tie zārki gatavie, viņš vienu dienu man pienāk klāt un saka: “Zini, šodien būs pakal zārkam. Šodien paņems to tur, kas malā stāv.” – “Kāpēc tu tā saki?” mana audžumāte jautā. – “Šis zārks man ir pateicis, viņš runā.” – “Kā viņš runā?” – “Viņš čīkst, tas zārks!” Un, ziniet, goda vārds, vairākas reizes tā bija. Vismaz es skaidri zinu, ka nezini tu, kad atnāks pakal pircējs un ka taisni to viņš izvēlās un paņēms. Es pat domāju, vai viņam nebija kaut kas tāds... Cilvēkiem darba tikumi tagad ir pazuduši un emocijas nav vairs pareizas. Mēs tajā Eiropā nesmeļamies, ko vajag. Mammas un vecāki arī ir vainīgi, ka viņi nepaskatās – bērni skatās, ko grib. Tajos laikos arī televizors ienāca mūsu sadzīvē, kad mana meita auga, bet bija viņai stingri pateikts, ka līdz 9.00 vai 10.00 tu vari būt augšā, bet 10.00 tev ir jāiet gulēt – vai nu tev gribas to filmu skatīties, vai nē. Nemaz nebija ar viņu jākarro – viņa zināja, kad ir 10.00, viņa aizgāja tajā istabā un aizgāja gulēt. Arī kaut kāda kautrība tika audzināta – kautrība, es domāju, ka nav nemaz tik slikta lieta. Kautrība kaut kāda ir jāieaudzina bērnos. Kaut gan liela meita jau – 6. vai 7. klasē gāja, bet pa televizoru jau tādas filmas nerādīja, man te kaktā tas televizors stāvēja. Tik ļoti seksu nereklamēja. Nu bet bučāties jau pabučājās, kaut ko tā. Viņa skatījās, liela meita jau, viņa neskatījās, viņa nodūra acis. Bērnodārzā jau es arī centos to kautrību audzināt. Tualetes mums bija uzcelta 2 kabīnītes, bet bērniņi jau iet visi uz vienu tualeti. Es gan mēģināju teikt tā, ka tagad iet zēni uz tualeti, bet pēc tam meitenes. Tagad jau tā neaudzina. Kautrībai ir jābūt, nekautrība nāks pati vēlāk no sevis. Es tagad klausos radio un domāju – tie ārzemju latvieši, kas aizbrauca toreiz, – nezini, vai viņi atrada uzreiz savus latviešus, domubiedrus atrada? Tā viņiem bija vieglāk izdzīvot.

JĀNIS NEILANDS, dzim. 1919.

Intervija: Ventspilī, 1994.

Intervēja: Māra Zirņīte

Atšifrēja: Aija Siltāne

Publikācijai sagatavoja: Māra Zirņīte

Jānis Neilands ir čigānu inteliģences pārstāvis, kura pūliņiem pateicoties, Ventspils pamatskolā tika izveidotas klases čigānu bērniem, lai viņi var mācīties arī savu dzimto valodu. Jānis Neilands ir viens no latviešu – čigānu – latviešu vārdnīcas autoriem. Intervija notika dažus gadus pirms viņa nāves, viņš tikko bija atgriezies no pasaules Čigānu biedrību sanāksmes Ungārijā, pilns ieceru un nodomu, kas bija saistīti ar čigānu izglītošanu.

Izvēlējos publikācijai fragmentus no Jāņa Neilanda bērnības un jaunības atmiņām, par to, kā viņu ieslodzīja koncentrācijas nometnē un no turienes atbrīvoja. Padzirdējis, ka viņu meklē vācu varas iestādes, pats aiziet pieteikties, un 1941. gadā viņu apcietina. Atmiņas liecina, cik dažādi var būt risinājumi vienādās situācijās, kā atšķiras cilvēku uzvedība vienos un tajos pašos notikumos. Pirmo vācu armijā iesauc brāli. Par izvairīšanos no karošanas brāli apcietina, un Jānis Neilands brauc viņu glābt. Karš tuvojas beigām, no vienas armijas bēgot, brāli nonāk otrā.

Jānis Neilands kļūst par atmiņētāju instruktora padomju armijas rindās un kara beigas sagaida Zaļeniekos. Pēc kara viņš varēja mierīgi dzīvot un strādāt, jo viņam laimējās karu beigt uzvarētāju armijas pusē.

Jāņa Neilanda latviešu valodā ievīti daži čigānu un citu valodu izteicieni.

Jānis Neilands: Dzimis es esmu Krievijā, Soļci pilsētā, jo vecāki bija toreiz izsūtīti. Pirmajā pasaules karā bija izsūtīti...

Māra Zirņīte: Un no kurienes?

Jānis Neilands: No Kurzemes taču visus bēgļus... [Vecāki] tad aizbrauca uz Rīgu. Rīgā nodzīvojuši. Tad māte kaut kur ir dzīvojusi Kabilē. Tēvs ir kaut kur Engurē dzīvojis. Nu, un tad Rīgā satikušies un apprecējušies.

Māra Zirņīte: Kurā gadā viņi bija precējušies?

Jānis Neilands: 17. gadā, un es piedzimu 19. gadā, 8. martā, Soļci pilsētā. Kaut kur apakšā bijis traktieris, un augšā, še, dzīvojuši. Kā bēgļi toreiz bijuši...Vecāki tālāk par Ļeņingradu nav braukuši, nav bijuši. [...]

Soļci pilsēta ir kaut kur starp Novgorodu un Pleskavu, kaut kur tepat šinī pusē, netālu no Novgorodas, kādi 30 kilometri. Starp citu, es gribēju tur braukt, bija man mašīna. Atbraucām kaut kad 79. gadā. Gribēju paredzēt savu vietu ar visu ģimeni. Un aizbraucām aiz Novgorodas, un tur gulēja kaut kur pa nakti. Un tad mūs naktī divos – tik drausmīgi tur ir odu, ka burtiski šitā sasita sauju, un pilna. Tad mēs dabūjām... [bijām] spiesti bēgt no odiem...

Māra Zirņīte: No odiem?

Jānis Neilands: No odiem dabūjām... spiesti bēgt, un tad mēs bēgām uz šito te ...klosteri, jo mēs gribējām sievas māsai parādīt to klosteri.

Māra Zirņīte: Uz Pečoriem?

Jānis Neilands: Jā, Pečoriem. Uz to pusi braucām. Mēs bijām iztaisījuši tur likumu, sākumā ar automašīnu izbraucām. Mēs 79. gadā braucām to Zelta ceļu [Zelta loks – senās katedrāles un

pilis Krievijas ziemeļos, reklamēts starptautisks tūrisma maršruts), bijām tajā Ivanovā, tad ... Mēs pa vasaru vispār ar sievu, kamēr bija ģimene, likām naudiņu, krājām un tad vasarā braucām. Bijām i Krimā, bijām i šitanī Karēlijā. Karēlijā, vārdsakot, es nezinu, nu, tā pirmatnība ir. Tur pirmatnēji jau ir. Ne par velti saka – karēļi – *koru jeļi*.

Māra Zirnīte: Ko tas nozīmē?

Karēļi – *koru jeļi*. Karēļi koku mizas ēda, jo viņiem maizīte neaug. Un esot tikai 18 saulainas dienas gadā – tā mums gide stāstīja. Ja viņa melo, tad es arī meloju.

Māra Zirnīte Nu, labi. Bet, ja jūs sakāt, ka jūs esat netālu no Novgorodas piedzimis...

Jānis Neilands: Soļci pilsēta.[...] Tad, 20. gadā, viņi ir pārbraukuši mājā. Līdz 25. gadam dzīvojuši Rīgā. Tur man radās pirmās bērniņas atmiņas, pirmo reizi uz kino aizgāju. Redzēju mēmo kino (toreiz bija mēmais kino). Es dzīvoju Čiekurkalnā. Kādreiz tur bija “Zvaigzne”, tagad vairs tas kino nav, tas ir nojaukts. Otrā šķērslinijā kaut kur bija, tieši pretī. Mums tas kino bija netālu. Nu, un tad pirmo reizi atbraucu... tēva tēvam bija kādreiz lauku mājiņa, maza mājiņa nopirkta, kur bija kaut kāds saimnieks – tāds Irbenis, kaut kas tā, tas ir Laucienas pagastā. Bija nopirkta. Un tad viņi pārdeva tiem saimniekiem, toreiz pārdeva kaut kas zemi, tāpat kā šeit tā Pārventa te bija radusies – te arī saimnieki ir bijuši, vārdsakot, kas bija pārdevuši uz 99 gadiem dažiem kaut kādas pūrvieta, nezin, par cik to naudu. Tā man tēva tēvs arī nopircis un uzcēlis bija māju. Bet tad, kad dabūja izbēgt, tad mājiņa palika. Bet māja bija celta no baļķiem. Un vācieši, kad ieņēma, vācieši paņēma to māju un nojauca nost pilnīgi, jo viņa bija no jauna celta, un paņēmuši, nojaukuši un uztaisījuši bija kaut kur barakas toreizējiem tā saucamiem vaņģeniekiem, kā tautā sauca gūstekņus. Jo tur bija daudz vaņģenieku, kuri būvējuši tā saucamos šaursliežu ceļus, kas tur Mērsragu savienoja un visus. Jo vāciešiem jau vajadzēja tos mežus dabūt ārā tanī laikā. Nu, tad tēvs atkal 25. gadā cēla pa jaunu. Nu, un tad es pirmo reizi izbraucu uz laukiem. Es runāju kādreiz tīri, skaidri krieviski bez ...

Bērni mēs mazi bijām. Ziniet, kā lauku mājās – šinī pusē dzīvojām mēs, un otrā pusē dzīvoja tāds Trusis (starp citu, bija kāds Pauls Trusis, pēc tam vēl pazīstams bokseris). Tas tēvs bija latvietis, bet māte – krieviete. Bet tie bērni, es atceros, tie puīšļi bija jau lielāki – kādi 14 gadi, nu, ko tad mēs – tādi 5–6 gadi veci. Un tad tās meitenes, viņam bija div meitenes, jaunākas – Soņa un Nadja. Vārdsakot, mēs runājām pa čigāniski, viņi runāja pa krieviski, un mēs viens otru sapratām. Un tad meitenes, bērni arī visi runāja skaidri čigāniski.

Māra Zirnīte: Arī tie, kas bija krievu?

Jānis Neilands: Arī tie krievu bērni runāja čigāniski. Un tad es izbraucu uz laukiem, tur vairs nebija neviens. Kad kā bērni skraidām, es vienreiz tur redzēju vienu ganu no Latgales – krievs, un sāku runāt ar viņu krieviski. Tā, lūk, es.[...]

Māra Zirnīte: Nu, ko tad tēvs darīja tajā laikā Rīgā?

Jānis Neilands: Rīgā, kas tad tur bija par gadījuma darbu? Kaut kas tur bija; nebija jau nekas tāds tanī laikā. Ko es, tad tāds mazs zēns, ko es zinu. Māte kaut ko strādāja.

Māra Zirnīte: Un jums bija vēl arī citi bērni ģimenē?

Jānis Neilands: Bija laikam. Vēlāk piedzima, 22. gadā piedzima brālis, un 24. gadā, maijā tas arī Rīgā piedzima. Vārdsakot, divi bērni. Tad mēs bijām trīs maziņi. Tad tēvs izbrauca uz sava tēva mājām un tur uzcēla mājiņu. Un tad uzcēla to mājiņu. Bet tur jau tai ciemā zeme bija ļoti slikta, ziniet. Baltā zemīte, nekas prātīgs jau nu nebija ar to zemi, kas tur nu bija. [...] [Laucienā] jūra jau turpat netālu bija, man bija mute vaļā. Bet cik tad man bija – kādi 7 gadi, kādi 6, 7 gadi apmēram. Kas tas varētu būt, nezinu? Nu, un tad tur tēvs pārdeva vēlāk, kaut kas 29. gadā. No 25. gada nodzīvoja līdz 29. gadam, laikam 4 gadi. Tad pārbraucām uz Kandavu. Nopirka Kandavā atkal, pilnīgi nopirka par 300 latiem. Atceros, pārdeva māju, nopirka tur par 300 latiem pliku zemes gabalu. Kaut kas toreiz pilsētas apbūves gabalus dalīja. Apbūves gabals bija diezgan liels –

kaut kas nepilni 9 000 kvadrātmetri. Zeme bija ļoti laba. Tur varēja izaudzināt kartupeļus, mums pilnīgi pietika kartupeļu. Cūkas varēja turēt. Arī sakņu dārzs.

Māra Zirnīte: Pašā pilsētā?

Jānis Neilands: Nē. Pilsētā nē. Apmēram kilometru no centra. [...] Sākās otrā pusē ielai jau lauki, skaitījās pagasta rēķinā. Nu, tad tur dzīvoja, tur mācījās. Es mīlēju lasīt, mums visa ģimene bija tādi lieli lasītāji gadījušies. Var teikt tā, kā teica Gorkijs: “Par visu, kas manī labs, varu pateikties grāmatām.” Tur bija kādreiz Sadraudzīgā biedrība, tai Sadraudzīgā biedrībā bija vairāk kā 2 000. Es tos visus izlasīju. Lasīju visu, kas bija – gan Mimī Bliē “Mans dārza zieds”, gan dažādus Vollesus, visu, cik bija latviešu valodā. Pat, piemēram, atceros to slaveno ... Kurtu-Māleri, nē, Māleri es neesmu lasījis, tas ir mazāk. Bet šito te “Slavenais mednieks”... Kā tur bija? “Kāds mīkstāks kumoss,” teica *Old Waverly* un pārkoda dzelzceļa sliedi. Tāds vismaz teikums. Mocījos, es atceros, gāju ganos. Mocījos. Vienreiz man rokās krita (man bija kādi 14 gadi), man krita rokās Romēna Rolāna “Žans Kristofs”. Nu, tad es viņu lasīju. Izlasījis viņu esmu, bet es nomocījos. Nu, droši vien, ka nekā nav. Nu, dabīgi, ko es 14 gadu vecumā zēns varēju saprast no “Žana Kristofa”. Tagad man viņš ir, bet man nav laika izlasīt.[..]

Nu, skolā es arī lasīju. Kad es aizgāju skolā.. Tur, Nāriņciemā dzīvodams, skola bija 3 kilometrus tālumā, un es vēl biju maziņš, es negāju skolā. Tad maniem brālēniem pazīstami puikas gāja skolā, vecāki viņi bija par mani. Un, cik viņi iemācījās lasīt, tik es arī. Es apmēram 5 vai 6 gadu vecumā iemācījos lasīt.

Māra Zirnīte: No tiem draugiem?

Jānis Neilands: Jā, jā. Ko viņi iemācījās, to es arī iemācījos. Un tad es lasīju. Tad es atceros, kad es aizgāju uz skolu Kandavā, skolotāja Blāze (kura pirmās klasītēs pasniedz) prasīja: “Vai lasīt proti?” – “Jā.” – “Nu tad ej uz lieliem ābečniekiem.” Aizgāju uz lieliem ābečniekiem, tur bija fizikultūras stunda. Mums vingrošanas stundā liek lasīt pasakas. Un skolotājs laboja burtnīcas. Tagad ceļu roku augšā. “Nu, kas tad tev ir?” – “Viņa neprot lasīt, es nesaprotu, ko viņa lasa.”

Māra Zirnīte: Jūs to sakāt skolotājam?

Jānis Neilands: Jā, es saku skolotājam. Tā lasītāja bija viena meitene. Viņa diezgan labi lasīja, viņas māte bija skolotāja, un tomēr.

Māra Zirnīte: Bet ko jūs tur nesapratāt? Jums kaut kas nepatika?

Jānis Neilands: Nu, es lasu, bet viņa jau lasa bokšķerēdama. Nu, jau ziniet, kā, ja nav tik labi... Uzreiz Zariņš (tas bija mācītājam Zariņam brālis, tāds skolotājs Ervīns Zariņš), viņš teica: “Kā, tu proti labāk lasīt?” – “Jā.” Es, dāvai, tā fiksi.

“Nē, nē,” viņš saka, “lēnāk, lēnāk!” Nu, dabīgi, es lasīju toreiz tāpat kā tagad. Nu, tad meitene uz mani bija dūsmīga, ka es atņēmu... Tad es biju lasītājs tur tanī klasē. Tā es tur nobeidzu. Vidusskolu nobeidzu tur, Kandavā. Nu, 40. gadā atnāca... Saprotiet, visu laiku kā nekā tā saucamā diskriminācija pastāv vēl šodien. Jūs ziniet, ka tikai neoficiāli, jā, bet oficiāli jau nav. Piemēram, tagad pat, ja kāds čigāns uzzin, ka kaut kur vajag strādnieku, un tikko aiziet čigāns, – nē, nevajag. Tāds pašreiz ir stāvoklis.

Māra Zirnīte: Bet kā tas bija, sākot no bērnības, jūs arī kaut kā to izjutāt?

Jānis Neilands: Nu, skolā visi tur: “Čigān, čigān!” Mums iznāca diezgan daudz kautiņi un tā.

Māra Zirnīte: Jūs tur bijāt vienīgais, taču nē? Tur, Kandavā, jau bija...

Jānis Neilands: Kandavā mēs bijām faktiski viena ģimene, gandrīz divas ģimenes jeb trīs. Tad mēs nācām mājās, un daudzkārt iznāca izkauties. Vienkārši bruka virsū no ceļiem. Nu, ziniet, kā zēni. Gandrīz katru dienu bija jāaizstāvas. Par cik mums tas ceļš bija diezgan gabaliņu, kādu kilometru no skolas, tad, nākot pa ceļam, kamēr tādi jaunāki. Vēlāk, kad pieauga lieli, tad jau vairs nenotika, tad jau bija kaut kas...

Māra Zirnīte: Tas bija tādos padsmītnieka gados?

Jānis Neilands: Nu, jā, jā, kamēr tādi maziņi. Un tad mēs atkal kopā cīnījāmies. Mums bija tā, kad mēs gājām uz skolu, pilsētas šīnī malā bija vācu skola – tur gāja ebreji un vācieši, ja. Un mēs gājām arī tur. Bet tas, kad mums bija kopīgs. Tikko kāds bija, puikas, tad tur vācietis, tad jāiet piekaut vācietis, nu, saprotiet. Tas jau ir tas..

Māra Zirnīte: Tad jūs atkal gājāt tur?

Jānis Neilands: Tad mēs visi kopā kaut kur, tie pilsētnieki. Nu tad atkal notika tā. Es skaitījos pie pilsētas puikām kaut kā tur – mēs bijām savi, bet tie laucinieki, ja pasūdzēja, mums tur bija tāds spēcīgāks puisis, tad atkal to apstrādāja. Un tā mums tas naidis vienmēr iznāca starp pilsētniekiem un lauciniekiem. Faktiski skolā nāca gan laucinieki, gan pilsētnieki.

[..] Tad tie vecāki bija spiesti pavadīt tos savus bērnus uz skolu, jo burtiski tā bija, kad pa ceļam mēs satiekas, tad bija kautiņš. Jāpiekauj, vācietis jāpiekauj, un cauri tā lieta. Bet kāpēc un kas tur tas ir, bet nu tāds jau bija tas. Kā viens sāk, tad visi kopā, jo zin, ka...

Māra Zirnīte: Un vai jūs atceraties kādreiz, ka jūs esat tā arī? Kāda jūsu loma tajā kautiņā bija? Vai jūs piekāva jeb jūs bijāt stiprs?

Jānis Neilands: Nē, nē. Es nebiju stiprs, bet nu kaut ko tur... Kaut kādas notika tās dauzīšanās. Bija tur viens otrs tāds. Visi jau nebija, bet bija tāds viens otrs. Kādreiz jau iznāca.

Māra Zirnīte: Un tie citi bērni, kas vēl čigāni bija?

Jānis Neilands: Nebija toreiz. Mēs, tie brāļi, vien bijām. Kas tur – kādas trīs ģimenes bija toreiz, tagad jau vairāk. Nu, un tad.. Atnāca krievs, tas tur...

Māra Zirnīte: Tad jau jūs bijāt Kandavā arī 40. gadā?

Jānis Neilands: 40. gadā, jā. 40. gadā atnāca krievi. Mēs, tie jaunieši, tur sākām iet vakaros. Bez tam mēs jau dzīvojām tādā diezgan kreisi noskaņotā rajonā, ko sauca Sarkanā Kandava. Man jau tur bija pazīstami, vēlāk, kad sazinās... Mēs tur gribējām spēlēt teātri, arī es tur būtu bijis arī toreiz, Linarda Laicena lugas mēs tur skatījāmies, ziniet, tas bija toreiz – sociāldemokrāti tomēr. Un tagad pastā atnāk krievs un tas tur stāsta mums. Viņš mums stāsta brīnišķīgas lietas, jo, ziniet, pēc teorijas tas jau ir brīnišķīgi. Tomēr visi vienādi, tauta ir vienota, un man tas sevišķi. Nu, tad tomēr...

Māra Zirnīte: Nu, jā. Jūs tomēr izjutāt tādu...

Jānis Neilands: Nu, kā diskrimināciju... Un tagad es esmu pilntiesīgs, saprotiet paši. Par cik es 20 gadu vecumā varbūt toreiz redzēju tikai dzīvi caur burtiski literatūras rožainām brillēm. Es taču nezināju neko. Nu, un tā man tas notika. Es arodu nekādu nesaņēmu, nekur nebiju. Nu, un tad...

Māra Zirnīte: Tad jūs beidzāt tur vidusskolu jeb citādi jūs nobeidzāt?

Jānis Neilands: Vēlāk es tur nobeidzu vidusskolu. [..] Un tad tur uz vecās skolas [*pamatiem*] vēlāk uzcēla to Milēnbaha pamatskolu. Nu, un tad vēlāk, kad atnāca vidusskola, tad dabūju tur iet mācīties... Vēsturi tikpat kā nav mācījies, jo vēsturi no vēsturiskām grāmatām sāka ar dekabristiem, Merežkovskis utt. Ģeogrāfiju arī es pa daļai iemācījos no lasīšanas, zināju pa lielāka daļai no šitā "Cilvēks bez galvas". Main Rīdam, tam jau ir ļoti daudz šitās te ģeogrāfijas, apraksti. Bija tikai ekonomiskā ģeogrāfija jāmācās, bet tā jau nekas.[..]

Es kaut kā visu laiku meklēju. Piemēram, tur bija kaut kādi aktieru kursi, notika. Es arī aizgāju vienu vakaru tur paskatīties, un tomēr... kaut kādus pāris vakarus es gāju, bet biju diezgan nevēlams putns, un es aizgāju no turienes. Tur bija tāds dramatisks pulciņš, saprotiet paši. Tur jau bija toreizējie..., kas tur bija. Kas tur bija – inteliģence. Tas, kas jau virsskolu bija beidzis tanī laikā, tas jau bija labs cilvēks. Tāds jau nebija kaut kāds, ar vienkāršiem muļķiņiem... Tas jau bija tiešām kaut kur augsts, vidusskolu beidzis. Tas jau bija tanī laikā diezgan liels sasniegums.

Māra Zirnīte: Tas bija daudz?

Jānis Neilands: Jā, tas bija tanī laikā daudz. Nu, un tad es strādāju kādu darbu, gāju ganos, vēlāk kaut kur – pie lauksaimniekiem. Nekāda tāda noteikta darba jau nebija.

[..] Nu, un tad es kļuva komjaunietis, uzņēma komjaunatnē. Nu, komjaunatnē es tur nekas nebiju. Nu, tagad, kad oktobrī sākās karš, citi bēga ārā, es nebēgu un nebraucu. Es vienkārši aizbraucu... Man tur, Nāriņciemā, dzīvoja tante, un es aizbraucu tur, nosvinēju vēl tur Jāņus. Arī brālēns bija. Tas no armijas bija izbēdzis. Alūksnē, tur toreiz bija, atlaida mājās, un tad šāvuši virsū. Nez, Alūksnē kaut kur viņš tur bija. Tur viņš taisni armijā bija.

Māra Zirnīte: Viņš jau bija iesaukts padomju armijā?

Jānis Neilands: Nē, viņš Latvijas armijā bija. Bet padomju armijā... Tad vēlāk jau pārgāja Tautas armijā. Tad viņš taisni to pārdzīvoja. Viņš bija taisni tajā laikā armijā. 17. gadā dzimis, tad viņš bija... [..] Nu, palika... teiksim, toreiz jau bija Tautas armija, un pārformēja visu. Un vēlāk tad, kad, kur sākās karš, tie..... kuri negāja līdz, kas aizgāja līdz, bet vēl neviens nebrauca, viņš arī nebrauca nekā. Brauca mājās, un tad tie esot vēlāk kaut kur pār upi pārpeldējuši, izšāvuši virsū krievi kaut kur. [..]

Māra Zirnīte: Jo viņš bija krievu formā tad, jeb kā?

Jānis Neilands: [..] Es nezinu, kādā formā, bet viņš pārbrauca Latvijas armijas formā. Kaut kur ir uzņēmums, kur Latvijas armijas forma, bet viņš kaut kur...

Māra Zirnīte: Jūs nepaspējāt dienēt?

Jānis Neilands: Nē, es jau 19. gada, mani neiesauca. Mani 41. gadā bija jāiesauc. [..] Tad uzreiz sāka meklēt... Faktiski jau iznāk tā – meklē taisni. Tie, kas bija īstie vainīgie, tie jau vienmēr aizbraukuši, kas bija kaut ko darījuši jeb... [..]

Pēc tam pie manīm atnāca viens draugs un pateica, ka mani meklē. Nu, ko tad mani meklēs – aizbraucu, 6. jūlijā es atnācu pats personīgi pieteikties un mani tūlīt apcietināja. Apcietināja, ielika cietumā, vēl segu paņēmu līdz.

Māra Zirnīte: Ak tā! Jūs dzirdējāt, ka meklē, jūs aizgājāt pieteikties?

Jānis Neilands: Nu, jā. Bet es taču nekā nezināju. Es neko nav darījis tā, priekš kam tad es tur... Pieteicos pilsētā Kandavā, teiksim, kur mani meklēja tā milicija, policija toreizējā, nodibinājās. Un es aizgāju, paņēma ciet, ielika iekšā. [..]

Un tad Kandavā es biju vairāk kā mēnesi. Tad bija tā – vienu nakti veda iekšā un, teiksim, tāda istaba kā šeit mums bija tur pārtaisīta – pulksten 2 attaisa vārtus, un vienu nakti nē, otru nakti veda šaut. Un tagad mēs esam 20 cilvēki, vienā istabā guļam, un kurš nu būs tas, kurš tiks izsaukts, jūs saprotiet paši, ko tas nozīmē cilvēkam. Man bija 20 gadi, man dzīve izgāja tikpat kā filma caur acīm. Žēl nekas nebija, tikai žēl, ka tā nāve kaut kā... nu, nošaus, ko darīs, bet bija žēl, ka šitā tanī laikā tādi labi cilvēki, bija labi draugi, runājām visu ko, un tagad paņem priekš šaušanas – tas ir bišķi kaut kā, tas drausmīgi bija. Nu, un tad, pateicoties laikam doktoram Stiprajam, un tas ārsts mani pazina, un tad šitā profesora Dauguļa brālis Ervīns Daugulis. Tas arī beidzis, viņš toreiz strādāja, bija kā komendants, un viņš mani personīgi pazina, jo es jau biju tāds puika viņam. Viņš kādreiz spēlēja baznīcā ērģeles, bija ērģelnieks. Viņam brālis bija profesors Daugulis, labi pazīstams. Tur aiz mums pāris kilometru bija Rūmenes muiža. Un kādreiz viņš brauca ar zirgu, un tad kādreiz viņš pa ceļam mani paņēma līdz, uz ratiem uzsēdināja... Tad es viņam vienmēr kaut ko vaicāju, ko es biju lasījis un kas man nebija skaidrs. Un līdz ar to viņam, vārdsakot, laikam radās par mani kaut kādas diezgan labas domas, jo es tur prasīju, tiešām, daudz kaut kādus svešvārdus vai kaut ko tamlīdzīgu, kas man nebija skaidrs tanī grāmatā, ko es lasīju. Piemēram, “*Das Leben des Junge Werter*” es izlasīju vienā naktī no pulksten astoņiem līdz četriem.

Māra Zirnīte: Kā, jūs jau vāciski arī iemācījāties?

Jānis Neilands: Vācu [*valodu*] es skolā mācījos.

Māra Zirnīte: Skolā?

Jānis Neilands: Skolā, jā. Bet, nu, pēc tam biju aizmirsis tad jau.

Nu, krievu [*valodu*] iznāca mācīties 40. gadā pilnīgi no “*eto potolok*”, “*eto pol*”. Tātad pēc tam par jaunu nācās. Un tad Salaspilī, kad es biju lāgerī, tad man vecāki atsūtīja vārdnīcu, es palūdzu. Un tad es mācījos krievu valodu. [..]

Nu, tad es tur biju Salaspilī. [*No turienes sūtīja darbā uz Sužu muižu.*] Tad es tur, Sužu muižā, pabiju apmēram no augusta līdz decembrim. Tad tur mums bija komandieris, tāds vācietis, neliela auguma. Mēs viņu iesaucām par Napoleonu. Mums bija jātaisa tā... Ebreji bija, tāpēc es tur biju kopā ar ebrejiem. Ebreju uzdevums bija nolīdzināt, teiksim, to līmeni, pamatni, zemi. Mēs tad uzlikām klucīšus. Uz tiem klucīšiem bija tādas saliekamās barakas, jūs saprotiet. Mēs varējām to baraku uztaisīt vienā dienā. Tad mēs uztaisījām žogu apkārt, to dārzu, apkārt to sānu, tad viens tur sēž un klapē, citi sēž un guļ, kaut ko lasa. Būtībā nav jau interesanti strādāt. Un tad, kad nāk, tad uzbļauj. Tad visi kaut ko kustās. Jo, galvenais, vācietim vajadzēja kustēties, ja viņš redzēja. Un tagad es panāku, ka man ir atbrīvošana, mani atbrīvo decembrī.

Mazais prasa: “Par ko tad tevi apcietināja?” Es saku: “Es biju komunisti.” Viņš skatās lielām acīm uzreiz uz manīm... [..]

Nu, tad mani aizveda kaut kur uz... Ievēda iekšā tādās telpās un ievēda dokumentus. Jāparakstās, ka nedrīkst neko teikt par to jautājumu.

Māra Zirņīte: Par kādu jautājumu?

Jānis Neilands: Nu, par to, ka apcietināja, par to nedrīkst neko teikt. Nu, un tad es biju... tas bija 43. gada decembrī. 43. gadā pārnācu mājās, skaitījos zem policijas uzraudzības – nedēļā reizi bija jāparakstās. [..] Bija Kandavā pie policijas jāparakstās, kad... vienu reizi nedēļā bija jāparakstās. Un tagad 14. aprīlī man pienāk pavēste, ka man jāiet armijā.

Māra Zirņīte: Vācu armijā?

Jānis Neilands: Vācu armijā, jā. Es aizgāju uz armijas komisiju. Es teicu: “Kā tad tā? Trīs mēnešus atpakaļ mani sargāja ar šauteni, tagad man dosiet šauteni.” Šitā komisija, kas tur bija, teica: “Ejiet!” Un tā manis netika armijā. Un tagad brālis iesaukts armijā, brāli iesauc armijā...

Māra Zirņīte: Tas ir tas pats brālis, kurš slēpās?

Jānis Neilands: Jā, jā. Nu, tas brālis, kur mēs slēpās kopā. Un tagad, saprotiet, viņš atnāk no armijas. Tad, kad bija jābrauc uz fronti, viņš vienkārši mācījās. Teiksim, kad bija jāiet uz fronti, viņš nedzirdēja, pārnāca mājās. Pārnāca mājās, slēpās mājās. Nu, dabīgi, kad tur jauns, sāk patīkt, tad tur viņam kaut kāda meitene paliela sāka staigāt. Paņēma [*brāli*] ciet, apcietināja un notiesāja 6 mēnešus. Trīs mēnešus pabija toreizējā cietumā, tā ir, pretī Bastejkalnam – tur kādreiz armija stāvēja. Tur bija kaut kāds cietums.

Māra Zirņīte: Kazarmās tajās, jā?

Jānis Neilands: Nu, jā, jā. Tanīs telpās, kas tur ir tā kazarma. Nu, un viņš saka, ka tur arī esot daudzi nošauti. Ļoti daudz arī vācieši esot tikuši nošauti. Un tad viņš atrakstīja vēstuli, ka viņš ir Zaubē. Un Zaubē es aizvedu viņam ēst. Nu, ko tad. Paņēmu ēst, aizbraucu uz Zaubi. Nu, un es skatos, ka viņš tur bija nodots toreiz t.s. organizācijai *TOT*, tāda bija. Tā poļu faktiski bija – viņi tur strādāja pie ceļu labošanas. Nu, un tad tur nebija ko ēst, un tad viņi atļāva tiem cilvēkiem tā puslīdz brīvi tur staigāt pa tām mājām paprasīties. Nu, es tā nodomāju tomēr... Tagad es braucu mājās, es atnācu... Un es domāju tā, sarunājām – es paņēmu otra brāļa pasi un atnākšu atpakaļ, un aizbēgšim, un tad, vārdsakot, ar pasi mēs aizbrauksim uz mājām. Tomēr kaut kā pie mājām taču sargāties var, bet tā jau nenotika, jo būtībā Kurzemē taču radās.. Kandava bija aplenkumā visu laiku. [..]

Man tāds Ignāts bija pazīstams, viņš par stacijas dežurantu strādāja. Viņš man tāds domubiedrs bija, diezgan. [..]

Krievi bija ieņēmuši toreiz Tukumu, krievu tanki bija Tukumā. Nu, es tagad nosēdu tur labu laiku, pienāk pie manis (kādas pāris vai trīs stundas es tur nosēdēju) Ignāts un iedod man atslēgas,

viņš teica: “Brauc mājās, uzvāri tēju. Šis ir beidzamais vilciens, kas iet atpakaļ.” [no *Tukuma uz Rīgu, 1944. rudenī*] [..]

Uz Rīgu, jā. Nu, un tad šitās te briesmas, kas tur bija, kam tur zeme dega zem kājām. [..] Nu, un tad es Rīgā nopirku brālim uzvalku, sikumtirgū nopirku lietotu uzvalku, nopirku kurpes, nopirku, vārdsakot, visu, ieliku somā un aizbraucu tur atpakaļ.

“O, tik ātri atpakaļ,” man saka. Nu, un paņēmu līdzī pusstopu. Man bija līdzī visas šitās *šeinas*, un kaut ko varēja dabūt – gaļu... Man bija visai ģimenei paņemts līdzī. Nu, naudiņa ar bija. Un tad aizbraucu tur, nopirku jēra gaļu, izvāriju kaut kādas kārtīgas vakariņas vai pusdienas, kas tur bija. Vēl tur uzaicināju priekšnieku, kas tur.. Paēdām un piedzērām, un tā. Nu, un sarunāju ar viņu, ka es pēc tam ... Jā, es nopirku, es pāris dienas vēl pastāvēju vienā mājā – tur man izcepa maizīti. Paņēmu un samaksāju par to strādāšanu, darbinieki jau nebija, atceros. Kaut kur netālu no Zaubes. Un izcepa maizīti, nopirku, 10 markas samaksāju par vienu to “Tēvijas” numuru. Tajā bija tā saucamā bēgļu karte.

Un tagad sarunājam, ka es gulēju te to nakti un gaidīšu. Es arī gaidīju viņu... Ko tur zin. Galvenais, jau bija domāts, kad atkāpjas, lai nenošauj. Mēs jau nezin, kas var notikt, ja Tukumā ir iekšā, neko jau nezin. Jēlgavā tur jau bija sajaukts kaut kas.[..]

Nu, tad viņš naktī, es skatos... Pusdienlaikā norunāja, ka vakarā, šis, es skatos, kaut kas no rīta, jau desmitos... Nenocietās, jau skatos, viens man aizbēg garām mežā. Nu, skatos, pieeju klāt – šis ir! Nu ko, tad ir! A tur, ziniet, ir tā – Zaubes...tur iet Ogres upe un meži, un Ogres upe jeb varbūt cita upe. Man liekas, ka Ogres. Un tur ir ļoti daudz tādas pļavas lielas un tajās pļavās ir mazi šķūniši – tādi kā pirtiņas, apmēram tādā veidā. Un tad mēs iegājām tai šķūnītī, uzkāpām augšā, attaisījām lūciņu un ielidām lūciņā. Tā mēs pa dienu pārlaidām...

Jā, visu naktī gājām, gājām pa mežu, visu naktī gājām. Iziet uz ceļa, skatās, cik tālu no Zaubes – 6 kilometri tikai. Tad nolēmām, ka jāiet uz Līču staciju (tur tāda stacija Līči skaitās, tas ir Rīgas–Ērgļu līnija), tas apmēram kādi 30 kilometri. Tad mēs nolēmām galu galā atpūsties pa dienu, un tad naktī mēs ejam. Naktī ejam pa ceļu.

Gājām, saule jau uzlec augšā, mēs pieejam pie Līčiem. Kad saule augšā, tanī momentā skatāmies – pie Līčiem stāv vesela rinda armijas. Cik tur apmēram – kaut kāda vienība. Nu ko tad, aiziet uz staciju paprasīt, kad tad būšot vilciens. Vilciens būšot tikai pēc dažām stundām. Paskatos kartē, tur ir tālāk tāda stacija Batrāni, tas ir, kādi 2–3 kilometri. Tur ir tāda viena, meža vidū tāda stacijiņa. Biļetes tur nepārdod, tur pārdod vagonā. Bet tā vienkārši ir tikai tāda pieturvietā, līdzīga kioskam, tāda telpiņa. Aizejam tur, sēž vairāki cilvēki. Piebrauc vilciens. Jā, ejot uzreiz uz staciju (tur tāds tiltiņš neliels), uzreiz: “Stāt!”

Kas par brīnumu – “Stāt!” Mēs skatās, kas tur ir – stāv armijnieks. Sāk ar viņu runāt, es klāt runāt, brālis grib bēgt. Es saku: “Kur tad tu bēgsi? Ja tur pāris kilometrus... izšaus gaisā, tad trauksmi sacels, tas būs baigi!” Es runāju tā. Nu, saprotams, katram sava dzīvība ir mīļa. Ja citas izejas nav, tad es saku tā:

“Es runāšu, bet tad tu dod viņam pa... tā ka uzreiz...”

Brālis bija fiziski diezgan spēcīgs.

“Dod tā, ka paliek!”

Galu galā savu dzīvību katrs grib pārdot.

Māra Zirnīte: Viens pats tas [*armijas cilvēks*]?

Jānis Neilands: Viens pats tas, jā. Domāju, es runās. Galu galā pieiet klāt, sāk runāt ar viņu vāciski – nesaprot, krieviski – nesaprot, latviski – nesaprot. Galu galā viņš ir leitis. Nu, un mēs viņam stāstām toreiz, ka bija aicinājums iestāties armijā, lai piedalās. Es teicu, ka man, mums jābrauc. Mēs te strādājam uz laukiem un kaut ko tur. Parādu, ka mums ir jāiet armijā, ka mums ir jāiet pieteikties armijā, jābrauc uz Rīgu. Ā, labi, lai tik iet!

Tikko tādu gabaliņu paiet, mēs kādus pāris kilometrus – nāk pretī viens jefreitors jeb kaut kāds tur ar ... tas ir nokāries viss ar šitām rokas granātām un pistolēm, nu, briesmīgs.

“Kur jūs iet?” – “Uz staciju, kur mēs iet, mums taču jābrauc uz Rīgu!” – “Labs, ejiet.”

Nu, kad mēs uz staciju iet, ko tad vairāk? Izrādās, ka to nakti bija paņēmuši un iznākuši no Lietuvas kaut kāda tur armija, un tā sāka apsargāt to ceļu.

Māra Zirņīte: Un kas tā bija par armiju? Tā nav vāciešu?

Jānis Neilands: Nē, tā bija leišu armija [*vācu armijas sastāvā*]. [..]

Nu, es jau gāju pa mežu. Pirmo reizi mēs gājām, lai virziens nav, mēs gājām, gājām visu nakti un nekur ne ... Aiziet tur un tagad sēž, gaida. Brālis arī tur sēž, un uzreiz viens cilvēks tur priekšā, tāds vecāks, es nezinu, cik tad vecs – toreiz kādi 40 gadi. Viņš skatās uz mums. Tā kā mēs sēžam, prasa: “Kur jūs brauksiet, jaunie cilvēki?” Mēs sakām: “Mēs brauksim uz Rīgu.” Viņš teica: “A jums siksnas ir?” – “Jā,” es saku. “Ietu labāk uz mežu pakarās,” viņš teica. ”Bet uz Rīgu nebrauciet. Neiebraucot Rīgā, vācieši aplenc vilcienus un visus ķer ciet, cik nu var, cilvēkus, un ved prom uz Vāciju.” Tas jau bija toreiz augustā kaut kas, tas bija augusta mēnesī, augusta beigās, septembrī. Nu ko. Viņš teica: “Man bija mājas, man bija lopī, man bija govys, un es uz Rīgu nebraukšu. Man netālu dzīvo māsa, es pie māsas braukšu. Viss no tā, redziet, man tikai koferītis palicis. Un es to nedomāju, ka latvieši, šitādas cūkas, tā rikojas!”

Viņš teica: “Šauj kājā, ja tu neiet.” Vārdsakot ar varu dzinuši..., lai nepaliek pie krieviem. “Un tad tur tālāk,” viņš saka, “ir tāds Raganu purvs – tai purvā esot pilns. Tur ir vācieši, krievi, visādi, vārdsakot dažādi cilvēki, kas ir baidījušies.” Nu, dabīgi, ka tādos apstākļos, ja vācietis tik tālu ir atnācis, atdzīts, tad mainīsies kaut kas. Nu, mēs arī aiziet uz turieni. Iet tagad, ir tumšs, sāk līt. Skatāmies, ir tāds šķūnis, ne malkas, bet siena kaudzes. Bet sienā tur, ziniet, nevar tikt iekšā. Mēs ieejam iekšā tai šķūnī, parauj vienu dēli vaļā un ieiet iekšā. Bet tik daudz muļķi bija, ka varēja to dēli pieraut atkal klāt. Bet, redz, nav nekad dzīvē tāds sakars bijis. Tagad es zinātu, ka tas būtu, bet toreiz – nē. Nu, paņēmām uzreiz... Un tur bija savests siens, mēs ierokas tai sienā iekšā, paēdam un tur siltumā, ziniet, aizmiegam. Uzreiz no rīta mēs dzirdam, ka runājas saimnieks, ienāk iekšā, pats ar sevi runā. Viņš teica: “Kas tad te – zaglis ir bijis, ka atlauzts ir dēlis?” Apskatās. “Nē, neko nav zagts. Nekas zagts neredzās,” viņš teica. Aiziet, pieklapē, piesit ciet. To dēli piesit klāt, un tad mēs dzird. Pēc tam uzreiz pienāk mašīna, ienāk iekšā vācietis: “Vai bandīti te nav?” Izrādās, ka tur ir liels lielceļš. Un mēs tieši no šīs puses iegājām tajā šķūnī, no meža puses – tur tālāk neliels mežiņš. Un tur tieši iet kaut kāda Rīgas šoseja. “Nē,” viņš teica, “nav bijis.” Nu, ko tad tā. Mēs tagad, tikko viņš aiziet prom, iziet ārā, mēs fiksi izsit atkal ārā dēli un laižās prom. Nu, ko tad darīs citu? Tad aizgājām. Tad mēs tā dzīvojām – vienā otrā mājā. Bet, ziniet, maizīte nav – gribas jau ēst. Mēs tagad ieiet vienā mājā, nu, ies apzagt kaut ko. Labs ir. Ir, stāv piekaramais atslēgs. Nu, ko tad mēs būtu ņēmuši? Nu, kas tad tur būtu – paņemt vienkārsi to piekaramo atslēgu, norautu nost ar visu to cemmi. Mēs taču aizbāztu kaut ko. Vienalga, vai mani ķers par to vai tā, vienalga ir beigas. Nevar! Sarokam kartupeļus. Bet kas par nelaimi – meža tuvumā... Te ir mājas kaut kādas, vairākas lauku, te ir kaut kādas pļavas, un te ir liels mežs. Mēs te kaut kur krūmos. No sākuma man bija pulkstenis un kaut kas vēl tur bija, es to atdevu tai saimniecei. Un tā mums nesa, nolika mežā, krūmā ēdienu. Galvenais, ja ir ēšana, tad jau var dzīvot mežā. Un tagad tā. Mēs te esam krūmos. Redzam, nostājas, atnāk vesela rota laikam, nostājas tai meža malā un sāk to meža ķemmēšanu. Jo cilvēkus tak vajadzēja lielgabala gaļai. Vācietim pēc Staļingradas sāka pietrūkt dzīvais spēks. Radās tādi nodevēji kā Bangerskis un Dankers, un tad vēl tur daži virsnieki, arī Šēnfelds, cik es zinu, jeb Skaistlauks, vēlāk pārvācojies pulkvedis bija. Nu, un tad vesela rinda. Un sāka valdība... un, lūk, cīnās, ieģērba tos... Viņiem vajadzēja lielgabalu gaļu, jo būtībā to citādi nevar nosaukt kā par lielgabalu gaļu. Es vairāk nezinu, citādāk... Tad viņi meklēja. Ļoti daudz cilvēku taču negribēja iet, teiksim, par lielgabalu gaļu. Un tad viņi gāja, [..] ķemmēja mežus un

cēla tos cilvēkus un ar varu dzina. Kā tur minēja – 140 000, vienā otrā laikrakstā minēts. Otrā 100–120 tūkstoši minēti. Un no tiem pāri palikuši bija dzīvi 10 000, atgriezušies. Dabīgi, viņus tur ar lielu pompu apģērba, ievilka brīvības cīnītāju togā. Bet padomāsim loģiski, vai tad kurš ticēja, ka Staļins vai Hitlers būtu devis mums brīvību? [..]

Tā mēs tur mežā nodzīvojām 3 mēnešus.

Māra Zirnīte: Jūs neatrada tie *ķemmētāji*?

Jānis Neilands: Nē, nē.

Māra Zirnīte: Jūs redzējāt, kā ķemmē?

Jānis Neilands: Jā, mēs redzējām. Mēs tais krūmos esam, bet viņi neiedomājas, ka mēs dzīvojam krūmos.

Māra Zirnīte: Viņi iet uz mežu?

Jānis Neilands: Viņi iet mežu ķemmēt, ķemmē mežu. Nu, tad vairs nebija iespējas, tad mēs dabūjām... Mēģināsim pāriet fronti, vismaz tur ir, kaut kā tur jau būs. Aizgājām līdz frontei.

Māra Zirnīte: Kur tad fronte tolaik bija?

Jānis Neilands: Kaut kur tur bija ap Ērgļiem. Vēlāk tur bija kaut kas... Ērgļus ieņēma krievi, viena divīzija ieņēma nakts laikā kaut kā. Un, ieņēmuši to vietu, bet otrā dienā vācieši izsita divīziju un saņēma to gūstā. Un vienu daļu no divīzijas pats satiku mežā, tur bija puīši kā tāda jauna armija. Viens nabaga puika tika armijā ticis paņemts, un otrā dienā jau gūstā. Un tad viņš tur pa mežu dzīvoja, lasīja ogas. Es vēl nobaidīju viņu. Šis nabags tā sabijies – ne šautene, nekas viņam nebija vairāk. Viņš vienkārši izlaidās tur kaut kādā krūmā. Un tad tur vienu daļu saņēma ciet, un tā tur palika. [..]

Kaut kur tai virzienā pie Ērgļiem mēs bijām. [..]

Pa fronti dzird – krievi dzied *Katjušu* [*meitenes vārdā – krievu dziesma un ložmetējs*], dzird – krievs dzied *Katjušu* pa šito skaļruni. Te kaut kur vaid vācieši ievainotie. Mēs arī esam... Vācietis mežā negāja. Ēst gribas... Vācietis nokāvis cūkas, nolīcis ir mežmalā, sak, kaut kur novīlcis ādu nost mežmalā. Mežmalā stāv, mēs pa kluso pieejam, vienu gabalu noraujam arī, to cūku gaļu. Tagad mēs vārām ēst, bet es nezīnu ar, vai pārdrošība. Es nezīnu, bet tagad es to nevarētu. Apmēram kādu 100 metru attālumā ir vācieši apmetušies. Mums ir jāizvāra kaut ko ēst. Pa nakti iet, *kukuruzņiks* [*krievu lidaparāts*] lido. Mēs vārdsakot ielikāmies tādās [*bedrēs*] (tur laikam bija patvertni izrakuši tie saimnieki) ... un tagad tā šauri, un tagad ir *kukuruzņiks* un met bumbas, a mēs kurinām apakšā un vārām ēst, kartupeļus salasījām un cūku gaļu – kaut kas ir jāizvāra ēst. Kaut kas jāēd ir, badā tak nevar nomirt galīgi. Lauku mājas ir tukšas, visi ir aizbēguši, nav neviens, aizbraukuši. Tālāk dzird fronti, vārdsakot pie frontes joslas. Tur ir droši, tur nenāk vācietis. [..] Tad mēs dabūjām ieročus vācietim. Bija pazuduši vāciešiem ieroči. Mums bija šautene, dabūjām.

Māra Zirnīte: Kā jūs viņu dabūjāt?

Jānis Neilands: Vācu šautene. Vienkārši bija kaut kā bēguši tie vācieši... Tur, kas bija, kā likuši. Aizgājām (tur bumba kritusi kaut kā laikam), jā, iet un šauj. Mēs domājām – labi, iet un tik šauj, tad tie vācieši nenāks uz mums. Viņi jau neredzēs mūs, un mēs varam droši vārit. Jo būtībā, ja vācietis būtu iemetis vienu granātbumbu, mēs būtu beigtī. [..]

Nu, vācieši bija kaut kā aizmugurē, netālu bija kaut kāda vāciešu vienība ar zirgiem. Un mēs aizgājām otrā rītā, skatāmies, vāciešiem stāv kādi 4 vai 5 zirgi. Vācieši jau bija akurāti – katram zirgam pa nakti uztaisa steliņģi. Un viss tas steliņģis tikai iesprāgst, un tad paliek vācietis ar visiem... visi sajūgā un pārējie tur bija. Un tur bija viena šautene, pāris šautenes palikušas pāri kaut kā... bēguši, jeb kas, es nezīnu, un mēs tās pievācām, saprotiet. Un kaut kas bija – ieroči, tādā veidā. Nu, ieroči, kas par lietu. Tagad ēst grib. Ir apmēram 10 metru attālumā – mežā es redzu, ka iet vācietis atvaļinājumā, jeb kas... Viņam pilna soma, bet, redziet, nospiest, nošaut nevar.

Bija tāds gadījums – es gulēju ārā, jau septembra beigās. Tur netālu pļavā bija šķūniši, kur siens ir. Mēs domājam – te ir krūmi un tepat šķūnītis ir blakus – iesim tur iekāpt augšā. Mēs ejam, skatāmies – pļavas otrā pusē, kādi 2 kilometri, ir vācieši, vairāki pajūgi, un vāc sienu. Mēs domājam – nu, labi, lai jau vāc sienu. Tagad saku brālim (mēs divi vien): “Skaties, gulēt nevar, ka neuznāk virsū.” Tikko mēs tā labi runājam, dzirdam, ka *karabkājas* [no krievu – *raušas*], jo tur, lai tiktu augšā, *jākarabkājas*, saprotiet, pa to mazo lūciņu, viņam *jākarabkājas* augšā. Jā, ienāk iekšā, [...] es viņam nolieku priekšā šauteni. Un šis tagad uzreiz, ticiet vai nē, bet viņam kājas trīc, un rokas ceļ šitā augšā. Kaut kāds seržantelis bija. Šitā trīc, rokas atpakaļ. Un tagad stāv un gaida. Bet, saprotiet, man lode ir ievadīta stobrā, vēl tikai atliek atsist šitā iekšā un nospiegt. Bet to nevar. Nevar, nav iespējams. Cilvēku šaut nevar. Nu, un šitas tā kāpjās, kāpjās atpakaļ un atmuguriski krīt pa to lūku ārā un lec atpakaļ no ķieģeļiem. Tagad šis skrien pa to pļavu pie tiem biedriem un kliedz: “*Alarmo, banditen!*” Viņš jau nezina, viņš tik redzēja, ka brālis tur šauteni pret viņu un mēs, bet nospiegt nevar neviens. Kaut gan gulējām, ievadīta lode šautenes stobrā, un tā gulēja mums blakus... Ja, kad gulējām kaut kur, ja gadījumā [iznāk] atšaudīties, tad tevi vismaz uzreiz nenāks saķert tikpat kā par muļķi...

Tagad vienu rītu atnāk brālis, viņš teica: “Es redzēju krievus.” Viņš vakarā likās gulēt un gulēt, bet es nevaru gulēt. Saprotiet, nāk septembra beigās, oktobris. Kur nu mēs iesim mežā? Ir taču drausmīgs stāvoklis, kur lai iet? Uzreiz viņš teica: “Redzēju krievus.” – “Ko tu redzēji, ar šauteni?” es prasu. Nē, ar lāpstām staigājuši. Es domāju, ka kādi gūstekņi. Beidzot viņš atnes kaut kur tādu somu, viena virsnieka, tādu mazu somiņu. Bet tai somā nekā vairāk nav – odekolons ir, bārdas skujamais aparāts bija un bišķi tabaka, papirosi. Un es arī smēķēju... Mēs darījām tā – paņēmām zaļu tabakas lapu (lauku mājās bija), paņēma, pakurina uguni. Es nezina, sērkokciņi bija laikam mums tad. Paņēmām, sasmalcinājām un to smēķējām. Šādā veidā. Tagad dabonam labu papirosu, mēs paņemam, aiziet nodzen bārdi. Jūs varat iedomāties, es pa to mežu staigādams (man bija šinelis, kaut kur biju dabūjis, nezina, kaut kādā mājā tukšā, platmale un bikses nopircis, kurpes bija no ādas, bet visas beigtas – šitāds izskatījās). Uzreiz es redzu – te nāk kaut kāds virsnieks, bez uzplečiem (tas bija kaut kāds no politdarbniekiem vai kaut kāds virsnieks), un es uzreiz redzu, ka viņš ierauga mūs un, dāvai, bēg. Kā viņš ierauga mūs, tā mēs ejam klāt pie viņa. A viņš bēg. Es saku: “*Stoj!*” [*stāvi!*] Kā bļauj “*Stoj!*”, šis stāv. Pieeju klāt: “Kāpēc bēgi?” Viņš teica: “Es jau nezina, kas jūs tādi ir.” – “Vai tabaka ir?” es prasu. “Jā.” Šis laikam no bailēm veselu paciņu kā virsnieku tabaku iedeva mums. Nu ko. “Krievi ir?” – “Jā, ir.” Nu, kur tad tur... Ka krievi ir, tad mēs iesim ārā. Domājām, ka tiksime vismaz kaut kur drošībā. Jā, mēs iet. Uzreiz pēc kāda kilometra “*Stoj!*” – *Stoj! Stoj.* Pieiet klāt. Viens kapteinis, tas ir tikpat kā lulle tīrs, viņš uz segas sēž. A tie nabaga virsnieķeļi, tie nabaga zaldātiņi – tie melni, netīri, ziniet, kaut kā nošņurkuši, nošmurkuši. Tie tur apkārt, a šis kā kungs – viņš kapteinis, četras zvaigznītes. Toreiz mēs to nezinājām. Uzreiz pēc kāda laika šis kaut ko paprasa mums. Pasauc, iznāk tāds vecākais leitnants ar trim zvaigznītēm. Tas bija diezgan tāds prātīgs, laikam bija no tās speciālās, no tās juridiskās [*armijas drošības sistēmas*], kas tur bija, pārstāvis. Tas uzreiz prasa... Brālis saka: “Tad nu mēs varēsim iet uz mājām? Iesim?” – “Jā,” viņš teica. “Kad beigsim karu, tad iesim mājās.” Tā mūs trīs dienas paturēja, aizsūtīja, apcietināja ar tiem kopā, tur salasīja veselu baru mūs, un vienā jaukā dienā nostādīja rindā mūs visus – jūs esiet kā iesaukti armijā, un cauri tā lieta. Un tā mēs tikām armijā.

NMV 991

ĒVALDS SILIŅŠ, dzim. 1919.

Intervija: Rūjienā, 1999.

Intervēja: Dace Bormane

Atšifrēja: Aija Siltāne

Publikācijai sagatavoja: Dace Bormane

Ir pirmsjāņu nedēļa 1999. gadā. Jaukā dārzā, kur visapkārt dzied putni, Ēvalds Siliņš stāsta dzīvesstāstu. Aiz dārza robežas ir Rūjienas centrs. Tā ir unikalitāte, kura pasaulē daudziem nav pieejama – pilsēta un lauki, atpūta un darbs – viss it kā blakus un tuvu. Bet viņa dzīvē tuvu bijusi dziesma, māksla, kori, skolas un... karš, ieslodzījuma nometnes... padomju politiskā režīma diktētas prasības, un ir izcila spēja kopt, attīstīt savu, savu skolēnu, novada, tautas gara dzīvi un vērtības, jo cilvēks ir daudz dziļāks un pilnīgāks par situāciju.

No skolotāja, diriģenta, komponista, mūzikas mācību grāmatu autora, novada kultūras dzīves rosinātāja inteliģentā vēstījuma šoreiz piedāvājam stāstījumu par pieredzi, kuru savulaik oficiози apzīmēja ar vārdiem „melnā biogrāfija”. Šodien sakām: bija reizes, kad cilvēkam bija problemātiski dzīvot ar savu biogrāfiju. Kā un kas veidoja šādas biogrāfijas? Par to liecina arī šis dzīvesstāsts. Atlasīti fragmenti, stāstījuma izteiksmē neko nemainot.

Ēvalds Siliņš: [...] un tad nāca karš, un tad nāca armija, un tad nāca gūsts un nometne. Paldies Dieviņam, karu es nobeidzu... Es pašās beigās nebiju leģionā, pašās beigās es biju lidotāju skolā Liepājā, Grobiņā. Tur bija latviešu lidotāju vienība. Nu, līdz lidošanai es netiku, mani atsūtīja uz Rīgu, uz kursiem. Tas bija 44. gada vasara. Pie Ķīšežera bija tur tādās barakās... nu, pilnīgi varbūt tur bija vācu kaut kas, tā... Par unteroficieri mani taisīja, jā. Es biju ober(ger)jefreitors, jā, es tādā augstā činā biju ticis ... dižkareivis, jā. Un tad tur pie Daugavpils jau bija... tur tie krievi jau uzbruka. Un tad visus tos kursus likvidēja, aizsūtīja, piedalīja vienai vācu divīzijai visus tos kursus klāt. Un tad mēs kāpāmies lēnām atpakaļ, lai, toreiz teica: saīsina, saīsina fronti, kamēr tur pie Pļaviņām sākās milzīgs krievu uzbrukums. [...] Tik briesmīga viesuļuguns bija, un es biju apdullināts, kontuzēts no vienas granātas. Un es tik pamodos šķūnī, salmos es guļu. Un Plāteres pagasts bija jau kauju izšķirējs. Es vēl aizrakstīju tur... Tur nav vairs tā... Un tad, lai gan nebūtu ko darīt... Nekā neviens nezina. Saimniecei visur tie ir iekšā jau, un es tāds pusdullis un pusklībs, un nekā... Es beigās, es nekā nedabūju. Saimniece man iedeva saimnieka pašaustus svārkus, bikses, jā...[...] Apģērbos, un tad es pa mežiem nācu uz māju. Tas bija nu kaut kad septembris vai jau septembra beigas laikam. Atceros, bija statīvi, labības statīņi, es vēl tādā statīņā pa nakti pārgulēju, tur ielīdu. Un es nācu caur Valmieru. Valmiera pašlaik dega. Tā, lūk. Iegāju pie onkuļa, bet tie bija aizbraukuši prom jau, tie jaunie. Tas vecais onkulis bija palicis. Es nācu tālāk. [...] Uz šo pusi brauc viena krievu mašīna. [...] Jā, lai kāpj iekšā un rāda ceļu. Nu un es aizbraucu. Mamma gandrīz vai pagība aiz pārsteiguma, ka es mājās sveiks un vesels. Nu, ko darīt? Es pierēģistrējos. Un ko darīt? [...] Un pāris mēnešus es tur nostrādāju, kamēr mani paņēma aiz apkakles un aizveda uz Valmieras muižu. [...]

“Jūs jāpārbauda.” Nu, tas bija rezultāts tad, kad sākās jau tā filtrācija. Tas bija rudenī – kaut kad jau oktobrī, novembrī. Novembrī varbūt jau, jā. Nu jā, es atnācu septembrī, kādi pāri mēnešu es biju te, Zentēnos. Nu, es nezinu, it kā vēlāk stāstīja, it kā tas milicis tur nosūdzējis, ka tas fašists un... Kas to zin?

Dace Bormane: Nu ja.

Ēvalds Siliņš: ... tā runāja. Tagad man jāiet uz Valmieru, uz staciju lādēt vagonus.

[..] bija visādas, es atceros, zirgu lietas un sakas, un striķi. Tos arī lādēja un veda kaut kur... Bet kas tur vēl bija? Tad kādreiz pie stacijas tur ... laikam vai tiem patērētājiem mums bija kaut kas jākrāmē? Kā arī tur tās dāmas ierauga mūs un iedod maizīti kādu rīciņu, ja. Ar to ēšanu jau diez kā nebija toreiz. Nu tagad pienāca aprīlis, tagad, jā, pasaka tā viens poļitruks: “Karš vēl nav beidzies. Jūs dzimtene gaida, jūs tagad būsiet armijā, jūs iesauks armijā.” Labi. Tagad brauksim uz armiju. Ielādē mūs vagonos, un braucam, braucam... braucam līdz Maskavai, braucam cauri Maskavai tālāk, tālāk. Tad nu kādu nedēļu braucam gandrīz, apstājās vilciens – klaja stepe. Mēs izkāpām ārā tagad visi ar visām pauniņām, kādas nu katram ir. Tagad mūs ved, ved, ved, uzkāpjam tādā kalniņa galā, ielejā redz vienīgi dzeloņdrātis, jā. Un izkratīja visu, atņēma, kas bija... visādi papīra gabaliņi, pēdējo, kas tur bija. Tagad, zin, zirgu barakas tur bija. Tur bija ieliktas tādas... divas tādas apaļas tās vācu barakas un tās divstāvu nāras sataisītas. Apakšā vēl sniegs bija, es atceros[..] Tur būvēja gāzes vadu Saratova–Maskava. [..]

Tur bija, bija.. vienīgais no Latvijas bija viens ebrejiņš Einholds.[..] Traģisks liktenis. Viņš visu vācu laiku slēpies. Viņam bijusi kaut kāda tāda simpātija no poļiem.

Dace Bormane: Izdevies izbēgt.

Ēvalds Siliņš: Aiz skapja bijušas tādas durvis, un viņš tagad slēpies. Un tagad ienāk krievi. Un viņš tagad grib elpot pirmo reizi, nu, kā brīvs cilvēks ieelpo svaigu gaisu. Uzreiz ir dokumentu pārbaude, tagad aiztur viņu. Noskaidrojas, ka viņš ir bijis, viņš ir bijis Latvijas armijā iesaukts tad, kad tas karš sākās. Nu un tagad viņam... apvaino, ka viņš ir dezertējis. Tā kā Latvijas armiju pārņēma it kā Sarkanarmija, viņš ir dezertējis, un atkal aiz drātīm. Tā, starp citu, es atbraucu mājās, viņš vēl palika. Bet pēc tam es satiku viņu vienā sanatorijā Rīgā. Viena koncertbrigāde, un mans Žoržs Einholds dzied. Viņš nu dziedāja, smuks tenoriņš bija. Tagad viņš stāstīja, ka tika vaļā viņš arī tā. Nu, tagad tā. Vienā jaukā dienā uzreiz... tur tam nometnes priekšniekam tā kundze bija tāda mākslas mīļotāja. Un tagad viņi sasauc, nostāda – tad bija tās pārbaudes, jo tuvojās 1. maijs. Tas bija aprīli kaut kad. Vajag kaut kādus priekšnesumus, vajag kaut kā atzīmēt svētkus, jā. “*Muzikanti, šag v perjod!*” [*Muzikanti, soli uz priekšu!*] Nu, es ar pa pusei muzikants, bet es ar’ “*Šag v perjod*”. Nu un tad man sākās muzikanta gaitas nometnē. Un es pateicos Dieviņam, ka tā mūzika..., jo citādi daudzi jau tur burtiski badā apmira. Un tad tur bija tāds Ļeņingradas aktieris Basovs, tas bija man tas mākslinieciskais vadītājs. Viņš pats lasīja to Zoščenko (toreiz bija atļauts vēl).

[..] Un visādi žūpu stāsti. Tad bija viena arī dziedātāja. Un tad man iedeva akordeonu. Un tad viens armēnis bija dancotājs solo, viņš dancoja viens pats. Tad bija tādi pūtēji tur 3. Nu un tagad iztaisa mums tādu... Iztaisām tādu programmiņu. Tagad pieņem sovhoza klubā, pirmais koncerts – pārbaudes koncerts. Nu, tur ir, kāds tas līmenis? Kā tur vispār bija tai Krievijā toreiz?

Dace Bormane: Nu, kā tad!

Ēvalds Siliņš: [..] Nu un tad es tur uzmetos tā kā drusku par kapelmeistaru pie tiem muzikantiem. Nu un tad mūs laida arī braukt... Mūs izkonvoijēja, mums vairs sargi līdz nebija, mūs laida braukt pa sādžām. Vispirms arī tur bija ik pa kādiem 5 km tās nometnes. Nu, tur jau ar mašīnām nē, bet kājām gāja visur. [..]

Dace Bormane: Arī tur?

Ēvalds Siliņš: Arī tur.

Dace Bormane: Nu un tad pamatā uz valsts svētkiem?

Ēvalds Siliņš: Nē, nē, nē.

Dace Bormane: Ak tā?

Ēvalds Siliņš: Un tad pa sādžām, pa sādžām.

Dace Bormane: Nu, tad jau tā kultūras joma...

Ēvalds Siliņš: Jā. Un par naudu. Mums bija viens poļitruks līdz. Es sapratu tā, ka viņu tas priekšnieks drusciņ sapelnīja arī naudiņu, jā, mums jau neko nedeva, un tāpēc mūs palaida tā... [..]

Tur bija, vārdsakot, cēla to fabriku. Bet es pie tās celšanas netiku, jo tas bija veikls vīrs – tas

Basovs. Saorganizēja un sarunāja, un mēs braucām atkal, gan tiem sargiem, gan tiem gūstekņiem, gan sādžās, gan bērēs, gan kāzās spēlējām. Jā, es redzēju gruzīnu bēres. Tās nu bija, ka viņi ... jāspēlē ir lezginka. Kad nes no mājas ārā, tad spēlē lezginku. ...[neskaidri] un tad paņem visu to zārku, tad danco apkārt un...[neskaidri]. Tā kā atvadišanās. Kapos tur danco atkal apkārt kapam, jeb kā tur visas tās... no šīs pasaules, jā. Un tad tur saliek visādus smēķus un fotogrāfijas, un bildes tai zārkā, un visu tā. Nekad nav redzējis tā. Jā, un tā tad... Kas tas bija par gadu? Tas bija 45. gada rudens. [..]

Tad es atbraucu tagad mājās. Tur nu, ko darīt? Tais Rencēnos biju sācis strādāt. Nu, kur es likšos? Es aizbraucu tagad uz Valmieru pie tā patērētāju priekšnieka, tāda Misiņa toreiz. “No Krievijas atnācu, un tā, un tā. Es biju Rencēnos, tagad gribu darbu.” Jā, lai brauc uz Rūjienu. Un Rūjienā man bija mammai brālēns. “Kā tu apmeties, brauc uz Rūjienu un brauc uz patērētāju biedrību, uz kādu...”

Pašā centrā, pašā centrā bija tāds kiosks, tur augšā bija tas kantoris. Man liekas, kā tā es nu nostrādāju tur, tad mani nozīmēja par grāmatvedi. Kas nu par grāmatvedi? Rēķinvedi uz Tālavu, tagad restorāns, un tur bija ēdnīca. Nu tas bija ļoti labs bizness, jo toreiz bija kartītes, ar to ēšanu bija traki. A tur mana saimniece katru rītu atnes šniceli : “Grāmatvedīt, lūdzu!” [..] Gadu nostrādāju un 47. gadā es iestājos pedinstitūtā. Ziniet, mani uzņēma, bet es jau ...

Dace Bormane: Tas ir Rīgā?

Ēvalds Siliņš: Rīgā, jā. Vācu fakultātē. Un pēc gada tagad es domāju: nu, es tagad vienu gadu esmu nostudējis jau, varbūt tagad varētu mēģināt... var būt, ka ņems mani skolā? Aizgāju te uz Jeriem. Es stāstu viņam, kā tas ir. Direktors nogrozīja galvu: jā, neder viņam, jā, biogrāfija melna.

Dace Bormane: Ak tā?

Ēvalds Siliņš: Jā, biogrāfija melna. A šite, Rūjienas... toreiz tā bija septiņgadīgā skoliņa. Tā direktore bija Sprinca, viņa bija no Krievijas atbraukusi, tikko viņai bija dēls kritis Sarkanarmijā, un bija, kā saka, ar reputāciju un ar teikšanu. Partijā jau nebija viņa, viņa bija sociāldemokrāte, vēlāk viņu atlaida vaļā par to... Nu, toreiz tā bija, tikko... Ar zābakiem vēl staigāja un armijas formā, un... Viņai vajadzēja dziedāšanas skolotāju un angļu valodas skolotāju. “Vai varētu?” Es saku: “Varēs.” Es jau biju kaut ko sācis kultūras namā darīt laikam. Es nezinu, vai toreiz vēl kāds korītis bija? Es pat neatceros, kas tur bija. Nu, un tad vēl kas man bija... nu, darbs, man bija jāparāda... Kvalificēs... [..]

Un tagad man uzdeva taisīt grāmatu 1. klasei. [..] tagad vajadzēja kolēģijā apstiprināt to. Tur tā lieta apstājās. Un, es pats nezinu, man tā stāstīja it kā kāds no tiem, kas redakcijā... Toreiz bija tāds Zviedrs. Viņa kundze bija Kalnbērziņa kundzei laikam draudzene bijusi no Krievijas laikiem. Un tas bija teicis: “Nē, nē. To nevar. Viņš leģionāriem rakstījis dziesmas.” Nu, un man bija tāds greks: “Paliēc sveiks, mans mazais draugs!”

Dace Bormane: Ak tā! Jā.

Ēvalds Siliņš: Tā mana kara laiku uzrakstīta dziesmiņa.[..] Savā laikā bija populāra. [..]

Dace Bormane: Manu vecāku dziedāta.

Ēvalds Siliņš: Un mani aizsauca tagad Gruduļa kungs [*Tolaik izglītības ministrs*]. Un, es saprotu, viņš manīja, viņš jutās arī ļoti neērti. “Jā,” viņš teica, “nu, jūs labs cilvēks, bet nu nevar... Nē, nē, nevar atļaut to grāmatu, nevar izdot.”

Vēl ilgi Ēvaldam Siliņam neļāva publicēt mācību grāmatu vai arī ieteica izdot to ar cita autora vārdu. Šķērslis bija “melnā biogrāfija”. Tā daudziem nācās ciest dubulti – gan ieslodzījumā, gan pēc atbrīvošanas, atgriežoties dzimtenē. Ar laiku ideoloģiskās “tīrīšanas” kampaņa pamazām pierima. Ēvalds Siliņš par pedagoga darbu, sarakstītajām mācību grāmatām un mūziku guva ievērību, cilvēku cieņu un atzinību.

VALĒRIJA SIECENIECE, dzim. 1905.

Intervija: Rīgā, 1993.

Intervēja: Māra Zirņīte, Vilis Zirņītis

Atšifrēja: Ieva Darviņa

Publikācijai sagatavoja: Māra Zirņīte, Ieva Garda

Ar Valēriju Siecenci mani iepazīstināja tēvs. Viņš dzīvoja līdz manam uzsāktajam mutvārdu vēstures projektam, jo uzskatīja, ka cilvēkam ir jāatstāj sava liecība nākotnei. Pateicoties viņam, esmu uzklaušījusi daudz neparastu dzīvesstāstu, kas bija saistīti ar akadēmisko vienību "Austrums". Viņu vidū – "Austruma" vecbiedri Hermanis Vilks, Žanis Epnors, Jānis Ābols un austrumiešu dzīvesbiedres Valentīna Ābols, Aleksandra Eiche, Valērija Siecencie.

Viņa dzīvoja maztiņā vienistabas dzīvoklī Ilģuciemā, līdz mūža beigām – 1998. gadā – pati par sevi gādāja, ziemu vai vasaru pa trepēm – augšā lejā gāja iepirkties.

Pirmoreiz mūsu saruna risinājās par viņas Sibīrijas atmiņām un slavenajiem vīriešiem – par ievērojamo tautsaimnieku vīratēvu Pēteri Sieceni un vīru Aleksandru, par viņas tēvu – Latvijas armijas intendantu Pēteri Liepiņu. Vēlāk sekoja daudzas sarunas, kas ierakstītas 5 kasetēs. Kad iepazinās ar Valēriju Siecenci tuvāk, uzzināju, ka viņa pārstāv Latvijas akadēmiski izglīto sieviešu apvienības (LAISA) pirmskara organizāciju un aktīvi piedalījās organizācijas atjaunošanā. Viņa bija neliela auguma, stiegra un līdz sava mūža nogalei garīgi aktīva arhīvu pētniece, Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja draugu pulciņa dalībniece, kura, brīvi pārvietojoties pa gadsimtiem, stāstīja noskaidrotos Rīgas vēstures stāstus. Viņa kārtoja savu tuviniķu – tēva, vīratēva un vīra arhīvus un atstāja ziņas par viņiem Latvijas okupācijas un Kara muzejos. Viņa bija daudzšķautņaina personība, par kuru ieskatu gūsit, izlasot šo interviju.

1A

Māra Zirņīte: 1993. gada 10. jūnijs. Varbūt jūs nosauciet savu vārdu, uzvārdu.

Valērija Siecencie: Valērija Siecencie.

Māra Zirņīte: Cik es sapratu no iepriekšējām runām, jūs būtu ar mieru pastāstīt par savas dzīves varbūt tādiem svarīgākiem notikumiem.

Valērija Siecencie: Es esmu sagatavojusi patiešām to vissvarīgāko notikumu ne tikai manā dzīvē, bet arī Latvijas dzīvē – trimdas laiku. Tad es esmu sagatavojusi dažas ziņas par manu vīru Aleksandru Sieceni. Man ir viņa biogrāfija, man ir viņa rehabilitācijas akts, man ir viņa miršanas apliecība. Nu, kā lai es iesāku...[..]

Es vakar vakarā drusku atpūtos, un tad es parakņājos, man jau milzīga nekārtība, savās lietās. Un tad es atradu, ka es tomēr esmu rakstījusi atmiņas par trimdas laiku. Un tas bija atkal saistīts ar to, kamēr mamma bija dzīva, man bija jāstrādā, brīžiem arī divās vietās, nebija laika iedziļināties, bet pēc tam es tā... iedziļinājos. Un tas notika apmēram 70 gadus, mamma mira 1973. gadā, apmēram 1976. gadā es sāku rakstīt savas atmiņas. Lūk, to es esmu, to es varētu jums nolasīt. Tas, protams, nav ne piestrādāts, tas ir tā, kā es tanī brīdī jutu un rakstīju, tā kā, kā jūs domājat, vai tas jums interesēs? Man vispār nav labs rokraksts.

1940. gada jūnija sākumā mēs ar vīru bijām Tallinā. Mans vīrs bija kooperators un piedalījās Baltijas valstu kooperatoru sanāksmē. Vīri nodarbojās ar dažādu kooperāciju skarošu jautājumu risināšanu, bet mēs – sievas, tikām iepazīstinātas ar dažādu sieviešu organizāciju darbību. Tas bija laikam 16. jūnijā, kad mēs bijām sapulcējušās kādā sieviešu organizācijas telpās un klausījās

stāstus par šīs organizācijas darbību. Pēkšņi ienāca kāds darbinieks un izsauca mūsu pavadoni ārā. Kad viņš atgriezās, viņš bija bāls un izskatījās ļoti savāds, un klusā balsī pastāstīja: “Lietuvā jau ir ienākusi Sarkanā armija, tagad tā virzās uz Latviju.” Nu, protams, mēs pārtraucām visu.

Šai dienā bija vēl paredzēta arī balle *Estonijas* telpās, un ballei bija jānotiek. Tā balle bija ļoti savāda: vīrieši bija frakās, mēs bijām vakara tualetēs, bija mūzika, bija dejas. Un tas notika tā kā, kad visi jau zināja, kas ir noticis. Dažas kundzes sēdēja maliņā un raudāja. Mēs tomēr dejojām, un visa tā zāle mums izskatījās tādā kā savādā, fantastiskā miglā. Palikām tur līdz gaismaiņai un nolēmām ar vīru iet kājām uz mūsu viesnīcu. Un pa ceļam mēs runājām. Man likās, to es vēl skaidri atceros, ka uz mums virzās tāda pelēka, pelēka masa, kur nevar pat sejas saskatīt, ka tā apdraud mūs. Nu, bija tāda vīzija. Atnācām uz viesnīcu, jau bija rīts, drīz vajadzēja iet uz staciju, un mēs ar vīru atvadījāmies, jo zinājām, sapratām, kas mūs gaida. Stacijā bija ļoti daudz jauniešu – studentu, laikam arī kādai studentu organizācijai sapulcēšanās. Tie dzēra un dziedāja.

Kad iebraucām Rīgā, tas bija 17. jūnijs. Mēs dzīvojām Valdemāra ielā. Piegāju pie loga un redzēju to pelēko masu – noputējušus un tiešām pelēkus, ar pelēkām, neizteiksmīgām, trulām sejām. Kādam bija, bija ziedi rokās. Viņi pūlējās smaidīt, bet nekas neiznāca. Par to laiku mans vīrs lamājās pa telefonu. Pārtrauca, jo telefonisti viņu brīdināja, ka jau ir sākusies noklausīšanās.

Māra Zirņīte: Tad par ko viņš vēl runāja?

Valērija Sיעעעיע: Par ko viņš runāja? Nu, viņš bija sašutis par to, kas notiek, un izteica savas domas diezgan kategoriski. Mana vīra pasē ierakstīts, ka karojis pret vāciešiem un lieliniekiem. Toreiz ministra Bērziņa kundze bija kaut kāda aizsargu organizācijas vadītāja. Es nebiju aizsardzēs, nekad neesmu gribējusi. Man bija ļoti daudz citas organizācijas, bet šinī brīdī es nolēmu, ka man jāstājas aizsardzēs. Man nav jābaidās, man jābūt tur, kur ir daudzas mūsu latvietes, bet Bērziņa kundze man atteica to darīt. Nu, viņa laikam saprata, kas var notikt. Bet mans vīrs to izdarīja – iestājās aizsargos – lidotājos. Un nekad viņam nebija iespējas tur kaut ko darīt...

Tad es toreiz strādāju pie Universitātes Tautsaimniecības fakultātes Tirdzniecības un bankas katedrā par asistenti pie profesora Kārklīņa. Uzreiz mūsu bibliotēkā – Universitātes bibliotēkā, mūsu fakultātes bibliotēkā, parādījās liels skaits attiecīgo grāmatu – Ļeņina, Staļina, un tā tālāk. Un es tos lasīju un sapratu, ka mēs, divi cilvēki, piecīstabu dzīvokli nepaliksim un ka mums draud, ka tur, ka tur sāks dzīvot, ka tās tautas vara nodota svešiem cilvēkiem. Ātri vien noorientējos.... Mana vīra brālēns bija precējies ar profesora Gartjē jaunāko meitu. Viņiem piederēja divstāvu neliels nams Pārdaugavā, Margrietas ielā, un tur bija izdodams viens dzīvoklis otrā stāvā. Tur vispārīgi bija lieli dzīvokļi, bet tas bija sadalīts uz pusi: vienā pusē bija trīsistabu dzīvokļi, otrā pusē bija divistabu dzīvokļi. Trīsistabu dzīvokli bija trīs istabas. Mēs iekārtojām vienā guļamistabu, otrā – mazākā ēdamistabu, un tur no tā lielā dzīvokļa bija palikusi lielā istaba, ap 30 vai 40 metri liela. Dažas mēbeles mēs aizsūtījām uz mūsu vasarnīcu Juglā, Katrīnmuižā, un izkārtojām mēbeles tā, kā tas nu bija iespējams.

Mana vīra Centrālo apdrošināšanas savienību likvidēja, tā bija kooperatīva organizācija.

Un tagad es stāstīšu jums pavisam tādas savādas lietas. Man piektdienās nebija lekciju, man nebija jāiet, jeb pēcpusdienā bija tikai jāiet. Un tad vīrs aizgāja agri no rīta darbā, bet es vēl paliku guļot, un es redzēju tādu sapni, ka es eju pa kaut kādu rudzu lauku un pretī nāk man Pēteris Sיעעעיעs – mans vīratēvs, kurš bija miris jau 1930. gadā. Un es priecīga metos viņam priekšā, metos viņam klāt, apkampju un stāstu viņam, kas ir noticis ar Sašu, tā kā gribu stāstīt. Nu, it kā nekas sevišķs. Es pamodos, un tanī brīdī es zināju – kaut kas ir noticis ar manu vīru, es skaidri zināju. Tagad es zvanu pa telefonu, neviens neatbild. Es apģērbjos, skrienu, skrienu un braucu ar tramvaju uz to pilsētu, un eju par... Iekšrīgā, un taisni tur, kur atradās mana vīra jaunā darbavieta, man pretim nāk viņa viena darbiniece un raud.

Es saku: “Kas ir noticis? Kas ir noticis?”

Viņa saka: "Nekas, nekas."

Es saku: "Kur ir mans vīrs?"

"Nu, viņš turpat ir."

Es uzskrienu augšā, ieskrienu viņa mazajā kabinetā. Viņš nāk man pretim ar tādu savādu seju, viņš saka: "Es esmu atlaists."

Es saku: "Tā nav vēl lielāka nelaime, kaut kas vēl smagāks mūs gaida."

Viņš pēc tam tomēr... Nu, bija jau zināms, kāds viņš ir darbinieks. Viņu pārcēla uz kādu trestu.

Māra Zirnīte: Es atvainojos, kas tā bija par darbavietu, no kuras viņu atlaida?

Valērija Sieceniņa: Tā bija arī Apdrošināšanas savienība, apdrošināšanas iestāde, bet jau organizēta pēc Padomju Savienības parauga.

Māra Zirnīte: No kādas darbavietas viņu atlaida?

Valērija Sieceniņa: Redziet, mans vīrs, vīratēvs bija patērētāju kooperācijas darbinieks, mans vīrs bija Uguns apdrošināšanas kooperācijas, varētu sacīt, dibinātājs, Kooperācijas padomes dibinātājs... Un tur nostrādāja visu savu dzīvi. Viņš bija šis, šis padomes direktors, bet nevis iecelts, bet vēlēts direktors, kā visi posteņi kooperācijā. Lūk, viņam, viņu to likvidēja, un viņu pārcēla uz vienu, es neatceros, kā to ielu sauca tur, bet tā jau bija tagadējā, tas ir, padomju, tas ir, padomju apdrošināšanas iestāde. Es tieši nevaru pateikt, kā viņu toreiz sauca.[..]

Viņš pabeidza to, kas bija darāms, un mēs aizgājām pusdienot, es vēl atceros, uz Romas pagrabu. Mēs runājām par to, un, kā jau es teicu, es teicu: "Tas nav tas ļaunākais, kas ir noticis."

Viņš arī drīz tika pārcelts uz tādu Viegglās rūpniecības trestu plānu daļā. Viņa priekšnieks bija kāds Treijs, komunist, protams. Nu, un tad vienu nakti pie mūsu durvīm zvanīja un ienāca viena kompānija, uzrādīja kratīšanas orderi. Es jau pirms tam, pēc tā sapņa, es izskatīju visus...

Māra Zirnīte: Jūs bijāt izskatījusi?

Valērija Sieceniņa: Jau izskatījusi, un visu, un visu, ko es uzskatīju... Tie daudzie ielūgumi no tā un no tā, un visu, kas bija... Tos es visu iznīcināju.

Māra Zirnīte: Kāda rakstura ielūgumi? No kādām iestādēm?

Valērija Sieceniņa: Ziniet, tad bija uz ballēm, uz sēdēm, bet, kas tos sūtīja – privātie, tos sūtīja tā attiecīgā sabiedrība. Tur bija no ministriem, tur bija no lielu uzņēmumu pārstāvjiem, tur bija visa toreiz, kas toreiz jau skaitījās tāda aizdomīga sarakste, tur bija apsveikumi.

Māra Zirnīte: Tā kā jūs negribējāt, lai tos vārdus atrod pie jums?

Valērija Sieceniņa: Jā, bet tas jau arī neko nevarēja līdzēt, bet tam arī nebija nozīme. Redziet, katrā organizācijā kaut ko pilij dāvināja tad, kad Ulmanis nāca pie varas. Un šī vīra organizācija – kooperācija – Savstarpējā Uguns apdrošināšanas savienība dāvināja pilij ēdamistabas iekārtu. Un šī ēdamistabas iekārta kļuva... pagatavota īpaši, pēc īpašas... tieši šinī laikā. Un nu to vajadzēja izņemt un nosūtīt uz pili. Un kam bija tas jādara? Tas bija jādara manam vīram. Viņš to izdarīja un saņēma toreiz no Ulmaņa pateicības rakstu. Un tas pateicības raksts viņam bija portfeli. Nu, un to atrada. Bet tam arī nebija nozīmes vairāk.

Vienu vakaru mums pie durvīm piezvanīja, tas jau bija... un ienāca vīra priekšnieks, tāds Treijs. Viņš gribēja ar manu vīru runāt personīgi, bet es paliku tur klāt. Un tagad viņš piedāvāja manam vīram darbavietu. Viņš nepateica, kur būs tā darbavietā un kas viņam būs jādara. Katru rītu viņam pakaļ atbraukšot mašīna, viņu aizvedīšot uz turieni un pēc tam atvedīšot atpakaļ. Es nospēlēju histēriskas sievietes lomu un saku: "Ne, ne, ne, nekad! Lai es nezinātu, kur mans vīrs katrreiz atrodas, ne, ne, ne! Saša, tu nedrīksti, tu nedrīksti to darīt."

Viņš jau tāpat to nebūtu darījis un atteica.

Tad jau bija... tas bija, mans vīrs lūdza vienu dienu Treijam, lai piektdienā atļauj viņam izbraukt, dot viņam brīvdienu. Viņš gribēja aizbraukt uz Katrīnmuižu, tur kaut ko kārtot. Treijs

nedeļa to brīvdienā. Un tas bija laikam 12. jūnijā. Un nākošo nakti, es ar biju vienu dienu aizbraukusi pie saviem vecākiem uz Babītes pagastu, bija ļoti skaista diena. Atceros ļoti labi to skaisto dienu, to mieru. Nu, un mūsu sētnieks esot izteicies kādam vai pateicis, ka drīz būšot daudz dzīvokļu brīvi. Es nepieņēmu tam uzmanību nekādu. Nu, un, kā jau tas pienākas, naktī no 13. uz 14. bija zvans pie durvīm. Un ienāca Treijs, kas vadīja visu šo lietu, tad kāds nupat no cietuma atbrīvotais, laikam kāds politiskais noziedznieks un vēl kādi cilvēki. Un nolasīja mums rakstu, ka mums tagad jāpamet Latvijas robežas, jāizbrauc. Mierināja mūs:

“Tur jūs visi varēsiet strādāt savā specialitātē.”

Nu, man ļoti satrauca tas, es domāju, ko teiks mana mamma, kā viņa to pārdzīvos. Un es piezvanīju uz “Avām” – tā sauca tās mājas, telefons nedarbojās. Tad vīrs lūdza atļauju piezvanīt savai mātei. Laikam Treijam bija neērti, viņš atļāva. Vecā Sיעעניעקא kundze atbrauca, atbrauca kopā ar Marģeru – savu mazdēlu. Un mēs sākām pakoties, un, ziniet, es tādā apmulsumā un it sevišķi, kad man pasaka, ka tā un tā būs, jūs strādāsiet savā specialitātē. Un es instinktīvi koferos kravājos tā, kā es parasti kravājos, kad braucu uz ārzemēm. Tad jūs variet iedomāties, kas tur bija iekšā, vai ne?

Māra Zirnīte: Nu, kas tur bija iekšā?

Valērija Sיעעניעקע: Nu, tas bija, bija elegantas kleitas, bija elegantas kurpes, bija viss tas, kā es toreiz biju, bij... Bet tomēr tas Treijs apžēlojās un pateica, un tad es daudz ko sapratu.

“Nu, tā nevar, jums vajag ņemt guļamdrēbes līdzī, ziemas drēbes līdzī, silto veļu un viss, kas.” Un tad es paņēmu vienu lielu palagu un sāku mest visu tur iekšā – i slēpošanas zābakus, slēpošanas kostīmus un silto veļu, un segas un, nu, visu ko. Un to tā sasēja, laikam bija divi lieli saiņi. Nu, un tad viņi... Nu, Sיעעניעקא kundze, protams, raudāja... Viņi izsauca mašīnu, smago mašīnu, jo to jau nevarēja ielikt vieglajā mašīnā. Un es tā atceros, ka māte, izstiepusi rokas pēc dēla, sauca: “Saša! Saša!” Viņa viņu vairs neredzēja.

Mēs kāpām pa trepēm lejā, un es redzēju, kad izgājām uz ielas, ka abi – i profesors Gartjē ar kundzi – stāvēja, viņš apakštāvā dzīvoja, stāvēja pie loga un māja mums ar roku. Mēs iekāpām tanī mašīnā, visas mūsu paunas tur arī tika saliktas. Vispirms mūs veda uz Torņakalna staciju, pēc tam tur izrādījās, vai vilciens bij, vai bij pārpildīts jau, vai kā. Un mēs pa ceļu redzējām vēl daudz tādas pašas mašīnas, kā bijām mēs.

Piebraucot pie Daugavas tilta, mans vīrs sacīja tā: “Nu, paskaties pēdējo reizi uz Rīgu.”

Un es tā spontāni saku: “Nē! Tā nebūs pēdējā, es atgriezīšos!” Es atgriezos, bet viņš neatgriezās.

Un tad mūs veda uz Šķirotavu. Šķirotavā stāvēja tie slavenie un sarkanie lopu vagoni – ešeloni. Kāds jauns milicis tur, toreiz jau milicis, jaunajā formā palīdzēja man izcelt, jāsaka, paņēma mani uz rokas un palīdzēja mani izcelt, un es viņam sacīju: “Latvju zēni, ko jūs dariet pašreiz?” Un viņš pateica: “Tie neesam mēs...”

Bet viņi darija to. Nu, mūs abus ievietoja vagonā, un tur priekšā jau bija cilvēki. Bija arī mūsu Francijas sūtņa Nukšas kundze, francūziete, ar dēlu Andrē, apmēram 15–16 gadus vecs. Bija kāda ebreju ģimene. Bij jauna meitene, pianiste, kura līdzī bija paņēmusi šo klaviatūru, lai vingrinātu pirkstus. Bija arī kāda veca māmiņa, tāda konditora Pavasara māte. Nu, visus es vairs neatceros un uzskaitīt visus es nevaru. Jā, bija arī kāda tāda mazās skatuves dziedātāja. Tur bija lāviņas, divstāvu, gar sienām, un vagonā bija izcirsts caurums labierīcībām.

Es paliku, es iekārtojos pie mazā lodziņa un skatījos. Jau kļuva tumšāks, un es redzēju, kā miliči ved vakarkleitās ģērbtas, smejošas, iedzērušas sievietes. Tās bija bāra dāmas, bez viena sainīša, tikai puskailas viņas tika ievietotas vagonos.

Nākošā ritā... Protams, mēs nakti negulējām. Nākošā ritā mūsu vagona durvis pavērās, un kāds formā ģērbts vīrietis sāka izsaukt no mūsu vagona vīriešus pēc saraksta.

Māra Zirnīte: Jūs jau bijāt kaut kur pabraukuši?

Valērija Sieceniece: Nē, visu nakti mēs tur palikām. Vīrs... Un pateica tā, ka tas notiek tāpēc, ka, lūk, neesot ērti sievietēm ar vīriešiem kopā braukt. Un mans vīrs, būdams džentlmenis, tos abus saiņus ar siltām drēbēm – visu paņēma līdzī. Es paliku ar savu eleganto koferīti, koferīšiem, un tas ir viss.

Pirmais... Jā, pirms tam vēl, tā kā es dežūrēju pie tā lodziņa, es redzēju, ka gar logu skrien Kārlis Podnieks. Un Kārlis Podnieks, un vai nu viņš ieraudzīja, jeb tas bija tanī brīdī, kad mūsu vagona durvis bija vaļā, un viņš prasa: “Kur ir Irma?” Viņa sieva. Podnieka kundze slimoja ar tuberkulozi un bija sanatorijā, un viņai bija atļauts uz dažām dienām atbraukt mājās, viņu vasarnīcā. Viņa bija viena, Kārlis bij, Kārlis bij darbā. Un Kārlis izdarīja to, ko izdarīja daudzi labie vīri, kas bija liela muļķība, ka viņš pieteicās arī braukt. Bet nu viņš nokļuva turpat, kur nokļuva mans vīrs.

Māra Zirnīte: Tas nozīmē – viņš nenokļuva pie savas sievas. Viņš pieteicās, lai viņu...

Valērija Sieceniece: Viņš domāja, ka viņš var savu sievu satikt, jo viņš nedomāja, ka viņa var izdzīvot, būdama slima, un tā tālāki.

Vilis Zirnītis: Tāpat izdarīja arī Skudra.

Valērija Sieceniece: Jā, ko es jums nevarēju pateikt. Kamēr es dežūrēju pie lodziņa, es redzēju vēl tādu bildi, tā varētu teikt: viena sieviete, diezgan pagara auguma, ar trīs bērniem – meitene, apmēram 11–12 gadus veca, invalīda krēslā un divi daudz mazāki bērni, tos arī ievietoja vagonā. Uz nestuvēm veda vecus, nesa vecus cilvēkus. Mūsu ešelons sāka pirmais kustēties, un liktenis tā bija gribējis, ka tai brīdī, kad es biju pie tā lodziņa, tai brīdī bija arī mans vīrs pie lodziņa, un mēs dabūjām tikai viens otram pamāt ar roku. Un tā nu bija pēdējā reize, kad es viņu redzēju. (Drusku pārtrauciet tagad.)

Protams, noskaņojums visiem bija ļoti smags. Es visu laiku domāju par savu māti un par savu tēvu. Visvairāk par māti, protams, jo es viņu ļoti mīlēju. Un tad pēkšņi sāka darboties mana zemapziņa, un tur bija ierakstīts tas, ka reizi, tai pašā periodā, par kuru es stāstu, mammai bija piezvanīts pa telefonu no Babītes pagasta un prasīts, cik ir bērnu un vai bērni dzīvo kopā ar viņiem. Un tanī brīdī man izšāvās tāds zibens caur galvu, es saprotu, kāpēc. Tātad acīmredzot viņi arī ir paņēmti. Un kā nu ne. Mans tēvs Pēteris Liepiņš bija Ziemeļu armijas dibinātāju skaitā. Pirms tam viņš strādāja *Krosnojarskas pulkā*. Viņam bija liela pieredze tieši tanī organizēšanas, sagādes un finanšu lietās. Toreiz mēs dzīvojām, un tas bija 1918., 1919. gadā laikam, mēs dzīvojām Tērbatā.

Vispārīgi es esmu dzimusi Valkā. Un, tā kā mans tēvs bij karavīrs, tad mūsu dzīvesvieta vienmēr bija tur, uz kuriem viņu pārcēla. Tērbatā bij, Tērbatā ļoti skaista pilsēta, tur pagāja mani pirmie skolas gadi. Latviešu skolas toreiz nebija, es mācījos Puškina ģimnāzijā krievu valodā.

Un tad, kad iesākās cīņa par Latvijas atbrīvošanu no lieliniekiem un arī no vāciešiem, tad mans tēvs arī iestājās Ziemeļu armijas dibinātājos. Un mūsu dzīvokli... Es mazliet atkāpjos.

Māra Zirnīte: Tas nekas, labi.

Valērija Sieceniece: Un mūsu dzīvokli bieži nāca, toreiz pulkvedis Berķis un toreiz arī pulkvedis Kalniņš. Pulkvedis Berķis bija mūsu pēdējais kara ministrs. Viņi par kaut ko apspriedās, bet mamma no pelēkiem karavīru, pelēkām karavīru segām piegriezta un šuva pagodes, un mēs, bērni, likām viņas kaudzītē.

Es pašreiz par to nerunāšu. Tikai es gribu pateikt, kāpēc mans tēvs tika saņemts.

Tad, kad Zemitāns varēja ienākt Rīgā, tad arī to vasaru mans tēvs mūs izrakstīja, izsauca no Tērbatas uz Valmieru, jo tur bija vieglāki pārtikas apstākļi, mēs arī bijām uz turieni pārbraukuši. Un tad, kad Zemitāna armija gāja uz Rīgu, tad arī mēs tā kā tādā aizmugurē, arī tādos lopu vagonos mēs braucām... Sēdējām, protams, brīvi. Mamma jau bija Tērbatā bijusi, atvedusi visu mūsu iekārtu, tā arī gāja līdzī, mēs iebraucām Rīgā. Un mūs, nu un tēvu ar visu viņa darbu... Tēvs bija, kļuva par Ziemeļu armijas, toreiz teica – intendantu jeb apgādnieku. Viņam Rīgā piešķīra,

viņam ar viņa darbiniekiem to dzīvokli Raiņa bulvārī Nr. 9, kur atradās vēlāk Republikas, padomju laikā, Republikas prokuratūra, un tagad Francijas sūtniecība. Tas bija liels un elegants dzīvoklis: pirmās trīs istabas, kas izgāja uz Raiņa bulvāri, bija ļoti skaistas ar marmora kamīniem un spoguļiem. Ēdamistaba bija tik liela, ka tad, kad mūsu vecāki... Man bija brālis, gadu vecāks par mani. Kad vecāki gāja kaut kur ārā vai viesībās, vai kur, tad mēs ar velosipēdiem braukājām par to lielo istabu, jutāmies brīvi.

Pēc... Nu, es nestāstīšu par Bermonta laiku.

Māra Zirnīte: Lai gan vispār, ja mums tā atkāpe ir sākusies...

Valērija Sיעעעעע: Lai turpinās.

Dzīvoklis bija ļoti liels, tanis reprezentācijas istabās iekārtojās tēva darbinieki, tas bija viņa darbavieta. Tur bija arī privātie, bet bija arī pulkveži, kapteiņi un tā tālāki. Mūsu istabas logi iznāca uz sētu, un mēs tur ieņēmām laikam kādas četras istabas, arī, protams, arī to lielo. Lielā istaba bija mums tā ēdamistaba. Mūsu mēbeles tur pazuda burtiski. Un tur dzīvoja arī tāds Jānis Eiduks, jo Valmierā, uz kuriem mūs tēvs bija izsaucis, viņš bija skolotājs, vēlāk ļoti pazīstams psihiatrs, viens no pirmajiem. Un tēvam vajadzēja tur komplektēt viņa darbiniekus. Viņš Jāni Eiduku pieņēma. Tai laikā tur dzīvoja arī tāda Liepnieka kundze, operas dziedātāja, kura vēlāk apprecējās ar Bubkovicu. Arī tā bija mana tēva darbiniece. Tie ir tie, kurus es labi atceros, jo ar tiem bija vēlāk bieži satikšanās.

Jānis Eiduks mūs, bērnus, vadāja pa Rīgu, rādīja Rīgu. Mēs, atceros, ka viņš veda mūs arī uz kino, kā toreiz sauca... Neatceros... Tur kaut kur... Nav svarīgi, kur... Vakaros pēc filmas notika teātra izrādes, un tur aktieri bija visi tie lielie aktieri, kā Antra Klints un visa tā plejāde, kas bija, kas vēlāk kļuva par mūsu Nacionālā teātra aktieriem.

Nu, mēs dzīvojām bezbēdīgi, es gāju skolā, bija... Mans tēvs bija nolēmis tā: tādā valodā, kādā iesākts, vajag pabeigt, jo mājas valoda jau mums bija latviešu. Un mani viņš iekārtoja tādā privātā Lišica skolā, bet manu brāli tādā Aleksandra ģimnāzijā jeb agrākā Lomonosova ģimnāzijā, es tagad īsti nevaru pateikt.

Pēkšņi, tas bija laikam, tas bija oktobris, kad tas Bermonta laikmets sākās, ienāca tēvs, un notika tāda... Viņš bija saņēmis pavēli evakuēties uz Ropāžiem. Un, nu visi darbinieki, un visu to, ko viņi varēja paņemt no dokumentiem, to paņēma līdzī, bet mums tēvs atstāja kādu lielu kastī ar dokumentiem un lika, lai mēs to dedzinām.

Viņš norisēja un atstāja mūs tur. Viņš vēlāk teica, ka viņš cerēja noteikti uz to, ka mums nekas nedraudēs, ka daudz ļaunāk būs, ja mūs vedīs tur līdz.

Nākošajā... Mēs, saprotams, mierīgi gulējām to nakti, bet mamma visu nakti bija nosēdējusi pie loga, kas izgāja uz sētu. Un tad mazā gaismiņā....

1B

...Notiek liels, milzīgs blikšķis, un no vārtiem skrien mans tēvs. Jo toreiz bija citādāki, nebija tā, kā tagad durvis, tie bija vārti. Skrien mans tēvs un ieskrien pa otrām, pa tām virtuves durvīm iekšā un saka: "Visi uz pagrabu!" Jo arī tur bija izbūvēts pagrabs par dzīvokli un no ēdamistabas gāja tādi pakāpieni. Nu, viņš baidījās no gāzēm. Nu, kā jau jūs ziniet, izdevās noturēt, noturēties...

Māra Zirnīte: Vai tad toreiz bija tām bailēm pamats, kaut kas notika, bija tās gāzes toreiz?

Valērija Sיעעעעע: Nē, nebija. Nevienu reizi nebija gāzes.

Māra Zirnīte: Rīgā, tur nebija.

Valērija Sיעעעעע: Vismaz Rīgā nebija, jo šīnī lielā, ārkārtīgi monumentālā un biezā, milzīgi biezām sienām mājā. Mēs saskaitījām, mums tas bija ļoti interesanti, četrpadsmit bumbas, bet tās jau nebija tās, kas bija vēlāki, vai ne.

Māra Zirņīte: Tās bija tādas, kas...

Valērija Sieceniēce: Nu ja, kas iztaisija vairāk blikšķi, drusku tās skulptūras sabojāja, bet nekas nebija.

Māra Zirņīte: Viņas bija tieši tajā mājā tomēr trāpījušas?

Valērija Sieceniēce: Bija trāpījušas. Tās, kas tiešām trāpīja, bija četrpadsmit. Un savādi ir tas, ka, redziet, kā iedarbojas tas ieradums. Man bija jāiet uz skolu un manam brālim ar bija jāiet uz skolu, mēs gājām. Citu starpā Raiņa bulvāris un toreizējā Brīvības, tā nebija vēl Brīvības iela toreiz, tā bija Aleksandra iela, tā bija robeža, kur sākās fronte. Un tad, kad mēs tupējām tur pie loga, kāds izgāja uz ielu, tad mēs redzējām, tas man vēl tagad acīs, ka aizsoļo uz turieni ne formās tērpti... Tad nezinu, tad gandrīz vai ar pastalām, un redz, kā diezgan trūcīgi gērbti jauni puiši ar šautenēm... Bet atpakaļ novembrī pa sniegu mēs redzējām ragavas, no kurām vilkās līdzī kājas. Tas man ir palicis atmiņā.

Māra Zirņīte: Vai tā fronte tieši Rīgā, tur centrā, tur ilgi viņa bija?

Valērija Sieceniēce: Tik tālu viņa nenonāca, bet Daugava taču, Daugavas krastā tas bija. Bet Rīga tika bumbota.

Māra Zirņīte: Bet tur, kur jūs sakāt, tā frontes līnija, tā Brīvības ielas...

Valērija Sieceniēce: Jā, nu tur, bija aizliegts tur iet, tur nedrīkstēja iet, lai gan bumboja arī diezgan daudz. Tur bija viena žēlsirdīgā māsa, laikam Žiglēvica, arī gāja bojā.

Māra Zirņīte: Ak viņa gāja tur...

Valērija Sieceniēce: Jā, viņa gāja tieši...

Vilis Zirņītis: Un tur darbojās Valija Veščunas-Jansone.

Valērija Sieceniēce: Jā, Valija Veščunas-Jansone, mana draudzene. Ar kuru...

Vilis Zirņītis: Kura bija Daugavmalā.

Valērija Sieceniēce: Jā, tā jau arī bija velna skuķis, Lāčplēša ordeņa kavaliers. Viņai ar par, es vairs nestāstīšu, viņai arī ģimenē diezgan traģisks liktenis, viņas tagad vairs nav... dzīva. Es viņu bieži tur, upmalā...

Jā, es gāju uz skolu, un tā bija Dzirnāvu ielā Līšina ģimnāzija. Un vēl man palika atmiņā tāds, nu, bērns apmulsums. Tā bija krievu skola, un tā direktore vienreiz tā teica, kad viss sākās, viņa saka: "Redziet, cik labi, drīz būs atkal mums krievu valdība."

Un es sacīju tā: "Nē, nav labi. Mans tēvs ir latvietis."

Un jāsaka tā, ka pēdējo klasi es pabeidzu tanī pašā skolā, Lomonosova ģimnāzijā, kur mans brālis bija, jo mans tēvs bija sapratis, viņš saka: "Tā ir tāda jaunkundžu skola, tu tur neko neiemācīsies, ej tur!"

Tad man bija jāmācās. Latīņu valodu es nebiju mācījusies, franču valodu, angļu, vācu, to es biju mācījusies, bet latīņu, bet man vajadzēja par to. Un matemātikā, fizikā bija daudz, bet nu bija jādara. Un es biju vienīgā meitene klasē, pārējie visi bija puikas. Nu, tā, tas nav svarīgi.

Māra Zirņīte: Un kurā vietā Lomonosova ģimnāzija?

Valērija Sieceniēce: Viņa bija Raiņa bulvārī. Tur tagad, tas bija Skaitļošanas centrs, vai kas, apmēram tur, apmēram tur bija.

Atgriezās tēvs ar saviem darbiniekiem no Ropažiem, bet visi palika, nekad neviens nebrauca uz mājām, visi palika turpat pa nakti. Apakšā bija vairākas istabas, kaut kā sagādāja iespējas tur pavadīt nakti. Un tad, kad sākās bumbošana, tad mēs, arī bērni, skrējām lejā pagrabā. Un tur viens jauns tēva darbinieks man izmācīja dejojot valsī.

Māra Zirņīte: Tieši tur, ja?

Valērija Sieceniēce: Jā, tur. Starp darbiniekiem bija arī viens pianists un bija operdziedātāja – Liekniņ kundze. Un tad, kad bija drusku mierīgāks, mums jau bija flīģelis, mēs jau mācījāmies arī klavieres spēlēt, tad mums notika koncerti. Un mēs jau neko tādu īpašu... bailes neizjutām, bērni to nejūt. To laiku es neatceros, tai laikā es neatceros nekā ļauna...

Māra Zirņīte: Kurā stāvā jūsu dzīvoklis?

Valērija Sieceniعة: Tas bija pirmais.

Māra Zirņīte: Un turpat apakšā tas pagrabs.

Valērija Sieceniعة: Apakšā bija tūlīt pagrabs, tas jau bija tas elegantākais stāvs, jā.

Māra Zirņīte: Un tēvs pieņēma darbā šīs... Par ko viņi strādāja?

Valērija Sieceniعة: Nu, vienkārši par sekretārēm, par rakstvedēm.

Māra Zirņīte: Tajā armijas daļā.

Valērija Sieceniعة: Tur, kur, tur, kur, tanī tēva kantorī. Tur taču bija ļoti daudz saimnieciskas lietas jākārt. Tur bija tād arī jākārt, arī dokumenti, jāved uzskaitē un tā tālāki. Katrai atradās darbs, intelligentam cilvēkam jau nemaz nav grūti to grāmatvedību apgūt.

Māra Zirņīte: Bet tas bija svarīgi toreiz, arī bija grūti ar darbu, ja, tolaik tāpat?

Valērija Sieceniعة: Ziniet ko, ar darbu nebija grūti, bet kaut kur bija... Nu, jūs saprotiet, tādā brīdī, kur cilvēki var dzīvot, kur viņi var atrast darbu – tāda pianiste, tāds cits un tāds skolotājs, bet tie visi bija labi darbinieki.

Nu, un tad, kad ar Bermontu tika galā, tad vispirms mans brālis izdarīja vienu, pēdējās, varoņdarbu. Viņš aizlavījās uz Daugavas krastu un atrada vienu nesprāgušu lādiņu, un atnesa viņu mājās. Nu, labi, ka toreiz vēl bija, tēva kantorī bij arī virsnieki, kas strādāja. Nu, labi, ka toreiz bij, viss tā labi beidzās. Tad...

Māra Zirņīte: Un kantoris atradās turpat mājās? Tēva kantoris atradās turpat mājās?

Valērija Sieceniعة: Nu, kā tad, es jums stāstīju – tai lielajā dzīvoklī, kurā bija priekšā trīs istabas un tur uz sētas pusi, es nezinu, tur bija vēl kādas piecas sešas jeb vairāk, un pagrabā arī bija kādas četras istabas. Tā visa bija viena, viens dzīvoklis tur bija.

Nu, un tad manu tēvu iecēla par Aizsardzības ministrijas Budžeta un kredīta pārvaldes priekšnieku. Šis dzīvoklis bija jāatstāj, tas nebija vajadzīgs, jo tur, Kara ministrijā, kura vēl nav atdota mums, vienā atradās ... tēva darba vieta. Mēs pārcēlāmies uz Elizabetes ielu toreiz. Tēvam bija liela pieredze tieši organizatoriskā laukā, finanšu lietās, saimnieciskās lietās. Un viņš vienīgais laikam varēja noorganizēt šo Budžeta kredīta pārvaldi.

Un tad vēl tēvs bija arī ļoti saimniecisks, apstākļi bija grūti, un viņš Rīgā nodibināja tādu armijas bodīti. No tās bodītes radās armijas ekonomiskais veikals, un tas veikals arī bija padots Budžeta kredīta pārvaldei. Un tagad vajaga tiešām tiem armijas cilvēkiem pastāvēt, lai viņi atdod armijai to veikalu, un armijai ļoti lieli ienākumi bija līdz ar to. Armiju varēja uzturēt no tā veikala. Un vajadzētu, patiešām, to veikalu atkal atdot armijai.

Māra Zirņīte: Un tas tāpēc arī tika organizēts, tas veikals, lai būtu ienākumi, jā?

Valērija Sieceniعة: Nu, tikai tāpēc, visa peļņa...

Māra Zirņīte: Kas strādāja tai veikalā?

Valērija Sieceniعة: Jā, un bija arī īsti speciālisti, un tos mēs ar visus pazinām, jo tie bija tādi patīkami cilvēki, un tēvs ar viņiem arī sagājās.

Māra Zirņīte: Un kur bija Kara ministrija?

Valērija Sieceniعة: Kara ministrija – Elizabetes un Valdemāra ielas stūrī, ar ieeju no Elizabetes ielas. Un tur arvien stāv kara mašīnas.

Māra Zirņīte: Vēl tagad?

Valērija Sieceniعة: Jā, vēl tagad, un jo vēl tagad tā māja netiek vēl mums atdota. Bieži vien es tur uzskrēju augšā pie tēva, kad bija kaut kas vajadzīgs...

Nē, man neiznāca, es jums pateikšu. Bija 1918., 1919. gads, man liekas, bija diezgan daudz bēgļu no Rīgas. Un faktiski tur mana, mūsu ģimene iepazīnās ar to toreizējo Lieknieka kundzi,

vēlāko Bobkovica kundzi, jo, redziet, no Sarkanarmijas bija ļoti daudz bēgļu – latviešu. Un nodibinājās dāmu komiteja, tur bija arī mana māte. [..] Viņas nodibināja tādu biedrību, un, nu, tās dāmas, nu, varētu teikt, dievināja Zemitānu. Bet tikai es toreiz tā īpaši neinteresējos par tām lietām, es biju bērns, es neinteresējos.

To, ko es redzēju. Nu, un kāds bija viņu darbs. Viņi apkopa tos latviešu strēlniekus, kuri bija pārbēguši. Tie bija skrandaini, utaini, badaini. Viņi tos mazgāja, viņas tos apģērba, viņas palīdzēja viņiem arī ar pārtiku. Un Bobkovica kundze, toreizējā Liekniekkundze, viņa rikoja koncertus, un šie koncerti toreiz deva labus ienākumus. Un vēl dažus citus tādus pasākumus, es visus neatceros, es atceros tikai to.

Māra Zirnīte: Strēlnieki, tie bija pārbēguši no Krievijas?

Valērija Sieceniece: Redziet, jūs ziniet taču, ka mūsu strēlnieki, tā saucamie, sarkanie strēlnieki, viņi jau bija tur pārgājuši... Par tiem nav ko runāt. Bet liela daļa no tiem pārbēga uz Latviju. Nu, tā kā bēgļu gaitas droši vien nebija vieglas, tad varu iedomāties, kādā stāvoklī viņi bija. Un faktiski tā bija tāda sabiedriska organizācija, Tērbatā diezgan populāra. Un tad, kad Latvija nostiprinājās, nodibinājās, tad tomēr tā... Tur bija tās dāmas, un līdz ar saviem vīriem turpināja pulcēties.. [..]Un tad es vēl gribu pieminēt ar par savu tēvu. Lai viņa piemiņa paliek. (Starp citu, man lūdza, un esmu uzrakstījis atmiņas par tēvu, un tās ir nodotas Kara muzejam un Strēlnieku muzejam.) Mans tēvs aizgāja pensijā, man liekas, tas bija 1931. jeb 1932. gadā, bet viņš bija dzimis zemnieks un vidējais dēls. Pie Smiltenes tādas mājas “Ūsiņi”, Bilskas pagasts laikam to sauca. Un, protams, viņš nevarēja kļūt par mājas īpašnieku, jo bija vecākais dēls, un viņam bija jāiet pasaulē. Un tagad, kad viņš jau paredzēja, ka viņa darbs beigsies, viņam bija jāiet pensijā, toreiz bija tā: pensija, un cauri... Jā, pensijas gadi. Viņš kā brīvības cīnītājs dabūja nomā vienu diezgan nolaistu pilsētas māju – saimniecību “Mazāvas” ar tiesībām izpirkt savā īpašumā, un to viņš arī izdarīja. Un šos savus pēdējos gadus viņš pavadīja, un viņš ļoti enerģiski saimniekoja. Viņš ārkārtīgi mīlēja zemi, viņš nevarēja neatgriezties zemē. Viņš tā iedziļinājās visās tanīs zemes kopšanas un lopkopībā, lopkopības lietās, un ārkārtīgi mīlēja savas “Āvas”, savu zemi. Un viņam ar laikam piemita tāda paredzēšana, jo viņš reiz pateica... Taisni tie bija laikam 40. gadu sākums, viņš pateicis bija mammai tā, ka “es miršu, tad man nebūs neviena, kas man pasniedz ūdens glāzi”. Un ka viņš ļoti gribētu, lai viņu apglabātu tur – “Āvu” dārzā. Un tā iznāca, jo viņš nokļuva tūliņ cietumā, tātad cīnījies pret to. Vesela rinda bija tur inkriminēts. Un pēc seši mēnešiem tur, cietumā, viņš ir miris, bet viņš ir rehabilitēts. Bet neviens, cik es esmu pieprasījis arī dokumentos, pārējos dokumentos – mana vīra rehabilitācijā ir rakstīts nāves cēlonis, ja. Bet viņam pateikts – nāves cēlonis nav zināms. Tātad, vai kāds viņam tur pasniedz ūdeni un vai ir zināma viņa kapa vieta, vai ir zināma mana vīra kapa vieta... Nu, tā tas beidzās. [..]

Es tūlīt aizgāju uz dzimtsarakstu nodaļu, un es lūdzu ziņas par savu vīru. Es jau nojautu, ka viņš dzīvs nebūs, jo man stāstīja tad, kad es biju trimdā un gāju uz to Iekšlietu ministriju, daļu, kas tur bija, interesēties, kas ir ar manu vīru. Vienreiz man pateica: “Viņš ir dzīvs, viņš ir notiesāts uz desmit gadiem bez tiesībām sarakstīties.”

Vairākkārt man tika pateikts, un pēdējo reizi, kad man to pateica, tad man lika parakstīties, ka es to zinu. Tā bija mana vīra lieta, bet man nerādīja to lietu, lika tikai parakstīties, ka es esmu... Ka man tas ir paziņots. Vēlāk no citiem es dabūju zināt, ka tā ir tāda atbilde, ja cilvēks ir nošauts. Tāpēc es aizgāju uz dzimtsarakstu nodaļu, pieprasīju sava vīra miršanas apliecību, arī dabūju. Un nāves cēlonis tur bija – sirds skleroze. Par tēvu man atbildēja, ka nekādu ziņu nav. Un tad es rakstīju uz Maskavu, uz attiecīgo nodaļu, un tad es dabūju no kādas Solīkamskas noņemnes tādu apliecību – paziņojumu, ka tēvs miris tad un tad. Es neatceros tieši to datumu.

Nu, un bija arī toreiz, tajā 1940. gada 14. jūnijā... Jā, es gribēju jums pateikt, ka tieši 13. jūnijā pēc darba mēs abi ar tramvaju braucām mājās. Un braucām gar Pētera parku toreiz, un tas bija

pilns ar privātmašīnām. Un mēs nevarējām saprast, kāpēc mašīnas... Vai tad tās ir visas nacionalizētās mašīnas? Un tad tikai nākamā rītā mēs sapratām, kāpēc viņas tur bija.

Māra Zirnīte: Kāpēc?

Valērija Sieceniēce: Nu, kā? Ar privātmašīnām arī veda cilvēkus, viņus mobilizēja. Un, ko es gribēju galvenais pateikt, man jau pazūd [*domas pavediens*] kādreiz, ka tas, kas ar kuru atbrauca... Tā mašīna, ar kuru atbrauca "Mazāvās", iebrauca mazā pagalmā, šoferis bija mammas māsasmeitas vīrs Tone Roberts. Tas, mamma stāstīja vēlāk, kad mēs Sibīrijā satikāmies, stāstīja, ka viņš sēdēja pie stūres un raudāja. Viņš bija tas, kuram bija jāaizved mani vecāki uz to Torņakalnu.

Māra Zirnīte: Jūsu mammu izveda no Babītes pagasta?

Valērija Sieceniēce: Jā. Tajā dienā vienmēr papa sūtīja kādu savu strādnieku, ar zirgu, protams, brauca, atveda mums produktus. Nu, teiksim, pienu vai šķiņķi un tā tālāk. Arī tad, kad mēs... Un tad tieši ienāca tā kalpone ar sūtījumu, un viņa redzēja, kas notiek. Es savā izklaidībā, es pat nepaņēmu līdzī sev no ēdamā, itin nekā. Un, protams, mani vecāki zināja šo lietu, tēvs ar zināja, jo viņš ekonomiskajā veikalā jau pats nodeva savus ražojumus, piemēram, olas, pienu, sieru, Jāņu sieru, kuru bija iemācījusies mana mamma izgatavot. [..]

Apciemoja no Amerikas mana māsiņa, kuras vīrs bij, tad viņa stāstīja, ko visi viņi tur ir pārdzīvojuši un kā tas viņas vīrs Roberts Tone, kā tas ir pārdzīvojis to, ka viņam bija jābrauc, un tantiņa, kuru viņi ļoti mīlēja, manu mammu, un pie kuras arī viņa, Elma, mana māsiņa, visus savus skolas gadus, Universitātes gadus, pavadīja mūsu dzīvoklī, kad viņi abi divi bija briesmīgi satriekti par šo jautājumu. Bija arī citas mašīnas. Viss transports bija...

Māra Zirnīte: Tā kā visiem, kam bija mašīnas, tie visi bija...

Valērija Sieceniēce: Jā, tas bija jādara vai nu šitā, vai tā. Nu, protams, tas bija jādara.

Māra Zirnīte: Tas bija, kā saka, ar varu, piespiedu kārtā?

Valērija Sieceniēce: Tikai.

Māra Zirnīte: Un tad, kad jūsu vecākus veda projām?

Valērija Sieceniēce: Tai pašā dienā, pēcpusdienā, mājā iebrauca tā mašīna. Nu, un mamma bija gan tik apķērīga, nebija tā, kā es biju, viņa paņēma i produktus līdzī, viņa paņēma guļamdrēbes līdzī, jo to visu viņa varēja līdzī... Un galvenais, viņa bija ievietota tai pašā ešelonā, kur es, tikai citā vagonā, kā tas izrādījās, pēdējā vagonā. Ne viņa zināja, ne es zināju. Mamma tikai stāstīja, ka tad, kad iebrauca tie, kā viņus lai nosauc, es nezīnu pat, tie ņēmēji vai tie... Viņa bijusi priecīga, viņa teikusi tēvam: "Es braukšu meklēt Vaļu." Viņa sauca mani par Vaļu. Un tā tas arī notika.

Māra Zirnīte: Viņa jau nezīnāja, ka jūs esat aizvesta?

Valērija Sieceniēce: Viņa tomēr, galu galā viņam tomēr bija tas jāpasaka, bija jāpasaka. Un tad viņa bija priecīga: "Es braukšu meklēt savu meitu, jā."

Nu, un, redziet, es tad turpināšu par to, kas notika tai vagonā braucot. Nukšs kundze bija dzimusi Dienvidfrancijā, viņa lika kārtis. Visu laiku viņa meta kārtis. Starp citu, viņa bija Francijas pavalstniece, un viņas vīrs, viņas dēls arī saņēma pavalstniecību. Bet viņiem neatļāva tās pases paņemt līdzī. Viņa lika kārtis. Nu, ko mēs tur darījām? Mēs arī sacījām: "Nu, izliekat arī mums."

Nu, viņa lika arī mums kārtis. Kādreiz viņa teica labu, kādreiz viņa teica sliktu, bet tādā noskaņojumā vajadzēja kaut mazu ce... Nu, nē, neviens jau nevarēja ticēt, bet kaut kā tā gribējās kaut kādu stariņu.

Braucot vēl Latvijas robežās pie Daugavpils, iznāca tā, ka es ievēroju Daugavpils dzelzceļa stacijas priekšnieku, kuram nu bija jānodod tas signāls braukt. Un viņam tecēja, viņam bira asaras. Viņš nezīnāja, ka tanī ešelonā bija arī viņa meita no Rīgas. Viņa ar bija viņu ievērojusi. Mēs kļuvām draudzenes trimdā. Mēs tam, kam bija zīmulis, kaut kāds rakstāmais un papīrs, to es biju paķērusi līdzī, arī aploksnes, rakstījām un metām ārā pa logu. Es aizrakstīju, izmetu divas vēstules –

vienu manai vīramātei un otru uz laukiem, uz tēva mājām. Un, ziniet, abas tika saņemtas. Bija labi cilvēki, kas to nodeva. Mana vīramāte nodeva šo aploksni ekspertīzei, lai varētu zināt, kur mēs esam aizvesti. Un man vēl ir tas ekspertīzes dokuments, kurš pēta, uz kuriem tas varētu būt. Un tā aploksne, kur es steigā rakstīju to adresi, un bija saņemusi arī “Ūsinos”.

Māra Zirnīte: Bet kas tad tur saņēma?

Valērija Sieceniņa: Tur tak mani radi – tēva brāļi un brāļu bērni, manas māsiņas – tie visi tur bija, un es... Un tās bija tās tēva dzimts mājas.

Māra Zirnīte: Tā, kā viņas sauca?

Valērija Sieceniņa: “Ūsīni”.

Māra Zirnīte: Kurā vietā tas bija?

Valērija Sieceniņa: Tas bija pie Smiltenes, Bilskas pagastā, un jūs jau ziniet, kas ir... ko nozīmē “Ūsīni”.

Māra Zirnīte: Bet ko nozīmē “Ūsiņi”?

Valērija Sieceniņa: Palasiet Endzelīnu, tās ir ārkārtīgi senas... Tās ir viens mūsu pagānu laikmeta dievs. Vieni saka, ka tas ir zirgu dievs, citi saka, ka tas ir bišu dievs, un Endzelīns viņu citādāki skaidro. “Ūsiņi” – viņš tur atrod kaut kādu vācu vārda sakni ‘haus’, “Ūsiņu” haus daļā, jo viņš domā, ka tas varētu būt arī mājas, mājas gars Ūsiņš. Un šī nebija vienīgā māja, kuru Latvijā sauca par “Ūsiņiem”. Bet par “Ūsiņiem”, to es esmu izrakstījusi, ko viņš saka par “Ūsiņiem”. Tātad es arī varu jums kaut ko jaunu pastāstīt.

Māra Zirnīte: Jūs visu laiku stāstāt jaunu.

Valērija Sieceniņa: Pārbraucām robežu ar asarām, tas bija briesmīgs, drūms skats atvērās. Tāpat kā tie karavīri, tie Sarkanarmijas karavīri, ienāca pelēki, trulām, neizteiksmīgām sejām, tā izskatījās arī visa apkārtnē – mājas, koka mājas, ar jau nomelnējušas visas. Un nekur nevienas puķītes, neviena krūma pie mājas nav. Nu, bēdīgs skats bija, smags skats bija. Mūs pavisam ārā nelaida, šad tad atvēra durvis un iebīdīja tā saucamo zupu un vienā maisā iemeta maizi. Toreiz mums vēl bija ko ēst, un man kauns ir pateikt, bet tā tas arī bija. Mēs to zupu, kuru mēs arī nevarējām ēst, lai gan vēlākos gados mēs viņu labprāt apēstu, mēs mazgājām to labierīcību, kas mums bija. Mēs bijām... Kāds bija ziedojis palagu, man jau nebija neviena palaga. Un tad bija druscītiņ uztaisīja tā, ka nu cilvēkam visu priekšā demonstrēt... savas dabisko vajadzību nokārtošanu nevajadzēja.

Pretim nāca vienā nepārtrauktā rindā armijas tehnika, karavīri, un mēs jau sākām kaut ko nojaust. Pārbraukšana Urāliem bija diezgan grūta, bet tad mūs vienā stacijā... Es neatceros, kā viņu sauca, es nepierakstīju, es jau ar biju drusku trula kļuvusi. Mūs izlaida ārā, viņi saprata, ka nekur jau mēs vairs palikt nevaram. Tur bija viens tāds diķītis, lai mēs varētu kaut drusku nomazgāties. Un tad pie vienas mājas mēs redzējām plakātu, mēs sapratām, ka ir sācies karš, tikai tad... Tas jau, nevar pateikt, bija pagājušas jau nedēļa vairāk, mēs trīs nedēļas bijām ceļā. Tad, kad es izkāpu tur, es atrados gandrīz vai tādā pašā smalkā sabiedrībā kā Rīgā. Tur bija admirālis Spāde, tur bija Nonācs, tur bija Jēkabs Spilva, es tagad pārējos vārdus esmu aizmirsusi. Un tas bija ļoti labi, ka Spilva mani redzēja, jo viņš strādāja pie mana tēva, un vēlāk, jūs ziniet, kas viņš bija. Viņš bija vienu laiku Rīgā cenu inspektors un pēc tam “Aldara” direktors, bet iesāka, bet viņš bija kā, viņš bija militārpersona, un viņš strādāja pie mana tēva. Viņš bija precējies tādu senatora Šimana meitu, ar kuru mani vecāki bija pazīstami, tur mēs iepazināmies arī ar Spilvu. Un viņi bija mūsu mājas draugi. Es redzēju arī Nonācs meitu, ļoti skaista meitene. Nonācs kundze nomira turpat... tā saucamajā Karbesokā, tas bija Tomskas apgabala Parabelas rajonā, sādžā, kas atradās vēl tālāk uz ziemeļiem nekā tur, kur mūs nometināja.

Jā, un mēs braucām tālāk, un mums šad tad stacijās atļāva... atvēra durvis. Tad pieskrēja bērni, nonīkuši, bāli, vāji, bija salasījuši meža ogas un piedāvāja, un prasīja maizi, ko mēs viņiem

dot nevarējām. Bet mēs viņiem maksājām par to. Jo tālāk mēs braucām, jo skumjāki kļuva Nukšas kundzes pareģojumi.

Atbraucām galapunktā Novosibirskā. Tur mums lika visiem izkāpt no vagoniem ar mantām. Es izkāpu, kā mamma man pēc tam stāstīja, jo man citas drēbes nebija, elegantā kostīmā, ārā iet elegantā Parīzes cepurē, čūskādas korpēs. Nu, tas bija tas, ko es varēju, kas man bija. Un es stāvēju pie savām mantām, un uzreiz pieskrien Spilva un saka: "Vallij, tava mamma ir šeit!"

Nu, tad es pametu visu un likos, ko bija spēks, un ieraudzīju maziņu, bālu. Nu, tad kritām viena otrai apkampienos, un tad man radās īstas dzīves spars un enerģija, jo vagonā bija viens brīdis, kad es vispārīgi nekā neēdu. Nekā neēdu, es negribēju vairs dzīvot. Un tad bija tas no ebreju ģimenes, kas to bija ievērojis un sāka ar mani runāt. Un sāka mani pierunāt, un ievērojis to. Un tas man palīdzēja. Un tad es tomēr sāku atkal ēst. Bet nu radās atkal nākošā problēma – mēs katra bijām citā vagonā, un mums lika sargrupēties pa vagoniem. Tātad... mūs atkal var šķirt. Nu... tad es... mana priekšrocība bija tā, ka es perfekti runāju krievu valodā, jo es taču beidzu krievu skolu, un es tūliņ redzēju, ka tur viens rīkotājs ir. Es pienācu pie viņa un pateicu: "Lūk, ir tāds stāvoklis – es negribu šķirties no savas mātes, kā to izdarīt?"

"Rakstiet iesniegumu!"

Nu, es tūlīt uzrakstīju iesniegumu, un man bija jāšķiras no maniem ceļa biedriem, un es pievienojos mātes vagonam, kur lielākā daļa bija no lauciniekiem – no Babītes pagasta, no Salas pagasta. Pārgāju uz turieni, un tad mums lika... Dažiem izdevās tikt kuģī, bet mums bija jākāpj baržā, liela, tāda... milzīgā baržā, kuru vilka tāds kuterītis – tvaikonītis. Apkārt bija milzīgs plašums, neizskatījās vairs pēc upes, bet izskatījās... nu, par to drusku vēlāk. Nu, mēs ar mammu uzkāpām uz tās baržas, un tur, izrādījās, arī bija Spilva, Jēkabs Spilva, tad laikam Kārlis Dzelzītis. Viņš bija vai Hipotēkas, vai Zemes bankas direktors. Un Dinsbergs, arī kaut kādu lielu posteni viņš ieņēma. Tas bija savādi, jo parasti vīrieši bija citā ešelonā un piebrauca citādā veidā.

Māra Zirnite: Interesanti, kāpēc tad viņi bija palikuši?

Valērija Sieceniece: Admirālis arī bija palicis. Mēs nokāpām kravas telpās, lejā, un tur bija briesmīgs skats, jo citi jau bija priekšā. Tur bija briesmīga skaņa, briesmīgs gaiss. Bērni raudāja, daudziem bija caurejas, arī bērniņiem bija caurejas, bija jāguļ turpat uz grīdas. Māte skrēja un meklēja, vai kādam nav risi vai kas, lai savu bērnu glābtu. Mēs sākām braukt un nesapratām, kur mēs atrodamies. Tā vairs nebija Obas upe, bet tas bija viens milzīgs ūdens klajums, kur bija šad tad saredzamas tādas koku galotnītes, krūmu galotnītes. Un tad mēs sapratām, ka tie ir tie, visiem zināmie, milzīgie pavasara Obas plūdi, kas visu bija apseguši. Man bija ļoti grūti uzturēties tur, apakšā. Mamma bija iemigusī, un es uzkāpu augšā un pavadīju nakti augšā. Nezinu, cik mēs dienas bijām braukuši, bet pēkšņi nāca pavēle: "Visiem uz klāja ar mantām!" Un mūsu barža piestāja... šī milzīgā ūdens klajuma vietā, kur netālu rēgojās tikai krūmu galotnes. Un tika dota pavēle, nolaida trapu: "Izkāpt!" Nu... es nodomāju, tātad tā ir nolemts ar mums izdarīt. Bet tad atskanēja Dzelziša spēcīgā balss: "Neviens nekustēties!" Mēs nekustējām. Tie divi karavīri, kas tur stāvēja, kļuva domīgi. Kaut ko ar tādu... kā saka, piedodiet, *gromkagavarižel*, es nevaru vairs pateikt...

Vilis Zirnītis: Ar skaļruni.

Valērija Sieceniece: Ar skaļruni pa kaut ko sarunājās ar tā tvaikonīša... Pēc tam abi iesēdās... Tvaikonītis piebrauca, abi iesēdās tvaikonīti un aizbrauca. Nu, es domāju tā: mums tagad ir nolemts, mūs vienkārši ar visu baržu nolaist dibenā, un gaidām, kas notiks tālāki. Aprēķināju tā, ja viņi – karavīri, tie kareivji atgriezīsies, tad mēs brauksim tālāk, ja ne – tad ir mūsu liktenis izlemts. Un tomēr viņi atgriezās, un mēs braucām tālāki. Braucām atkal ļoti ilgi, es tās dienas nevaru vairs atcerēties. Un vienā vietā kaut kur, tas izrādījās, tā saucamā Parabela, Parabelas – Tomskas apgabala Parabelas rajonā, tā, nu, kā varētu teikt, rajona pilsēta. Tur mūsu kuterīts mūsu baržu pieturēja. Tur tika izsēdināti vairāki cilvēki. Tad braucām tālāki, tātad pa ceļam... Jā, iebrauca tāda Parabelas upē, no Obas iebrauca Parabelas upē, un tad sāka izsēdināt cilvēkus. [..]

Beidzot mēs piebraucām arī vienā krastā, un pienāca arī mūsu rinda. Es biju ievērojusi starp tiem, kuriem bija jāizkāpj, vienu jaunu, glītu sievieti, kuras ratiņos gulēja meitiņa, apmēram seši mēneši veca, kura neizskatījās vairs dzīva, viņa bija bāla, acis bija ciet, ļoti smuks bērniņš. Un tā jaunā sieviete, kas izrādījās Raudsep kundze, Elfrīda Raudsepa, kuru sauca par Kintiņu, un viņas tantiņa, mātes māsa, kura pēc dzemdībām... Raudsepa kundzei radās tromboze kājā. Viņa negribēja atstāt viņu vienu un brauca labprātīgi viņai līdzi. [..]

Mēs izkāpām Parabelā tanī sādžā, kuru sauca par Kuči. Tur mums bija jāizkāpj. Krastā bija sapulcējušies vietējie iedzīvotāji. Nu, skats bija pārāk drūms. Ģērbušies tik nabadzīgi, visi tādās it kā noplukušās drēbēs. Jūs variet iedomāties, nevienas noteiktas, spilgtas krāsas nebija. Novājējuši, saskrēja arī bērni kailām kājām, lieliem vēderiem, lielām acīm tanī galviņā, mātes jakā vai tēva tādā prakītī. Un visi skatījās uz šitiem cilvēkiem ar milzīgu izbrīnu. Bija nodomāts... Un ziniet, kas tie bija? Tie bija jau 15 gadus tur nodzīvojuši, tie bija tā saucamie kulaki no Altaja. Kad tos atveda un atstāja taigā, un lika rakt bedres zemniecām, un klāt viņas ar to... nu, ar skujām. Tur viņiem bija jāpavada ziema, un izdzīvoja ne jau visi. Tiem, kas izdzīvoja, valdība deva nelielu pabalstu, lai viņi varētu govi iegādāt. Nu, un, protams, pašiem bija jāceļ mājas. Tādas bija guļbaļķu mājas, un tanīs starpās arī sūnas, ļoti primitīvas. Ķieģeļu nebija, tāpēc skursteņu vietā bija viens tāds čuguna katls, kuram nebija dibena, tas bija. Nu, tiem vietējiem... Bet vietējie izteica vēlēšanos... Viņiem bija žēl mūs, viņi redzēja, kas mēs esam. Un domāja, ka mēs tikpat tādi, kā izskatījāties, aiziesim bojā. Viņi piedāvāja mūs savās mājās uzņemt. Var jau būt, ka to, tam bija zināms iemesls, ka mēs atbraucām ar koferiem un mantām. Viņi varēja izvēlēties. Mūs, mani ar mammu, izvēlējās viena saimniece, ar vāja... Vēlāk viņa pateica – tāpēc, pateica – tāpēc, ka viņai esot divas istabas, ka pirmajā istabā stāv tā lielā krāsns, un vēl viena istaba, un, tā kā viņai pašai esot seši bērni, tad viņa nevarot ņemt ģimeni ar bērnu, un tāpēc viņa paņēma mūs abas divas. Raudsepa kundzi ar tantiņu un mazo Maijiņu paņēma viens vietējais sādžinieks, kurš dzīvoja arī nelielā *izbā*...

2A

Māra Zirnīte: Kā tā istaba, kā tās mājas izskatījās?

Valērija Sieceniene: Nu, es jums pateicu – no guļbaļķiem viņa bija, un, saprotams, bija arī pa lodziņam iekšā. Katrā ziņā viena milzīga, liela krievu krāsns. Tā krāsns mute bija tik liela, un visa tā krāsns bija tik liela, ka tanī varēja ielīst cilvēks. [..] Mēbeles tur nebija nekādas. Mūsu istabiņā bija viena gulta, varbūt bija galds. Bet saimnieces istabā bija tā milzīgā krāsns, viena bērna šūpulītis, kur gulēja viens nabaga debils bērns, un viena gulta, kur gulēja saimniece. Viņas vīrs bija arī apcietinājumā, laikam bija izrunājies. Un pārējie bērni gulēja uz grīdas. Krēslu laikam nemaz nebija, bija tikai soli. Tā tas izskatījās. [..]

Es jau biju no turienes aizbraukusi, jau labu laiku biju tālāk Sibīrijā, tuvāk centram tikusi. Nu, tagad saimniece, kad mēs iegājām viņas istabā, tanīs Kučās, ko viņa mums atļāva, viņa izkurināja pirti, lejā pa tādu taciņu – tur bija uzbūvēta pirts. Nu, parasta, tāda pat kā latviešu pirts, lauku pirts, ja. Un turpat blakus bija strauts, un atļāva un lika, lai mēs nomazgājamies. Mamma no viena sava palaga izšuva matraci. [..] Nu, mēs ar tādām šaubām skatījāties uz to gultu, un mūsu bažas izrādījās pamatotas. Mēs gultā negulējām, mēs gulējām uz grīdas. Un, pamostoties gaismā, pa celiņiem vien nāca blaktis. Kaut kādā ceļā mums tomēr izdevās ar viņiem tikt galā. Tuvojās ziema, un nu mūs sāka norīkot darbā. Tā atkal bija izrāde vietējiem. Bija vasara, nu un mēs gājām vasaras kleitās. Mūs sūtīja uz mežu, uz taigu siet slotas no bērziem. Bet nevis pāršanai, bet govju barošanai ziemā. Nu, kā mēs pratām, tā mēs darām. Toreiz mēs vēl smējāties. [..]

Jā, es gribu jums pastāstīt, ko es vēl neteicu. Es tā nesakarīgi runāju. Kas izrādījās, tanī Kučos, kas bija tai vagonā. Tur bija no Salas pagasta tāds Jaunzems, zemnieks ar sievu, tur bija Baginska kundze ar tēvu un diviem dēliem – Jānītis, jaunākais, Juris, vecākais, inteligenta ģimene

bija. Tur bija viena ebreju ģimene, židus tagad negrib, ka saka, tur bija viena meita. Vecāki, liekās, viņus sauca Īdelsoni, bija māte, divi dēli un meita. Tur bija viena arī ļoti glīta, tāda Balode, ļoti glīta, laikam no Latgales, blonda un ļoti smuka jauna sieviete un viena skolotāja ar divām meitenēm. Es domāju, ka es esmu visus uzskaitījusi. Nē, tad... Vēl no Straupes... Vēl no Salas pagasta bija tāds Straupes tēvs ar vedekli Matildi, ar sievu, ar vedekli Matildi un divām meitenītēm, vienai bija tikai kāds gads, pusotrs, otra bija varbūt gadi 3 veca. Un mazā meitenīte tai brīdī bija tikai, sāka atveseļoties no plaušu karsoņa, un tomēr viņu paņēma. Viņi dabūja viņus ar maziem bērniem un veciem cilvēkiem, viņi, protams, tika diezgan grūtos apstākļos – bija jāguļ uz grīdas. Medicīniskās palīdzības nebija, meitiņai iesākās plaušu karsoņi, un viņa aizgāja. Vajadzēja viņu apbedīt, griezās pie manīm, lai es izvadot meiteni. Es nevarēju atteikt, lai gan savu mūžu ar to nebiju nodarbojusies. Un nu, tagad pēc mūsu vecām, arī lauku tradīcijām sākās, organizējās tāds bērū gājiens. Vietējie tomēr bija zārčiņu sasītuši. Priekšā gāja Baginska puikas un nesa mazo zārčiņu, un es kā mācītājs – melnā kleitā ar dziesmu grāmatu rokā. Aiz zārčiņa gāja, protams, māte, vectēvs un vecāmāte, un visi pārējie mūsu iedzīvotāji, un visiem vēl bija drēbes, un visi bija arī attiecīgi ģērbusies. Nu, laikam gan tādu procesiju viņi vēl nebija redzējuši un stāvēja izbrīnījušies. Nu, pie kapiņa, kuru ar izraka tie paši puikas, nu ... ko, tanī brīdī jau viss, kas sāpēja sirdī, un varēja arī pateikt... Es teicu priekšā no dziesmu grāmatas vārdus, mēs nodziedājām, un tās nu bija bēres.

Tagad ievērojiet: es tur izcēlos, un vēlāk tas man nenāca par labu.[...] Mēs turpinājām, mūs turpināja sūtīt darbā. Pat manai mammai lika maisīt mālus, kas bija sagatavoti vienā milzīgā kublā, kailām kājām. Bet mana mamma pateica: “*Топчуте сами, я не буду!*” [Mīciet paši, es nedarīšu!] Un aizgāja. Un es jums varu tā pavisam objektīvi pateikt, ka tie vietējie bija ļoti līdzjūtīgi cilvēki, labi cilvēki, izpalīdzīgi cilvēki bija. Mums bija labas attiecības nodibinājušās. Tikai kolhoza priekšnieks, tas gan bija draņķis. Un kārtība bija tāda: mums visiem bija jāstrādā, un brigadieris, kas tur skaitījās, tas nāca jau... vai nu naktī, vai agri no rīta. Ienāca iekšā, vai kāda pieklauvēšana pie durvīm, nē, viņš ienāca iekšā un celt: “*На работу туда!*” [Uz darbu tur un tur!]

[..]Bija vēl rudens... Un es nezinu, kā jūs domājat, vai es... vai būs labi, ja es to stāstīšu. Tas ir tāds gadījums, ar mani noticis tāpēc, ka es izcēlos tur, ka man bija izdarīts piedāvājums.

Māra Zirņīte: Ja jūs esat ar mieru, tas būtu ļoti labi, ka jūs to izstāstītu.

Valērija Sieceniēce: [...] Redziet, bija tā – mēs vēl tā īsti, tas bija septembrī, mēs tā īsti vēl nebijām sākuši strādāt, un es sēdēju savā istabā. Vai istabā uz tā matrača, uz grīdas, es gultā nesēdēju, un lasīju vienīgo grāmatu, ko es biju paņēmusi līdz, laikam tas bija Andrē Moruā par Mocartu. Un pēkšņi atveras durvis bez klauvējiena, bez jebkā. Un ienāk viens jauns cilvēks privātās [drēbēs] un mierīgi atsēžas. Jā, tur krēsls bija, mierīgi atsēžas. Nu, un es tagad turpat sēžu un skatos, kas tur tālāk būs. Tagad viņš sāk mani izvaicāt. Man ir aizmirsies un ļoti žēli, ka nevarēja to sarunu tāpat ierakstīt kā tagad. Viņš uzstāda man dažādus jautājumus: “Kas es esmu? Kāda mana profesija?”

Mums jau bija jāuzraksta savas biogrāfijas, un es neslēpu savā biogrāfijā savus ceļojumus, jo es sapratu, ka to zina visi un tad es būšu melojusi, un tad mani varēs turēt aizdomās, jo visi jau toreiz bija jukuši uz tiem ārzemju spiegiem. Es visu uzrakstīju. Var jau būt, ka lomu spēlēja arī tā biogrāfija. Un tagad viņš man sāka visādi izvaicāt, es daudz ko neatceros no tā. Starp citu, es atbildēju viņam diezgan koķeti ar nolūku, jā... Un pēkšņi viņš izrauj man to grāmatu no rokām. Apskatās. Viņš tur nekā nesaprot, tā kā viņš tur nekā nesaprot, tad man viņš viņu arī atdod, bet neprasa, kas tā par grāmatu ir. Tad viņš sāk uzdot dažādus jautājumus: “Kur es esmu studējusi? Vai es arī esmu nodarbojusies ar politiku?”

Nu, es pateicu – nevienā partijā nebiju, bet tomēr sieviešu kustībā es piedalījos, tātad es nodarbojos ar politiku. Tad vēl vienu jautājumu es atceros: “Sakiet, kāda iekārta jums liekās

vislabākā jūsu tautai?” Dievs man toreiz vispār tajā vakarā ļoti palīdzēja, es viņam pateicu tā: “Vienalga, kāda, tikai tāda, kurā cilvēki vismazāk cieš.” Labi atbildēts, atbildēts ir, un nekas nav pateikts. Nu, tad viņš aizgāja.

Tagad jau bija vakars, mēs ar mammu abas esam istabā. Pārtika mums bija jau gandrīz beigusies. [...] Es vēl izlaidu vienu ļoti nopietnu notikumu pirms šitā viesā.

Pie manīm atskrēja Baginska kundzes vecākais dēls Juris, viņš bieži nāca pie manis. Viņš bija inteligents puika, viņš bija daudz lasījis, viņš labi pazina mūziku, mums bija daudz ko runāt. Viņš atbrauca, atskrēja pie manīm vienā rītā vai vakarā, tas nav svarīgi, un raudāja. Un pastāstīja, jā, tas bija laikam iepriekšējā dienā noticis, un raudāja un stāstīja, ka viņu izsaukuši un viņam esot draudējuši, ka aizies bojā viņa māte un viņa vectēvs, un tā tālāki, un tad uzdāvinājuši tādus cepumus un visu ko sasolījuši. Un es prasū: “Juri, vai tu patiešām parakstīji?” Viņš raud un saka: “Jā, es parakstīju.” Un es saku: “Un tad tu zini, ka tu esi uz visu mūžu tur tagad ticis.” Un tad, kad ienāca tas kungs nākošā dienā, es sapratu tūliņ, kas viņš ir.

Māra Zirnite: Kāds viņš izskatījās?

Valērija Sieceniece: Ziniet, nu, normāls cilvēks, bet drēbes nebija tā... kā tādus uzvalkos, bet tomēr bija melnas drēbes, bija labas drēbes. Un diezgan tāds, nu, diezgan inteligents. Un tā tad viņš aizgāja pēc mūsu sarunas. Un vēl vakarā, diezgan pavēlu vakarā saimniece uzreiz aicina mūs pie galda. Es domāju: sakarā ar ko? Nu, viņa pasaka, viens *tovarišks* [*biedrs*] esot dabūjis saldu krējumu, un viņa uzvārījusi kartupeļus, lai paēd visi vakariņas. Ahā, viens *tovarišks* dabūja saldkrējumu! Es domāju, nu, ko darīt – iet vai neiet? Bet mammai gribas ēst, un man arī gribās ēst. Nu, un es nodomāju – kāpēc lai es nepaēdu? Mēs aizgājām. Jā, viņš turpat sēž. Mums jau ir glāzītēs ieliets putukrējums, un kūpošu skaistu kartupeļu bļoda. Ko viņš dara? Paķer šņabja pudeli, tur bija mazas glāzītes, un fiksi lej. Es uzlieku roku un saku: “Es negribu!” Kad viņš grib pie mammai ķerties, es saku: “Mammai nedrīkst!” Neļauju viņai. Bet viņš tomēr pagūst man ieliet. Tajā glāzē, nē, ne atsevišķā glāzē, bet tanī saldā krējumā. Nu, traki žēli, man dikti gribas. Es atkal domāju, esmu lasījusi, ka tauki neitralizē alkohola iespaidu. Nu, man nekas nenotiks. Es vienā mierā ēdu kartupeļus un dzeru to krējumu. Mammai es neatļauju. Nu, un mēs aizgājām gulēt. Es vēl nebiju iemigusī, bija nakts, atskrien viens puika un saka: “*V kantorū!*” [*Uz kantorū!*]

Nu, es sapratu, ka mani gaida tas pats, kas notika ar Juri. Es sapucējos, nu, faktiski es nemaz nevarēju nepucēties, man bija tikai labas lietas. [...] Un es mierīgi aizgāju uz to kantori un tā koķeti nosēdos viņam priekšā. Nu, un tagad viņš man sāk stāstīt, sacīt. Un es saku: “Nu, un par ko mēs runāsim?”

Viņš pasaka tā: “Mums interesē, mēs gribētu, lai jūs pastāstītu, lai jūs pastāstītu, ko šeit runā.”

Es saku: “Es jums to tūliņ varu pastāstīt. Kāpēc tik ilgi? Piemēram, tajā ģimenē ir tādi apstākļi, tādi dzīvo tā, un tur ir tā un tā, ir tā.”

“Mums neinteresē būbu vaidi. Mums interesē vīrieši.”

Es saku: “Bet mani ar ļoti interesē vīrieši, bet šeit ir tikai veči un puikas.”

Un tagad viņš man sāk stāstīt, kas man par to būs: “Nu, redziet, jūs jau pēc pāris gadiem varēsiet tikt, pēc pāris gadiem mēs varbūt kopā ar jūsu vīru sēdēsim pie galda un dzersim tēju. Mēs jūs varētu pārcelt tūliņ uz Rīgu, uz Latviju.”

Es saku: “Vai die, vai die! Man tā bailes, kad es ieraugu to šauteni, es ģībstu, nē, nē, nē! Lai Dievs mani pasargā no tā!”

Un tad viņš pasaka tā: “Ziniet, es jau mazliet esmu psihologs.”

Un es tā nodomāju: “Tu gan tiksi galā ar vienu Rīgas koķetu sievieti!? Nekas tev neiznāks.”

Un neiznāca ar. Viņš sacīja:

“Mēs gribētu, lai jūs strādātu pie mums.”

“Un kas tad tā ir par organizāciju?”

“Iekšlietu ministrija.”

“Jā, es varētu. Es stenografēju, rakstu uz mašīnas un tā tālāki.”

“Nē!” viņš saka.

Ar vienu vārdu sakot, uz to viņš nereaģēja. Nu, viņš jau sāk skaisties. Saruna noiet tik tālu, ka viņš saka tā: “Rakstiet savu biogrāfiju!” Viņš iedod papīru un zīmuli. Un es uzreiz redzu, ka viņš ar kaut ko raksta. Nu, es zinu, ko viņš raksta, to jau man Juris pateica. Ziniet, es neizturēju, es lecu augšā un uzklīdzu:

“Что вы пишете?” [Ko jūs rakstāt?]

Un saplēsu un nometu viņu. Un viņš man saka tā:

“Идите вон!” [Ārā!]

Es tā eju lēnām un domāju – nu ir slikti. Es eju ārā, un viņš nāk līdzi, es turpinu savu spēli. Un es eju tišām, nu, varbūt arī netišām bija, jo man bija kurpes uz augstiem papēžiem. Jūs variet iedomāties, kāds tas ceļš ir. Kad es vienkārši ļoti nestabili, es varēju kļūpt, un tā. Viņš paķer mani zem rokas, es skatos uz debesīm un saku tā: *“В моем углу куда легче, чем одной.” [Divatā iet daudzreiz labāk nekā vienai.]* Un tā nu es esmu laimīga par to, ka es esmu tikusi vaļā, bet es nebiju tikusi vaļā. Un viņš mani pavada līdz tai, līdz manai tai *izbai [istaba]*. Un aiziet, es biju domājusi, ka viņš aiziet. Bet es iekšā nevaru iet, es esmu satraukta. Es zinu, ka mamma prasīs, zinu, ka man ir jāklusē. Toreiz es smēķēju. Es atsēdos uz tā mazā soliņa, sēdēju un smēķēju. Uzreiz viņš atgriežas. Un saka:

“Kāpēc jūs esiet, kāpēc jūs neejiet gulēt?”

Un atkal man Dieviņš palīdz. Es saku tā: “Ziniet ko, es domāju tā: vai man iet iekšā vai tūlīt uz Parabeli?” Tā upi sauca.

“Kā? Kāpēc tā?”

Es saku: “Tāpēc, kas tad mani gaida šeit? Man nav darba, es esmu zaudējusi visu, kas tad mani šeit gaida?”

Nu viņš sāk mani mierināt. Un tagad es domāju, cik tad ilgi es tur sēdēju. Un es nu ceļos augšā un eju projām. Un tad es vēl turpinu. Nezinu, ko viņš sacīja, neatceros, bet tad es atceros, es taču krievu skolā biju, tad es atceros, tā pateicu:

“За каждый чудный миг, за каждое прекрасное мгновение слезами и тоской заплотите ты судьбе!” [Par katru brīnumainu mirkli, par katru skaistu brīdi ar asarām un skumjām tu samaksāsi liktenim!]

Un tādā veidā teatrāli es aizeju. Nu, tā izbeidzās tā mūsu... tā pirmā pazīšanās, pirmā satikšanās. Es iegāju klusi savā istabā, noteikti visa sādža zināja, kas ir noticis, vai ne. Es nedrīkstu runāt, es nogulstos mammai blakus un čukstu: “Neviena vārda, rītā visu. Esi mierīga, viss ir labi.”

No rīta mēs aizejam uz taigu, kur tiešām neviena nav. Taiga bija turpat blakus. Ciedras, skaista taiga, tikai es tur dabas skaistumu neizjutu. Un es mammai visu izstāstu, kā tas bija. Un pasaku nevienam nesacīt. Es zināju, ka viņa nevienam nestāstīs.

Nu, tagad pagāja kāds laiks, nekas tāds īpašs, nozīmīgs nenotika. Un uzreiz, bija jau septembris jeb pat vēlāki, man atnes pavēsti. Mani izsauc uz, kā mēs toreiz teicām, uz četriem burtiem NKVD (Iekšlietu ministriju). Nu es saprotu visu, ka ar to nav viss beidzies. Tas man vairs nepatīk. Un tas ir diezgan vēlā stundā. Dziļā pēcpusdienā, varbūt pat vakarā. Nu, un tagad mamma man nāk līdzi tos 25 kilometrus. Mums pasaka, kur mēs varam pārgulēt. Vispār tur, kā tāda vieta, kur bieži bij tie politiskie izsūtītie, cilvēki bija ļoti atsaucīgi. Jūs gandrīz katrā mājā varat ieiet un palūgt pārgulēt. Nu, bet šeit mums tieši pateica, kur var aiziet. Es paņēmu līdzi sev portfeli, kas man bija, un, tā kā es biju lasījusi par to, kas ir jāņem līdzi tādos gadījumos, es paņēmu ziepes, veļas maiņu, divi. Un es nezinu, vēl ko es tādu paņēmu. Un atkal es saģērbos tā,

lai es izskatītos labi. Aizgājām mēs un pa ceļu runājām. Es mammai visu paskaidroju, viņa to arī saprata. Es teicu: “Mamma, ja es to izdaru, tad mēs nekad vairs Latviju neredzēsīm. Un es negribu, lai tu mani pierunā jeb raudi, tad man būs ļoti grūti tur cīnīties. Un tev man tas jāapsola.”

Viņa apsoliņa un savu vārdu turēja. Tikai bija ļoti klusa un nopietna. Es viņu pavadīju līdz tai mājai, kur viņa varēja apmesties, un es aizgāju uz to iestādi. Man bija jāuzkāpj otrā stāvā, man lika gaidīt. Es gaidīju ilgi, un es domāju tā – ja tas būs tas pats, kas bija, ar to jau es tikšu galā, bet, ja būs tur kādi citi – brutāli, rupji, tad gan laikam es izbrēkšu visu, ko es par to domāju. Lai notiek, kas notikdams.

Un nu es gaidu, kas tur būs. Es varu pateikt tā, ka es nekad neesmu bijusi aktrise, bet tai laikā laikam pats Dievs man palīdzēja. Mani aicina istabā, un es ieraugu, ka viņš sēž pie galda formā. Un ziniet, ko es daru? Tas viss nebija izplānots. Es skrienu pie galda klāt, saņemu viņa abas rokas un saku:

“Cik es esmu priecīga jūs atkal satikt!”

Viņš apmulst, paliek tāds ļoti nopietns. Un es atsēžos uz divāna, apmetu kāju pār kāju. Un izņemu papīrosu, aizdedzinu, un skatos uz viņu koķeti. Nu, es nezinu, kā tā lieta tad sākās – draudi, daudz kas cits.

“Jūsu māti, mēs šķirsim jūs no mātes. Un māte drīz aizies bojā.”

Es sacīju: “Nu, viņa jau ir diezgan nodzīvojusi, laiks vien jau ir. Un tikpat jau līdz pavasarim viņa nenodzīvos.”

“Mēs jūs aizsūtīsim tur, kur jūs ātri arī aiziesit bojā.”

Nu es pieceļos, tur ir tādas kā lielas durvis, turu papīrosu. Skatos, cik skaista mēnesnīca.

“Vai jūs arī brauksiet uz turieni paskatīties, kā es ātri eju bojā?”

Viņš uz to nereaģē.[...] Tagad, ziniet, es nezinu, ko mēs vēl runājām, bet beidzot viņš saskaitās. Nu, es turpināju tādā pašā vieglprātīgā stilā. Tādā drusku, tādas koķetes, nu, tādā stilā. Viņš piesauc mani pie galda, un viņš kaut ko raksta.

“Parakstiet!”

Nu, es domāju, es izlasu uzmanīgi visu no sākuma līdz galam, un tur ir rakstīts, ka es esmu brīdināta, ja es izpaužu mūsu sarunu, tas būs valsts noslēpuma izpaušana. Nu, to jau es varu parakstīt. Tagad es parakstu, un viņš saka:

“Jūs esat muļķe!”

“Kā tā!? Vai dieniņās!?”

Un eju ārā. Vot, tā tas beidzās. Bet tad, kad es izgāju ārā... ir tumsa, un es neesmu to aizmirsusi. Un džinkstēja tie telefona vadi. To es arī atceros. Un tad es biju visus spēkus zaudējusi, un tad es knapi varēju paiet. Lēnām, lēnām, lēnām es gāju. Bija jau nakts, gāju uz to māju. Un mana mammulīte tur uz soliņa sēdēja un mani gaidīja. Nu es viņai pateicu, arī nomierināju viņu, ka viss ir cauri. Un mēs uz vienas lāviņas abas saspiedāmies, sagaidījām gaismu un soļojām atpakaļ uz mājām.

ALA MUTVĀRDU VĒSTURES VĀKŠANAS PROJEKTS – “DZĪVESSTĀSTI TRIMDĀ”

Maija Hinkle

Otrā pasaules kara beigu posmā, padomju armijai atgriežoties Latvijas teritorijā, apmēram 150 000 Latvijas iedzīvotāju atstāja Latviju, meklēdami patvērumu rietumu valstīs¹, bet pēc bēgļu nometnēm Vācijā lielākā grupa, 40 000, eventuāli nonāca Amerikas Savienotajās Valstīs², kur viņi izveidoja vēl joprojām aktīvas kopienas Amerikas mērogā, kā arī visās lielākās pilsētās Amerikas ziemeļaustrumos, rietumos un vidienē. 1989. gada skaitīšanā ASV dzīvoja mazliet vairāk kā 100 000 latviešu izcelsmes Amerikas pilsoņu.³

Kas bija šie bijušie Latvijas iedzīvotāji, kas vēl joprojām, vairāk kā 50 gadus vēlāk, uzskata sevi par latviešiem? Ko viņi bija piedzīvojuši šinī vētrainā gadsimtā, atstājot savas mājas un Latviju kara apstākļos, karojot dažreiz pat vairākās armijās, izveidojot dzīvi pavisam jaunus apstākļos Amerikā? Kā un kādēļ viņi palika latvieši multikulturālā un milzīgā Amerikas vidē? Kā viņi izaudzināja joprojām latviskas nākamās paaudzes? Kādas garīgās vērtības viņi paņēma līdzi no Latvijas, kas bija jāmaina? Un kas viņi ir tagad, kad Latvija ir atkal neatkarīga valsts? Kādu lomu viņi ir spēlējuši Latvijas dzīvē un kādu lomu viņi spēlē tagad, jaunatgūtā, neatkarīgā Latvijā? Viņu pieredze un piedzīvotais arī ir daļa no visas latviešu tautas vēstures, tāpat kā tā ir daļa no Amerikas etnisko kopienu un imigrācijas vēstures.

Lai dokumentētu un pētītu Amerikas latviešu un viņu pēcteču pieredzi, 1997. gadā Amerikas Latviešu apvienības Kultūras nozare sāka Amerikas latviešu un bijušo Latvijas iedzīvotāju dzīvesstāstu vākšanu interviju formā galvenokārt audiokasetēs, dažreiz arī videoierakstos. Projekta mērķis ir ne tikai savākt pēc iespējas daudz un dažādus dzīvesstāstus, individuālo cilvēku pieredzi, bet arī šos materiālus apstrādāt un darīt pieejamus plašākai publikai, atdot tos “atpakaļ sabiedrībai” gan Latvijā, gan Amerikā. Amerikas Latviešu apvienības Mutvārdu vēstures projektu (ALA-MV) vada Dr. Maija Hinkle, sākuma periodā – arī prof. Inta Gāle-Kārpentere (*Carpenter*).

Projekta metodes:

Gandrīz visus darbus projektā veic apmācīti talcinieki. Projekta metodes līdzinās ekspedīcijai “Dzīvesstāsts – Latvijā”, jo mēs ne tikai lietojam tās pašas dokumentācijas formas, bet arī pirmie Amerikas projekta intervētāji bija Latvijas ekspedīciju “absolventi”. Tā kā mūsu līdzekļi ir ierobežoti un Amerikā pilsētu atstatumi ir milzīgi lieli, tad pēc kopējām apmācībām intervētāji strādā samērā izolēti, katrs savā pilsētā.

Svarīgu daļu projektā ieņem talcinieku un intervētāju apmācības, ko var iegūt trīs veidos: 1) nedēļu garās ievirzēs 3x3 nometnēs, 2) vienu dienu garos apmācību semināros, 3) ekspedīcijā “Dzīvesstāsts – Latvijā”. Vissekmīgākā apmācīšanas metode ir bijusi dzīvesstāstu ievirzēs 3x3

¹ A. Plakans, *The Latvians, a Short History*, The Hoover Institution, 1995. p. 158.

² A. Plakans, *The Latvians, a Short History*, The Hoover Institution, 1995. p. 158. Ja šiem bēgļiem mēs pieskaitām arī 30 000 Latviešu leģiona karavīru (*ibid.* 152. lpp.), tad aptuveni 180 000 cilvēku atstāja Latviju, lai bēgtu uz rietumu valstīm. No tiem ap 100 000 tur nokļuva tikai pēc kara beigām.

³ *ibid.*, p. 119.

nometnēs, jo ar ik dienas divarpus stundu garām apmācībām pietiek laika gan lekcijām, gan praksei, gan diskusijām. Ja iespējams, lietojam arī mācekļa sistēmu. Lai atvieglotu intervētāju darbu un vienveidotu pieeju, publicējam “Rokasgrāmatu intervētājiem”⁴ un izveidojam jautājumus un jautājumu kategorijas⁵.

Līdz šim esam apmācījuši 134 interesentus un potenciālus intervētājus astoņās 3x3 nometnēs⁶, 6 vienu dienu semināros⁷ un ekspedīcijā “Dzīvesstāsts – Latvijā”⁸. No tiem 28 ir arī vadījuši vai piedalījušies kādā intervijā, daži tikai vienreiz, daži ļoti daudzas reizes⁹. Sirsnīgs paldies viņiem. Katra intervija, sagatavošanās intervijai un pēcintervijas apstrāde prasa ne tikai lielu laika ieguldījumu, bet arī milzīgu radošās enerģijas patēriņu.

Kādus stāstītājus mēs meklējam? Lai gan atļaujam talciniekiem izvēlēties autorus, mums ir potenciālu intervējamo saraksti, ko mēs esam dabūjuši dažādos forumos, un ieteikumi, kā izvēlēties autorus. Mēs ieteicam sākt ar vecāka gada gājuma cilvēkiem, labiem stāstītājiem, cilvēkiem, kam ir kādi sevišķi piedzīvojumi vai devums vēsturiskos notikumos, kultūrā vai apkārtnes dzīvē, cilvēkiem ar rezumējošu, vērtējošu pieeju savai dzīvei un notikumiem. Rezultātā daudzi mūsu uzklaustītie autori ir bijuši ļoti darbīgi, savai apkārtnē un sabiedrībai daudz dodoši, radoši, intelektuāli cilvēki.

Kolekcijas raksturojums:

Esam ierakstījuši ap 160 dzīvesstāstu no vienas līdz 20 stundu garumā. Vairums interviju ir aptuveni divu stundu garas; viena ilgst 17 stundas, viena – 20, kopā – 430 stundas. Parasti intervijā piedalās tikai autors un intervētājs un to pabeidzam vienā sesijā.

97% interviju ir ar Otrā pasaules kara bēgļiem vai viņu pēcnācējiem, kas no Vācijas bēgļu DP nometnēm iebrauca Amerikas Savienotajās Valstīs no 1949. līdz 1951. gadam. Pārējās ir ar ebrejiem un vienu amerikānieti, kam vīrs ir latvietis. Divas intervijas ir angļu valodā, viena – vācu un pārējās – latviešu. 2/3 autoru ir vīrieši, daudzi no tiem bijušie leģionāri. Daži dienējuši ne tikai leģionā, bet arī Latvijas armijā, Sarkanā armijā vai karojuši ASV armijā Korejā. 2/3 ir vecumā no 70 līdz 90 gadiem; divi ir vecāki par 100 gadiem. 63% ir beiguši vai apmeklējuši universitāti, daļai ir arī augstāki grādi.

Vairākums autoru ir dažādu profesiju pārstāvji un sabiedriski darbinieki. Daudzi ir darbojušies gan savā profesijā, gan citās jomās, sevišķi literatūrā, politikā, sabiedriskā darbā. Daži piemēri:

- Rakstnieki, žurnālisti: Jānis Klīdzējs, Nikolajs Kalniņš, Laima Kalniņa, Valija Ruņģe, Oļģerts Cakars, Arturs Rubenis, Ojārs Rubenis, Kārlis Ņuzulis
- Mācītāji: Eduards Putniņš, Gustavs Kņess-Kņezinskis, Aleksandrs Veinbergs
- Politikā, advokāti: Gunārs Meierovics, Jānis Priedkalns, Jānis Jurjāns
- Profesori un skolotāji: Jānis Petričeks, Valija Priedīte

⁴ *Rokasgrāmatu izstrādāja projekta talcinieki, ņemot Cleveland Ethnic Heritage Program par paraugu.*

⁵ Pirmo jautājumu komplektu izveidoja prof. Inta Gāle-Kārpentere; projektam tālāk veidojoties, ir mainījušies arī jautājumu galvenie pavedieni. Jaunās tēmas un virzienus izstrādāja Maija Hinkle.

⁶ Ieviržu vadītāji: Maija Hinkle, Biruta Abula, Inta Gāle-Kārpentere, Ruta Eihenfelde, Māra Zirnite, Baiba Bela-Krūmiņa, Ginta Elksne

⁷ Vadījuši: Maija Hinkle

⁸ Vadītāji: Māra Zirnite, Augusts Milts, Maija Hinkle, Paulis Lazda, Māra Lazda

⁹ Talcinieki, kuri līdz šim ir intervējuši: Biruta Abula, Ausma Briede, Guna Asone, Rūta un Helmūts Eichenfeldi, Zane Elksnīte, Arnolds Golds, Maija Grendze, Gunta Harvija (Harvey), Maija Hinkle, Edīte Irbe, Astrīda Jansone, Lauris Kalniņš, Inta Gāle-Kārpentere, Francis Krečko, Miervaldis Lazdiņš, Māra Lipace, Boriss Mangolds, Dagnija Neimane, Maija Neimane, Rita Petričeka, Ināra Reine, Alvilis Rumpēteris, Aina Serdāne, Inta Šrādere, Ansis Uibo, Zigfrīds Zadvinskis, Dzidra Ziedone

- Mākslinieki, daiļamatnieki, mūziķi: Andrejs Jansons, Ilmārs Rumpēters, Kļaviņu Juris, Maija Neimane, Saša Pariņš, Arnolds Sildegs, Elza Reinberga
- Uzņēmējs, finansists: Oskars Hercs
- Sabiedriski darbinieki: Maija Medne, Ingrida Jansons, Miervaldis Janševics, Krista Liepiņa, Lidija Bālēna, Izabella Osīte, Staņislavs Dulevskis, Lidija Bērziņa, Valfrīds Spuntelis, Vilis Miķelsons, Francis Krečko, Voldemārs Sproģeris, Andris Padeģis, Teodors (Tedis) Zieriņš

Ierakstu apstrāde, pieejamība:

Visi ieraksti ir katalogizēti ar pamatinformāciju par autoru un interviju, ieskaitot intervijas kopsavilkumu, galvenām tēmām, intervijā pieminēto cilvēku sarakstu un autora īpašo pieredzi.

Daudzas intervijas ir atšifrētas, bet tikai dažas ir arī rediģētas. Dažām intervijām pievienoti personu autobiogrāfiski teksti. Aptuveni trešai daļai interviju ir arī indekss. Lielākajai daļai interviju ir pievienotas fotogrāfijas. Dažas intervijas ir tulkotas angļiski.

Visu ALA–MV kolekcijas interviju kopijas ir novietotas un pieejamas Nacionālā mutvārdu vēstures kolekcijā Latvijas Zinātņu akadēmijas FSI, Rīgā. Ierakstu oriģināli tiks novietoti Minesotas universitātes Imigrācijas vēstures dokumentācijas centrā, Mineapolē, MN, ASV. Kopijas nododam arī pašam autoram. Pašlaik kopijas ir arī pieejamas pie projekta vadītājas Maijas Hinkles.

Divi ALA–MV interviju apraksti ir pieejami internetā, Latvijas dzīvesstāstu programmas, NMV mājas lapā www.dzivesstasts.lv

Ieskats kolekcijā:

Intervijās pieminētie laika posmi aptver notikumus no 18. gadu simta līdz mūsdienām, bet ģeogrāfiskā panorāmā autori izstaigā ne tikai daudzas vietas Latvijā, Krievijā, Vācijā un Amerikā, bet ir dzīvojuši gandrīz vai pa visu pasauli, ieskaitot Pakistānu, Saūda Arābiju, Spāniju, Brazīliju, Austrāliju, Angliju, Kanādu un Koreju.

Dažas intervijas satur bagātīgu un detalizētu informāciju, kas varētu sevišķi noderēt vēsturniekiem un sociālo zinātņu pētniekiem, kamēr citas paver daudz personīgāku ieskatu individuālā cilvēka piedzīvojumos un pieredzē šinī dramatiskā laikmetā.

Interviju tēmas var sadalīt divās lielās kategorijās: tās, kas ir vienādas gan Latvijas, gan Amerikas latviešu stāstos, un tās, kas ir specifiskas un raksturīgas Amerikas stāstiem.

Pie pirmās kategorijas pieder tās stāstu daļas, kur tiek apskatīti notikumi un personības pirmskara Latvijā, kā arī pirmo – krievu un vācu okupāciju laikā, un tās stāsta daļas, kas atspoguļo autora dzīves vērtējumu, laimīgos un grūtos brīžus, garīgās un latviskās vērtības un dzīves pieeju, un bieži arī radošo darbu. Daži autori spilgti apraksta pirmskara personības Latvijā. Piemēram, Gunārs Meierovics stāsta par savu tēvu, pirmo Latvijas ārlietu ministru, Zigfrīdu Annu Meierovicu, un Irēne Celtniece raksturo pazīstamus Latvijas Universitātes profesorus. Dažos stāstos autori uzsver garīgo vērtību lomu viņu dzīvē, piemēram, Karinas Burdas un Ievas Cālītes (prāvesta Jura Cālīša mātes) stāstos dominē kristietības tēma, bet Kļaviņu Jura stāstos – dievturība un latviskās vērtības.

Amerikas stāstiem specifiskās un raksturīgās tēmas ir ļoti plašas un tiek iedalītas šādi: 1) kara-vīru pieredze, leģions, gūsts; 2) civiliedzīvotāju aizbraukšana no Latvijas, motivācija, emocijas, pieredze karā un pēc kara; 3) dzīve bēgļu DP nometnēs Vācijā; 4) ieceļošana un pirmie gadi Amerikā, izdzīvošanas stratēģijas, izglītība; 5) latviešu organizēšanās un organizācijas: draudzes, centrālās un vietējās organizācijas, sabiedriskie darbinieki, prese; 6) latviešu kultūras dzīve, radošie mākslinieki; 7) latviešu nākamās paaudzes: skolas, ģimenes, studijas, nometnes; 8) attiecības ar amerikāņu sabiedrību un kultūru; iekļaušanās Amerikas dzīvē; 9) attiecības ar Latviju un

latvietību: kā palika latvietis un kādēļ, kā sevi definē tagad, kādas ir attiecības ar tagadējo Latviju, kādēļ nebrauc atpakaļ dzīvot Latvijā; 10) Amerikas latviešu stāsti, kuri ir atgriezušies Latvijā uz dzīvi; 12) intervijas ar citu tautību autoriem, kas saistīti ar Latviju.

Lai dotu mazu ieskatu kolekcijā pieejamām bagātībām, esmu izvēlējusies sešas intervijas vai interviju daļas, kas ilustrē vienu vai vairākas no minētām tēmām.

Pirmie četri stāsti ir izvilkuši no daudz garākām intervijām. Izvēlētie izvilkuši ilustrē specifiskas tēmas un aspektus Amerikas stāstos. Par intervijā apskatītām, bet izvilkušām nepieminētām tēmām es došu īsu kopsavilkumu katras intervijas ievadā.

Māras Lipaces un Irēnes Celtnieces dzīvesstāstu izvilkuši uzskatāmi un dramatiski parāda civiliedzīvotāju pieredzi Otrajā pasaules karā, mēģinot izbēgt no otrreizējas padomju armijas okupācijas. Māra Lipace ir viena no nedaudziem, kam izdevās izglābties, kad 1945. g. janvārī Baltijas jūrā krievu zemūdeņu torpēdas nogremdēja bēgļu kuģi "*Wilhelm Gustloff*".¹⁰ Irēne Celtniece dzemdēja savu ceturto bērnu meža mājā Pomerānijā, īsi pēc padomju armijas pārņēma apgabalu.

Seko Kļaviņu Jura stāsts. No 17 stundu gara stāstījuma es izvēlējos tās intervijas daļas, kur autors runā par 1) karavīra pieredzi, 2) rotkalšanu un latvisko un pats savu dzīves ziņu. Kļaviņu Jura kara stāsts ir personīgs, detalizēts un aizraujošs, ļaujot lasītājam izjust kara šausmas, trakumu un to "dullumu", kā autors saka. Pārējais izvilkušs ilustrē vienu no mūsu projekta galvenām tēmām: garīgās un latviskās vērtības. Kas ir tā dziļākā vērtība, tas svētums, kas ir vadījis autora dzīvi?

Oskara Herca stāsta izvilkušs attēlo Amerikas latvieša ļoti veiksmīgo darbību Amerikas darba pasaulē, saskari ar amerikāņu sabiedrību un saitēm ar Latviju.

Nākamās divas intervijas piedāvāju visā pilnībā, nedaudz rediģētas.

Elizārs Rabinovičs ir 101 gadu vecs Latvijas ebrejs, kas iebrauca Amerikā 91 gada vecumā. Viņa dzīvesstāsts pārstāv nelatvieša, Latvijas pilsoņa pieredzi un 100 gados iegūtās dzīves atziņas.

Kārļa Ķuzuļa dzīvesstāstu izvēlējos tādēļ, ka autors ir bijis aktīvs dalībnieks vadošos posteņos vairākās trimdas organizācijās un viņa darbība dažādos dzīves posmos sīki, detalizēti un bagātīgi pārstāv veselu rindu Amerikas stāstu tēmu: leģionāru pieredzi, pēckara laiku Vācijā un karavīru nometnes, Daugavas Vanagu dibināšanu, palīdzības un kultūras aktivitātes, Latviešu teātri Vācijā un ASV, trimdas latviešu centrālo organizāciju darbību (ALA, PBLA), it sevišķi Latvijas neatkarības atgūšanas laikā, neatkarīgās Latvijas valdību un politiku, un preses darbību, galvenokārt Amerikas Balsī. Autors izvērtē dažādu trimdas organizāciju darbību, Latvijas un trimdas attiecības un citus aktuālus tematus. Stāstījumā milzīgi daudz informācijas.

Pie Kārļa Ķuzuļa intervijas teksta pievienoju autora un intervijas aprakstu, lai parādītu, kādā veidā ALA–MV kolekcijas intervijas ir dokumentētas un tanīs ietvertā informācija pieejama interesentiem. Apmēram 20% intervijām ir arī detalizēts indekss.

Pēdējā intervija šinī nodaļā pārstāv Birutas Abulas projektu "Ciems Latvija".

Šinī izlases daļā ievietotās intervijas vadīja Biruta Abula, Gunta Harvija (Harvey), Maija Hinkle, Rīta Petričeka, Ināra Reine un Dzidra Ziedone. Liels paldies viņām un tulkotājiem Aijai Blittei, Aigaram Brantam, Mirdzai Eglītei, Edītei Irbei, Mārai Lazdai un Intai Šrāderei.

¹⁰ Vācu valodā 2002.gadā iznāca grāmata: Guenter Grass, "*Im Krebsgang*". Šī grāmata tulkota arī angļiski: *Crabwalk*, 2002, Harcourt, Inc. (MH)

Šis notikums Gintera Grasa grāmatas *Crabwalk* (2002., Harcourt, Inc.) ievadā ir raksturots kā "visbaigākā un upuru ziņā vislielākā jūras katastrofa cilvēces vēsturē" ("*the deadliest maritime disaster of all time*").

ALA-MV izvilumus es nedaudz rediģēju galvenokārt tādēļ, lai mazinātu atkārtosanos un atvieglotu lasīšanu. Dažreiz secība ir mazliet pārkārtota. Es lietoju šādus apzīmējumus:

- () – apaļajās iekavās likti stāstītāja vārdi, kas paskaidro situāciju vai sarunas priekšmetu un intonatīvi vai pēc runas ātruma atšķiras no pārējā teikuma
- () – apaļajās iekavās slīpajā rakstā (kursīvā) – svešvārdi, tulkojumi vai īpašvārda rakstība oriģinālvalodā. Angļu un vācu valodas tekstus tulkojusi Maija Hinkle; krievu – atšifrētāja.
- [] – kvadrātiekvavās likts nepateikts vārds, kura trūkums apgrūtina teksta saprašanu
- [] – kvadrātiekvavās slīpajā rakstā (kursīvā) – komentāri par intervijas norisi vai stāstītāja intonāciju

Bibliogrāfija ievadam un ALA-MV kolekcijas intervijām:

ALA–MV dalībnieki, *Rokasgrāmata intervētājiem*, ALA, 1999.

Andrew Ezergailis, *Holocaust in Latvia 1941–1945*, The History Institute of Latvia and the United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, 1996.

Pētījums par kuģa “Wilhelm Gustloff” bojā eju, “Discover” TV programma, 2003. gada 21. maijs.

Gunter Grass, *Crabwalk*, Harcourt, Inc., 2002.

Inta Gale Carpenter, Festival as Reconciliation: Latvian Exile Homecoming in 1990, *Journal of Folklore Research*, vol. 33., no. 2, 1996.

Peter Schneider, The Germans are Breaking an Old Taboo, *New York Times*, Jan. 18, 2003, p. B8A.
Plakans, *The Latvians, a Short History*, The Hoover Institution, 1995.

NMV 786

MĀRA LIPACE

Intervija: 1998. gada 27. augustā, Katskiļos, NY, ASV

Intervēja: Dzidra Ziedone un Gunta Harvija

Atšifrēja: Aija Siltāne

Publikācijai sagatavoja: Maija Hinkle

Māra Lipace ir dzimusi Rīgā, 1938. gadā pārtikušā ģimenē. Tēvs beidzis Latvijas Universitāti ar grādu inženierzinātnēs, vācu okupācijas laikā ir direktors fabrikā "Aldaris", māte – skolotāja. Ģimenē četrus gadus vecāks brālis. Līdz 1944. gadam visa ģimene dzīvo Rīgā, "Aldara" fabrikas dzīvokļu korpusā.

Otrā pasaules kara beigu posmā, 1944. gadā, māte, dēls un sešus gadus vecā meitiņa Māra dodas bēgļu gaitās uz Vāciju, kur viņi piedzīvo "baigāko un upuru ziņā vislielāko jūras katastrofu cilvēces vēsturē"¹¹, kad 1945. gada janvārī Baltijas jūrā krievu zemūdeņu torpēdas nogremdēja bēgļu kuģi "Wilhelm Gustloff".

Intervijas fragmentā Māra stāsta par kuģa bojā eju. Tas spilgti ilustrē briesmas un grūtības, kādas piedzīvoja civiliedzīvotāji un bēgļi kara apstākļos. Fragments ir rediģēts, galvenokārt, lai mazinātu atkārtosanos. Secība dažreiz ir pārkārtota.

Māra Lipace: Mēs izbraucām no Latvijas 44. gadā. Mans tēvs vēl palika Latvijā, jo viņš bija saistīts darbā, bet, tā kā viņš baidījās, ka tad, kad fronte sabruks, krievi ienāks atpakaļ Latvijā, viņš izkārtoja, lai mēs – mamma, brālis un es – tiktu ārā no Latvijas. Viņš izkārtoja mums apmešanos Gotenhāfenā pie saviem attāliem radiem. Tur mēs nodzīvojām no 44. gada līdz 45. gada janvārim. Tēvs pats atstāja Latviju taisni pirms krievu ienākšanas, pārceļoties uz vienu vietu Vācijā, kur viņš bija atradis darbu.

Kad krievu fronte tuvojās Dancigai un Gotenhāfenai, arī mums bija laiks bēgt no turienes projām, ja negribēja palikt pie krieviem. Tanī laikā tajā rajonā – pie Dancigas, 45. gada ziemā – bija jau ļoti liela cilvēku drūzma ar daudziem bēgļiem. Karš gāja uz beigām, vāciešiem jau sāka trūkt kara un transporta materiāli. Tā kā visapkārt jau bija ielenkums, tad daudz bēgļi un cilvēki, kas gribēja tikt no turienes ārā, brauca ar kuģi. Ideja bija braukt ārā no Dancigas, braukt pa Baltijas jūru un pārcelt visus pasažierus uz kādu citu, drošāku vietu Vācijā. Viens no kuģiem, kas bija tam mērķim rezervēts un lietots, bija "Wilhelm Gustloff". Es pastāstīšu par mūsu pieredzi uz šī kuģa.

"Wilhelm Gustloff" bija sagatavots kā bēgļu transports. Mēs ar manu brāli, kuram bija 10 gadi (man bija 6 gadi), un mana mamma, mēs dabūjām biļetes braukt ar "Wilhelm Gustloff". Tā kā es tikko biju izslimojusi masalas, mana mamma mani uzlika uz kamaniņām, un mēs braucām uz ostu, lai mēs tiktu uz kuģa. Tas bija janvāra beigās 45. gadā. Kuģī mēs dabūjām vietu vienā lielā zālē vairāk augstāvē, kur mēs apmetāmies uz matračiem.

Kuģī tika ielādēti ļoti daudz bēgļu. Tur bija arī ievainoti zaldāti, tur bija daļa no Vācijas zemūdenes komandām. Cik es esmu lasījusi, tad apmēram 6000 cilvēkiem bija pārdotas biļetes, kas bija rezervētas. Pāris dienu laikā visi sakāpa kuģi, kuģis tika pielādēts un sataisīts. Viss notika lielā haosā.

Mēs izbraucām 1945. gadā 30. janvāra pēcpusdienā. Kad kuģis izbrauca ārā jūrā, viņam piebrauca klāt vēl viens mazāks kuģītis ar bēgļiem, un vēl citi bēgļi tika ielikti "Wilhelm Gustloff".

¹¹ Guenter Grass, *Crabwalk*, 2002., Harcourt, Inc., ievadā.

Lai gan pavisam skaidri nav zināms, bet domā, ka kopskaitā uz kuģa bija apmēram 8000 cilvēku.¹² Pilnīgi pierādīts ir, ka ir bijis 6000.

Kuģim nebija līdzīgs parastais apsargs – laivas, piemēram, torpēdlaivas, kas meklēja torpēdas. To pavadīja tikai viena transportlaiviņa. Tā kā kuģim nebija neviens, kas viņu varēja pasargāt no torpēdām, tad apkalpe bija domājusi par to, ko vislabāk darīt: vai braukt, cik ātri vien var, vai braukt tādā zigzag formācijā, lai torpēdas viņu neskartu. Esot bijušas nesaskaņas par to, kā rīkoties.

Es atceros, ka sniga sniegs un bija ļoti auksts jau pēcpusdienā. Mēs bijām apmetušies uz matračiem lielā istabā. Pēc pāris stundām tajā vakarā kuģi torpēdēja kādas trīs krievu zemūdenes.

Par šo notikumu ir sarakstītas divas grāmatas angļiski. Viena saucas “*The Cruellest Night*” (“*Nežēlīgākā nakts*”), kam autors ir Kristofers Dobsons (*Christopher Dobson*), un otra ir “*The Damned don’t Drown*” (“*Nāvei nolemtie neslīkst*”).

Gunta Harvija: Vai krievu zemūdenes nezināja, ka jūs esat bēgļu kuģis, jeb viņi zināja?

Māra Lipace: To es noteikti nezinu, ko tas zemūdenes kapteinis, krievs, domāja, kad viņš redzēja mūsu kuģi. Es nezinu, ko viņš domāja. Bet pēc tam tika spriests par to, vai pēc kara likumiem viņš to darīja likumīgi, vai viņam vajadzēja to darīt. Cik es zinu, viņš netika sodīts, jo tur tomēr bija arī vācu zemūdenes zaldāti, ne tikai bēgļi un ievainotie cilvēki.

Kad torpēdas bija trāpījušas kuģim, ļoti ātrā laikā kuģis sāka sagāzties uz vienu pusi. Tā kā mēs bijām vienā no augšējām zālēm, mēs bijām ļoti labā vietā, daudz laimīgāki nekā tie, kas atradās kuģī daudz zemāk. Es atceros, ka mana mamma paņēma mani pie rokas un mēs pa koridoru caur daudz citiem cilvēkiem lielā drūzmā gājām augšā uz platformu, kur bija glābšanas laivas. Tā kā kuģis bija tā pārlādēts ar cilvēkiem un tas tika sagatavots lietošanai tik īsā laikā, tad nebija pietiekami glābšanas laivas visiem cilvēkiem, nekādā ziņā. Daudz paredzēto glābšanas laivu iztrūka.

Es atceros, ka mēs drūzmā stāvējām. Kuģis jau bija ļoti slīpi sagāzies. Tad es atceros, ka mēs pazaudējām manu brāli. Mans brālis vairs nebija pie mums. Bija tikai mana mamma un es. Viņa turēja mani pie rokas.

Es personīgi neatceros nekādas drausmīgas lietas, kas tur notika, lai gan es esmu par to lasījusi, ka cilvēki šāva viens otru nost, jo viņi zināja, ka viņiem nebija nekāds veids, kā viņi varēs izglābties.

Bet, ko es atceros, ir, ka mana mamma un es, mēs abas stāvējām tajā lielā cilvēku drūzmā, un ka pēc kāda laika lielā cilvēku drūzma vairāk tur nebija. Es nezinu, kur tā palika. Es atceros, ka mana mamma mani paņēma rokās un pasniedza mani vienam vīrietim, un viņš mani ielika glābšanas laivā. Mans brālis jau bija pazudis no mums. Es atceros, ka mana mamma tur stāvēja un mana mamma palika. Tā bija pēdējā reize, kad es redzēju savu mammu.

Es atceros, ka es sēdēju laivā, un tur bija arī daudzi citi cilvēki. Kad laivu ielaida ūdenī, tā atsitās pret kuģi. Ūdens nāca iekšā no abām pusēm, bet ne tik daudz, lai laivu nogremdētu. Es atceros, ka mēs atsitāmies pret kuģi, bet tad kaut kā mēs aizslidējām no kuģa projām. Es neatceros, vai laiva tika airēta vai brauca ar motoru. Es tikai atceros, ka bija ļoti lieli viļņi un laiva pa viļņiem brauca augšā un lejā. Es sēdēju starp 2 cilvēkiem un turējos pie sēdekļa. Bet es neatceros, ka es būtu ļoti satraukta. Es arī neatceros, ka es šausmīgi saltu. Bet es atceros, ka mēs braucām laivā un es skatījos, kā lielie viļņi gāja gar abām pusēm.

Nākamais, ko es atceros (un mana atmiņa nav vairs tik skaidra par visu šito, jo es biju tikai 6 gadus veca), ka es tālumā redzēju, kā kuģis sagriezās un nogāja dibenā. Kuģim bija gaismiņas.

¹² Pēteris Šneiders savā rakstā “The Germans are Breaking an Old Taboo”, *New York Times*, 2003. gada 18. janv., B8. lappuse, piemin, ka uz kuģa atradušies vairāk kā 9000 pasažieru, lielākā daļa no tiem sievietes – jūras izpalīdzes un bērni. Televīzijas programmas “*Discover*”, 2003. gada 21. maijs, filmas autori, lietojot jaunākās datormodelēšanas metodes, aprēķinājuši, ka bijuši ap 10 600 pasažieru. (MH)

Kuģis nogāja dibenā 70 minūšu laikā no tā laika, kad torpēdas viņu skāra. Pagāja tikai tik īss laiks, kamēr viņš nogrima.

Tad, ko es atceros, ir, ka mēs braucām pa viņiem un ieradās torpēdlaiva, kas nolaida tīklus un mēģināja tumsā uzņemt cilvēkus. Mēs piebraucām klāt. Man apsēja šņori; es turējos pie šņores, un mani uzvilka augšā kuģī. Es sēdēju torpēdu laivā uz mucas. Man kājas bija slapjas; man novilka zeķes, lai gan es biju labā stāvoklī. Es tikai atceros, ka es biju slapja. Tad es atceros, ka laivā bija liels sitiens, tā, ka laiva it kā sagriezās. Viņi lika laivā kaut kādus bumbu spridzinātājus, un tādēļ es dzirdēju sitienus. Tas ir viss, ko es personīgi atceros no “*Wilhelm Gustloff*” kuģa bojā ejas.

Cik es zinu, torpēdlaiva uzņēma tikai kādus pāris simtus cilvēku no 8000 cilvēkiem, kas varēja būt kuģī. Ieradās vēl viena laiva, kas uzņēma vēl kādus 250 cilvēkus. Dažas mazākas laiviņas esot uzņēmušas mazākas grupiņas. Ir savāktas ziņas, ka varbūt ne gluži 1000 cilvēki tika izglābti.

Pēc tam torpēdlaiva aizveda mūs uz Sasnecu, kur bija kuģis, kas bija rezervēts kara invalīdiem vai slimniekiem – tā kā tāds Sarkanā Krusta kuģis. Tur mani ielika kopā ar citiem bērniem.

Mana nākamā atmiņa ir, ka vairākas dienas vēlāk es stāvu rindā un ka mums saka, ka mūs sūtīs uz bāreņu namu. Es neatceros, ka es būtu bijusi ļoti satraukta. Es tikai stāvu rindā, un garām nāk mans brālis, kas ir 10 gadus vecs! [*smejas*] Tā mēs satikāmies. Arī viņš bija dzīvs, un viņam bija mūsu tēva adreses. Līdz šim mums nebija bijis nekādu sakaru ar papu. Bet brālis jau tajā vecumā bija diezgan izdarīgs, un tur bija arī palīdzības aģentūras, tā kā kaut kādā veidā, es nezinu, tieši kā, brālis izkārtoja un sarunāja, ka mēs varam doties ceļā pie papus. Bet tāpēc, ka bija karš un fronte sāka nākt uz priekšu, mēs līdz turienei netikām, kur bija mūsu paps.

Gunta Harvija: Vai jūs veda tikai vienus pašus?

Māra Lipace: Mēs bijām abi divi. Kaut kā mums bija sagādāta biļete, un mēs bijām ceļā.

Gunta Harvija: Tikai vieni paši? Jums nebija nekāda pavadoņa?

Māra Lipace: Tas bija kaut kā ar tām organizācijām, kas tad darbojās Vācijā. Bet mēs netikām tur, kur bija paredzēts.

Mēs palikām vienā vācu ģimenē, kas mūs uzņēma. Es vāciski runāju. Vācu ģimene bija laba pret mums, lai gan mana galvenā atmiņa no tā laika ir, ka es arvien biju izsalkusi. Es sēdēju uz mājas trepēm un gaidīju, kad būs kartupeļi, ko ēst. Es visu laiku domāju par ēšanu; man arvien gribējās ēst.

Mans brālis aizrakstīja manam tēvam; tēvs vēstuli saņēma, un tā mums atkal radās sakari. Es domāju, ka tas notika kāda mēneša laikā.

Pēc kāda laika tēvs atbrauca pie mums un paņēma mūs pie sevis. Mēs staigājām pa pilsētu (es vairs nezinu pilsētas vārdu), visapkārt bija drupas. Mans tēvs mani ņēma pie rokas, un mēs abi staigājām pa pilsētu. Un man bija milzīgi liela drošības sajūta, ka tagad man ne no kā nav jābaidās, mans tēvs ir šeit, kas mani aizsargās no visa, kas notiks. Tā mēs atkal satikāmies.

Tēvs mūs aizveda pie manas mammas māsas. Tad jau karš bija beidzies. Mēs nokļuvām bēgļu nometnē. Bet no manas mammas mēs nekad vairs neko nedzirdējām. Mana mamma aizgāja bojā ar kuģi.

Gunta Harvija: Vai viņa nemēģināja pati glābties? Jeb vai viņa kaut ko teica, ka viņai ir bērni? Glābiet!

Māra Lipace: Viņai nebija iespēja.

Gunta Harvija: Bet tos bērnus tomēr ņēma.

Māra Lipace: Es atceros, ka mani viņa pasniedza vienam vīram. Visiem bija glābšanas vestes. Ja jūs padomājat – no tā cilvēku daudzuma, kas tur bija, cik maz cilvēkiem bija iespējas izglābties.

Gunta Harvija: Un tomēr nebija tāda, ko saka “*stampede*” [*paniska skriešana* – MH]?

Māra Lipace: Bija. Ja lasa grāmatās, bija “*stampede*”. Bija tā. Cilvēki skrēja uz steķiem. Ar šautenēm matroži mēģināja aizturēt cilvēkus, lai viņi nepārņemtu laivas. Bija šausmīgi gadījumi,

bet es personīgi tos neredzēju un neatceros. Viss, ko es atceros, ir, ka mēs gājām augšā pa vienu koridoru, ka tur bija cilvēki visapkārt, ka kaut kā mēs muļļājāmies uz priekšu, kamēr mēs tikām tur, kur bija glābšanas laivas, un ka tur bija liela cilvēku drūzma. Bet es neredzēju nekādas pāridarības, lai gan, ja visu lasa, tad daudz kas tur notika. Daudzi cilvēki vienkārši netika ārā no apakšējām telpām – tās bija pārpildītas. Viņiem nebija nekādas iespējas tikt pie glābšanas laivām, un, ja arī viņi tiktu, tur nebija glābšanas laivas. Tie cilvēki, kas ielēca ūdenī, nevarēja ilgi dzīvot, jo tas bija viens no aukstākajiem laikiem ar ļoti aukstu ūdeni. Viņi nosala un noslika.

Gunta Harvija: Cik ilgu laiku jūs bijāt glābšanas laivā? Vai tās divas laivas piebrauca pēc īsa laika?

Māra Lipace: Kuģis nogrima 70 minūtēs. Mūs uzņēma torpēdlaiva, kas bija viena no vācu laivām, kas ieradās tur palīdzēt. Tā bija pirmā un faktiski vienīgā, kas spēja uzņemt vairāk cilvēkus.

Gunta Harvija: Tā ka arī cilvēki, kas būtu citās laivās, nebūtu nekur tālu tikuši.

Māra Lipace: Viņi nevarēja tikt, jo kuģis, kas atbrauca ar torpēdlaivu, nevarēja tur ilgi palikt, jo kuģa apkalpe uz sava radara bija redzējusi, ka krievu zemūdenes vēl ir netālu. Viņiem bija jāizšķiras – vai palikt un gaidīt, pa kuru laiku viņi arī varētu dabūt torpēdu, jeb braukt projām, kamēr vēl var.

Gunta Harvija: Bet tās laivas bija vairākas taču, ne? Jūs uzņēma divas laivas, vai ne?

Māra Lipace: Pārskati par katastrofu stāsta, ka tika uzņemti ap 250 cilvēku tanī laivā, kur es biju. Statistiski tas ir brīnums, ka man bija tāda izdevība. [smejas] Un mans brālis arī. Lai gan viņš nebija kopā ar mani, arī viņš tika izglābts.

Gunta Harvija: Vai jūs arī kaut kur reģistrējaties, ka jūs bijāt starp tiem, kas ir izglābti? Piemēram, vai kāds grāmatu sarakstītājs jūs kontaktēja?

Māra Lipace: Mani ne. Bet žurnālisti ir pārskatījuši visu notikumu, savākuši faktus un ir tās grāmatas uzrakstījuši.

Gunta Harvija: Tā ka visus viņi nav mēģinājuši intervēt, vai ne?

Māra Lipace: Nē, mani nē. Bet ir pārskati un dati par notikumu, jo kuģa kapteinis pats izglābās. Daudzi cilvēki ir rakstījuši par šo notikumu.

Gunta Harvija: Vai tas jums ir ārkārtīgi traumatisks notikums?

Māra Lipace: Es nevaru teikt, ka taisni tad, kad es to pārdzīvoju, ka es jutos, ka tas bija ļoti traumatiski. Tas tikai bija kā fakts. Bet tas ļoti pārmainīja mūsu dzīvi, jo es uzaugu bez mātes. Karš beidzās, un tad mēs bijām nometnēs. Mēs bijām ar mātes radiem, un tad mēs pārgājām pie tēva radiem. Un 49. gadā, kad man bija 11 gadi, mēs atbraucām uz Ameriku.

Gunta Harvija: Jūs nekad nemēģinājāt uzrakstīt jeb dokumentēt savu pieredzi kuģa traģēdijā?

Māra Lipace: Nē. Es to nedarīju. Es arī neesmu sevišķi daudz kavējusies un domājusi par šo savas dzīves notikumu. Tagad man tas nāk prātā vairāk tāpēc, ka mēs visi runājam par “*Titāniku*” un par citiem notikumiem. Faktiski tā ir katastrofa, kur daudz vairāk cilvēku aizgāja bojā nekā “*Titānika*” traģēdijā. Tā ka es domāju, ka to ir vērts pieminēt. Stāsti un grāmatas, kas to apraksta, ir ļoti dramatiskas un apraksta to daudz krāšņāk, nekā es to varu izstāstīt, jo manas atmiņas par notikumu ir tomēr ļoti ierobežotas.

Gunta Harvija: Mēs gribētu vēl noskaidrot par jūsu brāli. Kad jūs šovasar satikāties, ko brālis jums teica?

Māra Lipace: Mēs pārrunājam notikumu par “*Wilhelm Gustloff*” bojā eju. Es viņam prasīju – kā tas bija, kad tu mūs atstāji, pazudi no mums? Un viņš man teica, ka viņš redzēja, ka tur bija tāda cilvēku drūzma, ka mēs stāvam un nekur netiekam. Viņš bija domājis, ka viņam jātiek nost no kuģa, jo kuģis bija jau ļoti sagriezies uz vienu pusi. Viņam radusies iespēja tikt vienā glābšanas laivā, un viņš tāpēc vienkārši mūs atstājis un ticis laivā. Es viņam prasīju, ko viņš atceras no laika, kad viņš bija glābšanas laivā. Viņš teica, ka viņš esot sēdējis laivā un ka viņam esot bijušas ļoti

lielas bailes, ka viņš nogrimis, un viņš esot lūdzis Dievu, lai viņš nenogrimtu. Viņš esot bijis ļoti, ļoti satraukts un sabaidījies.

Gunta Harvija: Bet jūs toreiz nedomājāt par Dievu? Jūs nemeklējāt kontaktu?

Māra Lipace: Es neatceros, ka es būtu bijusi ļoti satraukta. Es atceros, ka es sēdēju laivā un turējos klāt pie malām.

Gunta Harvija: Vai tanī laivā bija pa lielākai daļai bērni jeb lieli cilvēki?

Māra Lipace: Nē, tur bērni nebija. Es atceros vairāk lielus cilvēkus. Mans brālis arī teica, ka viņš neatceras, ka daudz cilvēku būtu peldējuši apkārt ūdenī. Viņš atceras redzējis laivas un plostus.

Gunta Harvija: Bet tas bija naktī?

Māra Lipace: Tas bija naktī, bet viņš neredzēja individuālus cilvēkus, kas bija ūdenī.

1949. gadā Māra ar atlikušo ģimeni dabū izsaukumu uz Ameriku. Māra uzaug pie Albānijas, Ņujorkas štatā, radnieku ārstu ģimenē. Izmācās par farmaceiti, visu mūžu ar lielu interesi strādā savā profesijā. Apprecē Amerikas latvieti, izaudzina divus dēlus, kas abi eventuāli apprecē latviešu izcelsmes meitenes.

Māras tēvs strādā par tehnisko zīmētāju, izdara pašnāvību 60 gadu vecumā.

Brālis iegūst grādu aeronautikas inženierzinātnēs un strādā "Beoing" lidmašīnu firmā visu mūžu. Divas reizes precējies, trīs bērnu tēvs. Tagad pensionējies, ceļo un apsaimnieko savus ieguldījumus.

NMV 820

IRĒNE CELTNIECE

Intervija: 1991. gada 10. oktobrī, Vašingtonā, DC, ASV

Intervēja: Maija Hinkle

Atšifrēja: Aija Siltāne

Publikācijai sagatavoja: Maija Hinkle

Irēne Celtniece ir dzimusi 1915. gadā Tallinā, Igaunijā, trīs gadu vecumā ar ģimeni pārbrauc dzīvot uz Latviju. Tēvs ir pārlatviskojies igauņis, bet māte, uzaugusi Igaunijā, vāciešu un itāļu izcelsmes. Tēvs vada Vecumnieku virsmežniecību, kur viņš izveido koka skolu, ievieļ elektrību un kur iegriežas daudzi Latvijas valstsvīri.

Līdz piektai klasei guvernantes viņu māca mājās, pēc tam ar māti un brāli dzīvo Rīgā, pabeidz Rīgas 1. pamatskolu un 2. pilsētas ģimnāziju ar ļoti labām sekmēm. 1933. gadā tiek uzņemta Latvijas Universitātē, Filoloģijas fakultātē, iestājas korporācijā “Daugaviete”. Intervijā ar humoru un zīmīgām, krāsainām detaļām apraksta savu apkārtni un cilvēkus, raksturo savus profesorus – Endzelīnu, Straubergu, Dāli, Gulbi, u.c., atstāsta eksāmenu, uzņemšanas un sadzīves notikumus.

Vēl studiju laikā apprecas ar arhitektūras studentu, gadu vēlāk piedzimst pirmais bērns, meita Aija. Turpina studijas maģistra grādam. Disertāciju rakstot, jārūpējas jau par trīs maziem bērniem, ieskaitot barojamu zīdaiņi.

Apraksta 14. jūnija notikumu iespaidu savā ģimenē, dzīvi Baldonē vācu okupācijas laikā. Piemin ebreju strādniekus Rīgā. 1944. gadā vīru iesauc latviešu leģionā.

Sekojošā izvilkmā autore apraksta bēgšanu no Latvijas Otrā pasaules kara beigu posmā ar trim maziem bērniem un vecākiem, kad pati bija stāvoklī, ceturtā bērna piedzimšanu meža mājā Pomerānijā, bēgļu gaitās krievu armijas okupētā zonā, dzīvi pirmā pēckara laikā poļiem atdotā rajonā Austrumvācijā un sarežģīto ceļu uz rietumu zonu Vācijā.

Fragmenti spilgti ilustrē grūtības, ar kādām sievietes, kurām bija mazi bērni, tika galā kara un bēgļu laikā, kad vīri bija prom karā. Autore situāciju atviegloja tas, ka viņa bēga kopā ar saviem vecākiem.

Teksti ir rediģēti. Tā kā autore bija daļu savu atmiņu uzrakstījusi, tad šo tekstu sastādīju, lietojot gan intervijas daļas, gan arī jau uzrakstīto tekstu.

Irēne Celtniece: Mans vīrs bija 44. gada augustā mobilizēts. Mēs bijām Baldonē. Tur pa vakariem kādreiz brauca krievu lidmašīnas. Tad mēs gājām pagrabā, bet tas faktiski bija kā joks, jo tās lidmašīnas (mēs viņas saucām par kukuruzņikiem) neko nedarīja; tur nekas nenotika. Tur viņas braukāja, bet, nu, zināt nevarēja. Ja kādu bumbu viņi uzmeta, tad, protams, pa tumsu netrāpīja. Tur nekas nenotika.

Bet 14. septembrī bija tāda kā gaisa cīņa. Mans vecākais dēls Ega bija saslimis, tam bija augsta temperatūra, un mums taisni bija atnācis ārsts. Ugis, mans jaunākais dēls, sēdēja manam tēvam klēpī. Tāda skaista diena bija, saule spīdēja, debesis bija ļoti zilas, un bija skaidra debess. Uzreiz brauc krievu lidmašīnas, un tēvs saka: “Paskaties, paskaties! Izpletņa lēcējs jeb kaut kas.”

Un uzreiz nokrīt bumba mūsu mājai turpat blakus. Paps atrāvās ar bērnu no loga. Paldies Dievam, ka mēs neiegājām pagrabā, jo tur stikli bija biruši, mēs visi būtu bijuši ievainoti. Blakus mājai, kas bija pavisam klāt, viena puse bija sadauzīta, koki bija pavisam melni, visi pa zemi. Tai mājā, kurā mēs dzīvojām, tur pusei bija logi izsisti – viens logs vesels, otrs atkal pilnīgi beigts un stikli pa zemi. Mēs pamatīgi nobijāmies, un nākošā dienā mēs bēgām.

Nākošā diena bija sestdiena, 15. septembris, kad vīri brauca apciemot savas sievas. Autobuss atnāca no Rīgas uz Baldoni, kas bija 40 minūšu brauciens. Atpakaļ viņš vairs pa to ceļu nevarēja braukt. Mamma teica man: “Tagad tu taisies ar tiem bērniem vienkārši prom. Mēs mēģināsim tikt vēlāk.”

Es paņēmu bērnus – Aijai bija 6 gadi, Egam bija 3, un Udim bija pusotra. Ceturtais man bija gaidāms. Es paķēru portfeli, domādama, ka man tur būs pārtikas kartiņas un viss kas iekšā, bet vēlāk izrādījās, ka čemodānā, ko es paķēru, bija iekšā sveces un zeķu gumijas, un tas bija viss. Tādā ātrumā. Mums bija tikai tas, ko mēs paņēmām uz muguras; siltus mēteļus bērniem uzgērbām.

Mēs gribējām braukt ar autobusu tūlīt atpakaļ uz Rīgu, bet šoferis saka: “Jums nav biļetes, jūs nevariet braukt.”

Kad mana mamma iedeva viņam pusstopu, tad par to pusstopu mūs aizveda uz Rīgu. To ceļu, ko mēs parasti nobraucām 40 minūtēs, šoreiz mēs braucām vairāk par divām stundām. Mēs braucām gar Salaspili, un visu laiku dzirdam, ka šauj.

Kad mēs iebrucām Rīgā, mēs tūlīt braucām pie vīra tēva. Vīra tēvs mūs saņēma, viņam bija kaut kas ēdams. Tūlīt arī bija trauksme, kad bija jāiet ar bērniem pagrabā Valmieras ielā.

Es gaidīju savus vecākus. Viņi teica, ka paņems zirgu un brauks ar ratiem uz Rīgu. Paņems kaut kādas mantas. Es gaidīju, gaidīju un nevarēju viņus sagaidīt. Naktī nevarēju gulēt. Nākošā rītā viņi ieradās ap pusčetriem no rīta. Viņi bija braukuši pa meža ceļiem un satikuši krievu tankus. Krievi laikam domājuši, ka tur nav neviens tāds saistāms cilvēks, likuši viņus mierā. Tā viņi iebruca Rīgā.

Septembra beigās, es pašlaik nevaru pateikt, kad, mēs aizbraucām uz Vāciju. Tad jau gāja transporti ar kuģiem. Bet mēs ar kuģi nebraucām. Divas reizes vilcieni gāja uz rietumiem. Mēs braucām laikam ar to pirmo vilcienu. Tur arī visādāk gāja.

Maija Hinkle: Tas bija ar tavu vīra tēvu jeb taviem bērniem un vecākiem?

Irēne Celtniece: Mēs ar vecākiem. Vīra tēvs palika, viņš izbrauca vēlāk. Manam vīram otra māsa bija apprecējusi tādu papīra fabrikantu Ērenpreisu, un viņam bija sakari. Vīra tēvs bija Celms, un viņš, Ērenpreisi un vēl kādi bija braukuši ar mašīnām. Es isti nezinu, kā.

Mēs braucām ar vilcienu. Pomerānijā aizbraucām pie viena mācītāja, kas bija bijis Vecumnieku draudzē. Viņš bija Baltijas vācietis. Viņš bija ļoti populārs, lai gan viņš bija tāds īsts tips, kas milēja deļot un dzert. [*abas smejas*] Kad viņš no pirmās sievas bija šķīries, tad viņš bija apprecējis savu kalponi, ko visi sauca par čubulīti. [*atkal smejas*] Bet viņam bija laba sirds, un viņš bija ļoti populārs.

Viņš no Latvijas bija izbraucis tad, kad nemaz vēl nevajadzēja braukt – 30. gados. Pirms tam jau viņš bija aizbraucis. Viņš bija dabūjis Pomerānijā kādā *cerkvicā* mācītāja vietu.

Maija Hinkle: Kā to mācītāju sauca?

Irēne Celtniece: To mācītāju sauca Pretners. Tēvs ar viņu bija sarakstījies, un Pretners teicis, lai tikai brauc turp, lai mums būtu kur palikt Vācijā.

Bet tā palikšana mums bija pavisam švaka tāpēc, ka viņam tā māja bija briesmīga. Es tev teikšu tā. Viņi bija tur jau kādus 20 gadus nodzīvojuši, bet izskatījās tā, ka viņi tikko vakar būtu iebrukuši, jo mantas jau nebija izpakotas. [*smejas*] Un kur mans tēvs gulēja? – Zem klavierēm. Un pēc daudziem gadiem, kad mums, “*Daugavietēm*”, bija 50 gadu jubileja, mēs sēdējām pie galda ar mācītāju Vēdzeli. Tas bija mūsu filistru saietā. Mēs sākām runāt, un izrādās, ka viņš un vēl viens mācītājs arī zem tām klavierēm bija gulējuši. Uz grīdas zem tām klavierēm. Tas tā bija.

Tad es gāju meklēt, kur palikt, jo vīrs ir armijā un ir taču jāatrod tādām mātēm un bērniem kaut kur, kur apmesties. Mūs ielika – mani, manu māti un manus trīs bērnus (ceturtais vēl nebija dzimis) – ielika tādā istabā, kur nebija neviena krēsla, kur bija divas gultas. Tās gultas bija tādas ar lieliem iedobumiem, izgulētas. Tā mēs tur sagulējām.

Maija Hinkle: Tas vēl bija pie Pretnera vai citā vietā?

Irēne Celtniece: Nē. Tas bija pavisam tuvu, bet citā vietā. Tā bija vienīgā vieta. Tur mēs vienu laiciņu palikām. Tad mēs aizbraucām uz tādu Dulcigerbrukku. Tur tēvs gāja meklēt uz Berlīni, lai viņam dod kaut kur ko strādāt, lai viņam dod darbu. Viņam apsoliya, ka viņš varēs strādāt kaut kādā mežniecībā. Mums iedeva māju meža vidū. Tur pirmo reizi mēs satikāmies ar krieviem.

Maija Hinkle: Kā tas bija?

Irēne Celtniece: Nu tas ir viens stāsts pa pirmo, es varu tev izlasīt.

Maija Hinkle: Tu to uzrakstīji tad, kad tu to biji tikko pārdzīvojuši? Labi, izlasi. Es gribētu dzirdēt, kā tu tiki galā ar visu to, ka tev bērniņš piedzima šini laikā.

Irēne Celtniece: [*smejas*] Nu tā bija “pirmā sastapšanās”.

[*Lasa no uzrakstīta apraksta.*]

Mēs dzīvojām dziļi meža vidū mājā, kurā piecus gadus neviens nebija mitinājies. Mēs tur nonācām savās bēgļa gaitās 1944. gada rudenī. Ēka bija diezgan liela, veclaičīga, bez elektrības un citām labierīcībām. Ūdens pumpis bija virtuvē, gulējām uz salmu maisiem.

Mēs tur nokļuvām tāpēc, ka tēvam vācu valdība, kas toreiz bija okupējusi mūsu dzimteni, bija apsolijsi vietu. Mans tēvs, pēc profesijas virsmežzinis, būdams ļoti aktīvs, nevarēja iedomāties, ka viņam būtu jādzīvo bezdarbībā, kaut arī trimdā. Tā nu viņš bija izbraukājis visādas iestādes Berlīnē, kad dzīvojām vēl Berlīnes tuvumā, un panācis to, ka viņam apsoliya darbu. Bet aizsūtīja mūs tuvāk uz austrumiem, no kurienes bijām bēguši.

Māja atradās Pomerānijā meža vidū. Tuvākās mājas bija apmēram pusotra kilometru no mums, pārtikas veikals – apmēram 3 kilometru. Uz to es reizi nedēļā aizstūmu bērna ratiņus un iemainīju mūsu pārtikas kuponus.

Mājas iedzīvotāji vai “mēs”, kā to esmu minējusi, bija 3 ģimenes: mani vecāki, mani trīs bērni (6, 3 un 2 gadu vecumā), es pati, kas gaidīja ceturto bērnu, dzīvojām kopā divās istabās ar virtuvi. Bijušais mežsargs Katlāps ar sievu bija īsti lauku cilvēki – zemi un pasmagi. Viņi bēdājās par savu vienīgo dēlu, kas bija iesaukts latviešu leģionā un par kuru viņiem nebija nekādu ziņu. Mums bija kopējas bēdas ar Katlāpu pāri, jo arī mans vīrs bija leģionā. Trešā ģimene bija Pilsātnieki – māte ar meitu. Meita bija strādājusi virsmežniecību kantoros. Viņai vajadzēja būt apmēram pāri 40.

Bijām nosvinējuši Ziemassvētkus ar mazu eglīti, dažām svecītēm un dāvanām bērniem, kuras pagatavoja no sērkokaiņu kārbīņām un papes. Ārā bija dziļa ziema. Egles piesnigušas, un, šini meža mierā dzīvojot, bija grūti iedomāties, ka mūsu dzimtene un visa Austrumeiropa deg kara ugunīs un rietumos pilsētas cieš bumbu uzbrukumos. Tomēr avīzu ziņas par to vēstīja, gan ļoti apslēptā veidā. Vācu armijas atkāpšanās bija atzīmēta kā “frontes iztaisnošana”. Un, kā parasti tādos laikos, izplatījās baumas. Tēvs vēl nebija dabūjis nekādu apstiprinājumu amatā. Viņš gaidīja kādu rakstu no mežu pārvaldes, ko arī nekad nesagaidīja.

Janvāra vidū sākām domāt par virzīšanos uz rietumiem. Tam vajadzēja atļaujas. Gāju pie vietējā pagasta vecākā tādu dabūt, bet viņš teica, ka es ar bērniem gan tādu varētu saņemt, bet ne mans tēvs, jo viņš skaitoties “valsts dienestā”. Man vienai ar 3 maziem bērniem, kad ceturtais bija gaidāms pēc nepilniem 3 mēnešiem, izceļot bija neiespējami.

Un tad pēkšņi meža klusums kļuva tāds kā nemiera pilns – dzirdējām lidmašīnu rukoņu, redzējām bēgļus braucam.

Atkal ar tēvu gājām meklēt atļauju izceļot, nu jau bija janvāra beigas, bet atkal saņēmām tās pašas nepamatotās atbildes.

Tā pienāca 30. janvāris. Tēvs iepriekšējā dienā beidzot bija dabūjis atļauju mums visiem izceļot. Viņš aizgāja uz staciju uzzināt vilciena atiešanas laiku. Lielā nepacietībā gaidījām viņu mājās. Zinājām, ka ilgāk vairs nevaram kavēties. Pēcpusdienā atnāca tēvs. Mums visiem nolaidās rokas, viņu ieraugot, jo viņš bija stacijā uzzinājis, ka vilcieni uz rietumiem vairs neiet...

Vai jūs kādreiz savās jaunajās dzīvēs esat pārdzīvojušas tādu dziļa izmisuma brīdi, kad liekas – viss jūsos, jūsu jūtas, domas it kā sastingst? Tāda bija mūsu sajūta. Zinājām, ka tas, no kā bēgām, pamezdami mūsu dzimteni, mājas, mūsu iedzīvi, visu, visu, tomēr mūs sagūstīs! Un, cik savādi, neviens neraudāja, neviens nekliedza, atceros tikai to, ka man sāka ceļgali trīcēt. Nolikām bērnus gulēt un paši devāmies pie miera, bet miegs no mums bēga. Raudzījāmies pa mazo logu baltajā, piesnigušajā mežā. Un tad – pulkstenis bija 3.00 vai 4.00 no rīta – mēs viņus dzirdējām – dzirdējām krievu tankus braucam! Viņi brauca uz Kustrinu, vienu no lielajām kaujas vietām. Izejot pagalmā, mēs tos varējām redzēt caur koku stumbriem virzāmies uz rietumiem. Mūs liktenis bija pasargājis, jo uzsnigušais sniegs bija apklājis visas tekas un abus meža ceļus, kas veda no šosejas uz mūsu mājām.

Dienā lidmašīnas sāka lidot pār mūsu mājas jumtu. Mēs nekurinājām uguni, dzīvojām klusu, lai mūs neviens neatklātu. Naktīs abi ar tēvu pa sasalušu purvu klupdami un krizdami gājām pēc piena uz dzirnavām, kur krievi pirmajās naktīs bija zvēriski rīkojušies ar visu un visiem, un mājas iedzīvotāji bija aizbēguši, atstādami lopus un iedzīvi. Vācu bēgļi no austrumiem, savukārt padzīti, tur tagad mitinājās.

Cēlāmies un gulāmies ar gaismu, jo petroleja, kas mums bija, bija jātaupa svarīgiem gadījumiem – kā bērna piedzimšanai. Tā mēs nodzīvojām divas nedēļas, ieputināti sniegā un krievu neatklāti.

Un tad mēs viņus redzējām! Bija gaiša ziemas diena, kad pēkšņi pagalmā kariatē, ermoņikas spēlējami, dziedādami un skaļi klaigādami, iebrauca divi krievi. Māte pieskrēja pie virtuves durvīm, attaisīja bultu, lai durvis neatlauztu. Durvis atrāvis, krievs, ar revolveri rokā mērķēdams uz manu māti.

“Liec ieroci nost,” māmiņa viņam mierīgi krievu valodā pateica.

“Kas tu esi – krieviete?” Krievs gandrīz valodu bija zaudējis aiz brīnumiem.

“Nē, esmu latviete,” bija viņas atbilde.

Nu sākās jautājumi, kā mēs te gadījušies, kur mans vīrs, utt. Vīrs palicis dzimtenē, pašas ar varu mūs vācieši atveduši. Gribam braukt mājās un gaidām, kad vilciens atkal ies.

Šis pasakas vienu karavīru tomēr neapmierināja. “Kur tava šautene? Dod to tūlīt šurp, tu, veci!” viņš tēvam plijās virsū.

“Še vistas, uzcep tās mums!” otrs atkal pavēlēja mātei.

“Ja neatdosi šauteni, mēs tevi liksim pie sienas!” tas pats krievs atkal uzstājās. Tēvs teica, ka viņam tādas nav.

“Tu melo, vecais! Piecās minūtēs šautenei jābūt manās rokās, citādi būsi beigts!”

Māte mēģināja tēvam palīdzēt, apgalvojot, ka nekāda šaujama mums nav. Bijām izmisuši. Māte beidzot sāka lūgt otru krievu, kas likās labsirdīgāks, lai nomierina nikno.

“Tu, vecais. Nodzen man bārdu!” pēkšņi niknais ieroču prasītājs pavēlēja. Tad iesēdās krēslā, tēvs saputoja ziepes trauciņā un pirmo reizi mūžā tēloja frizieri. Viņš mēģināja darīt, cik labi varēdams, un, kā vēlāk atzinās, apvaldīt kārdinājumu ielaist bārdas nazi mazliet dziļāk... [*mēģina apvaldīt smieklus*] Laikam arī niknais krievs pēkšņi atjēdzās, kādā bīstamā situācijā atradās, jo visu laiku, kamēr viņam skuva bārdu, stipri svīda. Un tomēr, vai nu tā bija gludī noskūtā bārda, vai kas cits, bet niknais krievs vairs šauteni neprasiņa.

Otrs krievs mēģināja sarunāties ar mani, kas bija ļoti grūti, jo valodu gandrīz nemaz neprotu. Mani trīcošie ceļgali bija pavisam vāji. Tomēr izslējos visā savā godībā, lai redz, ka man gaidāms bērns. Man jau toreiz bija tikai nepilni 30 gadi! Krievs man stāstīja, cik Krievijā viss skaists, cik tur visi bagāti, ka Staļins rūpējas par saviem karavīriem, kā viņš pavēlēja saviem lidotājiem atvest no Krievijas visādus gardumus un tos nomest frontes līnijā.

“Un tu redzi šo medu,” viņš man teica, “to man Staļins atsūtīja. Lai nu tas tiek tev un bērniem.” Un iedeva man trīs medus burciņas. Tad pēkšņi abi krievi, apprasījušies vēl, vai mana

māte nezin, kur dzīvo jaunas krievu meitenes (ko viņa, protams, nezināja), izskrēja pa durvīm, nesagaidījuši vistas cepeti, iesēdās karietē un, kliegdami un skaļi dziedādami, aizbrauca.

Mēs atviegloti uzelpojām. Bijām tikuši sveikā cauri tikai ar izbailēm. Paņēmu medus podiņus rokās, uz tiem bija uzrakstīts “*Echter deutscher Bienenhonig*” [smejas] [no vācu – *īsts vācu bišu medus*].

Tā bija pirmā sastapšanās ar krieviem.

[*Lasījuma beigas. Seko stāsts intervijas formā.*]

Pēc tam tas turpinājās katru dienu. Viņi nāca iekšā, apsēdās virtuvē uz krēsliem un tīrīja savus ieročus. Dažs runāja, dažs nemaz nerunāja. Apskatīja visas mantas, kas mums ir, vai kaut ko nevarētu paņemt. Aijai bija tāds maziņš koferītis, apmēram tāds kā bērniem, un tur bija viens pulkstenis, kuram nebija vairs rādītāja un kurš negāja. Viens krievs uz mums briesmīgi uzbrēca, ka Staļins esot teicis, ka visiem cilvēkiem pulksteņi ir jāatdod krieviem. Mamma teica, ka viņš neiet.

“Tas nekas.” Tā viņš to pulksteni paņēma, tas bija tāds kabatas pulkstenis.

Viens bija tāds, par kuru mamma domāja, ka tas droši vien bijis kāds noziedznieks. Viņš katru rītu ieradās un katru rītu izmeklējās, un vienmēr arī izskatīja to mazo čemodāniņu, kur Aijai bija iekšā kādas zīmuļkrāsas.

Aija teica: “Viņš tur meklē vācu pulksteņus.” [smejas]

Tas tā gāja visu laiku. Vienās bailēs. Vēlāk sāka nākt vācu bēgļi. Tur bija lieli šķūņi, protams, tukši. Bija slapjdraņķis. Nāca sievietes, dažas ar vairākiem bērniem, ar bērnu ratiņiem. Viena bija vienā pusē ratiņiem, otra – otrā. Salīkušas, izbadējušās tur gāja pa nakti. Šķūņi bija pilni ar vāciešiem. Tad ieradās krievi un tās sievietes izvaroja. Tad tur bija diezgan... Mani izglāba mana mamma, jo viņa ļoti dūšīgi uzstājās. Viņa bija kādreiz dzīvojusi dziļā Krievijā un zināja, kā ar viņiem runāt. Lai viņai cik bail bija, viņa vienmēr briesmīgi uzbrēca. Tas viņiem kaut kā bija vajadzīgs. Viņi man klāt neķērās. Es jau biju stāvoklī, bet tas jau viņiem arī neko daudz nenožīmēja. Tā mēs tur nodzīvojām.

Visu laiku tur bija tāda nekārtība. Nāk viens krievs – to saka, otrs saka to, un visi sevi sauca par komandantiem. Es esmu komandants te, un tu esi komandants tur, apmēram tā. Kādreiz bija taisni komiski.

Tad tanī mājā ievilkās tanku vienība, un mēs bijām 2 istabās pilnīgi iespiesti. Tie tur vārīja un cepa. Pavārs viņiem bija uzbekistānis, ļoti labsirdīgs. Viņi vārīja zupas, un uzbekistānis mums vienmēr nesa ēst, jo mums nebija gandrīz nekas ko ēst, tikai kartupeļi.

Pa starpām man bija piedzimis bērns. Tad, kad tie šķūņi bija tik pilni, tad 2 nedēļas pirms 12. marta (man puika, Imants, dzima 12. martā) atnāca viena bēgļu grupa no Prūsijas. Starp tiem bēgļiem bija viena vecmāte. Viņa tūlīt redzēja, kas par lietu. Tā nu gan bija tiešām kā Dieva sūtīta. Mana mamma jau bija sarunājusi man vietu vienā slimnīcā, bet tur bija pilnīgi neiespējami braukt, es nekad nebūtu atpakaļ tikusi. Vecmāte tūlīt paskatījās, bet viņai nebija itin nekas – visa viņas soma ar medikamentiem bija aizgājusi bojā, to krievi bija paņēmuši un kaut kur izbēruši. Viņai bija tikai viņas tukšās rokas, vairāk nekas.

Dakteris bija teicis, ka bērns piedzimis 12. martā. Divpadsmitā marta rītā man sākās sāpes, bet, tā kā pagalmis bija pilns ar krieviem un viņi taisīja visādas šaušanas un tračus, tad man tās sāpes atkal pārgāja.

Vecmāte atnāca un teica: “Nu, pagaidiet, kamēr būs vakars, kad būs kluss.” Viņa teica: “Tas ir tāpat kā vistai. Kad viņa uzsežas uz olām, tad tā silti, silti sasedzas. [smejas] Tas bērns vakarā piedzims.”

Vakarā viņa atnāca pie mums gulēt, jo viņa bija visu laiku šķūnī gulējusi. Es nezinu, kā mēs tur sagulējām, bet viņa dabūja vienu no tām gultām man blakus. Man tā gulta bija – salmi un palags virsū. Tad, es nezinu, cikos (mēs jau nezinājām arī laiku, jo tas bija sagrozīts), man sākās sāpes. Es tūlīt meklēju tos, kur pieturēties, tos striķus. Ja tev trīs bērni jau ir bijuši, tad tu domā,

ka tu jau zini. Striķus kaut kā dabūja, un tad es tur izcīnīju to puiku. Paldies Dievam, viņam nebija nekāda vaina, viss iznāca tā, kā vajag.

Nākošā rītā atnāca krievi un teica: “Visiem izvākties! Visiem tūlīt izvākties – visiem vāciešiem, visiem laukā!” Protams, arī tai vecmātei.

Mana mamma teica: “Lai nu kā, bet mana meita nevar.”

“Kāpēc viņa nevar?”

“Tāpēc, ka viņai vakarā bijis bērns.”

Un tas krievs teica: “Nu tāpēc jau nav jāguļ gultā!” Bet iet pa tādu sniegu un ūdeni, un visu, tas bija pilnīgi neiespējami. Ne tas bērns nebūtu izturējies, ne es. Nu un tad galu galā visi aizgāja un mēs palikām.

Maija Hinkle: Bez vecmātes, tikai jūs vien?

Irēne Celtniece: Jā. Visas tās vācietes, kas bija tanīs šķūņos, visas izdzina, lai kājām dodas uz rietumiem, protams, krievu uzraudzībā. Mēs palikām diezgan bīstamā situācijā, jo tur varēja iebraukt katrs un ar mums izdarīties, un neviens nekā nezinātu.

[*No autores uzrakstītā apraksta.*]

Drīz arī pārliecinājāties, kādā situācijā atradāties. Tai pašā 13. martā istabā, kur es gulēju, ienāca milzīgs krievu “komandants”, kā viņš sevi sauca, Staļina izskatā, lielām ūsām un sarkanu kazaku cepuri galvā. Viņš nostājās manas gultas kājgalī un jautāja manai mātei, kas es esot. Māte teica, ka es esot viņas meita.

Kāpēc es esot gultā? Nu, bērns iepriekšējā vakarā piedzimis. Tāpēc taču neesot jāguļ gultā! Es jau nemaz neesot viņas meita, jo es nerunājot krieviski. Māte slēpjot vācieti (mani).

Biju no bailēm gandrīz bez samaņas. Māmiņa dūšīgi stridējās viņam pretī, lai gan redzēju, ka viņai bija bailes, ka mani būs grūti izglābt. Krievs visu laiku apgalvoja, ka es esot vāciete. Kāpēc es nerunājot krieviski? Tad māmiņa galu galā zaudēja pacietību un viņam nikni uzkliedza:

“Kāpēc tu nerunā vāciski? Kāpēc tu nerunā latviski?”

Krievs, kā par brīnumu, aprāvās, pēc īsas vilcināšanās apgriezās un, ārā iedams, teicis: “Ak, kas man galu galā par daļu, vai viņa vāciete vai ne!”

Es biju glābta!

Pēc dažām dienām mājās nometās tanku vienība. Man vajadzēja palikt gultā, lai varētu teikt, ka esmu slima, lai gan man nebija nekādas kaites.

Ienāca feldšeriene, maza un neglīta, bet labsirdīga uzbekistāniete. Viņa ienāca pie mums un prasīja, kas man par vainu. Māmiņa teica, ka nezinot, kas man pēc bērna piedzimšanas esot par kaiti. Nu nekas, viņa izmeklēšot! Un tāpat, rokas nemazgājusi, viņa izdarīja man iekšējo izmeklēšanu. Feldšeriene teica, ka viņa nevarot īsti pateikt, bet kaut kas neesot kārtībā. Lai guļot vien gultā!

Kad es vēlāk atstāstīju šo gadījumu bēgļu DP nometnē Dr. Gailīša kundzei, viņa sašutumā noteica: “Vai Dieviņ! Jūs varējāt viegli nomirt pēc tādas ‘izmeklēšanas’ no asins saindēšanas.”

Bijām kā krātiņā savā istabā. Tā, man liekas, nodzīvojām kādu nedēļu. Tad krievi teica, ka civiliedzīvotāji nedrīkst vienā mājā dzīvot ar kareivjiem. Ko mēs esot nolēmuši darīt?

Mēs, protams, izstāstām, ka mēs gribam braukt atpakaļ uz Latviju ar vilcienu.

Viņi saka: “Nē. Tagad vēl nevar, vilcieni neiet. Bet, kad vilcieni ies, tad mēs jūs aizvedīsim.” Pagaidām viņi aizvedīšot mūs uz kādu ciemu, kur esot diezgan vietas, kur apmesties.

Nākošā dienā mūs iesēdināja armijas smagajā mašīnā un atkal veda tuvāk austrumiem uz vietu, ko sauc Šēnava (*Schoenow*).

Tas bija mazajam puisītim pirmais ceļojums vaļējā mašīnā. Braucot redzējām, kāds posts visapkārt. Ceļmalās gulēja salūzuši rati, izmētātas mantas un liķi, ar baltiem palagiem apsegti.

Šēnavā mūs pieveda pie tukšas mājas, izlaida no mašīnas. Bijām savā vaļā. Uz mājas ieejas durvīm krievu valodā bija uzrakstīts “bīstams – tīfs”... Ūdens nekur nebija atrodams. Bija gan diķis netālu no mājas.

Tēvs atrada tačku, ūdens mucu un aizbrauca pēc ūdens. Mājas iekšiene bija, kā jau pēc krievu ienākšanas, lielā nekārtībā. Mēbeles šai mājā bija ļoti glītas, neparasti glītas zemnieku mājām, bet tagad atvilktnes bija izvilktas, saturs (fotografijas, papīri) izmests uz grīdas. Bija dūšīgi jāstrādā, lai visu iztīrītu.

Kamēr iekārtojāties, kāds klusi pie durvīm pieklauvēja. Kad lūdzām, lai nāk iekšā, ienāca pusmūža sieviete un kautrīgi nostājās pie durvīm. Kad māmiņa prasīja, ko viņa vēlas, sieviete kā nokaunējusies teica, ka šis esot viņas mājas. Vai mums jāvēlās ārā – māmiņa prasīja. Nē, nē, viņa tikai lūdzot, vai viņa un viņas svaine ar bērniem nedrīkstot apmesties bēniņos. Tā mēs dzīvojām viņas dzīvoklī, bet pati īpašnice mitinājās bēniņos.

Saimniece bija jauks un godīgs cilvēks. Viņas vīrs un brālis abi bija vācu armijā. Mēs labi sadraudzējāties. Māmiņa arī saimnieci un viņas svaini bieži glāba. Kad parādījās krievu karavīri, abas vācietes pazuda bēniņos, un, kā pašas teica: “*Frau Kuks wird mit den Russen schon fertigwerden.*” [No vācu – *Kuka kundze jau ar krieviem tiks galā.*]

Dīveļa (*Duevel*) kundze (kā sauca saimnieci) cepa arī maizi. Man viņa cepa pumpērniķeļus – rudzu maize no pusizdzētiem graudiem, kas man ļoti garšoja.

[*No intervijas.*]

Pāri pretī bija dārzniecība, kur varēja dabūt salātus un vēl šo un to. Tagad tu iedomājies, ka naudai nav nekādas vērtības, bet tā sieviete dārzniecībā vienmēr prasīja no mums naudu par salātiem. Vispār tāds vācu skopums. Tad, kad bija āboli, tad viens krievs stāvēja pie dārza un uzmanīja, lai neietu ābolus zagti. Paši viņi nemaz tos ābolus negribēja – iekoda un aizmeta. Viņiem nebija nekāda interese par augļiem, viņi tikai gribēja kaut ko treknu.

No rītiem nāca krievi un blāva pa visu ciemu: “Uz darbu, uz darbu!”, lai tās sievietes parādās, nāk ārā. Bet sievietes visas pa ateju mājiņām slēpās. [*smejas*] Kad krievi bija aizgājuši, tad viņas atkal līda laukā. Mūsu Dīveļi visi uzgāja mājas augšā, tā ka neviens viņas nedabūja.

[*Atkal seko teksts no autores uzrakstītā apraksta.*]

Tā mēs kādu laiciņu dzīvojām kaut cik normāli.

Pēc laika Pomerāņu krievi piešķīra Polijai. Bija sagaidāmi poļi no Krievijas, kas tad apmestos vācu mājās. Visus vāciešus izdzina no mājām un dzina tos uz rietumiem. Mūs šis likums neskāra, jo dzīvojām kā latvieši, bet mēs arī tur baigus brīžus piedzīvojām, kad čeka pratināja vāciešus. Manam tēvam bija jāiet par tulku vācu un krievu valodā. Briesmīgi! Tad čekistiem bija parāde taisni pie mūsu loga, un mēs domājām – ak, Kungs – mēs taču paši esam tādi noziedznieki. Briesmīgās bailēs.

Pie mājām izkāra poļu karogus. Izdzina arī mūsu saimnieci un viņas radnieci. Vāciešu izdzīšana bija traģiska. Neļāva daudz ņemt līdzi. Dažās mājās pat pusvāritās vakariņas bija jāatstāj uz pavarda. Bija ciemi, kā to vēlāk redzēju, labi apkoptām mājām, aizkariem pie logiem, bet neviena cilvēka. Tās bija tādas kā spoku vietas. Tādās mājās es gan nekad negāju iekšā, bet gan kādreiz pa logu ieskatījos. Viss tur bija tīrs un uzkopts, bet dzīvības nekādas.

Tas jau laikam viss mainījās, kad ienāca poļi no Krievijas, kas likās ļoti primitīvi. Bērniem nebija apakšveļas (bikšu), sievietes bija lielos lakatos satinušās. Viņas skatījās uz visiem ar naidu.

Pomerānijā ir daudz spirta brūžu, tāpēc tur audzēja kartupeļus. Visur bija redzami lieli kartupeļu lauki, par kuņģiem neviens nelikās ne zinīs. Arī mēs kartupeļus salasījām pusdienas tiesai un govīs barībai.

Kad daudzās mājās apmetās poļi, mūs no Dīveļu mājas izdzina, jo māja bija iztīrīta un sakārtota. Mums ierādīja mājiņu Šēnavas ārpusē. Arī to iztīrījām un iekārtojām cilvēcīgi.

Kartupeļus, vai nu māmiņa, vai es, rakām no lauka, kas bija mūsu mājiņai pretī – pāri ceļam. Tur bija ievākusies viena poliete, kas mani, kad raku kartupeļus, kādu dienu izlamāja un padzina. Tad tēvs aizgāja pie komandanta, kas bija krievs. Viņš mums ierādīja lielu kartupeļu lauku, apm. ½ km no mājām. Tā nu mēs ar tēvu, domādami par ziemu un pārtiku mums un govij, nolēmām sarakt kartupeļus. Tas bija grūts darbs. Tēvs katru rītu aizstūma tačku, tad ar lāpstu raka kartupeļus. Es atkal kailām rokām tos lasīju no zemes un liku maisos.

Bija rudens. Zeme bija auksta un slapja. Rokas man bija nosalušas un satūkušas. Vakarā braucām uz māju ar kartupeļu nastu tačkā.

Tā strādājām apmēram divas nedēļas un piepildījām tieši 100 maisu. Nolēmām, ka tas pietiks visai ziemai.

Bet šos kartupeļus nekad nedabūjām izlietāt, jo mūs aizsūtīja uz Groslackovu (*Grosslaskow*), kur mūs novietoja muižas pārvaldnieka ēkā. Muižas īpašnieka pils bija turpat blakus. Tā bija izpostīta. Paklāji bija izmesti dubļos. Pāri tiem bija braukuši krievu tanki. Pili bijušas arī vecas grāmatas – pirmie izdevumi no dažiem slaveniem darbiem, kas visi esot bijuši apgānīti un pa daļai saplēsti.

Groslackovā apmetāmies 1945. gada 3. novembrī. Tā bija drūma vieta. Vienīgais labums bija tas, ka tur satikām vairākas latviešu ģimenes. Starp tām bija dzejnieka Andrieva Niedras vedeklas Olga, Jozeja un Anna ar bērniem. Viņu vīri Vācijā bija apcietināti un aizvesti. [*Šeit autore aprakstīja un raksturoja Andrieva Niedras vedeklu un viņu bērnus.*] Vēlāk šīs ģimenes, izņemot laikam Annu, aizveda uz Latviju. Tad mēs tur vairs nebijām.

Bez Niedrām iepazināmies ar radiofona darbinieka Māzera ģimeni – sievu, divām mazām meitenītēm un viņa māsu, kas kopa ģimeni, jo Māzera kundze bija slima un darba nespējīga. Par savu vīru viņa nezināja nekā. Vēlāk izrādījās, ka viņš Vācijā, braucot vilcienā, bija cietis bumbu uzlidojumā un no ievainojumiem slimnīcā miris.

Citas ģimenes bija Tomiņa ar diviem dēliem, divas Saldavu ģimenes un Bulles ar bērniem. Var būt, ka vēl bijī citi, bet tos esmu aizmirsusi. Bija mazs bariņš. Daļa laikam tika uz rietumiem, citus aizveda krievi – teica, ka uz Latviju.

Tēvs dabūja tādu kā vagara darbu. Bez tam viņš strādāja arī kantorī, kur viss notika krievu un poļu valodā. Šo darbu kantorī viņam sagādāja kāds stipri apšaubāms pusmūža vīrietis. Viņš bija draugs visiem – draudzenes vācietes vai polietes, draugi poļi, draugi krievi, ar kuņiem sadzēra. Viņš sevi skaitīja par latvieti. Uzvārds viņam bija Backels. Backels runāja ar Rīgas Pārdaugavas pašpuiku akcentu, tāpat runāja krieviski, buldureja vāciski un esot mēģinājis runāt arī poļu valodā. Bet, lai gan viņam bija visādas spējas un māka visur izdzīvot, viņam bija liels trūkums, jo neprata krieviski rakstīt. Latviski gan savu vārdu prata parakstīt. Backelim bija gadījies iepazīties ar manu tēvu, kas bija beidzis krievu skolu un Mežkopības institūtu Krievijā. Un tā tēvs sāka strādāt kantorī. Visi zīmogi tēvam bija pieejami. Tur tēvs krievu valodā izrakstīja manam jaunākam dēlam Imantam dzimšanas apliecību un vēlāk arī citus dokumentus.

Tā kā mans tēvs patiesībā bija vienīgais latviešu vīrietis (neskaitot Katlāpu, kas bija neuzņēmīgs un paglēvs), tad mūsu dzīvoklis kļuva tāda kā sapulcēšanās un bēdu izkratīšanas vieta. Tēvs centās palīdzēt, cik vien viņam tas bija iespējams. Mums ar māmiņu darbā nebija jāiet. Es vēl baroju bērnu un ko darīt mums abām bija diezgan – četri bērni!

Strādniekiem maksāja graudā – ar miltiem un vēlāk, kad spirta fabrika sāka strādāt, ar spirtu. Tā mēs pēc ilga laika beidzot varējām ēst maizi, ko pati cepu. Kad dabūjām cukurbietes, māmiņa izvārīja sīrupu. Ziemassvētki tuvojās. Izcepām piparkūkas. Domājām, ka mums vajadzētu Ziemassvētkus visiem kopā nosvinēt. Mājā, kur mēs bijām apmetušies, telpu bija diezgan. Sagādājām eglīti, tēvs izprasīja krieviem atļauju, ko viņi arī deva ar norunu, ka divi krievi piedalīsies, lai mūs uzmanītu... Tam bija jāpiekrīt. Paldies Dievam, ka viņi atnāca gan, bet drīz pazuda, jo nebija ne dzeramā, ne “kazačoka”, tikai bērni un izmocītas sievietes.

Bijām nodomājuši svētkus svinēt, cik labi iespējams. Gribēju, lai tēvs pie eglītes kaut ko pasaka, bet viņš atteicās un teica, lai es to darot. Uzrakstīju tādu kā mazu “sprediķi”, iemācījos to no galvas.

Sanāca visa mūsu latviešu “kolonija”. Vai eglītē dega sveces, to neatceros, lai gan pie tās stāvēju, kad teicu savu “sprediķi”. Dziedājām Ziemassvētku dziesmas un ēdām piparkūkas. Ziemassvētku vakars izdevās.

Groslackovā piedzīvojām baiļu pilnu nakti.

Pieklīdusē govs mums vēl bija. To turējām kūtī, kas atradās turpat. Kūts durvis bija noslēgtas smagām veclaicīgām atslēgām. Kādu nakti dzirdējām, ka kāds mēģina kūtī ielauzties. Ātri pārbaudījām mūsu mājas atslēgas, jo baidījāmies, ka laupītāji – krievi (par to mums nebija šaubu, ka tie bija krievi!) laužīsies arī mūsu mitekli. Bija tumša nakts. Arī mēs paši bijām pilnīgā tumsā. Tumsa un izmisums! Nezinājām, ko darīt, jo zaudēt govī būtu liela nelaime bērnu dēļ. Tuvākās mājas bija kādu ½ kilometru, ieroču nebija – kā atturēt laupītājus? Un tad tēvs atvēra logu un krievu valodā sāka saukt pēc palīdzības. Viņš kļiedza, cik stipri spēdams. Laupītāji tomēr neapstājās un centās kūts durvis atvērt. Cik laupītāju tur bija, tumsas dēļ neredzējām. Dzirdējām, kā viņi cīnījās ap durvīm. Tēvs centās kliegt vēl stiprāk. Un tad pēkšņi grabināšanās ap atslēgām mitējās. Iestājās klusums. Laupītāji pazuda.

Nākošā rītā tēvam bija pilnīgi aizsmakusi balss. Viņš aizgāja uz kantori, kur krieviem sūdzējās par nakts uzbrukumu. Krievi teikuši, ka nekā nav dzirdējuši, lai gan tēvs bija pārliecināts, ka tie paši viņa “darba biedri” bija nakts viesi. Krievu jau tad vairs tik daudz nebija, bija atstāti tikai daži, lai poļus uzmanītu.

Pēc šī notikuma bijām laimīgi, ka mūs 1946. gada 12. janvārī pārcēla uz Firstenzē [*Fuerstensee*]. Abas muižas Gloslackovu un Firstenzē apvienoja.

Atkal mūs novietoja pilij pretī. Šī pils vairāk atgādināja veclaicīgās Latvijas muižas ēkas, kas bija vienstāvu – gaŗas un zemas. Pili bija daudz vecu gleznu un vērtīgu grāmatu.

Muižas pārvaldnieks sākumā bija vecs poļu kungs, kas tur laikam bija strādājis jau sen. Viņš likās ļoti izglītots, labi runāja vāciski, jo bija mācījies vācu universitātē. Mūsu miteklis bija tieši pretī pils ieejai. No rītiem noskatījās, kā noritēja strādnieku sūtīšana darbos. Tas man atgādināja mūsu vergu laiku kārtību. Visi darbinieki nostājās garā rindā. Manam tēvam bija rokā darbinieku saraksts, kas pa lielākai daļai bija latvietes ar dažiem izņēmumiem – vāciešiem. Darbiniekus izsauca un norādīja, kur katram jāstrādā.

Te tēvam atkal palīdzēja valodu zināšanas, jo arī dažas latvietes vāji prata vācu vai krievu valodu un vajadzēja tulku.

Abās muižās tātad valdīja poļi. Dažreiz likās, ka poļi no savas brīvības un patstāvības bija tā kā apreibuši. Viņi centās jaunajai paaudzei dot tiesības valdīt. Arī mūsu muižas pārvaldnieku, veco poļu kungu, atlaida. Jaunais pārvaldnieks bija poļu students, apmēram 22 gadu vecs, kam gan par muižu pārvaldīšanu nebija lielas jēgas. Arī viņš bija baudījis izglītību vācu skolās un studējis vācu universitātē. No turienes vācieši viņu bija pārveduši uz raktuvēm. Viņam, tāpat kā žīdiem Dāvida zvaigzne, bija jāvalkā pie drēbēm piestiprinātais burts “P”. Raktuvēs strādājot, viņa rokas bija saēstas no ķīmikālijām, āda sarukusi. Likās, ka tās ir kāda ļoti veca vīra rokas.

Pārvaldnieks bija jauns, dzīves prieka pilns cilvēks, draudzīgs pret visiem. Viņš bieži nāca ar mums aprunāties. Iepazīstināja arī ar savu līgavu, par kuru teica, ka viņa neesot “nekas sevišķs” [*nichts Besonderes*]. Līgava bija veselīga, jauna meitene ar tumšiem matiem un sārtiem vaigiem. Tēvs viņai bija kurpnieks.

Un tad pēkšņi viss mainījās! Saņēmu vīra 1946. gada 20. februārī rakstīto vēstuli (no kādām apmēram sešdesmit, ko viņš bija rakstījis).

Bijām norunājuši, ka, ja viens otram pazudīsim, rakstīsim uz Veimāru, kur vīra tēvs apmetīsies.

Vīrs bija Hēlas pussalā kritis krievu gūstā kopā ar pārējiem latviešu karavīriem. Viņš teica, ka, gribēdams manu vārda dienu (1945. gada 13. maijā) godam nosvinēt, naktī kopā ar diviem citiem kara biedriem izbēdzis. Varējuši iet tikai naktī, jo dienā bijis mežā jāslēpjas. Kad sācis mūs meklēt, pārējie divi cīņu biedri gājuši savus ceļus. Vīrs gājis uz Dolcingerbriku [*Dolzingerbrueck*] un Veimāru, kur vīra tēvs vairs nav bijis. Tur, dārzniecībā, viņš kādu laiku strādājis, jo vīra tēva paziņa bijis dārznieks. Tad atkal devies ceļā – uz dienvidrietumiem, naktī iedams un dienā gulēdams. Ilgs un garš bijis ceļš. Bieži pārticis tikai no ogām mežos. Kad beidzot, pēc dažu mēnešu iešanas, nonācis rietumos, tad bijis tik novājējis, ka kāds draugs, kas viņu ieraudzījis, teicis: “Vai tu tas tiešām esi?” Galu galā ticis nometnē un no Vācijas dienvidiem pārcēlies uz Lībeku, kur viņa draugs Tālavs strādājis nometnes vadībā. Visu laiku rakstījis man vēstules, protams, uz vietām, kur vairs nebijām.

Kad dzīvojām Šēnavā, mums pāri ielai bija Bētkes dārzniecība. Bētkes kundzei bija skaista meita, ko visu laiku no krieviem slēpusi šķūņos un bēniņos. Bet, kad vāciešus sāka no mājām izdzīt, viņa laikam domāja, ka cilvēkam jābūt praktiskam, un rezultātā – meitai radās draugs, kāds krievu komandants. Brētkes kundze pieprasīja, lai komandants viņu ar meitu un visām mantām aizved uz Berlīni, ko komandants arī apsolījis. Lūdzu, lai viņa rietumu zonā iemet pasta kastītē vēstuli manam vīram Veimārā. Atceros, ka viņa ielika vēstulīti lielā “pūra lādē”, kas bija pieblīvēta mantām. Neticēju, ka vēstule aizies. Un, tavu brīnumu – tā bija vienīgā, ko vīrs saņēma! Šo vēstuli rakstīju 1945. gada 22. oktobrī, vīrs to saņēma 1946. gada 19. janvārī.

Sākām domāt par došanos uz Lībeku. Likās, ka tas būs grūti izdarāms. Mēs pat nezinājām, kur viena zona beidzās un kas katrā zonā valda, jo avīzes neviens nelasīja – to nebija. Stāstījām pārvaldniekam par mūsu situāciju. Viņš teica, ka mums palīdzēsot. Viņam Štetinā [*Ščecina, red.*] esot paziņas un radi. Viņš pazīstot arī kādu poļu virsnieku krievu armijā, kas kārtojot vāciešu izsūtīšanu uz rietumiem. Viņam, protams, par to esot jāsamaksā. Virsnieks mūs aizvedīšot kā latviešu izceļotājus. Nolēmām riskēt. Pārdevām visu lieko un galvenais – govī, lai būtu drusku naudas. Naudai jau gan nekādas lielas vērtības nebija.

Tēvs iepazinās ar poļu virsnieku, kas tēvam apsolīja mums kopā ar vācu izceļotājiem sagādāt vilcienā vietas. Mēs brauktu kā latvieši. Vilcieni brauca no Štetinas uz Lībeku.

Tā aizbraucām uz Štetinu, laikam ar pirmo vilcienu, kas pēc ilga laika no mūsu puses atkal gāja uz rietumiem.

Štetinā devāmies uz vietu, kur dzīvoja pārvalnieka paziņas. Dzīvokli bija daudz ļaužu, kas mūs saņēma diezgan nelaipni. Domājām, ka kādu dienu jau tur varēsīm izturēt, jo varbūt pat nākošā dienā brauksim uz Lībeku. Kad nākošā dienā virsnieks mums paziņoja, ka pāris dienas jāpagaidot, un dzīvokļa saimniece māmiņai teica, ka saukšot policiju, jo mēs viņai esot nozagusi viņas vīra zelta kabatas pulksteni, tad nolēmām šo neviemlīgo vietu atstāt.

Kurp doties? Mums teica, lai ejot vien uz kādu tukšu izdzīto vāciešu māju. Šādu māju Štetinā bija diezgan. Izvēlējamies māju ābeldārzā. Likās, ka Štetinā visas mājas bija celtas dārzos, vismaz tai Štetinas daļā, kur bijām nokļuvuši. Štetina man atgādināja dārzu pilsētu – mājas glītas, koku un krūmu iežogotas.

“Mūsu” māja bija pilnīgi tukša – ne krēsla, ne galda, ne gultas, pat ne krūzītes. Bija jāguļ uz kailas grīdas. Atradām 2 ķieģeļus un sakaltušus zarus. Tā uzbūvējām sev pavardu un dārzā vārījām ēst, jo katliņš man bija līdz no Latvijas. Biju paņēmusi līdz arī katram 2 karotes, nazi, dakšiņas (tie man vēl tagad ir). Sesto nazi, dakšiņu utt. atstāju vīram Rīgā, lai, ja viņš tur ierastos, viņam būtu galda piederumi.

Štetina likās skaista, moderna pilsēta. Viena iela “mūsu” mājas tuvumā atgādināja Brīvības bulvāri Rīgā, jo bija apstādīta liepām.

Man patika ar bērniem aiziet uz ostu pie Oderas upes, kur apbrīnoju tās kluso varenību. Cik tālu acis sniedzās, bija ūdens un daudz ceļamkrānu. Viss tāds kā sastindzis, gandrīz kā apburts. Pati osta, varena ar lieliem lukturiem un skulptūrām – kentauriem. Esmu aizmirsusi slavenā Hitlera laika tēlnieka vārdu, kas veidoja darbus pēc klasiskiem paraugiem. Iztēloju sev, kā tas bijis, kad kuģis ostā piestāja, milzīgajos lukturos dega ugunis un labi ģērbti cilvēki izkāpa no kuģiem ostā...

Un tagad viss bija kluss. Neviens cilvēks, tikai es ar bērniem. Vai šī sastingusi varenība mani nospieda? Nē! Var būt, ka pat modināja izjūtas par pasaules plašumu un radija ticību, ka atkal kādreiz darbosies neskaitāmie ceļamkrāni, piestās kuģi un atbraukušie ceļotāji gažām kentauriem ieies ostas piestātnē...

Tēvs bija virsniekam naudu samaksājis un katru dienu gāja pie viņa, lai uzzinātu vilciena atiešanas laiku. Atbilde bija “pēc dažām dienām” vai citāda izvairīšanās. Beidzot tēvs vairs nevarēja Štetinā mūsu “labdari” atrast, viņš bija pazudis. Bijām piekrāpti!

Kādas divas nedēļas bijām “kā siļķes mucā” gulējuši uz grīdas viens otram blakus, vārījuši ēst uz ķieģeļiem. Naudas sāka pietrūkt.

Un visu laiku vilciena transporti ar vāciešiem gāja uz rietumiem!

Galu galā nolēmām, ka jāmēģina tikt līdzī vāciešiem. Līdz ar to jāaizmirst, ka esam latvieši, jāpārvēršas par vāciešiem.

Ar tēvu aizgājām uz vietu, kur pieņēma aizbraucējus, lai uzzinātu, kā un kur jāpiesakās un kādi papīri vajadzīgi. Tēvam bija kāda apliecība, kur bija minēta mana vīra dzīves vieta Lībekā un lūgums palīdzēt viņa ģimenei. To parādījām. Uz mūsu mantu maisiem parādījās mūsu jaunais uzvārds “Zeltnick”.

Kad beidzot ar drebošām sirdīm stāvējām garajā rindā, lai dabūtu izceļošanas atļaujas, redzējām, ka bez mums bija vēl citi tādi paši “vācieši”, kas lāgā neprata vācu valodu vai runāja ar stipru akcentu. Likās, ka tie bija poļi vai puspoļi. Bez lielām grūtībām mūs visus septiņus ieskaitīja aizbraucēju sarakstā. Poļi laikam ar lielu prieku šķīrās no saviem ienaidniekiem – vāciešiem. Izrādījās, ka mēs tūlīt netikām īstajā nometnē, bet mums kādu laiku jādzīvo “priekšnometnē” [Vorlager]. “Priekšnometne” bija daži tukši māju bloki. No turienes tad mūs pēc laika pārvietotu īstajā nometnē un no tās vilcienā.

Un atkal gaidīšana, un atkal dzīvojām pilnīgi tukšās telpās. Iet nekur nedrīkstējām, jo, ja nebijām mājās, varēja mūs izstrīpot no saraksta. Bija grūti izdzīvot.

Māmiņa kādu rītu, kā parasts, bija uzvārījusi ūdeni tējai vai kafijai un katlu ar karsto ūdeni nolikusi uz grīdas (nebija jau kur likt!). Mans jaunākais puīselis (apmēram pusotru gadu vecs) iebāza rociņu katlā. Bija šausmīga kliegšana. Paķēru bērnu un pārskrēju pāri ielai uz nometni, kur pieprasīju ārsta palīdzību. Palīdzēja poļu ārste. Bērna dēļ mūs tad pārcēla uz “īsto nometni”.

Šai nometnē pirmo reizi sajutu, kas ir bads. Bērniem gan deva piena pulveri un kādreiz kaut ko vairāk, bet pieaugušie dabūja kafiju, kas izskatījās pēc tējas, un pusdienās neizvāritu putraimu viru. Putraimi bija tik cieti, ka tos nevarēja ēst. Ilgojāmies pēc kartupeļiem, kas mūs vienmēr bija pasargājuši no bada!

Dažreiz ar māmiņu izlīdām caur dzeloņstieplu žogu, kas bija apkārt nometnei, un kaut ko ēdamu mēģinājām nopirkt vai iemainīt.

Bez tam nometnē vēl bija cita nelaime – tie bija vācieši, kas visus uzmanīja. Visiem bija jārunā vāciski. Meitene gan valodu prata, bet abi vecākie zēni savā starpā runāja latviski. Kad kāda vācu meitene Aijai jautāja, kas tā par valodu, ko viņas brāļi runā, viņa atbildējusi: “Tā tāda viņu pašu izdomāta valoda”. Kad savam vidējam dēlam teicu: “Geh, wasch dich!” [no vācu – *Ej, nomazgājies!*], viņš man atbildēja: “Es jau izvašējos!”

Katru dienu plijos ārstei virsū, lai bērnam izraksta zīmi, ka viņam vajadzīga kopšana slimnīcā, un tāpēc lai mūs ieskaita nākošā transportā. Un beidzot tas arī notika – mūs ieskaitīja prombraucējos.

Nometne bija pakalnā, lejā stāvēja vilciens. Bija ļoti jāsteidzas, jo uzraugi bija poļi, kas gaidīja, lai kādu mantu, kas nokristu, tūlīt paši varētu pievākt.

Bija silts. Mums bija mugurā apģērbi divām kārtām, piem., divi mēteļi, un citi apģērba gabali. Tēvs stiepa lielās pakas, tāpat arī mēs ar māmiņu. Laime bija bērnu ratiņi, kur guļamā maisā bija iešūti 2 vīra uzvalki, arī vīra krāsu cepure (deķelis) un mani trīs albumi. Un, protams, tam visam virsū sēdēja – bērns!

Uzraugi mūs steidzināja. Bez elpas un nosvīduši mēs beidzot iekāpām vagonā, kur mūs saņēma naidīgi vācieši. Mēs, kā par brīnumu, nebijām savas mantas zaudējuši. Tas laikam radija skaudību, un mūs sauca par “hamsteriem”. Par lielo ģimeni, viņas vajadzībām un tikai trīs pieaugušajiem nesējiem laikam neviens nedomāja.

Arī vilcienā nedabūjām kārtīgi paēst, lai gan amerikāņi bija atsūtījuši pārtiku bēgļiem – veselīem vagoniem. Bet šos vagonus neatvērtus poļi aizveda līdz Libekai, kur tos tāpat neatvērtus atkal aizveda uz Štetinu atpakaļ un tur iztirgoja.

Pirms iebraucām Libekā, bija pēdējā dokumentu pārbaude. To izdarīja krievi. Māmiņa manam tēvam pateica, lai izliekas, ka nesaprot krievu valodu un sēž kaktā, jo esot “uzkrītošs” savā garā auguma dēļ. Tēvs paklausīja. Tā tikām cauri.

Iebraucām Libekā, bet izrādījās, ka tur izkāpt drikstēja tikai slimie. Pārējos veda tālāk uz dienvidiem. Vīru nemaz nedabūju redzēt. Nekāda runāšana nelīdzēja. Tā mūs aizveda uz vietu, ko sauca “Liederhausen”. Tur mūs novietoja lauku mājās “Niederrengse”. Lauku māju īpašniekiem bēgļi bija jāizmitina. Liederhauzenā ieradāmies 6. septembrī. Vīrs izmisis mūs tur sadzenāja un aizveda uz Libeku.

Bijām atkal latvieši. 1946. gada 10. septembrī mūs pierakstīja nometnē.

Un tad – sākās nometņu laiki!

Pēc pieciem gadiem bēgļu DP nometnēs Vācijā ģimene dabū izsaukumu uz Ameriku, Vašingtonu, DC, kur autore strādā grāmatvedībā lielā drēbju veikalā līdz aiziešanai pensijā. Visi četri bērni nobeidz universitāti, apprecas, ģimenē astoņi mazbērni un vairāki mazmazbērni.

Autore ar lielu atdevi audzina jaunas meitenes studenšu korporācijā “Daugaviete”, piedalās arī latviešu sabiedrībā Vašingtonā. Raksta analīzes un esejas par literāriem tematiem.

Aiziet mūžībā 1997. gada 28. maijā.

NMV 787

KĻAVIŅU JURIS

Intervija: 1998. gada 23.–30. augustā, Katskiļos, NY, ASV

Intervēja: Maija Hinkle, Edīte Irbe (videoierakstā)

Atšifrēja: Silga Priekule

Publikācijai sagatavoja: Maija Hinkle

Kļaviņu Juris ir unikāls stāstītājs, humorists, jaunatnes audzinātājs, sportists, trijās armijās dienējis kara invalīds, rotkalis, dievturis.

Juris ir dzimis Krievijā 1917. gadā, uzaudzis ļoti patriotiskā, nacionāli noskaņotā ģimenē. Ģimenē tēvs, māsa un vecāks brālis, ko padomju vara tiesā un nošauj 1941. gadā Astrahaņā par pretpadomju darbību. Māte nomirst, kad Jurim ir 13 gadu.

Juris izmācās par mērnieku, tad par vingrošanas skolotāju. Visu mūžu ar lielu sirdsdedzi un prasmi strādā ar jauniešiem vispirms Latvijā, tad Vācijā, beigās lielāko dzīves daļu Amerikā, mācot rotkalšanu, latviskās vērtības un dzīvotprasmi Amerikas latviešu jauniešiem, “tādiem, kam patīk, kam acis spīd”.

Vēl skolas gados piedalās “Pērkonkrustiešu” akcijās, intervijā izvērtē organizāciju. Tiek iesaukts Latvijas armijā sapieros, kur sagaida krievu ienākšanu. Turpina dienestu Sarkanajā armijā, izmūk, līdz kara sākumam slapstās mežā, vācu laikā strādā par skolotāju tehnikumā un sporta pārvaldē. 1943. gadā tiek iesaukts leģionā, izstaigā Krieviju. 1944. gadā pēc cauršautas artērijas un gāzes gangrēnas viņam amputē kāju virs ceļa. Seko ārstāšanās un savas vietas atrašana pasaulē kā invalīdam. Bēgļu nometnēs izmācās par rotkali, kas iezīmē pārējo mūžu. Pievienojas latviskai reliģijai dievturiem, pēdējos piecus gadus kalpo par dievturu vadoni Amerikā.

Kļaviņu Jura stāstījums turpinājās veselu nedēļu, kopā kādas 17 stundas, un tika ierakstīts 12 audiokasetēs un divās videofilmās. Stāsts ir ļoti dzīvs, pilns krāsainām, zīmīgām detaļām un anekdotēm, kā arī vērtējumiem un garajā mūžā iegūtām atziņām. Tas lasāms kā aizraujošs romāns. Galvenās tēmas ir: armijas un kara gaitas, sports, patriotisms un mīlestība uz Latviju, rotkalšana, Amerikas latviešu kultūras notikumi, sevišķi skolas un “2x2” un “3x3” nometnes, dievturība un garīgās un latviskās vērtības.

Ar sekojošiem izvilkiem gribu parādīt divas tēmas Kļaviņu Jura dzīvesstāstā: 1) armijas un kara gaitas un 2) rotkalšanu un latviskās garīgās vērtības. No kara gaitām esmu izvēlējusies sevišķi zīmīgu jeb dramatisku notikumu aprakstus, kas arī parāda autora vērtējumu par vispārējo situāciju un par savu dzīves pieeju. No rotkalšanas aprakstiem esmu izvēlējusies tos, kur Juris parāda veco meistarību un mākslinieku principus, ētiku un kur viņš runā par latviskām iezīmēm gan rotās, gan dzīves pieejā.

Izvilki ir ņemti no dažādām kasetēm. Tie ir rediģēti un saīsināti, lai novērstu atkārtosanos. Dažās vietās secība ir mainīta.

Šinī izvilkmā Juris apraksta, kā viņš dezertēja no Sarkanās armijas 1941. gada jūnijā, braucot ar draugu armijas uzdevumā uz Cēsīm

Neviens pakaļ nedzinās. Aizdrāzām tālāk. Rīta puse jau bija, kādi 3–4, viņš saka: “Nu, te jau, te jau šito apkārtni es sāku pazīt. Tagad noskaties kādu brīdi, kad priekšā, aiz muguras nav tuvumā mašīnas, pasaki man. Es palaidīšu lēnāk, tu lec ārā. Tad es sagriezišu stūri, lai mašīna iet, pats lekšu ārā, un mašīna aizies grāvī.” Labi. Taisni gadās tāda maza ieleja. Es skatos: tur viena mašīna aiziet aiz kalniņa, aiz muguras šinī brīdī neredz. Īstais brīdis. Es saku: “Tagad, Mārtiņ.” Tā arī izdarām.

Izlecām ārā, mežā iekšā. Un tad nu bija viens tāds brīdis, kuru es ļoti labi atceros. Vajadzētu mums tajā brīdī varbūt justies kā vajātam meža zvēram. Mūs nekādi likumi absolūti vairs nesargā. Vajadzētu būt nobijušamies. Bet nu mēs aizdiedzam tur. Man bija zem uniformas krekla kamzolis, futbola kamzolis, vēl ar tādu sarkanu kļavas lapu. Es visu to kreklu norauju nost, pakašāju drusciņ zem velēnas. Draugs rauj nost visas savas zvaigznes un zīmotnes. Nu mēs esam brīvi. Ceļa atpakaļ nav. Mēs paši izvēlējamies, neviens mums to neteica. Mēs izvēlējamies ceļu, izvēlējamies brīvību. Šinī brīdī, ja būtu Latvijas karogs, mēs to varētu uzvilkt priedē. Bija tāda pacilāta sajūta, kuru grūti aprakstīt. Ilgi tas nebija – kādas minūtes 10–15. Tad jau sākās tīri lietišķi: kur iesim, ko darīsim, kas tur notiek?

Mums tajā braucienā brauca līdzī tai tukšajā kulbā Laima, mūža licēja, un izvadīja mūs cauri. Šajā brīdī mežā tā neredzamā, kaut kādi sajūtamā Laima pieskārs, uzlika roku uz pleca. Kristīgs cilvēks teiktu: Dievs pieskārs, Dievs uzlika roku uz pleca. Un tāpēc tā lieliskā sajūta, kaut kādas tādas dievišķas varas klātbūtnes tuvums. Gandrīz momentā, 10–15 minūtēs, tavi pieci jutekļi saasinājās: auss uztver niecīgākos troksnišus, acs fokusē pēkšņi asāk... Tu kļūsti momentā par meža zvēru. Oža, kas cilvēkam ir tik neattīstīta, salīdzinoši ar meža zvēru, i tā paliek asāka – tu jūti, ka mežs smaržo, zeme smaržo.

Tad nu pa krūmiem, pa ganībām, pa mežiem līdz tēva mājām. Pieteicāmies, ka mēs esam izbēguši. Tur tāds mežiņš neliels, purvainš. Pieteicāmies, ka mēs pagaidām tanī purviņā būsīm un dzīvosīm. Bet tā citādi nekādus varoņdarbus neizstrādājām, vienkārši divi vien pa to purviņu dzīvojām.

Par iesaukšanu leģionā

Par iesaukšanu kādreiz ir lasīts: “Mūs iesauca varmācīgi un pret likumu.” Tas viss ir taisnība, bija pret likumu, un daudzi negribēja iet. Man vārijās, un daudziem.

Mēs aizgājām tāpēc, ka bijām latvieši, tāpēc, ka milējām Latviju un tautu, bet ļoti lielā mērā mēs gribējām atriebties. Tas ir nepareizs vārds, dumjš vārds, un jāmēģina no tā pasargāties. Tu zaudē skaidru domāšanu, un tā atriebības doma tevi pārņem. Bet tā mēs toreiz jutāmies, sevišķi jaunie.

Komunistu gadā, kā es teicu, es zaudēju savu brāli. Pēc kara tikai dabūju zināt, ka mans labākais draugs no fiziskās audzināšanas institūta, gadus 15 vecāks par mani, Kārlis Pinka, apcietināts Valmierā uz ielas. Trīs, četras dienas vēlāk sarkanie atstājuši Valmieru, ienākuši vācieši, bet sarkanie jau paspējuši Pinku nošaut. Viena roka salauzta. Bedrē guļ.

Tas ir viens – šī tīri personiskā sāpe. No otras puses vēl tāds kā kauns, kā negods. Mēs bijām jauni, mums vajadzēja aizstāvēt savu Latviju. Labi, pavēle nenāca, it kā mēs esam daļēji vainīgi pie visa šitā te. Ne tikai tā nošaušana, bet ņirgāšanās par to, kas mums svēts – par mūsu karogu, par ģerboni un varoņiem. Tev tas viss bija ar sakostiem zobiem kaut kā jāpacieš. Un otrreiz atkal nesmuks vārds un nejēdzīgs vārds, un dumjš vārds, bet tas visu to var izskaidrot, un tā mēs jutām – atriebties!

Bija policijas bataljoni, es jau gandrīz biju gatavs iet tur tās pašas atriebšanās dēļ. Bet es neaizgāju. Man atnāca oficiālā pavēle, un cauri.

Tad es diezgan ilgi noplivinājos pa visādām iestādēm un būšanām. Pa priekšu mani iedala pulkā starp kājniekiem. Sākas apmācības. Formējas 15. divīzija – sapieru pulks, meklē vecos sapierus rokā, aizkomandē mani uz turieni. Sapieru tehnika vāciešiem ir varbūt drusciņ citādāka, un tā mums uz ātru roku jāiemācās. Aizsūta uz sapieru kursiem tur kaut kur Pērnavā. Kad nobeidzu tos, aizsūta uz virsnieku kursiem uz Bolderāju, tur pāris mēnešu. Tad Polijas dienvidos uz tādiem apmācības laukumiem esesniekiem. Braukā ar tankiem, šauj un atkal māca. Nu, nobeidzu es tos, atkal ieskrienu mājā. Tad, kad es pavisam, pa īstam aizgāju karā, tēvs tikai atmeta ar roku:

– Gan jau tad tu atkal atbrauksi!

Kā Juris pazaudēja savu kāju, ko tas viņam nozīmēja un kā viņš ar to tika galā...

Labs ir. Krievs nāca virsū, tur bija šaudišanās. Nākamajā dienā krievs atkal nāk virsū, un es uz tāda maza uzkalniņa, ne pašā pirmajā līnijā, lai ir druscīt pārskats, nu. Divi vadi man ir, tie 40 sadalīti uz pusēm, bet nu viena tāda rindiņa. Es redzu, krievs nāk cauri mūsu rindiņai, salīkuši stāvi. Man ir mašīnpistole. Es šauju ar mašīnpistolī, bet tā pa viesuļuguni piebirusi ar smiltīm, ķerās, šauj pa atsevišķam šāvienam, nedod vairs kārtām.

Tanī brīdī es atkal dulls. Tāds uzbrukums, un tas tevi fascinē, aizrauj. Tu tāds dulls paliec. Šauju, šauju, bet lāgā nevar redzēt. Es esmu uz ceļiem nometies, vēl kājās pieceļos. Pēkšņi viens aiz muguras:

– Dullais! Kājās, visā augumā!

Es nostājos priekšā tādām krūmām. Man vajadzēja aizlīst aiz krūma un skatīties. Tur nāk krievi, un tai brīdī es jūtu sitienu pa kāju. Likās pat, ka nokūp drusciņ dūmi kādu gabalu tālāk, ne visai tālu. Kāds krievs ielīdis šaut aiz tāda uzkalniņa.

Iešāviens nesāp. Acīmredzot man iešāva. Pirmā brīdī atkal, redz, kas tikai neuznāk, tāds dullais moments. Iesit pa kāju, un es tur tā paskatījos laikam aiz muguras – velns, ja man iešāva, vai es nevarētu to lodi paņemt kā suvenīru. Tas tā vienu sekundi, protams. Pēc tam, es zinu, ka nav tālu aiz muguras pārsienamais punkts. Krievi nāk iekšā. Es domāju – man tagad iešāva pa kāju, es aizskriešu līdz mūsu pārsienamam punktam un savākšu papildspēkus, tik, cik var dabūt, un nāksim un mēģināsim to krievu apturēt, lai viņi te tik brīvi netiek iekšā. Vēlāk es dabūju zināt, ka viena mūsu patšautene bija izsista no ierindas krievu uzbrukumā, ar granātmētēju vai kaut kā. Tur bija caurumi. Tur paliek tāds tukšums, pa to vietu viņi bija sākuši līst iekšā pie mums.

Vispirms aizsūtīju vienu ziņnesi, lai nāk pirmā vada komandieris Luste pārņemt komandēšanu. Patiesībā kājnieku kaujās viņš bija gudrāks par mani, jo viņš bija dienējis kājnieku virsniekos. Viņš turpinās kauju vismaz tikpat labi kā es, ja ne vēl labāk.

Es sāku rīkšot uz pārsienamo punktu. Redzi, vēl kas, to es tagad ļoti smalki izstāstīšu. Karavīram ir paredzēta tepat iešūta iekšā kā kabata frencim tā saucamā pirmās palīdzības paciņa, kur ir pārsienamais, binde un vēl kaut kas, pāris plāksteri. Kad tie pienāca rotai, visiem nepietika. Es izdalīju kareivjiem un pats sevi atstāju tukšā. Vienkārši morāliskais tāds, man jāpūpējas par viņiem vairāk kā par sevi.

Es domāju, gan jau sanitārs būs man tuvumā ar savu lielo somu, ja kaut kas notiek. Bija tāds moments, kad sanitārs arī nebija tuvumā, arī kaut kur gulēja un arī kaut kur šāvās tajā brīdī ar visu savu sanitāra somu. Man iesit pa kāju, un, kā jau tur ir – te ir zeķe, te ir bikse, un bikse ir sabāzta zābakā iekšā, un tad vilkt zābaku nost, skatīties, kur man tur ir iešauts, nav ne laika, ne ko. Diegs tik turpu, un tad jau būs kārtībā.

Sāku iet, un acīmredzot bija artērija pārsista, kas vēlāk arī izrādījās. Es sāku iet, sākumā rīkšiem, uz pārsienamo punktu. Tad sāka nākt virsū tāds nogurums, un tai zābakā tā šļurkst. Diena skaista, saulīte tāda kā pašlaik, sauss, bet man zābakā šļurkst, it kā es būtu caur kaut kādu ūdeni bridis. Es jūtu, ka es stipri asiņoju. Jau man tā kā ienāk prātā – velns, ka tikai nav artērija pušu. Nu, nekas, vēl ātrāk uz to pusi. Bet, ja tu noasiņo, nāvīgi ātri spēks zūd, to es toreiz nezināju. Vairs es nevaru paskriet, es sāku iet, un tās kājas kļūst tik smagas, ka tev apzināti jādomā – cel labo kāju, tagad cel kreiso kāju.

Šinī brīdī es sapratu, ka es esmu lielu kļūdu izdarījis, ka es neesmu sev žņaugu uzlicis. Būtu es paskatījies, ka tā artērija sit asini ārā, es būtu uzlicis žņaugu, vienkārša lieta, vismaz būtu apturējis to asini. Bet nu ir pa vēlu, man nav spēka kāju pacelt, es jūtu, man nebūs vairs spēka savilkēt žņaugu pietiekoši cieši, nav nozīmes. Kaut kā instinktīvi jeb stulbi, nu nav tālu tas pārsienamais punkts, tepat es viņu redzu, bet spēka maz, brīžiem paliek tāds pelēks gar acīm, zaļi riņķi nogriežas, tad atkal noskaidrojas skats, un tā velcies uz to pārsienamo punktu, atkal tas palēkais, atkal tie zaļie riņķi, spēka arvien mazāk, kļūsti ļengans.

Tad uz vienu brīdi trūkst elpas, velc elpu, tā kā noslāpsti, gaisa trūkst. Skolā gājis, anatomiju mācījies, protams, saprotu, gaiss ir diezgan, plauša velk iekšā, cik tik var. Tev ir tik maz sarkano asins ķermenīšu iekšā, ka nav vairāk, kas saista skābekli un iznēsā pa organismu, un organisms signalizē – dod skābekli! Tāpēc tā noslāpšanas sajūta, kad nav asins ķermenīšu, kas aiznes skābekli visur, kur vajag.

Galvenais, lai smadzenēm atnes skābekli, lai viņas var strādāt. Bija skaidrs, ka smadzenes domā, jo nebija panika. Tad, kad es jutu, ka elpas trūkst, rauju elpu, kaut kā diezgan dīvaini, bez panikas. Iecirtās doma – aha, nu tad tādas būs beigas, ķersi pēc elpas, nesaķersi, un, kā karavīri teica, pārtrūks filma, zaudēsi samaņu, un cauri.

Un tieši tajā brīdī, kad es vēl tā velkos, to soli tā smagi vilkdams, nāk divi karavīri, un tie redz, ka es knapi vairs kustos, tie mani paķer, sāks nest. Es viņiem saku: – Uzlieciet žņaugu uz kājas.

Tie neko, nobrīnās, tā kā noraustās, ko man vajag, paķer rokā šauteni, uzsēdina mani, es aplieku viņiem roku ap kaklu, šie mani sāk stiept. Vēlāk tikai es izdomāju, ka, tā kā es nevarēju paiet, varbūt man balss arī neskanēja. Es domāju, ka es viņiem saku, lai viņi man uzliek žņaugu, un tur varbūt kāds šņāciens, gārziens iznāk, un tie nesaprot, ko es gribu no viņiem.

Es turos viņiem ap kaklu, un šie tagad tecīņiem laiž uz to pārsienamo punktu. Vēl viens tāds sikums. Es tā slikstu atpakaļ, spēks zūd, pēdējais vēl bija, es šiem iekēros apkaklēs tā ar pirkstiem. Zini, mazam bērnam, viņš vēl kājās nevar noturēties, bet pirksti viņam stipri. Pirmais spēks ir pirkstos, un pēdējais spēks paliek pirkstos. Es karavīriem apkaklē iekēries, spiežu rīkli. Šie abi divi šņākdami vien iet. Mēs bijām vēl soļi 50 no tām mājām, kur bija pārsienamais punkts, kad pārtrūka filma, zaudēju samaņu.

Pēc brīža nāku pie samaņas. Kāja man ir satīta, sasieta, guļu jau Sarkanā Krusta transportautiņā, blakus guļ vēl viens. Tāda silta sega uzklāta, un tur arī tāda neomulīgi balta kāja, dzeltenīga, tāda kā mūmija. Es domāju, tas jau nomiris, kas man blakus guļ. Nē, tas tāds tīri omulīgs, košļā dūmdesas gabalu.

Es pakustīnu vienu kāju, pakustīnu otru, ei, tā ir man kāja, tā neomulīgi baltā. Ģimīs droši vien bija tāds pats, no tā asins zaudējuma.

Aizveda uz tā saucamo divīzijas pārsienamo punktu, kur jau strādā ārsti. Rotas pārsienamā punktā, tur nekā, tur ir feldšeris, kas pārsien, apsien. Divīzijas pārsienamā punktā strādā ārsts. Nu, tas ir nojaucies ar asinīm kā tāds slakteris, tam nav vaļas pat pārvilkt, ja viņam vispār ir, tīru halātu vai baltu priekšautu.

Mūs tur nogulda, dakteris noiet, parāda uz mani:

– Šito pirmo, – laikam tas ģimīs rādīja, – un tad to, un tad to, un tad redzēsīm.

Uzliek mani uz galda, apskatās, nodod māsiņai rīkojumus, uzsit man uz pleca:

– Tev ir laimējies, draudziņ! Brauksi uz Rīgu, uz amizieri ar meitām, pēc pāris nedēļām redzēsīmies.

Tas rauj tā kā pa slīdošo lenti, tas dakters. Es tīri priecīgs tajā brīdī, tikšu uz Rīgu, pāris nedēļas padzīvošos, tēlošu varoni. Bet miegs nāk, nav vēl lāgā gulēts, iepriekšējā naktī minas likām vai ko, kaut kādā rijā nogulda mani.

Naktī es pamostos, ellīgi sāp tā kāja, tāda sveloša, svilinoša sāpe, un es jūtu, ka drudzis krata. Kaut kas nav labi. Saucu, pienāk viens, es saku:

– Brālīt, kaut kas nav labi, drudzis krata, kāja sāp, vakar nesāpēja.

Viņš saka:

– Es neko nevaru darīt, es esmu tikai feldšeris. Dažas stundas atpakaļ tevi ārsts redzēja, ko es varu teikt.

Vienīgais, ko viņš dara, ir sadala transportus pa kara slimnīcām tuvākā apkārtnē.

– Es tevi mēģināšu rīt no rīta ar vienu no pirmajām mašīnām kaut kur laist projām.

Pagāja nakts, pienāca rīts, no paša rīta transporta nebija, ap pusdienas laiku ielādē mani mašīnā un aizved uz Lizumu. Lizumi no Cesvaines nebija tālu, tā ir Vidzeme. Aizved tur, izlādē mūs, tos ievainotos, nogulda ēnā pie jāņogu krūmiem. Laikam vecā muižas pils, kur ierīkota slimnīca. Man slāpst, dzert gribas. Nāk garām māsiņa, es saku:

– Māsiņ, iedod man vienu krūzi ūdens!

Nedeļa man dzert, atkal laikam ģimis rādija, ka ar mani ir pavisam traki.

Labs ir. Dakteris noguldīja uz galda, pasauca vēl otru dakteri, spaidīja man to kāju uz augšu, uz leju, un kaut ko sabubinās vāciski. Iegrūž man divas šprīces, lai nomierinās. Kaut kur iešpricēja kaut kādu burtu “s” un “j” kombināciju, velns viņu zina, ko tas nozīmē, kas tās bija, kaut kāds saīsinājums. Un sāk ar mani sarunāties. Vienu, otru, trešo jautājumu, kaut kādus nenozīmīgus. Pēdējais jautājums, vai man miegs nenākot. Es saku, ka nāk gan, pagājušo nakti nevarēju gulēt, sāku taisnoties: pagājušo nakti dēļ tām sāpēm un iepriekšējā vēl mīnas bija jāliek. Šis tā pasmaida:

– Guli, guli! Mēs te pastrādāsim.

Ja varbūt būtu darijuši kā parasti, kad dod narkozi, būtu likuši man to fleiteri uz deguna, es sāktu domāt, ka tur kaut kas lielāks ir darāms, bet nu divas šprīces, es nomierinājos un aizmiglu uz kādu stundiņu.

Un atkal – gaiši cilvēki. Būtu man sākuši likt skaitīt, atkal būtu man aizdoma, ka uz ilgu laiku, jeb, kad cilvēks ir pie samaņas, prasa viņa piekrišanu. Man neprasīja, bet, ja man prasītu, es noteikti teiktu nē, teiktu, ka vakar man latviešu dakteris teica, ka man laimējies, varēšu braukt uz amizieri, ka es parunāšu ar to pašu dakteri. Un tas bija labi, jo katra novilcināta stunda varēja mani aizvainot uz viņu sauli.

Tas bija pēc pusnakts, ap četriem naktī es pamostos. Drusciņ kaut kā ar to kāju nevar to otru sataustīt, uzlikts tāds kā būris uz gultas, sega pārklāta pār to būri. Bet zini, nakts, tumšs, kluss, galva tāda padulla vēl, ienāk prātā tāda doma, redzi, tev ir iešauts pa kāju, un tagad tev sapņos rādās, ka tev kājas nav, guli vien, drīz būs kāja kārtībā. Tāda doma pus sapnī, pus īstenībā.

No rīta kājas tomēr nav. Laikam dakteris bija teicis, ka, tikko kā es modišos, lai pasauc viņu. Tas atnāk un sāk skaidrot, kas par lietu, es vēl toreiz lāgā nesapratu:

– Draudziņ, tev bija gasbrands, gāzes gangrēna laikam saucas latviski. Tā ir tāda smaga infekcija, kad tas bacilis tiek ķermenī un sāk strādāt. Tad tas loceklis kļūst zilgani pelēks, starp audiem tādi kā gāzes burbulīši rodas. Tāpēc tev spaidīja to kāju, jo varēja just, ka tie burbulīši tur ir, tā kā čaukst tas muskulis. Var just, cik augstu tas ir aizgājis.

Acīmredzot vajadzēja amputēt jau te virs ceļa nost, jo tas ātri virzās uz priekšu, it sevišķi karstā laikā. Diena nokavēta. Ja būtu ķermenī, tad vairs neko nevarētu darīt.

Bet ar visu to tai rītā tāds miers. No kā? Apbrīnojams miers. Nu, nav kāja. Paldies, ka laikā amputējāt. Nav naida, par ko es brīnījos. Divas lietas, vai nu vēl narkoze nebija pilnīgi izgājusi no ķermeņa, narkozes iespaids, vai no asins zaudējuma. Tomēr smadzenēm nav pievadīts pietiekoši daudz asins, un tās palikušas tādas miegainākas.

Tās pirmās pāris dienas vienā mierā, kādas divas dienas. Tad uznāca tāda dusma uz visu pasauli, Dievu ieskaitot. Uzrakstīju niknu vēstuli sava bataljona dakterim, viņš bija labs dakteris. Atkal dullība. Arī mans dakteris neko citu nebūtu darījis, kā pirmajā dienā uzsitis man uz pleca, jo tad viņš vēl par to infekciju neko nezināja.

Šos laikos viens dakteris teica:

– Dažas vienības penicilīna, un viss kārtībā.

Druscīt lēciens uz priekšu. Vāciešiem nebija penicilīna. Ja būtu, tā būtu mana nelaime, jo gadījuma dēļ man karš bija beidzies, un es aizbraucu uz Vāciju. Tas ir atkal nākamais stāsts, bet pēc kara es uzzināju, ka 12. augustā mūsu sapieru rotu pārcēla uz Vāciju pie mūsu divīzijas. Viņi

bija smagās kaujās, tieši mana rota. Janvāris, ziema, sniegputeni, un krievs smagi nāk virsū. Tieši mana rota bija palikusi tādā pilsētiņā Nakelē, krievu ielenkumā. Kādas divas dienas viņi bija turējušies krievam pretī, šāvušies, sakari pārtrūkuši. Līdz pat šai dienai es nezinu, vai no manas rotas kāds cilvēks palika dzīvs vai ne. Viens ziņnesis esot iznācis ārā tur pirms tā galīgā ielenkuma, kad vēl varēja ziņot, ar zīmēm, lai sūta palīgus.

Es neesmu sevišķs fatālists, bet zini, mazs komentāriņš, kas neattiecas tieši uz manu mūžu, bet vispār. Es tomēr ticu, ka ir kaut kāda liktenīga sagādīšanās, kaut kur kaut kas ir noteikts. Es kā dievturis saku, Dievs visu noteic. Dievs pateica, ka Kļaviņu Jurim jādzīvo. Kā, to lai citi izdomā, Dievam pašam nav laika. Tā bija tāda Laimas vadīta lode.

Armijā ir tāds gājiens – norāva, nevis tā mierīgi ar roku vilka, bet parāva stobru uz leju. Es saku – Laima viņam roku parāva un norāva to stobru uz leju, lai man iešauj kājā un atšauj man kāju nost. Un, tā kā visai mani rotai, visiem mani draugiem jāpaliek Nakelē, tad nebūtu godīgi, ka es bez vienas skrambas izietu. Nu tad nu man arī, lai es visu šito neaizmirstu.

Kāpēc tieši man? Kāpēc es esmu palicis dzīvs? Tagad es drusciņ lielīšos. Varbūt tāpēc, ka man tā lielā mute, lai es stāstu cilvēkiem, kā ir un kā notiek. Kādreiz mēs sakām – katrs pats savas laimes kalējs. Varen labs lozungs un sakāmvārds. Šinī gadījumā, ja es varētu savu likteni lemt, ja man vajadzīgs iešaut, es teiktu – nu, iešauj, bet iešauj tā, lai mani vēlāk atkal var salāpīt. Man jāmāca futbols un basketbols, man jāmāca tehnikuma puikas vingrot, man jāiet slēpot, vai, kā man to kāju vajag. Sašauj mani lupatu lēveros, bet lai mani vēlāk atkal var salāpīt vienā gabalā un es esmu gatavs. To likteni es sev izlemtu, bet ar to es pieliktu savam mūžam aptuveni 6 mēneši līdz Nakeles ielenkumam, un tur es paliktu. Laima vadīja citādi. Dievs bija teicis, ka Jurim ir jādzīvo, un lai viņa nokārto. Bet tā tāda bērnišķīga runāšana.

Kad man kāju nooperēja, mani ielika vilcienā un mūs atveda uz Drēzdeni, tad uz to izmirušo nervu slimnīcu, un tur laimīgā kārtā īsi pirms Drēzdenes bumbošanas mūs salika vilcienā un pārveda uz Bādenauheimu, kādi 20 km uz ziemeļiem no Frankfurtes.

Esot tur, vienā dienā nāca pāri lidmašīnas eskadriļām, desmitiem, simtiem.

Atkal tāda smuka diena, viens vecītis stāv uz kruķīšiem, viņš saka:

– *Mein Gott! Es skaitīju. Saskaitīju 2000 pāri, un tad man sajuka, un viņi vēl nāk.*

Mēs redzam, kaut kas bailīgs, uz kuriem viņi iet? Tie gāja uz Drēzdeni, tik daudz mēs tur redzējām. Todien nobumboja, nodedzināja Drēzdeni. Un tad atkal man bija tā cūkas laime palikt veselam.

Būtu es bijis tanī naktī mājās, kad brāli apcietināja, kad čekistam bija pavēle mani apcietināt, es laikam gaismu neredzētu, es neticu, ka es būtu dzīvs. Tanī brīdī, kad es tur noasiņoju, būtu tie vīri nākuši tikai desmit minūtes vēlāk, tur es būtu palicis. Ja nebūtu mūs pārcēlušī uz Drēzdeni, jupis viņu zina, kas tur būtu palicis. Tanī ziņā man ir laimējies, un tas atkal man dod domu par kaut kādu augstāku varu.

Mēs vienreiz ar Jāni [Brīgi] runājām “Rotā” [Invalīdu namā Katskiļos, Ņujorkas Štatā, ASV]. Mēs vienu vakaru divi vien dzērām tēju, un tā divatā vien es viņam saku:

– Saki, Jāni, mans ievainojums pret tavu ir štrunts, tā kā pirkstā iegriezti. [Jānim Brīgim abas rokas ir amputētas, viena līdz elkonim, otra pāri.] Vai pēc tā gadījuma tu vispār tici Dievam?

Jānis paskatījās ļoti nopietni:

– Un kā vēl!

Un tad viņš teica:

– Tu vari iedomāties, tev arī pēc kara ir bijis, kad uznāk melnie, ka nav vairs vērts dzīvot, negribas dzīvot, pat pakārties nevari, nevari iesist naglu sienā un uzsviest sev cilpu. Tādā brīdī tā kā kauns no citiem cilvēkiem. Aizgāju, tur pie noņemšanas bija tādi krūmi, un tur ceļos lūdzu Dievu, un tad atkal varēju dzīvot kādu brīdi, palika tā kā vieglāk.

Maija Hinkle: Bet tās kājas dēļ tomēr arī vēlāk ir grūti brīži bijuši?

Kļaviņu Juris: O, jā. Vienreiz raksturs neizturēja.

Es biju labs basketbolists, virslīgas basketbolists. Rāvensburga, maza pilsētiņa, frančiem garnizons, kāda vienība, kaut kur tāds brīvdabas basketbola laukums. Sarunājuši basketbola saciksti starp latviešiem un franču armiju. Francijā arī spēlēja basketbolu. Nu, tur ir kādi divi labi basketbolisti, divi galīgi švakmaņi, neko lāgā nespēlē, kādi divi tādi viduvēji. Es, protams, skatītājs. Un nevar, gribas, lai tos frančus uzvar, gribētos būt uz laukuma un spēlēt līdzī, un, vai, kā mani tur vajadzētu! Tur tie dullie, skaties! Tur tas brīvs! Piespēlē! Ej pats cauri, ir situācija, met taču!

Pēc pirmā puslaika ir pārtraukums, kādas desmit minūtes. Neizturēja nervi, aizgāju projām. Labāk neskatīties, nekā redzēt, ka citi spēlē basketu.

[Šeit autors izstāsta vēl citus gadījumus, kad bija grūti.]

Pirmais, viens, kas palīdzēja, ir tas, ka es iemācījos šitās rotas kalt. Bija draņķīga sajūta, ka tev jādzīvo no citu žēlastības, ka tev valsts valdība izmaksā kādu pabalstu, Sarkanais Krusts, tautieši saziedo kaut kādu pabalstiņu. Paldies, bet katrs pabalsts iedur tā kā ar duncīti krūtīs – jā, es esmu kroplis.

Iemācījos šitās rotas kalt, nu jau es kļūstu neatkarīgs, pabalstu vairs nav jālūdz. Iznāk viena, iznāk otra. Atnāk cilvēks:

– Nu, zini, man te tāda iesvētība meitai. Lūdzu, vai jūs varat uzkalt.

– Bet zini, man nav nekādu latu līdzī, un jums pašiem nav tā sudraba?

– Nu ir jau tur kaut kādi krājumi. Mēs paskatīsimies.

Īsi sakot, es vairs neesmu lūdzējs, bet varu palīdzēt citam lūdzējam. Jauka sajūta.

Tad apprecējos, un tad bija pavisam labi. Ne tikai es, man būs jāgādā vairāk vai mazāk par sievu, man būs ģimene. Man ir divi dēli, viena meita. Tu esi pilnvērtīgs cilvēks. Uznāk tie melnie, un tad vienā brīdī uznāk tāda apgaismība – ko tu bēdājies, ko tu ņerksti. Tu tak pazīsti cilvēkus, kas visu mūžu nodzīvo ar koka galvu, tev galva uz pleciem, tev tikai koka kāja. Un tas bija tāds lūzuma punkts, pats sev ar tādu humoriņu. Ir cilvēki, kas ir dumāki par tevi, un tie dzīvo, kāja ir tikai viena.

Labi, es zaudēju kāju, bet, paldies Dievam, man ir palicis prieks. Es varu priecāties par dabu, par puķēm, par gleznām, par pasauli, par cilvēkiem. Man patīk savs humoriņš.

Ja man šodien pēc gara mūža būtu jāsaka, kā būtu labāk – paturēt kāju, bet zaudēt prieku, kļūt tādām kā Skrūdžam “Ziemassvētku pasakā”, uz visu mūžu, jeb zaudēt kāju un saglabāt prieku, es teiktu – zini, es jau esmu pieradis pie protēzes, ņem savu kāju, atstāj man prieku.

[Seko stāsts par Jura rotkaļa gaitām, par mācīšanos un mācīšanu, par rotkaļu principiem un ētiku, par to, ko viņš pats mēģina savās rotās izveidot, un beigās par to, ko viņš uzskata par latviskiem elementiem rotās un dzīvē, ko varētu saukt par latvisko dzīves pieeju, filozofiju. Pirmo un galveno skolu saņem profesionālu rotkaļu darbnīcās Vācijas bēgļu nometnēs: pie rotkaļiem Grenciona, Viksnes un visilgāk un pamatīgāk pie Bētiņa.]

Daļa no Jura stāsta par rotkaļšanu, latvisko dzīves ziņu un dievturību

Man nekad nav bijusi tāda formāla rotkaļa izglītība, kaut kāda rotkaļu skola jeb mākslas skola, jeb kaut kas tāds. Es biju mācījies pie meistariem, galvenokārt pie Bētiņa, un pēc tam turpinājis mācīties tautas augstskolā, pats no sevis, no tautas un pieredzes.

Starp rotkaļiem mēs visi esam labi draugi, līdz šim neko neesam viens no otra slēpuši – aha, nu es zinu šito triku, uz šito es nopelnišu. Tā mēs, viens no otra mācīdamies, ejam uz augšu.

Pirmais skolotājs rotkaļos bija mans draugs Grencions. Arī viņš deva vienu labu padomu, pats bija izgudrojis. Viņš saka:

– Tagad, kad tu sāk strādāt ar rotām, tikai atdarini latviskās rotas, nemēģini pats kaut ko zīmēt. Tad, kad tu būsi tā piesūcies ar to latvisko kā švamme ar ūdeni, kad viņa vairs netur ūdeni, kad tu viņai uzlej drusciņ virsū un viņai tek cauri un pil zemē uz grīdas. Kad tu būsi tik pilns ar latvisko, tad sāk zīmēt pats savējo. Tad tas latviskais tev dabīgi pilēs ārā, tev nebūs ar varu viņš jāizžņaudz ārā. Citādi tu aizbrauksi uz meža ceļu. Tā dzīvē tās gudrības krājas, tā vienā nedēļā to nevar izstāstīt un parādīt.

Par mācībām meistara Bētiņa darbnīcā

Bētiņš ienāca no rīta, pie durvīm pasveicināja, mēs atņēmām. Tad viņš nogāja gar galdiem, kur mēs sēdējām kādi 12–14 cilvēki un cītīgi strādājām, stundu stundā, dienu dienā. Nostaigāja. Ja tu tur taisīji kādu parastu Nameja gredzenu, Saules gredzenu, to viņš zina, to tu vari. Ja tu esi iesācis kaut ko jaunu, paša izgudrotu, tas viņu interesē. Aprunājas. Man ir tāda aprobe, tāda apkārt ap roku, kādi trīs Saules gredzeni. Uz galiem es esmu uzzīmējis tādu kā skujiņu. Gali ir atliekti, bet tā skujiņa nav tāda plika skujiņa, bet viņa tā pārkrustojas vienreiz, un tad tie gali aiziet prom, lai viņš iznāk biežāks un smukāks. Viņš tā noskatījās:

– Panāciet pie mana galda. Kā jūs te domājat taisīt?

– Vienkārši izzāģēšu un uzlodēšu virsū.

– Es jums kaut ko parādīšu.

Viņš paņēma gravierrīku (viņam ir gravieru meistara diploms). Viņš tur drusciņ izbaksta, tur izbaksta, pretī izbaksta, panāk tādu efektu, kā kad monogrammas savij.

– Vai tā neizskatīsies labāk?

Skaidrs, ka tā izskatīsies labāk.

– Es jums parādīšu, kā to taisīt.

Es vēl drusciņ runāju pretī:

– Redziet, Bētiņa kungs, es norunāju to aproci iztaisīt par 800 markām. Jūs jau man tur vienu gabalu parādījāt, kā darīt citādi, man iznāks dažas stundas vairāk. Tagad šitais gravējums, tas man paņems apmēram dienu. Tad man sanāks 1000 markas.

Viņš tā noskatījās:

– Kļaviņa kungs, neviens cilvēks nav pilnīgs. Doma izdomā, un acs kādreiz nenoskata, ko tā doma ir izdomājusi, un par visām lietām, roka gluži tā nevar, kā acs redz, drusciņ patrīc. Par to kļūdu es nesaku nekā, roka patrenēsies, paliks drošāka, tās līnijas paliks taisnākas, vairāk sekos acij. Bet, ja jūs apzināti taisīsiet sliktāk, nekā jūs variet, tad man ar jums nebūs ko runāt.

Izgrauzu tā, kā Bētiņš teica. Par maksu viņš teica:

– Ja ir norunāts, tad par tādu maksu ir jāatdod.

Neko darīt, strādāju dienu pa virsu. Dabūju gudrību, un šitā gudrība mūsu vecajiem meistariem Kuceram [*Olģertam*] un Grencionam, tiem tas visiem ir iekšā. Kucers ir mācījis pie graviera Berca, arī bija slavens vārds savā laikā Rīgā. Šitā tā amata ētika, un arī pašiem meistariem ētika, viņš ar saviem mācekļiem, tā ir komanda.

Dabūt to pareizo gājienu. Kad runa iet par darbu, viņš ir meistars, mēs nerunāsim pretī, bet atkal tadā svinību jeb bēdu reizē, mēs esam visi kopā, viena vienība, i meistars, i mācekļi, visi kopā. Visu šito garu dabūt iekšā. Tā viņš bija audzināts, to viņš mums audzināja, un tas radīja milzīgu cienību pret Bētiņu, nemaz nerunājot par to, ko savā tehnikā un savā varēšanā, prasmē un pieredzē, 60 gadus strādājis, ko visu viņš nezināja. Mēs nekā nezinājām un tikai mācījāmies. Tur es dabūju lielisku skolu.

[Amerikā iebraucis 1951. gadā, Juris strādājuvelieru darbnīcās par rotkalli līdz pensijai. Līdztekus strādā savā pagraba darbnīcā, veidojot latviskas rotas, un braukā pa nometnēm un skolām, mācot rotkalšanu Amerikas un Eiropas latviešu jauniešiem.]

Mūsu firmā, liela firma, ap 100 darbinieku, 60 tie benčmeņi, juvelieri vien, kuri sēd pie darba galda un vilē, un strādā. Mums pašiem savs zīmētājs, itālis, beidzis Pitsburgas mākslas skolu, jauns puisis. Mana specialitāte ir vīriešu gredzeni.

Lai tiktu no šitā monotonā vaļā, paša mājas pagrabā ieliku darbnīciņu, un tur es varu taisīt savu. Ļoti labi, nu ir izaicinājums, es mācos. Kucers ir profesionālis, strādājis visu mūžu, viņam arī ir pagrabā darbnīca.

Pirmos gadus Amerikā es tā drusciņ sportā palīdzēju, un tad sākās "2x2" nometnes, tas jau sen, gadi 30 atpakaļ. Tad mani iesaistīja, un tur man atkal sākās darbs ar jaunajiem, gan darbnīcās. Bet arī tas bija interesanti, ar tādiem, kam patīk, acis spīd.

No sākuma "2x2" nometnē nekāda rotu kalšana nebija. Es tikai runāju lekcijas par rotām, rādīju fotogrāfijas, kas bija līdzī, kuras gadu no gada ienāca vairāk un vairāk. Otrs temats man bija par vasaras nometņu vadīšanu, kuras es Vācijā biju vadījis.

Tas man pašam darīja prieku, un es to esmu darījis gan Kursā, gan citur. Juris Kļaviņš ir lasījis lekcijas par rotām un apmācījis cilvēkus ASV, Kanādā, Venecuēlā, Vācijā, Zviedrijā, Anglijā. Tik starptautiska slavenība, ka neņem par knapu [*smejas*]. Tāpat viņš ir praktiski mācījis visur kur, "2x2" un "3x3" nometnēs, pa kurām es esmu braukājis, Vācijā pamatīgāk. Minsterē es kādi 5–6 mēneši nodzīvoju, Kursā arī kādas sešas nedēļas. Algas jau parasti tur nemaksā. Minsterē algu maksāja, bet smieklīgu, 100 markas mēnesī, kādi 30 dolāri. Minsterē es tikai tā varēju dzīvot, ka vācieši man maksāja invalīda pensiju bankā, un tad es to ņēmu ārā. Bet man patika visa tā būšana, un es domāju, ka es dabūju labu kontaktu ar audzēkņiem, man pašam patika būt tādām druscīt uz joku.

Kāpēc mani aicināja? Es esmu vecāks, man pienāca pensijas laiks, un man patīk braukāt pa tiem "2x2". Es pat aizgāju druscīt ātrāk pensijā, ar 62 laikam, trīs gadi ātrāk, zaudēju kādu procentu no pensijas, bet tie trīs gadi bija to vērts. Nu man bija rokas brīvas, tagad es varēju braukāt pa šitādām nometnēm, Kursām, cik tik man uziet, līdz tam – tikai pa manu atvaļinājuma laiku vai arī, ja ņem nesamaksātu nedēļu.

Tajā mūsu rotu kalšanā nav galvenais iemācīt to vīli stumt jeb lodēt, jeb zāgēt, katrs amerikānis jeb vācietis uz mata tāpat stumj to vīli, uz mata tāpat lodē. Galvenais ir, ko viņš tur uztaisa? Pirms viņi taisīs, mums ir grāmatu čupa līdzī, viņi izšķirsta.

– Es šito taisīšu.

– Nē, tas tev vēl ir par grūtu. Tā ir Kurzemes stopsakta no vidējā dzelzs laikmeta.

Tā, tīri negribot, kā karavīri saka, ieliek viņam to vati ausīs, un kau kur jau viņš paliek pamazām. Tas bija tas uzdevums, un man tas patika. Es diezgan daudzus gadus esmu darījis. Pat ir divas Kultūras fonda atzinības. [*Iedod rakstu par sevi.*]

Nupat sāk tā kā pietikt. 81 gads, un zini, ja tu vismaz 30–40 gadus esi ar tādiem iesācējiem ņēmies, un visu laiku vienu un to pašu – uzvelc apaļu riņķi, ieliec zāgīti šitā, iznāks apaļš, tu vari paņemt šito vīli – šitā 40 gadus, tas ir skolotāja darbs. Viņš tāpat maziem ābečniekiem māca, cik ir 3+8, katru gadu no jauna. Es domāju, viņam arī tas nav tik viegli.

Šlīpsē es sen jau vairs nestaigāju. Es paskatījos, ka man pie ģīmja tīri labi pietāv tāda īsta vīru sakta, un es staigāju ar to šlīpses vietā. Tāpat uzšuvu sev tautas tērpu, ne tamdēļ, lai dziedātu korī, bet tamdēļ, lai ietu uz latviešu svētkiem, uz 18. novembri, uz kultūras dienām. No sākuma tautieši tā kā brīnījās.

Ar to saktu es tā kā drusciņ kautrējos iet amerikāņos, bet pie tiem ir mierīgāk kā pie latviešiem. Tie ierauga, izsaka komplimentu, kāda man smuka sakta. Kur tādu esot dabūjis? Pats uztaisījis? Izsaka vēlvienreiz komplimentu un dzīvo. Ar to tautas tērpu no sākuma bija jāpierod.

Kā es teicu, aizgāju no darba jau ar 62 gadiem pensijā. Pēc tam es spēcīgi strādāju pagrabā pirmos gadus. Es biju priecīgs. Es strādāju ne mazāk kā īstajā darbā, es strādāju vairāk savā pagrabā, ko es gribu. Ir jau bijuši visādi jauki brīži, ir visādi diplomu nopelnīti izstādēs, pat

nezīnu, kur viņi ir un cik viņi ir. Labi jau ir tādi diplomī. Divi ALA diplomī. Viena ir Krišjāņa Barona prēmija, tas jau diezgan sen, un viens atzinības raksts.

Daudzi draugi satikti. Par to ir prieks. Redzi, teikās vai pasakās saka, ka burvis nevarot ātrāk nomirt, kamēr viņš savu burvību nav atdevis citam, un man liekas, ka es savu burvību esmu atdevis diezgan daudziem, tā ka man bez vajadzības pa pasauli nebūs jāmētājas. Pavisam es varbūt vairāk kā 300 cilvēkiem esmu sācis mācīt, bet no viņiem kādi 5–7 ir tā sirsnīgāk iekodušies.

Maija Hinkle: Kas jums ir bijusi mīļākā rota, ko jūs vislabprātāk kaļat?

Kļaviņu Juris: Grūti pateikt. Osvalds Grīns – vecs, labs kalējs, labs gravieris, Grīns, piemēram, savām rotām nemaz neatstāj tukšu laukumu. Viss ir apstrādāts, apgravēts, kaut kas uz piekariņiem būs uzgravēts. Viņam patīk pašam uzzīmēt savu zīmējumu. Cilvēki pat dažreiz sāk strīdēties, vai Grīns ir latvisks. Viņš ir grīniskis, tāds ļoti īpatnējs.

Es vairāk turos pie vienkāršāka, spēlējos vairāk ar formu un tad tā drusciņ pielieku šur tur to rotājumu klāt, bet to formu mēģinu izlocīt, lai tur atspīd tādas gaismas. Vienu brīdi man pat bija uznācis pašam uzzīmēt rotu, lai viens, kas nav īsti speciālists, ja es viņam noliktu uz galda piecus, sešus seno rotu atdarinājumus un to savu, lai viņš nevarētu atšķirt, kura mana. Mana būtu mana paša zīmējums. Tā es darijos.

Kura ir tā labākā vai mīļākā? Grūti pateikt, ir vairākas tādas bijušas. Kādos gadījumos viņas parasti rodas? Piezvana draugs, kurš pazīst mani, pazīst manus darbus:

– Zini, mums nāk ar sievu jubileja, sudraba jubileja, kaut ko no sudraba sievai jāuzdāvina. Tu vari kaut ko uztaisīt?

Draugam jāuztaisa. Man ir brīvas rokas taisīt, ko tik es gribu. Par cenu viņš nestrīdēsies. Es varu padomāt, laiku man parasti dod, un varu taisīt tiešām tik, cik vajag, beigās es sarēķināšu. Draugi zina, ka es viņus nekrāpšu, cik būs, tik būs. Tie ir tie labākie gabali, un dažreiz tie ir izdevušies. Labs gabals ir tad, kad viņš ir gatavs, un man viņu žēl pārdot, vienalga, par kādu naudu, un tad es gribu to cilvēku atrunāt. Lai neņem pretī.

Tad man brīžam tāda sajūta kā tādām Jūdasam, kurš pats savu bērnu pārdevis, tādā reizē, es neesmu dzērājs, bet es paņemu kāda stingra dzēriena pudeli, pats aiz dūsmām ierauju.

Kad es esmu pavisam kaut ko labu uztaisījis, tad es nolieku uz kaut kādas drēbes. Pagrabā strādājot, es nedzeru, pat krūzi alus ne. Ir mēģināts karstā dienā, vienu bundžiņu varētu, divas bundžas, tu jau paliec tāds paviršs, tu vari salaist ripā. Bet nu ir gatavs, lielāks darbs, ne jau uz katru gredzenu, tad jau es dzīvotu vienos priekos. Lielais darbs ir gatavs, uzliec, nopriecājies, apskaties. Zini, ka rīt, parīt tu viņu atdosi un viņa nebūs. Tāpēc vien es nopirku fotoaprātu, lai varētu fotografēt, bet daudz par vēlu. Daudzi labie darbi ir aizgājuši nefotografēti, un tad izdzeru vienu glāzi.

Gadās, vienreiz, kad man abi darbi ir nofotografēti. Kad es rietumu krastā vēl nevienā izstādē nebiju piedalījies, man atnāca aicinājums, lai nu piedalos, tad, kad es jau strādāju Kursā, un rietumu krastā mani jau sāka pazīt. Es apsolos.

Es uztaisu tādu kaklarotu ar tādām mēlītēm, tādiem piekariņiem, diezgan vienkāršu kaklariņķi. Bet ir diezgan labs. Aizsūtīšu uz izstādi. Jau piesaku, tāds un tāds sudraba kakla gredzens, Jura Kļaviņa oriģināls zīmējums ar mēlišu piekariņiem, ko viņiem katalogā ielikt.

Pienāk Ņujorkā Kultūras dienas, janvāra beigās, Daugavas Vanagu namā rīkotas. Man piezvana rīkotāja, lai dod kaut ko izstādei, lūdzas un beigās pierunā. Es sagraubstu kaut ko un paņemu arī to kakla gredzenu.

Mani pašu izstādē ir kādreiz kaitinājis uzraksts “Nepārdod”. Tas man nepatīk. Šoreiz, lai tas nenotiktu, es uzlieku tādu sālitu cenu tam riņķim, par tādu naudu viņu neviens nepirks. To uzliek izstādē, un vēl kādus gabaliņus. Pats aizeju klausīties lekciju, kā jau Kultūras dienās, visādas gudrības stāsta.

Lekcija cauri, vēl viena lekcija cauri, ieeju vienā izstādes telpā. Dāma, kas tur dežurē, smaida:

– Kļaviņa kungs, es jūsu kakla gredzenu pārdevu!

Labi, man tā nauda nu ir, bet es esmu piešmaucis izstādes rīkotājus rietumkrastā. Gāju mājās, cirtos klāt.

Princips man un vecajiem meistariem ir, ka mēs tos lielos darbus neatkārtojam. Cilvēks lielu naudu samaksājis, lai tā būtu. Uztaisīju līdzīgu, bija kakla gredzens, bija ar piekariņiem, bet kaut kas druscīt savādāks.

Ir arī neveiksmes bijušas.

Vienreiz taisu vienu zelta Daugmales gredzenu, nav jau nekas pārmērīgs, tomēr zelts maksā naudu, un kaut kā iekausēju viņu, iekūst man tas smalkais stiepulītis, tā drātīte, kā gadījās, kā ne, druscīņ neuzmanība. Gribēju jau sviest uz pārkausēšanu, bet man pēc pāra nedēļām ir "2x2" nometne, ar jauniem strādāšana, paņēmu līdzī. Tur darbnīcā viens jauniešs strādā. Tam ir kļūda, otra kļūda, trešā, tas jau izmisumā:

– Es nekad neko nevarēšu uztaisīt!

– Mana galda atviltknē, redzi. Es strādāju jau 35 gadi, un redz, kas man mēnesi atpakaļ iznāca. Tas ir zelts.

Šis paskatās. Nav tik traki, mēģinās, ja jau Kļaviņš arī taisa kļūdas. Dievs gādāja, lai nepalik par daudz lielīgi vecie meistari.

Maija Hinkle: Ar ko jūs lepojaties visvairāk?

Kļaviņu Juris: Es teikšu, ar to, ka man ir mācekļi. Man ir tāda Lilita [Spure], kas šodien māca citus, labi māca. Man ir tāds Andris Gobiņš, jauks puisis, kas man pielipa Minsterē, lielīgs kā gailis, nu, tagad jau pieaudzis. Tiešām uz to, ka man ir bijuši tie mācekļi, jo asinīs tā rotu kalšana vairāk vai mazāk man ir piespiesta lieta. Man viņa ir patikusī. Es esmu urķējies vecajās grāmatās un mēģinājis atdarināt, un priecājos, ka man ir iznācis.

Viens gabals bija, man žēl, ka man nav slidītes līdzī, nav arī attiecīgās grāmatas, kur tas ir uzzīmēts. Faktiski tas zīmējums bija leisu tautas mākslas grāmatā. Rota ir no Žagares, apmēram 11.–12. gs. Žagare ir pašā robežā, tāda maza pilsētiņa, šodien viņa pat varbūt ir leisu pilsētiņa. Tanīs laikos zemgaļi dzīvoja tālāk. Mēs visi zinām, kad ordenis beidzot sakāva, izklīdināja, zemgale palika praktiski tukša, un tad Mindaugs pievēca pusi Zemgales. Ordenis par tādu sapostītu zemi negribēja kauties, un tā tas palika Lietuvai.

Tā kā toreiz Žagare bija Zemgalē, tad tā ir zemgaļu rota, un es to atdarināju. Bet labi atdarināt nav vieglāk kā kaut ko jaunu uztaisīt. To es taisīju uz pasūtījumu *Grand Rapid* muzejam. Trīs rotas es viņiem uztaisīju, to, tad vienu aproci un tad vienu tā saukto stopsaktu, bronzas, ar sudraba aplikumiem.

Tās ir tā sauktās krusta adatas: trīs rumbuļi, un ceturtā vietā apakšā veidojās adata, villaini piesprauž uz katra pleca ar tām adatām, un tad priekšā nāk tādas ķēdes, bronza viss, tad vēl tādi piekariņi, tādas rundziņas, tādi kā cirviņi jeb mēnestiņi klāt. Tad tai krusta adatai nāk tādas ripas, tās ir bronzas, ar sudraba plāksnītes aplikumu, tās punktiņu līnijas, zilie akmeņi vidū. Jāparāda bilde, ar vārdu sakot.

Tad, kad es to kaklarotu iztaisīju, atdarinājumu, noliku uz sava tumši zilā auduma, ielēju sev glāzi konjaka par labu darbu, ko es biju nopelnījis. Vienu brīdi man tā kā sevis palika žēl. Es teicu sev:

– Ko tu vēl labāku vari iztaisīt, Juri? Uztaisīsi labus gabalus, citādus, bet vai tie būs labāki par šito? –

Viņam nekas nepietrūka, viņam nebija nekā lieka, viņš bija rāms, viņš ir mierīgs, un viņš ir grezns, brīnišķīgs. Izklusās pēc muldēšanas, bet tā apmēram bija.

Tas meistars nebija gājis ne mākslas akadēmijā, ne kaut kādi kritiķi viņam bija devuši padomus. Laimīgs meistars, ne jau vienmēr var izraut no zemes tos labākos darbus no senienu laikiem. Tas bija kaut kas labs, un to es rūpīgi atdarināju no grāmatas, un par to man tiešām bija prieks.

Ir bijis par daudz ko prieks. Vēl jau tas mans zeļļa darbs, diplomdarbs, par ko es dabāju zeļļa diplomu, vēl Vācijā. Tas bija atdarinājums sēļu kakla rotai, kakla gredzenam. Diezgan populārs, agrā dzelzs laikmetā, 2.–4. gs. atrasts Sēlijā, Saukas pagastā, tādos Strazdbukos, Strazdbuku mājā.

Tā laika gredzeni ir samērā vienkārši: kakla stīpa sagriezta, kvadrātīgi stieple sagriezta pati ap savu asi. Tas ir greznas kakla gredzens. Viņam ir seši drusciņ gotiski piekariņi kā baznīcas logi, katrs savādāk izgriezts tādā smukā ažūrā, smukas rundziņas un tādi mēnestiņi apakšā.

Bētiņam bija bilde no muzeja cauri stiklam. Pati fotogrāfija bija neskaidra, tas oriģināls, izdrupuši daži gabaliņi. Bētiņš teica, ka viena dāma tādu vēloties, ka es tādu varu uztaisīt. Uz zeļļa darbu vajag zīmēt oriģinālu, bet tā, kā fotogrāfija bija neskaidra, izdrupušiem stūriem, viņš teica, lai izpēta un uzzīmē smuki un labi. Apstiprināja zīmējumu, tas man bija jākaļ. Tas arī man ir nofotogrāfēts. Jau toreiz tas bija tīri labs darbs.

Grūti pateikt, tēvam un mātei visi bērni mīļi. Ir vienkāršāki, kaut kāds gredzens, bet arī pie tā vissīkākā detaļa ir svarīga.

Ko es mēģinu dabūt gatavu savās rotās? 1985. gadā es dzirdēju lekciju. Mūžu dzīvo, mūžu mācies! Toreiz Valda Dreimane, dzejniece, Piektvakara dvēsele, brīnišķīgs cilvēks, bija “2x2” nometnē, stāstīja lekciju par tematu “Latviskais stils literatūrā”. Es lāgā nevarēju iedomāties, kas tas ir. Manās rotās es apmēram varu stādīties priekšā, bet tā vienkārši definēt arī es nevaru – tas būs, tas nebūs.

Valdas Dreimanes definīcija bija apmēram tā: “Skatīsimies mūsu dainās. Pirmā iezīme ir miers, atturība, rāmums.

Man māmiņa nomirusi,
Uguntiņa izdzisusi;
Uguntiņu gan iekuršu,
Māmuliņu neuzcelšu.”

Redzi, meitai droši vien lielākās sāpes. Līdz šim mūžā viņa ir dzīvojusi ar māti, ar tēvu, ar brāļiem. Visādi sīkumiņi ir bijuši, bet ne māte mirusi. Kāds cits vaimanā, ka man māte nomirusi, man saule sāk dzist. Viņai sāp tāpat kā tam emocionālajam, bet viņa to pasaka gandrīz kā atvainodamās, ka viņa tevi apgrūtina, pastāstīdama savu bēdu, tik atturīga, tik rāma, tik mierīga.

Otrs piemērs, ka meita iemilējusies, un viņa to pasaka visai pasaulei, bet arī dara to tik atturīgi, kautrīgi.

Otra iezīme – apkārtnes apdvēseļošana. Ar visu grib sadzīvot. Tas stils nav tāds, ka tas ir smuks, brangs zirgs, es pārdošu zirgu tirgū un dabūšu tik un tik naudas, ka tas man tikai transporta līdzeklis. Nē, tas ir viņa kumeliņš, viņš to jūt, viņš to mīl.

Oši, kļavi, ozoliņi,
Mežasarga bāleliņi,

Arī ar tiem viņš sadzīvo kā ar brāļiem.

Iet meita slotu griezt, sarunājas ar bērziem:

Bērziņš mani aicināja.

Pat bērzs aicina, viņam to sīko zaru daudz.

Griez zarus, pazarītes,
Negriez pašu galotnīti,
Lai paliek galotnīte,
Kur putniem uzņemties.

Viņš ieliek bērzam dvēseli iekšā. Bērzam sāpēs, ja nogriezīs galotni, ņem zarus. Kāpēc sāpēs? Ne jau aiz mantkārības, mantiskas būšanas, bērzam sirds sāpēs, bet pēc kā viņš tagad izskatīsies bez galotnes. Latvietis tādā pasaulē grib dzīvot, grib saskatīt.

Trešā iezīme, ka viņš pievērš arī sīkai detaļai tikpat lielu vērību kā mūžīgai saulei, plašai jūrai, resniem ozoliem. Ir daina par zirnekļa pavedienu vai arī populārā daina:

Ai, tēvu zemīte,
Tavu daiļumu.
Smildziņa ziedēja
Sudraba ziediem.

Ēdiet, govīs, zaļu zāli,
Neminiet kājiņām.
Gauži raud zaļa zāle,
Kājiņām saminama.

Cik miljoniem zāles stiebru ir pasaulē! Kas viņu žēlos? Min, ēd, rauj ārā, asfaltē. Te viens latvietis zāli žēlo, lai nesamīda kājām. Satiec kādu svēto, kas saklausījis zāles raudāšanu. Ir viens, kas ar putniem sarunājas. Bet dzirdēt zāles raudāšanu, tur vajag dzimušam latvietim būt.

Visi šitie gājieni. Tad es arī skatos manā rotu kalšanā. Gandrīz tas pats der – miers, atturība, rāmums. Ne jau tas, ko mēs darījām Vācijā, kad mēs vēl bijām dumi un neko neapjēdzām. Mēs iedomājāmies, jo saliks vairāk virsū, jo būs smukāk, ja vairāk piestrādās. Pilnīgi aplami, vismaz latvieša acij. To jau man izmācīja.

Man gadījās satikties vienreiz ar profesoru Burkartu Dzeni, tad, kad es dzīvoju Ohaijo, tajā Grīnvilē sauktajā, un šis dzīvoja tajā slavenajā vietā Getisburgā.

Tur bija 12 jūdzes no mūsu mājas līdz turieni, gāja autobuss. Vienā dienā saņēmu dūšu, aizbraukšu pie profesora Dzeņa. Cienība un mīlestība, tas ir profesors, dzejnieks, mākslas akadēmijas rektors.

Aizbraucu, šis viens pats mājās, meita, dēls viņam kaut kur prom, šis viens ar kundzi dzīvo. Piedauzu pie durvīm.

– Vai drīkstu ieiet?

– Latviešu cilvēks, nāk tik iekšā!

Un tik mierīgs, tik vienkāršs, tik draudzīgs cilvēks. Īsti lieli ir vienkārši. Tie puslieli, kuriem vēl pietrūkst kaut kas, tie sevi uzpūš briesmīgi lielu. Bet ne tāds kā Dzenis. Mēs tik vienkārši runājām. Pirmo reizi mūžā satikāmies, runājām, kungs uzvārija tēju, dzērām tēju, runājām tik sirsniņi, ka es nokavēju autobusu atpakaļ uz Grīnvilu.

Otrajā reizē es jau biju paņēmis līdzī dažu savus darbus parādīt vecam kungam, lai viņš apskatās. Viena tāda aprocīte, taisīju sievai uz vieniem Ziemassvētkiem, pabeidzu uz otriem. Saules aproce, saliku tur tādas Saules gredzenus, te tādas kā zeltus, ļoti skaisti gribēju uztaisīt. Dzenis saka:

– Vai dieniņ! No visa tā, kas te salikts virsū, vismaz trīs aproces var uztaisīt no tā materiāla.

– Tā mana paša kompozīcija.

– Kompozīcija, es neteiktu, ka tā ir kāda jauna kompozīcija. Es teiktu, tā ir jauna kombinācija, ornamentī sakombinēti citādā veidā. Interesanta kombinācija, jā, bet par kompozīciju es to nesauktu.

Man tūlīt deva iemeslu pānteresēties, kas ir kompozīcija. Nelieto augstus vārdus, kad pats nezini. Izpunktierēju, kāda ir atšķirība starp kompozīciju un kombināciju.

Dzenis tālāk:

– Kā šitais gabaliņš ir uztaisīts?

– Vispirms to, tad to, tad to salodēju kopā, tad atkal kopā.

– Salodēju, pielodēju. Ja tas būtu no viena gabala uztaisīts, tad tas būtu ko vērts. Viņš pats savā laikā ir rotas kalis. Ir pat tādas Dzeņa saktas, kaut kas latviskais, bet ne atdarināts, paša Dzeņa. Bet tas ir sākumā, jaunībā. Tad viņš ir iegājis lielajos kalumos, metālos, lējumos, tā ka rotās viņš nav svešinieks.

– Bet, profesors, tagad jau tā aproce maksā 200 dolāru (toreiz, tikko iebraucām Amerikā, tā bija nāvīga nauda, pelnīja nedēļā 50 dolāru). Ja es šito būtu skrubinājis no viena gabala, cik tad tas būtu maksājis?

– Par to nekas, bet tad tas būtu ko vērts.

Atkal mākslinieku gabals – mirsti badā, bet uztaisi kaut ko, kas ir ko vērts.

Man ir ģimene, viens puika aug, otrs bērniņš ceļā. Tas ir Dzenis, omulīgs kungs, jauks kungs, parādīja savus ordeņus, savu fraku bija atvedis līdzī no Vācijas, pats smējās, ka cita izmēra Dzenis.

Parādīja visādus ordeņus, arī ārzemju, kā mākslas akadēmijas rektoram un vienam no mūsu izcilākajiem tēlniekiem.

Vēl viens par Dzeni tipiskais. Viņš strādā pie Pītersena inkubatoru fabrikā, un viņa uzdevums ir no dēļiem ēvelēt un taisīt inkubatoriem durtiņas, kur cāļiem staigāt iekšā un ārā. Akadēmijas rektoram un izcilam tēlniekam, bet nu maizīte ir jāpelna, un viņš ēvelē durtiņas un taisa.

Dabūjuši zināt, ka šis ir tīri slavens skulptors. Vecais Pītersens, kurš visu to padarīšanu nodibinājis, tagad ir vecs vecītis, tāds pats kā es tagad. Visu to būšanu, fabrikas un draudzi, un banku, tagad pārvalda viņa dēls.

Šis sarunājis pie Dzeņa, vai viņš varētu uztaisīt Pītersena bisti.

– *Take your time*, cik tik jums vajag, mēs jums maksāsim tādu pašu algu.

Par mākslinieka darbu tādu pašu algu kā par cāļu durtiņu taisīšanu!

Dzenis ir Dzenis. Atnāk vecais Pītersens, sēž vienreiz, otrreiz.

Tā seja ir veca, krunkaina, maisiņi zem acīm, vaigi nokārušies, bet kaut kas vēl rēgojās tajā sejā un izteiksmē, tā vecā enerģija, tas vecais spēkavīrs, tas vecais pionieris, kas atnāca uz Ameriku tāpat kā mēs, ar tukšu kabatu, un šodien jau no viņa ir atkarīga pilsētele, Getisburga. Puse varbūt no pilsētas strādā viņa inkubatoru fabrikā un pārējie – viņa bankā.

Mēģina tajā sejā ielikt to sīkstumu, spraigumu, bet parādīt, ka šodien Pītersens ir vecs, viņa laiks ir garām, viņš vairs nebūvēs. Dzenis strādā nopietni. Atnācis jaunais Pītersens vienreiz apskatīties. Šis noņem savu slapjo maisu, tas apskatās, ka līdzība jau esot, bet vai nevarētu drusciņ uzfzrīzēt to veco, lai viņš tāds jaunāks izskatās, tāds brašāks. Dzenis paskatījies, uzkāris maisu atpakaļ:

– Es to nevaru. Ja jums nepatīk, es iešu ēvelēt durtiņas, tas ir, ko es redzu, tas ir, ko es taisu. – Tas nekas, ka tev nemaksās vairs ne centa, bet tu būsi sevi parādījis.

Tas dēls saka, ka nē, lai pabeidz, viņš jau tā nav domājis, ir jau smuks. Dzenis ir mākslinieks līdz pēdējam. Atkal man kaut ko iemācīja. Tā dzīvē sakrājās, un tas ir, ko Linards teica – tautas augstskola, kur tu mācies no ļaudīm, no apkārtnes, pats no sevis.

Man liekās, ka man ir izdevies dabūt tādu latvisko garu iekšā, to mieru, rāmumu, ne vienmēr, bet varbūt drusciņ labāk kā dažiem maniē kolēģiem. Dažam tehnika ir pat labāka.

Mēs, vecie meistari, savā starpā, mēs diezgan smagi kritizējām viens otru. Tautā, ja meistars pats nav klāt, tad mēs palaikam atturamies viens otru kritizēt.

Vēl viens princips, vismaz mēs, vecie meistari, otra darbu mēs neatdarināsim, oriģināldarbu, viņa izdomātu. Tas mums tāds nerakstīts, savā starpā. Tas ir zem mana goda, atdarināt Kucera, es pats varu uzzīmēt, ja tev mans nepatīk, ej pie Grīna, ej pie Kucera. Tas mums te ir iegājies.

Stāsta nobeigumā (11. un 12. kasetē) Juris vairākas stundas runāja par latvisko reliģiju, dievturību, ko viņam tā nozīmē un kādi ir dievturības ticējumi. Viņš salīdzināja Bībelē izteiktās gudrības ar latviešu dainām. Kopsavilkumā viņš teica:

Dievturi arī meklē to sakni, no kurienes latviskā kultūra ņem savu spēku. Dievturu nekļūst mazāk, kāds aziet, pienāk kāds klāt, tā mēs apmēram turamies. Kad runa ir par dievturību, es nobeidzu ar tādu padomu:

– Lasiet Bībeli nopietni, uzmanīgi, domājiet līdzī. Lasiet dainas tikpat nopietni, tikpat uzmanīgi un domājiet līdzī. Esiet godīgi paši pret sevi, nemēģiniet sevi apmānīt, izvēlieties to ceļu dzīvē, kas ir sirdij tuvāks un prātam skaidrāks. Ja tas ir Bībeles ceļš, lai jums dievpalīgs, miljoniem cilvēki ir nodzīvojuši labu dzīvi, iedami pa Bībeles ceļu. Ja tas ir dainu ceļš, lai jums dievpalīgs. Tūkstošiem cilvēku ir nodzīvojuši labu dzīvi, pa dainu ceļu iedami. Un, ja tu kaut vai visu mūžu meklē savu ceļu un svārsties, un lāgā nezini, vai tas ir tavs ceļš, meklē savu ceļu, tad lai tev divkārt

dievpalīgs, jo tas ir tas labākais. Tas, ka tu esi kristīgs cilvēks, samaksā baznīcas nodokli, trīsreiz gadā aizej uz baznīcu, parādi savu ģīmi, ka tu tur esi, ko tas daudz tev dod? Kad tu esi uzvilcis tautas tērpu, aizbraucis aktu priekšā un esi dievturis, un ar to tava dievturība beidzas, tas tev atkal neko nedod. Bet, kad tu meklē savu ceļu, kad tu esi aktīvs, kad tu domā, tad tev dievpalīgs. Tas ir viss, ko es varu teikt.

Un beigās man tas dainu ceļš bija sirdij tuvāks un prātam skaidrāks, un es domāju, ka tas man palīdz labu dzīvi nodzīvot tāpat kā kristīgā ticība.

Kļaviņu Juris aizgāja mūžībā 2002. gada decembrī.

NMV 855

OSKARS HERCS

Intervija: 1999. gada 8. jūnijā, Losaltosā, Kalifornija

Intervēja: Rita Petričeka

Atšifrēja: Ivars Korbs

Publikācijai sagatavoja: Maija Hinkle

Oskars Hercs dzimis 1921. gadā Valgundes pagasta jaunsaimnieka ģimenē. Ar humoru apraksta savas pamatskolnieka gaitas Valgundē un Kalnciemā, kur iznāk gan pamatīgi un sekmīgi mācīties, gan iemīlēties un izkauties, gan aizrauties ar dažādiem pēcskolas pulciņiem. Pēc skolas absolvēšanas 1936. gadā iestājas Jelgavas Skolotāju institūtā, ko beidz ar skolotāja tiesībām 1943. gadā. Krievu okupāciju laikā aktīvi piedalās institūta pretestības grupā, apraksta aktivitātes 1941. gada jūnijā, kad mainījās krievu un vācu okupācijas.

1943. gadā sāk strādāt Latviešu Politiskās pārvaldes Tukuma atbalsta punktā, ko viņš apraksta sekojoši: "Latviešu nodaļa Kārļa Mētras vadībā bija tieši pakļauta vācu drošības dienestam un galvenokārt nodarbojās ar terora gada notikumu izmeklēšanu, iefiltrēšanos komunistu pagrīdē un sarkano partizānu darbības apkarošanu." Jūlija beigās nonāk Latviešu Politiskās pārvaldes drošības policijas rīcībā Rīgā. No 23. augusta līdz 16. oktobrim ir Tukuma pretizlūkošanas dienestā un piedalās tā saucamo meža kaķu organizēšanā.

Oktobrī tiek evakuēts uz Vāciju. Vispirms tiek norīkots munīciju fabrikas apsardzē, tad pie algu izmaksāšanas, kamēr jau 1945. gada 20. februārī iegūst atlaišanas dokumentus un var piebiedroties civiliem bēgļiem Gistrovā, pēc tam "Sidrabenes" nometnē Lībekā, kur viņš kļūst par nometnes administratoru. Apraksta savu lomu 25 leģionāru legalizēšanā, kā arī nometnes dzīvi un nacionālās aktivitātes. Kolēģu zagšanas atklāšana piespiež viņu meklēt citu bēgļu nometni Vurcahā, franču okupācijas zonā, kur viņš apprecas un iekārtojas labā darbā Hintercartenas bērnu namā Donanešingenā par administratoru. Arī Vurcahā turpina darboties dažādās organizācijās, piedalās jeb vada nacionālas jeb pretpadomju aktivitātes.

1950. gadā iebrauc Amerikā, Kalifornijā. Seko autora stāsts par to, kā viņš Amerikā iegūst jaunu izglītību un no melnstrādnieka kļūst par lielas firmas finanšu direktoru ar kontraktiem miljonu dolāru apmērā pa visu pasauli.

Oskars Hercs:¹³ Donanešingenā nostrādājām līdz 1950. gada 28. augustam, kad, dabūjuši galvojumu iebraukšanai ASV no Ritas māsiņas Valeskas un viņas vīra Hugo Berga, braucām uz izceļošanas nometni Gronā pie Bremenhāfenas, lai sēstos kuģī un sāktu jaunu posmu mūsu dzīvē. Aizbraucot nezinājām, ka paies kādi 17–18 gadi Amerikā, pirms sasniegsim to dzīves standartu, ko baudījām pēdējā gadā Donanešingenā.

1950. gada 2. septembrī ar *Liberty* klases transporta kuģi "General W.C. Langfitt" atstājām Brēmehāfenu un ceļā uz Ņuorleānu piestājām Ņujorkā. Izkāpām Ņuorleānā 1950. gada 19. septembrī, lai ar vilcienu brauktu uz Sanfrancisko, ko sasniedzām 21. septembrī. Tur mūs sagaidīja Valeska Bergs, lai brauktu uz netālo Petalūmu, kur Hugo strādāja lopu fermā pie govju slaukšanas, bet viņa pelnījās pie māju tīrīšanas. Viņi bija iebraukuši Amerikā gadu iepriekš.

Pirmo darbu dabūju uz būvēm pie dzīvojamo māju celšanas Santrozā, uzdodoties par mācītu būvmeistaru [*skilled carpenter*], jo vienkāršu strādnieku tur pašreiz nevajadzēja. Tā kā teicu, ka

¹³ Šo intervijas daļu autors jau bija uzrakstījis un ielasīja audiokasetē.

darbarīki vēl ir ceļā no Ņuorleānas un ka man jāpierod pie vietējiem mēriem un tā tālāk, man atļāva strādāt par strādnieku ar stundas algu 1,42 dolārus. Šī karjera turpinājās pāris mēnešus, kad kopā ar Valesku saņēmām darbu “*New Hotel Petalum*” restorānā – viņa kā pavārs un es kā restorāna pārzinis [*maitre d’Hotel*]. Paēduši bijām, bet apgrozība hotelī un arī restorānā lietus sezonas dēļ bija zema un atlikuma naudā nebija. Rita īsu laiku sāka strādāt pie vistu plūkšanas, bet tad sāka pelnīties ar dzīvokļu tīrīšanu, kur maksāja 1,0 dolāri stundā.

1951. gada sākumā kādus trīs mēnešus nostrādāju Petalūmas kastīšu fabrikā kā strādnieks, bet aprīlī dzirdēju, ka apmēram 60 jūdžu attāļajā Jukaja [*Ukiah*] pilsētā pieņemot akota darbam mežstrādniekus [*lumberjack*] – cirst un izstrādāt sarkankokus [*redwood*]. Amerikāņu uzņēmējs ļāva sevi pārliecināt, ka es un mans partneris Andrejs Arājs esam mežos strādājuši un esam ar lielu pieredzi. Bija gan jāatzīstas, ka lielākais koks, ko kādreiz esam nocirtuši, bija 1,5 pēdu diametrā, kamēr kārtīgs sarkankoks var gadīties pat 10 pēdu caurmērā. Viņš tomēr laikam redzēja, ka esam gatavi nopietni strādāt un mācīties, un mūs pieņēma.

Sākumā kokus nolaida vai nu viņš pats, vai viņa izpalīgs, bet mēs zāģējām un skaldījām nolaistos kokus attiecībā pēc šķiedras labuma jumta šķindeļiem, vīnogu mietiņiem, 4 x 4 stabiem vai sētu šķērskokiem.

Vēlāk, lai vairāk izpelnītu, nopirkām paši savus darbarīkus – iegādājāmies motorzāģi un vecu, 1936. gada gājuma, automašīnu transportam uz mežu un atpakaļ. Dzīvojām mežā kabīnē un strādājām no saules līdz saulei, un bijām sev pavāri. Ēdienkarte sastāvēja galvenokārt no vāriem kartupeļiem un vērša gaļas konserviem [*Spam, Corned beef*], zirņu vai burkānu konservu piedevām un kakao, ko dzērām lielā vairumā saldu jo saldu.

Mežā palikām 2–3 nedēļas un, mājās braucot, noskuvāmies, nomazgājāmies strautiņā un citādi uzposāmies kā brūtgāni – tikai rokas palika nenotīrāmas – melnas, piesūkušās ar sarkankoku sulā dominējošo tanīnu. Mums darbs veicās, un, strādājot garās stundas, izpeļņa bija laba, kamēr pulka citu latviešu, dzirdējuši par labo peļņu, atbrauca, pamēģināja un pēc neilga laika pazuda.

Daris piedzima 1952. gada 22. janvārī Santarosā [*Santa Rosa*], kur bijām pārcēlušies piecdesmitā gada vasarā no Petalūmas. Bija jāsāk domāt par pastāvīgāku darbu pie mājām un kas nebūtu jāpārtrauc lietus periodā. 1952. gada vasarā nolaidām pēdējo koku un labāka darba iespēju dēļ pārcēlāmies uz Ričmondu [*Richmond*], kas bija fabrikas pilsēta. Dabūju īslaicīgu darbu noliktavā pie “*International Harvester*” firmas, bet, tam izbeidzoties, sākās manas dzīves nepatīkamākais posms – darbs kā automātam pie slidošās lentes “*Ford*” auto fabrikā par elektrisko metinātāju. Tur nostrādāju divus gadus līdz 1954. gada septembrim.

Fabrikā no apmēram 400 strādniekiem biju vienīgais, kam nebija automašīnas un kurš uz darbu brauca ar velosipēdu, vai bija lietus, vai saule spīdēja.

Izturējis iestāj pārbaudījumus, tiku uzņemts Kalifornijas universitātē Bērklijā [*Berkeley*] 1954. gada rudenī, lai studētu ekonomiku un veikala administrāciju. Starplaikā biju beidzis kursus Ričmondas nakts vidusskolā grāmatvedībā un nekustamā īpašuma pārdošanā, kā arī nolīcis pārbaudījumus universitātes kredītam divos priekšmetos caur *university extension program*.

Rita pārvaldīja vairākas dzīvokļu mājas, par ko dabūjām brīvu dzīvokli.

1955. gada 25. jūnijā sagaidījām Darim māsiņu – Īrisu. 1956. gada 10. janvārī tikām uzņemti par pilntiesīgiem Amerikas Savienoto Valstu pilsoņiem.

Es studiju laikā strādāju nakts maiņā noliktavā un vēlāk kā skārda apstrādātājs fabrikā. Studijas beidzu 1957. gada janvārī ar septītā jūnija izlaiduma piešķirto BS grādu biznesa administrācijā. Sekmju dēļ biju uz *Dean’s list*. 1955. gadā, iegūstot *Associate of Arts* grādu, tiku ievēlēts goda korporācijās, *Delta Alpha Psi (accounting)* un *Delta Gamma Sigma (business administration)*. Piederēju arī profesionālā korporācijā *Delta Sigma Pi*. No “*Merrill Lynch Foundation*” dabūju nelielu stipendiju.

Sākās darba meklēšana. Fakultātes dekāns mani ieteica darbam universitātes Livermoras pētniecības laboratorijā, statistikas nodaļā. Bet, tā kā mani ģimenes locekļi dzīvoja Padomju Latvijā, tad valsts drošības apsvērumu dēļ nevarēju dabūt vajadzīgo uzticamības atzinību (*clearance*). Bija izdevība strādāt arī federālajā nodokļu aģentūrā – *Internal Revenue Service*, bet likās, ka avansēšanās iespējas ir labākas privātajā sektorā. Tā 1957. gada janvārī sāku darbu kā jaunākais grāmatvedis (*junior accountant*) telefona ierīču fabrikā “*Lenkurt Electric Company, San Carlos California*”. Tur beidzu darbu kā budžeta analists 1961. gada aprīlī. Lai saņemtu labāku atalgojumu, sāku strādāt kaimiņos esošajā elektroniskā fabrikā “*Eitel McCullogh*”.

Tā paša gada novembrī radās iespēja sākt darbu nelielā radio un hi – fi antenu elektronikas fabrikā par galveno grāmatvedi. Tur nostrādāju 24 gadus līdz 1986. gada janvārim. Ar firmas apgrozības un peļņas augšanu, gadiem ejot, pakāpeniski guvu lielāku pieredzi finansēs, administrācijā, līgumu slēgšanā un projektu pārvaldībā. 1964. gadā mani ievēlēja par firmas kontrolieri (*Controller*), 1970. gadā – par atbildīgo kasieri (*Treasurer*) un 1973. gadā – par finansu viceprezidentu (*Vice President Finances*), un 1979. gadā – par eksekutīvo viceprezidentu (*Executive Vice President*).

Sešdesmitajos gados lielākā daļa firmas apgrozība bija ASV pasūtījumi militāriem tālsakariem. Nepieciešamības dēļ apguvu attiecīgos likumus un nolikumus, kas attiecas uz valdības kontaktiem, piedalījās līgumu slēgšanā un biju atbildīgs par vajadzīgo atskaiti līguma izpildīšanas laikā. Vēlākajos gados apgrozībā dominēja kontrakti internacionālajā tirgū ar palieliem projektiem Saūda Arābijā, Irānā, Nigērijā, Dienvidāfrikā, Ēģiptē, Filipīnās, Indijā, Brazīlijā un citur.

Lai samazinātu komerciālos un kredīta riskus, bija jāapgūst internacionālās konvencijas par dokumentāriem kredītiem, banku praksi kredītu piešķiršanā un dokumentācijā, kā arī katras valsts īpatnējie noteikumi par apdrošināšanu tranzītā, nodokļiem un varbūtējiem valūtas ierobežojumiem. Darbs bija prasīgs, iespēju bagāts un interesants, bet bija saistīts ar biežu un dažreiz ilgstošu ceļošanu. Nodibināju labus sakarus ar banku tirgus finansu nodaļām gan Sanfrancisko, gan Amerikas austrumkrastā. Tas palīdzēja piedāvāt internacionālajā tirgū izdevīgākus noteikumus pircējam banku ilgtermiņa aizdevumiem. Gandrīz katrā valstī pirms sarunu sākšanas ar potenciālo pircēju – vai nu privātu uzņēmumu, valsts ministriju, vai aģentūru – konsultējos ar vietējo komerciālo atašeju vietējā Amerikas Savienoto Valstu sūtniecībā, lai dabūtu iespējamo informāciju, kas attiecas uz konkurenci, kredītu, un tā tālāk.

Jau, sākot ar pirmo gadu, pēc studiju beigšanas biju iesācis blakus tā saucamajam maizes darbam uz savu roku nodokļu konsultāciju privātiem klientiem un maziem uzņēmumiem. Gadiem ejot, šī prakse bija ar katru gadu augusi, līdz septiņdesmito gadu beigās apkalpoju pāri par 300 klientu. Šis pasākums bija jāizbeidz 1979. gadā kā nesavienojams ar pieaugušo darba slodzi, biežiem ceļojumiem un ar samazinātu vajadzību pēc blakus ienākumiem.

1982. gadā kā direktors–rikotājs (*Managing Director*) pārņēmu vadību “*Granger Associates*” kompānijas operācijām Eiropā, Āfrikā, Vidējos Austrumos un Indijā, kas radīja nepieciešamību pārcelt dzīvesvietu uz Angliju, kur firmai Londonas tuvumā bija filiāle uz vietas ražošanai ar attiecīgu kadru tehniskā, administratīvā un pārdošanas jomā. Dzīvoju lielā mājā, dārzu rajonā, Sureja (*Surrey*) novadā, apmēram 20 jūdzes no Londonas. Šī darba posmā uzmanības degpunktā bija 30 000 000 dolāru liela kontrakta dabūšana ar Saūda Arābijas Telefonu ministriju un pēc kontrakta noslēgšanas tā administrāciju. Līgums paredzēja piegādāt karaļnama rīcībā privātu un stabilu, uz satelīta bāzētu vai radio tīklu pasaules mērogā telefona satiksmei un vēlāk arī televīzijai, neatkarīgi no tā, kad un kurā tuksneša stūrī karalim iepatiktos apturēt savu karavānu un celt nometni pārguļai. Mūsu atbildībā gan bija tikai radio tālsatiksmes zemes daļa, bet ne satelīti.

Biju ieguvis labu pieredzi un prasmi slēgt līgumus, patentu un tehniskās prasmes (*technical know – how*), licencēšanu valstīs un tirgos, kur firmas produktiem bija par lielu konkurenci vai

tirgus bija pilnīgi pasargāts vietējiem ražotājiem. Šādus līgumus biju jau agrāk slēdzis Austrālijā, Filipīnās, Indonēzijā un Brazīlijā. Šīnī periodā runa bija par Indiju, Dienvidāfriku un Ēģipti.

No Anglijas atgriezās Kalifornijā 1984. gada pavasarī, kad īsi pēc tam mūsu firma akciju ceļā tika izpirkta no firmas "DSC" Teksasā. Jaunajos apstākļos paliku darbā kā "DSC" filiāles darbinieks–konsultants, lai galvenokārt vadītu 1979. gadā iesāktu prasību Hāgas Internacionālajā tribunālā 1 000 000 dolāru vērtībā pret Irānu par zaudējumiem līguma laušanas dēļ 1979. gadā revolūcijas periodā. Bija arī citi *ad – hoc* projekti nobeigšanai.

Tā kā es 1979. gadā, būdams *Granger Associates* finansu direktors (*chief financial officer*), biju prasības sastādītājs un dokumentētājs un citi tā laika informēti firmas darbinieki bija izklīduši, tad biju izdevīgā stāvoklī diktēt manas sadarbošanās atlīdzību par prasības tālāku sagatavošanu prāvai, par papildu dokumentāciju, liecinieku liecībām un advokātu darba koordinēšanu.

1985. gadā ar "DSC" noslēdzu konsultācijas līgumu, kas kondicionāli man deva tiesības pēc zināmas formulas dalīties eventuālā ar tribunālu piespriestā piešķirumā. Pēc vairākām nesekmīgām konferencēm ar Irānas pārstāvjiem vienoties izlīguma ceļā vispirms Vīnē un vēlāk Hāgā beidzot prasība tika izskatīta Hāgas tribunālā 1987. gada augustā.

Prāvas rezultātā prasību atzina par pamatotu, un tiesa piešķīra "DSC" ievērojumu summu no Amerikā bloķētiem līdzekļiem zaudējumu atmaksai. Tiesu pārstāvēju es, asistējot diviem līdzī paņemtiem advokātiem, pāris tehniskiem ekspertiem un vairākiem lieciniekiem par revolūcijas apstākļiem Irānā 1978. un 1979. gadā.

2 A

Prāvas vinnēšana bija gandarījums par ielikto darbu, labo dokumentu un argumentu organizāciju un profesionālo līmeni, kādu biju sasniedzis. Ar lepnumu atceros uzvaras svinības Hāgā un Londonā, kā arī vērā ņemamo honorāru, ko man izmaksāja uz savstarpējā līguma pamata.

No 1986. gada janvāra ar līgumu biju saistījies puslaika darbā pie "*Silicon General, Inc.*" Santaklārā Kalifornijā (*Santa Clara, CA*) kā firmas prezidenta *executive assistant* administrācijā, finansēs un internacionālajā tirgū. Biju paturējis tiesības līdztekus turpināt būt par konsultantu "DSC" un citiem uzņēmumiem, kas nebija konkurencē ar "*Silicon General*". Ārzemju komandējumi turpinājās, bet bija retāki un ne tik ilgstoši. Vēl izdevās noslēgt licencēšanas līgumus ar palieliem uzņēmumiem Dienvidkorejā un Taizemē.

Līgums ar "*Silicon General*" izbeidzās 1994. gada maijā, un 1995. gadā pārtraucu atlikušās konsultāciju saistības, lai varētu uz rakstāmgalda uzlikt zīmi "*Gone fishing.*" ["*Aizbraucis makšķerēt.*" – MH]

[*Runājot par tām garīgām vērtībām un tikumiem, kas autoram ir bijuši svarīgi, autors formulē un rezumē savu dzīves pieeju un stilu.*]

Rīta Petričeka: Ko jūs varētu teikt par to, ko jūs esat ieguvis no saviem vecākiem, ko jūs esat gribējis dot tālāk saviem bērniem?

Oskars Hercs: Kā jau es iepriekš minēju, man ļoti prātā ir palikuši tie pārmetumi, ko es dzirdēju, kad manu māti izsauca uz skolu par to, ka es nebiju pietiekami uzmanīgs, lai mani nenokertu, lasot "*Old Vaverli*" zem sola. Tad man tēvs teica, vai es gribot palikt Valgundē par čūsku dūrēju vai iet skolā un tikt uz priekšu? Man esot jāizvēlas, ko es gribu darīt. Tas man ir palicis atmiņā uz visu mūžu. No lielām dzīves gudrībām ir jāizvēlas ne vien, **kur** grib iet, bet izvēlēties to mērķi tādu, lai varētu mērīt savu progresu pret to mērķi laika ziņā. Jāzina, vai tuvojas mērķim vai arī tas ir aizmirsts, vai arī tas mērķis attālinās ātrāk, nekā viņam mēģina tuvoties. To es tā pastāvīgi esmu mēģinājis piemērot savā dzīvē. Es nekad nedomāju, ka es būšu direktors rīkotājs savā firmā. Es sāku ar nodomu, ka būšu labs galvenais grāmatvedis jeb grāmatvedības priekšnieks,

un pēc tam nākošais mērķis bija tikt varbūt par kontrolieri, pēc tam par atbildīgo kasieri, un beigās mani ievēlēja par viceprezidentu finansēs un tamlīdzīgi. Bet tas bija soli pa solim, līdz tas notika pats no sevis. Tur bija vajadzīgs darbs un pacietība, un mērķis, zinot, kur tu gribi iet. To es esmu mēģinājis iestāstīt jeb to gudrību sniegt saviem bērniem, sevišķi manam dēlam.

Rīta Petričeka: Vai jūs varētu pastāstīt, vai jūsu dzīve mainījās, kad jūs aizgājāt pensijā, un kā tā mainījās?

Oskars Hercs: Vai kā mainījās! Es biju pieradis celties pirms septiņiem. Man bija liste, kas man paredzēts dienā darīt. Gara liste, ko parasti papildināju vannas istabā, bārdu skujot, lai neaizmirstos tas, kas bija ienācis prātā. Visu mūžu būdams aktīvs, nu tu atrodies stāvoklī, kad vairs nav uz listes daudz ko rakstīt, izņemot varbūt, ka kāda grāmata jāpasūta, kādreiz izplānots brauciens pazvejot, paceļot, bet vairs nav tas, kas bija iepriekš vajadzīgs, ko amerikāņi saprot ar vārdu *challenge* [izaicinājums – MH]. Kaut ko jau tajā listē varēja uzrakstīt, bet es biju pieradis pie tā, ka katrai dienai, katram laikam ir kāda *challenge*. Tas vairs nebija. Skaidrs, ka palika ieguldījumu pārziņa. Bet varbūt arī tur, kur senāk es biju akciju tirgū ļoti agresīvs un atļāvos zināmus riskus manu iespēju robežās, tad tagad no riska ņēmēja paliku par ieguldītāju, jo to, ko šodien pazaudē, nezini, vai tev būs laika to labākos tirgus apstākļos atgūt, jo nezini, cik ilgi dzīvoši.

[Lai gan sākuma gados autors ir aizņemts ar izglītības iegūšanu un darba pienākumiem, no 1960. gada sāk aktīvi piedalīties gan Amerikas kultūras dzīvē, gan arī Amerikas latviešu aktivitātēs, pildot dažādus pienākumus un amatus gan vietējā draudzē, gan arī lielākos sarīkojumos, kā Dziesmu svētkos. Seko autora pārrunas par attiecībām ar tagadējo Latviju.]

Rīta Petričeka: Vai jūs gribētu drusku pastāstīt par savām attiecībām ar Latviju? Vai jūs esat tur bijis, kādi radi jums tur dzīvo, un tā?

Oskars Hercs: Pirmo reizi pēc kara biju atpakaļ Latvijā tikai 1990. gadā, jo pirms tam sakarā ar manu *top secret clearance* [atļauja zināt valsts noslēpumus – MH] no Amerikas valdības negribējās to *clearance* [atļauju] apgrūtināt Sanfrancisko, un uz zemēm, kas bija zem Padomju Savienības kontroles, ar nodomu nebraucu. Pēc 1990. gada Latvijā esmu bijis 8 reizes, pēdējo reizi 1997. gadā. Vairākus gadus braucu divreiz gadā, lai kārtotu savas māsas Zentas ārstēšanos slimnīcās un arī konsultācijas ar speciālistiem. Viņa slimoja ar vēzi un aizgāja 1995. gadā. Kas attiecas uz saistībām un sakariem ar organizācijām Latvijā 90. gados, pirmajā braucienā tiku stājies sakarā ar toreizējo kultūras ministru Raimondu Paulu un nodevu viņam toreiz 5000 dolāru lielu ziedojumu 1993. gada Dziesmu svētku atbalstam. Vēlāk saņēmu kvīti, ka tas ir nodots pēc vajadzības. Tāpat esmu ziedojis lielākas summas Nacionālās operas uzbūvei, un man ir divi krēsli ar Ritas un manu vārdu. Kad esam Rīgā, ja laikus pieprasām, mēs varam noskatīties izrādi, sēžot savos krēslos. Esmu arī ziedojis un atbalstījis Nacionālo operu caur nodibināto fondu Ņujorkā, kur esmu ilggadīgs biedrs.

Rīta Petričeka: Vai tagad Latvijā ir vēl tikai jūsu māsas bērni? Vai jūs ar tiem uzturat sakarus?

Oskars Hercs: O, jā. Mēs esam sūtījuši saiņus jau 80. gados un arī pirms tam. Pirms tam mēs sūtījām ar svešiem vārdiem, neuzdodot savu vārdu, lai ģimenei nerastos nepatīkšanas manas, kā krievi sauktu, “kriminālās” pagātnes dēļ. Es domāju, ka savai ģimenei esmu palīdzējis apmēram 25 000–35 000 dolāru apmērā, uzbūvējot jaunu dzīvojamo māju un jaunas saimniecības ēkas. Arī vēl šodien sūtu 2–3 reizes gadā 4–5 saiņus ar lietām, kas ir viegli iegūstamas šeit, bet ko ir grūti atrast tirgū Rīgā.

Rīta Petričeka: Vai jūs esat sūtījuši grāmatas un naudu kādai skolai, bibliotēkai?

Oskars Hercs: O, jā. Pāris gadus atpakaļ savai Kalnciema skolai nosūtīju pāri par 1000 trimdā izdoto grāmatu. Tie gan bija vairāki sūtījumi, sūtījums gāja pāri par 2 gadiem. Atkal ir sakrājušās grāmatas, pašreiz tikai nav enerģijas viņas sapaķot. 12. jūnijā šajā gadā, tas ir, pēc pāris dienām, iet nākošais sūtījums. Laikam šoreiz sūtīšana būs jāatliek uz nākošo reizi.

Rīta Petričeka: Vai jūs esat Latvijas pavalstnieks?

Oskars Hercs: O, nekad neesmu zaudējis Latvijas pavalstniecību. Man un manai ģimenei, maniem bērniem ir Latvijas jaunās pases, lai gan man jau bija Latvijas ārzemju pase no Latvijas sūtniecības, kuru ieguvu pirms braukšanas uz Ameriku 1948. vai 1949. gadā, jo negribēju pievienoties krievu okupācijas režīma laikā izdotajām instrukcijām.

Rīta Petričeka: Vai jūs piedalījāties vēlēšanās Latvijā?

Oskars Hercs: Cik vien iespējams.

Rīta Petričeka: Jūs kaut cik esat redzējis, kā tagad Latvijā iet – vai jūs gribētu tur atkal dzīvot tagad?

Oskars Hercs: Tas ir grūts jautājums. Manos pašreizējos apstākļos tas ir neiespējami, jo veselības dēļ man ir pilnīgi droša atbilde, ka to nevar. Bet arī pirms tam, es domāju 90. gadu sākumā, kad es apmeklēju Latviju un skolasbiedri sarīkoja pusdienas un jautāja: “Nu, kad tu brauksi, kad tu pārcelsies uz Latviju, būdams viens no “nacionāļiem” (kā viņi teica) jau skolas laikā?” Tad man bija jāsaka: “Laikam jau nu nepārcelšos. Tā kā mana karjera ir vairāk vai mazāk beigusies, tas nespēlētu lielu lomu. Bet bērni ir iesakņojušies jau tādā veidā Amerikas darba apstākļos, Amerikas darba tirgū savās profesijās, ka viņiem būtu tikpat kā neiespējami pārorientēties.” Mums ar Ritu pārcelties un atstāt bērnus šeit likās atkal kaut kā tā, ka tā nebūtu tā labākā pieeja. Vēlāk, lasot un dzirdot par politiskām norisēm Latvijā, palika un vēl joprojām ir sērīgs prāts, jo liekas, ka nevienam atbildīgam valstsvīram nav ideālu, nav atbildības pret vēlētajiem. Tiesu sistēma nefunkcionē, nevienas lielās prāvas nav nobeigtas, neviens nav notiesāts, jo katrs saka, ka ir nevainīgs, kaut gan valsts līdzekļi tiek izsaimniekoti pa labi un pa kreisi. Ja es būtu jaunāks un būtu enerģija, kāda man vairs nav, bet kādreiz bija, es varētu sev teikt: “Kāpēc tu nebrauc atpakaļ un nemēģini kaut ko darīt?” Bet man nav vairs tās enerģijas, nav arī laika, tā kā uz šo jautājumu mana atbilde ir, ka jāpaliek ir šeit, un cauri.

Rīta Petričeka: Vai jūs varat pateikt, kur jums ir māju sajūta?

Oskars Hercs: Māju sajūta? Visu laiku Latvijā.

Rīta Petričeka: Ja jums mājas sajūta ir Latvijā, jūs, protams, jūtaties kā latvietis. Vai jūs domājat, ka būt latvietim Amerikā ir bijis pluss, mīnuss vai neitrāli?

Oskars Hercs: Man jābūt tā – salīdzinot ar ko? Esot Amerikā, mēs esam pakļauti lielākai asimilācijai, nekā tas būtu, piemēram, Austrālijā vai ja mēs būtu Kanādā. Asimilācijas draudi ir lielāki šeit, un agrāk vai vēlāk mūsu organizācijas – vai tā ir draudze, vai laicīgās organizācijas, pazaudēs mūsu latviešu valodu un būs jādodomā par eksistences turpinājumu.

[Nobeidzot autors pastāsta par savām attiecībām ar amerikāņiem un vērtējumu par Ameriku. Lai gan viņš iebrauca Amerikā jau kā pieaudzis cilvēks, viņš spēja izveidot sekmīgu darbību un attiecības gan ar latviešiem, gan ar plašāko amerikāņu apkārtni.]

Rīta Petričeka: Vēl pāris jautājumi par dzīvi Amerikā. Jūs esat Amerikas pilsonis, piedalāties vēlēšanās?

Oskars Hercs: Jā, no 1956. gada 10. janvāra.

Rīta Petričeka: Vai jūs gribat pastāstīt, kādi ir jūsu uzskati par Amerikas politiku?

Oskars Hercs: No paša pirmā gada, kad ieguvu pavalstniecību un vēlēšanu tiesības, esmu bijis reģistrēts demokrāts [*Demokrātu partijas biedrs* – MH], un jābūt gan, ka fiskālā ziņā esmu konservatīvs, bet sociālā ziņā esmu stipri liberāls. Abus šos apvienojot, atradu, ka esmu tuvāk demokrātu partijai nekā republikāņiem. Es esmu aktīvi piedalījies katrās vēlēšanās.

Rīta Petričeka: Ko jūs varat teikt par to, ko jūs sagaidījāt, iebraucot Amerikā, un kā tas pa šiem gadiem ir izveidojies?

Oskars Hercs: Kad mēs braucām uz Ameriku, mēs domājām, ka katrs cilvēks Amerikā ir miljonārs, bez izņēmuma. Daži, kas tam ticēja arī pēc iebraukšanas, bija ne tikai vilušies, bet, ja

negribēja braukt atpakaļ, tad arī tālāk daudz uz priekšu netika, jo viņi gaidīja no saviem radiem vai no baznīcas, kas viņus bija izsaukuši, lai tie viņus uzturētu, tāpat kā mēs tikām uzturēti nometnēs Vācijā. Tie, kuri ilgojās tikt uz savām kājām pēc iespējas ātrāk, tie pēc pirmo grūtību pārvarēšanas atrada vietu darba tirgū un arī iespēju turpināt savu darba karjeru vai arī iegūt izglītību, lai mazpamaziņām sevi un savu ģimeni nostiprinātu.

Rīta Petričeka: Tā, ka jūs domājat, ka Amerika deva tās iespējas...

Oskars Hercs: Katrs pats savas laimes kalējs.

Rīta Petričeka: Ko jūs amerikāņiem stāstāt par Latviju? Vai jūsu darbabiedri visi zināja, ka jūs esat latvietis?

Oskars Hercs: O, jā. Man bieži bija jātaisa darbabiedriem vakariņas un konferences manā mājā un dārzā. Tie bija pat iemācījušies latviski runāt ar mūsu sunīti, jo mēs ar sunīti runājām latviski un Pūcīte saprata tikai latviski. [*smejas*] Mani amerikāņu draugi un kolēģi bija iemācījušies teikt “Pūcīt, nāc šurp!”. Bija arī iemācījušies pazīt latviešu pīrāgus un citas latviešu kulinārās mākslas ražojumus.

Rīta Petričeka: Piemēram?

Oskars Hercs: Jāņu siers bija Jāņos. Alu gan paši nebrūvējām, tas bija pirīts. Zināmās svētku dienās rudenī nekad neiztrūka skābie kāposti un cūkas cepetis.

Rīta Petričeka: Piparkūkas?

Oskars Hercs: O, jā, tās būtu gandrīz aizmirsis. Ziemassvētkos nesu uz darbu tūtiņās un dalījos, devu sekretārēm un citiem, lai iegūtu nevis tik daudz viņu mīlestību [*smejas*], bet lai viņi mani paturētu prātā nākošajam gadam un man pretī daudz nerunātu.

Rīta Petričeka: Kā jūs domājat, amerikāņi skatās uz latviešiem salīdzinājumā ar citām tautām – poļiem, vāciešiem, spāņiem?

Oskars Hercs: Man liekas, ka uz to ir grūti atbildēt. Es neesmu nekad savos 49 gados Amerikā jutis, ka būtu kāda diskriminācija jeb, kā amerikāņi teiktu, kādu “*adverse comment*” [*negatīvi komentāri* – MH] par to, ka es esmu latvietis. Liekas, ka daļa izskaidrojuma ir, ka latvieši, būdami maza tauta, nedabūja to slavu negatīvā nozīmē, kā to dabūja varbūt nepelnīti tādas tautas kā itāļi, poļi, un tā tālāk.

Rīta Petričeka: Kā jūs raksturotu pats sevi – vai jūs esat latvietis, *letiņš*, “dīpītis” vai trimdnieks?

Oskars Hercs: Ņemot pēdējo nosaukumu kā pirmo – “trimdnieks” pēc definīcijas ir manā prātā cilvēks, kas ir spiests dzīvot ārpus savas dzimtenes un nevar tur atgriezties. Tā kā tagad, pēc 1991. gada, atgriešanās iespējas ir bez jebkādam politiskām represijām, tad neviens no tā saucamajiem tautas brāļiem vairs nevar saukt sevi par trimdnieku. Katrā gadījumā laiks jau ir pagājis, lai mēs sevi sauktu par “dīpīšiem”. Par *letiņiem* – tas ir slenga vārds, ko pie alus glāzes var lietot. Katrā gadījumā neesmu nekad baidījies sanāksmēs akcenta dēļ manā angļu valodā, ka es neesmu varējis tikt vaļā no pastāvīgās latviešu valodas pieskaņas. Es esmu vienmēr uzsvēris, lai man piedod manu *cute latvian accent* (*šarmanto latviešu akcentu* – MH) [*smejas*]. Nekad neesmu baidījies par to, ka es esmu latvietis.

Dažas nedēļas pēc šīs intervijas autors aizgāja mūžībā.

NMV 803

ELIZARS RABINOVĪČS

Intervija: 2000. gada 16. februārī, Kalifornijā

Intervēja: Ināra Reine

Piedalījās: autora meita Riva Gavartina

Atšifrēja: Ilona Grūbe

Publikācijai sagatavoja: Maija Hinkle

Elizārs Rabinovičs ir 101 gadu vecs Latvijas ebrejs, Amerikā iebraucis 1991. gadā. Intervijā par savu dzīvi, kas publicēta Kalifornijas presē, viņš saka:

“Visa mana dzīve ir pilna maiņu. Es piedzimu cara impērijas attālā nostūrī, redzēju Krievijas revolūciju. Es cīnījos pret nacismu un ilgus gadus dzīvoju padomju impērijā. Es piedzīvoju savas dzimtenes Latvijas jaunatgūto neatkarību. Es redzēju trīs impēriju sabrukumu un brīvības uzvaru. Un 91 gada vecumā es biju stiprs diezgan atbraukt uz Ameriku un 97 gadu vecumā kļūt par Amerikas pavalstnieku.”

“Es esmu redzējis daudz ļaunuma pēdējos 100 gados un esmu mācījies, ka vienalga ļaunais tiks sakauts un labais uzvarēs.”

Viņa garās dzīves noslēpums? “Es nekad nevienam neesmu darījis pāri. Manā sirdī nav vietas dusmām jeb skaudībai. Man apkārt ir cilvēki, kas mani mīl un mani respektē. Es esmu ēdis, ko vien es gribu, jo nav svarīgi, kas ir tavā vēderā, bet gan – kas ir tavā galvā un tavā sirdī.”¹⁴

Elizāra Rabinoviča stāsts pārstāv nelatvieša, Latvijas pilsoņa pieredzi un 100 gados iegūtās dzīves atziņas. Intervija ir rediģēta un publicēta visā pilnībā.

Ināra Reine: Kurā gadā jūs esat dzimis?

Elizārs Rabinovičs: 1898. gadā, 24. decembrī, Jelgavā. Tēvs bija skroderis, māte bija cepurniece. Abi divi ebreji. Vectēvs no tēva puses bija muzikants. Spēlēja ballēs, baroniem, ebreju kāzās. Viņš agri mira. Vectēvs no mātes puses nāca no leišu puses – no Žagares, tas ir uz pašas Latvijas robežas. Viņš bija kurpnieks un sinagogā lasīja Biblii sestdienās. Bērībā dzīvoju tieši pilsētā. Mēs gājām skolā, kur mācīja Biblii, kas sākās no pašas mazotnes. Vēlāk ebreju skolā gāju. Dažus gadus varēju skraidīt pa visu pilsētu, pa visām ielām, pa visiem jumtiem, spēlēties, kauties. Mēs tur bijām latviešu bērni, vācu bērni, krievu bērni. Savā ģimenē mēs runājām ebreju valodā, bet uz ielas ar latviešu bērniem latviski, ar vāciešiem vāciski, ar ebrejiem ebrejiski tanīs laikos. Es gāju ebreju skolā, kur iemācīja krievu valodu, vācu valodu un Biblii... Kā viņu sauca?...

Ināra Reine: Talmudu?

Elizārs Rabinovičs: Talmudu... jā... Biblii... Bībeles sākums... Tā pati Bībele, ko arī jums mācīja – Vecā Derība, pārtulkota uz ebreju valodu. Kad vecāks kļuva, gribēju iestāties komercskolā. Jelgavā bija ne tikai ģimnāzija vāciešiem un krieviem, latviešiem es neatceros, ka tāda būtu. Reālskola bija tāpat kā ģimnāzija, bet tikai tie, kas no turienes nāca, nemācījās ne par advokātiem, ne par aktieriem, bet par inženieriem. Tādas latviešu skolas, kas būtu kā pamatģimnāzija, tādu es neatceros.

Ināra Reine: Cik jums gadu bija, kad jūs sākat pamatskolu?

Elizārs Rabinovičs: Es tagad neatceros. Es domāju, ka man bija 7 vai 8 gadi, tas laikam bija 1907. gadā jeb 1906. Ģimnāzijā es nemācījos, tur nevarēja tikt, jo ebrejiem bija noteikta procentu norma, cik tur var – 24%? Lai tiktu iekšā, vecākiem bija vajadzīga nauda. Es gribēju tikt

¹⁴ No Noras Villagrenas raksta “San Jose Mercury News”, 2000. gada 26. decembra numurā. No angļu valodas tulkojusi Maija Hinkle.

komerciskolā. Tā arī bija nolikta uz nākošo gadu. Es gāju strādāt. Nākošajā gadā iesākās Pirmais pasaules karš un mūs, ebrejus, evakuēja uz Krieviju. Tad es Krievijā mācījos iekš *Образовательные курсы бухгалтеров* [no krievu – *Grāmatvežu izglītojošie kursi*]. Pa dienu strādāju fabrikā un pa vakaru es mācījos.

Ināra Reine: Tad, kad jūs Jelgavā mācījāties pamatskolā, tad bija revolūcijas laiks. To jūs atceraties?

Elizārs Rabinovičs: Es atceros ģimnāziju, es atceros japāņu karu. Latvijā nekas nebija.

Ināra Reine: Bet 1905. gadā Latvijā bija revolūcija.

Elizārs Rabinovičs: Mēs dzīvojām Marijas ielā. Tā drusciņ sānos bija Alus fabrika. Vienu reizi mēs skatāmies – strādnieki pāri pa sētu un bēg projām. Tēvs stāstīja, ka tur fabrikā bija nemieri. Tur bija izsaukti kazaki, un tie ar nagaiku [*pātagu*] sāka sist viņus, un viņi muka pāri sētai. Atceros, ka bija mītiņš Strēlnieku dārzā. Es ar tēvu arī aizgāju. Atceros, augšā tur kāds stāvēja un runāja. Tad es vēl atceros, ka pa ielām gāja ar karogu un pie Dobeles vārtiem tādas divas kolonnas satikās un kaut ko blāva. Bet 1905. gadā es vēl negāju skolā.

Atceros, ka pie mums bija atbraukusi viena meitene no Žagarenes, no kurienes nāca mana māte, atbrauca mācīties pie manas mātes šūt cepures. Bet viņai nebija tiesības Kurzemē dzīvot, jo Kurzemē ebrejiem, kas tur nebija pierakstīti, kas tur mūžīgi nedzīvoja, no leišiem vai no citurienes nebija tiesības dzīvot. Mums bija mājele. Kad iecirkņa policists atnāca jautāt, kas viņa tāda ir, tad tā meitene, policistu ieraudzījusi, ielīda apakš gultas. Bet viņš tur stāv un redz. Tik viņai prāta nebija. Viņai varbūt bija 12–13 gadi. Viņš saka: “Nu, nāc ārā, nāc ārā...” Pateica, ka it kā viņa tikai šodien atbraukusi un vakarā brauks projām. Tā varēja pa dienu iebraukt un aizbraukt, tik pa nakti nedrīkstēja palikt. Viņš pierakstīja savā grāmatiņā un noteica, lai es rītā pulksten 9 atnāku, un tad sastādīšot protokolu.

Uzraugs aizgāja tālāk līdz ielas galam. Tur bija alus veikals ar ēdieniem, ar alu, tikai bez šņabja. Tur viņam divi vīrieši, kas sēdēja pie galdiņa, bija likušie aizdomīgi. Prasījis pasi. Bet viens no vīriešiem izvilcis revolveri, nošāvis policistu un pats aizmucis. Mans tēvs pēc tam bija izsaukts, jo alus veikalā atrada to grāmatiņu, kur bija ieraksts, lai Sima Rabinovičs ierodas. Viņš aizgāja: “Par kādu gadījumu tu biji izsaukts?” Viņš teica: “Iela nebija uzslaucīta, par to viņš mani izsauca.” [*smejas*] Meiteni aizsūtījām atpakaļ mājās.

Ināra Reine: Kā notika ebreju evakuācija Pirmajā pasaules karā?

Elizārs Rabinovičs: 1915. gadā ap aprīļa mēnesi gāja karš, vācieši ienāca Kurzemē, Liepājā. Virspavēlnieks, Nikolajs Nikolajevičs, ķeizara onkulis... – Riva, apsēdies, ja man trūkst vārdi latviski, tu man pateiksi –... teica, ka ebreji varbūt palīdzēs vāciešiem. To, ka tur dzīvoja baroni un pilsētas vācieši birģeri Kurzemē un uz laukiem vācieši, to viņš neskaitīja, bet ebreji tirgotāji, amatnieki – tie varot būt nodevēji! Tā mūs, ebrejus, evakuēja. Evakuēšana nebija barga. Krievijā mums deva dzīvokli, krievi labi mūs pieņēma. Mēs gājām katrs strādāt, naudu pelnīt. Es biju Maršanskā Tambovas apgabalā. Es gāju mācīties par atslēdznieku. Tā kā strādnieku trūka, tad visu ko vajadzēja darīt. Pēc kāda laika no turienes aizgāju uz otru fabriku. Tur man bija labāk. Vakaros mācījos, papildināju krievu valodu un zināšanas, mācījos grāmatvedību. Es pabeidzu kursus, aizgāju strādāt par grāmatvedi un nostrādāju līdz 1922. gadam. Tad mēs aizbraucām uz Latviju ar visu ģimeni kopā.

Ināra Reine: Vai Jelgavā jūs atgriezāties savā mājā?

Elizārs Rabinovičs: Nē, māja bija pārdota pirms kara. Ko es varēju darīt? Tagad grāmatvedība ne visiem bija vajadzīga, vajadzēja zināt labi latviešu valodu. Es varēju runāt, bet par grāmatvedi es nevarēju strādāt. Aizgāju strādāt veikalā kādu laiku Jelgavā. Tad es apprecējos. Attaisījām veikaliņu un tirgojāmiešus. Piedzima bērni.

Ināra Reine: Kādas tautības bija jūsu sieva?

Elizārs Rabinovičs: Ebrejiete. Un tā līdz Otrā pasaules kara sākumam. Veikaliņš bija tirgū.

Ināra Reine: Cik jums bērni bija?

Elizārs Rabinovičs: Četri. Viņi man vēl tagad ir, tikai izsvaidīti. Bērni gāja ebreju skolā. Krievu valodu nemācīja. Jelgavā krievu bija maz, krieviski nerunāja, vairāk latviski.

Ināra Reine: Ebreju skolā kāda valoda bija galvenā?

Rīva Gavartina: Manā skolā bija senebreju, brāļa skolā bija vācu. No sākuma bija vācu, bet tad, kad Hitlers nāca pie varas, tas likās tā... nevajadzīgi, un tad mēs pārgājām uz senebreju valodu.

Elizārs Rabinovičs: Bet latviešu valodu mācījās, kā vajag. Viņiem bija skolotājs latvietis. Viņš mīlēja tos bērnus, kurus viņš mācīja. Kad krievi okupēja Latviju, Igauniju un Lietuvu, tas bija pārsteigums.

Ināra Reine: Ko jūs veikalā pārdevāt?

Elizārs Rabinovičs: Gatavās drēbes. Visvairāk strādnieku drēbes. Pastāvīgi bija daudz pircēju.

Ināra Reine: No kurienes nāca tās gatavās drēbes? No Latvijas?

Elizārs Rabinovičs: Jā, jā, no Latvijas. Mēs pirkām Rīgā un paši devām šūt. Par pārdevējiem strādājām es un sieva arī līdz. Tas bija līdz 1939. gada 1. septembrim. Pēc tam, kad sākās karš, kad vācieši iegāja Polijā un pēc tam tur iegāja krievi, komunisti. Komunisti oktobra mēnesī iesūtīja Latvijā bāzes. Pieprasīja no Latvijas bāzes. Viņa deva bāzes, bet nepielaida klāt Rīgai. Viņi nebija tā redzami, bet viņi iekšā bija, iekšā bija ar tankiem, bet, tā neko, – sēdēja, nekustējās.

Bet 1940. gadā viņi iesūtīja krievus, un te bāzes sakustējās un okupēja Latviju. Es tanī dienā biju Dobeļē, jo manai meitai tur bija gadatirgi, un, tā kā pa visu apkārtni mums bija daudz pastāvīgi pircēji, es arī biju uz to gadatirgu. Uzreiz klausāmieš Dobeles tirgus centrā, ka kaut kur gaisā liels troksnis. Visi skatās uz augšu. Uzreiz uzrodas liela lidmašīna. Mēs tādas neesam redzējuši. Latvijā bija lidmašīna, bet ne tādas lielas – mazas. Tas bija no rīta. Un pēcpusdienā atkal troksnis pa ceļu – izrādās, tanki gāja no tām bāzēm, kas viņiem tur bija, uz Jelgavas pusi. Tās bāzes bija kaut kur Saldū. Nu, mēs braucām mājās, un viņi bija Jelgavā, viņi bija pa visu Latviju.

Vēlāk bija nepatīkšanas, kas mūs uztrauca, jo daļa no iedzīvotājiem, latvieši (ne visi, bet liela daļa) teica, ka ebreji ir vainīgi, ka ebreji, t.i., es, tirgotājs, pazīstams kurpnieks, vēl tādi, kādi mēs esam, paprasījies Staļinam, lai viņš okupē Latviju! Tādas baumas klīda, ka ebreji pieprasīja. [*smejas*] Nekāda delegācija nebija...

Rīva Gavartina: Delegācija bija, bet tur bija Kirhenšteins, tur bija latvieši galvenokārt.

Elizārs Rabinovičs: Un kad viņi ienāca, uzreiz pēc 4 dienām Ulmanis bija arestēts un par ministru bija iecelts tautas mīlulītis, tas lielais latviešu rakstnieks. Es pats ļoti mīlēju lasīt viņa grāmatas... Kā viņu sauca?

Rīva Gavartina: Vilis Lācis.

Elizārs Rabinovičs: Viņš bija labs rakstnieks. Bet viņš ir tagad galvenais. Un Kirhenšteins, parlamenta vadītājs, priekšsēdētājs, un tur partija bija... Paga, paga... Kas tur bija par partiju?... Kā tie gadi man... atmiņa...

Ināra Reine: Un tad, kā tad dzīve turpinājās Jelgavā?

Elizārs Rabinovičs: Pa – pa – pa... Kā viņš saucās, tas partijas vadītājs? ...Kalnbērziņš!... Tie bija tie galvenie no paša sākuma. Kāda daļa tur bija ebrejiem? Ko viņi grib no ebrejiem? Bet tāda bauma gāja.

Un kad sākās 1941. gadā karš, tad runāja atklāti daudzi, ka sitīs, kad vācieši atnāks, tad sitīs komunistus un sitīs žīdus. Vot tāda bauma gāja. Mēs nezinājām, ko darīt. Mūsu sētā dzīvoja viens skolotājs latvietis, 27. jūnijā viņš ar mani runāja. Viņš saka: “Nu jums jau nekā nedarīs.” Daudzi gāja uz staciju meklēt vilcienu braukt projām, un daži gāja kājām uz Rīgu projām. Viņš man teica: “Nu kur jūs brauksiet!...” Uzreiz man pateica, ka ir vilciens, kur daudzi brauca projām, un mēs aizgājām uz staciju. Bija divi vilcieni, kas ņēma bēglus. Es domāju, ka mēs aizbrauksim uz Rīgu, kur mums ir radnieki, un tur mēs parunāsim, kā tālāk būs. Mēs netikām ārā no vilciena, viņš sāka manevrēt un mūs aizveda uz Krieviju.

Ināra Reine: Kā jūs pavadījāt to 1940. gadu, kad krievi bija okupējuši? Jūs varējāt turpināt veikalus?

Elizārs Rabinovičs: Jā, varēju. Lielveikalos bija iesūtīti komisāri, kas tur viņus... lai viņus neiztirgo un nesāņem to naudu.

Rīva Gavartina: Nu viņus nacionalizēja...

Elizārs Rabinovičs: Pagaidi!... Bet maziņus veikalus, tos neaiztika, mēs varējām tirgot. Līdz kara sākumam mēs gandrīz visu iztirgojām, mēs tā samazinājāmies, ka nebija ko darīt. Nebija vietas, kur strādāt.

Ināra Reine: Kad nāca 14. jūnija deportācijas, ko jūs tad piedzīvojāt?

Rīva Gavartina: Mūs neaiztika.

Ināra Reine: Bet kas tur notika?

Elizārs Rabinovičs: Nu, no Latvijas bija daudzi izsūtīti. Tikko es lasīju avīzi, ka vienu nedēļu iepriekš kara sākumam bija izsūtīti 20 000 cilvēku, no tiem bija 14 000 latviešu, 5 000 ebreju un 2,5 daždā.

Ināra Reine: Vai bija jums kādi pazīstami?

Elizārs Rabinovičs: Jā, bija, no Rīgas bija izsūtīti bagātie, bet mums tie radnieki nebija tādi bagātie. No Jelgavas neizsūtīja ebrejus.

Rīva Gavartina: Jāsaka, diemžēl...

Elizārs Rabinovičs: Diemžēl, ja tur būtu izsūtīti kādi pāris simti, tad puse no tiem būtu atgriezusies. No tiem 20 tūkstošiem, kas bija izsūtīti, sievietes bija atdalītas un tika atbrīvotas, un viņas gāja strādāt. Mēs pēc kara iepazīnāmies ar vienu advokātu, kas bija izsūtīts. Viņa sieva teica: "Kad mēs atbraucām, mani ar dēlu (viņš vēl bija mazs, gads viņam bija) atdalīja." Un tie vīrieši, latvieši, ebreji, tie bija ieslodzīti. Tad viņam teica: "Ir jāstrādā, citādāk nomirsiet badā." Viņa aizgāja strādāt kolhozā un sūtīja vīram sausiņus. Jelgavā ebreji nebija izsūtīti.

Ināra Reine: Tad ar to vilcienu, kurā jūs iekāpāt, jūs aizbraucāt uz Krieviju?

Elizārs Rabinovičs: Uz Krieviju. Un tie ebreji, kas bija palikuši Jelgavā, ap 3 tūkstoši, tie bija uzreiz, kad tikai vācieši ienāca, viņi visi bija nobendēti. Viņus nošāva ne vācieši, bet latvieši, vietējie.¹⁵

Ināra Reine: Kā tas gadījās, ka tas vilciens aizgāja uz Krieviju?

Elizārs Rabinovičs: Kad vācieši iegāja Jelgavā, tad vilciens jau bija Igaunijā projām.

Ināra Reine: Uz kuriem tad tas vilciens aizgāja Krievijā?

Elizārs Rabinovičs: Viņš aizgāja Kirova apgabalā, tas ir gandrīz pie Urāliem. Tur mūs sadalīja pa sādžām, pilsētām. Uzprasīja, kam ir maz mantu. Kad mēs salasījām mūsu mantas, bija viens portfelis, pustukšs. Mums it nekas nebija, pa ceļam kaut ko nopirkām. Mūs aizveda 100 km no stacijas uz lielu sādžu. Tur bija cilvēki, kas savā mūžā nebija redzējuši pilsētu un vilcienu. Bet iznāca interesanti, ka tas, kas mūs uzņēma stacijā un veda uz izvietojumu, skatās uz vienu ebreju (tas tāds pavecs bija) un prasa: "No kurienes jūs esat?" Viņš saka: "No Mītava." (Tāds krievu nosaukums bija Jelgavai) – "Jūs esat skroders?" – "Jā." – "Jūs dzīvojāt Konstantīna ielā?" – "Jā." – "Es esmu dienējis 114. pulkā." Viņš bija dienējis cara laikā, viņam bija apmēram kādi 55 gadi. Viņš teica: "Es dienēju Mihailovskaja kazarmā." Un tas bija pretī tai mājai, kur dzīvoja tas skroders.

Ināra Reine: Kad jūs bijāt Krievijā, kā jūs tur dzīvojāt?

Elizārs Rabinovičs: Mani un vienu ridzinieku nolika strādāt restorāna bufetē. Četrdesmit dienu mēs nostrādājām, un mūs mobilizēja, aizsūtīja uz Kirovu. Tur bija latviešu sarkanā valdība,

¹⁵ Vēsturnieki un speciālisti nav vienojušies par to, kas ir vainojams Jelgavas ebreju iznīcināšanā. Prof. Andrievs Ezergailis uzsver vāciešu lomu. Sk. Andrew Ezergailis, *The Holocaust in Latvia 1941 – 1945*, 1996, The Historical Institute of Latvia, The United States Holocaust Memorial Museum, Washington, D.C.

Kalnberziņa, Kirhenšteina valdība. Tur mūs koncentrēja un aizsūtīja uz mācību nometni. Un 1941. gada decembrī mēs aizbraucām uz fronti.

Ināra Reine: Vai jūs visa ģimene aizbraucāt uz Krieviju ar to vilcienu?

Elizārs Rabinovičs: No Jelgavas? ...Visa ģimene.

Rīva Gavartina: Kā nu visa ģimene! Iza taču nebija ar mums. Viņš aizbrauca viens pats. Tādēļ jau mēs arī aizbraucām. Mamma sāka raudāt – kur viņš viens pats... Viņš kā jauns puisis pietaisījās klāt kaut kur un aizbrauca prom. Mamma raudāja par to, ka ne mēs aiziesim bojā, bet viņš.

Elizārs Rabinovičs: Mēs jau nezinājām... Jā, viņš tad bija Rīgā...

Rīva Gavartina: Nē, viņš bija atskrējis un pateicis, ka brauc prom.

Elizārs Rabinovičs: Viņš bija Rīgā...

Rīva Gavartina: Nē, viņš bija Jelgavā. Tu vairs neko neatceries.

Ināra Reine: Kad jūs bijāt Krievijā, kas tad ar ģimeni notika?

Elizārs Rabinovičs: Viņi palika tajā sādžā. Tikai mani mobilizēja.

Rīva Gavartina: Iza taču pēc pusgada arī aizgāja armijā.

Elizārs Rabinovičs: Es aizbraucu, pēc gada bija mobilizēts mans dēls vecākais. Tas taču bija pēc gada! Un no decembra mēneša biju pie Maskavas. Vācieši bija jau diezgan stipri sakauti. Tur man sākās karš. Mēs gājām, latviešu divīzija gāja no Maskavas uz Latvijas pusi. 1942. gadā pie Staraja Rusas es biju ievainots. Es strādāju kā sanitārs. Kad es izveseļojos no ievainojuma, es satiku dēlu. Tā mēs pēc tam vienā pulkā karojām kopā. Tur bija vēl daudz pazīstamo no Jelgavas. Mēs ienācām Latvijā 1944. gada jūnijā pie Šķaunes, tas ir Latgalē. No Šķaunes gājām uz priekšu, uz Rīgas pusi. Mans dēls bija ievainots. 13. oktobrī uz šosejas netālu no Rīgas es biju ievainots otro reizi. Ārstējos Rēzeknē. Pēc 2–3 mēnešiem atkal gāju frontē. Mūs ar vilcienu aizveda līdz Jelgavai. Jelgava bija nodedzināta. Jelgavā neaizkavējamies, gājām uz Dobeli, uz Tukuma pusi. Jelgavā satiku tikai divus pazīstamus krievus, daudz tur cilvēkus neesmu redzējis. Piedalījos Blīdenes kaujās...

Rīva Gavartina: Kaujās... Tu taču nekāviens! [*smejas*]

Elizārs Rabinovičs: Es biju sanitārā daļā.

Rīva Gavartina: Vai šaut tu prati?... [*smejas*]

Elizārs Rabinovičs: Armijā biju līdz kara beigām. Pēdējais, kas man palika atmiņā: 9. maijā agri no rīta es noskatījos, kā gāja kolonna ar vācu oficiēriem – viņus veda gūstā, un to kolonnu veda, bija tās priekšgalā mūsu oficiēris, pēc uzvārda Amdurs, ebrejs, kapteinis Amdurs. Ebrejs veda vācu oficiērus gūstā. [*smejas*]

Ināra Reine: Kad karš beidzās, varējāt atgriezties Jelgavā?

Elizārs Rabinovičs: Varēja. Ģimene atbrauca 1944. gada decembrī uz Rīgu. Jelgavā nebija kur braukt, kur dzīvot, viņa bija nopostīta, nodedzināta. Atbrauca uz Rīgu. Viņi dabūja dzīvokli. Mēs bijām nometnē Baltezerā, 15 km no Rīgas.

Ināra Reine: Kā toreiz atsākt dzīvi? Vai Latvijā Rīga arī bija kaut cik postīta?

Elizārs Rabinovičs: Latvija?... Nē... Mēs bijām vienā pilsētiņā Latgalē, kura bija nodedzināta, bet tālāk – nē. Pa visu ceļu, ko mēs gājām, viena maza pilsētiņa bija nodedzināta. Tikai Jelgava bija nodedzināta.

1 B

Ināra Reine: Kā tad tā dzīve pēc kara sākās Rīgā?

Elizārs Rabinovičs: Sāku meklēt darbu. Dabūju kur strādāt. Strādāju par prečzini visu laiku. No sākuma maz maksāja, vēlāk bija labāk. Iztikām. Nebija jau toreiz kā man tagad. Rindas bija garas. Tīrgū veda kolhoznieki, pārdeva dārgāk. Bet varēja iztikt. Ne vienmēr bija gaļa. Mana sieva bija laba saimniece, prata ar mazu iztikt. Bija arī lēti produkti. Valsts cena bija ļoti maziņa, bet nepietika, bija

jāpiepērk tirgū, bet tirgū ir dārgāk. Bet badā nebijām. Kartupeļi bija 10 kapeiku kilogramā valsts cenā. Kartupeļi vienmēr bija. Tirgū tie maksāja 50 kapeiku, bija labi kartupeļi, bet mēs pirkām veikalos. Kas bija bagātāks, tas ēda labāk, garšīgāk. Zivis bija daudz, lētas bija. Sieva pirka doršas.

Rīva Gavartina: Amerikā nav tādas zivis. Kā viņas sauca? Nabagu lasis.

Elizārs Rabinovičs: Laši bija dārgi. Kas taisīja šepetes, tam bija, bet tos nemilēja, tie tika sodīti. Bet ar to, par ko sodīja, es nenodarbojos.

Ināra Reine: Kurā vietā jūs Rīgā dzīvojāt?

Elizārs Rabinovičs: Kr. Barona ielā, centrā.

Ināra Reine: Kādā sakarā tad jūs atstājāt Latviju?

Elizārs Rabinovičs: Tas notika 80. gadu beigās. Pirmie aizbrauca mazbērni. Mazbērni apprecējās un nodomāja, ka te labi nebūs. Latvijas tauta sāka taisīt manifestācijas pie Brīvības pieminekļa. Iedomājās, ka vajag braukt projām, un aizbrauca. Kad viņi bija aizbraukuši, tad meita arī grib pie bērniem. Kā tad mēs paliksim?

Rīva Gavartina: Vispār mēs baidījāmies, ka nesākas atkal karš.

Elizārs Rabinovičs: Domājām, ka atkal būs karš – krievi izveda tankus uz ielām. Toreiz laida laukā.

Ināra Reine: Kad jūs pats izbraucāt?

Elizārs Rabinovičs: Es izbraucu 1991. gada sākumā, Gorbačova laikā...

Rīva Gavartina: Kādas pāris nedēļas pirms barikādēm.

Elizārs Rabinovičs: Bija nedroši, baidījos, ka atkal sāksies šaušanās. Negribējām palikt.

Ināra Reine: Kur tad jūs Amerikā iebraucāt? Pa tiešo braucāt?

Elizārs Rabinovičs: Tieši uz Ameriku. No Ļeņingradas mēs iesēdāmies, un tieši uz Ameriku. Dēls bija Sanfrancisko, mazbērni arī strādāja Kalifornijā.

Ināra Reine: Kur tad jūsu sieva?

Elizārs Rabinovičs: Sieva nomira 1980. gadā Latvijā, Rīgas kapos guļ. Toreiz ebreji brauca projām jau no 60. to gadu beigām. Mēs tad negribējām braukt, bet sākās tie nemierīgie laiki. Mazbērni aizbrauca, un mums vairāk nekas neatlika, kā braukt līdz. Mēs ar meitu un znotu atbraucām pēdējie. Man negribējās braukt, bet neko nevarēja darīt.

Ināra Reine: Kādas vērtības ir bijušas jūsu dzīvē?

Elizārs Rabinovičs: Godīgums. Krievu laikā tāda dzīve bija: kas gribēja daudz maz labāk dzīvot, neēst boršču, bija daudzi apcietināti. Es dzīvoju tā: cik es nopelnīju, tik es arī tērēju, un man ar valsti nebija nekādu konfliktu, man galva ne par ko nesāpēja. Es domāju, ka tamdēļ es arī dzīvoju ilgi. Viena ārste, jauna latvieti, kad man bija ap 70 gadu, teikusi, ka sirds ir tik laba, ka tā ilgi kalpos. Un tā man viņa kalpo līdz šai pat dienai. Protams, tagad jau ārstējos ar sirdi, bet nekas – es dzīvoju.

Ināra Reine: Vai jums ir kāda reliģiska pārliecība?

Elizārs Rabinovičs: Nē, tādas apziņas man nav. Kad es varu, tad es braucu uz sinagogu. Latvijā gāju sinagogā, pie komunistiem gāju. Kad es biju pensijā, es gāju uz sinagogu – man neviens neko nevarēja aizrādīt. Man tā patīk. Es cienu visus, kas turās pie reliģijas.

Ināra Reine: Ja jūs vēl varētu savu dzīvi atkārtot, ko jūs darītu savādāk?

Elizārs Rabinovičs: Ziniet, es uz to nevaru atbildēt. Dzīve bija smaga, bet pārmaiņus: bija prieki, bija bēdas, lielas bēdas.

Ināra Reine: Ko jūs domājat par nākotni?

Elizārs Rabinovičs: Ko es varu domāt! [smejas] Man jau tie gadi ir skaitīti: vēl vienu gadu, vēl divi, varbūt trīs.

Ināra Reine: Jums tagad jau ir 101 gads?

Elizārs Rabinovičs: Jā. Es esmu priecīgs par to, ka es staigāju uz savām kājām, ka pats sevi apkalpoju. Tikai ir bailes, ka sliktāk nepaliek. Lai es nomirtu uz kājām, tikai ne uz gultas. Dzirde ir laba, bet redze ir slikta. Ja būtu redze laba, kaut man ir 100 gadu, es vienalga būtu mācījies angļu valodu. Bet tagad, ja man uzprasa uz ielas angļiski, es tikai varu atbildēt: *“I don’t speak English.”*¹⁶

Ināra Reine: Cik ilgi ir, ka jūs nevarat redzēt?

Elizārs Rabinovičs: No 1988. gada.

Ināra Reine: Kas tad notika? Kas tā ir par vainu?

Elizārs Rabinovičs: Gadi. Te, Amerikā, man taisīja operāciju, bet redze labāka nekļuva.

Elizārs Rabinovičs aizgāja mūžībā 2002. gada 27. jūnijā 103 gadu vecumā.

¹⁶ Angl.: “Es nerunāju angļiski.”

NMV 815

KĀRLIS ŪUZULIS

Intervija: 2000. gada 10. un 12. septembrī, Vašingtonā, DC, ASV

Intervēja: Maija Hinkle

Atšifrēja: Aija Siltāne

Publikācijai sagatavoja: Maija Hinkle

Kārļa Ūuzuļa interviju piedāvāju visā pilnībā, nedaudz rediģētu. Izvēlējos viņa interviju ne tikai tādēļ, ka autors ir bijis aktīvs dalībnieks vadošos posteņos vairākās trimdas organizācijās, bet vēl vairāk tādēļ, ka viņa darbība dažādos dzīves posmos sīki, detalizēti un bagātīgi pārstāv veselu rindu Amerikas stāstu tēmu: 1) leģionāru pieredzi, 2) pēckara laiku Vācijā un karavīru nometnēs, 3) Daugavas Vanagu dibināšanu, palīdzības un kultūras aktivitātes, 4) latviešu teātri Vācijā un it sevišķi ASV, 5) trimdas latviešu centrālo organizāciju darbību (ALA, PBLA), it sevišķi Latvijas neatkarības atgūšanas laikā, 6) neatkarīgās Latvijas valdību un politiku, 7) preses darbību galvenokārt Amerikas Balsī. Autors izvērtē dažu trimdas organizāciju darbību, Latvijas un trimdas attiecības un citus aktuālus tematus. Stāstījumā milzīgi daudz informācijas.

Pirms intervijas teksta ievietoju autora un intervijas aprakstu, daļēji tādēļ, lai parādītu veidu, kā ALA – MV kolekcijas intervijas ir dokumentētas un tur ietvertā informācija pieejama interesentiem, un daļēji tādēļ, lai dotu ieskatu intervijas saturā. Apmēram 20% ALA – MV interviju ir arī pievienots detalizēts indekss.

Autora un intervijas apraksts

Dzimšanas dati: 1923. g. 30. maijā, "Pūcēs", Smiltenes pag., Valkas apr., Latvijā

Tautība: latvietis

Ticība: luterānis, Vašingtonas latviešu Ev.-lut. draudze

Izglītība: Smiltenes pamatskola, 1937. g.

Amats/profesija: radio žurnālists

Nodarbošanās (gadi): veikalvedis dažādos posmos; būvstrādnieks ASV 1951.–1956. g.; 1956.–1988. g. žurnālists un režisors Amerikas Balsī (beigās Eiropas nodaļas vadītājs)

Sabiedriskās intereses, biedrības, organizācijas (gadi): Daugavas Vanagi (no 1946.); ALA valde; PBLA valde; Latvijas valdība (kā G. Meierovica asistents); Amerikas Latviešu teātris (ALT) 1959.–1985.; DV Ņujorkas koris; koris un teātris Smiltēnē

Precējies – kad, ar ko: Broņislava Lukšāne, 1949. g.

Intervijas apjoms – 4 kasetes, 220 minūtes

Intervijas dalībnieki – autors, intervētāja

Intervētāja komentārs: par norisi, apstākļiem, autora attieksmi, atklātību, ticamību.

Pēc autora ieteikuma intervija notika Vašingtonas latviešu draudzes nama bibliotēkā. Sēžam ērtos krēslos pie galdiņa. Stāstījums ticams, lietišķs. Autors ļoti emocionāls (raudāja), kad runāja par agro bērnību – tēva nāvi, apstākļiem pēc tam, nerealizēto skolu. Pēc tam nevēlējās runāt par potenciāli emocionālām tēmām, kā smago kara ievainojumu. Autors bieži smaida, kad runā par jocīgiem atgadījumiem, skatās acīs, dzīva sejas izteiksme. Otrā sesijā atvainojās, ka alerģiju dēļ balss krīt ciet.

Atmiņu laika posms: no 20. gadiem līdz 2000. g.

Dzīvesstāsta ģeogrāfija – Latvijā: Smiltene, Vaiņode, Jelgava, Straupe

Ārpus Latvijas: Vācijas bēgļu nometnes (Giftenē, Zāršetē, Blombergā, Augsburgā), ASV (Ņujorka, Vašingtona, DC).

Autora īpašā pieredze: Autors ir bijis vadošos posteņos (parasti kā saimnieciskais jeb kultūras nodaļas vadītājs) Daugavas Vanagos (DV), DV Vašingtonas nodaļā, Amerikas Latviešu teātrī (ALT) Vašingtonā, Amerikas Latviešu apvienības valdē (ALA), Pasauls Brīvo latviešu apvienības (PBLA) valdē, Amerikas Balsī, Latvijas valdībā (1994-1995). Karavīrs latviešu leģionā. Vācijas karavīru bēgļu nometnēs.

Galvenās tēmas: Kultūras notikumi un dzīve trimdā, kur pats ir piedalījies: teātris, Amerikas Latviešu teātris Vašingtonā; Amerikas Balss un žurnālistika Latvijā un Amerikā; politiskās rosības: ALA, PBLA, Latvijas valdībā; Daugavas Vanagi. Karš; bēgļu nometnes Vācijā un latviešu karavīri. Paša bērnība un jaunība nabadzīgos apstākļos. Garīgās vērtības. Vērtējumi par Latviju, latviešu tautu, sadarbību un attiecībām ar trimdas latviešiem.

Satura kopsavilkums: aplūkotie mūža posmi, personiskai un sabiedrības dzīvei veltītā vērība, stāstījuma secība, spilgtākās vietas, akcenti, runas veids: Autors aplūko visus mūža posmus, sākot ar ģimeni, kurā uzauga. Sākuma un skolas gadus raksturojot, uzsvars uz personīgo dzīvi, bet pēc tam galvenā vērība veltīta darbam un rosmēm sabiedriskā laukā. Autors vienmēr ļoti prasmīgi un konkrēti apraksta vidi, kurā darbojas, novērtē toreizējās iespējas un rezultātus. Stāstījuma veids dzīvs, bagāts konkrētiem notikumiem, bet arī vērtējumiem, kas ieliek notikumus plašākā kontekstā. Labs humors. Autors bieži piemin citus cilvēkus, ar kuriem ir iznācis strādāt vai satikt. Apbrīnojami laba atmiņa.

Personas, kas ir atmiņās: (apmēram tādā secībā, kā ir pieminētas tekstā) Jānis Verners, Pēteris Lūsis, Edgars Dambe, pulkvedis Janums un viņa ģimene, Kolušs, Roberts Kukainis, Herberts Zāgers, Alberts Švalbe, Pēteris Aigars, Jānis Šāberts, Aleksandrs Liepa, Milda Zilava, Jēkabs Zaķis, Osvalds Uršteins, Hilda Prince, Anda Uršteina, Kārlis Baltpurviņš, Oļģerts Parņickis, Ēvalds Dajevskis, Vilberts Štāls, Jānis Zariņš, Viesturs Kundziņš, Helga Gobzine, Vilis Hāzners, Ancāns, Bruno Skulte, V. Mednieks, Viesturs Timrots, Kārlis Ritums, Gunārs Meierovics, Valdis Pavlovskis, Māra Zālīte, Anatolijs Gorbunovs, Oļģerts Pavlovskis, Andrejs Krastiņš, Valdis Birkavs, Viktors Hausmanis

Vispārējs vērtējums: Šis ir vērtīgs, informācijas bagāts stāstījums, kas sniedz cilvēks, kas pats ir visur līdzī darbojies, parasti vadošos posteņos. Labi pārdomāts, skaidrs, saistošs, vispirms hronoloģisks, tad pa tēmām. Daudz faktu, notikumu aprakstu, bet arī plašu vērtējumu, izskaidrojumu. Taisnīgs, līdzsvarots stāstījums, neizceļot sevi, bet arī sevi nenoslēpjot. Ļoti labi apraksta vairākus trimdas rosmju laukus.

1 A

Kārlis Ņuzulis: Mans vārds ir Kārlis Ņuzulis. Latvijā gan to vārdu izrunāja ar garo "ū" – Kārlis Ņuzulis, bet laika gaitā tas ir pārmainījies, pazudis, dzīvojot dažādās citās zemēs.

Es esmu dzimis 1923. gadā 30. maijā Smiltenes pagasta "Pūcēs", klētiņā, nevis pirtiņā. Latvijā uz laukiem tanī laikā pārvācās uz vasaras periodu dzīvot vēsākā vietā, un tā acimredzot toreiz bija bijusi klētiņa.

No "Pūcēm" mani vecāki pārcēlās uz saimniecību, kas saucās "Jaungrestes", ko viņi ieguva kā rentnieki apstrādāšanā. Diemžēl tēvs ātri aizgāja mūžībā; viņš nomira 1931. gadā. Palika māte ar diviem maziem bērniem; man bija 8 ar pusi gadu, mātai bija tieši 4 gadi. [Īss pārtraukums autora asaru dēļ.] Tēvs nomira 16. decembrī, mātai 17. decembrī palika 4 gadi. Tā bija bēdīga dzimšanas diena.

Manus vecākus laulāja prāvests Kārlis Kundziņš, kura dēls Kārlis Kundziņš, juniors, vēlāk kļuva par arhibīskapu. Viņš mani kristīja, un es esot briesmīgi baznīcā brēcis. Kad mani nesuši no baznīcas ārā, tad draudzes locekļi teikuši: "Te nāk tas lielais bļauris." Dziedātājs es neesmu kļuvis, bet visādās citādās skunstes nozarēs gan esmu darbojies.

Tanī gadā, kad nomira tēvs, sākās manas skolas gaitas Mēru pagasta sešklasīgajā pamatskolā. Kad es viņu beidzu, tad viņa skaitījās Birzuļu pagasta pamatskola, jo prezidenta Ulmaņa laikā pagasta nosaukums tika mainīts no Mēra uz Birzuļu pagastu.

Maija Hinkle: Kā jums dzīve mainījās, kad tēvs nomira?

Kārlis Ņuzulis: Dzīve mainījās visos pamatos. Tēvs, būdams ļoti labsirdīgs cilvēks, bija galvojis draugiem un paziņām vekselus. Šie cilvēki, kam viņš bija vekselus galvojis, izmantoja brīdi, kad tēvs aizgāja mūžībā, un atteicās šos vekselus maksāt. Līdz ar to visa mūsu iedzīve tika izputināta. Es atceros kā šodien, kad tādā aukstā ziemas februāra dienā mājās notika ūtrupe; pēc tam mamma paņēma vienu raibaliņu, un mēs devāmies pie mātes brāļa uz Mēra pagasta "Ličupiem". Tur mēs dzīvojām to laiku, kamēr es gāju skolā, jo tas nebija tālu no Mēra pamatskolas, tikai kādas 15 minūtes, ko iet ar kājām. Tur mamma strādāja brāļa saimniecībā, un viņas brālis attiecīgi atkal palīdzēja abus mazos bērnus audzināt un skolā vadīt.

Kad es 14 gadu vecumā nobeidzu pamatskolu, mēs pārcēlāmies uz dzīvi uz Smilteni, jo tur mans tēva brālis rentēja pusmuižu no Smiltenes mācītāja muižas. Tā kā es biju beidzis pamatskolu, vajadzētu sākt iet vidusskolā, bet materiālo apstākļu dēļ es vidusskolā nevarēju iet. Es sāku strādāt.

Pirmā vasarā es Smiltenes stacijā lādēju stutmalku, kā tanī laikā sauca štencels, kurus izlietoja ogļraktuvēs, lai nostiprinātu raktuvju sienas. Es visu vasaru nostrādāju, lādēdams vagonus, mēģinādams nopelnīt naudu, jo vēl nebiju atmetis cerību, ka varētu iet tālāk skolā. Tomēr tas nerealizējās, jo piemetās slimība, difterijs ļoti smagā formā. Kad es atveseļojos, es dabūju darbu Smiltēnē lielā uzņēmumā "Jānis Pētersons", kuram bija divi lieli veikali: manufaktūras un gatavo drēbju veikals, un apavu un ādu veikals. Rudenī 14 ar pus gadu vecumā es sāku tur strādāt, mācīties par bodnieku. Tad pat māsa sāka skolas gaitas Smiltenes sešklasīgā pamatskolā.

Maija Hinkle: Kā jūs to uzņēmāt, ka jūs tagad esat ģimenes galvenais apgādnieks?

Kārlis Ņuzulis: Es tagad teicu, ka es esmu par ģimeni atbildīgs. Un zināmā veidā ir labi, ka tādā agrā jaunībā cilvēkam ir jānostājas pašam uz savām kājām.

Maija Hinkle: Vai jūs dabūjāt arī kādas puikas lietas darīt?

Kārlis Ņuzulis: Nē, man tādas puikas lietas nesanāca. Varbūt, no vienas puses, tāda rūgta bērnība, bet, no otras puses, es esmu ļoti pateicīgs šodien, ka tāda viņa bijusi.

Maija Hinkle: Vai jums bija kāds cilvēks tanī laikā, uz ko jūs skatījāties kā uz modeli dzīvei, priekšzīmi?

Kārlis Ņuzulis: Katrā manā dzīves posmā mani galvenie draugi, labi un tuvi draugi, ir visi bijuši par mani kādus 7–10 gadus vecāki. Tie ir bijuši mans paraugs, jo viņi jau bija dzīvē kaut ko sasnieguši, un es domāju, ka man jātiek turpat, kur viņi. Bērnībā mani ļoti imponēja pašgājēju kuļammašīnas, un es domāju, ka, kad es pieaugšu, man ir jākļūst par pašgājēja kuļammašīnas vadītāju. Kad es jau biju pēdējā klasē skolā, es vēlējos kļūt par dakteri. Briesmīgi augsts mērķis. Tas, protams, nerealizējās, bet ir daudzas citas lietas, kas ir realizējušās, par kurām es tanī laikā vispār nesapņoju.

Kad es sāku strādāt veikalā, atkal visi mani kolēģi un draugi bija krietni vecāki par mani. Mans mērķis toreiz bija kļūt par vecāko pārdevēju, iegūt kvalifikācijas tanī profesijā. Tā kā Latvijā tanī laikā bija tāda Kooperācijas skola, kur varēja mācīties neklātienē, es sāku mācīties korespondences ceļā visus man vajadzīgos priekšmetus – grāmatvedību un tādas lietas. Latvijā, tāpat kā citās Eiropas zemēs, arī bija jānokalpo prakses vai mācekļa gadi, un pēc tam varēja dabūt apliecību, ka tu esi pilntiesīgs pārdevējs vai "Geschäftsmann". Tā arī es kļuvi par pārdevēju.

Tad sākās krievu laiks, pirmais posms – 1940./41. gads. Par to ir grūti runāt. Es domāju, ka visiem ir apmēram vienādas atmiņas par to laiku.

Maija Hinkle: Kā tas bija Smiltēnē?

Kārlis Ņuzulis: Smiltēnē bija tāpat kā daudzās citās vietās. Piemēram, visi tie cilvēki, kas strādāja, sekmīgi un labi strādāja, tos vienkārši nolika nost no darba. Piemēram, Smiltenes pilsētas

galva, Jānis Veners, kas bija ārkārtīgi iemīļots un iecienīts, tika nolikts nost un viņa vietā ielika vienu tādu, kas knapi prata rakstīt. Pat mūsu veikalā par uzraugu ielika vienu komisāru, lai mūs uzraudzītu, tos astoņus cilvēkus, kas mēs tanī veikalā strādājām, ka mēs nekādas briesmas te netaisām.

Maija Hinkle: Arī pie jums bija komisārs?

Kārlis Ņuzulis: Jā, viņa vienkārši bija iecelta kā politiskais uzraudzītājs vai komisārs. Tā mēs to pirmo gadu nocīnijām. Kad krievi gāja ārā, tad visus veikalus Smiltēnē izlaupīja, vienu postažu atstāja. Visu, kas nu vien bija ņemams, tas bija paņemts un salauzts. Kad krievu valdīšana bija atstājusi Smiltēni, tā izskatījās kā viens pamests kaujas lauks. Viss, protams, bija vācu gadus atkal jāmēģina cik necik sakārtot.

Maija Hinkle: Kāds bija noskaņojums Smiltēnes cilvēkos par krieviem pirms viņu ienākšanas?

Kārlis Ņuzulis: Par krieviem? Smiltēne skaitījās tāda ļoti latviska pilsēta, ļoti. Neviens jau neticēja, ka viss tas notiksies. Tāpat kā visā Latvijā būtībā daudzi teica, ka, ja jāizvēlas starp 2 sliktumiem – starp vācieti vai krievu, tad jau labāk krievs. Nu, kad ienāca tas krievs, tad teica: “Lai Dievs pasarg!” Tie bija drūmi un nepatīkami mēneši un gadi. Bet tas posms pagāja un atkal saimniecība cik necik tika sakārtota.

Vācu laikā es atkal tiku vienu soli tālāk savā veikalnieka karjerā, jo mani izraudzīja Smiltēnes Patērētāju biedrībā par veikalvedi, kur es nostrādāju no 1941. gada līdz 1943. gada rudenim. Tad sākās manā dzīvē atkal viens jauns posms, tas bija, kad man bija jāaiziet Latviešu leģionā, kad mani iesauca.

Bet te es vēl pāris momentus gribu pakavēties taisni par laiku, kamēr es strādāju Smiltēnē. Es jau teicu, ka es biju bļautījies kristību dievkalpojumā. Kļūstot jauneklīm, paliekot vecākam, man bija vēlēšanās darboties arī sabiedriskās lietās. Pirmām kārtām Smiltēnē bija koris, Smiltēnes Mūzikas un dziedāšanas biedrības koris, ar diriģentu Baumaņa kungu. Tur mēs cītīgi katru nedēļu divas reizes mēģinājām. Tur vienā jaukā brīdī aprūkās, kas notis pārraksta. Es to darbiņu uzņēmos un apgādāju kori ar notīm. Toreiz jau tādi kompjūteri nebija, bija citādi pavairošanas līdzekļi. Tā man bija viena brīvā laika nodarbība. Otra nodarbība bija ar Smiltēnes vīru kori, ļoti spēcīgu vīru kori, ko diriģēja Edgars Dambis. Tas visus tos gadus dūšīgi darbojās, un tur es arī nodziedāju līdz tam brīdim, kamēr gāju projām leģionā.

Maija Hinkle: Vai jums bija arī kaut kāda darīšana ar mūziku pirms šiem korjiem?

Kārlis Ņuzulis: Nē, tas man no skolas laikiem, jo skolā jau mācīja arī mūziku. Bet tas pamats, notis un visas šitādas lietas, man kaut kā tas patika. Es domāju, nu jāpamēģina.

Maija Hinkle: Vai tas bija atalgots darbs?

Kārlis Ņuzulis: Nē, nē. Es nekad neesmu tādos sabiedrības darbos atalgotu darbu darījis, nekad savā dzīvē. Tas vienmēr ir bijis mīlestības darbs. Blakus mūzikai man varbūt vēl lielāka mīlestība radās uz teātri.

Smiltēnē ļoti aktīvi darbojās aizsargi un aizsardzes. Aizsardžu vadītāja tanī laikā bija daktera Edgara Mačulāna kundze – Līvija Mačulāne. Pie aizsardžu pulciņa nodibinājās dramatiskā kopa, kas drikstēja saņemt palīgus no Sabiedrisko lietu ministrijas, šinī gadījumā – režisorus no Latvijas teātriem. Pirmais režisors, kas atbrauca uz Smiltēni no Sabiedrisko lietu ministrijas, bija nekas cits kā “zvejnieka dēls” Pēteris Lūcis. Viņš iestudēja lugu “*Skroderdienas Silmačos*”. Tas ir milzīgi liels uzvedums. Tur sākās mana saskare ar teātri, iegūstot arī vienu 20 gadu vecāku (Pēteris Lūcis ir par mani vismaz 20 gadus vecāks), ļoti sirsnīgu, gandrīz vai paraugcilvēku, kas seko ideāliem. Viņš mani laikam iedēstīja arī mīlestību uz teātri. Viņš iestudēja vairākas lugas. Es skaitījos teātra grupas inspicients, kas gādāja par to, lai viss notiktu tā, kā tam ir jānotiek. Mana līdzdalība jau neilga tik daudzus gadus, bet arī tie daži gadi, kādi 4–5, tie man šinī plāksnē ļoti daudz palīdzēja.

Maija Hinkle: Un jūs bijāt arī aktieris; ko jūs darījāt?

Kārlis Ņuzulis: Jā, es spēlēju līdz “*Skroderdienās*” arī kā aktieris. Es biju daļa no “tautas”, viens no tiem, ko programmā nosauc “un citi”. Viņš iestudēja arī lugu “*Studentu vasara*”, tur

man bija loma. Vienreiz biju galvenā lomā viens no diviem milētājiem. “*Ķīnas vāzē*” es spēlēju Jāni. Es nemaz neatceros visas lugas, kādās bija darīšana. Tāds bija mans Smiltenes dzīves posms, kas beidzās, kad es aizgāju leģionā 1943. gada oktobrī. Es ieradus Vaiņodē 33. pulkā.

Maija Hinkle: Jūs tikāt iesaukts vai aizgājāt aiz pārliecības?

Kārlis Ņuzulis: Es tiku iesaukts. Kad leģions nodibinājās 1943. gadā, es domāju, februārī, tad bija pirmās komisijas. Tā kā es strādāju par veikalvedi nozarē, ko tanī brīdī uzskatīja kara vešanai kā nozīmīgu un neatvietojamu rūpniecību, tad mani uz 6 mēnešiem atbrīvoja no iesaukšanas. Kad pienāca oktobris, kara laime vāciešiem vairs negāja tik labi, un tad nekādas atbrīvošanas vairs nenotika. Man bija jāaiziet leģionā.

Es nonācu Vaiņodē 33. pulkā, kuru toreiz komandēja pulkvedis Vilis Janums. Man jāsaka, ka atkal man dzīvē Dievs ir stāvējis klāt, man laimējās. Ja ir kāds gādīgs komandieris bijis latviešu leģionā, tad tas bija pulkvedis Vilis Janums, jo viņš citādi savus pulka vīrus nesauca kā “mani dēli”.

Izbraucām no Vaiņodes uz Krieviju uz fronti 1943. gada novembra beigās. 1943. gada Ziemassvētkus mēs sagaidījām Krievijā, frontē. Tie bija pirmie Ziemassvētki pilnīgi citādos apstākļos, nekā mēs bijām pieraduši Ziemassvētkus svinēt. Par to laiku ir ļoti grūti stāstīt, jo lietas ļoti strauji mainās, nevienu dienu nav zināms, kas notiks. Janvārī man piešķīra 2 nedēļas atvaļinājuma, kad varēju aizbraukt atpakaļ uz mājām Smiltē apciemot māti un māsu. Kādas 2 dienas pirms atvaļinājuma beigām vienu rītu pamostos, un mamma man saka: “Kāds tu izskaties!”

Es teicu: “Kā? Kāds es izskatos?”

“Tu esi galīgi dzeltens.”

“Man nekas nav,” es teicu, “absolūti nekas.” Izrādās, ka man ir piemetusies dzeltenā kaite. Bet man jābrauc atpakaļ. Es teicu: “Man ir jābrauc uz Rīgu, man jāpieteicas iestādē, kur karavīrus novirza, lai tiktu atpakaļ savā vienībā. Leitštelle tā saucās.”

Braucot no Smiltenes uz Rīgu ar vilcienu, kas tanī, kara laikā jau arī vairs negāja tik spoži, es dabūju vidusauss iekaisumu. Mani, protams, nekur neaizsūtīja, bet ievietoja kara slimnīcā Sarkandaugavā. Pēc divām dienām mani ielika transportā, dzelzceļa lazaretēs vilcienā, kurā es pavadīju turpat divas nedēļas. Visu vilcienu aizsūtīja uz Zārzemi, kas ir tagad iekļauta Francijā, uz Nansī, tādu vietniņu. Ļoti smuka vietniņa, Vogežu kalna piekājē tāda pilsētiņa, lazaretēs pilsētiņa. Tur es dabūju ārstēties līdz aprīļa vidum. Laimīgā kārtā mēs tur bijām 8 šitādi latviešu bēdu brāļi no leģiona. Vesels stūris bija norobežots mums, latviešu nodaļai.

Kad mūs tik tālu saveda kārtībā, mūs visus palaida vaļā, mēs braucām atpakaļ uz Rīgu. Tur mums katram piešķīra divas nedēļas slimības atvaļinājumu, kad atkal varēju apciemot piederīgos Smiltē. Bija jau 1944. gada aprīļa otrā puse. Pēc atvaļinājuma mums bija jāpiesakās Jelgavā veselības rotās, kas bija tiem, kas bija atveseļojušies. No turienes mūs sadalīja tālāk, kur nu katram palikt.

Tanī pašā laikā tur arī bija iespēja tikt apmācītam specialitātēs. Es izvēlējos autotransporta nozari, lai iemācītos braukt. Kā saka, šoferim vienmēr drusku vieglāka dzīve, nekā ar kājām skrienot. Ar moci es jau pratu braukt, to man draugs jau Smiltē bija iemācījis. Mani pārcēla no veselības rotas uz auto skolu un rotu. Šis Jelgavas posms ilga līdz jūlija vidum.

Kad bija krievu frontes pārrāvums uz Šauļiem, kas nāca iekšā arī Kurzemē, tad mūs aizsūtīja uz Eleju, t.i., Meiteni, lai mēs iesaistāties Jelgavas aizstāvēšanā. Tur, protams, mūsu aizstāvētāju spēki bija bišķiņ pa maziem. Mūs izklidināja, izputināja, un mēs nonācām atpakaļ Rīgā.

Rīgā es dabūju zināt, kur atrodas mans sākotnējais, 33. pulks. Atkāpšanās jau bija notikusi tik plašā mērā, ka arī 33. pulks bija jau no Krievijas izvācies ārā un atradās Straupē. Es domāju, man ir beidzot jātiek atpakaļ pie mana sākumpulka. Laimīgā kārtā es biju dabūjis no rotas kancelejas tādas formas, ka, ja rotas komandierim nav vienmēr tā zīmoga, tad rotas komandieris var parakstīt (“*Im Ermangelung des Dienstsiegel*”), pietiek ar “*Untersift*” parakstu. Es ņēmu to

pārgalvību un parakstījos, ka es esmu rotas komandieris, parakstīju viņa vārdu un ar drusku viltotiem papīriem devos uz Straupi. Bet es sāku domāt, kad es tagad tikšu atpakaļ pulkā, tad diez vai es uz māju tikšu. Iedomājos, ka varētu pa ceļam izbraukt cauri Smiltenei un apciemot mammu. Bet es nu braucu Smiltē iekšā no Vidzemes šosejas, kur ir liels ceļu krustojums, un uz krustojuma stāv žandarmi, bet divas mājas tālāk ir komandantūra. Tas ir viss, kas man ir vajadzīgs! Man ir faktiski viltota komandējuma zīme. Žandarms man prasa: “Kur tu brauc?”

Es teicu: “Es meklēju savu vienību, 33. pulku.”

Lai es ejot uz komandantūru. Tas bija svētdienas rīts.

1 B

Kārlis Ķuzulis: Es piebraucu, apgriežu motocikletu un pastāvu komandantūras ēkas priekšā. Es ieeju iekšā – drausmīgs klusums, neviena dzīva dvēsele. Tur tāds priekšnams. Es domāju, es tur pastāvēšu tagad kādu brīdi, un, ja kāds nāk, nu, tad man būs jāiet. Es tur stāvu, stāvu, stāvu. Paiet kādas minūtes piecas, es domāju, nu ilgs laiks. Es tik eju ārā, kāpju motocikletam virsū un braucu tik prom. Žandarms bija redzējis, ka es tur iekšā biju, padod savu sveicienu un – viss kārtībā.

Man bija jābrauc Smiltenei cauri, jo mana mamma dzīvoja aiz kapsētas otrā pusē. Es aizbraucu tur, malkas šķūnītī iebraucu motocikletu un teicu: “Nu man ir vēl viena nakts te, jo rītdien man ir jābrauc tālāk.” Tā tas viss labi iznāca. To nakti vēl satiku mammu, bet mūsu vairs neizdevās satikt, jo viņa palīdzēja ražu novākt laukos, kā tas toreiz bija jādara visiem vidusskolniekiem.

Maija Hinkle: Kur jūs ņemāt dūšu izstrādāt tādu triku?

Kārlis Ķuzulis: Ziniet, jaunībā daudz nedomā par konsekvencēm. Un vienkārši liek pa visu banku. Kas nu būs, tas būs. Protams, es šodien to nekad nedarītu, jo tas varēja beigties ļoti bēdīgi. Jo tik tuvu fronte bija, un tad vienkārši būtu bijusi kara tiesa, un tad ir cauri. Bet es saku, vienmēr esmu teicis: “Dzīvē viss notiek tā, kā tam ir jānotiek. Vienmēr ir kāds, kas kaut kur vada kaut ko.”

Nākošā dienā braucu uz Straupi. Es tiku Straupē un Stalbē, kur bija novietots 33. pulks. Tur es tiku atpakaļ pie sava pulka. Un tad es jutos kā atpakaļ mājās.

Maija Hinkle: Ļoti bieži tiek pacelts jautājums, sevišķi tagad, – par ko latvieši cīnījās vācu armijā? Kāda jums bija par to sajūta?

Kārlis Ķuzulis: Man sajūta bija absolūti skaidra, ka mēs cīnāmies par to, lai krievs netiktu atpakaļ Latvijā. Un tas nebija man vienam. Es zinu, ka tas bija... Vispār nemaz nevar būt citāda runa par to, kas bija leģionā. Kas latviešu leģionā cīnījās, tā bija vienīgā doma, vienīgā ideja, kamdēļ mēs tur esam, un ka mēs nevaram mājās palikt, ka mums ir jāiet. Jo tas, kas notika 40. un 41. gadā, to neviens otrreiz vairs negribēja piedzīvot. Tas bija totāli skaidrs.

Un tas, ko tagad saka, ka mēs varējām darīt citādi, tas ir absolūti no gaisa nogrābtas kaut kādas tādas idejas, kas absolūti neatbilst nekādai realitātei, nekādai patiesībai. Nekādai patiesībai.

Pieņemsim, lietuvieši to izdarīja, jo, kad gribēja nodibināt lietuviešu leģionu, lietuvieši samuka mežā, un viņiem tādu leģionu nenodibināja. Nodibināja leģionu tikai igauņiem un latviešiem. Vai lietuvieši ir labākā situācijā šodien kā latvieši? Nē, nav. Ja mēs skatāmies, kā pēc kara vajāja cilvēkus, tad man jāsaka, ka lietuviešus vajāja varbūt vēl vairāk nekā citus. Jo, kas notika – lietuvieši palika policijas dienestā, un policijas dienests bija tas, kuram varēja pierakstīt visādas lietas. Fronte ir fronte. Tur cīnās divas varas viena pret otru, kurš kuru uzvarēs – tā ir tīra cīņa, sports, teiksim rupji. Tā tas bija ar latviešu leģionu vienībām.

Latviešu leģionā taču bija tomēr tik ļoti daudz cilvēku iesaistīti, ka es nevaru teikt, ka neviens nedomāja citādāk. Nav tādas sabiedrības, kur neviens citādāk nedomā. Ir dažādas domas. Mums katrā organizācijā ir dažādas domas. Tas ir normāli.

Maija Hinkle: Bet par to pašu tēmu vēl mazdrusiņ. Vai jūs pats vai jūsu draugi arī zinājāt kaut ko par kureliešiem, nacionāliem partizāniem un par iespēju iemukt mežā?

Kārlis Ņuzulis: Jā, jā, jā, zinājām. Bet tā bija katra cilvēka brīva izvēle, ja viņš grib. Man, piemēram, bija iespēja. Kad krievi iedzina ķīli no Šauļiem iekšā Kurzemē, tad mans vada komandieris, leitnants Brombergs, man teica: “Man kara pietiek, es braucu uz Zviedriju. Brauc līdz man.”

Es teicu: “Nē, es nebraukšu līdz. Es to nevaru darīt, jo man te ir mamma un māsa. Ja es dezertēju... es to vienkārši nevaru darīt.” Tā es šo izdevību neizmantoju.

Viņš nokļuva Zviedrijā, un pēc tam kā šejienes [ASV, – MH] izlūkdiesta darbinieks tika nomests Latvijā 50. gados. Viņu, protams, saķēra, aizsūtīja uz Sibīriju, kur viņš aizgāja bojā. Tā kā labi vien bija, ka es viņam neaizbraucu līdz.

Atgriežoties pie manām kara gaitām, Straupē un Stalbē, kur bija mūsu pulks, pēc nedēļas pienāca rīkojums, ka mūs pārceļ uz Vāciju sakārtot 15. divīziju. Atkāpšanās cīņās visi 3 pulki bija cietuši ļoti smagus zaudējumus un vairs neatbilda tādām vienībām, kādas viņas bija. Tad 1944. gada 23. augustā mūs no Rīgas pārveda uz Gotenhāfenu un no turienes sadalīja tālāk pa Austrumprūsiju; es nonācu poļu koridorā un Austrumprūsijā. Divīzijas sēdeklis bija Sofienvaldē.

Tur jaunos, kas nebija frontē bijuši, apmācīja kara mākslās. Tā kā krievi atkal bija tik tālu tikuši, ka viņi nāca arī tur virsū, tad mūs 1945. gada janvāra beigās atkal iemeta frontē.

Mani 3. februārī smagi ievainoja pie Landekas ielenkumā. Man cauršāva plaušas. Sākās posms kara slimnīcā Helmštētē, kur, karam beidzoties, bija lielas, lielas diskusijas, kam Helmštete piederēs, jo vienā pusē ap pilsētas robežām bija krievi, otrā pusē – angļi. Par to tika ilgi runāts, vai pilsēta paliks rietumu sabiedrotajiem, jeb tā paliks krievu pusē. Mēs bijām – tāda lazaretis pilsēta. Mēs bijām ļoti kutelīgā situācijā, jo tikpat labi mēs vienā rītā varējām pamosties un mēs atrodamies jau pie krieviem. Bet nu laimīgā kārtā tas tā nenotika. Es nebūtu varējis nekur aizmukt, jo man ribas bija sadragātas, bija taisīta operācija.

Februāra vidū es nonācu slimnīcā, un jūnijā kādu nedēļu pirms Jāņiem mums paziņoja, ka mēs esam tik tālu atveseļojušies, ka mūs vedīs prom, ka būs transports. Bet, uz kurieni tas transports būs, neviens neteica. Starp citu, mēs tur bijām ļoti daudz latviešu, pāri par 100 latviešu. Un tagad mums pasaka, ka nākošā rītā būs transports. Nu, mēs domājam, ko lai mēs tagad darām. Var būt, ka mūs vienkārši paņem, aizved un nodod krieviņam, un saka: “Te ir.”

Bet tas interesantākais bija tas, ka slimnīcai nebija apsardzes, ne angļu, ne citas. Varēja iet un staigāt. Mēs tagad salasāmies kādi pāri par 30 latviešu agri no rīta un mēs sarunājam, ka brauksim uz Braunšveigu, jo tur viens bija noskaidrojais, ka Braunšveigā jau ir latviešu nometne. Nu, tad vienīgā vieta, kur jābrauc, ir uz Braunšveigu. Mēs tanī rītiņā visi sapulcējamies – kā nu katrs, kāds nu katram ir tas drēbes gabals no slimnīcas. Mēs visi esam arī ievainoti. Man vēl operācijas brūce ir vaļā. Tādi mēs aizbraucam uz Braunšveigu, ierodamies Braunšveigā latviešu komitejā.

Tur latviešu komitejas vadītājs bija ārkārtīgi liels goda vīrs, bijušais Ludzas pilsētas galva Kolušs. Viņš mums visiem, pāri par 30 bijušiem karavīriem, leģionāriem, izdeva kaut kādas dīpīšu kartiņas, jo mums tādu oficiālu atļaušanas papīru nebija, un dzīvot bez tādiem bija diezgan riskanta lieta. Mēs vienkārši domājam, ka dosimies vien, gan jau kaut kur papīrus dabūsim. Koluša kungs mūs visus uzņēma kā dēlus un sagādāja mums veselu zāli, kur bija saliktas pāri par 30 gultiņas. Tur mēs visi atradām sev mājvietu.

Tad mēs sākām skatīties, kur mēs varētu palikt, jo Braunšveiga bija tuvu robežai, tur nebija drošs. Mēs visi izklidām. Es nonācu Giftenes nometnē, netālu no Hannoveres, starp Hannoveri un Hildeshaimu, kopā ar vēl kādiem trijiem citiem no Braunšveigas. Tur mēs bijām civilā nometnē, lai gan vēl joprojām skaitījāmies nelegāli. Bet pēc kara tik smalki viņi neskatījās. Vienmēr mēs tur pārtiku dabūjām, mēs nebijām gluži izmisumā. Tomēr bija kaut kādā veidā jālegalizē mūsu atbrīvošana no armijas, jo pa to laiku visas leģionu vienības bija jau aizsūtītas uz Cedelgemu, uz gūstekņu nometni. Mūsu nometnes komandants bija Roberts Kukainis.

Maija Hinkle: ALA prezidentam Jānim Kukainim radinieks?

Kārlis Kuzulis: Tēvs. Roberts Kukainis. Viņš bija bijis mācību spēks Latvijas Universitātē. Viņš bija noietnes komandants. Viņš ļoti eleganti pārvaldīja angļu valodu; viņš stājās sakarā ar angļu armijas iestādēm un teica: “Tāda un tāda ir situācija.”

Sabiedrotie jau bija informēti par latviešu leģionu; nebija vairs tā, ka viņi nezinātu, kas ir latviešu leģions. Komandantūra izkārtāja, lai mēs dabūtu atļaušanas papīrus. Viņi mūs aizsūtīja uz gūstekņu noietni netālu pie Saltavas, uz Hannoveres ceļa, pie Hamburgas. Tur mēs kādas trīs nedēļas pabijām, dzīvojām metāla barakās. Tad mēs dabūjām oficiālos atļaušanas dokumentus, ka mēs esam demobilizēti no latviešu leģiona. Viss tur bija smalki aprakstīts, mūsu ievainojumi, utt. Tā mēs ieguvām oficiālu bijušo karavīru statusu leģionā. Kā saka, riktīgi atvaļinātie. Tas bija 1946. gada aprīlī, tanī pašā laikā, kad tika atbrīvoti arī visi 12 000 latviešu leģiona karavīri no Cedelgemas gūstekņu noietnes. Tieši tanī pašā laikā tas sakrita.

Tikai tagad visi šie oficiāli atbrīvotie karavīri vairs nevarēja dzīvot civilo noietnēs. Mēs vairs nevarējām palikt Giftenes DP noietnē. Mums izveidoja speciālu noietni tikai bijušiem karavīriem, kas neskaitījās ne UNRRA (*United Nations Refugee Relief Association*, red.), ne IRO (*International Relief Organization*, red.) aprūpē, bet skaitījās angļu militārās pārvaldes aprūpē, t.i., mūs apgādāja angļu militārā pārvalde. Tā radās Zārštetes karavīru noietne.

Apmēram kādu pusotru kilometru no Giftenes bija pilsētiņa Zārštete, kur bija bijusi kara rūpniecība “*Woss Werke*”, “*Woss*” fabrika, kas ražoja kaut kādus kara materiālus. Tur ārzemnieku strādnieki dzīvojuši barakās, kur tagad ierīkoja bijušo karavīru noietni. Tur nonācām mēs, tie 60, kas bija atbrīvoti no Soltavas noietnes, plus kādi 250, kurus atbrīvoja no Cedelgemas. Starp citu, tur bija arī vīru koris “*Dziedonis*”, kuru diriģēja Roberts Balodis. Tas bija tāds kodols.

Par šīs noietnes komandantu militārā pārvalde izraudzīja Herbertu Zāgaru. Viņš bija leģionā leitenanta dienesta pakāpē, bija komandējis rotu, arī smagi ievainots. Viņš dzīvoja Nordštemmenes noietnē, kas atradās kādu kilometru no Giftenes noietnes un kur bija arī militārās pārvaldes aparāts. Tie laikam viņu pazina. Viņš, starp citu, ir brālis bijušam ģenerāldirektoram Voldemāram Zāgaram un Oļģertam Zāgaram, kas dzīvoja Lankasterā, Pensilvānijā.

Savukārt viņam vajadzēja sakomplektēt noietnes administrāciju. Tā kā pulkvedis Janums bija atbrīvots un tikko atgriezies no Cedelgemas gūsta, Zāgars bija aizgājis, lai pulkvedis iesaka viņam kādu, ko viņš varētu izmantot administrācijā – saimniecības vadītāju, biroja darbiniekus. Pulkvedis Janums bija ieteicis mani, bet tas...

Es drusku iešu atpakaļ uz notikumu 1945. gada novembrī. Mēs no Giftenes noietnes bijām ceļā, lai apciemotu valsts svētkos Goslārā esošos latviešu karavīrus, kas atradās turienes slimnīcās. Tur brauca Januma kundze, Januma meita Velta, kapteiņa Ercuma kundze (kas ar bija mūsu 33. pulkā) un viņa meita Ausma. Es un mans draugs Alberts Švalbe bijām līdzī no vīriešu cilvēkiem, lai palīdzētu vest mantas. Mēs braucām ātrvilcienā, kas iet no Hannoveres lejā uz Frankfurti. Posmā starp Barnteni, kur mēs un Januma kundze dzīvojām, un Hildesheimas staciju mūsu pasažieru vilciens saskrējās ar vienu kravas vilcienu. Mūsu vilciens tika absolūti totāli sadragāts, un mēs tikām aprakti drupās.

Atkal notika liktenīga sagādīšanās. Es ar savu draugu kaut kādā veidā tikām ārā no tām drupām. Mēs domājām, kur tās mūsu dāmas ir palikušās? Januma Velta stāvēja man pusaugumu priekšā, jo tanī laikā vilcieni bija šausmīgi pārpildīti. Skatos, Januma kundzei nekas nav un arī Ercuma kundzei nav nekas. Bet Veltai kreisā kāja karājās tajās lielajās cīpslās, es uzliku viņai žņaugu, lai nenoasiņo. Tā kā tas notika stacijas teritorijā, es domāju, ka nevar gaidīt, kamēr atnāks kaut kādi palīgi. Es paņēmu Veltu un viņu vienkārši līdz stacijai aiznesu. Tur jau bija pretim sanitārās mašīnas. Es dabūju viņu sanitārajā mašīnā iekšā, un viņa nonāca slimnīcā pirmā. Varbūt tādā veidā viņa palika pie dzīvības. Viņai gan to kāju amputēja. Tagad ar protēzi staigā.

Viņa vēl tagad mēdz teikt, kad iepazīstina: “Te ir mans dzīvības glābējs.” Nu jā, tā tāda epizode, kas bija ļoti, ļoti bēdīga.

Protams, es arī biju pamatīgi cietis – man bija sadragāts ceļa skriemelis. Bet ar visu to laikam tanī trakajā satraukumā es absolūti to nejutu. Es to sāku just tikai tad, kad mēs aizbraucām slimnīcā. Tad es jutu, ka man tā kāja vairs riktīgi nekustas. Tas tā – tā ir viena tāda starpepizode.

Katrā ziņā pulkvedis Janums bija teicis, ka viņam ir Kārlis Ņuzulis no pulka, un teicis: “Tas tev varētu būt labs saimniecības vadītājs.” Tā es kļuva Zārštetes karavīru nometnē par saimniecības vadītāju.

Mēs ar Herbertu Zāgaru abi divi sākām rīkoties. Mēs, protams, bijām ļoti priecīgi, ka arī Baloža vīru koris nonāca mūsu nometnē, jo tas palīdzēja radīt rosīgu kultūras dzīvi. Koris brauca turnejās, deva koncertus turpat uz vietas. Tas vispār bija ļoti, ļoti darbīgs. Visi tie cilvēki arī bija tādi, kam patika darboties, nevis kūkot stūrī un skatīties, kur var dabūt ļergu (ļerga ir pašbrūvētais šņabis). Tādas lietas nebija. Tur arī bija pozitīva attieksme pret sportu – basketbolu spēlēja, volejbolu spēlēja. Vienības bija. Tika rīkoti visādi turnīri. Bija tāda ļoti aktīva kultūras un sabiedriskā dzīve, sabiedriskā rosme.

Maija Hinkle: Jūs tur bijāt tikai bijušie leģionāri?

Kārlis Ņuzulis: Tikai bijušie leģionāri, neviens cits. Neviena dāma, tikai vīri. Tādas nometnes bija – Hallendorfa bija tāda nometne, Grosenbroda, kur angļu zonā viņi visi tika izvietoti. Neviena dāma nebija atļauta tanīs nometnēs. Tās bija nodotas angļu militārās pārvaldes pārvaldīšanā. Tās darbojās līdz kādam 1947. gadam, kad šīs nometnes likvidēja, jo angļi izdomāja, ka viņi var šos cilvēkus ļoti labi izmantot Anglijā.

Tad radās *Westward Ho* akcija, ar ko aizbrauca liela daļa leģionāru un, protams, arī civilie. Tomēr lielākā daļa aizbraucēju bija leģionāri no Vācijas, kas atradās atvaļināto leģionāru nometnēs. Lielākā daļa pārcēlās uz Angliju; viena daļa pieteicās sardžu vienībās, kādas radija gan angļi, gan amerikāņi. Protams, amerikāņu vienībās pieteicās tie bijušie karavīri, kas bija nokļuvuši amerikāņu zonā. Tie, kas bija angļu zonā, pieteicās angļu vienībās. Bet tie, kas vairs negribēja ar militārām vienībām saistīties, aizbrauca uz Angliju, uz *Westward Ho* akciju, lai viņi varētu strādāt civilā laukā. Līdz ar to nometņu dzīve apsīka. Man piekrita mūsu nometnes likvidēšana, jo nometnes komandants Herberts Zāgars smagi saslima ar tuberkulozi un tika ievietots sanatorijā. Visu izčeļošanas procesu, kad nometne tika likvidēta, visu to iznāca paveikt man. Zārštetes nometnes vārtu aizvēršana bija manā ziņā.

Maija Hinkle: Ko nozīmēja būt par saimniecības vadītāju? Kas jums bija jādara kā saimniecības vadītājam?

Kārlis Ņuzulis: Jāskatās, lai visi būtu paēduši, viss būtu kārtībā un lai visiem būtu sava vieta, sava gulta un savas drēbes, ko vilkt mugurā. Administrators pa visu līniju. Biroja vadītājs bija tas, kas kārtoja sarakstus, nometnes komandants bija Herberts Zāgars.

Biroja vadītājs bija leitnants Bruno Dombrovskis. Zigurds Zamuels bija viņa palīgs. Mans palīgs bija Žano Mūsiņš, kas tagad dzīvo Anglijā. Bruno Dombrovskis tagad dzīvo Vankūverā Kanādā, jo viņš no Anglijas pārcēlās uz turieni.

Starp citu, es paliku Vācijā un neaizbraucu uz Angliju, jo es domāju, ka es to nevaru atļauties sava karā gūtā ievainojuma dēļ, zinot, ka tur lielai daļai ir jāiet strādāt raktuvēs. Es izšķīros palikt Vācijā. Tā man arī piekrita nometnes likvidēšana. No visiem 300 cilvēkiem nometnē mēs, kas tobrīd palikām Vācijā, bijām kādi 10. No tiem vēl kādi 7 aizbrauca uz Latviju, jo tie izšķīrās, ka viņiem ģimenes bija palikušas Latvijā ar maziem bērniņiem. Viņi teica – nē, viņi brauc atpakaļ uz Latviju. Kas ir, tas ir, un cauri.

Maija Hinkle: Vai jums arī bija kaut kāds kontakts ar jūsu cilvēkiem Latvijā?

Kārlis Ņuzulis: Es aizrakstīju Pēterim Lūcim, jo man gluži negribējās rakstīt saviem piederīgiem. Es domāju, rakstīšu, drošs paliek drošs, Pēterim Lūcim, jo viņš varbūt ir labākā situācijā.

Viņš bija laimīgā kārtā manu vēstuli saņēmis. Tā mani piederīgie dabūja uzzināt, ka es esmu pie dzīvības, jau 1946. gadā. Lūcis bija paziņojis manai mātei un mātai, ka es esmu Vācijā un es esmu dzīvs. Pirmo reizi, kad es aizrakstīju savējiem tieši, bija 1947. gadā. Viņi bija manu vēstuli saņēmuši un atrakstīja man atpakaļ. Atkal kādu ilgu, ilgu laiku, vairākus gadus nebija nekādi kontakti. Regulārāki kontakti atjaunojās, kad es nokļuvi Amerikā, bet tā ir cita vēsture un cita lapaspuse manā dzīvē.

Pēc Zārštetes nometnes likvidēšanas es atgriezos Giftenes nometnē, kura vēl darbojās. Es nezinu, kādā sakarā, laikam tādēļ, ka es jau biju Latvijā tāds bodnieks kļuvis, mani tur atkal izraudzīja par nometnes saimniecības vadītāju. Līdz ar to es skaitījos nodarbināts vācu saimniecībā, “nodarbināta pārvietotā persona”. Un atkal iznāca tā, ka tā nometne 1949. gadā tika likvidēta. Vienu daļu pārcēla uz Emdenes nometni, pie Emdenes. Bet mēs, kādi 5–6 cilvēki, izvēlējāmies un dabūjām arī angļu UNRRA piekrišanu, ka mēs pārceļamies uz Blombergu.

2 A

Kārlis Ūzulis: Nu tas jau bija tāds atkal ...

Maija Hinkle: Tad jau Mērbekas latviešu teātris gandrīz pilnā sastāvā?

Kārlis Ūzulis: Pilnā sastāvā bijām. Tur mēs arī labāk sapazināmies. Kā mēs vispār iepazināmies? Giftenes nometnē dzīvoja rakstnieks Pēteris Aigars. Pēdējā posmā, kad Zārštete likvidējās, mēs dzīvojām vienā mājā. Kad mūs pārcēla atpakaļ uz Gifteni, man ierādīja istabiņu tajā pašā stāvā, privātmājā, kur dzīvoja Pēteris Aigars. Tur mēs labi sadraudzējāmies, un man jāsaka, ka tā draudzība ir saglabājusies visu pārējo mūža posmu, kamēr Pēteris Aigars dzīvoja. Jā, man vēl jāpiemin, ka Giftenē es sev ieguvu mūža draugu, apprecējamies. Pēteris Aigars bija viens no mūsu kāzu viesiem.

Maija Hinkle: Kā jūs savu sievu satikāt?

Kārlis Ūzulis: Mēs satikāmies vienā no sporta sarīkojumiem, pēc vienām sporta sacīkstēm Giftenē, kurā piedalījās Zārštetes vienība. Es tanī laikā skaitījos, nu, laikam goda dēļ biju ielikts par šīs vienības priekšnieku. Sports manā dzīvē nav bijusi mana lielā mīlestība, mana stiprā puse, bet draugi visi bija sportisti, un viņi teica: “Nē. Tev arī tur jābrauc līdzī. Tu būsi mūsu vienības vadītājs.”

Es teicu: “Labi, labi. Ja tā, tad tā. Ja jūs tā nolemjat, es būšu vienības vadītājs.”

Pēc sacīkstes Giftenē tika rīkota balle, un tur profesora Burkharda Dzeņa dēlam Atim atnākušas līdzī divas patīkamas, jaunas meitenes. Viena no tām meitenēm bija Bronislava Lupšāne. Tā 1946. gada rudenī sākās mūsu sapazīšanās, un 1949. gada pavasarī mēs noslēdzām mūža draudzību vai mūža līgumu, vai laulības, kā nu to sauc. Katrā ziņā tas bija sākums. Nu tas ir vilcīes, cik ir jau – 51, 52 gadi.

Tā mēs pārcēlāmies uz Blombergu pēc Giftenes nometnes likvidācijas. Tur Pēteris Aigars sapazīstināja ar aktieri Jāni Šabertu, Mērbekas teātra zvaigzni. Tā kā man teātris ļoti patika, sākās ciešāka sadarbība ar Mērbekas teātra ansambli. Kad mēs dzīvojām Giftenē un Zāršetē, uz Gifteni no Mērbekas lūgās iestudēt pašdarbības kopā brauca Viliberts Štāls. Ar to starpniecību man jau toreiz radās kontakti ar teātriniekus. Es sapazinājos ar Parņicki un, protams, ar Šabertu, Ģermaņiem, Baltpurviņu, Dajevskiem un visiem pārējiem. Tā sākās mana saskare ar šiem teātrāļiem.

Blombergā mums ilga palikšana neiznāca, jo arī Blombergu 1949. gada vasarā likvidēja, un mūs pārcēla uz Augusdorfu. Augusdorfā Mērbekas teātris turpināja darbu, kaut gan režisors Uršteins un režisors Zaķis Jēkabs bija jau aizbraukuši projām. Arī Jānis Zariņš bija jau aizbraucis uz Angliju.

Kārlis Baltpurviņš iestudēja Mārtaņa Ziverta “*Tvans*” un iedeva man ļoti spēcīgu lomu, jauno gleznotāju Milīti. Ar “*Tvanu*” mēs izceļojām vēl pa visu Vāciju. Nospēlējām laikam kādas pārdesmit izrādes vēl atlikušajos latviešu centros. Tā bija mana saskare ar latviešu teātri Vācijā. Jāsaka tā, ka tur es sapazinājos ar visiem bijušajiem lieliem Latvijas teātra aktieriem un zvaigznēm – ar Mildu Zilavu, Kārli Lagzdiņu utt. Tie bija visi profesionāli aktieri.

Maija Hinkle: Un kā jūs...?

Kārlis Ņuzulis: Liela dūša. Es teicu paldies Dievam, ka man bija drusku aizmugure jau radusies no Latvijas laika ar Pēteri Lūci, jo es pie viņa kādus četrus gadus darbojos.

Maija Hinkle: Vai jums kādreiz bija arī skola?

Kārlis Ņuzulis: Nē, skola vēl nāks. Skola man sākās, kad es Ņujorkā gāju teātra skolā. Bet Vācijā nometnē es vienkārši, nu, gribēju, un viņiem vajadzēja, jo, teiksim, nebija tāda cilvēka, kas varētu to lomu pildīt. Izmēģināja, vai es to eventuāli varētu spēlēt, vai ne. Baltpurviņš teica: "Jā." Man jāsaka, ka, klausoties atsauksmes, es galīgi podu neesmu izgāzis tajās izrādēs. Nu, tas bija tā.

Tanī pašā laikā es arī strādāju. Nometnē bija vairāki veikali, viens no tiem Daniševska pārtikas preču veikals. Mani kā bodnieku atkal sameklēja rokā, un tad es tur strādāju par veikalvedi līdz tam brīdim, kamēr bija izceļošana uz Ameriku, no 1950. gada vasaras līdz 1951. gada maijam.

Mana sieva bija žēlsirdīgā māsa, kas pavadīja izceļotāju transportus, un līdz ar to viņa ar izceļotāju transportiem braukāja starp Brēmenhāfenu un Ņujorku. Ņujorkā viņa beigās dabūja mums galvojumu izbraukšanai uz Ameriku. Tā mēs nokļuvām šeit, kaut gan tas nemaz negāja tik viegli.

Pirmais izsaukums, kad mums bija jābrauc uz izceļošanas nometni Ventorfu, bija jau 1950. gada novembrī. Mēs aizbraucām uz Ventorfu. Bet tanī laikā Amerikāņu iestādēs bija milzīgā akcija par to, ka tik neielaiž Amerikā kādus nevēlamus cilvēkus. Mēs nonācām līdz pēdējai instancei, pie konsula, kam nu bija jāpasaka to jā vai nē. Bet tā kā es biju bijušais karavīrs, ko es nekur nebiju noliedzis, viņš teica: "Nē, jūs uz Ameriku braukt nevariet, jo jūs esat karojis pret Ameriku. Jūs Ameriku nekad neredzēsiet kā savu ausi." Nekā. Mēs braucām atpakaļ uz nometni.

Es turpināju strādāt savā veikalā kā veikalvedis. Darbs man bija, alga man bija. Es jau tur sāku sapazīties arī ar vācu firmām, un tie laikam redzēja, ka es galīgs muļķis neesmu tai tirdzniecības jomā, un piedāvāja, vai es negribu pārcelties uz Diseldorfu uz vienu uzņēmumu un strādāt tur par veikalvedi. Bet, tā kā mums plāni bija citādāki, es teicu, ka nē, ka es palikšu turpat, kur es esmu. Mēs gaidījām, kā atrisināsies bijušo karavīru jautājums.

Pateicoties laikam toreizējā Latvijas sūtņa Amerikā, Jūlija Feldmaņa, un, es domāju, arī sūtņa Skrēbera Ženēvā pūlēm un darbam, Amerikas Kongress tomēr pieņēma rezolūciju, ka latviešu leģiona bijušie karavīri nav uzskatāmi par Amerikai naidīgu vienību, ka tie ir galvenokārt cīnījušies tikai pret komunismu. Tieši tanī laikā laimīgā kārtā sākās arī Makkartija ēra, kad komunisti bija ar savu aukstā kara radišanu parādījuši sevi no "labākās" puses. Līdz ar to durvis pavērās arī mums.

1951. gadā, maija sākumā, mūs atkal izsauca uz Ventorfu, un tad tā lieta gāja ļoti ātri. Tad nebija tas pats kungs, kas man pateica: "Jūs savā dzīvē Ameriku neredzēsiet." Nepaskatoties uz mani, iespieda zīmogu mūsu papīros. Arī žurnālists Aleksandrs Liepa tur bija tāds pats putns. Arī tam tika tas pats.

Tā mēs 1. jūnijā ieradāmies slavenajā Ņujorkā. Man tā bija pirmā reize, bet manai sievai jau tā bija laikam kāda 5. vai 6. reize, jo viņa bija transportus pavadījusi. Ostā mūs sagaidīja Šāberta kungs un kundze un mūs aizrāva pie sevis uz Bruklinu. Pirmo reizi savā mūžā braucu ar pazemes vilcienu. Un tas laikam bija ātrvilciens. Tas troksnis, pa tuneli braucot, bija tik šaušalīgs, ka man likās, ka te nu gan kaut kas saies galīgi šķērsām. Bet dzīvi mēs palikām. [smejas]

Mēs laimīgi nonācām Bruklinā. Pirmās pāris nedēļas dzīvojām pie Šāberta ģimenes, kamēr mēs sameklējām paši sev mazu dzīvoklīti pie vienas vecākas amerikāņu dāmas, kas izīrēja daļu no sava dzīvoklīša mums. Sieva dabūja darbu vienā slimnīcā Bruklinā kā žēlsirdīgās māsas izpalīdzē (nurse's aid), un mums sākās sapazīšanās gan ar draugiem, gan jauniem paziņām. Radās jauni draugi un jauni paziņas.

Maija Hinkle: Kas jums pašam bija par darbu, nodarbošanos?

Kārlis Ņuzulis: Domāju, jāsāk strādāt uz būvēm, jo visi teica: "Uz būvēm – tas tik ir pamatīgi." Tagad tur bija tikai 2 nedēļas nodzīvotas.

Bet es jums pastāstīšu to interesantāko par to, kā mēs darbus meklējām. Vācijā jau tas nebija nekas – aiziet ar kājām kaut kur. Bruklinā ir slimnīca. Mēs domājām, nu, aiziesim uz to Bruklinas slimnīcu ar kājām. Bet mēs nezinājām, ka tā Bruklinas slimnīca atrodas 5–6 kilometru attālumā. Beigās mēs ļoti ātri tikām pie skaidrības, ka tā ar kājām nekur te nevar aiziet. [smejas]

Vispirms sieva atrada darbu tanī slimnīcā, bet es baznīcā dabūju satikties ar būvniekiem, kas teica: “Nu tā tik ir vieta!” Jāiet uz būvēm. Bet man no būvēm nav nekāda jēga. Nu, labi, ka jāiet, jāiet, ies uz būvēm. Longailendā bija tāds būvuzņēmējs Kiršteins, pie kura strādāja arī Dagnijas Krēšliņas tēvs Stenne. Viņš tur bija priekšstrādnieks, viņš visu sarunāšot. Man tikai jāaizbraucot ar pazemes vilcienu līdz Džamaikai, viņš tur mani paņemšot, aizvedīšot un atkal atvedīšot atpakaļ. Kā norunāts, tanī pirmdienā ierodos Džamaikā. Jā, viņš mani paņem. Aizved uz turieni un izlaiž būvlaukumā. Nu, tukšs laukums, tur tādi visādi koki guļ. Uzreiz viņš saka, lai es nagloju tos “tūbaifor” (*two by four*). Man jāsaka tā, ka man toreiz angļu valoda nekāda spoža nebija. Es domāju, “tūbaifor”, naglot “tūbaifor”. Kas tas ir tāds par zvēru? Beigās es tomēr dabūju zināt, kas tas ir. Es tagad visu dienu nagloju tos “tūbaifor”, taisu tos, kā viņus tur īsti sauc, “hedder” (*header*) un visu citu.

Bet tas labākais bija tas, ka dienas beigās mēs atbraucām atpakaļ, mani atveda uz pazemi, mani izlaida ārā, un es konstatēju, ka man kaut kā pa dienu, kaut kur, es nezinu, kur, ka es esmu pazaudējis naudu un tagad es netieku mājās. Mani izlaiž Džamaikā, un es dzīvoju Bruklinā, veselas 2 pasaules [smejas], kā saka, katra savā pasaules malā. Es domāju, kā lai es tieku tagad mājās? Es biju būtībā ļoti notrūcies. Nav pat ar ko piezvanīt uz mājām.

Es domāju, iešu tik pie pazemes konduktora iekšā. Tagad es tāds pats darba drēbēs, un es eju iekšā. Es saku, ka man nav naudas, bet man jātiek Bruklinā mājās. Braucu no darba, esmu pazaudējis naudas maku, man nav vairāk, nav pat naudas, ar ko piezvanīt. Laikam es izskatījos tik godīgs, vai es mācēju notēlot, es nezinu, lai gan man jau nebija neko ko tēlot, ka viņš mani ielaida pazemē bez maksas, un es aizbraucu līdz mājām, nokļuvu mājās. Un tad es domāju, Amerika ir tomēr laba zeme – tomēr cilvēkiem tic. Tā man bija pirmā tāda pozitīvā nots. Es domāju arī, ka diez vai citur tas tā būtu bijis, ka es aizietu un teiktu, ka man nav naudas un jātiek mājās. Domātu, ka tas tikai muld.

Es tur strādāju, strādāju, strādāju kādas, es nezinu, laikam kādas 2 vai 3 nedēļas, un es sāku skatīties, ka tur nekāda nauda nav, ka tur maksā laikam 75 centi par stundu. Es izrēķinu, ka ar visu, ko es tur nobraucu, man gandrīz vēl pašam jāmaksā klāt. Es teicu, ka tur nekāda jēga nav. Tad es vienkārši izlasīju darba sludinājumu un aizgāju uz vienu tādu firmu tieši Manhetenā pie 10. avēnijas un 54. ielas, uz noliktavu, kas izsūtīja dažādus žurnālus uz visām pasaules malām. Gadījās, ka uzņēmuma īpašnieks labi runāja vācu valodu. Man tas bija burvīgi, jo es vāciski runāju. Es teicu, kas es esmu.

“O!” viņš teica, “tad ir labi.” Mani pieņēma tur darbā.

Pirmā alga bija 40 dolāru nedēļā, kas man likās liela alga. Mēs toreiz maksājām par dzīvokli 14 dolāru nedēļā. Mēs izrēķinājām – manai sievai bija laikam kādi 25 dolāri, man pašam 40 – mēs esam bagāti cilvēki. 65 dolāri nedēļā, vai dieniņ, kas par naudu! Bet tā jau nemaz nav. [smejas] Tur es nostrādāju līdz 1952. gada vasarai.

Tad atkal nejutu mieru, ka citur varētu dabūt lielāku naudu. Otrkārt, tas darbs bija šausmīgi putekļains, visas tās grāmatas. Es būtībā tur ieguvu alerģiju, es kļuvi ļoti alerģisks pret putekļiem.

Bet nu bija arī tāda lieta. Sākās vanagu darbs. Vācijā jau es biju vanagu darbā iesaistījies un, pārceļoties uz Ameriku, tūlīt arī tur iekļāvos vanagu rosmēs. Un arī, protams, teātra lietās un kora lietās. Tā ka es biju apkrāmējies ar visādiem blakus pienākumiem.

Maija Hinkle: Varbūt runāsim vispirms par vanagu darbu. Kā tas Vācijā viss sākās?

Kārlis Ķuzulis: Vācijā būtībā oficiālā Daugavas Vanagu organizācija tika nodibināta Cedelgemā. Pēc tam, kad no Cedelgemas karavīru masas izplūda ārā, kad viņi tika atbrīvoti un

atgriezās dažādās vietās, dažādās nometnēs un veidoja jaunas nometnes, visur radās Daugavas Vanagu nodaļas. Viena šāda nodaļa izveidojās arī Giftenē. Es biju Giftenes nodaļas priekšnieks. Giftenes nodaļā bija arī pulkvedis Janums.

Tad, kad sākās izceļošana, Amerikā jau bija Daugavas Vanagu organizācija izveidota, jo 1950. gada 5. janvārī Ņujorkā tika radīta pirmā DV vienība. Tā kā tā skaitījās pirmā DV vienība Amerikā, tad šogad vanagi varēja atskatīties uz 50 gadu jubileju Amerikā. Tā kā es tikai 1951. gadā ieceļoju Amerikā, tad mani jau bija uzmeklējuši. Ņujorkas DV vienības vadītājs Arvīds Līdacis sarakstē ar pulkvedi bija dabūjis zināt, ka Ķuzulis arī pārcēlies uz Ņujorku, un lai viņu iesaista vanagu darbā. Līdacis, protams, mani sameklēja rokā un tūlīt mani iesaistīja DV ASV valdes darbā – gan ieceltā, ne vēlētā. Kad 1952. gadā notika vēlēšanas, tad mani ievēlēja DV ASV valdē un līdz ar to arī mani līdztekus ievēlēja Ņujorkas apvienības valdē.

DV ASV valdē es pildīju kasiera amatu. Tanī laikā notika līdzekļu vākšana Bērzaines īpašuma iegādei Vācijā. Tā nu bija viena milzīga un faktiski laikam pirmā lielā līdzekļu vākšanas akcija tādām lieliem, lielam pasākumam, kurai bija tas lozungs:

“Kaut vienu dolāru!” Un, ziniet, tanī laikā jau visiem tā rocība vēl bija ļoti niecīga un maza, tad tie ziedojumi arī bija tādi, ka lielākā daļa bija dolārs vai 2 dolāri. Pieci dolāri, 10 un 20 – tādi bija retums. Jūs varat iedomāties, kāds kvantums ziedojumu tur nāca iekšā, jo tā summa, ko mēs savācām Bērzainei, bija 30 000 dolāru. Tas viss bija no cilvēkiem, kam vēl nebija nauda.

Piedevām bija panākta starpvalstu vienošanās, ka Amerikas dolāru varēja Vācijā apmainīt pret 6 markām. Tā bija tāda speciāla likme. Līdz ar to Vācijā mūsu savāktie ziedojumi deva vienu ārprātīgu summu, tie 180 000 markas deva. Ar to varēja visu Bērzaini nopirkt, un vēl palika nauda pāri viņas iekārtošanai. Tas bija mans pirmais lielais darbs Ņujorkā vanagu organizācijā.

Maija Hinkle: Pastāstiet, kas tā Bērzaine bija.

Kārlis Ķuzulis: Bērzaine bija īpašums, kas atrodas pie Freiburgas pilsētas Dienvidvācijā, ko bija izraudzījušies toreiz invalīdu pārstāvji, lai būtu invalīdiem kur apmesties. Bija kādi 20 pūrvietas liels zemes gabals kalna nogāzē ar vienu lielu ēku virsū, kuru var pārvērst un izbūvēt, lai būtu invalīdiem kur dzīvot. Es nezinu, cik tur tās telpas bija, bet, es domāju, tur kādus pāris dučus invalīdus varēja novietot. Bet nu katrā ziņā tas īpašums bija ļoti skaistā vietā.

Jāsaka gan, ka tie, kas to īpašumu izraudzīja un apskatīja (tas bija majors Vilis Hāznars un virsleitnants Ancāns), viņi laikam bija piemirsuši, ka invalīdiem ir savas pārvietošanās grūtības. Cik šis īpašums ārkārtīgi skaisti izskatījās dabā, tik varbūt viņš bija nepiemērots tieši invalīdiem. Piemēram, nokļūt tur ar invalīdu ratiņiem bija gandrīz neiespējami. Tā ka tanī ziņā tā bija nelaimīga izvēle. Bet mēs Amerikā, protams, to nezinājām, jo mēs ticējām, ka viss tas ir faini un kārtībā. Un ir jau ar, jo tas īpašums tiešām ir ļoti skaists.

Šodien viņš funkcionē, bet viņš nefunkcionē tādā veidā, kā viņš bija domāts. Viņš bija domāts, ka tur varēs daudzi invalīdi apmesties. Bet tas nenotika, jo tur ir vēl viena cita lieta, un tā ir tā, ka latvieši, kas ir vienādā veidā skarti, nemil būt tik daudz kopā, sevišķi tādi, kas ir smagi cietuši. Jo, ja tu pats esi apskādēts, tu to tā nemani. Bet, ja tu skaties – 1, 2, 3, 4, 10, 15, tam trūkst roka, tam trūkst kāja, tam ir kas cits, viņam viena acs jeb kaut kas tamlīdzīgs. Tas rada depresīvu atmosfēru. Tie cilvēki ir ar mieru tur aizbraukt padzīvot nedēļu, divas nedēļas, varbūt mēnesi, bet viņi nav gatavi tur dzīvot visu laiku. Tā šī brīnišķīgā ideja par to, ka tur nu būs invalīdi aprūpēti, tā vienkārši nerealizējās. Bet īpašums tika pārvērst un izlietots citādā veidā – kā atpūtas nams, kas tā vai tā kalpoja invalīdiem. Bet tāda pastāvīga dzīvošana, tā neizveidojās.

Tagad tur ir izveidotas, pieceltas klāt dzīvojamās mājas, un īpašums kalpo dažādiem mērķiem un viņu izlieto dažādos citādos veidos. Tas piederēja Daugavas Vanagu organizācijai. Šinī gadījumā viņš pieder Daugavas Vanagu organizācijas, bet atbildīgā ir Vācijas valde.

Katrai zemei ir sava DV valde, un viņiem ir savi īpašumi. Anglijā ir savi, Amerikā – savi,

Kanādā ir savi, Vācijā ir savi, Austrālijā ir savi, utt. Bet “Bērzaine” ir visas brīvās pasaules latviešu devums invalīdiem, jo tanī laikā tas bija liels sasniegums un liels pasākums, ka mēs kaut ko tādu varējām celt un samest tik īsā laikā tādu naudu kopā, lai to varētu iegādāties. 1952., 1953. gadā tā bija neiedomājama lieta, ka tādi cilvēki, kas te bija tikko iebrukuši, to varētu paveikt.

Maija Hinkle: Kāda “Bērzainei” būs nākotne?

Kārlis Ķuzulis: Grūti ir paredzēt, kāda viņai būs nākotne, jo mainās saimnieciskie apstākļi, mainās cilvēki. Bijušie invalīdi, kam it kā tā mītne bija domāta, tie beidza šīs zemes gaitas, tie pazūd, tie vairāk nav. Ir iespējams varbūt, ka īpašums tiks pārdots, bet par to ir jālemj. Tas vēl nav izlemts. Patreiz viņš vēl funkcionē un zaudējumus nenes. Katrā ziņā viņa vērtība, es nezinu, ir cik kāršojusies, miljonos marku viņš ir vērts, tas īpašums. Tā ka nav ko steigties ar viņa likvidēšanu, tā nauda nav patreiz nekur vajadzīga, nav viņu kur likt. Tas īpašums tur stāv, un viņš tiek uzturēts kārtībā. Tur notiek dažādi semināri un dažādas sanāksmes. Tur brauc arī no Latvijas cilvēki – izmanto kā tūristu apmetnes vietu, arī šejienieši. Tā ka es domāju, ka tas ir tāds katrā ziņā pozitīvs veikums. Tā, tas būtu par to posmu, kad es Ņujorkā vanagu darbā biju.

Ņujorkā bija Daugavas Vanagu vīru koris, tur es aktīvi piedalījos. [*Īss pārtraukums.*] Daugavas Vanagu vīru koris, kuru diriģēja Bruno Skulte un vadīja Arvīds Līdācis, spēlēja ļoti, ļoti ievērojamu lomu Ņujorkas periodā, vanagu dzīvē un vispār visā Ņujorkas sabiedriskā dzīvē. Tas tiešām bija izveidojies par ļoti, ļoti spēcīgu vienību – pat līdz 45 vīru sastāvam tas bija. Daudz koncerti tika doti gan Ņujorkā, gan ārpus Ņujorkas – Bostonā, Konektikutā, tad Vašingtonā. Šeit mēs braucām koncertēt un piedalīties lielos pasākumos, jo Bruno Skulte bija ārkārtīgi dinamisks mākslinieks, diriģents un komponists. Viņš bezgala daudz jaundarbus radīja tieši korim, rakstītas dziesmas. Tā ka tas bija atkal tāds viens skaists posms vismaz tieši tanī ziņā, ka latviešu dziesma tika kopta un tiešām nesta pie klausītājiem.

2 B

Bija klausītāji, kuri bija izsalkuši pēc latviskās mākslas. Kur vien mēs braucām, mūs gaidīja.

Sevišķi jau Bruno Skulte bija ārkārtīgi iecienīts un iemīļots diriģents. Es atceros, kad sākās latviešu Vispārējie Dziesmu svētki Amerikā. Pirmajos Dziesmu svētkos Čikāgā, kas notika 1953. gadā, piedalījās abi Ņujorkas kori – Ņujorkas jauktais koris un vīru koris. Arī Ņujorkas jauktajā korī es dziedāju vienu laiku, lai gan vēlāk, kad man to pienākumu sanāca par daudz, tad bija jauktais koris jāatmet, jo man kaut kā sirds pie tā vīru kora vairāk piesējās.

Es atceros, ka, vienalga, vai tas bija Čikāgas Dziesmu svētkos, vai 1958. gadā Ņujorkā Vispārējos Dziesmu svētkos, vai Klīvlendas Dziesmu svētkos, kā jau parasti, Dziesmu svētkos ir vairāki virsdiriģenti, un vienmēr ir viens virsdiriģents, kas ir visvairāk iemīļots, atkarīgi no tā, kā mēģinājumos virsdiriģents koristus moka. Dziesmu svētkos visi koristi vienmēr gaidīja, kad nāks Bruno [*sasīt rokas*]; kad nāks Bruno, tad būs labi. Un tiešām, tikko kā viņš uznāca, koristiem bija tā, it kā viens kādu šprici būtu iedevis. [*smejas*] Visi bija augšā. Viņš kaut kā prata “paņemt publiku”, arī koristus. Šeit, Amerikā, Dziesmu svētkos sākuma gados bija kādi 1200–1500 dziedātāju. Uzreiz likās, ka tie visi pamodušies. Ne jau tamdēļ, ka tie pārējie diriģenti bija slikti. Burvīgs diriģents bija Arnolds Kalnājs. Bet kaut kā viņiem nebija tas, kad uznāca Bruno Skulte, kaut gan mēģinājumos viņš bija ļoti nešpetns. Ja negāja, tad viņš riktīgi vīru valodā sadeva; viņš runāja diezgan, diezgan dūšīgi. Bet mēs visi viņu ļoti cienījām un milējām. Mums tas bija pilnīgs šoks, kad Bruno aizgāja mūžībā tik ātri. Tas latviešu mūzikas dzīvei Amerikā bija šausmīgs, būtisks zaudējums, kad viņš vairāk nebija. Bet Ņujorkas koris darbojās vēl ilgi.

Es pārcēlos uz Vašingtonu 1956. gadā darbā. Es dabūju darbu Amerikas Balsī, un tad mana darbošanās vanagu organizācijā līdz ar to pārcēlās uz šejieni, kaut gan es tur, Ņujorkā, biju tik daudz vietās iesaistījies.

Pārceļoties uz Vašingtonu, es teicu sievai: “Tagad es gan nekur neiešu, jo es tagad gribu drusku atpūsties. Neviena mani te nezin,” es teicu “tagad būs viegli dzīvot.” Bet tas tā neizdevās. Tomēr bija saoduši, ka es esmu te, Vašingtonā.

Maija Hinkle: Pirms mēs sākam runāt par Vašingtonu, es gribētu dzirdēt mazliet vairāk par kori. Cik bieži jums bija mēģinājumi?

Kārlis Ķuzulis: Korim? Mēģinājumi bija divas reizes nedēļā, vakarā pēc darba. Visi bija klāt, cilvēki brauca stundu no Longailendas. Tas nebija nekas, katrā virzienā stundu braukt uz mēģinājumu, tā nebija nekāda problēma. Es pats dzīvoju Džamaikā. Ar mašīnu tas bija, kā kuru reizi, atkarībā no satiksmes. Mēģinājumi notika Bruklinas draudzes namā, t.i., Bruklinā, apakšas zālē. Mācītājs Zariņš arī dzīvoja tanī namā. Mēs bijām klāt kā naglīņas divas reizes nedēļā. Ja nebija koncerts paredzēts, tad kādreiz bija vienreiz nedēļā, bet, ja nāca tuvāk koncertam, tad bija divreiz.

Maija Hinkle: Cik daudz koncertu jums bija gadā?

Kārlis Ķuzulis: Lielāki koncerti mums bija vismaz kādi pieci gadā, starp 5–10 tādi lieli koncerti. Bostonā, Vilimantikā, Ņujorkā, Filadelfijā, Vašingtonā. Ņujorkā ļoti bieži iznāca dziedāt dievkalpojums. Kantātes tika iestudētas. Pats koris rīkoja savu pastāvīgo koncertu. Vienmēr bija kaut kam jāgatavojas. Protams, vasarā jau kāds posms bija, kad nenotika mēģinājumi, bijām brīvi, – laikam jūlijs, augusts, nu, tie mēneši. Kad nāca septembris, tad tūlīt atkal sākas. Tas bija tāds ļoti, ļoti aktīvs posms. Bet, ziniet, tanī laikā mēs visi bijām jauni, un tad jau tas nemaz nelikās nogurdinoši. Arī miega tik daudz nevajadzēja.

Maija Hinkle: Ko jūs dziedat?

Kārlis Ķuzulis: Es dziedu pirmo basu – baritonu. Es vienmēr krenķējos, ka tenoriem ir daudz feināk. Pirmajiem tenoriem ir tās melodiskās dziesmas. [*smejas*] Mums, tam resnam galam, ir reti kādas dziesmas, kur ir skaista melodija iekšā.

Pārceļoties uz Vašingtonu, koris atkrita. Bet te atkal sākas šeit, laikam jau tas bija iegājies no tā darba zemes valdē, kad mani te ātri vien atrada un atkal iesaistīja Vašingtonas Daugavas Vanagu apvienības darbā. Tolaik apvienības vadītājs bija Voldemārs Mednieks. Mani iesaistīja valdē un ļoti veikli ielika rokās sarīkojumu daļas vadītāja pienākumus. Tā, man jāsaka, bija ļoti patikama nodarbošanās. Man godīgi jāatzīstas, ka man patika to lietu darīt, jo tur bija saskare ar mākslām – gan ar koncertiem, gan ar teātra izrādēm, ar gleznu izstādēm. Man arī manā iepriekšējā darbošanās laikā bija radušies kontakti ar dažādiem māksliniekiem, ar gleznotājiem utt. Man bija personīgs kontakts, un personīgā kontaktā vienmēr ir vieglāk atrast pozitīvu atbildi, cilvēkam ir grūtāk atteikt. [*smejas*]

Tādā veidā te, Vašingtonā, kultūras dzīve izveidojās tīri aktīva. Daudzi lieli sarīkojumi ir bijuši. Te bija Austrālijas “Saules josta”, laikam kādas trīs reizes mēs viņus uzaicinājām uz šejieni. Tas ir pāri par 50 cilvēku ansambli. Mums bija Kanādas sieviešu, Daugavas Vanadžu koris “Zile”, kuru diriģē Arvīds Purvs. Viņas ir šeit koncertējušas vairākas reizes. No Ņujorkas Longailendas Roberta Baloža vadītais Longailendas novada draudzes koris. Visādas teātra izrādes ir organizētas, mākslas izstādes.

Mums radās ļoti labs, sirsnīgs kontakts ar Rokvilles sarīkojumu centra (*civic center*) vadību. Tur mēs dabūjām brīvas telpas izstāžu rīkošanai – profesionālā galerijā – ar vienīgo noteikumu, ka mums izstāde ir jāatstāj vienu mēnesi. Bet mums nebija nekas jāmaksā. Tā latviešu gleznotāji, vesela rinda, dabūja izstādīties šinī galerijā, un ne viņiem, ne mūsu vanagiem tas nemaksāja nevienu centu. Tā tas darbs gāja.

Beigās, kad Mednieka kungs vairs negribēja pildīt priekšnieka pienākumus, jo viņš teica, ka viņš 22 gadus esot nostrādājis kā priekšnieks, ka viņam esot laiks iet pensijā, tad man klēpī iekrita priekšnieka amats. Līdz ar to manā vadībā apvienība darbojās, ja es nemaldos, 13 gadus. Bet arī tagad es no darba vanagu organizācijā neesmu aizgājis un neaiziešu laikam savā dzīvē. Tā ir tāda mūža organizācija.

Maija Hinkle: Par ko jūs esat vislepnākais, par to periodu, kad jūs bijāt priekšnieks Vašingtonas Daugavas Vanagu apvienībā?

Kārlis Ķuzulis: Es domāju, taisni par to norisi kultūras dzīves jomā, tieši, ka tādi lieli, ļoti nozīmīgi sarīkojumi, ka visi tie “Saules jostas” sarīkojumi notika, ka ārkārtīgi vērtīgas gleznu izstādes ir notikušas. Sevišķi to darbu veicināja tas, ka šeit tika uzcelta baznīca un nams ar zāli un telpām, kur varēja visu to darbību izvērst.

Jāsaka arī, ka lieliskā sadarbība ar draudzi un draudzes vadību palīdzēja. Tā ka es uzskatu visu to posmu savā šejienes vanagu darbā kā tādu ļoti pozitīvu.

Arī sadarbība ar valdes locekļiem apvienībā bija ārkārtīgi pozitīva, jo katrs bija gatavs darīt savu darbu bez kaut kādas kurnēšanas, bez kaut kādas aizrunāšanās. Vienalga, cik agri no rīta vai cik vēlu vakarā jāsāk, bet, ja bija jādara, tad bija jādara. Mēs, Vašingtonas vanagi, arī tieši vanagu pašu organizācijā esam tādas zīmīgas konferences, sanāksmes rīkojuši – DV 15 gadu pastāvēšanas Amerikā kongress, tad bija 25 gadi, tad bija 40 gadi, un nupat šogad tika atzīmēti organizācijas 50 gadi. Visi tie Amerikas mēroga jubileju kongresi bija uzticēti Daugavas Vanagiem Vašingtonā rīkot. Tā ka acimredzot arī pārējie vanagi ir novērtējuši, ka Vašingtonā ir cilvēki, ir vanagi, kas šādas lietas spēj darīt.

Te arī ir izauguši jauni, spēcīgi darbinieki kā, piemēram, Viesturs Timrots, kas te pārcēlās kā jauneklis no Ročesteras. Viņš darbojās līdz kā apvienības priekšnieka vietnieks. Pēc tam, kad es aizgāju no šī darba projām, tad viņš pārņēma priekšnieka pienākumus, viņš kalpoja vairākos posmos kā apvienības priekšnieks.

Mums bija ļoti laba sadarbība ar jaunatni, par ko es arī esmu priecīgs. Sporta kopa darbojās pie apvienības ļoti sekmīgi – vairākkārt sieviešu volejbola vienība bija Amerikas meistars.

Visas šīs lietas bija ārkārtīgi pozitīvs rezultāts mūsu darbībai šeit. Es domāju, ka līdz ar to mēs arī ieguvām sabiedrības uzticību un atbalstu visam mūsu darbam.

Maija Hinkle: Ko jūs vērtētu kā negatīvu? Vai jums ir arī kādas lietas, kur būtu gribējies citādāk? Es domāju – tieši ar Daugavas Vanagiem.

Kārlis Ķuzulis: Nu, es nezinu. Tā grūti man faktiski, grūti ir kaut ko negatīvu atrast mūsu darbā. Pašam, kad tu esi bijis iekšā tanī darbā, ir tā grūti, grūti... Kaut gan tagad nu es jau esmu labu laiku ārpus no vadības.

Maija Hinkle: Faktiski es nedomāju to jautājumu tik daudz kā negatīvu. Bet vai būtu bijis kaut kas tāds, ko būtu gribējies vai nu vairāk, vai citādāk?

Kārlis Ķuzulis: Vairāk jau vienmēr var, bet ir jāreķinās ar to, teiksim, šādā zināmā ierobežotā sabiedrības lokā jūs varat darīt tikai tik, par cik ir atsauce no tās sabiedrības loka. Ņemot vērā to latviešu kodolu, kas šeit ir, jūs nevariet izvērst to darbību tik plaši, kā jūs vēlētos. Jums ir jāreķinās ar zināmiem ierobežojumiem. Var jau visu ko reķināt – mums būs jādara tas un tas, un neizdara neko. Bet, es domāju, un es vienmēr esmu vadījies pēc principa ka, ja mēs darām to un tad, un tad, vai mums tas izdosies. Jo nav nekāda māksla solīt: “O! Mēs to darīsim.” Un beigās mēs nekā neizdaram.

Mans uzskats vienmēr dzīvē ir bijis: ja es kādam dodu solījumu, ka mēs to darīsim, tad tam ir jānotiek. Ja ir kaut kas solīts, tad tas ir jādara. Nevar tā mētāties ar solījumiem. To mēs esam visu laiku arī vanagu organizācijā šeit mēģinājuši darīt. Vai nu ar mazākiem vai lielākiem rezultātiem, bet nekad ar zaudējumiem.

Man jāsaka, ka visā manā darbošanās laikā Vašingtonas apvienības valdē mums nekad neviens sarīkojums nav nesis zaudējumus. Neviens. Vienalga, cik viņš liels ir bijis, bet vienmēr mums ir bijis plusos. Un tas, cik liels tas pluss, tas ir bijis atkarīgs no tā, par cik mēs paši esam piestrādājuši.

Sevišķi ļoti lielu darbu šinī laukā ir veikušas vanadzies sadarbībā ar vanagiem, sevišķi rīkojot dažādus tirdziņus ar latviskiem gardumiem – rupjmaizi, žāvētiem zušiem utt. Viņu sarīkojumi

mūsu kasi ļoti papildināja, tie ienākumi ļāva mums daudz un dažādas lietas veikt un atbalstīt – gan jauniešus ar stipendijām, gan citādāk. Tādēļ es personīgi domāju, ka Vašingtonas vanagi ar savu darbu var būt apmierināti. Es domāju, ka tas turpinās arī šodien. Šodien apvienību vada Voldemārs Sproģeris, ar ļoti dāsnu roku vada un kārtro šo darbu.

Maija Hinkle: Daudzās vietās ir problēma, ka ir grūti piesaistīt jauniešus jebkādā latviešu aktivitātē. Vai jums ir izdevies viņus piesaistīt?

Kārlis Ķuzulis: Sevišķi mums izdevās tad, kad aktīvi darbojās sporta kopa. Tagad viņi vēl darbojās, bet viņi vairs nav tik aktīvi, kā bija savā laikā. Kad tā darbojās, tad mēs piesaistījām jauniešus, un man jāsaka paldies Dievam, ka tas tā izdevās. Bet ne visās vietās tas tā ir. Mums te, Vašingtonā, bija laime.

Varbūt daļēji tamdēļ tas bija, ka Viesturs darbojās līdzī, jo viņš bija no jaunās paaudzes. Mums darbojās līdzī arī Ēriks Plato vienu brīdi, darbojās līdzī Raimonds Pavlovskis. Ja jaunie darbojās līdzī, tad jau ir vieglāk piesaistīt citus jaunos klāt, nekā, kad vecie tur saka tā vai tā.

Vispār es domāju, ka, ja tie no tās vecākās paaudzes ir pietiekoši iecietīgi un saprotoši pret jauno paaudzi, arī tad ir vieglāk jaunos iesaistīt. Es zinu, ka ir daudzi arī no mūsu pašu vanagu saimes, kas ir diezgan neiecietīgi, kad ir drusciņ citādāki uzskati, un, ja tu nepiekrīti tam, tā kā es domāju, tad tu neesi labs latvietis. Man jāsaka: paldies Dievam, mūsu darbībā Vašingtonā tas nekad nav bijis. Mēs Vašingtonas DV valdes darbā esam bijuši cilvēki dažādās vecuma pakāpēs – Arvīds Zāģeris, Čapanta kungs un visvisādi. Es domāju, ka mēs esam bijuši ļoti, ļoti gatavi sadarboties un saprotoši ar jauno paaudzi. Tas ir palīdzējis arī apvienības darbā.

Maija Hinkle: Daugavas Vanagi tika organizēti kā palīdzības organizācija tieši vienai ļoti specifiskai cilvēku grupai, bijušajiem karavīriem. Eventuāli viņu līdzdalība izbeigsies. Vai jūs domājat, ka organizācijai būtu jāpārveidojas, lai viņa turpinātu pastāvēt?

Kārlis Ķuzulis: Viņa jau ir pārveidojusies. Es teikšu tā, viņu dibināja 1945. gada decembrī, un viņa tika pārveidota jau kādā 1951., 1952. gadā, kad no tikai vīru organizācijas nolēma, ka tur var sastāvēt arī dāmas, vanagu piederīgie. Šī organizācija vairs nebija tikai tīri tāda kā strēlnieki jeb kalpakieši. Kad aukstais karš bija parādījis, ka mēs tik ātri uz Latviju atpakaļ netiksim, tad nāca saprašana, ka šī ir patriotiska organizācija, kurā ir jādod iespēja darboties visiem, kas atzīst un atbalsta Daugavas Vanagu nospraustos mērķus, to solījumu, ka mēs kalpojam Latvijai un latviešu tautai. Šī pieeja pavēra ceļu *vanadzū* darbībai, un līdz ar to Daugavas Vanagi no palīdzības organizācijas invalīdiem kļuva par palīdzības organizāciju visai latviešu saimei, kam palīdzība ir vajadzīga gan šeit, gan Latvijā, gan Sibīrijā. Līdz ar to tas darbs ir izpleties, un tur nav vairs ko grozīt, jo viņš tāds iet un viņš tāds turpināsies, cik ilgi tas būs vajadzīgs jeb cik ilgi mēs spēsim darboties un darīt. Tā ka es domāju, ka tā organizācija ir ar saviem 55 gadiem pierādījusi, ka viņa ir spējīga eksistēt. Es domāju, ka viņa ir vajadzīga, ļoti vajadzīga.

Man tikai žēl, ka šodien Latvijā ir divas Daugavas Vanagu organizācijas, kas nevar vienoties, ka tur viena ar otru sacenšas un nevar atrast vienu valodu. Tas ir ļoti žēl. Tam ir galvenokārt divi iemesli – viens ir tīri materiālais, materiālā plāksne, un otrs ir neiecietība pret cilvēka politiskajiem uzskatiem. Es domāju, ka vienai tādai lielai organizācijai kā Daugavas Vanagu organizācijai – tai nevar būt tikai viens uzskats: tā ir mana taisnība, un tādēļ tā ir visiem taisnība. Tādā organizācijā jābūt iespējai paust, es neteikšu, 10 dažādus uzskatus, bet organizācijā varētu būt 10 dažādi uzskati. Bet tas mērķis ir viens, un mēs kalpojam vienai lietai. Tās blakus lietas var tanī brīdī atbīdīt uz malu; es varu domāt sociāldemokrātiski, es varu būt tas, bet, ja es stāvu par savu organizāciju, es stāvu par savu organizāciju. Ja to Latvijā saprastu, tad es domāju, ka tur nebūtu nekādu problēmu, tad no divām organizācijām kļūtu viena, un tā būtu darboties spējīga un ļoti iespaidīga organizācija. Tas vēl ir darbs, kas ir priekšā. Tas ir jānokārto, bet to var darīt tikai viņi paši Latvijā, to mēs nevaram no šejienes iespaidot. Tur neviens nevar pateikt: “Jums ir jādara tas un tā.” Es domāju, ka nu par vanagiem es būtu pateicis visu.

Maija Hinkle: Tikai pasakiet, no kura gada un līdz kuram jūs bijāt priekšnieks?

Kārlis Ņuzulis: Es zinu, ka es biju 13 gadus. Bet, kad es aizgāju projām, tad mani ievēlēja...
[Līdz izslēgt magnetofonu.]

Maija Hinkle: Tā ka no 1976. līdz 1990. gadam?

Kārlis Ņuzulis: Jā, 1990. gadā notika 40 gadu darbības jubileja. Jā, pareizi, 40. gadā pārņēma Viesturs Timrots. Jo taisni tad bija delegātu sapulce. Pirms tam mums bija notikusi apvienības biedru sapulce, un viņš tika ievēlēts manā vietā par priekšnieku. Un 40. delegātu sapulcē viņš pildīja priekšnieka pienākumus. Nu, 14 gadus tad es esmu bijis, nevis 13, bet 14. [smejas]

Intervijas turpinājums 2000. gada 12. septembrī, Vašingtonas draudzes telpās.

Kārlis Ņuzulis: Aizejot vēl atpakaļ par darbošanos Daugavas Vanagu organizācijā, es tikai gribēju pieminēt, ka 1964. gadā es nodibināju Daugavas Vanagu Mākslas aģentūru pie DV ASV valdes, jo tanī laikā ļoti kuploja latviešu kultūras dzīve – brauca dažādi mākslinieki un lektori, ar izrādēm. Un tas prasīja plānošanu utt., kas, protams, bija saistīta ar līdzekļiem. Un es tā izdomāju, ka būtu vērts radīt tādu Daugavas Vanagu Mākslas aģentūru, kas šīs turnejas veidotu un koordinētu, un meklētu māksliniekus. Tas tad realizējās 1964. gadā. Sāka darboties Mākslas aģentūra pie DV ASV valdes.

Man jāsaka, ka tas bija viens tāds, manuprāt, ļoti vērtīgs pasākums, jo mēs rīkojām, piemēram, dažādas gleznu izstādes, kur ar darbiem piedalījās tādi gleznotāji kā Anna Dārziņa, Jānis Cielava, Ansis Cepure, Ēvalds Dajevskis, vesela plejāde, ko vēl varētu uzskaitīt.

Tāpat koncertturnejas tika rīkotas, kur brauca mākslinieki no Eiropas, piemēram, Atis Teihmanis kopā ar igauņu mākslinieci Kokeri. Tad – Maija Lielause no Anglijas, kas bija flautas soliste. No krasta līdz krastam šīs turnejas tika rīkotas. Ja es nemaldos, Atim Teihmanim bija laikam kādi 30 koncerti visā tanī braucienā. Tāpat Renāte Gūtmane no Štutgartes operas un Ludmila Sepe–Eša. Arī šeit no Amerikas māksliniekiem – Klīvlendā dzīvojošā māksliniece, dziedātāja, kontralts Antonīna Vaivode, kam arī bija turneja no krasta līdz krastam.

Tad referātu turnejas tika rīkotas Ādolfam Šildem no Vācijas, Jānim Rudzītīm, literatūras kritiķim no Zviedrijas, pulkvedim Aleksandram Plensneram no Zviedrijas.

Aģentūra sākās 1964. gadā. Es to vadīju kādus trīs gadus, un pēc tam vadību pārņēma Bruno Igals Ņujorkā. Aģentūra bija pie DV ASV Zemes valdes. Tā bija tikai viena nozare pie Amerikas Daugavas Vanagu valdes.

Aģentūras darbība būtībā pati izsīka, kad visa latviešu kultūras dzīve trimdā sāka samazināties. Zināmā veidā viņa sasniedza kulmināciju, kad latviešu saimē pārsvarā bija tie, kas bija izceļojuši no Latvijas un kam bija ļoti dziļa interese dzirdēt tos latviešu māksliniekus un latviešus, ko viņi pazina jau no Latvijas laikiem. Ar laiku šī interese sāka mazināties, nāca jauni vietā, un viss pārkārtojās, kā jau šādās lietās ir, kad vietējās organizācijas sāk pašas izvēlēties, ko viņas vairāk grib. Līdz ar to Mākslas aģentūra aktīvi un ar labiem panākumiem darbojās varbūt kādus 10 gadus. Es domāju, ka tas bija ļoti vērtīgs pienesums latviešu kultūras dzīvei trimdā.

Tad es vēl gribu pieminēt attiecībā uz vanagiem, ka man ir bijusi tā laime sastādīt un sagatavot Amerikas Daugavas Vanagu organizācijas pastāvēšanas un darbības 40 gadu izdevumu, grāmatu. Nupat šogad es pabeidzu arī 50 gadu grāmatas sastādīšanu, kas šī mēneša beigās nāks klajā. Tie ir tie darbi, ko es vēl gribētu pieminēt, runājot par manu darbošanos Daugavas Vanagu organizācijā.

Maija Hinkle: Vēl mazliet par Mākslas aģentūru. Gleznotājiem tās arī bija turnejas jeb izstādes notika tikai vienā vietā?

Kārlis Ņuzulis: Turnejas, turnejas, jā. Tās bija turnejas. Kā nu kuram, dažam bija 7 izstādes, dažam – 10. Tas ir ļoti smags pasākums – pārsūtīt darbus; tur ir iesaistītas visādas problēmas. Paši mākslinieki būtībā bija ļoti priecīgi, jo viņiem atkrita visas saiņošanas un pārsūtīšanas. Viņi atsūtīja darbus uz šejieni, un tanī vietā, kur beidzās izstāde, tie rīkotāji atkal viņiem aizsūtīja

darbus atpakaļ. Viņiem par to vairs nebija nekādu problēmu. Tā bija zināmā veidā tāda mākslinieku atbalstīšana, un tā deva iespēju šejienes cilvēkiem dzirdēt un redzēt māksliniekus, kas dzīvo Eiropā un kurus, teiksim, atsevišķai latviešu kolonijai nebūtu bijis iespējams izsaukt. Šāda veida turnejā bija iespēja dzirdēt no krasta līdz krastam tādus slavenus māksliniekus kā Ati Teihmani un Renāti Gūtmani. Tas būtu par to posmu.

Ko mēs varam tālāk, ko lai es tālāk jums stāstu? Varbūt par savu darbošanos teātra nozarē Amerikā?

Es jau sākumā minēju par savu sasaistīšanos ar teātri Latvijā, tad arī par posmu Vācijā, kur es nedaudz dabūju darboties pie Mērbekas teātra. Iebraucot Ņujorkā, protams, tad jau tas ceļš uz teātri bija vaļā, jo tūliņ mani uzmeklēja režisors Osvalds Uršteins, kas, tikko kā viņš iebrauca Amerikā, sāka iestudēt "*Maiju un Paiju*", izrādi Ņujorkā. Nu, un tur bija vajadzīgas visādas palīglomiņas. Tā ka tie aktieri un teātra cilvēki, ar ko es spēlēju un strādāju kopā vēl Vācijā, – aktrise Helga Gobzine un gleznotājs Ēvalds Dajevskis, kas mums gatavoja dekorācijas "*Tvana*" izrādei – tie bija ieteikuši, ka te vēl ir viens, kas ar teātri ņemās, ir tāds Kārlis Ņuzulis. Tā tūlīt mani sameklēja rokā, un tad mēs rāvāmies "*Maijā un Paijā*", spēlējot visādus velniņus un rāpojot pa skatuvi tanī pasaku lugā. Ar to faktiski sākās manas teātra gaitas Amerikā.

Līdztekus bija tomēr arī vairāk jāiedziļinājas zinībās par teātri. Osvalds Uršteins atvēra Ņujorkā Latviešu teātra skolu. Šī teātra skola darbojās slavenajā Karnegi namā, kur viņš bija noīrējis studiju.

3 A

Studija Karnegi namā darbojās kādus divus gadus, no sākuma ar kādiem astoņiem audzēkņiem, bet beigās mēs palikām seši. Studija būtu droši vien darbu turpinājusi, bet iznāca tā, ka Uršteina kungu pārcēla Amerikas Balss darbā vispirms uz Vašingtonu, un, paplašinot Amerikas Balss darbību ar nodaļu Minhenē, viņu pārcēla tālāk strādāt Minhenē. Līdz ar to teātra studija izbeidza darbu, bet arī es no Ņujorkas pārcēlos uz Vašingtonu, jo, tā kā divi Amerikas Balss darbinieki Vašingtonā aizbrauca strādāt uz Eiropu, uz Minheni, tad Vašingtonā Amerikas Balsij vajadzēja jaunus darbiniekus. Tā man laimējās, ka es nokļuvu Vašingtonā un sāku strādāt Amerikas Balsī 1956. gadā.

Maija Hinkle: Tā ka tā studija tad gāja no kāda 1950. gada līdz kuram?

Kārlis Ņuzulis: Tā sākās 1952. gada rudenī un darbojās līdz 1954. gada rudenim, jo tad pārcēla Amerikas Balsi uz Vašingtonu. Līdz ar to Uršteina kungam bija jāpārceļas uz Vašingtonu; tā studija nevarēja vairs darboties. Bet divus gadus mēs ļoti intensīvi strādājām, katru nedēļu divas reizes mums bija kādas trīs stundas katru vakaru.

Maija Hinkle: Cik tas izmaksāja?

Kārlis Ņuzulis: Mums bija jāmaksā tikai par telpām. Es tagad vairs neatceros, tā summa nebija liela. Mēs visi kopā samaksājām, un Uršteina kungs to kā mīlestības darbu darīja, nekādu algu nesāņemot.

Maija Hinkle: Nebija nekādas ūnijas vai kas tamlīdzīgs?

Kārlis Ņuzulis: Nē, nē, nekādu. Bet tās stundas mums bija ļoti vērtīgas, jo Uršteina kungam bija ārkārtīgi lielas zināšanas un bagāža attiecībā uz teātri. Tas bija liels ieguvums, kas man, protams, arī ļoti palīdzēja, pārceļoties uz Vašingtonu darbā Amerikas Balsī – ar runāšanas mākslu un visu pārējo. Tas bija tāds ļoti labs posms.

Maija Hinkle: Kur jūs strādājāt līdz tam laikam?

Kārlis Ņuzulis: Līdz tam laikam, kā jau lielākā daļa visu iebraucēju, tikko aizbrauca Amerikā, strādāju uz būvēm. Nebija jau slikti – svaigā gaisā, un jāsaka, ka labi maksāja. Arī tālākā dzīvē šis posms bija ļoti noderīgs, jo, kad mēs vēlāk Vašingtonā iegādājāmies savu māju, māka, ko es

biju ieguvis, strādājot uz būvēm, ļoti labi noderēja. Es varēju papildināt mūsu pašu rezidenci bez lieliem izdevumiem [*smejas*], maksājot tikai par materiāliem.

Bet, atgriežoties pie Ņujorkas un teātra, – tanī laikā latviešu mākslas dzīve ar teātriem un koncertiem sāka vērsties plašumā ne tikai vietējās kolonijās, bet sāka segt visu Ameriku vai lielāko daļu no Amerikas – Austrumu piekrasti un vidieni –, kur bija izvietoti visvairāk latviešu ieceļotāji. Tā ļoti darbīgu cilvēku ierosmē izveidojās Latviešu teātra draugu biedrība, kuru vadīja Krēsliņa kungs, bijušais Rūjienas aptiekārs. Viņš ir Kaspara un Jāņa Krēsliņa tēvs.

Latviešu teātra draugu biedrība iestudēja Voldemāra Kārkliņa lugu “*Indīgā efeja*”, kur arī man bija viena loma. Es spēlēju tādu invalidu Ķelpšu, kas bija jaunieceļotājs Amerikā, bijušais leģionārs. Luga rādīja, kā tie sāk savas gaitas Amerikā, jo šeit tomēr bija arī ļoti daudz bijušie leģionāri iebraukuši, kad atļāva iebraukt. Līdz ar to es kļuvu arī par šīs turnejas administratoru.

Mēs devām, ja es nemaldos, 34 vai 35 izrādes pa lielu daļu Amerikas, pa austrumkrastu līdz vidienei, Kanādu ieskaitot. Tas bija ļoti interesants brauciens. Izrādē piedalījās Jānis Šāberts, Kārlis Lagzdiņš, Austra Šteinberga, Skaidrīte Pence un Viesturs Kundziņš. Mēs abi ar Viesturu Kundziņu bijām no Uršteina studijas, kā saka, “jaunie turki”. [*smejas*] Tas bija ļoti interesants brauciens. Mums abiem ar Viesturu tas bija sevišķi liels piedzīvojums tieši skatuves mākslā, jo, darboties kopā ar tiešām izciliem Latvijas teātra māksliniekiem, bija liels piedzīvojums.

Maija Hinkle: Kā tas praktiski notika?

Kārlis Ķuzulis: Praktiski tas notika tā, ka vispirms bija jānoorganizē turneja pa 35 vietām ar sarakstīšanos un visu to, lai par velti nebūtu jābraukā. Mēs bijām turnejā trīs mēnešus projām no mājām, jo tā bija domāta kā iespēja aktieriem pelnīt savu dienišķo maizi. Tā kā tas bija ziemā, kad uz būvēm daudz strādāt nevarēja, mēs bijām priecīgi, ka mums bija iespēja braukt un pa to laiku “taisīt mākslu”. Jāsaka, ka skatītāju atsauksme bija ārkārtīgi liela un pozitīva. Galvenais bija, ka šī turneja deva iespēju vecākās paaudzes latviešu māksliniekiem, aktieriem, pelnīt sev iztiku ar savu mākslu, jo tieši tādām mērķim arī šis teātris bija domāts. Mums ar Viesturu tas bija citādāk, jo mēs izmantojām savu brīvo laiku prieka dēļ.

Maija Hinkle: Vai jūs irējāt mašīnas transportam?

Kārlis Ķuzulis: Jā, jā. Mums bija noīrēta mašīna, pēc tam teātris nopirka mašīnu, vienu t.s. “steišon” (*station*) vāģi. Bija arī šoferis un visas dekorācijas, kā jau ceļojošam teātrim. Luga bija tādā veidā izvēlēta, lai milzīgi daudz dekoratīvā materiāla nevajadzētu. Tā mēs visi ceļojām. Tas bija vienreizējs piedzīvojums manā dzīvē.

Maija Hinkle: Vai tur tiešām iznāca arī nopelnīt?

Kārlis Ķuzulis: Jā. Cik es atceros, Teātra draugu biedrībai beigās palika laikam pāri kādi 5000 dolāri. Tanī laikā – 1954., 1955. gadā – tā bija liela nauda. Pēc tam Teātra draugu biedrība turpināja savu darbību, bet es tur vairāk nepiedalījos, jo man bija citas lietas, ko kārtot un darīt. Amerikas Latviešu teātra Ņujorkas ansamblis atkal iestudēja jaunas lugas, kur es piedalījos. Vasarā, kad iestudēja citas izrādes, man bija jāstrādā maizes darbs uz būvēm. Tad vēl teātra skola. Tā es Teātra biedrības darbu atmetu.

Maija Hinkle: Vai Osvaldam Uršteinam arī bija kāda daļa turnejā?

Kārlis Ķuzulis: Nē, nē. Viņš nebija. Viņš strādāja Amerikas Balsī par Latviešu nodaļas raidījumu režisoru, un viņam tur bija darba pilnas rokas. To viņš nevarēja darīt. Būtībā arī mana iekļūšana ansamblī bija sagādāšanās, jo oriģināli mana loma bija paredzēta Oļģertam Parņickim. Bet, tā kā tanī laikā arī viņš jau strādāja Amerikas Balsī un viņam arī bija jāpārceļas uz Vašingtonu, tad izmisīgi meklēja viņa aizstājēju. Osvalds Uršteins bija “*Indīgās efejas*” režisoram Jēkabam Zaķim ieteicis mani. Tā es tiku pie šīs lomas un pie šī lieliskā piedzīvojuma braukt gandrīz pa visu Ameriku.

Maija Hinkle: Uz Kaliforniju arī?

Kārlis Ķuzulis: Nē, uz Kaliforniju mēs ne. Tālākā vieta, kur mēs spēlējam, bija Linkolnā Nebraskā, Sūfolsa (*Soux Falls*) Dienviddakotā, Omahā. Tas bija vidienē. Tad vēl Mineapole, Čikāga, Milvoki, zināt, 35 vietas ir grūti tagad uzskaitīt un atcerēties. [*smejas*] Bet tas bija tāds interesants piedzīvojums. Katrā ziņā arī sava veida skola un iepazīšanās ar Ameriku un Kanādu.

Līdz ar to, kad es 1956. gadā dabūju pārcelties darbā uz Vašingtonu un izbeidzu savu karjeru kā būvstrādnieks un sāku strādāt Amerikas Balsī, tad man visa darbošanās arī pārcēlās līdz uz Vašingtonu un Vašingtonas saimē. Kad Osvalds Uršteins atgriezās no Minhenes, jo viņu pārcēla atpakaļ uz Vašingtonu, mēs 1958. gadā nodibinājām Amerikas Latviešu teātra Vašingtonas ansambli.

Tanī laikā jau bija izveidots Amerikas Latviešu teātris ar vienu ansambli Ņujorkā, Ņujorkas ansambli, un otru ansambli Bostonā, kuru vadīja Jānis Lejiņš, Reinis Birzgalis, – galvenokārt tie teātra profesionāļi, kas bija spēlējuši un darbojušies Eslingenas teātrī Vācijā. Ņujorkā bija galvenokārt tie, kas bija darbojušies Mērbekas teātrī Vācijā. Tad, kad Uršteins atbrauca atpakaļ no Vācijas, tad šeit, Vašingtonā, arī sanāca kodols teātra ansamblim: Osvalds Uršteins, Uršteina kundze Hilda Prince un Oļģerts Parņickis. Mums jau bija trīs Latvijas laika aktieri, es no teātra studijas, un tā mēs nolēmām, ka mēs Vašingtonā arī varam dibināt teātri. Mēs nodibinājām Amerikas Latviešu teātra Vašingtonas ansambli.

1959. gada beigās mēs sākām iestudēt Mārtiņa Ziverta lugu “*Klauns Fiasko*”. Atkal sākām braukt pa Amerikas austrumu krastu turnejā, savas 15–20 izrādes, Kanādu un Ameriku ieskaitot. Darbs turpinājās. Nākošā luga bija Anšlava Eglīša “*Omartī kundze*”, ar ko Amerikas Latviešu teātra Vašingtonas ansamblim bija turneja no krasta līdz krastam. Ar šo lugu tika dotas izrādes arī rietumkrastā – Denverā, Losandželosā, Sanfrancisko, Portlandē, Sietlā, Vankūverā. Ar vārdu sakot, tas bija liels darbs.

Mēs vienmēr arī aicinājām palīgā aktierus no Ņujorkas ansambļa, jo līdz ar Uršteina aizbraukšanu no Ņujorkas turienes ansambļa darbs apsīka, jo nevienam nebija tik liela dziņa taisīt izrādes, kā bija Uršteinam. Bet pa Vašingtonu mēs rāvāmies diezgan dūšīgi.

Kopš Vašingtonas ansamblis darbojās, no 1959. gada līdz 1985. gadam, mēs iestudējām kopā kādus 20 uzvedumus – gan lugas, gan dzeju uzvedumus, gan daždažādi. Kopā ir sniegtas pāri par 300 izrādes, un tās ir noskatījušies turpat pie 200 000 cilvēki. Tas latviešu kultūras dzīvī ir diezgan ievērojams notikums.

Bez tam Vašingtonas ansamblis ir sagatavojis tādus lieluzvedumus kā, piemēram, Blaumaņa lugu “*Ugunī*” Dziesmu svētkiem Klīvlendā 1968. gadā. Tas bija milzīgi plaša vēriena uzvedums, kur uz vienu izrādi Klīvlendā bija turpat pie 3000 cilvēku zālē. Izrāde bija sakarā ar Latvijas 50 gadu jubileju, speciāli tam domāta. Bez tam Vašingtonas ansamblis ar saviem uzvedumiem ir piedalījies arī Eiropas Dziesmu svētkos Ķelnē un rietumkrasta Dziesmu svētkos. Visbijā, Gotlandē. Ķelnē mēs spēlējam Anšlava Eglīša lugu “*Bezkaunīgie veči*”, kas ar lieliem panākumiem gāja arī tagad 90. gados Latvijā. Man liekas, viņa kādus 3 jeb 4 gadus bija repertuārā. Mēs sagatavojām Jāņa Raiņa “*Daugava*” lieluzvedumu PBLA rīkotajām Dziesmu dienām Visbijā 1979. gadā. Tā ka mēs esam mēģinājuši iet pie tautas visos kontinentos un visās vietās, kur nu vien bija iespējams. Šis atkal bija interesants posms manā dzīvē, ko es vienmēr ar lielu patiku atceros.

Maija Hinkle: Jā, katrā ziņā tas skatītajiem bija milzīgi būtiski, ka vispār tādas izrādes notika. Dažas no tām lugām bija tiešām ļoti populāras.

Kārlis Ķuzulis: Jā. Tagad, kad daļu no laika mēs dzīvojam Latvijā un skatāmies turienes izrādes, tad, es domāju, ka diezgan daudz Amerikas Latviešu teātra Vašingtonas ansambļa iestudējumu varētu godam nostāties arī blakus turienes uzvedumiem – gan Nacionālā teātrī, gan Dailes teātrī.

Maija Hinkle: Katrā ziņā “*Bezkaunīgie veči*” bija brīnišķīgi.

Kārlis Ūuzulis: Jā. Es domāju, ka “*Ugunī*” arī bija lieliska izrāde. Mēs darijām, ko varējām. Es domāju, ka šis būtu apmēram tas posms manā dzīvē, kas ir saistīts ar teātri.

Maija Hinkle: Vai jūs vēl kādreiz bijāt administrators ansamblī?

Kārlis Ūuzulis: Visu laiku, kamēr Amerikas Latviešu teātris darbojās šeit, Vašingtonā, es visu laiku skaitījos ansambļa administrators. Es vadīju saimniecisko un administratīvo pusi, un Uršteina kungs bija mākslinieciskais vadītājs.

Maija Hinkle: Bet jūs taču bijāt aktieris arī?

Kārlis Ūuzulis: Jā, jā. Nu, tas jau neizslēdz to, ka es varu spēlēt līdzi.

Maija Hinkle: Un kāda bija tā saimnieciskā puse?

Kārlis Ūuzulis: Man atkal jāsaka tā, ka mēs laimīgā kārtā ne ar vienu uzvedumu, ne ar vienu izrādi neiekritām materiālā ziņā. Mēs vienmēr bijām plusos. Mums zināmā veidā bija šis ansamblis nostādīts uz tīri tādiem saimnieciskiem pamatiem. Mēs ne no viena nemeklējām nekādas palīdzības un atbalstus. Mēs saimniekojām ar to, ko mēs ieņēmām. Mēs sedzām visus lugas sagatavošanas izdevumus, visus transportus.

No sākuma mēs braukājām tāpat kā teātra draugu biedrības trupa – ar mazu “*station*” vāģi un piekabi aizmugurē. Vēlāk mēs sākām irēt, jo mēs atradām, ka ir daudz ērtāk braukt un arī dekorācijas labāk var sagatavot, ja mēs irējām autobusu. Sākot ar 68. gadu, mēs irējām turnejām autobusu.

Pārbraucieni tad bija tāda liela atpūta, jo turnejas bija ārkārtīgi intensīvas. Katru vakaru izrāde, un dažas dienas pat divas, kā, piemēram, Toronto – kad mēs spēlējām, mums bija viena izrāde plkst. 2.00, otra izrāde – plkst. 7.00 vakarā, un pēc tam atpakaļ uz Vašingtonu. Un nākošajā rītā – darbā.

Savas neērtības jau bija, jo vienmēr zināmā veidā mēs dzīvojām bez atvaļinājumiem. Kad citi cilvēki sauļojās jūrmalā, mēs strādājām un mēģinājām lugu jeb braucām turnejā. Tad mēs izmantojām savus atvaļinājumus.

Jā, tas mums bija nostādīts uz tīri komerciāliem principiem. Kā nu ar kuru roku, bet mēs vienmēr bijām savu iztiku nopelnījuši. Neskatoties, kur mēs braucām un kā mēs braucām, mums nebija nekad jāvelk savs maks ārā un jāpiemaksā. Mēs vienmēr sedzām visas viesnīcas un savus uzturus utt.

Maija Hinkle: Vai kāda organizācija jūs arī atbalstīja jeb tas nebija?

Kārlis Ūuzulis: Nē. Tas bija tīri privāts uzņēmums. Tādā veidā mēs zinājām, ka tā ir visvieglāk strādāt, ne ar vienu saistību, nevienam nav jāatbild, mēs varam izvēlēties paši savu repertuāru un braukt, kur gribam un kā gribam, un spēlēt, kad gribam, utt. Tā ka tā bija liela priekšrocība. Un man jāsaka, ka mums tiešām tas tā ļoti labi funkcionēja.

Maija Hinkle: Kāpēc tas izbeidzās?

Kārlis Ūuzulis: Izbeidzās tāpēc, ka vispirms 1980. gadā, drīz pēc savas 70 gadu dzimšanas dienas, nomira Osvalds Uršteins, aizgāja mūžībā. Līdz ar to pietrūka mūsu mākslinieciskais dzinējspēks, mākslinieciskais vadītājs. Vēl viena luga tika sagatavota, ko režisēja viņa meita Anda Uršteina – Juberta, – Voldemāra Kārklīņa izrāde “*Sarkanvīns*”, kas mums ļoti labi izdevās. Nelaimīgā kārtā arī Andiņa aizgāja mūžībā, un līdz ar to tas apstājās automātiski.

Maija Hinkle: Dvēsele izgāja laukā.

Kārlis Ūuzulis: Jā. Diemžēl... Tā tās lietas notiek dzīvē.

Maija Hinkle: Skatītāji jau vēl būtu.

Kārlis Ūuzulis: O! Jā, skatītāji būtu un bija, kad mēs, piemēram, braucām ar “*Sarkanvīnu*” 1985. gadā. Andiņa vēl sagatavoja vienu uzvedumu “*Šī tava diena – Latvija*”, kas bija dzejā un dziesmā suminājums Latvijai, ar ko mēs piedalījāmies divus gadus pēc kārtas dažādās vietās Latvijas Neatkarības pasludināšanas dienas 18. novembra svinībās – gan Bostonā, gan Ņujorkā, Priedainē, Filadelfijā, tepat Vašingtonā. Mēs bijām arī uzaicināti uz vidieni, uz Kalamazū un

Grandrapidiem, bet diemžēl ar Andas aiziešanu mūžībā tas apstājās. Ar to Vašingtonas ansambļa karjera izbeidzās.

Man jāsaka, ka gadi gāja uz priekšu, un tās paaudzes aktieri, kas vēl Latvijā darbojās, tie bija kļuvuši veci un arī daudzi jau aizgājuši Dieva mierā. Mūsu diezgan aktīvais darbs bija jāizbeidz. Līdz ar to arī mana aktīvā darbošanās teātra jomā ir beigusies. Tā ka tas bija viens posms, kas ir noslēdzies.

Maija Hinkle: Vai tas nepietrūkst?

Kārlis Ķuzulis: Zināmā veidā jā, bet es teikšu tā, ka man varbūt to palīdzēja aizstāt mana iesaistīšanās aktīvā darbā nacionāli politiskā laukā. Mani 1986. gadā ievēlēja Amerikas Latviešu apvienības valdē, un tur man tika uzticēts vadīt aprūpes biroju, kas bija ļoti interesants darbs, un man jāsaka, man ļoti pa prātam, jo arī Daugavas Vanagu organizācijā mans darbs bija bijis saistīts ar aprūpes darbu.

Tas pavēra ļoti plašu darba lauku – rūpēties tieši par latviešu vecajiem ļaudīm. Es domāju, ka tas darbs bija zināmā veidā ļoti interesants. Man arī gadījās ļoti labi palīgi. Kā referenti bija Kārlis Ritums, kas bija visu laiku strādājis līdz aiziešanai pensijā *Social Security* pārvaldē. Viņam bija ļoti plaša un vispusīga informācija par visādām iespējām, kas ir pieejamas vecajiem ļaudīm no Amerikas valdības palīdzības jomās. Viens no referentiem man bija Bārbiņa kungs no Klīvlendas, kam bija pieredze veco ļaužu aprūpes namos. Vēl viens referents man bija Ilgonis Priedulājs no Čikāgas, kas atkal pārstāvēja Daugavas Vanagu organizāciju. Mums ļoti, ļoti labi tā darbošanās ritēja.

Bija pienācis tas laiks, kad tie latvieši, kas bija ieceļojuši Amerikā pēc Otrā pasaules kara, bija sasnieguši pensijas vecumu. Daudzi bija aizgājuši pensijā. Un latviešiem tomēr laikam ir tāda daba – kur ir trīs latvieši, tur ir jātaisa biedrība, un, kur ir trīs pensionāri, tur arī taisa biedrību. Latvieši bija izveidojuši vismaz kādas 15–16 pensionāru kopas, kas darbojās Amerikā. Dažas bija ļoti lielas un spēcīgas kā, piemēram, Čikāgā.

Mēs no ALA rikožām pa apgabaliem šo kopu sanāksmes, lai mēs varētu atrast veidus, kā labāk palīdzēt šiem vecajiem ļaudīm nejusties tik vientuļiem, un arī palīdzēt ar dažādiem padomiem par to, kur viņi varētu saņemt palīdzību vēl ārpus savām pensijām no vietējām pašvaldībām, utt. Mēs vēlējāmies uzzināt, kādas ir viņu vēlmes, kādā veidā latviešu sabiedrība viņiem varētu palīdzēt, lai viņi nejustos tik vientuļi. Šis atkal bija ļoti, ļoti interesants posms manā sabiedriskā darbā.

Šīnī kapacitātē es pavadīju visus septiņus gadus, kopš es ALA valdē darbojos. No sākuma es biju tikai valdes loceklis. Kopš 1990. gada mani ievēlēja par Amerikas Latviešu apvienības priekšsēža vietnieku, un 1992. gadā, kad ALA valdes priekšsēdis Valdis Pavlovskis uzņēmās Latvijas aizsardzības ministra vietnieka pienākumus, tad man iekrita klēpī vadīt Amerikas Latviešu Apvienību. Kad 1992. gadā bija kongress, man bija atlicis tikai viens gads kalpot ALA valdē, jo statūti paredz, ka par septiņiem gadiem ilgāk ALA valdē nevar darboties. Kongresā mani gan uzstādīja kā kandidātu priekšsēža amatam, bet es atteicos. Es turpināju veikt priekšsēža vietnieka amatu. Par ALA priekšsēdi ievēlēja Intu Rupneri, un es atkal tiku no vietas izpildītāja amata vaļā.

Līdztekus darbam ar veciem ļaudīm aprūpes birojam bija arī uzticēta stipendiju fonda apsaimniekošana un stipendiātu izvērtēšana. Tas arī bija ļoti interesanti. Tik ļoti daudz latviešu jauniešu vēlējas studēt un iegūt akadēmisko izglītību, ka mēs tiešām ievērojamas summas piešķirām stipendijās – gadā ap 30 000 dolāru. Tas bija ļoti daudz.

Maija Hinkle: Vai stipendijas tika piešķirtas arī studentiem no Latvijas?

Kārlis Ķuzulis: No sākuma vēl ne. Bet vēlāk, kad Latvija pasludināja, ka viņa ir neatkarīga valsts, kad varēja jau to darīt un studenti no Latvijas sāka pieprasīt stipendijas, tad es vairs nebiju stipendiju komisijas priekšsēdētājs, jo ALA pārstrukturēšanas procesā stipendiju fonds tika pieskaitīts Kultūras birojam, kas bija, manuprāt, daudz pareizāk. Konstantīns Sveteckis bija šī biroja vadītājs. Viņa laikā tika ļoti daudz stipendijas piešķirtas arī daudziem studentiem no Latvijas. Tas tāpat iet vēl šodien.

3 B

Līdz ar to, ka ALA kongresa delegāti izraudzīja mani par priekšsēža vietnieku, automātiski es kļuva arī par Pasaules Brīvo latviešu apvienības (PBLA) valdes locekli, kur es darbojos no 1990. gada līdz 1994. gadam. Tur iznāca sadarbšanās ar toreizējo PBLA priekšsēdi Gunāru Meierovicu. Atkal iznāca interesanta sagādīšanās. 1993. gadā bija 5. Saeimas vēlēšanas, un liela daļa toreizējie šejienes politiskie darbinieki kandidēja uz šo Saeimu. Tā kā ļoti daudzi no viņiem tika arī ievēlēti, ja nemaldos, no rietumu zemēs dzīvojošajiem latviešiem tika ievēlēti 18 deputāti, to starpā arī Gunārs Meierovics un Valdis Pavlovskis, tad es atkal kļuva par PBLA priekšsēža vietas izpildītāju. Tas amats man ilga līdz 1993. gada beigām, kad bija jāpārvēl priekšsēdis. Man katrā ziņā nebija nekādas vēlēšanās kandidēt uz šo amatu, jo es domāju, ka es daudz darbu varēju veikt, strādājot kā valdes loceklis. Vaira Paegle tika ievēlēta par PBLA priekšsēdi 1993. gadā.

Bet es teikšu tā, ka tas laiks, darbojoties PBLA un tāpat arī ALA, politiskā ziņā tas bija ārkārtīgi interesants laiks, jo tas bija Latvijas Atmodas laiks, kad Latvija atguva savu neatkarību. Sevišķi daudziem cilvēkiem tāda laime nebija, tieši tanī laikā būt tanī procesā iekšā.

Tā, piemēram, 1991. gadā notika pirmā PBLA sēde Rīgas pili. Tā bija plānota, lai tā notiktu 18. novembra svinību laikā. Tas bija liels piedzīvojums, ka mums tā sēde notika Rīgas pili, Baltajā zālē. Tur bija visa toreizējā Ministru Padome. Toreiz tā vēl nesaucās Ministru kabinets, tāpat kā Saeimas vietā darbojās Augstākā Padome.

Kad visi šie augstie vīri ieradās mūsu sēdē, ieskaitot Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdi Gorbunova kungu un Ministru prezidentu Godmaņa kungu, tad Latvijā mans rada gabals – manas māsas vīrs – nāca klausīties tās sēdes un, esot garderobē, nododot savu mēteli, dzirdējies, ka garderobisti sarunājas. Kristīne teikusi savai kollēgai: “Es šito saprotu. Redz, kā kungiem jānāk atskaitīties.” Tagad ir PBLA sēde. “Mūsu kungiem jānāk atskaitīties.” [smejas]

Maija Hinkle: Jā. Atskaitīties šitai lielai pasaules organizācijai.

Kārlis Ņuzulis: Vēlāk mans svainis smējās. “Jūs neziniat, kādi jūs varas vīri esat,” viņš teica. [smejas]

Maija Hinkle: Vai viņi arī aktīvi piedalījās jeb viņi bija vairāk tā kā klausītāji?

Kārlis Ņuzulis: Nē, nē. Visi vadītāji sniedza savus ziņojumus, ko viņi dara, kā viņi dara.

Maija Hinkle: Viņi tiešām atskaitījās?

Kārlis Ņuzulis: Absolūti jā. Absolūti. Ārlietu ministrs un kultūras ministrs, izglītības ministrs un premjers. Tas bija tiešām iespaidīgi. Tā bija tāda interesanta lieta. Viss tas laika posms bija tāds – katra diena nesa kaut ko jaunu.

Es teikšu tā, ka tauta Latvijā sagaidīja no šejienes, no rietumos dzīvojošiem cilvēkiem, vai nu viņi strādāja politikā vai baznīcā, vienalga, kur, sagaidīja varbūt vairāk, nekā šie cilvēki un šīs organizācijas bija spējīgas dot. Kaut mēs vienmēr runājām par to, ka mums vajag Latviju brīvu un tā jādabū brīva, un jāstrādā tai lietai, mēs tomēr bijām šausmīgi pārsteigti, ka tas notika tik pēkšņi. Te ir Latvija, lūdz! Mēs bijām apjukuši zināmā veidā, jo mēs bijām teikuši, ka mēs esam gatavi iet ar plikām kājām uz Latviju, ka tik mēs tiktu atpakaļ savā tēvzemē. Bet, kad nu šis brīdis bija klāt un mums piedāvāja, lai mēs dodam trīs cilvēkus, kas varētu strādāt Ministru Padomē, tad mēs varējām dabūt tikai vienu cilvēku, un tas bija Valdis Pavlovskis. Viņš bija gatavs atteikties no sava darba Amerikā, braukt uz Latviju un sākt strādāt. Tas pierādīja, ka ir viegli runāt, bet nav tik viegli izdarīt. Man jāsaka, cepuri nost Valdim Pavlovskim, ka viņš tiešām to darīja. To nevar par zemu novērtēt.

Vienmēr jau iemeslu var atrast, kamdēļ tas tā notika un ne citādāk. Cilvēki bija saistījušies dažādos amatos un dažādos darbos. Es teikšu tā, ka trimdas posms bija vienkārši bijis par garu, lai to lielo degsmi un mīlestību uzturētu. Kad pienāca tas brīdis, ka nu ir, ka mēs varam braukt atpakaļ, daudzi uzreiz teica: “O! Nē. Es nevaru braukt atpakaļ, jo man te ir darbs, man te ir bērni, man te ir mazbērni.” Tas viss saprotams.

Bet ir daudzi cilvēki, kas ir aizbraukuši atpakaļ, kas strādā. Man jāsaka ar lielu cieņu, ka taisni jaunā paaudze ir tā, kas to ir izdarījuši visvairāk. Būtībā tie, kas vēl nebija iesākuši savu karjeru šeit. Tie aizbrauca atpakaļ, kā Vita Tērauda, Gertnere, Ēriks Plato, Mārtiņš Parņickis, te no Vašingtonas. Ļoti, ļoti daudzi cilvēki, kas ir atraduši sev tur profesiju. Lielisks piemērs ir Roberts Grava, kas Latvijas Bankā tik ievērojamu amatu ieņem. Es domāju, ka ir jau, bet varēja būt vairāk, varēja būt vairāk.

Maija Hinkle: Vai jūs domājat, ka tanī pirmā momentā kaut kas tika palaists garām vai kaut kas tika sabojāts?

Kārlis Ķuzulis: Es domāju, ka pirmā momentā tika sabojāts. Bija tas, ka nepiepildījās tās cerības, ko latvieši Latvijā lika uz tiem latviešiem, kas atrodas rietumos. Jo tie cerēja, ka tagad, kad nu ievēlēs Saeimā tos ārzemju latviešu deputātus, nāks atrisinājums.

Te es gribu pieminēt, ka Igaunijā, ja nemaldos, tika ievēlēts tikai viens deputāts no ārzemēm un Lietuvā – viens jeb neviens. Toties Latvijā – 18, no 100 deputātiem 18, gandrīz 20%. Bet nelaime bija tā, ka, kamēr Latvija nebija neatkarīga un tai nebija savas Saeimas, nebija arī nekāda vajadzība sadalīties partijās. Bet, kad Latvija kļuva neatkarīga un sāka veidoties partijas, tad mēs, trimdas latvieši, kas attiecībā uz Latviju tikko visi bijām it kā viena Latvijas trimdas partija, mēs visi bijām vienā partijā, visi runājām vienu valodu, kaut mēs varbūt iekšēji domājām citādāk, pēkšņi mums bija iespēja piedalīties 5–6 partijās. Un trimdas aktīvie cilvēki, darboņi, tie saskaldījās. Zemnieku savienībā bija tik daudz, Kristīgo demokrātu savienībā bija tik, radās Latvijas ceļš – tur bija tik, tur bija Latvijas Nacionālā neatkarības kustība – tur bija tik. Šie cilvēki tagad sadalījās kādās 5 partijās. Vairs nebija 18 cilvēku, kas varētu runāt ar vienu ideoloģiju, vienā domā. Nu katram ir jārunā savas partijas interesēs. Un līdz ar šo tas lielais bloks, kas varēja tiešām būt ļoti ievērojams Latvijas politiskajā dzīvē, tas nepiepildīja uz viņu liktās cerības.

Rezultātā, vēlot nākošo Saeimu, 6. Saeimu, 18 cilvēku vietā ievēlēja, ja es nemaldos, 6 vai 7. Tas bija tas rezultāts. Tagad, kad lietas ir notikušas, ir varbūt viegli tā runāt. Es domāju, ka tās dažādās partijas būtu varējušas izmantot iespēju, ka viņus visus ievēl Saeimā. Sevišķi tas tika pierādīts 6. Saeimā, kad deputāti staigāja no vienas partijas, no vienas frakcijas uz otru. Arī 5. Saeimā šie 18 varēja izveidot savu frakciju. Tā būtu varējusi spēlēt ievērojamu lomu Saeimā. Es domāju, ka tā ir viena izdevība, kas tika palaista garām, diemžēl.

Maija Hinkle: Vai bija kāds mēģinājums to darīt?

Kārlis Ķuzulis: Mēs, PBLA, mēģinājām to ārpus Saeimas. PBLA birojā Rīgā mēs mēģinājām rīkot katras divas nedēļas sanāksmi, kurā piedalījās visu partiju ārzemju latviešu deputāti. Tur mēs debatējām par to, kādā veidā Saeimā mūsu cilvēkiem darboties, cerībā, ka šīs diskusijas savedīs kopā un novedīs pie tā. Bet tas nenotika, un ar 6. Saeimu sanāksmes vairs nenotika. Bet 5. Saeimas laikā tāds mēģinājums bija.

Mēs domājām, ka mums jāmēģina dabūt, lai viņi neitrālā vidē var panākt kopēju valodu, ka izveido frakciju, kas var funkcionēt. Bet tas neiznāca. Diemžēl tā ideja nerealizējās. Tas taisni bija tas laiks, kad es pildīju priekšsēža vietnieka vietas izpildītāja amatu.

Maija Hinkle: Kas bija tas, kas to visvairāk mēģināja iekustināt?

Kārlis Ķuzulis: Tieši PBLA, PBLA valde. Tas bija no PBLA valdes dots mājieni. Mēs lūdzām: “Nāciet, un mēs runāsim, vai mēs nevaram kaut ko darīt.” Bet mēs izmēģinājāmies, mums neizdevās tas izmēģinājums. Tie tomēr palika uzticīgi katrs savai partijai. Es domāju, ka tā ir kļūda. Ar varu nevar neko uzspiest. Brīvā sabiedrībā ir jāpakļaujas, kā katrs domā, tā ir. Bet es domāju, ka tā doma bija ļoti laba. To arī ļoti atbalstīja Latviešu nacionālās apvienības Kanādā valdes priekšsēdis Tālivaldis Kronbergs. Es domāju, ka atbalsts bija arī no Austrālijas PBLA valdes locekļiem. Bet tie, kuriem vajadzēja sanākt kopā, tie to neizdarīja, un līdz ar to tas moments tika palaists garām. Ar to mums ir jādzīvo šodien.

Maija Hinkle: Kā jūs pats jūtaties, runājot par atgriešanos vai neatgriešanos Latvijā uz dzīvi?

Kārlis Ķuzulis: Es personīgi pats esmu arī tāds, kas dzīvo divās vietās, bet es jūtos vairāk mājās Latvijā nekā šeit. Tur es kaut kā jūtos vairāk mājās. Pašlaik es ar vienu kāju dzīvoju Latvijā – tur man ir dzīvoklis, un arī man šeit ir dzīvoklis. Bet pienāks laiks, kad man būs jāizšķiras, vai mēs esam tur vai te, jo vienkārši gadi to prasīs. Jau tagad tā braukāšana jau vairs neiet. Tā ka es domāju, ka droši vien tā palikšana būs tanī pusē, jo tur ir mūsu saknes un tur ir mūsu radi, un tur ir mūsu mājas. Diemžēl tā ir tā sajūta. Bet es domāju tā: kamēr mēs varam braukāt, tad pensionāriem tā ir interesantākā dzīve, es teikšu. Vienu laiku dzīvo tur, otru laiku – šeit.

Bet nu, atgriežoties pie PBLA, ar PBLA ir saistīts arī Latvijas Brīvības fonds, jo PBLA valde ir arī Brīvības fonda padome. Es domāju, ka arī šis fonds ir ļoti daudz darījis Latvijas atkopšanās procesā. Piemēram, es atceros, ka sēdē, kas notika Rīgas pili 91. gadā, nolēma piešķirt pusmiljonu dolāru dažādiem projektiem Latvijā. Uz tiem pieteicās pāri par 250 iesniegumu, ja es nemaldos, kādu 3–4 miljonu dolāru apmērā. Mēs varējām piešķirt pusmiljonu. Tā tas ir gājis, tikai ne vairs ar tik lielām summām. Tie bija piešķirumi, kas nebija nevienam vairs jāatmaksā.

Bet, ejot tālāk un redzot, kā tas palīdzības darbs funkcionē Latvijā, mēs konstatējam, ka lietderīgāk ir viņiem palīdzēt ar aizdevumiem – vai nu pilnīgi bez procentiem, kad jāatmaksā tikai aizdotā summa, vai ar pavisam niecīgiem procentiem. Šī sistēma turpinās visus šos gadus, ar summām, kā nu kuru gadu. Tā kā šīs summas tiek atmaksātas atpakaļ, tad kapitāls palielinās un arvien vairāk var palīdzēt. Tādā veidā šejienes Brīvības fonds var veikt tiešām ļoti svētīgu darbu.

Es, piemēram, atceros, ka Smiltenes Sarkanā Krusta slimnīcai bija vajadzīga nauda, lai viņa varētu iegādāties visādas diagnostikas aparatūras. Tika aizdots, ja es nemaldos, kādi 40 000 dolāri uz 5 gadiem. Viņi to ir atmaksājuši, viņi ir dabūjuši savas aparatūras, un PBLA ir paveicis svētīgu darbu. Es domāju, ka šīs organizācijas vairāk vai mazāk ir tiešām par lielu, lielu svētību bijušas Latvijai.

Maija Hinkle: Bet vai Latvijā tauta to arī zin un prot novērtēt?

Kārlis Ķuzulis: Zin, jā. Es domāju, ka zin un to novērtē. Ziniet, ir tādi uzplūdi un atplūdi. Bija tāds posms, kad bija milzīgas cerības un mēs bijām milzīgā cieņā Latvijā – visi tie, kas šeit dzīvoja un kas brauca. Tas bija tā, nu, nav ko runāt.

Un tad pēkšņi kaut kas notika. Es domāju, ka taisni tas bija, ka tās politiskās intrigas un visa tā birokrātija, ka to nevarēja apkarot. Kad tie 18 Saeimas deputāti būtībā nedeva to, ko no viņiem sagaidīja, tad līdz ar to tā sajūsma par šejienes latviešiem pazuda: “Jūs jau nekā nedarāt, tāpat kā šejienieši.” No tāda posma, kad tā doma bija, lai likvidētu to “mēs un jūs”, tomēr nav izdevies to likvidēt. Arvien tas pastāv – “mēs un jūs”. Patreiz varbūt atkal tas sāk pazust, bet vienu brīdi tas bija diezgan asi izjūtams – “Ko nu jūs!” Un “mēs”.

Otrs, ko es esmu konstatējis, ir, ka Latvijā bija: “Mēs paši zinām, kā to darīt. Nejaucieties mūsu lietās iekšā.” Es nezinu, kamdēļ tas tā bija. Mēs nedomājām sliktu, mēs gribējām labu, bet viņi kaut kādā veidā, it kā aizstāvēdamies: “Nu, jā. Bet mums jau nav tādas rocības kā jums. Mēs darām to, ko varam izdarīt ar saviem līdzekļiem un savu darbu.” Es domāju, tā bija tāda bērnišķīga nostāja, jo neviens tur negribēja un negāja, un nedomāja kādam darbu ņemt nost vai kaut kādu pozīciju.

Kaut šodien sevišķi jaunās paaudzes vidū jau ir šis sacensības moments, ka lai labie darbi neaiziet tiem, kas atbrauc no šejienes, no Amerikas vai no Austrālijas, vai no Vācijas, vai Anglijas. Tagad ir jaunā paaudze, kas gandrīz 10 gadus ir dzīvojusi neatkarīgā valstī un kam ir bijusi iespēja attiecīgi izglītoties un arī ārzemēs iegūt izglītību. Viņi ir spējīgi paši veikt daudzus darbus, un viņi negribētu, ka viņiem tās pozīcijas it kā atņemtu kāds, kas ir atbraucis no rietumiem. Tas ir saprotami, es to pilnīgi saprotu.

Bet tie, kas brauc tagad, tādi, kā es esmu, kas ir pensionāri, no tiem nav vairs jābaidās, jo tie nevienam neko nost neņems un tie vienīgi var palīdzēt Latvijas saimniecībai atkopties, tur dzīvojot un tērējoties. Tāds tas stāvoklis diemžēl ir, un tur nekā nevar darīt.

Maija Hinkle: Vai jūs varat arī Latvijas valdībā saskatīt pretestību pret idejām no rietumiem? Un es nedomāju tikai saimnieciskā ziņā, bet arī kultūras ziņā un jebkur.

Kārlis Ķuzulis: Es domāju, ka kultūras ziņā faktiski tas stāvoklis ir vislabākais. Cik es tagad vēroju, tur nav tāda greizsirdība, ka tas ir viens lauks, kur norit ļoti cieša un laba sadarbšanās starp latviešiem Latvijā un latviešiem šeit. Tur tā lieta ir, manuprāt, uz pareizām sliedēm.

Kur var vēlēties noteikti daudz labāku sadarbību, ir tieši politiskā laukā, politiskā darbā, kur viens otrs no šejieniešiem varētu pienest kaut ko vērtīgu. Tur tās idejas netiek tik labi uzņemtas.

Kad ievēlēja Saeimu un bija jaunais Ministru kabinets, es domāju, ka nu mums jāpanāk ciešāka sadarbība starp Latvijas valdību un PBLA valdi. Tā kā tas bija mans uzdevums, es tikos ar Ministru prezidentu Birkavu, un mēs runājām par veidiem, kā PBLA un vispār latviešu organizācijas rietumvalstīs varētu ciešāk sadarboties ar Latvijas valdību. Mēs gribējām, lai valdība izraudzītu vienu sakaru personu, lai mēs zinātu, ar ko vienmēr varam būt kontaktā. Mums, no rietumiem, valdībā tomēr bija Gunārs Meierovics, bija Oļģerts Pavlovskis, bija Jānis Ritenis, Brūveris vienu laiku. Bet tas nekad netika. Teica gan, ka viņi to apsvērs, izraudzīs un mums paziņos, kura būs sakaru persona, bet nekad tas netika izdarīts. Es, tiekoties ar ārlietu ministru Andrejevu, vēl atkārtāju to iespēju, ka tas mums ļoti palīdzētu sasaistīties ciešāk, bet arī tas tāpat palika, jo Andrejevs arī aizgāja no ārlietu ministra amata, bija spiests aiziet. Kad nāca Vaira Paegle kā PBLA priekšsēde, viņa arī mēģināja turpināt šo pašu tēmu par sakarpersonas izraudzīšanu valdībā, bet tas arī nerealizējās. Acīmredzot tur bija tomēr tāda iekšēja pretestība, ka kādas mums ir attiecības, tādas ir, un tā lai tas paliek.

Maija Hinkle: Ko jūs pats tagad darāt politikā? Vai jums ir kāda loma politiskā Latvijā?

Kārlis Ķuzulis: Es tur darbojos vēl kādu brīdi Daugavas Vanagu Centrālās valdes pārstāvniecībā vienkārši tāpat ar kādu padomu, bet es neesmu nekur vairs saistījies.

Pēc tam kad es aizgāju no PBLA valdes darba, tad es vēl strādāju par palīgu ministram Gunāram Meierovicam, kad viņš bija Ārlietu ministrijā ministrs Baltijas valstu un Ziemeļvalstu sadarbībai. Es tur darbojos 1994. un 1995. gadā par viņa preses lietu kārtotāju viņa vadītā nozarē. Tas atkal bija tāds ļoti, ļoti interesants posms, jo tas bija saistīts ar Baltijas valstu un Ziemeļvalstu sadarbības izveidošanu. Jāsaka, ka tas tā skaisti kulminējās, kad 1995. gada vasarā notika pirmie Baltijas un Ziemeļvalstu Dziesmu svētki Rīgā, Latvijā, kas bija pirmais gadījums, kas pulcēja laikam kādus 7000 dziedātājus no trim Baltijas valstīm, no Dānijas, no Norvēģijas, no Zviedrijas, no Somijas un no Islandes. Nākošie svētki notika Visbijā, un šovasar viņi notika Norvēģijā. Tie turpināsies riņķa kārtībā. Svētki būs vēl Dānijā, Zviedrijā un Somijā un tad nāks atpakaļ uz Baltijas valstīm.

Maija Hinkle: Vai tas bija tieši jūsu birojs, kas to noorganizēja?

Kārlis Ķuzulis: Jā, tas notika sadarbībā ar Kultūras ministriju. Bet Gunāra Meierovica vadītā ministrija būtībā koordinēja to sadarbību. Oļģerts Pavlovskis bija ministrs Eiropas lietās, bet Gunārs Meierovics bija tieši pa Ziemeļreģionu. Viņa tēvs jau bija ļoti aktīvs Baltijas valstu sadarbības izveidošanā, būdams pirmais ārlietu ministrs Latvijas valdībā, un Gunārs būtībā to domu turpināja. Jāsaka, ka ar ļoti labiem panākumiem. Diemžēl, kad atkal mainījās valdība, kad ievēlēja 6. Saeimu, nāca jauni deputāti, jauna valdība, un tie vairs nepieņēma tik lielu vērību šai sadarbībai. Atkal tā vienotības lieta ir drusku atkritusi, bet viņa nav pajukusi. Paldies Dievam!

Bet es domāju, ka visas trīs baltiešu valstis ir vienādas šinī punktā. Viņi nevar saprast, ka pasaulē Baltijas valstis ir tās, par ko runā. Te neviens neteiks – Latvija, Lietuva vai Igaunija, bet “Baltic”, Baltijas apgabals. Nav jau jāzaudē neatkarība, bet es domāju, ka tās attiecības varēja būt daudz, daudz tuvākas un ciešākas.

Maija Hinkle: Varbūt ir jāizbauda pilnīgā neatkarība, un tad atkal var sākt sadarboties. Tas ir tāpat, kā bērns mācās staigāt.

Kārlis Ķuzulis: Var būt, var būt, ka tas ir tā. Nu, tas būs par tām manām darbošanām politikā.

Tad atliek vēl viens lauks – mana darbošanās un žurnālista karjera Amerikas Balsī, kas ir mans ilgākais mūža darba lauks, kur es sāku strādāt 1956. gadā Latviešu nodaļā. Arī tas bija savā ziņā ļoti interesants laiks, jo tieši tanī laikā notika Ungārijas cīņa par savu brīvību, kura tika smagi apspiesta. Es atceros, ka mums vēl deva speciālus raidījumus ik pa tādiem īsiem gabaliņiem – ik pa 10 minūtēm, lai mēs varētu ļoti bieži ziņot par pēdīgo attīstību. Es ļoti labi atceros, ka mēs bijām studijā, kad ungāru pretestība tika likvidēta, apspiesta. Pulkstenis bija laikam 4.00 no rīta, kad mēs raidījām uz Latviju un teicām, ka ir Ungārijā cauri, ka sacelšanās ir apspiesta. Bija tāda drūma, drūma, bēdīga sajūta.

Tas arī bija tāds bagāts posms dzīvē, jo pa vakariem varēju iet universitātē.

4 A

Amerikas Balss rikoja kursus pie Džordža Vašingtona universitātes, kur mēs varējām paplašināt savas zināšanas gan politiskā, gan tīri žurnālistiskā jomā, jo man pašam tas bija pilnīgi jauns darba lauks. Es nekad savā mūžā nebiju domājis, ka es kļūšu par žurnālistu. Bet nu tā tas dzīvē ir, vienmēr notiek tādas neparedzētas lietas. [*smejas*]

Un man jāsaka, ka tas bija viens jauks un skaists posms. Tieši šinī politiski sarežģītā laikā strādāt tanī jomā un tanī iestādē – es to vienmēr atceros kā tādu lielu, lielu privilēģiju, ka mums, tikai 10 cilvēkiem, kas bijām Amerikas Balss darbinieki, bija iespēja diendienā runāt uz tautu Latvijā un stāstīt, kas notiek visā pasaulē un ko visa pasaule domā par to sistēmu, kurā viņi dzīvo. Tas bija vienmēr pārdzīvojums.

Nekad jau nedrīkstēja ielikt iekšā savu emocionālo izjūtu. Tas bija pamatīgs noteikums, ka ir jāsniedz ziņa kā ziņa – “Tas ir šodien noticis, un tā tam ir jābūt.” Tur nedrīkst nekādas emocijas nākt līdzī, nedrīkst parādīt: “Vai, cik es esmu priecīgs, ka tagad krieviem ir slikti gājis.”

Tas darba posms deva sevišķu iespēju satikties ar ārkārtīgi plašu latviešu sabiedrību Amerikā, braucot uz latviešu kolonijām, veidojot reportāžas un intervējot cilvēkus no dažādām dzīves nozarēm, kas tika izmantotas raidījumos. Visur, kur kaut kas notika, kur bija kādas lielākas izdarības – vai tie bija Dziesmu svētki, vai kādi kongresi, tur visur mūsu cilvēki bija klāt.

Man laimējās, ka, sākot ar 60. gadu beigām, mana galvenā reportāžu sagatavošana bija trimdas sabiedrības notikumu jomā, jo es skaitījos Latviešu nodaļas raidījumu režisors. Man bija jāgādā, lai raidījums skanētu un būtu interesants. Mēs esam bijuši klāt visos Dziesmu svētkos, un ir dots milzīgi daudz reportāžu.

Bija interesanti, kad es pirmo reizi aizbraucu uz Latviju 1989. gadā, pēc tam, kad es biju aizgājis pensijā. Mums apmešanās bija viesnīcā “Latvija”. Man bija sarunāts aizbraukt ciemos pie rakstnieces Māras Zālītes, kas ir mums ieprecēts rada gabals, jo viņa ir noprecējusi manu brālēnu otrā pakāpē, ko es arī nezināju. Viņa saucās Māra Zālīte-Ķuzule. Bet tas nu tā, starp citu.

Bet nu tagad mēs iekāpjam taksometrā pie viesnīcas un braucam pie viņas. Mūsu taksometra šoferis saka: “Jūs ārkārtīgi labi latviski runājat.”

Es teicu: “Kas tur par brīnumu. Vai jūs Amerikas Balsi arī kādreiz klausāties?”

Viņš teica: “Kas tad Latvijā Amerikas balsi neklausās?”

Es teicu: “Nu, es esmu Kārlis Smiltnieks.”

“Kārlis Smiltnieks!” [*izsauciens*] viņš teica.

Es teicu: “Jā.” [*smejas*] Tas man bija patīkams pārsteigums, ka es nebiju tukšs vārds. Kārlis Smiltnieks bija mans vārds, ar kuru es runāju radio raidījumos uz Latviju.

Mana darbošanās Latviešu nodaļā ilga līdz 1982. gadam kā Latviešu nodaļas raidījumu režisoram, reportierim un rakstītājam. Tad 1982. gadā mani iecēla par Amerikas Balss Eiropas

nodaļas “*executive producer*”, ko laikam varētu tulkot par Eiropas nodaļas galveno režisoru. Tas bija atkal viens jauns, tīri administratīvs darbs. Mans uzdevums bija arī novērtēt raidījumu kvalitāti visās 15 Eiropas nodaļās un sekot, kā šie raidījumi tiek veidoti. Tas jau bija tāds diezgan saspringts darbs, jo tur bija 15 dažādas valodas un 250 darbinieki. Tas bija diezgan interesants laiks. Tur es nostrādāju līdz savai aiziešanai pensijā, līdz 1988. gadam, kad es biju Amerikas Balsī nokalpojis 32 gadus.

Aiziešana pensijā man deva atkal brīvas rokas darboties Amerikas Latviešu apvienībā un PBLA. Vienmēr ir sanācis tā, ka, tikko ir atbrīvojušās saistības ar vienu darbu, tad atkal tūlīt nākušas vietā jaunas. Tamdēļ es tagad ļoti izbaudu to, ka es esmu pilnīgi brīvs, man vairs nav nekur nekādu darīšanu.

Maija Hinkle: Vai Amerikas Balsī manīja arī Gorbačova ierašanās laiku?

Kārlis Ņuzulis: Jā, jā. Ne tikai ar Gorbačovu, bet, piemēram, kad nāca Hruščovs pie varas, utt. Vispār aukstā kara attiecības starp Ameriku un PSRS kā barometrs parādījās arī raidījumos. Ja attiecības saasinājās, raidījumi palika daudz stingrāki, daudz asāki. Tikko tās attiecības kļuva maigākas, arī tā valoda raidījumos nebija vairāk tik asa.

Bet nekad tas nebija kā priekšraksts jeb cenzūra. Daži varbūt sacīja, ka jūs neko nevariet raidīt un ziņot, un stāstīt. Tas neatbilst patiesībai. Ar to materiālu, ko mēs vācām un darījam, mēs varējām ļoti brīvi rīkoties un raidīt. Bija zināmas politiskās vadlīnijas, kuras katrā zemē bija jāievēro, un bija lietas, kas mums bija noteikti jāraida, teiksim, katru dienu bija zināmas ziņas, kuras bija noteikti jāraida uz zināmu pasaules apgabalu. Baltijas zemēm bija savas, Padomju Savienībai bija savas un Austrumeiropai kā tādai bija savas, utt.. Tanī ziņā bija. Bet tas, es saku, ļoti, ļoti atspoguļojās, kāda bija politiskā atmosfēra, tādi bija raidījumi.

Maija Hinkle: Kā ar Amerikas valdības maiņām, ja nāca demokrāti vai republikāņi?

Kārlis Ņuzulis: Uz raidījumu tas neatstāja nekādu iespaidu, jo pamatā vienmēr bija princips – preses brīvība ir preses brīvība.

Piemēram, mūsu Amerikas Balss direktors bija Džons Čanslers (*John Chancellor*), kas taču ir slavenais “ankormens” (“*anchorman*”) no NBC. Arī Džons Deivjns bija. Tie taču neļausies sev mēģināt uzfrizēt kaut ko tādu. Tā bija Amerikas Balss raidījumiem tā laime.

Bez tam noteikums bija, ka nedrīkst nevienu ziņu laist gaisā, kas nenāk no diviem avotiem vai no divām ziņu aģentūrām, t.i., no diviem tādiem avotiem, kam ir stingra, pierādīta ticamība. Nevienu. Jāsaka, ka Amerikas Balss būtībā ļoti, ļoti reti kļūdījās. Visos tajos gados, kopš es strādāju, varbūt uz vienas rokas pirkstiem var saskaitīt tos gadījumus, kad bija palaista ēterī kaut kāda nepatiesība.

Latviešu nodaļā, es atceros, ka viena ziņa pagāja gaisā, ka komponists Graubiņš ir miris, kad viņš vēl arvien bija dzīvs. Tas notika, pateicoties nepārbaudītai informācijai, kas pienāca no Stokholmas: “Graubiņš miris.” Mēs ar’ pūšam gaisā: “Graubiņš miris.” Graubiņš dzīvo kā erpens pa Latviju. Tā bija liela mācība. Nu tā, es domāju, ka es esmu savu dzīves stāstu izstāstījis.

Maija Hinkle: Ko jūs domājat par presi un radio tagad Latvijā? Vai jums pašam ir kaut kādi sakari ar viņiem vai sadarbšanās ar viņiem?

Kārlis Ņuzulis: Teiksim, man ar preses cilvēkiem nav tik daudz sakaru kā ar Latvijas politiskajiem darbiniekiem, sevišķi ar tiem, ko es iepazīnu, kamēr es darbojos PBLA valdē. Es regulāri piedalījos, gāju uz un sekoju Saeimas sēdēm, lai redzētu, kas tur notiek. Tādēļ man daļa politisko darbinieku ir tomēr pazīstami, un mēs ne jau bieži, bet šad tad, kad mēs satiekamies, tad ir tā patīkami aprunāties. Tas sākās jau Augstākās Padomes laikā un turpinājās Saeimas laikā.

Es atceros, piemēram, ka tad, kad Pavlovskis kļuva par aizsardzības ministra vietnieku un man bija jāturpina vadīt Amerikas Latviešu apvienību, tad 41. ALA kongresā tika uzaicināts Augstākās Padomes priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs kā viesis. Tas bija liels satraukums šeit, Amerikā, ka nu aicina komunistus uz kongresu! Bet es domāju, ka tas bija ļoti vērtīgs notikums, jo šeit bija iespēja mūsu cilvēkiem būt tiešā kontaktā ar cilvēku, kas bija tanī brīdī Latvijas augstākā

amatpersona, un prasīt viņam šeit, brīvā sabiedrībā, brīvā zemē, visus jautājumus, ko vien katrs iedomājās un ko gribēja. Tas arī notika.

Kongress notika Mineapolē, un šinī kongresā Anatolijs Gorbunovs gandrīz divas stundas atbildēja uz delegātu jautājumiem. Es domāju, ka tā bija visvērtīgākā lieta kongresa norisē, jo cilvēki bija visu kaut ko iedomājušies. Viņam tiešām tika prasīts: “Kamdēļ jūs teicāt tā un kamdēļ jūs teicāt tā? Kamdēļ jūs darījāt tā?” Man jāsaka, ka viņš nekur neizvairījās no atbildes. Viņš katram jautājumam atbildēja bez kāda naida, bez kāda sašutuma. Viņš paskaidroja, kamdēļ viņš tanī brīdī ir darījis tā un nevis citādāk. Nekad jūs nevarat apmierināt visus 100%, bet es domāju, viņš ar savām atbildēm vismaz 80, ja ne vairāk, procentus delegātu absolūti apmierināja. Tie saprata situāciju, kādā bija jādarbojas tanī laikā, un kamdēļ tas tika darīts tā un ne citādāk. Es domāju, ka šī Gorbunova uzstāšanās palīdzēja rast tālākus kontaktus.

Man ar vairākiem žurnālistiem arī ir kontakts. Starp tiem ir Dimants, kas pārņēma vadību Eiropas kustībā Latvijā no Gunāra Meierovica, kad tas vairāk negribēja tālāk vadīt.

Par Latvijas presi un Latvijas TV un radio man ir savi ieskatī un uzskatī. Attiecībā uz presi mani ārkārtīgi traucē tas, cik šausmīgi piesārņota ir latviešu valoda. Tas ir briesmīgi, briesmīgi, briesmīgi. Kur agrāk funkcionēja un parādījās krievu vārdi, tagad parādās anglicismi. Tas ir nožēlojami. Mēs paši savu valodu neprotam cienīt. Un kamdēļ? Ar to mēs nepaliekam ne gudrāki, ne inteligentāki, nekas. Izskatās tā, it kā viņš domā: “O! Mēs zinām to.” Kam tas ir vajadzīgs? Tas izskatās tik bēdīgi.

Tāpat ir arī televīzijā. Tur tagad nāk pilnīgi jauna paaudze, kas vai nu ir tikko beiguši studijas, vai vēl nemaz nav beiguši, un viņi ir kaut kā iekļuvuši tur iekšā. Viņiem vienkārši nav pieredzes, viņiem nav prakses, viņi izklausās ļoti diletantiski. Visi tie jautājumi, kad viņi intervijas taisa! Ne visi ir tādi. Ir žurnālisti, kas ir ļoti labi. Bet taisni tā jaunā paaudze ir visdiletantiskākā.

Es brīnos, ka viņi ir tādi, jo šodien ir iespēja redzēt Latvijas televīzijā visus rietumu raidījumus. Visu tur var redzēt – kā tiek intervēti, kā tiek reportāžas taisītas. Ja kaut mazdrusciņ ņemtu no tā, paskatītos, kā vajag darīt. Nē.

Tā ir tā lieta, ko jau es jums teicu, ka “mēs paši zinām, kā to darīt”. Žurnalistika, radio un TV reportāža ir lieta, kas ir jāmacās, jāmacās, visu mūžu ir jāmacās. To saka šejienes žurnālisti. To neviens šeit nekautrējās teikt, ka ir jāmacās. Tad vienmēr kaut kāda notīte nāk no jauna klāt. Bet Latvijā – nē, tā kā tas būtu tāds štamps, šitā te formula, un pēc tās es eju. Tas tik šausmīgi beigās sāk traucēt.

Tāda lieta kā runas māksla. Ja tu esi, kā viņi saka, diktors – es nezinu, kamdēļ tāds vārds izvēlēts, tas arī man šausmīgi griež ausīs – tad taču tas pirmais noteikums ir runas māksla. Jo tā ir tā, kas ir, lai to cilvēku piesaistītu, lai cilvēka uzmanību piesaistītu tam, ko tu saki. Nē, kaut ko bubina zem deguna – galotnes tiek norītas, utt. Tā ir tik vienkārša lieta – apgūt runas mākslu. Nekas nav vienkāršāk.

Maija Hinkle: Vai jums neprasās aiziet uz Latvijas Universitāti un parunāties ar žurnālistikas pasniedzējiem par jūsu pieredzi un atzinumiem?

Kārlis Ķuzulis: Tad, kad es sāku braukt uz Latviju, man pirmo reizi bija tikšanās ar Andreju Krastiņu, kas bija Augstākās Padomes priekšsēdētāja vietnieks.

Es viņam teicu: “Andrej! Šitā lieta ir galīgi šķērsām pie jums.”

Viņam tanī laikā, kad Birkavs aizgāja no premjera amata, bija piedāvāts sastādīt valdību (bet viņam to valdību neapstiprināja). Viņš man teica: “Tikko man valdība būs sastādīta, tad tu nāksi. Ņem un iemāci, kā runāt.”

Bet es toreiz atrunājos: “Lai nu paliek.” Ja es būtu 10 gadu jaunāks, tad es labprāt ietu un to darītu, bet es šodien vairs negribu, jo es zinu, cik tam ir ļoti liela pretestība. Priekš kam man sevi krenķēt, nervozēt un erroties. Gan jau ar laiku tas nokārtosies.

Bet man ir žēl, jo tā ir lieta, ko ir tik vienkārši izdarīt. Viņiem taču ir teātra skola, utt., kur taču runas mākslu māca. Aizsūtītu tos runātājus uz turieni, ar vienu kursu pietiktu.

Ko mēs darījām Amerikas Balsī, kad es biju Eiropas nodaļas “prodūcers” (*producer*), – mēs rīkojām seminārus, kur mēs apmācījām, kā runāt, kā gatavot intervijas, kā reportāžas gatavot. Nāca iekšā jauni, viņiem bija jāiziet tam cauri. To pašu vajadzēja Latvijā darīt.

Maija Hinkle: Vai tie semināri un treniņš bija visai Amerikas Balsij jeb Latviešu nodaļai? Vai tas bija katrai nodaļai atsevišķi?

Kārlis Ņuzulis: Katrai nodaļai atsevišķi nebija, bet bija visai Eiropas nodaļai (“*European Division*”), kura raidīja 15 valodās un kas sastāvēja no 15 nodaļām. Tas mums bija regulāri. Bija cilvēks, kas mācīja, kā runāt, kā sagatavot intervijas utt. Kaut gan jaunie darbinieki bija pieņemti darbā ar zināšanām, tomēr bija jāpapildina. Tas pats būtu bijis vajadzīgs Latvijā. Tas daudz, daudz palīdzētu kvalitatīvi un klausītājiem būtu visa tā lieta baudāmāka. Bet nu gan jau tās lietas nokārtosies.

Maija Hinkle: Man vēl ir jautājums par šo pašu tēmu. Jūs sacījāt, ka Latvijā ir manāma pretestība pret idejām no rietumiem un ka jūs negribat nervus bojāt. Vai jums pašam ir kāda ne tik laba pieredze?

Kārlis Ņuzulis: Nē, man nav. Es esmu tikai to vērojis no malas. Man nav. Nē, man nav. No sākuma mani ārkārtīgi kaitināja tā nevēriba, kas bija veikalos, bet tas jau tagad arī ir pazudis.

Maija Hinkle: Mēs ļoti daudz esam runājuši par to, kādas jums pašam personīgi un kādas mūsu trimdas sabiedrībai ir attiecības ar Latviju. Kā jūs raksturotu latviešu tautu? Kas latviešu tautai ir tāds būtisks? Kādas garīgās vērtības raksturo latviešu tautu? Un kādas ir jūsu paša garīgās vērtības, pie kurām jūs esat turējies? Kas jums liekas svarīgs?

Kārlis Ņuzulis: Es domāju būtībā, ka latviešu cilvēks, latviešu tauta vairumā ir ļoti sīksta, dažādos apstākļos ļoti izturīga tauta. Ir tāds teiciens: “Kaķi met, kā gribi, viņš vienmēr kritīs uz kājām.” Un man jāsaka tā, ka liela daļa latviešu ir tādi paši, ka viņi spēj kaut kādā veidā izkulties cauri dažādām situācijām. To pierādīja jau tā tautas daļa, kas aizgāja trimdā, ar to, ko viņi ir savā dzīvošanas laikā svešumā sasnieguši. Lai varētu tikt uz priekšu, iebraucot svešos apstākļos, latviešu cilvēks ir spējis pārorientēties, līdz kamēr apstākļi viņam ir devuši iespēju tikt tur, kur viņš ir vēlējis savā dzīvē tikt, vai izvēlējis jaunu profesiju utt. Es domāju, ka tas ir viens tāds diezgan uzskatāms pierādījums, ka latvieši ir izturīgi un elastīgi, piemēroties dažādiem apstākļiem.

Attiecībā uz tautu Latvijā es teikšu, ka tur varētu attiecināt to pašu, jo, kā gan citādi latvieši būtu izturējuši šos 50 gadus, dzīvojot zem okupācijas varas, dzīvojot apspiestībā, ja viņiem nebūtu šīs maņas būt elastīgiem, vienā otrā reizē piemēroties apstākļiem, vienkārši tamdēļ, ka citu iespēju nav. Vai nu tu turpini dzīvot jeb tev ir jānoslēdz rēķini ar dzīvi. Es domāju, ka šajos apstākļos būs daudzi tādi, kas izvēlēties piemēroties, lai izdzīvotu un varbūt lai sava ģimene varētu izdzīvot.

Viena lieta, ko, man šķiet, varētu uzskatīt par negatīvu lietu, ir tā, ka daudziem no mums, tas ir, tiem latviešiem, kas atrodas Latvijā, ka tiem ir kaut kādā veidā radusies mazvērtības sajūta. To mēģina noslēpt varbūt ar tādu bravūru, bet man ir tāds iespaids.

Otrs, kas man, es teikšu, dikti, dikti ķeras pie dūšas, ir tas, ka, esot Latvijā, kas ir latviešu zeme, kur latviešu valoda ir valsts valoda, tur dzīvo iebraucēji, kas ir Latvijā pavadījuši daudzus, daudzus gadus un gadu desmitus, varbūt tur ir dzimuši un izauguši, un, ja šie cilvēki sadraudzējušies ar latviešiem un tagad šie cilvēki sanāk tādā draudzīgā barā, ja tur būs viens no tiem, kas runās šo svešo valodu, pieņemsim, šinī gadījumā tā ir krievu valoda, tad visi tie latvieši, kas ir tanī telpā, visi sāk runāt krievu valodā. Vairākkārt Latvijā, tiekoties šādās sanāksšanās, es esmu bijis par to ļoti, ļoti pārsteigts. Starp citu, arī tie cilvēki jeb tas cilvēks, kas tur ir, saprot latviski. Viņš varbūt nerunā gramatiski pareizi, bet viņš saprot. Nē, bet visi latvieši uzreiz pāriet uz krievu valodu. Es personīgi krievu valodu nesaprotu, un es uzreiz personīgi jūtos pilnīgi ārā izstumts. Es saprastu, ja tas cilvēks būtu atbraucis no svešzemes, no Krievijas. Ja viens amerikānis būtu aizbraucis uz Latviju un viņš neprastu un nesaprastu latviešu valodu, un ja mēs, pārējie, prastu

angliski, un ja mēs gribētu parādīt viņam laipnību, tad mēs mēģinātu kaut kādā veidā uzņemt sakarus. To es saprastu. Bet šinī gadījumā, es domāju, ka, ja tas tā turpināsies, mēs nekad nevarēsīm panākt, ka latviešu valoda ir ista valsts valoda. Ja mēs paši, katrs latvietis, nepastāvēsim uz to, ka, ja tu gribi ar mums draudzēties un sarunāties, nu, lūdzu, runā mūsu valodu. Nu labi, ja tu neproti, tad iemācies. Tas ir tas mīnuss mūsu piemērošanās mācai. Tā ir mūsu piemērošanās gan uz vienu, gan uz otru pusi.

Es saprotu, ka Amerikā, jeb Vācijā, jeb Anglijā, utt., kur mēs dzīvojam un kur mums visiem ir jāzina valsts valoda, ja pie mums atnāk kāds cilvēks, kas runā tikai angliski, protams, tad mums arī ir jārunā angliski, jo tā ir valsts valoda. Mēs savā starpā, latvieši, tiekoties, varam runāt latviski, bet, ja mūsu vidū ir viens cilvēks, kas runā citu valodu, un ja mēs viņu esam aicinājuši, tad mums jāmēģina būt pieklājīgiem, lai viņš arī saprot, ko mēs runājam. Bet Latvijā, kur Latvijas valsts valoda ir latviešu valoda un kur tas cilvēks Latvijā nodzīvojis 10, 20, 30 gadus un tur dzimis, audzis un skolā gājis, un ja tad viņš neprot latviski – to es vairs nevaru saprast.

Maija Hinkle: Kā ir ar jūsu paša garīgām vērtībām? Kas jums ir bijusi tāda vērtība, pie kā jūs esat visu mūžu turējies? Kur jūs ņemat spēku grūtos brīžos?

Kārlis Ķuzulis: Mans uzskats dzīvē vienmēr ir bijis, ka cilvēkam ir jābūt patiesam. Es domāju, ka tas ir mani manā dzīvē visu laiku vadījis. Vienalga, kādu darbu tu dari vai ko tu dari, ja tu nevari būt paties, tad labāk turi muti ciet un neglaimo, un dari.

4 B

[*Ticība, reliģija un Dievs*] dzīvē ir vadījis un devis spēku iet cauri dažādiem dzīves posmiem un saglabāt sevi. Laikam tas ir no bērnības iedēstīts, jau ejot skolā. Es domāju, ka tas bija ļoti svētīgi, ka Latvijā skolā bija ticības jeb reliģijas mācība. Tas dod cilvēkam pamatu jau agrā bērnībā. Tanī brīdī es varbūt to nemaz neaptvēru, ko tas nozīmē. Tikai vēlāk dzīvē, kad iet atpakaļ un pats nemaz tā nevar to notvert. Un uzreiz – “Kamdēļ es to darīju?” Un tad man nāk atpakaļ, ka tas ir, pateicoties tai stundai. Ticībai un reliģijai, jā.

Maija Hinkle: Un otrādi, kas ir jums tādi laimīgi brīži bijuši? Vai ir bijis tāds tik laimīgs brīdis, ka varētu teikt, ka tādēļ vien ir vērts bijis dzīvot?

Kārlis Ķuzulis: Es vienmēr esmu savā dzīvē teicis tā, ka dzīvē viss notiek tā, kā tam jānotiek. Ir grūti brīži un bēdīgi brīži, nu, viņi ir jāpieņem. Tā tas ir bijis nolemts, un tā tam ir jānotiek. Tur nekā nevar darīt.

Kas ir man bijis tāds laimīgs un skaists brīdis? Ziniet, tie gadi ir tik daudz, ka to ir tā grūti uzreiz pateikt, aptvert. Daudz skaistu brīžu ir bijuši dzīvē, un tādi saviļņojoši un aizkustinoši. Es nezinu, vienu izvēlēties ir gandrīz neiespējami.

Ļoti daudz, daudz tādu iespaidīgu, spilgtu momentu ir bijis dzīvē. Es teikšu – viens, kas bija saistīts ar manu darbošanos teātra jomā, bija Dziesmu svētkos Klīvlendā, pēc “*Uguni*” izrādes, kad 3000 cilvēku audience bija pilnīgi kā viens. Tā saaudās. Tas bija tāds pacilājums.

Politiskās darbošanās jomā ļoti iespaidīgs moments bija mūsu PBLA sēde Rīgas pilī. Tas bija viens tāds moments, kas atkal nekad dzīvē neatkārtosies, tas nevar atkārtoties. Tas ir ļoti, ļoti iespiedies atmiņā.

Un, protams, tikšanās ar savējiem, kad mēs 1989. gadā pirmo reizi aizbraucām uz Latviju. Tīri personīgā ziņā, emocionāli tas bija visaugstākais punkts. Es domāju, ka tie būtu tie 3 laimīgi punkti, ko es varu minēt no daudziem, kas varētu būt bijuši.

Maija Hinkle: Par ko savā dzīvē jūs esat tiešām apmierināts? Kas ir izdevies?

Kārlis Ķuzulis: Es savā dzīvē būtībā esmu apmierināts par to, ka man bija tā laime strādāt Amerikas Balsī. Tā bija vienreizēja iespēja cilvēka mūžā, ņemot vērā, kādi apstākļi pasaulē valdīja

un kādi apstākļi valdīja Latvijā, ka man katru dienu bija iespēja runāt uz tautu Latvijā. Tas ir vienreizēji. Katru dienu es gāju uz darbu ar milzīgu prieku. Ziniet, ir briesmīgi, ja jāiet uz darbu, kad jūtas, ka iet kā pret sienu. Bet es katru dienu gāju uz darbu ar apziņu, ka kaut kas būs atkal jauns, kaut kas būs citādāks. Es uzskatu, ka manas dzīves skaistākais laiks ir darbs Amerikas Balsī un strādāšana tur.

Maija Hinkle: Kas ir tāds, kas nav dzīvē izdevies? Ko gribētos darīt citādāk?

Kārlis Ķuzulis: Tas, kas nav izdevies, tas jau notika agrā bērnībā, tas, ka es nevarēju iegūt tādu izglītību, kādu es gribēju. Man neradās iespējas vienkārši materiālu apstākļu dēļ. Bet dzīves skola ir bijusi ļoti skaista, un es domāju, ka to, ko citi iegūst, apmeklējot daudzas skolas, es esmu savā dzīvē guvis no līdzcilvēkiem, no sabiedrības, no vides. Es esmu staigājis pa pasauli ar atvērtām acīm. Visa Eiropa ir izceļota krustām šķērsām. Katrs brauciens, katrs apmeklējums, kur mēs esam bijuši, ir bijis arī zināmā veidā man personīgi vienmēr tāds studiju brauciens, kurā es esmu vienmēr ļoti daudz guvis un skatījies, sevī uzsūcis, uzņēmis.

Maija Hinkle: Ko jūs vēl gribētu paveikt?

Kārlis Ķuzulis: Ko es vairs daudz varu paveikt [*smejas*] – 77 gadi uz pleciem, ko nu daudz vairs var paveikt.

Maija Hinkle: Jums ir plaša pieredze. Vai neprasās to uzrakstīt?

Kārlis Ķuzulis: Es nezinu, es nezinu. Slinkums ķerties klāt. [*smejas*] Es domāju, ka citiem ir daudz iespaidīgākas lietas, par ko rakstīt. Es domāju, ka nē. Nu, nezinu vēl. Tad, kad es dabūšu tās kasetes, ko es te esmu sarunājis, tad es apskatīšos, padomāšu, [*smejas*] vai ir vērts kaut ko tur darīt vai nē. Pagaidām nē.

Maija Hinkle: Ko vēl jūs gribētu pateikt?

Kārlis Ķuzulis: Es gribētu pateikt jums paldies, ka jūs esat uzņēmusies tādu traku darbu. Šitādas lietas ņemt un klausīties no svešiem cilvēkiem. Tas ir tiešām apbrīnojami, ka ir cilvēki, kas šitādiem projektiem ķeras klāt.

Maija Hinkle: Mani šis darbs ļoti bagātina, un es esmu pateicīga visiem, kas man ir savus stāstus uzticējuši.

Kārlis Ķuzulis: Man vienīgā nelaime ir tā, ka es esmu briesmīgi emocionāls cilvēks, ka es nespēju pats sevi diezgan nokontrolēt. Kad nonāk pie lietām, kas emocionāli cilvēku aizkustina, tad man metas slapjš gar acīm. [*smejas*] Tā tas ir, un tur neko nevar darīt. Sevi bija vairāk varbūt dzīvē jākontrolē. Bet es vienmēr esmu vadījies pēc tā, ka nav vērts tik dikti apspiest savas jūtas un visu paturēt iekšā. Lai iet uz āru.

Maija Hinkle: Paldies!

Izpildot dokumentācijas lapas, radās jautājums, kam sekoja atbilde:

Maija Hinkle: Jautājums bija sakarā ar materiāliem par teātri; par ierakstiem un videomateriāliem.

Kārlis Ķuzulis: Labi. Amerikas Latviešu teātra Vašingtonas ansambļa arhīvs par visu darbību – vairāk kā 20 gadu darbības laikā, tas ir sakārtots un 1999. gadā tika nodots Viktora Hausmaņa kungam, jo viņš ļoti daudz strādā pie materiāliem, kas ir saistīti ar latviešu teātra mākslu ārpus Latvijas rietumu zemēs. Šinī gadījumā arhīvā ir visi uzņēmumi un sarakstes, utt, – gan ar autoriem, gan ar režisoriem un dažādām personām. Tie ir visi pie Hausmaņa kunga. Bez tam vairākas Amerikas Latviešu teātra izrādes ir ieskaņotas videolentē: “*Divu kungu kalpa*” izrāde, kas bija Osvalda Uršteina jubilejas izrāde viņa 50 gadu skatuves darba jubilejā, un Andas Uršteinas iestudētā Voldemāra Kārklīņa lugas izrāde “*Sarkanvīns*”. Šie videomateriāli ir manā īpašumā, bet pārējie materiāli ir Hausmaņa kungam.

Ciems Latvija projekts

Biruta Abula

Ciems Latvija ir latviešu apdzīvota vieta Amerikas vidienē, Mičiganas pavalstī. Kopš 1967. gada Ciems Latvija rajonā zemi iepirkušas un savrupmājas uzcēlušas 40 latviešu ģimenes.

Projekta mērķis: dokumentēt pēc iespējas lielāku skaitu Ciems Latvija iedzīvotāju dzīvesstāstu. Ciemā dzīvo dažādu profesiju ļaudis, precēti pāri, atraitnes, atraitņi, vieninieki; caurmēra vecums 70+. Intervētas 27 personas no 22 ģimenēm.

Projekta vadītāja pateicas par finansiālo atbalstu: Kalamazū pilsētas Mākslinieku apvienībai (The Kalamazoo Council of Arts), Latviešu fondam un Amerikas Latviešu apvienībai.

Šai izlasei pievienoju interviju ar Baibu Dumpe.

NMV 863

BAIBA DUMPE

Intervija: 1999.–2001. gads, ASV

Intervēja: Biruta Abula

Atšifrēja: Ilona Grūbe

Publikācijai sagatavoja: Biruta Abula

Baiba Dumpe, dzimusi 1930. gada 7. jūlijā Valmierā, Latvijā. Dzīvesstāsta atmiņas tēlaini ataino bērnību, agro jaunību dzimtenē. Piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem bagātas ir sākotnējās trimdnieces jaunietes gaitas, tad dzīve un mācības pārvietoto personu nometnē Vācijā, iebraukšana ASV un pirmās darba iespējas. Redzama pieaugušas sievietes, ģimenes mātes piemērošanās darba un dzīves apstākļiem Čikāgas pilsētā, latvietības saglabāšana, sabiedriskā dzīve, pienākumi, atbildība, saskare ar vietējo sabiedrību, pārceļšanās uz Ciemu Latvija, pensijas gadi un iedzīvošanās samērā izolētā latviešu apmetnē.

Baiba Dumpe ļoti raksturīgi notēlo stipras latvietes izdzīvošanas spējas svešā vidē un apstākļos. Latvijas lauku sēta, skaistā daba, ģimene, latviešu draugi veidojuši Baibas Dumpes personību, latvieša dzīves ziņa un tradīcijas dziļi iesakņojušās viņas būtībā, dzīve bez latviskas pašizteikšanās nebūtu iedomājama.

Baibas Dumpes dzīvesstāstā paustās atziņas saklausāmas gandrīz visās Ciems Latvija intervēto iedzīvotāju atmiņās, kur centos atrast kopsaucēju viņu motivācijai atstāt agrākās dzīvesvietas un pavadīt mūža atpūtas gadus samērā izolētā, latviskā vidē.

Intervija ir rediģēta un sāsināta. Izņemtās vietas norādītas ar daudzpunkti.

Biruta Abula: Lūdzu, pastāstiet par savu dzīvi, par savu bērnību! Kur jūs esat dzimusi? Cik liela bija ģimene? Vai esat pilsētniece vai lauciniece?

Baiba Dumpe: Es esmu pilsētniece, dzimusi Valmierā 1930. gada 7. jūlijā Birzuļu ģimenē. Man tēvs bija grāmatvedis Valmieras Zemes bankā un māte, galvenokārt sākumgados, noteikti dzīvoja mājās. Komunistu gadā viņa sāka strādāt. Mana dzīve Valmierā bija ļoti jauka. Es to atceros visu mūžu, un tagad arī, kad es esmu bijusi uz Latviju, es atradu visas vecās takas un atradu stāvos krastus, un atradu vietas arī, kas nu vairs nav, nu, bet atcerēties atcerējos, kur tas viss ir.

Biruta Abula: Par savu ģimeni pastāstiet, lūdzu, vai jūs esat vienīgais bērns?

Baiba Dumpe: Nē, mēs bijām 3 māsas. Es Valmierā nodzīvoju, pabeidzu pamatskolu, kamēr bija laiks atstāt Valmieru kaŗa pēc. Manas māsas nebija tik laimīgas, viņas netika tik tālu ar skoloŗanos. Bet es jau izturēju iestājpārbaudījumus ģimnāzijā. Tā ka es biju gatava sākt iet Valmieras ģimnāzijā. Valmierā es gāju arī mūzikas skolā. Gāju no 8 gadu vecuma. Un ļoti patika. Mana klavieru skolotāja bija Sinepa kundze. Tas bija otrs... otrs posms, ko es ļoti labprāt atceros bez tieŗā skolas darba un skolas gadiem. Un skola man ļoti patika. Mūsu klases audzinātājs bija Pēteris Burkins, kas bija personība pati par sevi. Viņŗ ārkārtīgi labi spēlēja klavieres, un viņŗ zināja, ka mēs esam viena grupa meiteņu, kam ļoti patika mūzika un klavieru spēlēŗana it seviŗķi. Un tad viņŗ mums par prieku starpbrīŗos spēlēja klasisko mūziku, mūs iepazīŗstināja...

Viņŗ bija vecpuiŗis, un viņŗ tieŗām ļoti sirsnīgi ņēma skoloŗanu. Valmieras skolasbiedri ir: Andrejs Dripe, piemēram, kas ir pazīstams Latvijā, tas bija mans pamatskolas klases biedrs. Tā kā es kādreiz pārľasu, apskatu... apskatu savas pamatskolas bildītes: O, to es ļoti labi atceros!... To es ļoti labi atceros. Arī ņeit ir valmierieŗi, ko es pazīstu jau no skolas gadiem.

Dzimtenes posmā, pirms Valmieras atstāŗanas ļoti, ļoti svarīgas bija vasaras, ko mēs, visa ģimene, atskaitot tēvu, pavadījām pie manas mātes vecākiem. Viņi dzīvoja Ķieģeļu pagastā, kas bija apmēram 11 km no Valmieras.

Bet mēs tajās ľauku... ľauku mājās pavadījām visas vasaras, absolūti visas, kamēr es atceros. Un mēs no ľauku mājām pat izbraucām. Tā ka tas bija... tas bija dramatisks brīdis.

Bet, par vasarām runāŗot, tās bija... tās bija pilnīgi neatsveramas. Mēs, kamēr mēs bijām, nu, mazas, protams, tikai priecāŗāmieŗ un vecaimātei pa kājām... pa kājām dauzījāmieŗ.

Bet tad, kad jau nu... it seviŗķi es, kad es nācu vecāka jau, tad bija jāgana zosis, tad bija jāgana govis kādreiz, kaut gan priekŗpēdējā vasarā, pirms izbraukŗanas, tad vecaistēvs salīga mani par ganu. Un tas, ko es gribēju – es ļoti gribēju pierādīt, ka es to izturēŗu. Un es izturēju arī, bet nu... Daŗas dienas bija grūtāk, daŗas dienas bija vieglāk – viņŗ mani arī lutināja. Svētdienas rītos viņŗ teica: “Baibīŗ, tu paguli, es izľaidīŗu tās govis ārā.” Bet tad es rudenī dabūju vadmalu vienai kleitai vai mētelim, cik nu tur iznāca. Es zinu, ka man uzŗuva mētelī, un es ar to mētelī nodzīvoju visu, gandrīz visu trimdas ľauku. Tad es dabūju miltus, es dabūju... es dabūju kartupeļus. Tikai diemŗēľ es nu nevaru salīdzināt, vai tā alga bija tāda standartalga ganam vai tā bija standartalga mazmeitai. Tas man grūti pateikt. Bet katrā ziņā es biju nopelnījusi to. Un tad pēdējā vasarā es teicu: “Nē, nē, es vairs par gani negribu visu vasaru, es gribu darīt kaut ko vairāk.” Nu un tad es kapľēju cukurbietes, kas bija viens no visnepatīkamākiem darbiem man, jo likās, ka tās vaŗas ne mūŗam nebeidzas – gāju un gāju, un gāju, un tur vēľreiz vien tai paŗā vaŗā, un tu esi kapľējis līdz apņikumam.

Kas man patika?... Man ļoti patika, kad mani iemācija statīņus siet, teĩksim, kūļus siet, un tad salīkt statīņos. Tas bija vienreizēji. Kad es savu pirmo statīņu salīku un uzľiku cepurīti galvā, es domāju: “O, nu es esmu kaut ko sasniegusi!”

Tad es plūcu ľinus – to man iemācija.

Protams, arī kaņepes, tās jau man sen bija jāplūc. Kad tagad runā par marihuānu, vai nē, es atceros to saldo smaržu!... It seviŗķi man bija jāplūc pa pusdienas ľaukiem. Kāpēc man ľika pusdienas ľaikā iet un plūkt tās kaņepes, es nezinu. Bet es biju kādreiz tā noreĩbusi kā muŗa. Man bija jāiziet ārā no tā kaņepju ľauciņa, jāatsēŗas malā un kaut kā jāatŗilbst biŗķi, un tad gāju atpakaļ un plūcu tās kaņepes.

Tad es dabūju cūkām vāŗit ēdienu, kapāt ľapas un kā Latvijā vāŗit, protams. Tas man ļoti patika. Tā ka to es visu izľaudīju.

Un, es nezinu, man arī ľiekas, ka es tā kā zemapziņā kaut kur esmu tā pus uz pusi pilsētniece un ľauciniece, jo man visi tie darbi ļoti, ļoti patika. Vai man būtu paticis, ja man tas vien būtu jādara visu savu mūŗu, to es nezinu, bet nu tiktāl man tas patika.

Biruta Abula: Vai jums ir atmiņā kādi ģimenes svētki, vai Jāņu svinības, vai kādas saiešanas, vai baznīcas svētki?

Baiba Dumpe: Jāņus, tos mēs parasti svinējām uz laukiem. Un tad nu bija tādi īsti latviski Jāņi ar lielu, lielu kopšanu un spodrināšanu pirms tam. Visas taciņas pārslaucīju, pārslaucīju un atkal pārslaucīju, un vecāmāte cepa karašas un pīrāgus. Arī ligošana bija. Mans vecaistēvs ļoti labi spēlēja vijoli, viņš spēlēja cītaru, un viņiem bija ļoti labas balsis, un tāpat arī maniem vecākiem, mātei bija laba un manam onkulim, un vienai tantei... Ļoti skaisti dziedāja.

Ziemassvētki... Ziemassvētki mums bija ģimenes svētki, tikai mūsu ģimene bija. Protams, ar egli arī, kā bija Latvijā, īstās sveces un mātes dažādi cepumi, ko mēs pilnīgi sagaidījām gadu no gada. Ar deklamēšanu – daudz dzejoļu. Mēs bijām trīsas, un mums gandrīz par katru dāvanu, ko mēs dabūjām, nevis tik vienu reizi noskaitīja, bet mēs skaitījām atkal un atkal, un atkal.

Nu, protams, dāvanu jau arī nebija tādi birumi, kā tagad ir – grāmatas galvenokārt un šokolādes figūras, un kaut kas tāds.

Lieldienas arī bija. Ar šūpolēm laukos. Kad mēs aizbraucām uz laukiem – o, jā, tad jā. Bet Lieldienās arī, kā kuro reizi, iznāca ar braukšanu uz laukiem – kāds laiks bija un vai kāds bija apslimis, tad neaizbrauca nekur.

Es citas, tieši tādas ļoti specifiskas ģimenes tradīcijas, es neatceros īsti.

Biruta Abula: Vai baznīcā iešana arī bija paradums?

Baiba Dumpe: Baznīcā bija, [bet] noteikti Amerikā mēs gājām daudz vairāk baznīcā, nekā mēs gājām Latvijā.

Vecaistēvs jā – viņš bija perminders, un viņš mani ņēma līdzī. Mēs īstenībā abi ar vecotēvu daudz braucām [uz baznīcu]. Vecāmāte bija ļoti atturīga. Viņa ticēja Dievam, bet viņa nebija baznīcā gājēja. Viņa arī tad, kad mēs bijām Vācijā un kad mēs te bijām, viņa lasīja Dziesmu grāmatu, palasīja savas mīļās dziesmas, bet viņa nebija uz baznīcā iešanu. Vecaistēvs – ļoti, viņš spēlēja vijoli kādreiz tur speciālos gadījumos. Viņš bija tas gājējs.

Biruta Abula: Vai jums ir atmiņā kapu svētki?

Baiba Dumpe: Kapu svētki... Jā, labi, ka jūs atgādinājat. Kapu svētkos, tur vecāmāte bija pirmā. Viņai vienalga, kas mājā, viņa atstāja meitai vai puisim, izstāstīja – tas un tas, un: “Es braucu!” Un mēs braucām.

Kapu svētki, tie bija... tie bija tiešām... tie bija tāda ģimenes tradīcija. Tad satika tur radus, no apkārtnes sabrauca, un tad visu dienu tur pavadīja. Tad tur ēda, un tad tur bija dievkalpojums starpā un aizlūgumi, un pēc tam ciemošanās liela. No rīta agri izbrauca, vakarā brauca mājā, kaut gan Rubenes kapi bija ļoti tuvu. Otra daļa ģimenes bija Kokmuižas kapos, kas bija tālāk, kas bija uz Valmieras pusi. Tie bija no manas mātes puses. Tad no mana tēva puses bija Valmieras kapos, vecajos kapos. Bet uz Kokmuižas kapiem mēs arī braucām. Tad, protams, meitenes, mēs visas, līdzī, ratos iekšā un... Bet visvairāk Rubenes kapos bija.

Ko es vēl varētu pastāstīt par laukiem? Lauku dzīve, tas bija mūsu tas, jāsaka, gada augstākais punkts. Tad rudenī, kad bija jābrauc mājās, visi raudāja, ieskaitot vecotēvu. Tas staigāja apkārt: “Nu tagad māja būs klusa, tagad meitenes prom!” Bet, protams, palika nākamais gads, uz ko cerēt.

Un mēs no laukiem... arī mēs sākām savu bēgļu ceļu, jo Valmiera jau bija pilnīgi kara stāvoklī. Un tētis vēl atbrauca pēdējā vakarā no Valmieras ar divriteni, un tad jau bija... vezumi visi sapakoti. Ar diviem vezumiem mēs izbēgām.

Septembrī mēs izbraucām, tad mēs ar kuģi izbraucām. Jā, augusta beigās [no laukiem]. Un tad pirmā naktī – tad Valmiera dega jau. Visa pamale bija liesmās – un mūs [ceļā] vienā saimniecībā ielaida, un mums ļāva tur pārgulēt.

Mēs bijām pieci mūsu tiešā ģimenē un vecaistēvs ar vecomāti. Mēs ar tēti nogājām visu ceļu līdz Rīgai kājām, jo vezumos nebija vietas vairāk.

Biruta Abula: Un kas palika tajās lauku mājās?

Baiba Dumpe: Tās palika tukšas.

Biruta Abula: Lopi ...?

Baiba Dumpe: Palika... palika... Vecamtēvam bija poļu laukstrādnieku pāris. Tie palika, vācu karavīri jau bija iekšā. Un teica, ka tur it kā... it kā mēģinās aizstāvēties, ierakties, bet tur nekas nebija iznācis. Tie vācu karavīri tur pa nakti bija palikuši, apšāvuši lopus un vistas. Un tas pēdējais, ko vispār zināja, ka tas poļu pāris ir bijis kādu laiku vēl. Mēs tagad bijām aizbraukuši, mēs ar Ilmāru tur bijām apskatīt. Oriģināli tās lauku mājas bija – krogs – mūra sienām, tur cilvēks varēja gulēt uz to palodzi. Tā kā vecu laiku krogi: vienā galā bija kūts, otrā galā – dzīvojamās telpas. Bet viņš bija ļoti labi uzturēts. Tagad no tās mājas bija palicis stūris, burtiski stūris. Un vecais bija jauno māju uzcēlis un gandrīz jau pabeidzis. Tā bija, kad redzējām ... no ārpuses diezgan nožēlojama, bet iekša bija burtiski izdemolēta. Jo tur tāda veca sieviņa dzīvoja vienā galā, un tā teica, ka piedzērušies krievi ir ar āmuriem situši milzīgu caurumu griestos un sienās. Un tagad tas īpašums ir pārdots, un tur ir tāds mazs veikaliņš tajā mājā ierīkots un tāds kā restorāniņš maziņš. Tas apmēram viss. Bet viss... vissābeļdārzs... absolūti nekas vairs nav, nekas... viss tukšs, un cauri. Tur kolhozs ir bijis, daļa no kolhoza.

Biruta Abula: Brīdī, kad jūs atstājāt mājas, vai bija runa: mēs jau būsīm drīz atpakaļ?

Baiba Dumpe: O, jā! Mēs tik aizbrauksim līdz Rīgai, un tad mēs būsīm... pēc pāris mēnešu būs atspiesti krievi atpakaļ, un mēs nāksim atpakaļ. Tā bija tāda doma, bet mēs bijām līdz Rīgai jau... Rīgā man dzīvoja tēva māsa, tēva tēva brālis. Un otra tēva māsa bija dārzkopības skolā. Tīraiņi, pie Rīgas. Un tad bija sarunāts, ka mēs satiksīmies un izlemsim, ko mēs darīsim, kur mēs Rīgā paliksīm jeb mēs brauksim ārā uz Tiraini. Bet tad jau pirmā vakarā bija gandrīz skaidrs, ka palikšana nebūs, ka jāsāk domāt, ko mēs darīsim, vai mēs brauksim visi tālāk ar zirgiem līdz Liepājai. Un tad tas spriedums bija, ka mēģinās tikt uz kādiem kuģiem. Bet to nu es tagad nezinu, kā mēs galu galā tikām līdz tam kuģim. Tas, ka tie zirgi ar tiem pajūgiem palika Daugavmalā, to, man liekas, mans vecaistēvs un mans tēvs, nebūdam laucinieks, nepārdzīvoja. Es domāju, ilgi, ilgi viņi par to runāja. Un īstenībā mēs ar māsu gan arī, jo tie zirgi bija – viens bija tā kā manas māsas zirgs un viens bija mans.

Biruta Abula: Un jums tos vienkārši bija jāatstāj Daugavmalā?

Baiba Dumpe: Burtiski tur viņi palika. Tā sajūta, ka tur atstāj tā kā ģimenes locekli gandrīz. Piemēram, tajā vienā naktī mūs pieņēma vienā lauku mājā, šķūnī, teica, lai mēs ejam tur gulēt un lai mēs arī tos zirgus vedam šķūnī iekšā. Jo mēs varam visi palikt bez tiem zirgiem. Un tajā naktī, es zinu, ka mēs visi gulējām rindās pilnīgi tur uz grīdas šķūnī, tur tāds plāns siens bija. Un ieskrēja viens piedzēries karavīrs iekšā, viņš latviski runāja. Un atrāva granātu, un izmeta, un tā granāta tam pirmam zirgam pie pakaļkājas nokrita. Viņš [*karavīrs*] tik drausmīgi riebiģi iebļāvās un atrāva tās lielās šķūņa durvis. Tā granāta nesprāga. Bet neviens nezināja, kas notiks, ja tas zirgs uzspertai granātai. Un nekas nenotika. Bet es zinu, ka mēs visi tā kā šokā bijām.

Bet nu līdz tai Rīgai mēs tikām. Mūs nodzina gan nost no galvenā ceļa, un mēs gājām pa jūrmalas smiltīm praktiski, un zirgi bija pārstiepušies, un gandrīz vienu to zirgu zaudējām pēdējā naktī, bet, nu tikām līdz tai Rīgai, un tad bija jāatstāj viss.

Un tad mēs braucām ar vācu karavīru transporta kuģi.

Biruta Abula: No Rīgas?

Baiba Dumpe: No Rīgas. Mūs salādēja visus pašā apakšā iekšā. Zirgi mums bija vienā galā, un mēs bijām otrā galā – ne mūsu zirgi – armijas zirgi. Un tad naktī bija trauksme, ka mums it kā seko zemūdene. Izdeva visiem glābšanas vestes, un ka var kuŗu katru brīdi mums trāpīt. Bet nu arī laimējās, ka mums netrāpīja. Tur bija arī karavīri.

Bet nebija ļoti daudz to bēģļu, jo viņiem acīmredzot bija tik zināma platība paredzēta.

Mēs braucām tad uz Vāciju, jā. Bet tagad to es arī īsti neatceros, kā mēs... kā mēs nokļuvām galu galā tajā Tīringijā. Mēs, visa ģimene, bijām kopā, un mēs bijām septiņi, kas mēs izbraucām no tām lauku mājām, tad mana tēva māsa, viena mana tēva māsa ar savu vīru un tēvamāte, un divi bērni Rīgā pievienojās mums.

Otra tēva māsa bija stāvokli, ap Ziemsvētku laiku tajā gadā viņai piedzima bērniņš. Nu un tad... tad mums bija tas dramatiskais brauciens pāri Vācijai. Mūs salādēja vilcienos, un tad mūs veda lejā uz Tīringiju, un tur bija Drēzdenes uzlidojums pa ceļam, stacijā.

Biruta Abula: Un jūs bijāt Drēzdenē?

Baiba Dumpe: Mēs bijām tieši Drēzdenē. Mums lika atstāt vilcienu, un tuvumā bija tāda ļoti liela banka. Un tai bankai bija apakšā tie drošības pagrabi. Mūs sadzina tur visus iekšā. Un tā bija pirmā reize, kad es redzēju kara ievainotos, kad nesa iekšā tos gaisa spēku izpalīgus, jaunus tos puišus, apdegušus, sadegušus. Un tad, protams, bija jākāpj atpakaļ vilcienā, un tur vairs nebija neviena loga – visi logi bija izbiruši.

Mūs burtiski no tā vilciena visus iestūma tajā bankas pagrabā un no tā pagraba atkal ārā uz to vilcienu. Bet galvenokārt visi latvieši tur bija. Tie bija, man liekas, lielais vairums no tā paša kuģa. Bet kāpēc tieši mūs lika braukt tur un tur... var būt, ka tas bija vācu izkārtojums. Jo mums nebija nekāda zināma vieta, kur mēs braucām, mēs bijām bēgļi, un kur mūs viņi izvietoja – tas bija tas.

Nu, mūs pa priekšu aizveda uz Dahavu, un tad tikai mēs tikām uz Tīringiju. Tas bija tāds... tā kā tāds pārejas punkts. Mēs bijām Dahavā, mēs bijām – o, kādu nedēļu, vismaz, ja ne vairāk. Tai nometnei blakus, kur mēs bijām, bija koncentrācijas nometne.

Biruta Abula: Jūs toreiz apzinājāties to, ka tā ir koncentrācijas nometne?

Baiba Dumpe: Mēs zinājām, ka tā ir, kur ir žīdi iekšā... Es pieņemu, ka pieaugušie zināja. Bet mums tur bija jāiet cauri visām riebīgām atutošanām, kad sadzina visus plikus iekšā un karavīri nopūta. Un tā bija arī tā vieta, kur mēs pirmo reizi redzējām, kā tas ir, ka tu dabū šķēli rupjmaizes un piparmētru tēju. Man kādreiz piparmētru tēja ļoti garšoja, bet pēc tā Dahavas laika es ilgu laiku... es... kā es saodu piparmētru tēju, tā man tikai nāca tā Dahava prātā.

Nu, un tad pēc tam mēs nokļuvām Tīringijā Zālfeldā. Un maniem vecākiem bija tūliņ jāstājas darbā bruņošanās rūpniecībā. Mani, un tur vēl bija viena meitene, mūs sūtīja uz vācu ģimnāziju, bet mums bija katru dienu jābrauc ar vilcienu.

Katru dienu mums bija jābrauc ar vilcienu, bet bija tāda koncentrēta bumbošana. Un tad mums skolas braukšana bija cauri, jo pāris reizes bija tā, ka tas vilciens nevarēja aizbraukt. Viņš iebruca tunelī, un viņu nelaida ārā ne uz vienu pusi, jo bija bumbošana. Tā ka mūsu skolas laiks nebija ilgs tajā vācu ģimnāzijā.

Tiem mājā, protams, pa bumbošanas laiku nepārtraukta skriešana uz patvertnēm. Mūsu patvertne bija diezgan tālu, zem kalna bija izbūvēta. Bet tad tajā laikā mana tēva māsas vīrs bija vienā dārzniecībā dabūjis vietu. Un viņam bija dikti daudz darba. Un viņš dabūja, ka es varu iet palīgā tur strādāt. Man nemaksāja neko, bija kaut kas, ko darīt vismaz. Un tad es gāju kājām vairākus kilometrus katru dienu uz to dārzniecību, nostrādāju un vakarā nācu atpakaļ. Un tā arī bija tā vieta, kur es redzēju, kur beidzot Zālfeldu nobumboja. Es biju uz lauka, kad sākās uzlidojums. Tad nāca vilnis pakaļ vilnim virsū Zālfeldai. Un redzu, ka bumbas krīt, un es zināju, ka visa mana ģimene tur ir. Tā kā tas bija diezgan šausmīgi kā manai ģimenes daļai Zālfeldē, tā man, jo mēs nezinājām pāris dienas, vai mēs palikuši visi dzīvi. Mums bija tāda laba latviešu, tāda grupa, kas mēs tādā fabrikā bijām izvietoti, plāni būvēti – vējš pūta pilnīgi cauri. Bet nu iztikt mēs iztikām.

Biruta Abula: Vai jūs atceraties tā kā bada stāvokli gandrīz?

Baiba Dumpe: Bada stāvokli nē, bet tādu stāvokli, kad māte ar vecmāti bija tā gandrīz asarās: kā mēs tagad kaut ko dabūsim kopā. Tur apkārt lauki. Mēs bijām pilnīgi klajā laukā, tā fabrika, un visi domāja: nu, mūs nobumbos, skaidrs, vai ne... Tur absolūti nekas nebija apkārt

vairāk. Bet viņas gāja tur pa tiem laukiem, viņas sameklēja kādu kartupeli vai kādu bieti vienu, ko nebija nokopuši. Un tad viņas abas ar manu vidējo māsu Marutu atrada vienu skārni. Un tam vācietim kaut kāda iemesla dēļ mana māsa Maruta milzīgi patika. Viņa bija tāda ļoti droša, ne uzmācīga, bet viņai nebija bail no cilvēkiem. Un viņas abas ar vecmāti gāja ar piena kanniņu, un tas vācietis viņām asinis ielēja. Un, ziniet, milti bija vēl paglabājušies līdz. Un tad vecmāte taisīja asiņu pankūkas ar kaut kādu eļļu šausmīgu. Es nezinu, eļļa arī bija kaut kur samangota, bet tāda ļoti, tāda diezgan nepatīkama garša tai eļļai bija. Bet katrā ziņā tās pankūkas bija skraukšķīgas, un tas bija tā kā standarta ēdiens ilgu laiku. Atnes atkal tikai kanniņu, iekul miltus iekšā un ēd. Tā kā bads mums faktiski nebija. Bija ļoti, ļoti liesi un ļoti, ļoti... viens un tas pats, viens un tas pats. Bet iztikšana bija.

Nu un... par tiem laikiem... O, jā! Mēs tur Ziemsvētkus visi tur kopīgi svinējām, un 18. novembri, un dziedājām dūšīgi. Un manai tantei piedzima meitiņa, mana māsiņa Ruta, tieši pirms Ziemsvētkiem klostera slimnīcā. Bet viss bija kārtībā beigu beigās. Un viņus apmetināja vācu dzīvoklī.

Viņiem atļāva apmesties, un tā vecā vācu kundze bija ārkārtīgi jauka. Mēs jau Amerikā bijām, es viņai sūtīju vēstules. Viņa mirusi tagad. Viņa daudz tur palīdzēja ar manu mazo māsiņiņu. Latvieši... kur tāds kopums ir bijis, atkal tās svarīgās dienas atzīmēja, it sevišķi Zālfeldā. Tur jau izklaidus arī dzīvoja daudzi pie vāciešiem, bet mēs, kas tajā fabrikā bijām kopā, vārdadienas pat atcerējās.

Tās runas bija, kādi pāris gadi jau nu te būs pa to Vāciju jāpaliek, bet nekad neviens tajā brīdī nerunāja, ka nu pat Vācijā vairs nevarēsīm palikt, ka mums būs jāpārceļas kaut kur citur. Jo tā sajūta, ka tas vēl aizvien ir tikai tāds pagaidu... pagaidu dzīve un to nu mēs kaut kā izturēsīm. Tas vēl ilgi, ilgi turējās, tā doma. Un mums jau it sevišķi vēl tādi ļoti lieli nākotnes plāni nemaz nebija – tikai par skolu domāja: redzi, aiziet atkal... atkal aiziet garām, atkal aiziet... kā to skolu tagad, kad mēs atgūsīm to zaudēto laiku? Tad, kad vēl Zālfeldā tur bijām, viens no maniem onkuļiem, viņš bija... tas pats, kuņģam tā meitiņa piedzima, viņš ļoti interesējās par latviešu literatūru, un viņš it sevišķi mūs ņēma mūžīgi priekšā. Mēs skaitījām dzejoļus, mēs lasījām.... Gluži vienkārši uzšķir lapu – kas tajās lapās ir: kas vienā lapā, kas otrā lapā – izlasa visu... izlasa visu. Viņš pastāstīja par rakstniekiem. Beigās bija tā, ka mēs zinājām no galvas, it sevišķi es zināju no galvas visādus tos dzejoļus. Mans onkulis skaitīja, es skaitīju. Šitā mēs ļoti daudz laika pavadījām.

Kaŗa beigās mēs sagaidījām turpat Zālfeldā. Īstenībā es biju tajā ciemā, kad ienāca amerikāņu karavīri. Es strādāju tur, tajā dārznīcībā.

Biruta Abula: Jūs atceraties kādu pārdzīvojumu vai notikumu sakarā ar to?

Baiba Dumpe: Man personīgi bija kaut kāds tāds atvieglinājums, bet arī es kaut kā neuzticējos tajā laikā nevienas puses kaŗavīriem, teiksim, man bija atvieglinājums par to, ka tas kaŗš, ka tā bumbošana ir cauri, bet nebija tāda ārkārtīga prieka sajūta, bet ... gluži vienkārši bija tāda, kaut kāda nedrošības sajūta vēl aizvien, ka atkal kaŗavīri, atkal kaŗavīri... Bet nāca krievi vīrsū Tīringijai, un mūs aizveda uz Jēni. Un tad Jēnā mēs bijām dažas dienas, kamēr izdomāja, ko tagad ar mums darīt. Un tad mēs atkal tikām uzlikti vilcienos visi, un tad mūs veda uz Fišbahu. Un tad pa ceļu bija... tieši mēs bijām Ligo vakarā vilcienā. Un vilcienu apstādināja, ik pa brīdim apstādināja, lai var izlaist ārā tā kā uz labierīcībām, kas bija mežā parasti. Bet tajā vakarā tieši apstādināja, kad bija abās pusēs pļavas. It sevišķi tajā vienā pusē bija tik skaista pļava ar visādākām puķēm. Protams, visas sievietes iekšā – plūc un dzied, un ligo. Un saplūca ar lieliem klēpjiem jāņuzāles. Un tad mēs visu nakti ar tām jāņuzālēm. Sēdējām tajā vagonā, pinām vainagus, dziedājām, un no rīta mēs bijām Fišbahā. Un tad mums, protams, tūliņ ierādīja vietas. Tur bija bijusi nometne kādreiz, kaŗavīru nometne. Ierādīja vietas tajās barakās pagaidām. Un turpat tajā nometnē bija arī slimnīca, un tur bija mana māte ar māsu, kas palika slima. Bet nu arī tā slimošana beidzās laimīgi, jo dabūja viņai zāles. Tad nu mēs nodzīvojām tur, kamēr bija atkal izbraukšana uz Ameriku.

Biruta Abula: Un tad jums tie skolas, tie ģimnāzijas gadi...?

Baiba Dumpe: Skaistākais laiks manā mūžā līdz... līdz, līdz šitiem laikiem visiem. Bet, es

domāju, tajos izceļošanas laikos, tas bija tas skaistākais laiks, kas mums bija, tas bija Fišbahas nometnes laiki. Un tā bija tāda liela nometne platības ziņā. Un tur auga tie krūmi, ko te sauc par *brums*, un mēs viņus iesaucām par viršiem. Viņi ziedēja ar dzelteniem ziediem. Visa tā nometne, kad ziedēja, viss bija viena dzeltena jūra. Un apkārt bija skaistas, baltas šosejas, kur mēs pavadījām nezin cik stundu, staigājot pa tām skaistām šosejām, vēlāk, kad nodibināja ģimnāziju. Un ģimnāziju faktiski nodibināja diezgan ātri. Mēs iebraucām nometnē Jāņos, un tajā jūlijā nodibināja ģimnāziju.

Un tad nu sākās tas cītīgais skolas laiks. Latviešu valodu mācīja Zinaīda Lazda, arī Kārklīšs.

Biruta Abula: Jūs pabeidzāt ģimnāziju Vācijā?

Baiba Dumpe: Es pašas beigas nepabeidzu.

Biruta Abula: Pieci gadi bija?

Baiba Dumpe: Pieci gadi, jā. Mēs gājām vasaru un ziemu. Mēs gājām skolā nepārtraukti, mums brīvlaika nebija nekāda. Bet mums pienāca izceļošana, pirms es varēju galīgi pabeigt 49. gadā.

O, mums bija ļoti, ļoti stingra [*skola*]. Mēs dabūjām kā labākā skola godalgas. Mums bija, tiešām mums bija ļoti labi skolotāji.

Ābele (vēlākais skolas direktors) mums mācīja matemātiku, fiziku, astronomiju, kosmogrāfiju.

Biruta Abula: Un cik svešvalodu jums bija skolā?

Baiba Dumpe: Mums bija latīņu, vācu, angļu un latviešu. Latīņu valodā mums bija Draviņa kungs, nepārspējams, ļoti, ļoti labs. Un mums bija ārkārtīgi laba matemātikas skolotāja Klostiņa. Ārkārtīgi laba.

Man nav neviena skolotāja, kas man nelikās labs. Tur bija īpatnēji daži skolotāji, kaut vai mūsu klases audzinātāja Rutmaņa kundze. Viņa mums pasniedza vēsturi. Viņa bija tik oriģināla!

Biruta Abula: Kas notika sabiedriskā dzīvē? Ko jūs kā bērni un jaunieši darījāt?

Baiba Dumpe: Skauti, gaidas pilnā sparā. Un teātri, un dziedāšana. Visādas kopas, šūšanas bija, tur daiļamatnieki nāca un kokgriezēji, un tēlnieki.

Biruta Abula: Nebija iespējas klavierstundas ņemt?

Baiba Dumpe: Īstenībā iespējas būtu bijušas, bet man nebija laika. Jo skolā bija, vai nē, kori piedalījās, un es ar gaidām milzīgi aizrāvos. Gluži vienkārši neiznāca.

Tās skolas gaitas, tās bija burvīgas!

Runājot par gaidām, mums pašā sākumā nebija gaidu vadītājas kaut kā nometnē. Bet mums bija skautu vadītājs, viens, kas bija ārkārtīgi, ārkārtīgi labs, es domāju, ar tādu izdomu, ar tādu aizrautību. Un viņš ņēma mūs, tās gaidas, līdz.

Tur blakus nometnei bija tie tīreļi, kur bija munīcijas pagrabi vēl aizvien, varētu sprāgt gaisā, vai... Šķēršļa gājieni... Meitenes visas aizrāvušās, tā ka nu. Kad es skatos tajās vecajās... tajos uzņēmumos, un viss – ko mēs tur visu nedarījām! Mežu mākas, visas, tāpat kā skautus, mūs samācīja. Mēs pratām visu ko. Biju lielgaidās, kas bija pilnīgi atkal galīgi cita pasaule tanī laikā. Un ļoti daudz roveru. Tas bija kaut kas neaizmirstams, kad tur “*Uguns un nakts*” uzveda mežā uz klintīm un ugunsroku apgaismojumā. Un tad bija Šekspīra vakars, kur “*Makbetu*” uzveda. Un tas “*Hamlets*” tur tika tik iespaidīgi uzvests, ka man vēl tagad tirpas nāk pilnīgi. Un, es domāju, visas tās pārrunas un viss tas... tas mums visiem palicis ir prātā. Es domāju, kaut ko tādu šite tu gluži vienkārši... vairs nevari dabūt to. Jo tie cilvēki jau bija saauguši tajās nometnēs jau kopā. Un tad, kad salika vēl šitā, koncentrētās grupās – ārkārtīgi iespaidīgi bija. Bet nu tur es arī... tur es arī izgāju vadītāju sagatavošanas kursus Virzburgā, tur, pie tiem visiem veciem, labiem vadītājiem. Nu, un tad, protams, nāca atkal izceļošana. Bet nu, es domāju, to nevar izdzēst kaut kādīgi, tā sēkla, kas tur tika iedēstīta un attīstījās visu to laiku, es domāju, tas ir palicis uz visu mūžu mums visiem.

Jā. O, jā, mums bija ļoti... ļoti spilgts notikums bija pirmie Dziesmu svētki trimdā, kas bija Fišbahā.

Biruta Abula: Jūs jau visi dziedājāt?

Baiba Dumpe: Mēs visi dziedājām. Mēs arī dejojām. Tas ir, kur es uzšuvu sev tautastērpu pirms Dziesmu svētkiem.

Biruta Abula: No kāda materiāla?

Baiba Dumpe: ... atveda faktiski no Anglijas bērnu autiņus, baltus bērnu autiņus, ļoti, tā kā pūka gandrīz, mīkstus, mīkstus, vieglus. No tiem autiņiem, vai nē. Melni bija. Tādu dabūju, kad nokrāsoja, un visu to izšuvu. Es biju laimīga. Tieši pirms tiem [*Dziesmu svētkiem*] smagi samežģījusi kāju potītē. Es nevarēju paiet. Un man atļāva palikt no skolas mājā. Un es sēdēju mežā. Fišbahai visapkārt bija priežu mežs. Ārkārtīgi skaistas priedes. Un es sēdēju tur, mežā, uzlikusi kāju augšā, un šuvu bez pārtraukuma.

Biruta Abula: Ar visiem rakstiem?

Baiba Dumpe: Izšuvu blūzi. Protams, man nebija tā greznākā. To blūzi es biju sākusī jau ātrāk šūt. Galvenais – svārkciem apakša. Visu to uz to oranžo pamatu, visus tos musturus izšuvu. Māte laimīgi pabeidza man to ņieburu. Kur mēs bijām dabūjuši tās spīdīgās lentas, es nezinu, bet kaut kur bija. Tad mūsu mājturības skolotāja man iedeva blūzei drēbi, piegrieza. Es jau biju izšuvusi tos rokas greznojumus. Tie bija jāšuj virsū ar cauro vīli. Māte palīdzēja to blūzi... Bet tas bija, kad man bija tautastērps mugurā. Burtiski izšuvu.

Biruta Abula: Tas tērps jums vēl tagad ir?

Baiba Dumpe: O, jā. Viņš ir. Čikāgas tautas deju grupā Dzelmiešos ar maniem brunčiem un ņieburu dejoja.

Es domāju, tā bija tāda vienreizēja sajūta [*toreiz, Vācijā*]. Un tad man vēl laimējās asistēt pie karoga, kad galveno karogu nesa iekšā Dziesmu svētkos. Es domāju: O, tas ir augstais punkts! Tas bija... tas bija pārdzīvojums, tie Dziesmu svētki. Es domāju: tik daudz kopā, kad dziedāja, un viss.

Biruta Abula: Vai jūs atceraties, vai notika arī tādas ģimenes viesības, vai vārdadienas svinēja, vai dzimšanas dienas svinēja?

Baiba Dumpe: Nu, iesvētības bija tas... Tie bija atkal tie augstākie punkti. Svinējām vārdadienas tāpat. Tas bija interesanti. Vārdadienas vai dzimšanas dienas – kas nu varēja, kas varēja kaut ko sarūpēt. Kaut kas tik garšīgs kā “spems” uz rupjmaizi – vienreizēji! Un tā mēs vēl tagad runājām: tās burvīgās dzimšanas dienas vai vārdadienas ar tām “spema” maizēm, kad to noēd vienu, un tad tu domāji: “Pagaidi, nezini vai drīkst to otru ņemt, vai tur iznāks visiem vai neiznāks?” Burtiski dalījās. Tas bija vienreizēji. Nu, un tad, protams, iesvētības. Tās jau nu bija ļoti gaidītas, un cerēja, ka tevi tur nu ielūgs un ies labi.

Biruta Abula: Vai jūs atceraties, no kā jums šuva iesvētāmo kleitu?

Baiba Dumpe: Man bija no izpletņa. Bet tagad es neatceros, kur es tās baltās kurpes dabūju, jo man tad nebija baltas kurpes.

[*Vācijas gadi beidzas, visa ģimene atbrauc uz Ameriku.*]

Mēs bijām ģimenē trīs meitas, tēvs, māte un mātesmāte. Mēs visi bijām uz viena kuģa, bet uz tā kuģa bija arī tēva divas māsas ar savām ģimenēm un tēvamāte.

Biruta Abula: Visu laiku jūs kopā bijāt?

Baiba Dumpe: Visu laiku, jā. Tā kā tadā ziņā mēs bijām ļoti, ļoti laimīgi.

Biruta Abula: Vai jūs atceraties, vai jums bija kādas speciālas domas vai pārdomas, vai pārdzīvojumi, kad jūs uzkāpāt uz kuģa?

Baiba Dumpe: Man bija ļoti liels pārdzīvojums. Vispirms man bija ne tik daudz varbūt tieši tā, ka es domāju par Eiropu kā tādu, bet es domāju par skolu, kas vēl it kā palika, kaut gan diezgan tukša skola jau bija. Un tas bija pilnīgi tā, ka pilnīgi sirds lūza. Bez tam arī palika man labs draugs.

Precēšanos ar ģimeni pārrunājām un nolēmām, ka atbrauksim labāk te un redzēsim, kā tā dzīve izkārtojas, un es būšu drusku vecāka, un tad, ja mēs gribēsim vēl precēties, tad mēs precēsimies Amerikā.

Ilmārs arī zināja, ka nekas ar to precēšanos tajā Vācijā neiznāks. Nē, nē. Un, kā mēs atbraucām, mūs kuģis izlika malā Ņujorkā.

49. gada 24. septembrī mēs iebraucām Ņujorkā. Un tad no Ņujorkas, protams, mūs sūtīja tālāk. Mēs braucām ar busu.

Biruta Abula: Kas jums bija galvotāji?

Baiba Dumpe: Mums bija viena ģimene augšā Ņujorkas ziemeļos. Viņi mūs galvoja. Tēvu galvoja, ka viņš strādās tajā viņu lauksaimniecībā. Mēs bijām tik liela ģimene. Mums bija diezgan grūti atrast galvotāju. Un, ja viņiem vajadzēs, tad viņi mani arī nodarbinās. Bet viņiem mani nevajadzēja. Es dabūju citur darbu. Tā kā mēs bijām uz laukiem, tādā... mūs izmitināja tādā vecā, vecā lauku mājā, kur nebija ne centrālā apkure, nekas. Tur bija 2 lielas krāsnis un ļoti daudz logu. Dikti auksts bija. Ļoti nelāga [*sajūta*], garastāvokļa ziņā drūms rudens. Tur bija ārkārtīgi skaista apkārtnē. Kalnos augšā skaisti, ārkārtīgi skaisti – lapu koki visi bija krāsaini. Un es tik domāju: kā mums tā dzīve izputēja. Samērā agrā jaunībā es ārkārtīgi spilgti pārdzīvoju to skolas atstāšanu un vispār to mūsu draugu pulka izklišanu. Labi, ka bija ģimene.

Biruta Abula: Atgriezoties atpakaļ pie tiem draugiem. Es domāju, uz jums acīmredzot ārkārtīgi liels bija draugu iespaids. Vai citiem arī? Visi turējās kopā?

Baiba Dumpe: Viss kopums, viss tas skolas kopums, sākot gandrīz ar pirmo klasi [*visi bija kopā*].

Biruta Abula: Bet kam bija tas nopelns, ka tas šitā izveidojās?

Baiba Dumpe: Es nezinu. Mums bija laime, man liekas. Kaut kā mums visiem bija ārkārtīgi kopīgas intereses. Tur bija daži, kas atkrita.

Tur vienā brīdī mums sanāca ļoti daudz bijušo karavīru, kas tika no gūsta ārā un kas atnāca uz skolu. Un tie bija, protams, daudz vecāki.

Biruta Abula: Ilmārs arī tajā grupā?

Baiba Dumpe: Ilmārs arī bija tajā grupā, bet Ilmārs palika līdz beigām. Bet tur ļoti daudzi atnāca, kas bija vecāki par Ilmāru vēl. Un viņi atnāca, un viņi nogāja apmēram gadu un izkrita no skolas.

Amerikā bijām tikai mūsu ģimene. Absolūti nekas no latviešiem. Un visa tā pulsējošā dzīvība, kas nometnē bija, kur tu gāji no agra rīta līdz vēlam vakaram – tur bija tādas nodarbības un dziedāšana, un dejošana, un, un, un tur tāda sanākšana, un tāda sanākšana. Tas pilnīgi cauri. Bet, protams, jau... mēs jau pāri visam tam tikām. Nevienam nebija viegli. Un tēvs bija grāmatvedis. Tagad viņš kopa govīs kūti – slauca un tīrīja kūti, un brauca uz lauka strādāt, un zāģēja malku, bet viņam bija ļoti grūti arī tādā ziņā, ka viņš gluži vienkārši nebija fiziski tam norūdīts.

Māte palīdzēja kādreiz tai mūsu galvotājai māju kopt vai kaut ko izcept, bet māte bija īstenībā mājā. Un tēvs bija vienīgais apgādnieks.

Biruta Abula: Un cik viņi jums maksāja tajā laikā?

Baiba Dumpe: 10 dolāru nedēļā pie brīvas dzīvošanas tajā vecā mājā. Par to bija jāpērk ēdiens visai ģimenei. Es sāku pelnīt, un tad es, protams, to savu naudu arī liku tur klāt.

Biruta Abula: Un cik jums maksāja, arī 10 dolāru?

Baiba Dumpe: O, 75 centi par stundu, faktiski tas, ko es dabūju. Bet es jau arī nestrādāju katru dienu. Tur nevarēja dabūt nemaz tā uzreiz visus tos darbus. Un es tur vairākas mājas tīrīju, un tad tajā pavasarī pie vienas ģimenes dzīvoju pa nedēļu – es vācu divus bērnus tur un taisīju viņiem ēst, un kopu māju.

Biruta Abula: Nu, un kā tie amerikāņi uz jums skatījās, kā uz vienkāršiem strādniekiem, kas te ir atbraukuši un tagad viņiem palīdz, jeb viņi domāja: šie jau pie mums ilgi nepaliks – viņiem ir cits dzīves stils? Kā jūs jutāties?

Baiba Dumpe: Tas bija faktiski tā interesanti. Tā ģimene, kas mūs galvoja, tā sieva bija skolotāja, un viņa bija jau lasījusi un interesējusies, ko viņa izsauca un kas mēs esam, un kas mēs esam bijuši.

Bet tur, kur manas tēva māšas ģimene bija, viņš bija ļoti laipns un liels, resns vīrs, un viņš mūs sauca par "lataviens". Un tas bija rēķinājies, ka nu viņu ģimene tur paliks. Viņi domāja: tagad nu būs leiputrija, nu tur būs absolūti tik lēts darbaspēks, cik nu var būt. Bet nu neiznāca gluži tā.

Biruta Abula: Tajā laikā jums bija jāparaksta līgums, ka jūs paliksiet kādu laiku?

Baiba Dumpe: Nē. Līguma laimīgi nebija. Bija tāds, nu, teiksim, mutisks līgums, ka mēs vismaz paliksim, it kā atstrādāsim, nu, to galvojumu. Kaut gan viņi neko nebija maksājuši. Mums pašiem bija ceļš jāmaksā, no tās pašas algas bija jāmēģina sakrāt, atmaksāt. Un tas bija kaut kas 65 dolāri vai kaut kas tāds. Tas bija pirmais parāds.

Šausmīgi tas bija, bet atmaksāja, un tikām jau visi tur cauri. Mēs ilgi tur nepalikām.

Bet ko es vēl gribēju stāstīt... Tur bija ļoti aktīvs metodistu mācītājs, viņš bija tiešām... daļēji arī politiķis. Viņš bija iejaukts arī visādākās bēgļu lietās. Viņa baznīca bija sameklējusi to mūsu galvotāju. Un viņš pirmā vakarā... Mēs bijām tikko iebraukuši, tikko nokāpuši no kuģa, negulējuši, tikko šūpojušies tajā busā, kur mums bija sliktā dūša gandrīz visiem, jo milzīgi kratīja, un garš ceļš, kamēr mēs atbraucām no Ņujorkas uz Odesa (tā pilsētiņa bija). Un viņš mūs pirmā vakarā, manu māsu Marutu un mani, aizveda uz baznīcu. Un mēs tūliņ momentā dabūjām stāstīt, kā mēs esam braukuši un kas mēs esam, un kāpēc mēs te esam. Cik nu mēs angļiski zinājām. Un manu mazo māsu aizveda vēl uz vienu citu baznīcu. Un tā bija pilnīgā panikā, jo viņa angļiski gandrīz nemaz nerunāja. Bet, nu tas arī izkārtojās. Bet no tā laika, no tā pirmā vakara tas mācītājs Pētersons mani vāca apkārt pa Ņujorkas štatu. Kur tikai nu bija metodistu baznīcai kaut kādas sanāksšanas, kaut kādi mītiņi, prezentēšanas dažnedažādas... es tikai braukāju.

Biruta Abula: Jūs to darijāt labprāt jeb ļoti nelabprāt?

Baiba Dumpe: Ziniet, tā... Diezgan nelabprāt no sākuma, jo bija ļoti auksts. Man nebija ne silti zābaki, ne man bija pietiekoši silts mētelis, kleita man viena bija, nekādās lupatās nebiju, skrandās neesmu, tas man ir, ja tu tādu mani gribi – es braucu. Bet man gluži vienkārši, man kaut kā fiziski sāka gandrīz par grūtu palikt. Jo viņš bija samērā pārticis cilvēks, bet viņam bija ļoti, ļoti veca mašīna un ļoti auksta mašīna. Es tā salu, es šausmīgi salu, un es arī biju ļoti vāja tad, man nebija nekādu ekstra mārciņas nekur.

Viņam brauca arī līdzīvi viņa sekretāre, tāda vecāka dāma, kas bija ļoti pārņemta no vispār, ko metodisti dara. Tā es izbraukāju daudzas baznīcas. Kad es kādreiz skatos Ņujorkas karti, es domāju: o, tur es biju, tur es biju, tur es šausmīgi salu, tur es biju, tur es biju...

Biruta Abula: Vai jūs parasti atbildējāt tikai uz jautājumiem, jeb jūs pati izgājāt priekšā un stāstījāt?

Baiba Dumpe: Pašā sākumā teica: "O, tev tikai jāatbild jautājumi." Es teicu: "Vai man kāds palīdzēs tos jautājumus tā pārtulkot, lai es sapratišu?" "Nu, šito pirmo reizi pamēģināsim tā." Es īstenībā neesmu droša, vai es pareizi atbildu to jautājumu ar tām savām angļu valodas zināšanām, jo es varbūt tiešām negribu tā nemaz teikt. Nu, un tad mēs norunājām tā, ka man būs tāds mazs, tāds pavisam īss, tāds kā konspektiņš, ko viņš gribēja teikt, lai es izstāstu, kāpēc mēs vispār gribam no Vācijas tikt ārā un tikt šite šurp. Jo viņš tiešām izgalvoja daudz bēgļu.

Biruta Abula: Interesanti, ko jūs kā jauna meitene teicāt, kas bija tas iemesls, kāpēc jūs atstājāt Vāciju?

Baiba Dumpe: ...es varbūt būtu drusku citādāk teikusi, bet man bija viena daļa jāsaka, ko viņš domāja, kas būtu svarīgi. Teiksim, es pat nebūtu teikusi, ka es gribēju to Vāciju atstāt, bet viņš gluži vienkārši to nostādīja tādā situācijā, ka mums tur nav nākotne absolūti nekāda. Un tā ir taisnība. Tas bija. Tas man nebija grūti pateikt, bet tas konspekts, ko es viņiem tur devu, tas nenāca tā īsti no sirds.

Es gaidās [Amerikā] daudz esmu runājusi, nekad es neesmu neko teikusi, kā es tiešām nejūtu. Tas bija... īstenībā bija ļoti interesanti braukāt ar viņu. Bet es gan kādreiz braucu uz māju, un it sevišķi vienā tajā reizē... Es braucu uz māju, un es pilnīgi raudāju.

Biruta Abula: Kāpēc?

Baiba Dumpe: Tāpēc, ka es nebiju vēl līdz tam brīdim saskārusies ar tādu... tādu kā ļaunumu pilnīgi: "Ko jūs te meklējat un kāpēc jūs te braucat? Un mums jūs nevajaga." Ne jau nu visi tā domāja, bet tur bija divas sievietes, kas bija tā kā tās lielas runātājas. Un tas viss, ko no tām dzirdēju.

Un tur bija, laikam bija [agrāk] liela vietējo izmantošana notikusi. Un es, protams, to dabūju! [Agrāk] neviens nebija nekur runājuši, un es nu tagad runāju. Nu es nu biju priekšā, un es to dabūju virsū, kaut gan mani tūliņ tas mācītājs aizstāvēja, [sakot], ka mēs [latvieši] esam pilnīgi citas šķiras cilvēki, ka mēs strādājam, ka mēs neprasām, lai mums dod jaunu mašīnu un jaunu dzīvokli, tāpēc ka mēs esam tik daudz cietuši, ka mēs te esam, lai mūs kāds tagad nu lutinātu. Bet katrā ziņā man kaut kā tas tik šausmīgi ķērās klāt, ka es domāju, ka es nebraukšu tev līdzī nekur vairāk, es negribu nevienu vairāk redzēt. Bet nu tas pārgāja.

Un tad man ļoti labi gāja Itakā, Kornela universitātē. Un pirms Ziemsvētkiem tur bija metodistu kaut kāda ļoti liela konference. Un tad tajā laikā bija uzrādījusies mūsu rajonā vēl otra ģimene. Un tur bija, divi dēli bija tajā ģimenē. Un tas viens dēls bija apmēram manā vecumā, un viņš dziedāja, viņam bija laba balss.

Viņš arī brauca līdzī. Un tad viņš dziedāja tautasdziesmas, un es viņam spēlēju līdzī uz klavierēm. Viņam bija patīkama balss, bet nu galīgi neskolota, bet tautasdziesmai [labi]. Bet viņš nerunāja, Pētersons teica [viņai]: "Nē, tu tikai runā."

Biruta Abula: Bet jūs bijāt ļoti droša jauna meitene. Jūs varējāt iziet priekšā 100 cilvēkiem un stāvēt priekšā, un runāt, un skatīties visiem virsū.

Baiba Dumpe: Kā es tagad tā domāju, es īstenībā biju pārsteigta pati par sevi, jo es tajā laikā biju īstenībā ļoti atturīga un arī kautrīga. Tagad es varu daudz, daudz brīvāk, pilnīgi arī svešā sabiedrībā – man pilnīgi netraucē. Bet tad, ja es nepazīnu cilvēkus... Kāpēc es varēju tajās baznīcās, es nezinu. Vai man bija tāda sajūta, ka es tā kā tādā... tā kā misija man ir vai kas man ir, es nezinu. Bet es tiešām to... to es tiešām darīju.

Biruta Abula: Viņš jums arī maksāja kaut ko par tiem braucieniem?

Baiba Dumpe: Nē, nē, nē. Es dabūju pāris grāmatas no viņa.

Biruta Abula: Bet vai tie cilvēki, ar kuriem jūs runājāt, tie jums iedeva kaut kādu honorāru vai kaut ko?

Baiba Dumpe: Nē. Nē. Nē. Nē, tas bija viss... Viņiem bija tāda programma laikam paredzēta bēgļu palīdzībai. Un tā nauda, ko nu tur ziedoja, visa gāja tam, lai galvotu kādu atkal. Un tas bija, kā saka, mans... varbūt mans tāds labais darbs. Es tā kādreiz iedomājos, es domāju: es gaida tik ilgi esmu bijusi, un tādi mazi labie darbiņi jau nu ir darīti. Varbūt šitas skaitās uz manu tādu lielāku kredītu drusku. Labi, ka to varēja izdarīt. Viņš bija ļoti enerģisks, tas Pētersons. Bet ar sirdstrieku viņš nomira. Mēs jau bijām prom tad.

Tēvam tas bija grūts periods. Viņam ļoti patika tā vieta, un viņam ļoti patika tās govīs, viņš teica: "Es esmu beigās tiešām samilējis tajās savās govīs." Kūts bija tāda ļoti moderna, un daudz to lopu bija. Un mātei arī bija grūts tas rudens. Tiešām viņa arī bija pārslēgusies pilnīgi uz šauru ekonomiju. Māsām bija jāiet skolā, vajadzēja drēbes, vajadzēja apavus, bet pārdzīvot mēs pārdzīvojām. Vecāmāte, tā saimniekoja pa māju. Mēs faktiski tur nebijām vairāk kā to vienu ziemu. Nepilnu gadu mēs tur bijām, gandrīz gadu, kad manam onkulim piedāvāja darbu vienā augsnes izmēģinājumu laboratorijā. Tas darbs bija Ohaijo, Sentmerijā [Saint Mary]. Viņu galvotājs [Nujorkā], tas dūšīgais, apaļais saimnieks, tad nu gan viņš bija dusmīgs, tad nu viņš brāza viņiem virsū, ko nu viņš tik prata, visus vārdus, ka viņš šitā, ka viņš ir izmantots, ka viņi aiziet tagad.

Bet nu tad laimējās, ka tur [Ohaio] vajadzēja tajā laboratorijā, pie tām mašīnām cilvēkus, kas tās mašīnas darbināja. Un mans onkulis domāja, ka mans tēvs to noteikti varēja izdarīt, un izsauca viņu tur. Un tā mēs visi pārcēlāties uz Sentmeriju. Bet ko es saku – uz Sentmeriju. Mēs pa priekšu vēl no turienes bijām – es pārlēcu bišķi par ātru – mēs bijām Indianā, jo onkulis sākumā dabūja darbu Indianā, vienā lielā cāļu fermā. Un tur mēs bijām pa priekšu. Un tur mēs tikām iekšā caur Ābelēm. Jo Ābele [skolas direktorsVācijā] bija savukārt dabūjis darbu vienā Brāļu draudzes koledžā *North Manchesterā*.

Onkulis saņēma pirmais, un tad mēs arī atnācām tur. Un mēs dzīvojām tādā arī fermas mājā – abas ģimenes tur dzīvojām kopā. Un turpat bija tās cāļu būdas visapkārt, un tur perināja tos cāļus, un mans tēvs un mans onkulis strādāja pie tiem cāļiem tur.

Te bija labāk. Es saņēmu darbu tur pie viena advokāta, kas bija šķīries. Un viņam viens dēls bija jau koledžā prom un otrs dēls gāja ģimnāzijā pēdējās klasēs. Mani gluži vienkārši pieņēma tur tīrīt māju un mazgāt veļu. Un es sāku iet koledžā tur. Es pie viņiem dzīvoju tajā pilsētiņā un sāku iet tajā koledžā, kur Ābele strādāja.

Ābeles kungs palīdzēja studentiem. Viņš no apkalpotāja kļuva tur par profesoru.

Un es īstenībā nogāju koledžā tikai to vienu gadu tur. Un man bija ļoti grūti tajā pavasarī, jo amerikāņi bija pieraduši, ka pavasara milzīgo tīrīšanu taista, un man bija arī visi gala eksāmeni tajā pavasarī. Es mazgāju to māju no iekšpuses un no ārpusē uz trepēm, un berzu, un šrubēju, un caurām naktīm dzīvoju augšā. Un tad bija pēkšņi viens punkts, ka es nevarēju norīt vairāk nekā. Es pilnīgi sāku smakt tajā vienā naktī. Un izrādās, ka man bija tie rikles nervi, bija tā iekairināti, bija no tā sasprindzinājuma! Mani aizveda pie ārsta tūlīt, un tas ārsts bija ļoti labs. Viņš zināja, kāda mums situācija. Un viņš tik man iedeva tādas drusku nomierinošas zāles un teica: “Tad, kad tu noliksi pārbaudījumus, tad būs viss kārtībā.” Un bija arī tā. Noliku tos pārbaudījumus, un bija viss kārtībā. Bet tā viena nakts bija pilnīgi šausmīga, es domāju: “Nu man ir beigas.”

Biruta Abula: Ko jūs bijāt iecerējusi studēt, kad jūs tur sākat?

Baiba Dumpe: Tajā laikā es domāju, ka es..., ka es gribu būt farmaceite, droši vien arī būtu turpinājusi. Kaut gan tagad es skaidri zinu, ka tas nebija tas, ko es gribēju. Ja es vēl ietu atpakaļ uz koledžu, es noteikti ņemtu bibliotekāri.

Biruta Abula: Un kā tie amerikāņi uz jums skatījās? Vai viņi bija draudzīgi ar jums sabiedrībā?

Baiba Dumpe: Koledžā man nebija nekāda tāda ciešāka saskare. Es aizgāju uz stundām un atnācu no stundām, un steidzīgi nācu atpakaļ, jo man bija visi citi darbi jāizdara. Bet to, to koledžas laiku... tas nebija nekādā ziņā nekas tāds, kā mums gāja ģimnāzijā. Un es arī nedomāju, ka tas tāds būs. Bet vispārīgi, es domāju, tas *North Manchesteras* laiks arī manai ģimenei bija ļoti patīkams, jo tur bija diezgan daudz latviešu atkal. Un mēs satikāmies katru nedēļas nogali.

Biruta Abula: Kur jūs satikāties?

Baiba Dumpe: Pie maniem vecākiem, jo tie bija ārpus pilsētas un viņiem bija vieta, kur var sēdēt ārā, iekšā, kur nu grib, vai ne, un neviens nebija apkārt, neviens tur netraucēja.

Starp citu, tajā [vietējā] baznīcā arī mūs ar Ilmāru laulāja.

Viņš [Ilmārs] jau bija Čikāgā. Un tad mēs beidzot nodomājām, ka man tagad būs 21 gads jūlijā, un tad 50. gada Ziemassvētkos mēs saderinājāmies, laulības būs jūnijā. Bet Ilmāru pa to laiku iesauca amerikāņu armijā.

Biruta Abula: Tas bija Korejā?

Baiba Dumpe: Viņš atbrauca īsi pirms laulībām. Tad metodistu baznīcā 2. jūnijā bija laulības. Un 10 dienas pēc tam viņam bija jābrauc uz Koreju. Un tad 18 mēnešus mēs neredzējāmies, bet nebēdājām. Vai nu gluži laime nebūs, apprecējāmies. Un kāzas bija ļoti jaukas, uz laukiem.

Biruta Abula: Un amerikāņi arī piedalījās?

Baiba Dumpe: Amerikāņi bija. Bet metodisti ir nedzērāji. Absolūti bez alkohola. Tūliņ pēc laulībām bija [*svinības*] ar amerikāņu viesiem kopā, visādas maizītes sasmērētas. Bet tikai ar limonādi, kafiju un tēju. Un vēlāk viņi aizgāja.

Un to visi gaidīja ar ļoti lielu nepacietību, jo tagad nu mēs varēsīm tā riktīgi sākt. Un tie amerikāņi, tiem tik labi gāja, tie sēž un sēž, un sēž. Ārkārtīgi karsta diena bija – kaut kas tuvu pie 100 grādiem [*pēc Fārenheita*], un ārā tur visi, tur sēdēja zem tiem lieliem kokiem un priecājās. Un māte tikai..., ka nu iet drīzāk prom... Nu, un tad sākās latviešu svinēšana. Pēc tam tad bija cūka nokauta, un – kā jau uz laukiem.

Es paliku Mančesterā faktiski īsu laiku tikai, jo Čikāgā Ilmāra ģimene bija, kur apmesties. Aizgāju uz Čikāgu. Un es sāku darbu meklēt. Izpildīju visus papīrus, biju uz interviju, un skaitījos, ka es esmu pieņemta darbā telefona centralē. Mans tiešais priekšnieks [*atklāja*] un teica: “O, jūs neesat pavalstniece.” Es saku: “Nē.” Viņš saka: “Tad es jūs nevaru pieņemt. Tas ir federālais likums” Es saku: “O, tas gan interesanti. Un mans vīrs nav pavalstnieks, un viņu iesauca armijā.” “O, nē, tas nevar būt!” Es teicu: “Nu kā tas nevar būt, viņš ir Korejā!” Nu viņš man sāka tik šausmīgi atvainoties, ka viņš nevar man to darbu dot. Tā tur neiznāca.

Un tad, tad es dabūju darbu vienā birojā caur latvieti. Bet tajā laikā nevarēja strādāt birojā, ja tu biji stāvoklī. Par 5 mēneši ilgāk nekad. Bet viņiem tieši tajā laikā aizgāja daudz cilvēku prom, un es pabeidzu darbu 10 dienas pirms Pēteris piedzima.

Tad, kad Pēteris piedzima, un tad es, protams, nestrādāju vairāk, bet tad es sāku ņemt no televīzijas koledžas kursus. Puikas bija mazi. Nu, tas ir, Pēteris piedzima 54. gada decembrī. Es salasīju laikam kaut kas 60 kredītus. Jā, es izņēmu psiholoģiju un literatūras dažādīgas. Ļoti interesanti bija. Un, es domāju, tas bija vienīgais, kā es tās lekcijas [*varēju ņemt*], noklausījos televīzijā, un tad visus mājas darbus [*veicu*]. Mums bija jāreģistrējas. Bija jāmaksā, bet nebija sevišķi daudz. Zināmos laikos tie pārbaudījumi jānoliek. Pēdējos es liku kaut kad 61. gadā, tad man māsa mira. Man vidējā māsa nomira ar anoreksiju, ko tajā laikā vispār neviens nezināja, kas tas ir. Un ārsts uzšķīra grāmatā tekstu un teica: “Paņem un izlasi, kas tavai mātai.” Viņa pie manis dzīvoja, tā kā bada nāvē nomira.

Biruta Abula: Un jūs nekā viņai nevarējāt palīdzēt?

Baiba Dumpe: Pie ārsta strādāja. Viņa neko negribēja darīt. Es viņai pat gāju līdzī pie tā viena ārsta. Viņa teica: “Nepūlies, nenāc, es pie viņa atpakaļ neiešu.” Pie psihiatra [*negāja*]: “Man nekas nav, ar viņu ko runāt.” Tas ir burtiski tā kā pašnāvība.

Biruta Abula: Nu drausmīgi!

Baiba Dumpe: Jā, tas ir šausmīgi. Un es domāju, tas bija vecākiem šausmīgs sitiens. Māte kaut kā ātrāk tika tam pāri, bet tēvs, man liekas, nekad tā īsti nevarēja pieņemt, ka kaut kas tāds ir noticis.

Biruta Abula: Nu, es ceru, ka viņas mīlestības objekts to saprata.

Baiba Dumpe: Nedomāju.

Biruta Abula: Nu, un tad jūs... Jums bija bērni un jūs audzinājāt bērnus...

Baiba Dumpe: Jā, es audzināju bērnus, jā, un Ilmārs, vai ne, bija ļoti aktīvs ar sportiem un teātriem, un ar visu ko.

Mēs irējām dzīvokli no vīratēva. Vīratēvam bija māja. Un bērni, kad bija tik pietiekoši veci, sāka iet Ciānas draudzes svētdienas skoliņā, un es, kad mūsu jaunākam dēlam bija 4 gadi, tad nolēmu, kad nu ir pēdējais brīdis, kad man jāsāk strādāt atkal. Un tad es skatījos, ko nu es varētu darīt un kur būtu tādi darba piedāvājumi, kas pēcpusdienā sāktos, pievakarē. Un aizgāju uz bankām. Bankas tieši meklēja, kad sākās pāreja uz speciālo tehniku mašīnrakstīšanā. Es izšķīros par darbu Pirmā Valsts bankā Čikāgā. Tur var piebraukt klāt ar vilcienu labi un nav tālu nekur jāiet. Un es sāku tur strādāt, iemācījos, un 30 gadu nostrādāju. Bija ļoti patīkams dzīves periods. Daudz draugu ieguvu, un tādu vēl, kas te vēl brauc ciemā tagad.

Biruta Abula: Amerikāņi?

Baiba Dumpe: Jā, jā, amerikāņi, jā, jā. Tur jau latvieši nebija.

Biruta Abula: Pastāstiet, ja jūs vēlaties, par to, kāda jums bija sabiedriskā dzīve.

Baiba Dumpe: Ilmārs nāca no darba, un tad es skrēju pa durvīm ārā. Puikas atnāca no skolas mājā, un tad mēs tās dažas stundas ļoti cītīgi nostrādājām, un man bija vakariņas tikpat kā sagatavotas. Es skrēju prom, un Ilmārs nāca mājā. Un tad Ilmārs pārņēma dēlu audzināšanu, kas bija ļoti svētīgi. Uz treniņiem veda, uz skautiem – pilna mašīna tur. Apkārtņē mums bija ļoti daudz latviešu.

Biruta Abula: Un kā jums gāja pieaugušo sabiedriskā dzīve? Jūs tur visi tikāties? Jums bija visi tie draugi?

Baiba Dumpe: Mums, jā... draugi... draugi... draugu... Īstenībā mēs esam bijuši ļoti, ļoti laimīgi – mums vienmēr ir bijuši, teiksim, daudz draugu, un tādi labi draugi, kad... bērni sāka iet svētdienas skolā baznīcā, tur mēs dikti iedraudzējāmies ar vienu grupu, vai ne... mums ļoti labi gāja kopā. Arī Ilmārs bez latviešu sabiedrības nemaz nebūtu varējis dzīvot.

Biruta Abula: Jūs svinējāt dzimšanas dienas un vārdadienas?

Baiba Dumpe: Mēs svinējām, jā. [...] Kā kuro reizi. Ziemsvētkos, Lieldienās tikai ģimenes. Bet tad, kad puiku krusttēvi un krustmātes nāca uz bērnu dzimšanas dienām, un tad bija [*lielākas svinības*], Mārtiņus plaši mums iznāca svinēt. Bet tad, kad nu puikas jau bija paaugušies, tad mums bija ļoti tāda cieša draugu grupa, kas arī viena daļa ir te arī [*Ciemā*], kur mēs daudz satikāmies. Un tad gluži vienkārši... o, sanāk – vai kādam dzimšanas diena, vai atkal iedomājas vārdadienu svinēt, tad mēs dejojām pēc tam un dziedājām, un Jaungadus gaidījām kādreiz paši kopā. Bet mums īstenībā ir bijušas divas tādas draugu grupas. Tāda viena bija tāda draugu grupa, ar ko mēs daudz gājām uz amerikāņu koncertiem, uz teātriem, kur mums ļoti intereses saskanēja. Un tad bija otra draugu grupa, kur mēs tā bišķi trakojāmies kopā vairāk.

Biruta Abula: Vai jūs arī ar amerikāņiem satikāties nedēļas nogalē, vai aicinājāt pie sevis mājā, vai viņi jūs? Jūs teicāt, ka jums bija labas attiecības.

Baiba Dumpe: Jā, ļoti labas. Nē, viņas dzīvoja tālu no mums projām, tās manas labās draudzenes. Visās kāzās, kad bija, mēs tikām lūgti. Mēs ar Ilmāru bijām uz poļu kāzām, grieķu kāzām, visādīgām.

Biruta Abula: Un jūs savukārt aicinājāt uz savu bērnu kāzām viņus?

Baiba Dumpe: Nē. Tad jau, tad vairs ne. Tā citādi mēs ārpus darba nesatikāmies, nebija vajadzība izmēģināt, kā iekļauties.

Biruta Abula: Un kā bija ar kaimiņiem? Vai jūs ar amerikāņu kaimiņiem draudzējāties?

Baiba Dumpe: Mēs vienmēr draudzīgi bijām, bet neviens nebija tāds tā kā, teiksim, priekšpilsētās, kad iet un dzer kafijas kopā.

Biruta Abula: Vai jūs jūtaties, ka jūs tā kā no viņiem vairījāties jeb viņi no jums, vai tas vienkārši tik tā sagadījās?

Baiba Dumpe: Nē, vairīties mēs nevairījāmies.

Tajās vietās, kur mēs dzīvojām, tad tur neviens nebija tā sācis. Mēs tur runājāmies kādreiz stundām ārā. Viņi turpat sēdēja savā pusē sētai, es sēdēju otrā pusē, un mēs varējām runāties par visu ko. Bet nebija tā, ka ietu ļoti cieši kopā. Mēs bijām ļoti draudzīgi, bet tā mēs speciāli nē.

Biruta Abula: Kuņā brīdī tad jūs uzsācāt tādu aktīvu sabiedrisko darbu Čikāgā? Jo es zinu, ka jūs ar gaidām strādājāt, un kā jūs sakāt – spēlējāt klavieres.

Baiba Dumpe: Pašā sākumā, tad, kad Ilmārs bija armijā vēl, es tikko atnācu uz Čikāgu, tad es strādāju ar gaidām taisni. [*Vēlāk viņa bija gaidu galvenā vadītāja.*]

Nodarbības bija vienā darbdienas vakarā.

Biruta Abula: Tā ka visiem bija jāved savi bērni uz to nodarbību?

Baiba Dumpe: Jā, kad tās nodarbības bija. Es sevišķi ilgi ar tām gaidām nenostrādāju tur. Bet Dzelmē tautas deju grupā spēlēju klavieres. Es sāku īstenībā dejot Dzelmē deju grupā. Un tad iznāca, ka Dzelmēm nav vairs neviens, kas viņiem spēlē. Un viņiem bija ļoti daudz to jauno dejojotāju, un viņiem nebija mūzika. Un tad mani pierunāja, vai es nevaru spēlēt arī. Nu, abus es nevarēju darīt. Un, tā kā es gluži vienkārši uzdevu tad to dejošanu, un es sāku viņiem spēlēt. Un es 10 gadi, man liekas, nospēlēju.

Mēģinājumi bija dikti regulāri un ļoti stingri, un gari. Es domāju, tādā ziņā arī tas, kaut kā tas paziņu loks tāds stipri plašs ir no tiem laikiem un arī no gaidu laikiem, kad es aktīva biju. Kad es biju vadītāja, nu, es domāju – priekšniece, arī vecākus ļoti daudz iepazin, un labi iepazin.

Biruta Abula: Vai jūs teiktu, ka jums Čikāgā tā sabiedriskā dzīve bija rosīga... katru nedēļas nogali kaut kur, kaut kādi notikumi – pie viena jāiet vai pie otra, jeb pie jums nāca?

Baiba Dumpe: Pēdējos gados, varētu teikt, ka gandrīz tā.

Biruta Abula: Kad jūs tur visi satikāties, vai jūs kādreiz runājāt par latviešu nākotni un ko mēs darīsim, vai mēs brauksim atpakaļ vai mēs nebrauksim? Vai tādi temati vispār pacēlās?

Baiba Dumpe: Pacelties noteikti pacēlās, un mēs arī pārrunājām to. Mēs faktiski, piemēram, neviens nešaubījāmies, kāpēc bērni būtu jāsūta uz Gaŗezeru jeb kāpēc bērniem būtu jāiet svētdienas skolā, tā mūsu tā grupa, un viņa bija diezgan plaša. Mēs nekad tā nedomājām, kā, piemēram, te es esmu dzirdējusi dažus cilvēkus, kas ciemā dzīvo: “Es saviem bērniem nekad latviešu valodu nemācīju, jo es zināju, ka 5 gadu laikā viss būs cauri.” Un ar pārliecību tas bija teikts tajā laikā, jo tagad ir iznākusi runa, kāpēc viņu bērni vispār nerunā latviski: “Tāpēc, ka es atzinu, ka tas absolūti nav vajadzīgs, jo tāda latviešu sabiedrība kā tāda nebūs vairāk, neeksistēs.

Biruta Abula: Ko jūs domājat par asimilāciju, ka neatvairāmi visi asimilējās?

Baiba Dumpe: Es domāju tā, viena daļa izdzīvos kā latvieši. Arī daļa, kas tagad ir pusmūža cilvēki. Arī viena daļa bērnu.

Biruta Abula: Kas ir gala mērķis?

Baiba Dumpe: Lai varbūt nomirtu ar sajūtu, ka es esmu latvietis, atbalstot latviešu intereses. Runājot skaidri latviski. Es varu gandrīz galvot par vairākām ģimenēm.

Biruta Abula: Un daži no tiem, kas neatbalstīja, tomēr dzīvo šeit tagad, Ciemā, šie cilvēki, par kuriem iet runa?

Baiba Dumpe: Jā, dzīvo te, jā. Latvijas mantojums viss līdzī, un viņš ir ļoti liels latvietis tagad, bet tiem viņa bērniem tas tika atņemts tad.

Biruta Abula: Vai jūs domājat, ka jums viss latviskais bija tāds apzināts gājiens jeb tas tā vienkārši bija un citādi nevarēja būt?

Baiba Dumpe: Es domāju, ka tas bija ļoti tāds dabisks gājiens. Ja tās iespējas tur bija, kaut kā nenāca nemaz prātā, kāpēc viņas neizmanto. [*Citi neizmantoja*], viņi neredzēja, ka tas būtu svarīgi, kāpēc kaut ko tādu darīt, ka tas būs cauri tūliņ.

Biruta Abula: Vai jūsu bērni nekad nesacēlās pret to, ka viņiem jāiet atkal uz skautiem, atkal uz gaidām, uz dejošanu jeb uz skolu, jeb uz baznīcu?

Baiba Dumpe: Viņi... [*smejas*] viņi... viņi sacēlās par to, ka viņiem tie latviešu mājasdarbi ir: “Atkal! Mēs tikko beidzām. Atkal!” Viņiem ļoti patika iet uz skolu, viņiem patika tur tā sabiedrība, viņiem arī tas skolotājs patika.

Biruta Abula: Un tad, protams, jums noteikti saistījās arī jūsu vēl citas dzīves gaitas ar visiem tiem sportiem?

Baiba Dumpe: O, jā, jā, jā. Tur jau... Tas jau ļoti atkal cits stāsts pavisam.

Biruta Abula: Vai jūs domājat, ka visiem latviešu jūsu draugiem bija apmēram līdzīga domāšana, līdzīga nostāja, vai tie cilvēki visi bija samērā labi situēti? Varēja latviešu lietās piedalīties? Ienākumu ziņā viņiem nebija milzīgu grūtību Čikāgā?

Baiba Dumpe: Es īstenībā tādu, kam tādas taisni grūtības būtu bijušas, nezīnu. Citam bija lielāka rocība, citam mazāka. Mums bija arī daži draugi, kas bija ļoti pārtikuši, un tiem nebija nevienam bērnu. Viņi bija labi situēti, viņi būtu arī labi bijuši, ja viņiem bērni būtu bijuši. Bet, nu, tas tā.

Biruta Abula: Bet jūs tai savā sētā ielaižat savus latviešu draugus, un tie amerikāņu draugi tad jūs sētā bieži neienāk. Jo, ja jūs dzīvotu tikai amerikāņu sabiedrībā, vai tad būtu amerikāņi tie tuvie draugi vai tad vispār draugu nebūtu?

Baiba Dumpe: Droši vien būtu amerikāņi ciešāki kā, teiksim, Čikāgā, mums [*sabiedrība*] bija ļoti liela... bija ļoti liela laime būt tik daudzus latviešos ... Un, ja tu esi cilvēks, kam vajag sabiedrību. Ja tu esi tāds, kam nevajag, kas paņem savu grāmatu un sēž un lasa, un ēd savu sviestmaizi, tad... tad vienalga, vai nu tu esi amerikāņos, vai latviešos, tad tev nevajag nevienu.

[*Ja bērni sacēļas pret latviešu skolu.*] Es saku: [*bērniem*] Vai tad uz skolu priekš "fana" [*izpriecei*] jāiet? Tev jau vajag abas lietas apvienot... nu mūsu mazdēls tagad iet [*latviešu skolā*], Kārlītis iet. [*Mūsu bērni*] tad bija aizņemti no rīta līdz vakaram. Viņi bija aizņemti pamatīgi.

Biruta Abula: Bet vai viņiem nebija, pieņemsim, amerikāņu skolās kaut kādi pienākumi?

Baiba Dumpe: Viņi spēlēja bumbas, spēlēja amerikāņu skolās.

[*Vēlākos gados latviešu tautas dejām*] viņam nebija laika vairāk.

Biruta Abula: Vai jūs nejutat, ka mēs tā kā dubultu dzīvi esam dzīvojuši?

Baiba Dumpe: Ir, ir... Tiem bērniem ir ļoti liela slodze bijusi. Tiešām ir. Es zīnu, ka mūsu mazmeitas Atlantā skrien kā šausmas pilnīgi. Bet viņiem... viņiem nav dubultā dzīve. Bet šite [*Kalamazū pilsētā*] ir – tu esi latviski – angļiski, latviski – angļiski visu laiku.

Izturēts ir. Un es domāju, nevienam nekādas traumas nav bijušas.

Biruta Abula: Vai jūs visi bērni ir precējušies ar latviešiem?

Baiba Dumpe: Vidējais nav precējies. Abi citi ir precējušies ar amerikāņiem. Abas vedeklas man ir amerikānietes.

Biruta Abula: Un kā tas gadījās? Es runāju tā vispārīgi.

Baiba Dumpe: Es faktiski nezīnu. Pēteris man tik sacīja: "Mamma, man [*latviešu meitenes, piemēram, no Gaŗezera*] viņas visas tā kā māsas. Mēs esam zeķes kopā mainījuši un drēbes mainījuši, un stāstījuši viens otram savus, zīni, visus noslēpumus. ... Mēs tā kā ģimenēs jūtamiem gandrīz, kā brāļi un māsas viss tas bars kopā."

Pēteris apprecējās, kad viņš universitāti beidza.

Bet man īstenībā ir ļoti labas vedeklas. Un es domāju: tā kā, piemēram, kā Pētera sieva ir savas meitas uzaudzinājusi – cepuri nost!

Biruta Abula: Un viņi runā latviski?

Baiba Dumpe: Diemžēl nē.

Biruta Abula: Ne vienā, ne otrā ģimenē?

Baiba Dumpe: Nē, nu Andreja ģimenē jau Kārlītis [*mazdēls*] iet tagad latviešu skolā.

Biruta Abula: Un viņi apgrozās latviešu sabiedrībā?

Baiba Dumpe: O, jā... jā, jā. [*Kalamazū*] Atlantā arī, Latvijas sportisti pie viņiem ir gulējuši.

Biruta Abula: Vai tai sievai būtu vēlēšanās arī pēc amerikāņu draugiem?

Baiba Dumpe: Viņiem ir ļoti labi draugi, ļoti labi draugi tur, arī Pētera skolas draugi, ir arī Sūzanas draugi. Brauc tāpat ciemos un iet un nāk.

Biruta Abula: Vai jums pašiem bija kaut kā grūti pieņemt to, ka viņi precējās ar amerikānietēm?

Baiba Dumpe: Jā, pirmā brīdī tas bija spēcīgs šoks. Un es domāju, ka Pēteris jutās arī pats ļoti slikti par to, ka viņš to mums dara. Bet viņš teica: "Mammai..." – tas ir tas cilvēks, ar ko viņš grib dzīvot. Un es domāju, viņiem ir ļoti laba laulības dzīve, un apbrīnojami laba. Es domāju, ka tik kopīgas intereses, kā viņiem abiem ir, kas viņiem patīk darīt un iet.

Biruta Abula: Un kā jums iet, kad notiek kaut kādas ģimenes viesības? Un ir mazbērni, kas nerunā latviski, un vedeklas. Jūs visi runājat angļiski tad?

Baiba Dumpe: Mēs runājam abējādi. Pilnīgi, absolūti abējādi. Un neviens neko ļaunā neņem, un, es domāju, viņi tagad arī saprot apmēram, par ko runā, un, ja viņi grib piedalīties – viņi sāk runāt angļiski par to pašu tematu apmēram, jeb uzprasa: “Pagaidi, par ko tagad runājat?”

Biruta Abula: Vai jums ir kādas tradīcijas, ko jūs esat bijuši spiesti atstāt tāpēc, ka jums ir vedeklas amerikānietes?...

Baiba Dumpe: Nē. Īstenībā vienīgi Ziemsvētkos ir tā, ka dāvanas dod vakarā un no rīta. Divreiz.

Biruta Abula: Vai jūsu dēliem ir arī kaut kāda interese par to, kas tagad notiek Latvijā?

Baiba Dumpe: O, jā. Viņi visi ir bijuši. Jaunākais dēls pat ar savu sievu bija Latvijā.

Nu vecākā mazmeita ar Ilmāru bija Latvijā. Tā ir Pētera meita. Bet viņa nerunā latviski. Bet viņa bija tik ārkārtīgi skaistas fotogrāfijas uzņēmusi Latvijā un atveda tik ārkārtīgi latviskus momentus. Es biju pilnīgi pārsteigta.

Biruta Abula: Vai jūs jūtat, ka jūsu dzīve ir piepildīta šeit, Amerikā, un kā jūsu dzīve būtu varējusi citādi izveidoties? Jums ir kādas domas par to?

Baiba Dumpe: Man liekas tā, ka tad, kad es atstāju Latviju, es biju bišķi par jaunu, lai man būtu bijuši tādi... nu tādi nākotnes sapņi lieli. Es domāju, bija ļoti, ļoti sāpīgi redzēt manu vecvecāku mājas, kad es tagad aizbraucu. Tās lauku mājas bija tāda vieta, ... kur ļoti, ļoti labi bija gājis un kur tāda vistuvākā vieta, vai nē. Un redzēt, ka tas viss tika izpostīts, un tur vairs nekas nav.

Biruta Abula: Pasakiet man to, kāpēc man absolūti visi cilvēki, ar kuriem esmu runājusi, ir teikuši uz mata to pašu, ka tās lauku mājas Latvijā ir tās īstās mājas? Lai gan viņi tur varbūt tikai vasaras ir dzīvojuši. Un kāpēc tas tā ir, kā jūs domājat?

Baiba Dumpe: Es... es nezinu, vai tas kaut kā... viss tas plašums, tā... tas ābeļu dārzs tur kā tāds, un tur bija mūsu mīļie vītoli, mūsu, kur mums bija katrai no māsām sava māja – mēs par “mājām” saucām. Un tur bija nora, un tur bija... tur bija birzs, un tur bija... Tā, vai ne, pilsētas māja, tā bija... tā bija māja. Labi, arī bija mīļa, un tur bija arī ļoti, ļoti jauki, un jauki iekārtots, un skola bija, un viss. Bet tas vēl tajā vecumā kaut kā... es... es nezinu, tādu iespaidu nebija atstājis uz mani, kā tās vasaras tajās lauku mājās.

Biruta Abula: Vai jūs domājat, ka latviešu dvēsele ir kaut kādā veidā laucinieciska? Ar to es nedomāju nievājoši. Vai mums ir iekšā kaut kas tāds, ka pēc dabas mēs cenšamies?

Baiba Dumpe: Man liekas, ka tas tā ir. Varbūt, ja aizvien Latvijā būtu auguši, Latvija daudz vairāk būtu progresējusi, tie iespaidi varbūt vairs nebūtu tādi. Bet tajā laikā noteikti tie lauki bija kaut kas vienreizējs. Katra diena bija kā tāds piedzīvojums pats par sevi.

Biruta Abula: Vai jūsu māte būtu to pašu teikusi, ko jūs sakāt?

Baiba Dumpe: Es domāju, noteikti, un pat tēvs, kas ir faktiski pilsētā dzīvojis. Tētis arī, kad viņš atbrauca uz laukiem pie mums nedēļas nogalēs vasarā, viņš pilnīgi uzplauka. Jo viņam ūdeņi milzīgi patika, vispār Gauja, un viņš makšķerēja.

Biruta Abula: Bet vai tur bija kāda sakarība ar to, ka viņiem nebija tik smagi jāstrādā, jo viņi pa daļai bija viesi tur? Ja viņiem katru dienu būtu jārok grāvji vai jāsēj, vai lauki jāapkopj, vai kas, vai viņš tāpat būtu teicis?

Baiba Dumpe: Mans tēvs noteikti. Kaut gan, teiksim, atkal mans mātes brālis, kas būtu varbūt, nu, bijis mantinieks tām lauku mājām, tiešais, tam atkal absolūti neinteresēja tas. Viņš darīja, jā, viņš darīja, tāpēc ka tēvs viņam jaunībā lika darīt. Bet, tikko viņam vairs nelika to darīt, tā viņš bija prom. Kā katrs tas cilvēks ir.

Biruta Abula: Par savu dzīvi domājot, jūs jūtat, ka šeit ir jūsu īstās mājas, ne tik daudz fiziskas kā garīgas mājas?

Baiba Dumpe: Tas tā grūti pateikt. [*nopūšas*]

Kad es staigāju pa Valmieru, tad es domāju, te bija mana īstā vieta. Līdz vienam brīdim likās, tu nebūsi tāds pilnīgs cilvēks, ja tu nebūsi atpakaļ Latvijā. Man liekas, ka tā reize kaut kur aizgāja garām. Tagad es noteikti nevarētu galīgi aiziet uz Latviju dzīvot.

Biruta Abula: Kādēļ?

Baiba Dumpe: Nerunājot, ka te ir bērni un mazbērni. Man kaut kā par daudz svešs liekas tas veids, kā tur tā dzīve pašlaik ir. Viņi saka, ka viss iet laikam līdzī, ka tā ir jābūt, man kaut kā neliekas, ka tas ir īsti vairs tāda latviska dzīvošana. Ja es gribētu iet tur atpakaļ, tad es gribētu tādu skaidru latvisku dzīvošanu, un tāda, man liekas, tur vairs nekad nebūs. Varbūt pēc pāris paaudzēm. Tā ka man ir kaut kā tās mājas te, es kaut kā jutos, ka te es varu tomēr kaut vai sapņot, kā būtu varējis būt. Tur es kaut kā nevaru to vairs. Man viens gabals kaut kur ir pazudis.

Biruta Abula: Tas, kas jums ir devis to stiprumu, visa tā jūsu draugu, radu sabiedrība, kas jums ir palīdzējis izdzīvot šeit?

Baiba Dumpe: Tiešām ārkārtīgi daudz; kad es biju jaunāka, es biju ļoti nesabiedriska. Man daudz labāk patika būt mājā. Un tad tas viens periods, kad mēs atnācām uz Čikāgu, kad bērni bij visi mazi, es nebiju sevišķi ieinteresēta uz ballēm nepārtraukti. Ilmārs gāja uz saviem sportiem ļoti daudz. Nebija, kur bērnus atstāt. Jo tad jau nebij tādi *babysitter*, un, vai dieviņ, ja tu ņēmi mājā svešu cilvēku pie saviem bērniem – mīlais Dies!

Biruta Abula: Kāpēc jūs pārcēlāties uz Ciemu?

Baiba Dumpe: Nu... vai nu palikt Čikagā, ko mēs tā īsti negribējām...

Biruta Abula: Kāpēc?

Baiba Dumpe: Kaut kā likās, kad, ja bērni visi prom un ja mēs paši vairs nestrādāsim. Man ir Čikāga vienmēr ļoti patikusī, es vēl aizvien labprāt dzīvoju Čikagā. Bet kaut kā gribējās... jā, es zinu... un tas bij ļoti īpatnēji, kad Ilmārs bij tas īstenībā, kas visvairāk gribēja no Čikāgas ārā tikt. Un jaunības spara dienās, vai ne, pašā sākumā, viņš bija tas, ko es nekad nevarēju iedomāties, ka viņš negribētu dzīvot pilsētā. Bet tagad, tagad, viņš teica, nē, viņš Čikagā nepalikis ne par kādu naudu, nē, nē, nē, nu, un tad te sāka tās zemes piedāvāt, vai ne, un mēs īstenībā atbraucām rudenī, sniegs jau bij uzsnidzis. Dabūjam zināt, ka šinī rajonā tagad pārdod to zemi, un mums viena ļoti laba draudzene atbrauca līdz.

Jā, viņa sakūdīja, un viņa pati nav uzcēlusī, viņa nemaz nav atnākusi vēl.

Biruta Abula: Bet viņa ir nopirkusi zemi?

Baiba Dumpe: Viņa ir pāri mums pa ceļu, tieši pretī, jo mēs runājām, ka mēs gribam tā, ka mēs varam... Samāties ar rokām no rīta, vai ne, sēdēt katra savā logā, un viņa ar nekad neizskatās, ka viņa jebkad uzcelš vairāk, bet šī bij tā vieta, kur mēs gribējām, jo tās bij tā kā otras mājas kļuvušas gandrīz. Tu nevarēji vasaru iedomāties bez Gaņezera. Un bez visiem, atkal visiem draugiem, un visām iešanām un skriešanām, un skatīšanām, vai ne, un tas bij, tas bij atkal pilnīgi tāda otra dzīve, tā kā nometnē gandrīz [*Gaņezera*].

Biruta Abula: Bet nu tagad tā sabiedrība, kas jums šeit ir, jums ir tāda sajūta, ka jūs viens otru stiprināt un viens otram palīdzat, un jums ir tā... savu stiprumu varat dabūt arī no tās vietējās sabiedrības?

Baiba Dumpe: Pa daļai, es teiktu. Vēl varbūt, laimīgi, nav pienācis tas brīdis, kad vajadzētu ļoti meklēt tieši tādu atbalstu. Ne tik daudz materiālu, bet taisni, pilnīgi tā, vai ne, ka tu zini, kad nu es neesmu viens te, vai ne, un tomēr ir cilvēki, kas tāpat domā varbūt kā es. Jo pašlaik mēs vēl esam, vai ne, tādi stipri patstāvīgi.

Biruta Abula: Un jūs ar nolūku gribējāt šeit strādāt vai tas tā vienkārši atkal izgadījās, vai jums ir vēlēšanās strādāt?

Baiba Dumpe: Mani īstenībā jau aicināja jau uz šejieni, kad es vēl Čikāgā strādāju. Jau kādas divas vasaras pirms tam, vai pat trīs. Kad tu nāksi te, kad tu nāksi te [*strādāt Gaņezera birojā*]? Mums ļoti tevi vajadzētu. Es neesmu nekāda speciāliste, bet viņi zināja apmēram, ko es varētu darīt. Es nebiju ne profesionāla grāmatvede, nekas, es strādāju bankā, bet tas ir tas. Un es teicu – nu, redzēs, ka es atnākšu. Mēs te pārcelāmies deviņdesmit otrajā gadā, jūlija sākumā, un man tajā rudenī izoperēja vēzi. Un mani arī jau tūliņ uzaicināja strādāt. Un es teicu: nu tagad pilnīgi izslēgts, varbūt nākamgad! Gaņezera cilvēki nāca un teica: nu, nāc, gluži vienkārši! Mēs tev atnesīsim, mēs tev atnesīsim, iedosim grāmatas, tev nav jānāk pat uz biroju, sēdi te, mājā, un izskati cauri. Jo tajā brīdī bij tieši, kad Gaņezeram neviens te vairāk nebij. Jo tad bij iznākusi tā diezgan ātri un asi tā vadības maiņa visa tur, vai ne, un, un, protams, ziemā tas nebij traģiski, vai ne, jo tur jau nav tik daudz, ko darīt, bet, protams, bij grāmatas jānoslēdz. Un es no sākuma, es domāju – es taču nevaru, es gluži vienkārši nevaru to. Man stāvēja priekšā apstarošanas un viss, vai ne, un tad es sāku domāt – varbūt tas ir tieši tas, ko man vajag. Ziema, tumšs laiks, un tā, neviens bērns arī nebij tuvumā, un viss, un es domāju – o, man varbūt tieši tā vajag, ka man nav laika ne par ko domāt, ka es te rakšos tikai. Un es teicu – labi, es pamēģināšu, un es domāju – tas bij labi, priekš manis noteikti tas bij labi, jo es daudz ātrāk tiku visām tām domām pāri, vai ne, un bez tam es no rīta braucu uz apstarošanu un tūliņ braucu uz biroju taisnā ceļā, laimīgi to es varēju izdarīt, un tas iznāca labāk, nekā es biju cerējusi. Un tas ir – tagad jau septiņi gadi būs.

Biruta Abula: Vai jums ir tāda sajūta, ka dzīvojam pagātnē vai mēs dzīvojam līdz arī visam tam, kas notiek Latvijā? Vai, pieņemsim, jūs cītīgi interesējaties, jums pienāk kādas ziņas par to, kas Latvijā notiek, vai jūs pārkat Latvijas avīzes, grāmatas, vai jums raksta, vai, vienalga, kā?

Baiba Dumpe: Es personīgi dzīvoju līdz tam. Es neesu nekad bijusi ļoti politiski ieinteresēta, bet es tomēr interesējos līdz, kas tur notiek. Un pagātnē, man liekas, es esu dzīvojusi ļoti lielā mērā visu savu mūžu. Es domāju, tas vispār ir manā dabā. Bet es... es dzīvoju līdz, kas Latvijā notiek. Teiksim, es pate, nedomāju, ka es jebkad gribētu aktīvu dalību ņemt. Man dusmas sanāk, jā, bet tās manas dusmas neko nepalīdz.

Biruta Abula: Vai jautājumus, kas notiek Latvijā, jūs apspriežat ar bērniem?

Baiba Dumpe: Nē, ļoti daudz ne, viņi visi bijuši Latvijā, un es domāju, viņi zin, kas tur..., kas tur notiek..., bet nedomāju, ka viņiem ir tāda ļoti dzīva interese par to politiku.

Biruta Abula: Vai jums kādreiz sāp tas, ka viņiem maz interesē?

Baiba Dumpe: Es nedomāju, ka man tas taisni sāp, man varbūt vairāk bij tāda sāpīga sajūta, kad viņi neapprecēja latvietes, bet, kad es redzu, ka viņiem ir labas ģimenes dzīves, es domāju... un bērni aug labi, un viss, es domāju – tas atsvēr to. Tas to neatsvēra tajā reizē, teiksim, kad viņi, vai es domāju, tagad tajā gadu gājumā tās dzīves ir labas izveidojušās, un es domāju, tas ir ļoti svarīgi. Jo, kā nu kuram laimējas arī, vai ne. Teiksim, vispār katrā ziņā es būtu daudz priecīgāka, ja visa mūsu ģimene būtu tikai latvieši, kamēr nav jārunā angļiski, ka es varu runāt tikai latviski, vai ne, kad mēs sanākam, kaut gan mēs to ļoti daudz darām.

Pēteris dzīvo Atlantā. Tas ir vecākais. Un tāpat ir jaunākajam dēlam. Nu labi, viņi ir gājuši te skolās. Viņi tā kā atplaukst pilnīgi, kad viņi te atbrauc [*uz Ciemu pie Gaņezera*].

Biruta Abula: Nu, un jūs saskatāt Gaņezeram nākotni un tāpat tam Ciemam šeit?

Baiba Dumpe: Nu, ziniet, sākās ar lieliem nākotnes sapņiem, jo tajā Ciemā penzionāri visi tikai ietiek. Nu, kādi var būt nākotnes sapņi penzionāru ciemam?

Biruta Abula: Jūsu bērni te nāks dzīvot, kad jūs iesiet prom?

Baiba Dumpe: Nu... varbūt, ka viens nāks, jā.

Biruta Abula: Bet nu viņi to māju varbūt noturēs kā vasaras māju līdz tam brīdim?

Baiba Dumpe: Droši vien, ka to... Es domāju, ka tā māja mūsu ģimenei noteikti paliks. Vai nu vienam, vai otram, vai trešam. Par to es nedomāju, ka to māju aizsūtīs ciet, jeb pārdos. Jo es

domāju, šitas tomēr ir kaut kā tā jau, jau... iesakņojies tai ģimenē. Bet, tā kā, piemēram, mūsu Salna [*Ciema iedzīvotājs*] runā par nākotni, es domāju, ka tās ir ilūzijas galīgi. Jo tā viņš nesākās, tad jau tam Ciemam vajadzēja sākties ar jaunu ģimeņu ievākšanos te.

Biruta Abula: Bet vai jūs nedomājat, ka tie mūsu bērni – daļa vismaz no viņiem – arī meklē cita veida vidi un cita veida sabiedrību, un viņi varbūt nemaz negrib būt tikai latviešu vidū? Tāda sabiedrība tak arī ir?

Baiba Dumpe: Nu, skaidrs, ka tā ir, skaidrs, ka tas ir ļoti iespējams. Kaut gan tur, kur Pēteris dzīvo, vai ne, Atlantā, tur nav ne no viņa ģimenes tuvumā, ne no viņas ģimenes. Viņas ģimene ir Ohaijo, un mēs esam šite, vai ne. [..]

Biruta Abula: Un vēl viens jautājums, pie kā mēs neesam pieskārušies un ko es gribētu jums pajautāt, pirms beidzam, mēs nemaz neesam runājuši par jūsu kora vadīšanu šeit, zinu, ka jums ir korīts.

Baiba Dumpe: Mums ir korītis, jā, mums ir.

Biruta Abula: Kā tas iesākās?

Baiba Dumpe: Tas jau bij iesācies, pirms es te atnācu. Viņi bij paši nākuši, viņi gluži vienkārši gribēja, man liekas, nu, 18. novembrī uzstāties vai Jāņos padziedāt, vai kaut kā tā, bet viņi bij atraduši, ka, ja neviens viņiem nespēlē līdz, tad lāgā neskan vairs. Un tad, protams, viņu arī bij daudz mazāk. Kad es atnācu, es neesu ne kaut kādus korus [*vadījusi*], mani pierunāja – vari paspēlēt meldiju līdz. Kaut kā sākām, un mums tā grupa tāda tīri liela kļuva, un mums ļoti labi gāja kopā. Mēs visi, ko mēs izsmējāmies un pārrunājām politiku, un nošķendējāmies.

Biruta Abula: Jūs esat diezgan daudz, cik tai kopā jūs esat?

Baiba Dumpe: Divdesmit trīs.

Es domāju, korītī mums ir tāda... arī tāds labs gars. Mēs neplēšamies, mēs dziedam dziesmas, kas mums visiem patīk, es nekad nenolieku priekšā – šito es gribu, vai ne, lai jūs dziedat. Es apmēram apskatos, ko es varu dabūt, ko es domāju, ko viņi var izdziedāt, un tad mēs pamēģinām, mums patīk... pa vidu, nu, mēs nedziedam tā kā skolā – dziesmu pakaļ dziesmai. Pastāsta – es tikko izlasīju to un to, ko jūs par šito sakat, vai ne. Jeb atkal, ja kādam mājā kāda krīze vai kas, vai ne, parunā par to, nu, kā tam iet, un kā tur iet, vai ne, un es domāju, tas ir... es domāju, tas ir ļoti veselīgi, un mēs kaut ko iemācamies ar bišķi.

Biruta Abula: Es domāju, tas ir brīnišķīgi, tas tiem cilvēkiem dod ārkārtīgi lielu pašapziņu – viņi kaut ko dara!

Baiba Dumpe: Es domāju arī, kad tā ir no vienas puses, mēs dziedam tādas diezgan sentimentālas jeb atkal kaut kādas tautasdziesmas.

Biruta Abula: Vai jūs teiktu – cilvēkiem, kas šeit dzīvo, ir kaut kādi pienākumi jeb vairākumam nav?

Baiba Dumpe: Vairumam varbūt nav. Ir vienai daļai, piemēram, Daugavas Vanagiem, daudz darba prasa. Bet, teiksim, manuprāt, man tas noteikti palīdz, ka man ir kaut vai tās trīs stundas, katru dienu man tur [*Garžezera darbā*] ir jābūt, un es ceļos zināmā laikā, un es apģērbjos, es nestaigāju apkārt visu dienu nošlukusi, un es esmu cilvēkos.

Biruta Abula: Izklaušās, ka jums patīk cilvēki, no visa tā, kam jūs esat cauri gājusi.

Baiba Dumpe: Nē, nē, man, man, man tiešām... jā, man patīk cilvēki. Teiksim, man viņi ne visi personīgi patīk, bet man patīk dzirdēt, vai ne, ko viņi dara.

Biruta Abula: Ja es tā varētu iedomāties, ka šitādā vietā dzīvojot... ja cilvēkiem nav nekādu citu pienākumu, tad tomēr tādu zināmu labsajūtu dod iespēja piezvanīt un papļāpāt, vienalga, par ko.

Baiba Dumpe: Tāpat, vai ne, mēs ar Cīruļu Dzidru esam ļoti labas draudzenes, viņa bija Čikāgā [*kādas dienas*], un mēs aizbraucām piektdien. Un viņa saka uz manīm piektdienas rītā: "Ar ko es tagad runāšu šovakar!" Es teicu: "Nu, tad tev jāzvana kādam citam!" – "Jā, bet par ko es gribu

runāt, nav neviena otra bez tevis, ar ko es gribu runāt par tādām lietām.” – “Pirmdienas vakarā,” es saku, “pirmdienas vakarā atkal tu nebūsi.” Viņa teica: “Jā, jo tu būsi prom korītī! Tad jau nevar zvanīt.”

Es tā kādreiz domāju, es domāju, ja būtu tā, ka es te paliktu galīgi viena pati. Teiksim, ka no tā Ciema tur liela daļa vairs nebūtu, un te nu es esmu palikusi. Teiksim, no manas mātes puses viņi ir visi dzīvojuši garus mūžus. Ne vieglus mūžus, bet garus mūžus. Un es gan domāju, ka es neesu tā vairs gluži taisīta, bet es nezinu, es nezinu, vai es varētu dzīvot. Vienīgi, ja nu es būtu tik veca un tik, tāda flegmātiska jau kļuvusi, ka man galīgi vienalga, vai ne. Varbūt. Bet tā... Tāpēc, tāpēc, par to korītī runājot, es domāju, ka tas pagaidām mums visiem palīdz. Un tad it sevišķi, ja vēl kaut kur jādzied, un tad..., ko mēs vilksim mugurā, un vēl vajaga vienu mēģinājumu! Es teicu, nu, nē, man liekās, ka nu pietiks. Vēl vienu reizi, ja tik tu vari, vēl vienreiz! Vēl vienreiz, vai ne.

Es jau kādreiz domāju arī, man arī patīk lasīt, un ka vajadzēja varbūt tādu literāro, bet tas te kaut kā nestrādā, jo par daudz dažādas ir tās intereses, kas cilvēkiem patīk.

Biruta Abula: Paldies par sarunu.

[No personīgām sarunām pēc intervijas: “*Spītība – palikt par latvieti palīdzēja izdzīvot.*”]